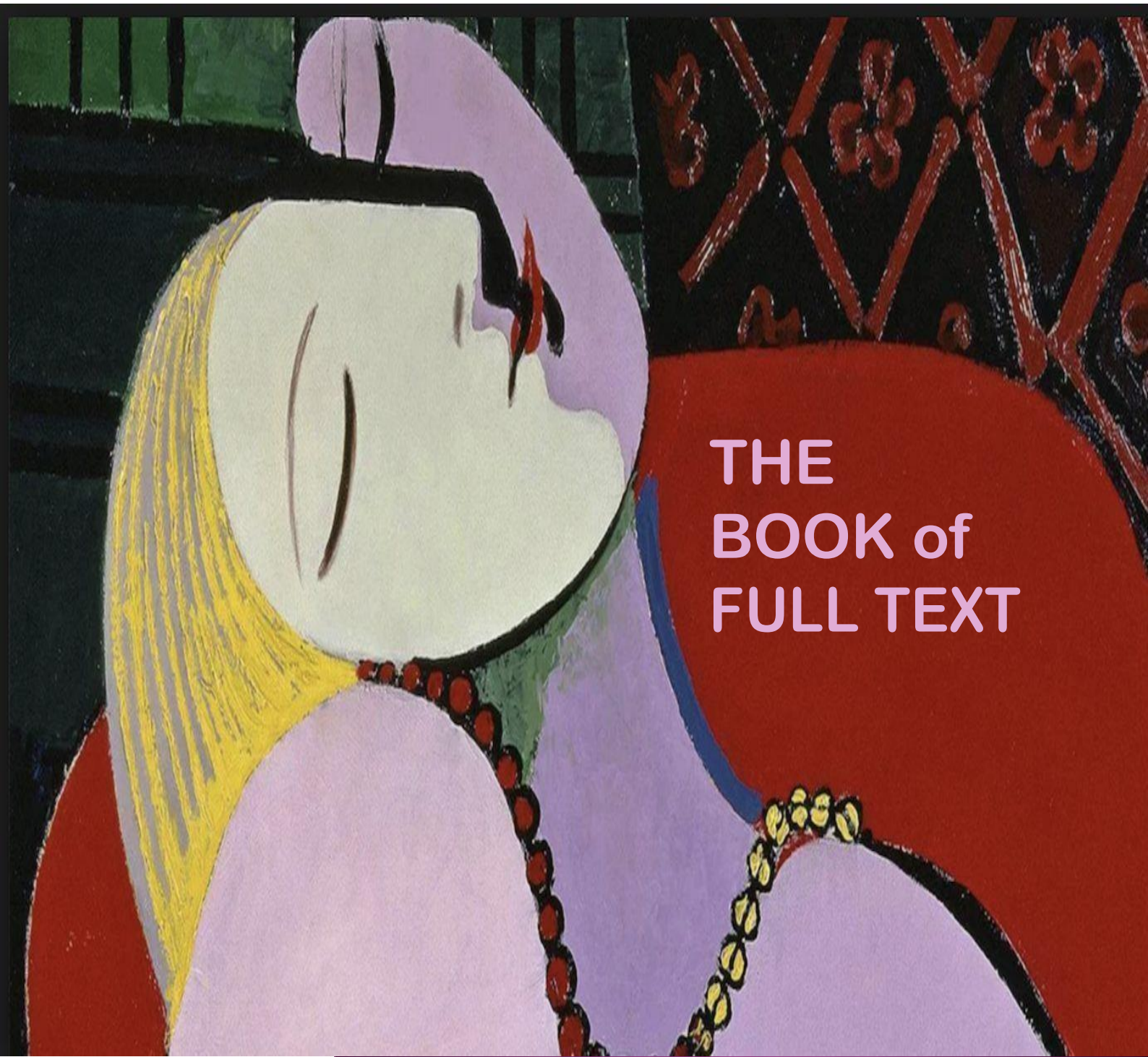
INTERNATIONAL WORLD WOMEN CONFERENCE

7-8 March 2020
Ankara, Turkey

EDITORS
Dr. Yüksel DEMİREL
Yasemin AĞAOĞLU

ISBN- 978-625-7914- 32-1
Issued: 23.03.2020

CONFERENCE ID

- 1st. International

WORLD WOMEN CONFERENCE

- DATE - PLACE
- MARCH 7-8, 2020
- Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
- ANKARA , TURKEY

- HOSTED BY
- **İKSAD- INSTITUTE OF ECONOMIC DEVELOPMENT AND SOCIAL RESEARCHES**

EXECUTIVE COMMITTE

Assoc. Prof. H. Eylem KAYA
Suleyman Demirel University
Executive Committee

Lecturer Yasemin AGAOGLU
General Coordinator
Member of Committee

Kaldygul ADILBEKOVA
Project Head
Member of Committee

Assoc. Prof. Umran TURKILMAZ
Ankara Haci Bayram Veli University
Member of Committee

Sonali MALHOTRA
Balbahtri Military Academy
Member of Committee

Dr. Andrea Lucchesi
University of São Paulo
Member of Committee

Roberta TARTAGLIA
The Department of the Treasury
MEF, Italty

ETHICS SUPERVISORY BOARD

- Prof. Dr. Gülsen BABACAN-YILDIZ-Istanbul Bezmialem Vakif University
- Prof .Dr. Şahin FİLİZ-Akdeniz University
- Prof. Dr. Solmaz KARABULUT ŞEHİTOĞLU- Hacettepe University
- Prof. Dr. Serpil EROL- Gazi University
- Prof. Dr. Aliye ÖZENOĞLU- Üsküdar University
- Prof. Dr. Hülya ERTEN- Gazi University
- Assoc. Prof. Dr. Müberra YÜKSEL- Kadir Has University
- Assoc. Prof. Dr. Emel İŞTAR IŞIKLI- Düzce University
- Assoc. Prof. Dr. Aybüke CEYHUN SEZGİN- Ankara Hacı Bayram Veli University
- Assoc. Prof. Dr. Assiye AKA- Çanakale Onsekiz Mart University
- Assoc. Prof. Dr. Şevki IŞIKLI- Marmara University
- Assoc. Prof. Dr. Demet Banu KORALAY-Pamukkale University
- Assoc. Prof. Dr. Ozlem YAYINTAS- Canakkale Onsekiz Mart University
- Assoc. Prof. Dr. Emre YANIKKEREM-Manisa Celal Bayar University
- Assoc. Prof. Dr. Bilal TUNÇ-Ağrı İbrahim Çeçen University
- Assoc. Prof. Dr. Zeynep BALKANAL-Bolu Abant İzzet Baysal University
- Assoc. Prof. Dr. Hazal Ilgın BAHÇECİ BAŞARMAK-Yozgat University
- Assoc. Prof. Dr. Ayla ERGİN- Kocaeli University
- Dr. Gulden AKIN-Ankara University

SCIENTIFIC & ADVISORY BOARD

- **Prof. Dr. Meltem ONAY-15 Kasım Cyprus University**
- **Prof. Dr. Serra EREN SARIOĞLU-İstanbul University**
- **Prof. Dr. Nergüz BULUT SERİN-European University of Lefke**
- **Prof. Dr. Özlem ATAY- Ankara University**
- **Prof. Dr. Hajar Huseynova Emin- Azerbaijan State Pedagogy University**
- Prof. Dr. Irina DERGACHEVA-Moscow State Cultural Institute
- **Prof. Dr. Beraat ÖZÇELİK-İstanbul Teknik University**
- **Prof. Dr. Türkan AKBAYRAK- Hacettepe University**
- **Prof. Dr. Belgin AYDINTAN-Ankara Hacı Bayram Veli University**
- Prof. Dr. Nurcan ÇALIŞ AÇIKBAŞ- Bilecik Şeyh Edebali **University**
- **Prof. Dr. Nezahat ALTUNTAŞ- Aksaray University**
- **Prof. Dr. Jacqueline AYOUB-Lebanese University**
- **Prof. Dr. Nigar YARPUZ-BOZDOĞAN- Çukurova University**
- **Assoc. Prof. Gayana YÜKSEL-Taurida Volodymir Vernadskiy National University**
- **Assoc. Prof. İrge Şener-Çankaya University**
- **Assoc. Prof. Dr. Veda BİLİCAN GÖKKAYA -Sivas Cumhuriyet University**
- **Assoc. Prof. Dr. Serdar KARAKAYA-Muğla Sıtkı Koçman University**
- **Assoc. Prof. Dr. Arzuhan Burcu GÜLTKİN- Ankara University**
- **Assoc. Prof. Dr. Fatma FİDAN- Sakarya University**
- **Assoc. Prof. Dr. Gülüm ŞENER- 15 Kasım Kıbrıs University**
- **Assoc. Prof. Dr. S. Tunay KAMER- Kastamonu University**
- **Assoc. Prof. Dr. Sibel GÜVEN- Çanakkale Onsekiz Mart University**
- **Assoc. Prof. Dr. Aslıhan ARDIÇ ÇOBANER-Mersin University**
- **Assoc. Prof. Dr. Gülin TABAKAN- Aksaray University**
- **Assoc. Prof. Dr. Halide Aslan- Ankara University**
- **Dr. Diana J. FOX -Journal of International Women's Studies Bridgewater**
- **Dr. Cynthia CORREA-University of São Paulo**
- **Dr. Cecilia BJURSELL-Jönköping University**
- **Dr. İlkay KUTLAR- Akdeniz University Women's Studies and Gender Research Center**
- **Dr. Andrea LUCCHEI-University of São Paulo**
- **Dr. Jean Philippe PRAENE-University of La Réunion**
- **Dr. Göklem TEKDEMİR- Istanbul University**
- **Dr. Najwa Al-Hadi Al-Gawili- Al-Marqab University**
- **Dr. Mine BEKAR- Sivas Cumhuriyet University**
- **Dr. Nazife ÖZTÜRK- Süleyman Demirel University**
- **Dr. Mert NAMLI- İstanbul University**
- **Dr. Hatice Nur GERMİR- Manisa Celal Bayar University**

SCIENTIFIC & ADVISORY BOARD

Dr. Meltem ERYILMAZ-Atılım University
Dr. Cihandar HASANHANOĞLU-Başkent University
Dr. Neslihan ÖNDER ÖZDEMİR- Bursa Uludağ University
Dr. Ozge VARIS-Kırklareli University
Dr. Tüba SARI- Bursa Technical University
Dr. Aslı AYTAÇ- Başkent University
Dr. Elif CICEK- Hacettepe University
Dr. Muzaffer Derya SUBAŞI- Dumlupınar University
Dr. Leman KUTLU- Haliç University
Dr. Seda ÖZ YILDIZ- Turkish Police Academy
Dr. Sabahat COŞKUN- Bilecik Şeyh Edebali University
Dr. Handan Türkmen- Bandırma Onyedi Eylül University
Dr. Bekir ÖZKAN-Bursa Technical University
Dr. Güneş Sütcü- Anadolu University
Dr. Müzeyyen Özhavzalı- Kırıkkale University
Dr. A. Selçuk KÖYLÜOĞLU- Selçuk University
Dr. Gizem ORÇİN-Esenyurt University
Dr. Şerife Güvençoğlu- İstanbul Technical University
Dr. Yüksel DEMİREL-Başkent University
Dr. Habib HAMURCU-Erciyes University
Dr. Nesrin YEŞİLMEN- Mardin Artuklu University
Dr. Resmiye ÖZDİLEK- Kocaeli University
Dr. Mehmet Sedat İPAR-T.C. Sinop University
Dr. Serkan KELEŞOĞLU-Ankara University
Dr. Mesude ULUŞEN-Amasya University
Dr. Arzu ALTUNTAŞ-Siirt University
Dr. Ezgi NAZMAN-Sivas Cumhuriyet University
Dr. Leyla DELİBAŞ- Hasan Kalyoncu University

EDITORIAL & PROGRAM BOARD

Prof. Dr. Sabit Duman- İnönü University
Assoc. Prof. Dr. Bengü ÖZUĞUR UYSAL- Kadir Has University
Assoc. Prof. Dr. Fatma BAŞAR -Kütahya Sağlık Bilimleri University
Dr. Yelda Yanat Bağcı-Hasan Kalyoncu University
Dr. Güller ŞAHİN- Kütahya Sağlık Bilimleri University
Dr. Gamze Yıldız ŞEREN KURULAR-Tekirdağ Namık Kemal University
Dr. Aslı SAYLAN KIRMIZIGÜL- Erciyes University
Dr. Duygu ALTINOLUK- Kilis 7 Aralık University
Dr. Hatice GÜLSOY - Alanya Alaaddin Keykubat University
Dr. Gülşen KIRPIK - Adıyaman University
Dr. Banu ERŞANLI TAŞ - Başkent University
Dr. Elçin ERGİN- Kastamonu University
Dr. Mürşide DARTAY- Fırat University
Dr. Hatice DEMİR- Kastamonu University
Dr. Ayşe Kevser BİLGİN- Bursa Uludağ University
Dr. Tuba ŞAHİN ÖREN-T.C. Uşak University
Dr. Nuray PAMUK ÖZTÜRK-Karamanoglu Mehmetbey University
Dr. Sema ÇiFÇİ-Mardin Artuklu University
Asst. Prof. Ebubekir Dirican- Istanbul Aydın University
Lect. Zeynep ÇORAKCI-Bezmialem Vakıf University
Res. Assist. Senem Ezgi VATANDAŞLAR-Muğla Sıtkı Koçman University
Res. Assist. Pınar ÇÖKMEDEN-Akdeniz University
Ayşegül BEKMEZ-Yüzüncü Yıl University
Pınar ELDEMİR- Yildiz Technical University
Yüksel YILDIRIM-Ankara University
Zeynep Mutlu CANSEVER-BAHÇEŞEHİR UNIVERSITY
Mustafa KARA- Çukurova University
Gürdal ÇETİNKAYA- Manisa Celal Bayar University

ORGANIZATION BOARD

Members

Prof. Dr. Gülzar IBRAHIMOVA- Baku Euroasia University
Prof. Dr. Hacer HUSEYNOVA- Azerbaycan DevletPedagoji Üniversitesi
Assoc. Prof. Barbara Dell'Abate Çelebi-İstanbul University
Assoc. Prof. İnci Erdoğdu-Ankara University
Assoc. Prof. İrge Şener-Çankaya University
Assoc. Prof. Dr. Seda ARIKAN-Fırat University
Assoc. Prof. Deniz ÜNAL-Çukurova University
Assoc. Prof. Dr. Deniz ZEREN-Çukurova University
Assoc. Prof. Dr. Betül APAYDIN YILDIRIM-Atatürk University
Dr. Vasfiye BAYRAM DEĞER- Mardin Artuklu University
Dr. Oğuz GÖKSU-Gaziantep University
Dr. Mustafa ÖZTUNÇ- Sakarya University
Dr. Recep BİLGİN- Ministry of Education
Dr. Aykut SIĞIN- Aksaray University
Dr. Didem GÜVEN- İnönü University
Dr. Şule ARDIÇ YETİŞ-Nevşehir Hacı Bektaş Veli University
Dr. Gulbahar BOYUK- Baskent University
Dr. Nilay ERDEM AYYILDIZ - Fırat University
Dr. Şahin ÇETİNKAYA- Uşak University
Dr. Esra ASICI- Kilis 7 Aralık University
Dr. Nevim TÜZÜN
Dr. Dilek Baykal-Haliç University
Dr. Ahmet GÜMÜŞ
Dr. Mukaddes ÖRS-Akdeniz University
Dr. Hanife Altınışık-Gazi University
Dr. Şengal BAĞCI TAYLAN-Hakkari University
Dr. Nihan Yılmaz-Hacettepe University
Lect. Zeynep Doğan-Atılım University
Şeniz YUVARLAK-Kocaeli University
Ahmet ÇIRAKOĞLU- Generela Police Directorate

GALLERY

SÜMERBANK
Welcome to
WORLD
WOMEN
CONFERENCE

SÜMERBANK
Welcome to
WORLD
WOMEN
CONFERENCE
Ankara, TURKEY
March 7-8, 2020

İLSAD
INTERNATIONAL
PUBLISHING HOUSE
2014
WORLD WOMEN
CONFERENCE

WORLD
WOMEN
CONFERENCE
Ankara, TURKEY
March 7-8, 2020
CERTIFICATE

Welcome to
WORLD WOMEN
CONFERENCE
CERTIFICATE

Ankara, TURKEY
March 7-8, 2020
www.worldwomenconference.org
kadın değişir toplum değişir

WOMEN
CONFERENCE
Ankara, TURKEY
CERTIFICATE

CONFERENCE PROGRAM

1ST INTERNATIONAL WORLD WOMEN CONFERENCE

1.ULUSLARARASI DÜNYA KADIN KONGRESİ

07-08 MART 2020/March 7-8, 2020

ANKARA

KONGRE YERİ/ VENUE: ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
ADRES/ADDRESS: HACI BAYRAM,HÜKÜMET MEYDANI NO:2 ALTINDAĞ/ANKARA

KONGRE PROGRAMI/ PROGRAM

07-MART-2020 CUMARTESİ AÇILIŞ PROGRAMI/

OPENING CEREMONY

09:30 Saygı Duruşu ve İstiklalMarşı/ Opening

09:35 Açılış Konuşması/ Opening Speech

10:00 KADIN BESTECİLERFlüt & Piyano Konseri Ezgi Tekgül& Arzu Mustafayeva

Female Composers Duet of Lute andpiano

10:30 KADIN DEĞİŞİRTOPLUMDEĞİŞİR ÖğretmenZeliş KURT

WOMAN CHANGES SOCIETYCHANGES

10:50 Sergi ve Workshop Açılışı

Exhibition and Workshop Opening

" DENGE " Karma Sergi/ *Exhibition*
Prof.Şebnem Ruhsar Temir Gökçeli
Dr.Öğr.Üyesi Beyhan Pamuk(Küratör)
Dr.Öğr.Üyesi Şengül Erol
Dr.Öğr.Üyesi Salimeh Amanjani
Öğr.Gör.Esra Sunerli Topan
Öğr.Gör.Sinem Ürel
Öğr.Gör.Fatih Aytekin
" Karma Sergi"
Dr. Pelin KİLİMCİ
"SEVİ AĞACI" WORK SHOP/ *Workshop*
Dr. Öğr. Üyesi Saniye Çiğdem KOÇAK
" TRAKYALILAR VAKFI KARMA RESİM SERGİSİ"

ETKİNLİKLER/ EVENTS

14:00-15:30 DOĞAÇLAMA TİYATRO ATÖLYESI/ Improvisation Theatre Workshop

Öğr. Gör. Şebnem TELCİ DERELİ
KADIN VE KOMİK OLMAK(1.BÖLÜM)/ BEING WOMEN AND FUNNY (PART 1)

16:00 16:30 Kısa Filim Gösterimi/ Short Film Screening

Şenol ÇÖM KIRMIZIKURDELE/THE REDRIBBON

16:30-17:00 Belgesel Gösterimi/ Documentary Screening

Sabire SOYTOK AVANTÜRÜN KRALİÇESİ BİRSEN KAYA/

THE QUEEN OF AVANTURE: BİRSEN KAYA

18:00-19:30 DOĞAÇLAMA TİYATRO ATÖLYESI / Improvisation Drama Workshop

Öğr. Gör. Şebnem TELCİ DERELİ (2.BÖLÜM)/ (PART 2)

07.03.2020 CUMARTESİ/ *SATURDAY*

SAAT/ *TIME* 11:00-14:00

SALON 1, OTURUM/*SESSION* 1.	**OTURUM BAŞKANI/*MODERATOR*:** Doç. Dr. Ayşe Aytül CENGİZ
Dr.Gonca GÜNGÖR GÖKSU	***Yerel Yönetimler Bağlamında Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Araştırılması: Bir Cinsiyet Yaklaşımı***
Merve ÖKE FİDAN	***Demokrasi Mücadelesi Veren Kadınların Devrimlere Etkisi***
Assoc.Prof.Luisa Esteban-Salvador, Charlotte Smith, Gonca Gungor Goksu, Emilia Fernandes, Tiziana Di Cimbrini	***Exploring the presence of women in the national governing bodies of sports federations in 5 European countries***
Arş. Gör. Nazmiye GÜVEYİ	***Birleşmiş Milletler'de Kadın-Erkek Eşitliği Ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması Hususunda Kurumsallaşmanın Önemli Bir Örneği:Kadınların Statüsü Komisyonu***
Dr. Öğr.Üyesi M. NAZLIPINAR UBAŞI	***THE POWER of MAN-MADE LANGUAGE in THE CONSTRUCTION of GENDER***
Bilge ÇİPE	***İktisat Tarihinde Kadının Rolü Ve Yeri***
Prof. Dr. Seval Kardeş SELİMOĞLU Doç. Dr. Ayşe Aytül CENGİZ Doç.Dr. Ali ÖZDEMİR Mustafa YİĞİT Begüm YALI	***SAYILARIN GÖRÜL(E)MEYEN KAHRAMANLARI KADIN MUHASEBECİLER:ESKİŞEHİR İLİNE YÖNELİK KEŞİFSEL BİR ÇALIŞMA***
Dr. Öğr. Üyesi Ergin ULUSOY Tülin ÇETİNKAYA	***Ataerkil Politikanin İzdüşümünde Dilsel Pratik: Tdk'nin Cinsiyetçi Kelimeleri***
Dr. Öğr. Üyesi Esra ÇIKMAZ Merve AÇİKGÖZ	***Türkiye'de Çalışan Kadın Olmak: Sorunlar Ve Çözüm Önerileri***
Dr.Öğr. Üyesi Murat Buğra TAHTAL	***Türk Hukukunda Kız Çocuklarının Erken Yaşta Evlendirilmesinin Önlenmesinde İdarenin Yükümlülükleri Ve Sorumlulukları***
Merve AÇIKGÖZ	***Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Bağlamında Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet***

07.03.2020 CUMARTESİ / *SATURDAY*

SAAT / *TIME* 11:00-14:00

SALON 2, OTURUM/*SESSION* 1.	OTURUM BAŞKANI/*MODERATOR*: Doç. Dr. Sema MUMCU
Doç. Dr. Mutlu ERBAY	***Müzelerde Kullanılan Yeni Teknikler:Kadınlarla İlgili Önemli Projeler***
Tuğçe YAZICI Doç. Dr. Sema MUMCU	***Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kadınlar Üzerinde Yarattığı Baskılar Ve Açık Mekanların Kullanımına Etkileri***
Merve UÇAR Doç. Dr. Sibel GÜVEN	***İlkokul Öğretmenlerinin Kariyer Engeli Olarak Cam Tavana İlişkin Görüşleri***
Prof. Dr. Fethiye ERBAY	***Place Of Warior Women Of Amazons In Museum Exhibits***
Dr. Banu ÇAKMAK DUMAN	***Anlatılar Ve Ataerkil İdeoloji Arasındaki İlişki Bağlamında Dede Korkut Hikayeleri'ni Yeniden Okumak***
Öğr. Gör. Dr. Güneş SÜTCÜ	***Çağdaş Rus Edebiyatinin İnşasında Kadın Yazarların Rolü***
Dr. Öğr. Üyesi Halit ALKAN	***Women's Position in Bobbie Ann Mason's "Shiloh"***
Öğr.Gör. Dr.Gamze SOMUNCUOĞLU ÖZOT	***Kadın Ve Edebiyat***
Yüksel YILDIRIM	***Tarihsel Süreç İçinde Türk Sinemasında Kadın İmajı (1920-1980)***
Dr. Öğretim Üyesi Nuri Özer ERBAY	***Museums Dedicated To Female Scientists***
Dr. Öğr. Üyesi Serpil DURĞUN	***Ekofeminizm Perspektifinden Kartezyen Düalizm Eleştirisi***
Dr. Öğr. Üyesi Saliha YURTÇİÇEK EREN	***Kadın Ve Öz Güven***

07.03.2020 CUMARTESİ / *SATURDAY*

SAAT / *TIME* 11:00-14:00

SALON 3, OTURUM/ *SESSION* 1.	OTURUM BAŞKANI/*MODERATOR*: Prof. Dr. Filiz YURTAL
ŞEBNEM TÜTÜNCÜ	***Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Farkındalık Çalışması***
Dr. Öğr. Üyesi Sema ÇİFÇİ Prof. Dr. Günay SAKA Prof. Dr. Ayşe AKIN	***Toplumsal Cinsiyet Algısı Ve Etkileyen Faktörler Mardin Örneği***
Uzman Hemşire Hilal BÜYÜKTOPAÇ Dr. Öğretim Üyesi Makbule TOKUR KESGİN	***Ergenlerin Şiddet Eğilimleri İle Toplumsal Cinsiyet Rolleri Tutumlari Arasındakı İlişkinin İncelenmesi***
Ömer ÇİMEN Prof. Dr. Nergüz BULUT SERİN	***Psikolojik Danışman Adaylarının Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ve Evlilikte Kadına Yönelik Şiddete İlişkin Algılarının Cinsiyet Değişkeni Açısından İncelenmesi***
Özge Özçelik BALOĞLU	***Kadınlara Yönelik İnternet Sitelerinde Toplumsal Cinsiyet İlişkilerinin Analizi***
Hilal ÇITIRAZ	***Dezavantajli Gruplara Yönelik Uygulamalarin Niteliği Ve Niceliği Onlari Toplumdan Soyutlar Mi? Kadinlar Üzerine Bir İnceleme***
Loren ABDO	***Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ülke ekonomisi üzerindeki etkileri (Türkiye örneği)***
Pınar ŞAHİN	***Kripto Para Piyasalarında Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği***
Araş. Gör. Selin KOÇAK	***Kadına Yönelik Ayrımcılığın Farklı Bir Boyutu: Kadın Suçluluğunun Görünürlüğü***
Dr. Nihan YILMAZ	***Toplumsal Cinsiyet Perspektifiyle İş Yükü Ve Tükenmişlik***
Prof.Dr. Filiz YURTAL Dr.Öğr.Üyesi Metehan ÇELİK Öğr.Gör. Münire AKGÜL	***Kadın erkek ilişkilerinde ataerkil yansımalar: Günümüz Gençliği***
Araş. Gör. Melike ORÇİN	***Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılmasına Kurumsal Bir Katkı: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu***

07.03.2020 CUMARTESİ / *SATURDAY*

SAAT / *TIME* 15:30-18:00

SALON 1, OTURUM /*SESSION* 2.	**OTURUM BAŞKANI/ *MODERATOR* : Doç. Dr. Seda ARIKAN**
Dr. Öğr. Üyesi Halise Kader ZENGİN Doç. Dr. Halide ASLAN	***II. Meşrutiyet Döneminde Kız Çocuklarına Kazandırılan Toplumsal Cinsiyet Algısı (Talim-İ Benat Eseri Örnekleminde)***
Dr. Emel ÇOKOĞULLAR	***Türkiye'de Kadının "Ahlâk"Ve"Edep" Odaklı Yaşamı: Ayıp Denen Bir Şey Var!***
Dr.Öğr.Üyesi Sema ÇİFÇİ Araş.Gör. Nurgül ARSLAN ACAR Dr.Öğr.Üyesi Vasfiye BAYRAM DEĞER	***Göçmen Kadınların Beden Kütle İndekslerinin Değerlendirilmesi***
Dr. Öğrt. Üyesi İlbey DÖLEK	***Tek Tanrılı Dinlerin Kutsal Metinlerinde Kadın İmajı Ve Geleneğe Tezahürü***
Öğr. Gör. Dr. Arzu MUSTAFAYEVA	***AZERBAYCAN MÜZİĞİNDE "KÖVKEP KAMİLBEY KIZI SEFERELİYEVA"***
Doç. Dr. Seda ARIKAN Lizge ÇETİN	***A Third Space in Feminist Studies***
Doç.Dr. Fatma BAŞAR	***Toplumsal Cinsiyet Ve Hemşirelik Mesleği***
Dr. Öğretim Üyesi Rümeysa KARS	***Osmanlı Toplumunda Kadın, Ahlâk ve Şiddet (1700-1730)***
Cansu ÇAKIR	***Wartime Nursing in The Great War: Illustrating the Russian Sisters of Mercy***
Müberra KESKİN	***Dini Referanslarda Kadına Yönelik Şiddet***
Dr. Mustafa AKMAN	***Musa Carullah Bigiyef'in (1875-1949) 'İslami Gelenekte Oluşan Kadın Yaklaşımı'na Eleştirileri***
Arş.Gör.Rüveyda ÇINAR	***Arap–İslam Kültüründe Kadın Cinsel Kimliği***

07.03.2020 CUMARTESİ / *SATURDAY*

SAAT / *TIME* 15:30-18:00

SALON 2, OTURUM/*SESSION* 2.	OTURUM BAŞKANI/*MODERATOR*: Dr. Öğr. Üyesi Aysel ÇETİNKAYA
Dr. Öğr. Üyesi Nuri Paşa ÖZER Yüsra GÜNDOĞDU	***Yeni Medyada Göçmen Kadınlara Yönelik Söylem Dili: Youtube Örneği***
Dr. Öğretim Üyesi Beste Nigâr ERDEM	***Haber Tüketimi Bağlamında Kadınların Yeni Medya Ortamlarında Konumlanma Pratikleri***
Dr. Öğr. Üyesi Aysel ÇETİNKAYA	***Üretim ve Emek Ekseninde Dijital Oyun Sektöründe Kadın***
Sevgin DIBLAN	***Women Academicians; Social Life Effects on Career: An Early Evaluation***
Doç. Dr. Elif KÜÇÜK DURUR Şeyma TAHİR	***Erkek Kimliğinin Kurucu Öğesi "Babalik": Trans Erkeklerde Babalık İddiası***
Dr. Öğretim Üyesi Enes ABANOZ	***Koddan Algoritmaya Dijital Cinsiyet Eşitliği Uçurumu***
Öğr. Gör. Tuğba KANMAZ Prof. Dr. Fatma TEZEL ŞAHİN	***Akademisyen Anne Olmak***
Dr. Öğretim Üyesi Şerife GÜVENÇOĞLU	***Kadın Ve Sanat Bağlamında; Âvâze Türk Müziği Kadınlar Topluluğu'nun Geçmişten Geleceğe Anlamı, Önemi Ve Rolü***
Meltem NAZLI	***Sinemada Farklı Kadın Kimliklerinin Benzer Endişeleri: 'On Kadın' Filmi Örneği***
Cansev MIZRAK	***Karikatürde Kadın Gözünden Eril Bakışın İncelenmesi***
Dr. Öğretim Üyesi Gizem ORÇİN	***Eril Tahakkümün Medyatik Temsili: Popüler Bir Kadın Avukat Portresi***
Sabırbek BÖRÜBAY	***Ulu Pamir'de Kadın Olmak***

07.03.2020 CUMARTESİ / *SATURDAY*

SAAT / *TIME* 15:30-18:00

SALON 3, OTURUM / *SESSION* 2.	OTURUM BAŞKANI / *MODERATOR*: Dr.Öğr.Üyesi Zehra KILINÇ
Dr.Öğr.Üyesi Zehra KILINÇ	***Evaluation Of The Behavior Of 15-49 Year Old Women Living In Diyarbakir Tent City***
Dr. Tuba TÜRKMENDAĞ	***Kadınların Yoksulluğa İlişkin Algıları Ve Turizm***
Dr. Öğr. Üyesi Gülin ÇELEBİ Prof. Dr. Hatice ODACI Arş. Gör. Feridun KAYA	***KADINLARDA BAĞLANMA STİLLERİ VE BAZI KİŞİSEL DEĞİŞKENLER AÇISINDAN BİLİŞSEL ÇARPITMALARIN İNCELENMESİ***
Dr. Öğr. Üyesi Gülin ÇELEBİ Prof. Dr. Hatice ODACI Arş. Gör. Feridun KAYA	***KAYGILI BAĞLANMA İLE KİŞİLER ARASI İLİŞKİ TARZLARI ARASINDAKİ İLİŞKİDE BİLİŞSEL ÇARPITMALARIN ARACILIK ROLÜ***
Doç.Dr. Hatice Karakuş ÖZTÜRK	***İŞ HAYATINDA KADIN***
доцент Джалилова Айнур	***ГЕРОИ СТОЛЕТНЕЙ ДАВНОСТИ: ЖЕНЩИНЫ СЕЛА КЕЧИЛИ***
Öğr. Gör. İdil SOMALI Öğr. Gör. Semra KELEŞ	***Sally Potter'in "The Tango Lesson" (1997) Filminde Kadının Konumlandırılışı***
Dr.Öğr.Üyesi Sibel Ezgin AĞILLI Arş.Gör. Dr. Ebru Açık TURĞUTER	***"FEMİNEN" MESLEKLERDE ERKEKLER: ÇOCUK GELİŞİMİ EĞİTİMİ ALAN ERKEK ÖĞRENCİLERİN MESLEKLERİNE DAİR GÜNDELİK YAŞAM DENEYİMLERİ***
Prof. Dr. İbrahim YILDIRIM Dr. Öğr. Üyesi Esra ÇIKMAZ	***İL ÖZEL İDARELERİNİN KADINLARA SUNDUĞU MİKROFİNANS DESTEĞİNE YÖNELİK SORUNLAR NELERDİR? TRC1 BÖLGESİNDE BİR UYGULAMA***
Nurgül BAŞARAN	***TÜRK MODERNLEŞME SÜRECİNDE KADININ EĞİTİM SERÜVENİ***
Cagla GUL SENKARDES	***A DISCUSSION ON GENDERED DISCOURSES PRODUCED IN TURKISH CORPORATE LANGUAGE***

8 MART- PAZAR PROGRAMI/SUNDAY PROGRAM

09:00- 09:30 KADIN BESTECİLER Flüt & Piyano Konseri

Female Composers Duet of Lute and piano

Ezgi Tekgül & Arzu Mustafayeva

09:30-10:00 BELGESEL GÖSTERİMİ SABİRE SOYTOK -Avantürün Kraliçesi Birsen KAYA

Documantary Screening- THE QUEEN OF AVANTURE: BİRSEN

10:00-11:30 AÇIK OTURUM /Panel Discussion

Konuşmacılar/ Speakers:

AV. Çağrı Çetin - Kadın Hakları

Doç. Dr. Barbara Dell'Abate ÇELEBİ- Human Rights of Women, Gender Equality and Empowerment

Prof Dr. Rana KIDAK - Kadın ve Çevre

Prof. Dr. Feray GÖKDOĞAN - KKTC'de Kadın Yaşlının Sağlık ve Sosyal Sorunları

Yrd. Doç. Dr. Mihrican AYLANÇ - KKTC'de Kadın Sanatçı Olmak: Sorunlar ve Çözüm önerileri

Yrd. Doç. Dr. Muazzez Merve AVCIOĞLU - " Kadın ve Ruh Sağlığı "

11:30- 12:00 KISA FİLİM ŞENOL ÇÖM- EŞİT

Short Film- Şenel Çöm "Equal"

12:00-14:00 HATİCE KARA KARGA TİYATRO
''Bilişsel Beceri Geliştirme Atölyesi'' 1.BÖLÜM/
THEATER DRAMA WORKSHOP Part-1

16:00-18:00 HATİCE KARA KARGA TİYATRO
''Bilişsel Beceri Geliştirme Atölyesi'' 2.BÖLÜM/
THEATER DRAMA WORKSHOP Part-2

08.03.2020 PAZAR/*SUNDAY*

SAAT/ *TIME* 11:30-14:00

SALON 1 , OTURUM/*SESSION* 1.	**OTURUM BAŞKANI/*MODERATOR*:** **Prof. Dr. Hacer HUSEYNOVA** **Dr. Öğr. Üyesi Orhun Burak SÖZEN**
Dr. Zeynep TÜRKKAN	***Mary Wollstonecraft'in Din Ve Tanrı Hakkındaki Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme***
Dr.Öğr.Üyesi Ertuğrul TAŞ	***Terapötik Evlilik Mağduru Kadınlar: Belçika Örneği***
Fatma İlknur AKGÜL	***İzmir Roman Kadınlarında Toplumsal Cinsiyet ve Katılım: Karşıyaka Örneği***
Dr. Öğr. Üyesi Yüksel DEMİREL	***Gerçeklik Algısını Bozmaya Yönelik Tehlikeli Bir Psikolojik İstismar Biçimi: Gaslighting***
Doç. Dr. Çinarə QƏHRƏMANOVA	***TÜRK DASTANLARINDA QADIN HÜQUQLARI***
Prof.Dr.Həcər HÜSEYNOVA	***AZƏRBAYCANIN QƏHRƏMAN QADINLARI***
Associate Professor Terane MAHMUDOVA	***Social issues in the era of global communication processes and information exchange: What do post-modernism and new media promise for women's rights in post-Soviet Azerbaijan?***
Dr. Öğr. Üyesi Yüksel DEMİREL	***Tek Başına Çocuk Yetiştiren Annelerin Sorunları ve Çözüm Yolları***
Dr. Öğr. Üyesi Orhun Burak SÖZEN	***Empowerment Of Turkish Women By Education And Training***
Arş. Gör. Hatice Kübra DOĞANCI	***Kaçarak Evlenen Kadınların Kök Aile İlişkilerinin Ve Kaçarak Evlenme Deneyimlerinin Feminist Sosyal Hizmet Yaklaşımı Temelinde İncelenmesi: Düzce İli Örneği***
Asst. Prof. Dr. Lanja A. DABBAGH Dr. Awat YAKUB	***The relation of Early Marriage with Customs, Traditions, and Social Behavior of Families***

08.03.2020 PAZAR/ *SUNDAY*

SAAT/ *TIME* 11:30-14:00

SALON 2, OTURUM /*SESSION* 1.	OTURUM BAŞKANI/ *MODERATOR*: Prof. Dr. Aliye ÖZENOĞLU
Zeynep ALBAYRAK Dr.Öğretim Üyesi Mehmet Enes GÖKLER Doç.Dr. Dilek ÖZTAŞ Prof. Dr. Salih MOLLAHALİLOĞLU	***Polikistik Over Sendromu Ve Beslenme***
Prof.Dr. Nimet Haşıl KORKMAZ Öğretmen Fatma DEMİR	***Kadınlarda Fiziksel Aktivite Düzeyleri ve Sosyo - Demografik Özellikler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi***
Ayşegül BEYAZPINAR Doç. Dr. Emre YANIKKEREM	***Planlanmamış Gebelikleri Önlemede Yakalanabilir Fırsat: Quick Start Contraception***
Dr. Öğr. Üyesi Gönül KURT Arş. Gör. Hamide ARSLAN	***İnfertil Çiftlerde Evlilikte Uyumu Ve Etkileyen Faktörler***
Türkan Azad kızı VELIYEVA	***Büyük Arap Yazarı Ğada El-Seman - Kadın Özgürlüğünün Güvercini***
Dr. Victoria Bilge YILMAZ	***An Overview: Bridging the Gap Between Mikhail Bakhtin, Feminism, Humour, and Virginia Woolf***
Prof. Dr. Aliye ÖZENOĞLU Prof. Dr. Kamil ALAKUŞ	***Şiddete Maruz Kalan Kadınlarda Beslenme Durumunun Umutsuzluk Düzeyi Ve Benlik Saygisi İle İlişkisi***
Dr.Öğr.Üyesi.F.Nurcan SERT	***Kulak Ve Lobulus Auriculae'nin Antropomerik Olarak İncelenmesi***
Devrim HASTAOĞLU Büşra İŞGUZAR	***Türkiye'de Transseksüel Kadınların Sağlık Sektöründe Karşılaştığı Sorunlar***
Dr. Öğr. Üyesi Gamze TESKERECİ Prof. Dr. Selma ÖNCEL	***ANNE OLMAK YA DA OL(A)MAMAK***
Özlem İLKER Öğr. Gör. Dr. DİDEM GÜVEN	***Kapsamlı Cinsellik Eğitimine İlişkin Zihin Yetersizliği Olan Bireylere Yönelik Gerçekleştirilen Çalışmaların İncelenmesi***

08.03.2020 PAZAR/*SUNDAY*

SAAT/*TIME* 11:30-14:00

SALON 3, OTURUM/*SESSION* 1.	OTURUM BAŞKANI/ *MODERATOR*: PhD, Ass.Prof. Iryna IGNATENKO
Swati Vohra(Master Student)	***SDG's & Gender Equity- Impact of Unpaid Labor on Women's Leadership in India***
PhD, Ass.Prof. Iryna Ignatenko	***What does it mean to be a woman in contemporary Ukraine? Between traditions and modernity***
G. ABDUKULOVA (PhD.)	***KAZAKİSTAN CUMHURİYETİNDE CİNSİYET PROBLEMLERİNİ ÇÖZME YÖNTEMLERİ***
Dr. Darya Maoz	***Stay at Home Mothers***
Doç.Dr. Paşayeva Pəri	***DÜNYA QADINLAR GÜNÜ***
Anoush Moazzeni Emma Bremshey	***Women & Hardware-Based Technologies for Musical Expression: A Critical Analysis - EDI in STEAM***
Monica Thomas	***Re-examining Sexual Violence in War: with special reference to Korean and Japanese 'comfort women'***
Abrehet MEHARI	***Gender Considered Budgeting Process in the Three Selected Ministries of Ethiopia***
Лилия Газизова	***Гендерные особенности литературы Татарстана***

08.03.2020 PAZAR/*SUNDAY*

SAAT/*TIME* 14:30-17:00

SALON 1, OTURUM/*SESSION* 2.	OTURUM BAŞKANI/*MODERATOR*: Doç. Dr. Ayşe Aytül CENGİZ
Dr.Cihandar HASANHANOĞLU	***İş Kazasına Maruz Kalan Kadın Çalışanların Psikososyal Riskler Ve Mobbing Ekstreminde Değerlendirilmesi***
Dr.Cihandar HASANHANOĞLU	***İş Sağlığı Ve Güvenliği Ekosisteminde Kadın Çalışanların İş Yaşamında Yaşadığı Sorunlar***
Doç. Dr. Ayşe Aytül CENGİZ Doç. Dr. Yener ŞİŞMAN Erol UZUN Gülqedem FERMANLI Hümeyra EROL	***Engelli Kadınların Çalışma Yaşamına Girişindeki Engeller Ve Bu Engellerin Aşılmasına Yönelik Çözüm Önerileri***
Özlem ÖZDEMİR Prof. Dr. Zehra Vildan SERİN	***Mikro Kredilerin Kadının Güçlendirilmesi Üzerindeki Etkileri: Gaziantep Örneği***
Öğr. Gör. Esma Ebru ŞENTÜRK Öğr. Gör. Havva TARAKÇI	***Alişverişte Seni Kim Yönlendiriyor? Testesteron Mu Östrojen Mi?***
Dr. Öğretim Üyesi Hatice Nur GERMİR	***TÜRKİYE KATILIM BANKALARI BİRLİĞİ'NE BAĞLI BANKALARDA İSTİHDAM EDİLEN KADIN PERSONEL ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA (2016-2018)***
Ayşe MENTE	***Çalışma Hayatında Cinsiyet Ayrımcılığına Bağlı Olarak Kadınların Yaşadığı Sorunlar Ve "Mobbing" Tartışmalar***
Araş. Gör. Emine DÜNDAR Şevkiye YILMAZ	***Hazır Giyim Sektöründe Satış Danışmanlığı:Kadın Deneyimi Temelinde Bir Anlatı Araştırması***
Doç.Dr.Hasan UZUN Uzm. Ömer ÇAKMAK	***Dünden Bugüne İş Dünyasında Kadın Girişimciliği;Malatya Örneği***
Doç. Dr. Ergün DEMİREL	***Erkekler Adasında Fırtalar: Kadın Denizcilerin Gemilerde Karşılaştığı Problemler***
Öğr. Gör. Sevil ÇIRAKOĞLU Öğr. Gör. Hüdayi TAŞÇI Öğr.Gör.Uğur SAKLANGIÇ	***"KADIN" İş Güvenliği Uzmanı Olmak***
Arş. Gör. Halime ÜNALDI GÖKALP	***Dezavanatajlı Mahallelerde Yaşayan Kadınların Zenginlik Ve Yoksulluk Algısı***

08.03.2020 PAZAR/ *SUNDAY*

SAAT / *TIME* 14:30-17:00

SALON 2, OTURUM/ *SESSION* 2.	**OTURUM BAŞKANI/ *MODERATOR*: Doç. Dr. Murat KOÇ**
Arş. Gör. Tuğba GÜCENMEZ	***Türkiye'de Kalkınma Çerçevesinde Kadın Emeğinin Değersizleştirilmesi***
Arş. Gör. Dr. Ayça ZORLUOĞLU YILMAZ	***Özel Hukuk Düzenlemeleri Işığında Kadın Ve Çocuklara Karşı Tek Taraflı Israrlı Takip (Stalking), Cyberstalking Ve Sorumluluk***
Doç. Dr. Murat KOÇ Beste GÜNEL Öğr. Gör. Yonca BİR	***Kadınlarda Benlik Saygısı Ve Karar Verme Stilleri İlişkisi (Sivil Toplum Kuruluşlarında Bir Araştırma)***
Prof. Dr. Sakine Serap AVGIN Doç. Dr. Yekta GEZGİNÇ Öğretmen Büşra UYGUN	***Kadın Öğretmen Adaylarının Psikolojik Dayanıklılığının Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi***
ÖZGE ÖZKURT Dr. Öğretim Üyesi İLKER YAKIN	***2013-2019 Yılları Arasında Türkiye'deki Üniversitelerin Stem Alanlarında Kayıtlı Öğrenci Sayılarının Cinsiyet Bağlamında Karşılaştırılması***
Av. Vildan Sali DUMAN	***Kadının Kimliği Bağlamında, Soyadı Sorunsalının Analizi***
Dr. Öğr. Üyesi Fatma GÜNGÖRER	***Kamusal Alanda Örtük Bir Şiddet Unsuru Olarak "Soyadı"***
Fatma ÖZTÜRK GÜLER	***Kadınlara Uygulanan Toplumsal Baskı***
Öğr. Gör. Dr. Zuhal AKGÜN	***Kadınların Ekonomik Olarak Güçlendirilmesinde Bilgi İletişim Teknolojileri Kullanımının Etkisi: Avrupa Birliği Üye Ülkeleri Ve Türkiye İncelemesi***
Öğr. Gör. Dr. Zuhal AKGÜN	***Bireysel Yenilikçilik Eğilimi Ve Yeniliğin Önündeki Engeller Açısından Kadın Akademisyen Profilleri: 2006 Yılından Sonra Kurulan Üniversitelerde Bir Durum Analizi***

08.03.2020 PAZAR/ *SUNDAY*

SAAT / *TIME* 14:30-17:00

SALON 4, OTURUM/ *SESSION* 2.	OTURUM BAŞKANI/ *MODERATOR*: Prof. Dr. Emel BAŞTÜRK
Arş.Gör.Fatma ÖZTAT	***WALT DİSNEY SİNEMASI ve TOPLUMSAL CİNSİYET PAMUK PRENSES VE YEDİ CÜCELER ÖRNEĞİ***
Araş. Gör. Dr. Duygu ALTINOLUK Araş. Gör.Yağmur YAĞMURCU	***Taşra Üniversitesinde Erkek Öğrencilerin Erkeklik İnşası Üzerine Bir Araştırma***
Dr. Öğretim Üyesi Lamiha ÖZTÜRK	***Professional mobility of women in the Turkish banking sector: case studies***
Prof. Dr. Emel BAŞTÜRK Öğr. Gör. İrem ORAN	***SOCIAL GENDER INEQUALITY ON DATA CREATION AND DATA LITERACY***
Prof. Dr. Emel BAŞTÜRK Arş. Gör. Turancan ŞİRVANLI	***Dijital Ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Bir Parçası Olarak Kadına Yönelik Çevrimiçi Şiddet***
Dr. Öğr. Üyesi Altan ERCAN	***Estradiol Is Regulator Of Protein Glycosllation In Woman And Man***
Msc. Ebe Sevtap KANİ Dr. Öğr. Üyesi Mine BEKAR	***Kadınların Kanserden Korunmaya Yönelik Olarak Jinekolojik Muayene Yaptırmalarını Etkileyen Faktörler***
Doç. Dr. Lale BAYRAMOVA	***ARAP HALK DESTANLARINDA KADIN TİPLERİ***
Begüm ÇIĞŞAR Doç. Dr. Deniz ÜNAL	***Kredi Borçluluğu Ve Cinsiyet Özelinde Yaşam Memnuniyetinin Belirlenmesi***
Meryem KOCA	***Güvenlikleştirme Kuramı Çerçevesinde Türkiye'nin 2008 Sonrasi Nüfus Politikası: Anti-Natalist Politikadan Pro-Natalist Politikaya Geçiş***
Dr. Öğretim Üyesi Hatice Nur GERMİR	***TÜRKİYE KATILIM BANKALARI BİRLİĞİ'NE BAĞLI BANKALARDA İSTİHDAM EDİLEN KADIN PERSONEL ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA (2016-2018)***

POSTER SUNUMU:

Pelin Duygu AKSU

An Analysis of Women Criminals in Agatha Christie's Taken At Flood and Death On The Nile in the Light of Simone de Beauvoir's The Second Sex

CONTENT

CONGRESS ID
PROGRAM
PHOTO GALLERY
CONTENT

Author	Title	No
Lanja A. DABBAGH Awat YAKUB	*THE RELATION OF EARLY MARRIAGE WITH CUSTOMS, TRADITIONS, AND SOCIAL BEHAVIOR OF FAMILIES*	1-9
Ayşe MENTE	*ÇALIŞMA HAYATINDA CİNSİYET AYRIMCILIĞINA BAĞLI OLARAK KADINLARIN YAŞADIĞI SORUNLAR VE "MOBBING" TARTIŞMALARI*	10-26
Ergun DEMIREL	*IN THE GALES OF A MAN'S WORLD: PROBLEMS OF WOMAN SEAFARERS CONFRONT ON BOARD*	27-50
Ertuğrul TAŞ	*TERAPÖTİK EVLİLİK MAĞDURU KADINLAR: BELÇİKA ÖRNEĞİ*	51-65
Filiz YURTAL Metehan ÇELİK Münire AKGÜL	*KADIN ERKEK İLİŞKİLERİNDE ATAERKİL YANSIMALAR: GÜNÜMÜZ GENÇLİĞİ*	66-74
Gamze TESKERECİ Selma ÖNCEL	*ANNE OLMAK YA DA OL(A)MAMAK*	75-83
Semra KELEŞ İdil SOMALI	*SALLY POTTER'IN "THE TANGO LESSON" (1997) FİLMİNDE KADININ KONUMLANDIRILIŞI*	84-97
Meltem NAZLI	*SİNEMADA FARKLI KADIN KİMLİKLERİNİN BENZER ENDİŞELERİ: 'ON KADIN' FİLMİ ÖRNEĞİ*	98-116
Ömer Faruk ÇİMEN Nergüz BULUT SERİN	*PSİKOLOJİK DANIŞMAN ADAYLARININ TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE EVLİLİKTE KADINA YÖNELİK ŞİDDETE İLİŞKİN ALGILARININ CİNSİYET DEĞİŞKENİ AÇISINDAN İNCELENMESİ*	117-130
Meryem KOCA	*GÜVENLİKLEŞTİRME KURAMI ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'NİN 2008 SONRASI NÜFUS POLİTİKASI: ANTİ-NATALİST POLİTİKADAN PRO-NATALİST POLİTİKAYA GEÇİŞ*	131-145
Saliha YURTÇİÇEK EREN	*KADIN VE ÖZ GÜVEN*	146-153
Serpil DURĞUN	*EKOFEMİNİZM PERSPEKTİFİNDEN KARTEZYEN DÜALİZM ELEŞTİRİSİ*	154-166

Sevil ÇIRAKOĞLU Hüdayi TAŞÇI Uğur SAKLANGIÇ	*"KADIN" İŞ GÜVENLİĞİ UZMANI OLMAK*	167-179
Tuba TÜRKMENDAĞ	*KADINLARIN YOKSULLUĞA İLİŞKİN ALGILARI VE TURİZM*	180-211
Tuğçe YAZICI Sema MUMCU	*TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN KADINLAR ÜZERİNDE YARATTIĞI BASKILAR VE KENTSEL AÇIK MEKÂNLARIN KULLANIMINA ETKİLERİ*	212-225
Türkan AZAD KIZI VELİYEVA	*BÜYÜK ARAP YAZARI ĞADA EL-SEMAN - KADIN ÖZGÜRLÜĞÜNÜN GÜVERCİNİ*	226-234
Elif KÜÇÜK DURUR Şeyma TAHİR	*ERKEK KİMLİĞİNİN KURUCU ÖĞESİ "BABALIK": TRANS ERKEKLERDE BABALIK İDDİASI*	235-246
Zeynep ALBAYRAK Mehmet Enes GÖKLER Dilek ÖZTAŞ Salih MOLLAHALİLOĞLU	*POLİKİSTİK OVER SENDROMU VE BESLENME*	247-263
Victoria Bilge YILMAZ	*AN OVERVIEW: BRIDGING THE GAP BETWEEN MIKHAIL BAKHTIN, FEMINISM, HUMOUR, AND VIRGINIA WOOLF*	264-272
Vildan SALİ DUMAN	*KADININ KİMLİĞİ BAĞLAMINDA, SOYADI SORUNSALININ ANALİZİ*	273-292
Murat KOÇ Beste GÜNEL Yonca BİR	*KADINLARDA BENLİK SAYGISI VE KARAR VERME STİLLERİ İLİŞKİSİ (SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINDA BİR ARAŞTIRMA)*	293-301
Mustafa AKMAN	*MUSA CARULLAH BİGİYEF'İN (1875-1949) 'İSLAMİ GELENEKTE OLUŞAN KADIN YAKLAŞIMI'NA ELEŞTİRİLERİ*	302-320
Enes ABANOZ	*KODDAN ALGORİTMAYA DİJİTAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ UÇURUMU*	321-330
Özge ÖZÇELİK BALOĞLU	*KADINLARA YÖNELİK İNTERNET SİTELERİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ*	331-367
Hilal ÇITIRAZ	*DEZAVANTAJLI GRUPLARA YÖNELİK UYGULAMALARIN NİTELİĞİ VE NİCELİĞİ ONLARI TOPLUMDAN SOYUTLAR MI? KADINLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME*	368-382
İlbey DÖLEK	*TEK TANRILI DİNLERİN KUTSAL METİNLERİNDE KADIN İMAJI VE GELENEĞE TEZAHÜRÜ*	383-394
Arzu MUSTAFAYEVA	*AZERBAYCAN MÜZİĞİNDE "KÖVKEP KAMİLBEY KIZI SEFERELİYEVA"*	395-402
Həcər HÜSEYNOVA	*AZƏRBAYCANIN QƏHRƏMAN QADINLARI*	403-408
Çinarə QƏHRƏMANOVA	*TÜRK DASTANLARINDA QADIN HÜQUQLARI*	409-414
Paşayeva PƏRİ	*DÜNYA QADINLAR GÜNÜ*	415-418

THE RELATION OF EARLY MARRIAGE WITH CUSTOMS, TRADITIONS, AND SOCIAL BEHAVIOR OF FAMILIES

Dr. Awat Yakub OTHMAN
Department of German, Department of English, College of Languages, Salahuddin University- Erbil (Hawler)
Asst. Prof. Dr. Lanja A. DABBAGH
Department of German, Department of English, College of Languages, Salahuddin University- Erbil (Hawler)

ABSTRACT

Early marriage is a universal problem related to a variety of social consequences for teenage girls such as gender inequality, tradition, poverty, social behavior of families, and insecurity. Forced early marriage is a life-changing reality for many of the world's girls. Some as young as 8 or 9 are forced to trade their childhoods for a life that can be defined by isolation, violence and illness. This phenomena ends a girl's childhood, curtails her education, minimizes her economic opportunities, increases her risk of domestic violence, and puts her at risk for early, frequent, and very high-risk pregnancies.

The aim of the paper is to show the close relation of early marriage with customs, traditions, and social behavior of families in the capital city of Erbil/ Kurdistan Region/ North of Iraq. It also highlights the causes and effects of early marriage (Child marriage) in the selected society. The method of the investigation is done through a study of the 2018 Multiple Indicator Cluster Survey MICS6 prepared by UNICEF and a number of interviews to show the causes and effects of early marriage. One of the conclusions arrived at is related to the traditions of the region, for example, young girls should get married at this early age in order to keep her honor and the honor of the family.

Key Words: Early marriage, customs, traditions, social behavior of families.

Introduction

Early marriage is a defilement of children's human rights. Regardless of being forbidden by international law, it remains to steal from millions of girls who are under the age of 18 all over the world of their childhood. It makes leave their education and force them into a life of low prospects in life. Their lives will be full of constantly increasing risk of violence, abuse, ill health or early death.

The phenomena of child marriage is considered one of the major and serious issues regarding child protection.

Unfortunately, it is still occurring in different places around the world in 21st century for, somehow, similar reasons. The consequences of this kind of marriage are harmful for girls in terms of their education rights and health. The majority of the girls who get married at early age dropout from school. As a result they face isolation and depression. They also will be at high risk of sexually transmitted, infection and cervical cancer. Most of these young girls die during pregnancy and delivery due to problems in the lack of appropriate maturity suitable for pregnancy and child birth.

It is not just a matter that could be handled by organizations and open campaigns to stop early child marriage with the aid of strong application of laws. It could be supported by some efforts from media and social activities. Information about the topic should be explained intensively to ensure the understanding of the dangerous consequences that follows this act. As human beings, we should even act individually to support this action from going on, keeping in mind that this action deprive young girls from their rights to live a normal life that goes through faces and steps of natural human life. Why should parents and families, customs and traditions, social behaviors deprive anyone to live a normal life? Young girls must go through all aspects of life; childhood, and all the way to adulthood.

Marriage

According to Russell 1959 marriage in most communities “is a religious institution, but it is the legal aspect which is essential”. (P. 88). It is the union of a male and a female for making and caring of children, thus, “another fundamental object or purpose of marriage”. (Stone, 1939: 18). Edmund R. Leach one of the first to claim that a definition of marriage in terms of legality is very limited. According to this point of view, any attempt to reach a universal definition of marriage is definitely useless because logically when we talk about marriage we are concerned with a number of different criaderas of rights. Leach proposes that in the majority cases the institution of marriage helps to assign rights to either or both spouses; in some cases it serves primarily to assign rights to the husband and his wife’s brothers. (Leach, 1971: 107). Malinowsky noticed that the variety shapes of marriages are not stages or platforms in a progressive series. He states that marriage is fundamentally one and its differences are established by the type of community, its political and economic order and the character of its material culture. (Malinowsky, 1950: 940). According to Buddhism marriage could be a maximum happiness and life which is spent in a very good manner.

Becoming an adult is a process of ongoing life in any society. When relating it to the post-industrial economic society we are currently living in, one could not think other than it is a process developed throughout the years just like the other processes related to natural life. Unfortunately, this is not the case because adulthood is relate to many aspects like marriage, carrier, beliefs, etc. our main concern here is marriage. The actual realities of this well-known stage of life recognized as "emerging adulthood" have changed how young people reach conservative adult signs such as starting self-governing household, marriage, and family creation. After all, marriage itself is a social construction and it is a logical next step one defaults into, rather than something that must be carefully prepared for.

The meaning of marriage can then be better assessed in terms of how it unfolds among the life circumstances and choices that young adults make in this crucial phase of their lives. According to some researchers such as (Mitchell, 2006a; Snyder, Brown, & Condo, 2004) geography plays a considerable part in family formation or creation. This is true to some extent because rural regions' lower cost of living, for example plays a great role in marriage among other aspects of life.

Wilson 1987 states that class and race influences access to the number of marriage-worthy partners. Mitchell (2006b) claims that for the "importance of situating family-related transitions and social change within their relative time and space" (p. 334). The change to adulthood is the production ground for decisions to marry, share, or have children; as such ranks are often seen as proving one's passage to maturity.

Young people are "fast starters," and for them, marriage occurs quickly and without the existential crises, that is, they move smoothly into marriage Osgood, Ruth, Eccles, Jacobs, and Barber (2004). Young people see marriage and family as pursuits that goes up to the top of a short list of goals and aims that can occupy this phase of life.

Multiple Indicator Cluster Surveys (MICS)

This survey is the sixth round of Multiple Indicator Cluster Surveys (MICS) surveys carried out by the Central Statistical organization and the Kurdistan Regional Statistics office in coordination with the Ministries of Health in the Center and in Kurdistan Region and with the technical and financial support of the United Nations Children's Fund (UNICEF). This survey is one of the most important tools for monitoring and measuring progress in the rights of children and women. It provides a picture of the situation of women and children in Iraq.

The MICS is based on internationally approved scientific methodologies. It is representative of the population of Iraq, with are presentative sample attentional and governorate levels of 20,520 families throughout Iraq.

The survey used 228 interviewers from statisticians and medical doctors to gather information directly from selected households in the sample and over fifty days of actual fieldwork.

This survey provides more than 200 key indicators about women and children on the health, nutrition, educational, cultural, social and basic services of women and children, and 40% of them are for sustainable development.

The comprehensiveness and credibility of the MICS Survey data make this survey a very valuable tool for measuring and monitoring the goals of sustainable development and the National Development Plan (2018-2022). This report summarizes the main findings of the MICS6 2018 survey in figures and graphs. We hope that this summary report will provide a clear picture of the current situation of women and children in Iraq.

The Causes and Effects of Early Marriage Erbil/ Kurdistan Region/ North of Iraq

The manner in which a marriage is initiated offers a comprehensive insight into the social position of women in the selected place. The processes involved include questions about the influence of tradition and religion as persistent forces, as well as questions about the effects of changing living conditions. In addition, the point here is not to re-examine the legal requirements and forms of marriage already outlined under the Sharia law and the civil status law, but rather to grasp the concrete design of the given scope for action and the exceeding of its limits by the forces of tradition and modernity. There is also the practice of exchanging girls and in the role of women as exchange goods or as objects in damages.

Honecker defines it as follows: “Marriage is a community. The external form and internal structure of marriage are, of course, extremely versatile. Social values, economic, social relationships, ethnic beliefs, customs and customs and finally religious interpretations shaped and shape the respective concrete form of marriages. ” (Rabātī, p. 143, 2004). The marriage contracts that is practiced in a private ceremony are usually carried out according to the principles of the Shafiite legal school by a prayer leader or a scholar in the presence of two witnesses and family members of the bride and groom. (Rabātī, p. 129, 2004). Official marriage contracts, however, are concluded in accordance with the regulations of the Hanafi law school. (Rabātī, p. 125, 2004).

In Islamic societies, marriage is of great importance in both rural and urban regions. The religious embedding of marriage is shown by the fact that it is regarded as a recommended act and as protection against an immoral lifestyle. According to a hadith, the Prophet says: “He pray, sleep, fast, eat and marry, this is his tradition. Whoever rejects his tradition is not his successor. ”.

The achievement of personal happiness and the generation of offspring are anchored in religion and tradition as early motives. Traditions that go back to the pre-Islamic period in which the Kurds belonged to the Zoroastrian religious community, play an important role in preparing and entering into a marriage. Even then, great importance was attached to family and marriage because, according to the regulations of the Awestas, it was better to be married than to remain unmarried.

Marriage is particularly important for women, as the saying goes: "A good husband is better than parents and a bad husband better than the street." Another reason is that because women depend on male family members for lack of educational opportunities and their own income, unlike men, they are more dependent on entering into a marriage to provide financial security. Husbands provide for their livelihood, pay them a bridal gift, protect their honor and dignity, and in this way guarantee them secure status. (Schirrmacher, p. 73, 2004).

In rural regions in particular, girls mostly marry very young at the age of 14 and boys at the age of 18. According to Hussein Ḫalīqī, girls often married at the age of 11 or 12. This early marriage was justified by safeguarding their future, ensuring their chastity, and by having a long fertility period within their marriage. In the city of Erbil and especially among the upper classes, the marriage age is much higher. For women, it varies between 18 and 30 years often due to the opportunity to get better education and jobs to support themselves.

According to a survey carried out in 2002, 77% of women in southern Kurdistan married under the age of 23. Also there is a large difference between the age of the bride and groom, especially in rural regions. Older men like to add young girls as additional wives, and these men are already bringing numerous children [who are often older than their stepmothers] into the new marriage. This results in problems that - as practice shows - can even lead to the suicide of these young women. For example, a woman from Erbil, whose husband was 20 years older than her and brought many children to the marriage, was constantly humiliated by her husband and his children. She committed suicide three months after the marriage. A similar fate suffered a 20-year-old woman who was forced by her family to marry a 65-year-old man. She committed suicide before the wedding party.

The Shari'ah provides some indicators for the correct age of marriage and the marriage ability of minors, but there are disagreements about their interpretation among Islamic law schools. According to the Hanafi School, girls aged 17 and boys aged 18 should get married. The three remaining Sunni law schools do not differentiate between girl's and boy's ages for marriage. For the Maliki School, both girls and boys age 17 are eligible for marriage, for the Hanbali School age of 15 is appropriate. (Kosta, Sozān Qādir, p. 75, 2004).

But Rabātī believes that the disadvantages of marrying underage girls, although the Shari'a allows them in principle, outweigh, because such relationships often fail and because they could cause numerous social problems during marriage and after divorce.

Types of Marriages in the Region

The majority of marriages are arranged according to the rules of tradition and custom. The family of the bride-to-be (usually the mother) chooses a girl for her son as a candidate and asks his parents for his hand. To what extent the consent or rejection of the girl has to be taken into account is controversial. Rabātī (p. 127, 2004) points out that marriage is often arranged regardless of the girl's opinion by the male family members. Osten-Sacken also write about this issue indicating that: "Girls are married at a young age, nobody asks them for their opinion. This is decided by the tribe or by the family. (…) If they somehow revolt against the village patriarchy, they face violence, including honor killings. ". For example, a girl in the Erbil area was burned by his uncles because she rejected the marriage they arranged with a cousin. Aziz, on the other hand, takes the following view: "However, in most cases it is up to the girl to make the final decision, and the family will give in to her choice."

It often happens that two families decide together which of their children will marry whom in the future. They also announce this decision together. The agreement can be made before or after the birth a girl, who is thus awarded to a boy who was born before or at the same time in the other family. In this way, the named girl and boy are known to everyone in the area are bound by a marriage contract. However, the groom has the option of marrying other women. This type of marriage is practiced among close relatives, but in northern Kurdistan also among acquaintances. Arranged marriages include a wide variety of traditional and modern forms of arrangement, including marriage brokerage through marriage agencies.

There are also marriages that result from the fact that a man loses one of his female family members through play (card game, dominoes, etc.) or through a bet belong in this context, even if they do not occur frequently.

For example, reported Halwĕst (2008, p.258) that two men before the card game agreed that one of them, if he should lose, give the other 20 sheep, and the other, in this case, the former his daughter.

The second man lost and, as agreed, gave his partner to his wife as his wife. The husband was 19 years older than her. They lived together for three years, then they divorced.

The exchange of girls also has a long tradition; it is a common type of marriage. It is mainly practiced by rural families and poor families who cannot raise the money for a bride gift. This is mainly about the exchange of sisters. If a man wants to get married but do not have the bride gift, he presents his sister(s); more than one if they are very young. It is also a kind of custom that a man gives existing daughters to another man under the condition that the same man also gives him his daughter to be his wife. Or even gifts his unborn daughter(s) if he doesn't have sisters. Another type of custom marriage is that the bride's brother should marry the groom's sister. Less often marriages take place if a man gives his widowed mother for a younger woman tom marry.

Another kind of forced marriage is when a widow is forced to marry her ex- brother in law. When her husband dies, the family of the late husband force her to marry their other son so that her children remain in the family. Her family, in some occasions force her to marry her late husband's brother simply because they cannot afford rising her children.

As in many other patriarchal societies, girls often act as objects of exchange for money, land, fields, jewelry or weapons. This marriage is one of the oldest customs and is called "Šīrbāīy" in South Kurdish. Šīrbāīy consists of two words: Šīr means milk, bāīy costs. The value of a girl is measured according to the previous maintenance costs, the tribal affiliation and her social status. The assessment criteria vary from one place to another, from family to another and from tribe to another. Today, this custom is mainly used when the bride-recruiter is rich but the girl's family is poor.

Conclusions

Tribal traditions and customary rights play a central role in the initiation of marriage in the selected place of investigation.

The importance of marriage and its form depends, among other things, on the respective customs and practices of a society.

An early marriage promises a larger number of descendants and thus a workforce for agriculture and cattle breeding.

The living conditions in the region, which have been changing dramatically for several decades, have different effects on marriage age. On the one hand, improved access to education and paid employment, as well as the assumption of socio-political tasks, are increasingly causing women who benefit from this to marry relatively late - or in some cases not at all. Marriage contracts leads to numerous social problems; arranged marriages deprive women in particular their rights to choose their spouse freely.Changed, the meaning and timing of marriage has been altered in response, and our findings suggest that the marriage planners delay their entry into marriage as a response to the elongated and more haphazard transition to adulthood (Arnett, 2000; Shanahan, 2000).

As the process of becoming an adult in a post-industrial economy has changed, the meaning and timing of marriage has been altered in response, and our findings suggest that the marriage planners delay their entry into marriage as a response to the elongated and more haphazard transition to adulthood (Arnett, 2000; Shanahan, 2000). As the process of becoming an adult in a post-industrial economy has changed, the meaning and timing of marriage has been altered in response, and our findings suggest that the marriage planners delay their entry into marriage as a response to the elongated and more haphazard transition to adulthood (Arnett, 2000; Shanahan, 2000). As the process of becoming an adult in a post-industrial economy has changed, the meaning and timing of marriage has been altered in response, and our findings suggest that the marriage planners delay their entry into marriage as a response to the elongated and more haphazard transition to adulthood (Arnett, 2000; Shanahan, 200

REFERENCES

Ethos der Weltkulturen. *Religion and Ethics*, Göttingen, S. 307f. 1076.

Christine / Spuler-Stegemann, Ursula (ed.) (2004). *Women and Sharia law. Human rights in Islam*, Munich, pp. 73f.

Kosta, Sozān Qādir (2004). *Rawšī mēīna la kūrdistān*, 1st edition, Vol. 2, o. O., p. 75

Halwēst (2008). *Ǧīhāněk la Tawan*, 1st Edition, Sulaymānī, p.254.

Honecker, Martin (1995). *Grundriß der Sozialethik, de Gruyter*, Berlin, p. 153.

Leach, E. R. (1971). Polyandry, Inheritance and The Definition of marriage: With Particular Reference to Sinhalese Customary Law, *Rethinking Anthropology*, New York: Humanities Press, 105-113

Mitchell, B. A. (2006a). The boomerang age: Transitions to adulthood in families. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.

Mitchell, B. A. (2006b). Changing courses: The pendulum of family transitions in comparative perspective. *Journal of Comparative Family Studies*, 37, 325-343.

Osgood, D. W., Ruth, G., Eccles, J. S., Jacobs, J. E., & Barber, B. (2004). Six paths to adulthood: Fast starters, parents without careers, educated partners, educated singles, working singles, and slow starters. In R. A. Settersten Jr., F. Furstenberg Jr., & R. G. Rumbaut (Eds.), *On the frontier of Adulthood: Theory, research, and public policy* (pp. 320-355). Chicago, IL: University of Chicago Press.

Osten-Sacken, Thomas of the [u. a.] (03/19/09). *Southern Kurdish northern Iraq between modernization and the struggle for survival*, in: http://jungle-world.com/artikel/2009/12/33247.html, accessed on 07/29/09.

Prenner, Karl (2006): *Islamic Culture*, in: Grabner-Haider, Anton (Ed.)

Rabātī, ʾIbrāhīm Ṭāhir Maʿrūf (2004): Al-marʾa al-kurdīya wa-Dawruhā fī almuğtama' al-KURDi, Erbil, p 143.

Russell, Bertran (1959). *Marriage and Morals*, New York: Bantom Books.

Stone, H. M 9 (2017). *A Marriage Manual - A Practical Guide to Sex and Marriage,* Home Farm Books.

Snyder, A., Brown, S., & Condo, E. (2004). Residential differences in family formation: The significance of cohabitation. *Rural Sociology*, 69, 235-260.

Wilson, W. J. (1987). *The truly disadvantaged: The inner city, the underclass, and public policy*. Chicago, IL: University of Chicago Press.

ÇALIŞMA HAYATINDA CİNSİYET AYRIMCILIĞINA BAĞLI OLARAK KADINLARIN YAŞADIĞI SORUNLAR VE "MOBBING" TARTIŞMALARI

Ayşe MENTE
Adıyaman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

ÖZET

Toplumsal cinsiyet; geleneğin, tarihsel aktarımın, toplumsal normların birer parçası olmakla birlikte cinsiyetler üzerinde tahakküm kurabilecek bir kader anlayışı değildir. Toplumsal cinsiyet kavramı özellikle ataerkil toplumlarda kadınların ve erkeklerin sosyal rollerinde belirleyici bir unsur olmuştur. Öyle ki; Sanayi Devrimi ile birlikte ücretli emeğe tabi olan kadın ve erkeklerin çalışma hayatında dahi cinsiyet kalıp yargıları belirleyici bir hale gelmiştir. Ucuz işgücü olan, sosyal güvencesiz veya az mesai saatleri olan işler 'kadın işi'; daha çok ücret kazandıran, sosyal güvencesi işyeri tarafından düzenli olarak sağlanan, güce dayalı veya eğitim seviyesinin önemli olduğu işler ise 'erkek işi' olarak görülmüştür. Buna bağlı olarak işe alımlarda, çalışan bireylerin çalışma şartlarında veya direkt olarak çalışma yaşamının içerisinde cinsiyete bağlı ayrımcılıklar gözlemlenmiştir. Türkiye'de ve dünyada konuyla ilgili yapılan istatistikler hâlihazırda var olan ayrımcılıkların altını çizmektedir.

Türk toplumunda kadın özellikle Selçuklu Devleti'nin kuruluş yıllarına kadar anaerkil toplum yapısından dolayı işgücü bakımından erkek ile aynı statüde yer almış, doğum yapabildiği için ise toplum nezdinde Tanrı ile özdeş bir konuma getirilmiştir. Ancak savaşlar, dış ticaret ve değişen jeopolitik konum dolayısıyla kültürel alışverişler gerçekleşince toplumsal yapı değişmiştir. Türkiye'de kadının kamusal alandan çıkarılıp özel alana dahil edildiği kültürel değişimlerden uzun bir süre geçmiş, gelişmekte olan ülkeler seviyesine ilerlenmiş ve yeni ekonomik sistemler benimsenmiş ancak kültürel faktörler yine de etkisini göstermeye devam etmiştir. Günümüzde kadın çalışma hayatına dahil olsa da kadının ilk sorumluluğunu her zaman ev işleri, çocuk bakımı ve aile kurma gibi ücretsiz ev emeği oluşturmuştur. Sosyal normlar anneliği yüceltmiş buna karşın çalışan kadına çalışma hayatında baskı uygulamaya devam etmiştir. Terfi eşitsizliği, ücret eşitsizliği, sosyal güvenceden yoksunluk, cinsel taciz ve mobbing çalışma hayatına katılan kadının karşılaştığı sorunları oluşturmuştur.

Bu çalışmada öncelikle cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları açıklanmış olup ardından söz konusu kavramlarım ayrımının teorik altyapısına değinilmiştir. Toplumsal cinsiyetin oluşturduğu roller bazında gerçekleştirilen cinsiyet ayrımcılığının tanımı ve açıklamasına yer verilerek iş yaşamındaki cinsiyet ayrımcılığının nedenleri ve etkileri üzerinde durulmuştur.

Son olarak çalışmada kadınların iş yaşamında karşılaştıkları sorunlara değinilerek mobbing ve cinsel taciz sorunu üzerinde gerçekleştirilen tartışmalara ve Türkiye'de sorunun mağdurlarının istatistiki verilerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet, Cinsiyet Ayrımcılığı, Mobbing, İşgücü

GİRİŞ

Cinsiyet kavramı insanlığın varoluşundan bu yana pek çok sosyal, ekonomik ve yaşamsal faaliyetlerin ayrımında ve gerçekleşmesinde temel yapıtaşını oluşturmuştur. İlkçağ avcı-toplayıcı kültüründe kadın toplayıcı, erkek ise avcı olmuştur. Kadın doğum yapabildiği için Tanrı ile eşdeğer görülmüş ve fiziksel yapısının görece zayıflığından dolayı erkeklerden farklı işler yapmaya yöneltilmişlerdir. Ancak ilerleyen zamanlarda dünya nüfusu kalabalıklaşmış ve gündelik işler çeşitlilik göstermiştir. Kabileler birleşip devletvari yapılanmaları da kurunca savaşlar artmış, avcılık dolayısıyla silaha adapte olan erkek savaşın cinsiyetini de belirlemiştir. Dinlerin dayattığı öğretilerin yayılması kadına ve erkeğe toplumsal faaliyetleri destekleyici roller kazandırmış kadın özel yani ev, erkek ise kamusal yani iş alanına dahil olmuştur. Sanayi Devriminin gerçekleşmesiyle birlikte istihdam artmış ve kadınlarda meslek sahibi olmaya başlamışlardır.

Kadınların çalışma yaşamında yer almasıyla birlikte erkek egemen çalışma piyasası ataerkil kültürel yapıyı burada da sürdürmeye devam etmiştir. Bu çerçevede 21.yüzyılda kadının çalışma hayatında karşılaştığı sorunlara bakılarak hala geleneksek ataerkil topum yapısının izleri görülmektedir. Günümüzde her ne kadar ekonomik sistemin getirdiği zorunluklardan dolayı kadınlar da çalışma yaşamında erkekler kadar yer almaya başlasa da kadının emeği karşılığı aldığı kazanç hep bir ek gelir olarak düşünülmüştür. Bu durum ise kadın ve erkek çalışanlar arasında ücret eşitsizliği farkını arttırmıştır. Aynı zamanda kadınlar eğitim imkanlarından erkeklerle eşit oranda faydalanamadığı için düşük ücretli işlerde çalıştırılmış hatta ücretsiz ev emeği de kadının yükümlülüğüne bağlanmıştır. Bu durum ise dünyada 'kadın yoksulluğu'nun artmasına sebep olmuştur.

Moderniteyle beraber hızla gelişen kapitalist ekonomi sürekli olarak kadınları tüketime erkekleri ise kadınların tüketmesi için nesneler üretmeye yöneltmiş sonunda kadın kapitalizmin temel nesnesi haline gelmiştir. Günümüzde ise erkek de en az kadınlar kadar tüketmektedir. Kadın ve erkek bedenleri üzerinden geliştirilen tüketim nesneleri cinsiyete dayalı ayrımcılığı arttırmıştır.

Henüz küçük yaşlarda oyuncaklarla veya oyunlarla öğrenilen toplumsal cinsiyet rolleri sonucunda kadın ve erkek rolleri ayrıştırılmış bu durum ise kadınların dezavantajlı olduğu iş yaşamında önemli sorunlara sebebiyet vermiştir. Mobbing ve cinsel taciz bu sorunlardan biridir. Özellikle cinsel taciz konusunda yasalar ve bazı yaptırımlar olmakla beraber sorun dünyanın neredeyse her bölgesinde artarak devam etmektedir.

Bu çalışmada cinsiyet kavramıyla ilgili tanımlara yer verilmektedir. Cinsiyete dayalı ayrımcılığın tanımının ve sonuçlarının yer aldığı makalede toplumsal cinsiyet rollerine değinilmektedir. İş yaşamındaki cinsiyet ayrımcılığının da tartışılmıştır. Makalede kadınların iş yaşamında cinsiyet ayrımcılığına dayalı olarak yaşadığı sorunlar beş başlık altında toplanmıştır. Mobbing ve cinsel taciz konusunun üzerinde durulduğu araştırmanın son kısmında ise mobbing ile ilgili hukuki düzenlemelere ve mobbing mağdurlarının niceliksel ifadesine yer verilmiş, sorun hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

CİNSİYET KAVRAMIYLA İLGİLİ TANIMLAR

Cinsiyet kavramı iki farklı açıdan değerlendirilmektedir. Öncelikle cinsiyet kelimesi İngilizcede ‘sex’ kavramına karşılık gelerek buradaki tabiri biyolojik bir özellik olarak kadın ve erkek tanımına dayanmaktadır. (Ersoy, 2009) Biyolojik olarak erkek ve kadın tanımlamaları doğal, doğuştan gelen özelliklere dayandırılmaktadır. Ancak toplumsal cinsiyet dediğimiz ‘gender’ kelimesi toplumsallaşma süreci ile birlikte kültürel yapılanmanın oluşturduğu erkeklik ve kadınlık ayrımlarına karşılık gelmektedir. (Bingöl, 2014) Bedenin cinsiyeti doğuştan gelir ve temel bir özelliği belirtir. “Biyolojik cinsiyet ayrımı doğal ve öncel olarak ‘üremeyi’ kendine kıstas olarak seçmektedir.” (Bingöl, 2014) Dolayısıyla cinsiyet özellikleri kavramından kasıt fizyolojik, biyolojik ve psikolojik hususlara dikkat çekerek doğuştan gelene vurgu yapar. Örneğin kadın ve erkeğin kromozom yapılarının, hormonlarının, üreme fonksiyonlarının farklılığı cinsiyet ayrımının önemli kriterlerini oluşturmaktadır. Ancak insanın bedeni ile toplumsal kaderi birbirinden farklı olabileceği için cinsiyet tanımlarının yalnızca biyolojik boyutuna odaklanmak LGBTİ’li bireylerin veya cinsiyet temelli toplumsal rollerin varlığını açıklayamaz.

Toplumsal cinsiyet kavramının tanımları biyolojik anlamda cinsiyet tanımından faklı olmaktadır. Burada kadınlık ve erkeklik arasındaki toplumsal bölünmeye işaret edilmektedir.

"Toplumsal cinsiyetin kavramsallaştırılması, kadınlığın ve erkekliğin doğasına bağlanan farklılık ve eşitsizliklerin toplumsal boyutunu görmeyi kolaylaştırarak biyolojik özcülüğün politik anlamını ortaya koydu ama toplumsal cinsiyet kutuplaşması bu özcülüğü bir başka yoldan yeniden üretti: İki cinsiyet varsa, iki de toplumsal cinsiyet vardır." (Bora, 2014) Bora'ya göre toplumsal cinsiyet farklılaşması her zaman eril ile dişil olanı karşıtlık haline getirecektir. (Bora, 2014) Dolayısıyla toplumsal cinsiyet kavramı temelde cinsiyet temelli ayrımlara dayanmaktadır. Kadının toplumsal rolü biyolojisine göre belirlenmektedir. (Özbudun, 2015) Örneğin kadın biyolojik özellikleri bakımından erkekten daha güçsüz olduğu toplumsal rolü bağlamında da güçsüz ve erkeğin korumasına muhtaç olduğu görülmektedir.

17.yüzyılın önemli filozoflarından biri olan Voltaire de dönemin kadının cinsiyet özellikleri ile ilgili olarak şunları ifade etmektedir: "Fizik olarak kadın, fizyolojisinden dolayı erkekten daha zayıftır. Kadını güçsüzleştiren periyodik kanamalar ve bunların bastırılmasından kaynaklanan hastalıklar, gebelik süresi, bebeleri emzirme ve onlara bakma gereği, kol ve bacaklarının inceliği, onları kuvvet ya da dayanıklılık gerektiren işlere uygunsuz hale getirir." (akt.Özbudun, 2015) Ataerkil toplumsal sistemin oluşmasıyla birlikte kadın doğası denetim altında tutulması gereken bir hal almıştır. Aksi halde kadın doğasının yıkıcı olabileceği, denetimin ise ancak evlilik ve çocuk doğurmayla sağlanacağı düşünülmüştür. Sanayi Devrimi'nin ve savaş dönemlerinde erkek nüfusunun azalmasının da etkisiyle kadınlar güç gerektiren ağır işlerde çalıştırılarak söz konusu cinsiyet kalıpyargılarından sıyrılmaya başlamışlardır.

Günümüzde ise kadınların çalışma sektörünün pek çok alanında yer aldıklarını görmek mümkün olmuştur. Ancak hala meslekler üzerinde cinsiyet ayrımları yapılmaktadır. Örneğin Türkiye'de TÜİK tarafından 2016 yılında yapılan Hanehalkı İşgücü Araştırmasına göre kadınların %55,4'ü toplam istihdam oranının %53,7 olduğu hizmet sektöründe %15.6'sının ise toplam istihdam oranının %26,8 olduğu sanayi sektöründe çalıştığı görülmektedir.(10.04.2019 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27594 adresinden alınmıştır.) Toplumsal cinsiyet rollerinin henüz etkisini yitirmediği günümüz toplumlarında kadının asli sorumluluğu her zaman ev işleri ve çocuk doğum-bakımı olmuş bu durumda çalışma hayatında kadınların mesleki tercihlerini etkilemeye devam etmiştir. Erkeğin asli görevi de evin ve ailenin maddi gelirini sağlamak olması ise onu daha uzun süreli ve para getiren işlerde istihdam edilmeye yöneltmiştir.

Kadının ve erkeğin bu farklılaşmış toplumsal cinsiyet rollerinden doğan farklılaşmalar cinsiyete dayalı ayrımcılıklara yol açmıştır.

Cinsiyete dayalı ayrımcılık; "nitelik bakımından eşitliği bulunan kişilerin yalnızca cinsiyetlerine bağlı olarak farklı muamele görmeleri durumu" (akt.Alparslan, Bozkurt ve Özgöz, 2015) olarak ele alınmıştır. Özellikle kadınların bu konuda gerek eğitim hayatında gerek meslek hayatında ayrıma maruz kalmaları onların düşük ücretli işlerde çalışmalarına yol açmıştır. Örneğin kadınlar bazı pozisyonlarda işe alınmamış veya terfi ettirilmemişlerdir. (Acar, Ayata ve Varoğlu, 1999) Dünyanın pek çok ülkesinde önemli bir sorun haline gelen cinsiyete dayalı ayrımcılık konusunda yasal düzenlemelerin varlığı uygulamadaki problemleri ortaya çıkarmaktan başka bir yaptırım niteliği taşımamaktadır. Çünkü cinsiyete dayalı ayrımcılığın temelinde de yine kadının toplumsal konumu yer almaktadır. (Bulut, 2017) Kadın uzun süre iş yaşamında aktif olamamış, temel çalışma alanı ev olarak belirlenmiş bu durumda kamusal çalışma hayatının çoğunluğunda erkeklerin egemen olmasına yol açmıştır. Cinsiyete dayalı ayrımcılık temelde iki şekilde görünmektedir: Dolaylı ayrımcılık ve dolaysız ayrımcılık. (Acar, Ayata ve Varoğlu, 1999) Buna göre dolaylı ayrımcılık; "bir kişinin kendisinden bir şey isteyen kadına istenen şeyi vermeyi belli bir şarta bağlaması" (Acar, Ayata ve Varoğlu, 1999) sonucunda ortaya çıkan ayrımcılık türüdür. Dolaysız ayrımcılık ise işe alımlarda ve terfi konusunda kendini göstermektedir. Örneğin bazı işyerlerinde kadın çalışanların çocukları olup olmadığı sorulmaktadır. Bu dolaysız ayrımcılık modelini oluşturur aynı zamanda dolaysız ayrımcılık yasal olarak tanımlanmış yaptırımlara tabi tutulamamaktadır.

Cinsiyete dayalı ayrımcılık temelde küçük yaşlardan itibaren aile ve sosyal çevre tarafından bireye dayatılan toplumsal rollerin yol açtığı farklılıkların sonucudur. Örneğin kız çocukları küçük yaşlarda aileleri tarafından bebeklerle veya evcilik oynayamaya yöneltilirken erkekler araba, tabanca gibi oyuncaklarla oynamaya yöneltilir. (Acar, Ayata ve Varoğlu, 1999) Farklı cinsiyet rolleri görevleri de farklılaştırarak kadının çalışma hayatında ayrımcılık yaşamasına sebep olmuştur. 2003 yılında yürürlüğe girmiş olan İş Kanunu'nun 4857 sayılı maddesine göre iş hayatında ırk, dil, cinsiyet ve benzeri sebeplere dayalı ayrım yapılamamaktadır. (akt.Gül, Yalçınoğlu ve Atlı, 2014) Yasalarla da desteklenen cinsiyet eşitliği uygulama konusunda başarılı olamamaktadır. "Ocak 2013'de açıklanan, Dünya Ekonomi Forumu(WEF) raporunda Türkiye, Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (Global Gender Gap Index)'ne göre 135 ülke arasında ortalamada 124. Sırada bulunmaktadır." (akt.Gül, Yalçınoğlu ve Atlı, 2014)

Türkiye'de ataerkil toplumsal yapıya dayalı gözle görülür cinsiyet eşitsizliği durumu kadının çalışma alanında önemli sorunlar yaşamasına sebep olmaktadır. Kadın Sanayi Devrimi'ne kadar ücretsiz ev emeği ile meşgul olmuştur. Sanayinin gelişmesiyle birlikte ise ucuz işgücü olarak çalıştırılmıştır. Ancak kadın yine de ev işlerinin asli sorumluluğunu üzerinde taşımıştır. "Bu işler; aile üyelerinin yemeklerini hazırlamak, ihtiyaç duyanların yemeklerini yedirmek, onların ve evin temizlik ihtiyaçlarını gidermektir.(…) Ekonomik anlamda çalışan para kazanan koca olduğu için iş dönüşü evde kocaya dinlenme ve konfor olanakları sunmak da kadına aittir." (Tire, 2017) Kadının evdeki sorumluklarından bazılarını oluşturan bu işler karşılığında ücret almaması dünyada kadın yoksulluğu kavramının doğmasına sebep olmuştur.

"Yoksulluğun kadınlaşması kavramı, ilk kez 1978 yılında Diane Pearce tarafından kullanılmıştır. Pearce bu kavramı 1976 yılında Amerika'daki 15 milyon yoksul kişinin üçte ikisini kadınların oluşturmasına ve zaman içinde kadınların işgücüne katılım oranındaki artışa rağmen kadınların ekonomik durumlarının giderek kötüleşmesine dikkat çekmek için kullanmıştır." (Tire, 2017) Toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlar üzerinde yol açtığı ücretsiz çalıştırılma ve sosyal haklardan mahrum bırakılma durumu kadın yoksulluğunu arttırmıştır. Kadın yoksulluğunun oranlarındaki artışın bir nedeni de çalışma yaşamında gerçekleşen cinsiyete dayalı ayrımcılık olgusu sonucunda kadınların düşük ücrete tabi tutulan işlerde çalıştırılması olmuştur. Türkiye'de 2003 yılında yapılan araştırmaya göre tarım dışı sektörlerde çalışan kadınların oranı %20.6'dır. (Adak, 2007) Kadınlar daha çok vasıf gerektirmeyen, sosyal güvencesi ve hakları olmayan, bilgi birikimi gerektirmeyen işlerde çalıştırıldığı sürece kadın yoksulluğu ve kadınların çalışma hayatlarında maruz kaldıkları sorunlar artmaktadır.

KADINLARIN İŞ YAŞAMINDA KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

Kadınlar tarihin her döneminde ekonomik ve toplumsal hayatın içinde en az erkekler kadar yer almışlardır. (Kocacık ve ark., 2004) Sanayi öncesi toplumlarda tarımsal faaliyetlerin temel işgücünü oluşturan kadınlar, ev dışında ekonomik geliri sağlamada önemli bir konumdaydı. Dini, toplumsal ve ekonomik yaşamın değişmesiyle birlikte kadın rolleri buna bağlı olarak da kadının toplumsal yaşantıdaki konumu da değişime uğradı. Zamanla kadın kamusal alanın dışında itilerek evde ev hizmetlerinin gerçekleştirilmesiyle ilgili işlere tabi kılındı. Kadının değişen toplumsal cinsiyet rolleri gereği kadın cinsiyeti; güçsüz, eril olana hizmet eden ve fizyolojisinden dolayı yetersiz bulunan bir cinsiyet olarak algılanmıştır.

Bu sebeplerden dolayı günümüz çalışma hayatında erkek ile aynı işi yapan kadınlar da dahil olmak üzere birçoğu erkeklere oranla daha az maaş almakta, terfi alamamakta veya cinsiyetinden dolayı direkt işe alınamamaktadırlar.

Günümüzde ekonomik koşullar yalnızca erkeğin çalışmasıyla geçinebilecek bir ailenin varlığını neredeyse imkansız kılmaktadır. (İslamoğlu ve Yıldırımalp, 2014) Dolayısıyla kadınların istihdamı hızla artmaktadır. Kadınlar çalışma hayatına ekonomik nedenlerle ve ailenin geçimini sağlamak amacıyla dahil olmaktadırlar. Bu da kadının sorumluluklarını arttırdığı için genellikle daha esnek veya güç gerektirmeyen işlerde çalıştırılmak üzere istihdamları sağlanmaktadır. Ancak kadınlar gerek cinsiyet ayrımcılığının gerek toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının yaratmış olduğu olgulardan dolayı iş yaşamında çok fazla sorun ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu çalışmada İslamoğlu ve Yıldırımalp'in(2014) makalesinden yararlanılarak kadınların iş yaşamında karşılaştıkları sorunlar beş başlık altında toplanmıştır:

-Temel ve Mesleki Eğitimde Eşitsizlik

-İstihdam ve Kariyerde Eşitsizlik

-Ücretlendirmede Eşitsizlik

-Sosyal Haklardan Yararlanmada Eşitsizlik

-İşyerinde Cinsel Taciz, Mobbing ve Rekabet

a.) Temel ve Mesleki Eğitimde Eşitsizlik: Ülkemizde kadınlar eğitim olanaklarından uzun süre faydalanamamışlar 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnâmesi'nin açılmasıyla birlikte kadınlar eğitim alanına dahil edilmişlerdir. Ardından açılan ebelik okullarıyla birlikte kadınlar Türkiye'de ilk defa meslek edinmeye başlamışlardır. (12.04.2019 tarihinde https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/143/14.htm adresinden alınmıştır.) Ancak eğitim sisteminin içerisindeki cinsiyetçi yaklaşımlar, eşitsiz ekonomik yapılanma veya toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılıklar kadının eğitim hayatındaki alanını daraltmıştır. "Diğer yandan kadın eğitimiyle ilgili sorunlar sadece günümüz Türkiye'sinin değil tarih boyunca neredeyse tüm ülkelerin en önemli sorunlarından biri olmuştur." (İslamoğlu ve Yıldırımalp, 2014) Kadınların eğitim haklarından yararlanmaları toplumsal açıdan önemli bir işleve sahiptir. Ailenin sağlıklı bir yapıda olabilmesi kadının eğitim durumuyla yakından ilişkili olmaktadır. Bir yandan da ülkemizde hala kadınlar küçük yaşta evlenmekte veya evlendirilmektedir. Dolayısıyla eğitim hayatına katılamamanın bir nedeni de erken yaşta gerçekleştirilen evlilikler oluşturmaktadır.

Toplumsal cinsiyete bağlı kadın ve erkeğin işbölümü sonucunda evlenen kadın ev işlerine tabi tutulunca erkekten daha alt bir kademede yer almıştır. Kadın erkeğe bağımlı kılınmış ve bu sistemin iş hayatında da gerçekleştirilmesiyle birlikte kadın erkekten daha az ücret alan işgücünü oluşturmuştur. Diğer bir açıdan eğitim hayatının dışında tutulan kadınlar bu olgunun yarattığı sorunları da çalışma yaşamında görmüşlerdir. Kadınlar; erkek iş arkadaşlarından başarılı olsalar dahi ücretlendirme, terfi etme gibi konularda onlardan geri kalmışlardır. Aynı zamanda kadınlar yetersiz eğitimin bir sonucu olarak çalışma hayatında niteliksiz kadın işgücü ve erkek işgücünün ikamesi olarak görülmüşlerdir. (Küçük, 2015) Nitelikli eğitim alamamanın yarattığı sorunlar sonucunda diyebiliriz ki kadınların eğitim şartları yükseldikçe çalışma koşulları da iyileşmektedir. "Dünyada ve Türkiye'deki gelişmeler eğitimli nitelikli işgücünü öne çıkarırken, özellikle ülkemizde üniversite eğitimi almış kadınların işgücüne katılım oranının %90'nın üzerinde seyrettiği görülmektedir."(akt.İslamoğlu ve Yıldırımalp, 2014) Eğitim oranlarının artmasıyla birlikte kadınlar erkeklerin çoğunlukta bulunduğu işkollarında da işgücü olabilecek ve toplumsal roller üzerindeki gelenekselci yaklaşımı da değiştirebilecektir.

b.) İstihdam ve Kariyerde Eşitsizlik: İşe alımlarda eşitsizlik genel olarak cinsiyetlerin fizyolojisiyle ilgili olmakla birlikte genelde bu konuda mağduriyet yaşayan kadınlar olmaktadır. Günümüz modern sanayi fabrikalarındaki makineleşme erkek işgücüne duyulan ihtiyacı azaltınca kadınlar ikame işçi olarak fabrikalarda düşük ücret ve az mesai şatıyla çalışmaya başlamışlardır. Kadınların uzun süre ucuz emek olarak görülmesinin diğer bir sebebi de "çoğunlukla kendilerine toplum tarafından yüklenilen sorumlulukları birlikte yürütebileceği işleri araması" (İslamoğlu ve Yıldırımalp, 2014) ancak sadece belirli işlerin bu nitelikte olmasıdır. Dolayısıyla çoğu işyerinde evli veya çocuklu olmayan genç kadınlar istihdam edilebilmekteyken evli kadınlar vasıflı işlerde daha az tercih edilmişlerdir. Toplumsal cinsiyet rollerinin ayırmış olduğu kadınlık ve erkeklik rollerinin gereği olarak bazı işlerin 'kadın işi' bazılarının ise 'erkek işi' olarak değerlendirilmesiyle birlikte iş olanaklarının alanı sınırlandırılmıştır. "Güler yüz, el becerisi, cinsel cazibe gerektiren işler, toplumsal konulara ilişkin işler yahut kadınların ev içi sorumluluklarının ev dışındaki bir uzantısı olarak görülen eğitim, bakım ve temizlik işleri genel anlamda "kadın işi" olarak geçmektedir." (Küçük, 2015) Dolayısıyla yüksek vasıflı işler kadının istihdamına kapalı kalmıştır.

Terfilerde ve kadınların kariyer basamaklarında işverenler tarafından görülen en önemli engellerden biri çocuk sahibi olma durumudur.

Bunun temel sebebi işyerlerinde kadınlara hamilelik süresince ücretli izin verme olgusunun işverenler açısından onaylanmamasıdır. Dolayısıyla çoğu işveren evli veya çocuklu kadınların terfilerine engel olmakta ya da işe alımlarının önünü kesmektedir. Kadınlar hem istihdam edilmede hem de kariyerlerini geliştirme konusunda sürekli olarak engellerle karşılaşmaktadırlar. İşyerlerinde erkeklerle rekabet etmekte onların üstünde bir çalışma performansı sergilemekte olsa da terfi konusunda engellere maruz kalmaktadırlar. Cam tavan denilen bu görünmez engeller bizzat işverenler ya da yönetici gruplar tarafından kadının işyerindeki pozisyonunu yükseltmesine karşılık konulmaktadır. İş piyasasında erkeklere nispeten dezavantajlı grup haline gelen kadınların istihdam alanları daralmıştır.

c.) Ücretlendirmede Eşitsizlik: Kadınlar iş yaşamında erkeklere oranla daha az ücret almaktadırlar. Geleneksel aile yapısının henüz yeni yeni değişime uğradığı günümüz toplumlarında kadın da iş hayatında yer alarak evin geçimine katkı sağlamak durumunda kalmıştır. Bu durum ise kadının yaptığı işi yalnızca bir ek gelir olarak düşündürmüş ve kadının düşük ücretli işlerde yer almasına yol açmıştır. Böylece dünyada genel olarak kadınlar ile erkeklerin aldığı ücretler arasında büyük farklar oluşmuştur. Aşağıda TÜİK tarafından 2010 yılında yapılan Türkiye'de kazanç yapısı araştırması sonucunda elde edilen yıllık ortalama brüt kazancın cinsiyetlere göre dağılımı ve farkı tablo şeklinde verilmiştir.

Eğitim durumu ve meslek grubuna göre cinsiyete dayalı ücret farkı, 2010

	Yıllık ortalama brüt ücret (TL)			Yıllık ortalama brüt kazanç (TL)			Cinsiyete dayalı ücret farkı (1)
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	(%)
Toplam	**17 884**	**17 837**	**18 029**	**19 694**	**19 683**	**19 728**	**-1,1**
Eğitim durumu							
İlkokul ve altı	12 237	12 597	10 519	13 099	13 526	11 065	16,5
İlköğretim ve ortaokul	12 192	12 571	10 470	13 043	13 505	10 949	16,7
Lise	15 117	15 531	13 969	16 414	16 907	15 049	10,1
Meslek lisesi	18 759	19 442	15 647	21 280	22 195	17 109	19,5
Yüksekokul ve üstü	31 486	33 574	28 184	35 383	37 878	31 437	16,1
Meslek grupları							
Yöneticiler	43 825	43 073	46 201	49 170	48 198	52 242	-7,3
Profesyonel meslek mensupları	31 520	34 549	27 861	33 974	37 557	29 647	19,4
Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları	22 082	22 536	20 865	24 628	25 283	22 872	7,4
Büro hizmetlerinde çalışan elemanlar	18 875	19 383	18 203	21 478	22 066	20 700	6,1
Hizmet ve satış elemanları	12 922	13 167	12 188	13 787	14 076	12 919	7,4
Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları	14 091	(*)	(0)	14 561	(*)	(0)	(*)
Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar	15 278	15 586	13 004	16 921	17 297	14 151	16,6
Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar	13 336	13 851	10 518	14 544	15 144	11 266	24,1
Nitelik gerektirmeyen meslekler	12 075	12 449	10 713	13 032	13 513	11 276	13,9

(1) Cinsiyete dayalı ücret farkı; (erkek ücreti-kadın ücreti)/erkek ücreti *100 olarak hesaplanmıştır.
(0) Gözlem değerleri güvenilir tahminler için yeterli değildir.
(*) Gizlenmiş verilerin aritmetik işlem sonucu elde edilmesini önlemek amacı ile verilmemiştir.

(Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10718 adresinden 13.04.2019 tarihinde alınmıştır.)

Tabloda görüldüğü gibi genel olarak cinsiyete dayalı ücret farkı hemen hemen tüm işkollarında yüksektir. En yüksek fark ise tesis ve makine operatörleri ve montajcılar işkolunda gerçekleşmiştir. İstihdam eşitsizliğinde değinilen cinsiyet farklılıklarından dolayı işlerin kadın ve erkek işi olarak dağılımı ücret farkının diğer bir sebebi olmuştur. (Şen, 2018)

Kadınlar günümüzde pek çok işkolundan iş imkanı bulabilseler de hala cinsiyete dayalı ayrımların olduğu görülmektedir. Örneğin yönetici konumundaki kadınların oranı erkeklerden az olmuş bu da genel ücret farkını arttırmıştır. Kadınların ikincil piyasalarda yer almaları ve düşük ücretlere tabi olmaları da yine cinsiyete dayalı ücret farklarına sebep olmaktadır. (İslamoğlu ve Yıldırımalp, 2014)

"1951 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü'nce eşit iş için erkek ve kadın işçiler arasında eşit ücret ilkesi kabul edilmiştir." (akt. Alparslan, Bozkurt ve Özgöz, 2015) Ancak cinsiyete dayalı ayrımın yarattığı gelir farklarına bakıldığında yasalarla desteklenen eşit ücret olgusunun pratikte hala yetersiz kaldığı görülmektedir.

d.) Sosyal Haklardan Yararlanmada Eşitsizlik: Kadınların cinsiyete dayalı ayrımcılık sonucunda dahil oldukları işkolları sosyal haklardan yaralanmaları konusunda da ayrım yapmaktadır. İş güvencesi olmayan vasıfsız işlerden çalışan kadınlar çoğunlukla sendikal örgütlenme ve sosyal güvence elde etme haklarından yoksun bırakılmışlardır. Diğer taraftan kadınlar gebelik ve doğum gibi durumlarda işten çıkarılmaktadırlar. Analık hallerinin korunması konusunda yasalar bulunsa da doğum sonrasında kadının işe dönme haklarını koruyacak düzenlemeler yer almamaktadır. (İslamoğlu ve Yıldırımalp, 2014)

e.) İşyerinde Cinsel Taciz, Mobbing ve Rekabet: Mobbing ve cinsel taciz çalışma yaşamında çok yaygın problemlerdir. Mağdurlarını ise çoğunlukla kadın çalışanlar oluşturmakla beraber erkek egemen iş yaşamı kadını yıldırma, psikolojik ve fiziksel baskı yapmak gibi pek çok sebeple kadınların çalışma ve toplumsal hayatını olumsuz yönde etkileyecek olan bu tutumlara başvurmaktadır. "Cinsel taciz; saldırgan, utandıran, korkutup sindiren, gözdağı veren veya aşağılayıcı olan, istenmeyen veya davet edilmeyen herhangi bir davranıştır." (Acar, Ayata ve Varoğlu, 1999) Cinsel taciz genelde "terfi ya da işte yükselme söz konusu olduğunda" (İslamoğlu ve Yıldırımalp, 2014) ortaya çıkmaktadır. "Ülkemizde cinsel taciz konusunda çıkarılan kanunlar mağdurları korumaya yönelik olmuştur. İş Kanunu'nun 13.maddesine göre; 'kişinin ahlakına, şerefine… ve kişilik haklarına saldırıda bulunulup istifaya zorlanılması ve istifa ettirilmesi' halinde, eğer kişi 6 gün içinde yasal hakkını kullanmak üzere İş Mahkemesi'ne başvuruda bulunursa ve dava lehine sonuçlanırsa kıdem tazminatı alabilmektedir." (Acar, Ayata ve Varoğlu, 1999)

Ancak kişinin yeniden işine dönebilmesi konusunda herhangi bir düzenleme olmamakla birlikte bu durum cinsiyete dayalı ayrımcılığa bağlı olarak kadının cinsel tacize uğradığı işyerinde tekrar çalışmasının uygun olmayacağının düşünülmesiyle ilişkilidir.

Mobbing ise "bir işyerindeki kişi veya kişiler üzerinde sistematik baskı yaratarak, ahlak dışı yaklaşımlarla performanslarını ve dayanma güçlerini yok ederek işten ayrılmaya zorlamak" (akt.İslamoğlu ve Yıldırımalp, 2014) olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye'de mobbing literatüre yeni giren bir kavram olmakla birlikte fiili olarak çok uzun zamandır iş yaşamının içinde yer almaktadır.

Kadınların bir diğer sorunu da çalışma yaşamında erkekler ile rekabet edemeyerek onların alt kademelerinde çalışmaya zorlanmalarıdır. Bu durumun en temel sebebi eğitim konusunda kadınların dezavantajıdır. Buna göre yüksek seviyede eğitim alamayan kadınlar erkeklerden daha düşük statülerde iş yaşamında yerini alırlarken çalışma performansları arka planda kalarak eğitimdeki eşitsiz durumu erkek çalışanları iş yerindeki rekabette galip hale getirmektedir.

MOBBİNG TARTIŞMALARI

Mobbing Latince kökenli mobile velgus deyiminden yola çıkılarak türetilen "şiddet uygulayan düzensiz kalabalık" anlamına gelmektedir. (Kaya, 2015) Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 1999'da yayınladığı raporda ise iş yerindeki şiddet, fiziksel ve psikolojik yönleri ile ele alınmıştır. Bu rapor ile birlikte mobbing, psikolojik şiddet gibi konulara uluslararası boyutta dikkat çekilmiştir. (Çekin, 2013) Mobbing, çalışma yaşamında yatay ve dikey olmak üzere iki şekilde görülebilir: "Dikey ya da "hiyerarşik mobbing" de amirler astlarına ya da astlar üstlerine mobbing uygulamaktadırlar. Yatay veya "fonksiyonel mobbing" de ise, birbirleriyle eşit konumda olanlar birbirlerine mobbing uygulamaktadırlar." (Gül ve Özcan, 2011) Mağdur mobbing sonucunda çoğunlukla zarar gören tara olmaktadır. Özellikle psikolojik baskılar arttıkça yıldırma veya işi bırakma durumu da hız kazanmaktadır. Mobbinge maruz kalan birey yaşadığı psikolojik şiddeti atlatma sürecinde de maddi ve toplumsal açıdan zarara uğramaktadır.

Mobbing işverenin düşündüğünün aksine çoğu çalışanlarda başarısızlığa sebep olmaktadır. " Leymann (1996) İsveç'teki intiharların %12'inin işyerinde psikolojik taciz nedeniyle yaşandığını öne sürmektedir. Ruhsal sorunlara tansiyon, taşikardi, iştahsızlık, baş ve sırt ağrıları, deri döküntüleri ve kaşıntı gibi fiziksel rahatsızlıklar eşlik etmektedir." (akt. Öztürk ve Şahbudak, 2017) Dolayısıyla iş yerinde psikolojik şiddet iş sağlığı ve güvenliği gibi sorunların ana kaynağı olmuştur. (Öztürk ve Şahbudak, 2017) Mobbing davranışı fiziksel şiddet gibi hemen fark edilememekte ve edilse de anlatma konusunda mağdurlar üzerinde bir tür tehlike ortamı yaratmaktadır. Mobbing sonucunda bireyler genelde sessiz kalmayı tercih ederek davranışın tekrarlanmasına göz yummaktadır. Sessiz kalmanın bazı sebeplerini ise; iş kaybı korkusu, destek yoksunluğu ve çatışma içine girmeme isteği oluşturmaktadır.

Mobbing sorunun ülkemizde yasan düzenlemelere bağlı olarak belli birtakım yaptırımları oluşmuştur.

Borçlar Kanunu ve Türk Medeni Kanunu'na göre mobbinge uğrayan işçinin tazminat isteme hakkı vardır. (Kaya, 2015) Borçlar Kanunu'na göre mobbinge uğrayan birey yukarıda da değinildiği gibi kıdem tazminatı alabilmektedir. Mobbing İle Mücadele Derneği Genel Başkanı Prof. Dr. Vedat Bulut, Türkiye'de 2011 ile 2016 yıllarında 38 bin 262 kişinin mobbinge uğradığını, mobbinge uğrayanların yüzde 81'inin özel sektör çalışanları olduğunu dile getirerek Türkiye'de mobbing mağdurlarının destek hattını arama verilerini yayınlamıştır. Türkiye'de mobbinge uğrayan çalışanların %81'inin özel sektördeki işkollarında; %19'unun ise kamu sektöründeki işgücünün olduğunu belirtmiştir. Cinsiyet dağılımına baktığımızda erkeklerin kadınlardan daha çok mobbinge uğradığını görüyoruz. Mobbinge uğrayanların yüzde 57'si erkek çalışan, yüzde 43 ise kadın çalışanlar.(23.04.2019 tarihinde https://www.evrensel.net/haber/331025/6-yilda-32-bin-262-kisi-mobbinge-ugradi adresinden alınmıştır.) Bu durumun sebebi erkeklerin kadınlara oranla daha fazla iş yaşamında yer almaları şeklinde yorumlanabilmektedir.

Türkiye'de 17 Aralık 2010 tarihinde mobbingle ilgili ilk dava Ayşe Altıparmak tarafından açılmış ve dava kazanılmıştır. (TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu , 2011) Dava sonucunda ise mobbing iddiasının hukuki gerekçelerinin oluştuğu kanısına varıldığıyla ilgili karar alınmıştır. Mobbing olgusu mağdurlarının bu konuda sessiz kalmayarak işverene direnmesiyle ve hak arama mücadelesine girmesiyle azalabilir veya tamamen ortadan kalkabilir. Aksi durumda hızla büyüyen kapitalist ekonominin çevresinde gelişen yapılar çalışan kesimin üzerinde baskı ve egemenliğe dayalı bir sistem kurabilecek durumdadır.

SONUÇ

Cinsiyet toplumsal ve biyolojik çerçevelerde farklı tanımlamalarla ele alınmaktadır. Toplumsal cinsiyet biyolojik cinsiyetin aksine doğuştan sahip olduğumuz özellikler olmamakla birlikte aile, sosyal çevre veya kitle iletişim araçları tarafından bizlere dayatılan rollerden oluşmaktadır. Ancak toplumsal cinsiyet rolleri birtakım cinsiyet kalıp yargılarını doğurarak cinsiyet ayrımcılığının her alanda gelişmesine yol açabilmektedir. Araştırmada ele alınan çalışma hayatında kadının yaşadığı sorunların pek çoğunu bu olgu kapsamında değerlendirmek mümkündür. Çoğu zaman henüz doğum sonrasında başlayan toplumsal cinsiyet rollerinin edinilme süreci cinsiyet belli kalıplarda ayrımlarla geliştirmektedir. Örneğin kız çocukları pembe rengi temsil eden her türlü eşya ile çevrelenip biraz büyüyünce de evcilik oynamaya yönlendirilirken erkek çocuğu için mavi renk uygun görülür ve genelde savaş oyunları veya araba oyunları oynatılır.

Ülkemizin kültürel değerlerine bağlı olarak erkek çocukları sünnet edilirken yetişkinliğe adım attığı için çoğu zaman düğün yapılır ancak kız çocukları için böyle bir durum söz konusu bile olmamıştır. Dolayısıyla cinsiyete dayalı ayrımcılığın en temel sebebi aile ve sosyal çevredir.

Çocukluk evresinde dayatılan cinsiyet rolleri sonucunda kadın güçsüz, pasif ve korunmaya muhtaç niteliklerde yetiştirilirken erkek çocuğu bu özelliklerin tam tersine sahip olarak ataerkil geleneği sürdürür. Kadının çalışma hayatına dahil olmasıyla birlikte toplumsal cinsiyet rolleri ve çalışma yaşamı arasında çatışma yaşamaktadır. Bu durumun sonucunda ise kadınlar vasıfsız işgücünde, part-time işlerde veya ikame işlerde çalıştırılmaya başlanmıştır. Ancak hala kadınların ücretsiz ev emeği olarak çalışma hayatında yer alamamaları 'kadın yoksulluğu' kavramını doğurmuştur. Buna göre dünyada hızla artmakta olan kadın yoksulluğu problemi vardır. Kadınlar ya düşük ücretli işlerde çalıştırılarak ya da ücretsiz ev emeğinin işçileri olarak erkeklerden çok daha az para kazanmaktadır. Avrupa'da kadın yoksulluğunu azaltmak veya kadınların çalışma hayatlarını yüksek kaliteli bir seviyeye getirmek adına yasal düzenlemeler getirilse de kapitalist ekonomi güçsüz sınıflardan; ucuz işgücü sağlamakla, erkek egemen politikaları destekleyerek veya çalışma hayatındaki koşulları görmezden gelerek sömürmektedir.

Çalışmada kadınların çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunlar beş başlık altında toplanmıştır: Temel ve Mesleki Eğitimde Eşitsizlik, İstihdam ve Kariyerde Eşitsizlik, Ücretlendirmede Eşitsizlik, Sosyal Haklardan Yararlanmada Eşitsizlik, İşyerinde Cinsel Taciz, Mobbing ve Rekabet. Bu bağlamda kadınların maruz kaldığı sorunların en temelinde eğitim olduğu söylenebilir. Eğitimde eşitsizliğe maruz kalma durumu diğer tüm alanlarda da(Cinsel Taciz ve Mobbing hariç) eşitsizliğe yol açmaktadır. Türkiye'de 'Baba Beni Okula Gönder', İlk ve Ortaokul zorunluğu gibi politikalarla kız çocukları da eğitime dahil edilmeye çalışılsa da erken yaşta evlilik ve gelenekselci aile yapıları günümüzde hala kadınların eğitim konusunda karşılaştıkları önemli engelleri oluşturmaktadır. Cinsel taciz ve mobbing sorunlarının hızla artış gösterdiği günümüz iş yaşamında kadınlar sorunun çoğunluklu mağdurlarını oluşturmaktadırlar. Dünyada bu sorunlara ilişkin pek çok yasa çıkarılmasına rağmen pratikte etkili düzenlemeler bulunmamaktadır. Mobbing sürecinin tespiti ve ispatı konusunda hal pek çok çalışan yeterince eğitimli değildir. Dolayısıyla bu konuyla ilgili seminerler verilip çalışanlar bilinçlendirilmelidir. Türkiye'de mobbing ve cinsel taciz sorunlarında mahkemelere başvurulduğunda kıdem tazminatı alabilme durumu vardır. Uygulamada yetersiz kalan yasalar olsa da çalışanlar bu durumun farkına vararak hukuki süreçte seslerini duyurabilirler.

Kadın toplumda dezavantajlı bir konumda yer almaktadır. Bu durumdan daha gözle görünür bir durum ise cinsiyete dayalı ayrımcılıkların sona ermesi adına düzenleme yapabilecek siyasi ve hukuki hiçbir kamu mercileri bulunmamaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ise kadını direkt aile içerisinde değerlendirdiğini ve kadını bir birey olarak görmediği için aslında bu kurumda cinsiyet ayrımcılığını oluşturan temeller üzerinden kadınların çalışma hayatında karşı karşıya kaldıkları sorunlara çözüm üretmek konusunda yetersiz kalacaktır. Karar alma mercilerinin siyasi kaygılar sebebiyle bu şekilde politikalar izleyerek, çoğunlukla bürokratların ve işverenlerin yanında durarak ve kadına karşı şiddet, cinsel taciz veya mobbing gibi sorunları görmezden gelerek ancak sorunun büyük bir parçası olacağı aşikardır. Bu durumun bir sebebi de yönetim kadrolarında çoğunlukla erkeklerin olmasıdır. Erkek egemen yönetimlerin içinde bilinçli kadınlar yer almaya başladıkça kadınların yaşadıkları sorunlara yönelik politikalarda değişebilecektir.

Sonuç olarak cinsiyet kalıp yargıları ve cinsiyete dayalı ayrımcılık dünyanın pek çok yerinde hala aşılamamış önemli bir problemdir. Hollywood filmlerindeki yönetici kadınlara verilen olumsuz niteliklerle, sosyal ve siyasal politikalarla, ekonomik sistemlerin dayattığı cinsiyetçi tüketim nesneleriyle ve toplumsal cinsiyet rolleriyle birlikte sürekli olarak yeniden üretilen cinsiyete dayalı ayrımcılık uzun vadede çözüme kavuşamamaktadır. Bu durumda yapılması gereken temel şey ise dönüşümü tabandan başlatarak her türlü cinsiyetçi söylemden, yaklaşımdan veya faaliyetten yalıtılmış bir sosyal çevreyi mümkün kılmaktır. Ataerkil yapı eşitsizliğe yol açmaktadır ve ataerkillik konusundaki muhafazakar tutum eğer toplumda olumsuz sonuçlar doğurabilecek olaylara yol açacaksa bu tutumdan vazgeçmek gerekebilir.

KAYNAKÇA

- ACAR, Feride, AYATA, A.G. & VAROĞLU, Demet, Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Türkiye'de Eğitim Sektörü Örneği, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara, 1999.
- ADAK, Nurşen, Kadınların İkilemi: İş ve Aile Yaşamı, Sosyoloji Dergisi, Ülgen Oskay'a Armağan Özel Sayısı (Hakemsiz), 2007.
- ALPARSLAN, Ali Murat, BOZKURT, Özlem Çetinkaya & ÖZGÖZ, Ayşe, İŞLETMELERDE CİNSİYET AYRIMCILIĞI VE KADIN ÇALIŞANLARIN SORUNLARI, MAKÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt, 2, Yıl: 2, Sayı: 3, ss.: 66-81, 2015.

- BİNGÖL, Orhan, Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 16 (Özel Sayı I): 108-114, 2014.
- BORA, Aksu, Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası [Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası], İletişim Yay., 6.Basım, İstanbul, 2014.
- ÇEKİN, Abdulkadir, ÇALIŞMA HAYATINDA İNSAN ONURUNA KARŞI PSİKOLOJİK BİR ŞİDDET ÖRNEĞİ: MOBBİNG, 19-21 Nisan 2013 tarihleri arasında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Konya'da düzenlenen "Hz. Peygamber ve İnsan Onuru" adlı Sempozyum bildirisi.
- ERSOY, Ersan, CİNSİYET KÜLTÜRÜ İÇERİSİNDE KADIN VE ERKEK KİMLİĞİ (Malatya Örneği), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 19, Sayı: 2, Sayfa: 209-230, ELAZIĞ-2009.
- Evrensel Gazetesi, 31 Ağustos 2017 17:06 tarihli haberi, 23.04.2019 tarihinde https://www.evrensel.net/haber/331025/6-yilda-32-bin-262-kisi-mobbinge-ugradi adresinden alınmıştır.
- Gül, Hasan & Özcan, Nazlı, Mobbing ve Örgütsel Sessizlik Arasındaki İlişkiler: Karaman İl Özel İdaresinde Görgül Bir Çalışma, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, Sayfalar 107 – 134, Ocak 2011.
- GÜL, Hülya, YALÇINOĞLU, Nilgül & ATLI, Zahide Ceren, Türkiye'de Çalışma Yaşamında Kadının Konumu ve Sorunları, TAF Prev Med Bull Sayı:13 Cilt:2 ss.:169-176, 2014.
- İSLAMOĞLU, Emel & YILDIRIMALP, Sinem, "YOLCU HİZMETLERİ MEMURLUĞU" YAPAN KADINLARIN ÇALIŞMA HAYATINDA KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR, HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, Cilt: 3, Yıl: 3, Sayı: 6, 2014.
- KAYA, Resul, İŞÇİLERİN MARUZ KALDIĞI MOBBİNG ve ÜLKELERİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 20, s. 369-381, Aralık 2015.
- KOCACIK, Faruk, ŞAHBUDAK, Ercan ve ark., Türkiye'de Çalışma Hayatından Kesitler : İşsizlik-Sendikal Örgütlenme-Kadın Emeği-İşportacılık, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 94, Sivas, 2004.

- KURNAZ, Şefika, 12.04.2019 tarihinde https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/143/14.htm adresinden alınmıştır.
- KÜÇÜK, Müşerref, ÇALIŞMA HAYATINDA KADINLAR VE KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR: BİR İŞVERENE BAĞLI OLARAK ÇALIŞAN EMEKÇİ KADINLARA İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA, EKONOMİ BİLİMLERİ DERGİSİ, Cilt 7, No 1, 2015.
- ÖZBUDUN, Sibel, Marksizm ve Kadın: Emek, Aşk, Aile, Teknik Yayınevi, 1.Basım, İstanbul, 2015.
- ÖZÇATAL, Elif Özlem, Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 21-39, Güz 2011.
- ÖZTÜRK, Meral & ŞAHBUDAK, Ercan, İŞYERİNDE PSİKOLOJİK TACİZ (MOBBING) VE İŞ DOYUMU: CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİNDEKİ ARAŞTIRMA GÖREVLİLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt:20, Sayı:2, 2017.
- ŞEN, Mustafa, CİNSİYETE DAYALI ÜCRET EŞİTSİZLİĞİNİN AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Sayı: 41, Temmuz-Aralık 2018.
- TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, İş Yerinde Psikolojik Taciz(Mobbing) ve Çözüm Önerileri Komisyon Raporu, TBMM Basımevi, Ankara, 2010.
- TİRE, Olcay, Toplumsal Cinsiyet Rolleri Açısından Türkiye'de Kadın Yoksulluğu, Mavi Atlas, Cilt 5, Sayı 1, Sayfalar 97 – 112, Ocak 2017.
- TÜİK Haber Bülteni, 10.04.2019 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27594 adresinden alınmıştır.
- TÜİK Haber Bülteni, http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10718 adresinden 13.04.2019 tarihinde alınmıştır.

IN THE GALES OF A MAN'S WORLD: PROBLEMS OF WOMAN SEAFARERS CONFRONT ON BOARD

Assoc. Prof. Dr. Ergun DEMIREL
Piri Reis University

ABSTRACT

This study is based on hardships of being a woman employed on board Turkish Merchant Fleet focusing on their experiences on board. The study mainly covers some aspects mostly discriminiation issues relating to being a woman on board in particular related to the working and living conditions and employment rights.

The entrance of women into the seafaring business is small (only 1 percent of the world's 1.4 million seafarers), but a growing phenomenon. But it is still full of hardship being a seafarer in the world's shipping sector. Women seafarers face not only the general challenges of rough weather / sea and hard work conditions, but also inordinate amounts of discrimination, sexual harassment and social disapproval as well as often being relegated low-paying jobs with limited opportunities for promotion. However, women's interest in the maritime profession has been growing exponentially.

This study based on a worldwide field study, interviews, a special survey to understand the real problems of woman seafarers deployed on board. The interviewes and survey are conducted by woman cadets to the female partcipants and special precision is given to protect privacy. So, it is believed that real and reliable information could be gathered.

The participation of woman seafarers in maritime sector is a relity and their inclusion should not be considered as ahardship but a fruitful diversity for maritime sector. Finally, it is believed that this study will assist the researcher who study on woman sefareres related issues and provide feedback for the many maritime workers' unions, maritime administrations improving policies covering these problems and developing solutions.

Key Words: Woman Seafarers, Gender Discrimination, Sexual Harrassment, Sexual Abuse, Employment Women on Board

1. INTRODUCTION

This study is based on hardships of being a woman employed on board Turkish Merchant Fleet focusing on their experiences on board. The study mainly covers some aspects mostly discriminiation issues relating to being a woman on board in particular related to the working and living conditions and employment rights.

It is intended to focus on exposuring to sexual harrasment, unequlivient working conditions on board together with interviews and questionnaire's results about experiences of women seafarers also covering education period. The survey is conducted for the Turkish Merchant Fleet.

Some solutions and proposal are produced based on the field study and result of this survey.

a. A male-dominated sector

The maritime sector traditional and male-dominated and there is no exception to this trend, in the near future. In the twentieth century, particularly since the 1970s, more women have started to participate in labour markets of maritime sector that dominated by men for centries. As a result of this situation the shipping industry became increasingly aware of women as a potential source of labour.

The number of women seafarers has increased in the world and also in Turkey.As a result of this research more women are becoming valuable members of ship's crew nowadays.In support of that some of the institutionalized company perspectives development show in a possitive way.

Although the number of women seafarers is increasing,the problems that women confront on board aren't defined in Turkey yet, even women do not face and report their problem because of our culture's tabboos which accuses woman when a problem occured because of gender.

However the problems are not clearly defined, according to some researches "mobbing, sexual harrasment, gender discrimination" in various ways are more common than expected. There is another case; if a woman seafarer reports her problem the way that would be followed by the authorization is undetermined and to be lefted to discretion of the superiors.

There is a cultural problem (may be called as a common attitude) throughout the world also in Turkey; "Women cannot be seafarer!" or "Women can do this job like a men!" It is strongly believed that this kind of taoughts could be changed with the scientific studies.

Altough there are many cultural barriers, at the present day, women are proving they can achieve seafaring jobs at all level against all the obstacles. Consequently, woman sefarers' problems may be solved in conjuction with male colleagues in the maritime sector if they accept women as equal individuals and employers who deployed on board.

b. Woman Seafarers

Women have been on board since 14.century in different positions with various purposes although being confronted with tabboos. It could be reasonable because it was difficult to work onboard due to low quality of life standards and hard working conditions.

End of the year 1800, the first woman officer was in the United States Navy. Women started working on board as an enterprise in the beginning of the 1900s on a passenger ship as the nurse, carring for children, has been with tasks such as laundry, we know as "social gender based roles".

The women workers at sea are still too rare in the world. The percentage of woman seafarers is estimated only 2 %in the world by ITF. Female seafarers work generally in the cruise and ferries sector. The women are confronting prejudice and but becoming valuable members of ships' crew.

ITF (2017) reports that women are deployed among the worst paid and least protected of jobs at sea. Women also tend to be younger, and fewer are officers than their male crew mates. Their low number means that women can be subject to discrimination and harassment. The maritime unions are alert to these dangers and strive to protect the interests of women members – who now number about 23,000 worldwide.

Women can face discrimination even getting into seafaring work. In some countries, for example, maritime education and training institutions are not allowed to recruit women to nautical courses. Women tend to enrol on navigation rather than engineering courses. Even once trained, they may have to face prejudice from ship owners who won't employ women.

Once employed, women seafarers may also face lower pay even though they are doing work equivalent to that of male colleagues. Women may also be denied the facilities or equipment available to male workers, which are a form of discrimination (ITF, 2017).

On average, according to an ILO Report from 2001, women accounted for about 7.6 per cent of the total seafaring labour force in EU ships; Swedish women seafarers (3,518) outnumber those from the other countries, with Danish women (1,478) and British women (1,463) following closely behind. Swedish women also outnumber other countries in terms of their percentage of the national total of seafarers. The proportion of women seafarers in Belgium (4.4 per cent), Germany (5.3 per cent), and the United Kingdom (4.7 per cent) are low (Dragomir et al, 2016).

The highest employment rate for woman seafarers is in the United Kingdom; 7 percent of the officers and 21 per cent of the ratings are female. Deck and engine UK ratings in 2013 had a similar split to deck and engine UK officers. Men accounted for 99 per cent of deck ratings and nearly 100 per cent of engine ratings. The catering/other category of UK ratings had the highest proportion of women at 36 per cent (Department for Transport, 2014).

According to data from the year 2018, Turkey ranked the fifteenth in the world maritime, 8,034 under national flag (633 ships) under other flags 19 207 Million DWT (889 ships); total 27, 241 Million DWT and 1522 ships (UNCTAD, 2018).

Although e-Maritime Database of Ministry of Transportation, Maritime Affairs and Communications (MoTMAC) of Turkey (e-Maritime Database, 2013) the number of woman sefarers is 2245. In according to last information provided 3500 women seafarers are registered in Turkey (Aşkın, 2016) When a study carried out by Yılmaz et al (2016), the total number of seafarers registered in Turkish Seafarers′ Registry is 178,134 and 2246 of them are female seafarers. 45677 of them are the officers and 132,457 of them are ratings. However, the numbers of active employees are 36,254 as officers and 83,316 as ratings. In according to data provided byMinistry of Transportation, Maritime Affairs and Communications of Turkey, the number of the unlimited officers is 12,493 (8364 Deck- 4129 Marine Engineer), and limited officers 10,669 (5898 Deck- 4771Marine Engineer), total 23,162 as of January 2018. There is a conspicuous change between this new figures (23,162) and previous figures (36,254).

2. RESEARCH METHOD

The aim of this study is to define hardships of being a woman employed on board Turkish Merchant Fleet focusing on their experiences on board. The study mainly covers some aspects mostly discriminiation issues relating to being a woman on board in particular related to the working and living conditions and employment rights. The main research problem will be to define the major problem areas with some proposal under the changing status and conditions of woman seafarers.

The study starts with the review of related literature which is mainly based on broad range of empirical researches. After summarizing new improvements on deployment of females on board in the developed countries it is intended to make an evaluation on the impacts of the changing minds maritime sector. The study is supported by a group of interviews made with womans in the maritime sector and a survey applied to the woma sefarers in Turkey.

As a result of this evaluation some proposal are produced to be introduced to all related parties of labor and maritime sector.

3. RESEARCH

a. General

After 1960s a revolution of women in the attitude and perspective is observed. This led them to work together with men as well as the technology has provided positive developments in working conditions to enable women to work in difficult jobs which has been considered as men's work. The shorten voyage times; construction of seaworthy ships, improved living conditions and increased earnings at sea is facilitated working of women at sea. Various plans and programmes of international organizations supporting human rights in recent years allowed women to work many other work sectors in particular IMO's efforts for woman seafarer easied their participation in the maritime sector.

b. Legal Aspects:

Major international instruments to protect woman rights are introduced below;

Universal Declaration of Human Rights (1948), (UDHR):

The preamble to the Universal Declaration of Human Rights states that "recognition of the inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of the human family is the foundation of freedom, justice and peace in the world."

Article 1 of the Universal Declaration proclaims that "all human beings are born free and equal in dignity and rights".

Article 2: "everyone is entitled to all the rights and freedoms set forth in this Declaration without distinction of any kind, such as race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status. Furthermore, no distinction shall be made on the basis of the political, jurisdictional or international status of the country or territory to which a person belongs, whether it be independent, trust, non-self-governing or under any other limitation of sovereignty."

Article 7: "all are equal before the law and are entitled without any discrimination to equal protection of the law. All are entitled to equal protection against any discrimination in violation of this Declaration and against any incitement to such discrimination."

International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (1966), (ICESCR):

Article 2(2: the parties undertake "to guarantee that the rights enunciated in the present Covenant will be exercised without discrimination of any kind as to race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status".

Article 3 "to ensure the equal right of men and women to the enjoyment of all economic, social and cultural rights set forth in the present Covenant".

Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women (1979), (CEDAW)

Article 1: Convention defines discrimination against women as "any distinction, exclusion or restriction made on the basis of sex which has the effect or purpose of impairing or nullifying the recognition, enjoyment or exercise by women, irrespective of their marital status, on a basis of equality of men and women, of human rights and fundamental freedoms in the political, economic, social, cultural, civil or any other field".

CEDAW meant that women's rights were expressly placed in the ambit of international human rights, but the rights of women were still ignored by the mainstream human rights mechanisms. One problem after CEDAW is that the monitoring bodies of the other human rights treaties do not solve violations of women's rights and leave these issues up to the specialised CEDAW Committee to deal with and the adoption of the CEDAW has therefore led to the marginalisation of human rights of women. So the criticism is that the mainstream human rights instruments do not pay attention to women's rights (Van Leeuwen, 2009).

The European Court of Human Rights consider article 14 is violated "when States treat differently persons in analogous situations without providing an objective and reasonable justification", it now also considers "that this is not the only facet of the prohibition of discrimination in Article 14" and that "the right not to be discriminated against in the enjoyment of the rights guaranteed under the Convention is also violated when States without objective and reasonable justification fail to treat differently persons whose situations are significantly different" (European Court of Human Rights, 2000).

Maritime Labor Convention (MLC 2006) covers approximately all aspects to stop or refrain all types of discrimantion and convention is very keen on gender discrimation.

If we make a general assessment on current the legal status of women, the legislative tools and process for women seafers are prepared to a positive environment them. But still there are strong barriers for them on application of these rules and regulations.

c. Major Problem Areas

The general issues affecting all working women can be considered within the scope of the work permit in marriage and maternity, sexual assault, sexual harassment, discrimination, career development.

Turkey under this title, civil and criminal law in the context of changes in terms of legal breakthrough was made, in practice the development of social structure and current blocking ideas to make generalizations because of the level of success in right to development from a legal angle to create an environment that allows.

Under the terms of the Turkish Penal Code, in case of sexsual harassment “up to 3 years imprisonment for the punishment and compensation” is advised. But it is not easy to procure such a court order and takes a long period to have it.

There is no reference to gender discrimination in the Turkish Commercial Law (Maritime Trade section) which also regulates shipping acticities, Law for the Mission of and Organization of the Ministry of Transportation, Maritime Affairs and Communications (Presidential Decree No: 655) and Sefarers Regulations.

A study made in the Turkish Maritime Education Centre to understand the problem areas related to Woman sefarers. The research subject was “What are the factors that may interfere women's work at sea?" 85% of the responds on the question was covering "physical deficiency" and 7% "family responsibility". According to the researches “the diffrence between power of the man and women is only %20, so “physical deficiency of woman” should not be accepted as a valuable fact but just an opinon.

In fact the job at sea is not an exactly suitable profession for "we do a career and children" needs to be worked on.. In this context, women seafarers should make career plans at the beginning of the profession, considering transition between land and sea to enable them to adjust their time at sea and change of their social life.

In 2006, Maritime Labour Convention has been come to be in force. Turkey accepted .MLC in 2018 but it still does not reflected into its national legislation. The most Turkish ships are operating outside of Turkey and making port calls to the country who accepted MLC. The nonconformities with MLC applications on board Turkish flag ships will be likely a major problem for the status of White Flag in the near future. Full application of MLC on personnel working conditions and human-like manner employement will create a significant positive effect on protection of women seafarers’ rights.

There is a strong need for preparation of legal documents to regulate the life on board both for males and females, especially to provid a safe working environment for women maritime administration and powerfull international non-govermental organizations should enforce maritime sector to apply these regulations.

d. Experiences of Women Seafarers

In order to fully understand the issues surrounding the employment of women seafarers it is required to reach necessary to to women seafarers directly using different research methods. In order to achiece that;

- In-depth interviews conducted participation of a total of 33 women working in the maritime sector

- Further more nine women seafarers are participated in focus group discussions. These women were of a range of nationalities and in ranks ranging from cadet to captain. This syudy led us to prepare interview questions and questionaires of the survey.

This interviews and survey are conucted by four woman cadets who prepares their graduation research led by the author of this article. The woman cadets with sea experience are deployed for this research to create an intimate environment and keeping the privacy of partcipants.

Women's accounts highlighted a number of difficulties that they faced in their pursuit of career at sea. For some of the older women seafarers, these problems started early, with difficulties gaining places in maritime colleges. These barriers were less likely to report by women who had started their maritime careers more recently, however some women report some sexism from staff at their training institution and both younger and older women reported difficulties in finding companies willing to let them sail on their vessels in order to complete their training. Once qualified many women felt that their opportunities for promotion were equal to that of men's, however several women had experience of applying to companies who rejected their applications on the grounds of their gender, or who applied unofficial 'ceilings' on the level to which women could be promoted.

(1) Interviews

Interviews were conducted with 33 woman sefarers (2 shipmaster, 4 chief h engineers, 10 1st Officer/deck officers, 12 2nd Enginner/ Marine Engineers, 4 deck /marine enginer cadets, 1 Naval Architect and Marine Engineer).

One of them is the first woman marine engineer graduated from academy in Turkey, one of them is the first marinc engineer who left the sevice due to hard work conditions, and one of them has started as marine engineer but later changed the professin as marine architect.
In this part significant expressions and related findings from the interviewes with w partcipants is intoduced.

(a) Significant expressions:

Difficulties Met at Sea

Women's accounts highlighted a number of difficulties that they faced in their pursuit of career at sea. For some of the older women seafarers, these problems started early, with difficulties gaining places in maritime colleges. These barriers were less likely to report by women who had started their maritime careers more recently, however some women report some sexism from staff at their training institution and both younger and older women reported difficulties in finding companies willing to let them sail on their vessels in order to complete their training. Once qualified many women felt that their opportunities for promotion were equal to that of men's, however several women had experience of applying to companies who rejected their applications on the grounds of their gender, or who applied unofficial 'ceilings' on the level to which women could be promoted.

Behaviour of the shipping compniesan;

As one female engineer noted: I think actually that half the time the company does not offer much. I heard one of the superiors from the company saying that no matter how good you are [as a woman], we are not willing to make you Chief Engineer.

Relations with man colleagues:

Once onboard, whether as cadets or later as qualified officers, it was not unusual for women to experience difficulties with male colleagues, a small number of whom sometimes had difficulty accepting women in maritime positions. These prejudices tended to be manifested either overtly or occasionally in a hostile manner, or, less obviously, via men's belief that women could not perform the tasks of a seafarer and thus required a 'protective' almost 'paternal' attitude which also hampered their ability to do their jobs.

As one woman put it:

There are two different types of guys. One type is expecting more because they say "Women can't work on board." And if you make one mistake they say, "Okay I knew it, I knew it; now you see, she is not able." And there is the other type, if you make something absolutely normal, like with a hammer you put a nail in something, they say "Oh My God, great! You can do it. I knew it. Fantastic!" And this is also absolutely typical after a while, because the smallest things you're doing, they are so, "Oh my God. Yes."

Woman officer should work harder than man:

It was commonplace for women to report that they had to work much harder, and perform much better than their male counterparts in order to be accepted and be seen as able to do their jobs. As the following quotes illustrate:

It's very normal; you have to try twice as hard to be proven just half as good when it comes to the guys.

Being a woman between too many men:

Most of the problems is that people look at your size and see your gender and think, "Oh, you are female, you are so small size, I don't think you can do all these tough jobs." And then the time when I was assistant engineer, the guys said to work about eight hours a day and I work about 12-16 hours a day. To prove that I can work and that I can do better. So from then on nobody actually disturbed me that much with this. They know that when I work, I work very hard.

However, the majority of women told us that, with time, they were usually able to overcome such reservations become accepted, and even respected, by their male colleagues. As one woman noted:

After six months I had no problem, if anything I was respected even – you know I had men coming to me, asking me questions. You just have to work hard and establish yourself. Everything seems to follow after that. I never had a problem beyond that. Received nothing but compliments but once you get over that initial hurdle I think you're fine.

Sexual harassment is exists and majority of them comes from superiors:

In addition to these problems of professional acceptance, many women also reported problems with some male colleagues that could broadly come under the term 'sexual harassment'. Sexual harassment is a serious and complicated issue for both sexes. For the purpose of this paper, it is perhaps useful if sexual harassment is considered in terms of the following statement: ' … in organisations where people work together in clear occupational hierarchies and some individuals occupy positions of power and authority over others, there exists a potential for individuals to abuse their powers in the interests of their own sexual gratification, and to the detriment of their subordinates.'

The sexual harassment reported by the women seafarers we interviewed took many forms including sexual comments in the guise of 'humour', persistent sexual invitations and unwanted physical contact, as the following quotes illustrate:

The only thing is, I heard somebody telling me after I sign off from that ship, they told me that now there are a couple of holes in the toilet which I didn't find out. I actually tried to check for holes, first when I joined the ship, but I didn't find any so I didn't know that there are holes there. So somebody told me there are peepholes and they peep at me when I was taking shower.

I woke up with a [crewmember] feeling me up and stuff. And I went to, I mean, I was asleep – I thought I was dreaming. I didn't realise at first and then it got a bit more

Like some Masters also this thing – you come on board, after two days they give you a drink and say, "Okay, come let's go to bed."

In the cruise sector, where some companies held high profile and visibly enforced policies on sexual harassment, experiences of sexual harassment were reported to be much less common. However for many women working in the cargo sector, such policies and the subsequent protection they offered frequently did not appear to be in place.

Isolation and the reasons on board:

In the rigidly hierarchical and isolated environment of the ship such behaviours could be particularly difficult for the women involved, as one woman noted:

You can't escape from it. It's like, if you're at work, you get harassed, you come home, you forget about it. You're on ship, you get harassed, you go to your cabin – you've got a phone in your cabin, they ring you constantly. They're knocking at your door; they're walking up and down the alleyway.

Women reported taking a number of steps to avoid such unwanted sexual attention and advances, such as avoiding social situations on board, locking their cabins at night or attempting to de-feminise their appearance. Where women did attempt to report these problems to the company, they were not always successful, as one woman recounted:

As soon as I saw my personnel manager I told to him and he said I should expect that sort of thing because I was at sea and I should deal with it myself.

The woman sefarers show more enhusuasm and determination:

Despite the problems they sometimes faced, the women who were interviewed displayed considerable enthusiasm for their work at sea and an, often striking, dedication and determination to succeed in this sector, as one woman said: it all boils down to determination. We were determined to do it and there was nothing which was going to stop us.

Many woman officers are looking for a job at shore:

Many women were dedicated to a long career at sea (and indeed at the point of interview several women had had many years sea time and were in senior ranks). As one woman stated: There are a set number of years, if you do well, you get the right report, you can reach captain, and you can get there. I intend to be up there in that time.

Where women thought of leaving the sea, often their intentions were to utilise their skills and experiences in a career in the maritime industry ashore.

(b) Findings to be noted

The women seafarers believe that they should work much harder to prove their capability. They also stated that sexual abusment is something inevitable on board.

Managemet level are reluctant for harrasmant and abuses and they advise woman officer to bear it or find a solution by herself.

In the rigidly hierarchical and isolated environment of the ship such behaviours could be particularly difficult for the women involved.

To be a woman in the men's worl is full of hardship. So, most of woman seafarers are planning to leave for a shore duty as sson as possible

There is a strong solidarity among female marine engineers.sefarers. It is an enviable behaviour and should be regarded as an important issue to promote the status of female seafarers.

Female seafarers should work moreharder than men to be succesful.

Female seafarers are vulnerabil and they should understandthis situation whn they assume their responsibilities.

Female sefarers should made investment to ensure their future.

There is no problem at the school phase.The problem starts when you step up the gangway.

Managers in the shipping sector should not allow gender discrimination. This is the only way to solve the problems of female seafarers.

Yes, it is a challengs to work at sea as a woman.

4. DISCUSSIONS

a. Discussion on theResults of Interviews

Based on the interviews made with female seafares, the following issues are found;

1) Feeling of loneliness

The numbers of women seafarers working on board a ship generally changes between one ore two. Thesewomen who works between a huge groups of male generally feels thmeselves alone due to lack of any other female to establish contact. This situation is unbearable after long duration at sea and creates an interesting phsicological situation for them.

2) Feeling of astuteness

As a population that we are minority on board.In order to prove ourselves against men we should make less mistake.We must be patient and make our minds as clear as it can be. Otherwise, as women getting into the marine sector subsequently will not be able to destroy prejudice of community. They think of that this profession is not approprite for women. We must not be weak against the difficulties and events on board.

3) Marriage and Unity of Family

Marriage is quite difficult for women working on board. They can be pretty successful when they get married mariners,in reverse, it is difficult to get marry or they get marry at later ages. The pairs who come from same professıon and understand each other can be more successful. Family is the holiest concert of the society.The only thing contributes this concert to last is the unity.As women mariners,it is a great advatage to be married to another mariner.In reverse,it is a great difficulty and a disadvantage. Being away from their husband, parents, and relatives takes them to pessimısm.

4) Breaking taboos in man- dominated society

To destroy a myth we must prove it at first.Since the women are weaker than men as physically,they are thought to be unsuccessful at sea.To destroy this prejudice we must be patient,determined,idealist and we must not maket he mistakes that men do.Also the difference between man power and women power is not only related with gender.According to some researches,the power difference between man and women is only %20 so this is not a valuable thesis that women are not strong enough to work on board in 21th century that we run our ships with automation.

5) Maritime Sector Should Support Women at Sea

The women seafarers that are having some difficulties at sea training.In this stage to be defenced by society and encouraged is very important fort he aspect of proving ourselves.

6) Equality

Women are not given the same opportunities as men are.We do not have same rights.For instance, while men changes.This situation effects women negetively.We should change this mentality.

7) Verbal harrassment

They are not in trouble with our colleagues as verbal harrassment.But in same environment with huge population of male w emay come across with behaviours not proper for us.

8) Special conditions; pregnancy

Most of women are not employed due to the risk of pregnancy or they are demanded to sign a contract not to be pregnant. However women do not consider to benefit from these private aspects and exceptions.Until a certain period, they continue to execute their profession.

9) Mobbing from superiors not from subordinates and colleague

Although mobbing is expected from people less educated, if is done by managers who cannot stand women as successful seafarers.They try to make women tired and cause them to escape by giving up their duties.

10) Common opinion less mechnical perception of females

It is thought that the mechnical perpection is low for women.It is naot dıfficult to understand it comes from childhood. For instance while sonsa re playing with car, daughters are playıng with dollys. Mechnical perpection is something just occurs with the effect of parents.

11) Visual harassment

Some kind of women can not prevent them from verbal harrassment,cause of men that implies **harrassment think that this is their obtion,their right.**

12) Using too many words for example obscene language, strong language

In the point that they can not express themselves, men use obscene language, besides educated people look for solutions for problems by expressing themselves.

Non- educated people believes that they can solve their problems with obscene language to express themselves.

13) Contestation with men prove herself with men's language that "she can do as much as men".

Most of women have to work harder than men to be accepted and to prove themselves.They have to make much more effort to get place as their right.

14) No problems in education as confronted as on board

Women are not in trouble and not getting difficultties as serious as confronted on board because while studying at school students helps each other but on board a challenge about profession is always current.

15) Obtion to have family life

It is really difficult to end the work and family for a female mariner.In spite of all these difficulties, they have to keep the balance and execute their professions.

b. Survey on Mobbing and Sexual Harrassment to Female Seafarers onboard

(1) Aim of the survey

The aim of the survey is to reach valuable evidences to demonstrate the real situation , how common and serious and, provide a source for the other studies that might be done about the same topic

In this part it is intended to define mobbing and sexual harrassment issues that female confront on board Turkish Merchant Ships.The other problems determined in this study has substancial evidences but to define main issues about sexual harrasment and mobbing on board Turkish Merchant Ships, there is no any source..

(2) Objectives of the survey

1.To define the ratio of sexual harrassment and mobbing on board to female seafarers

1.1. To define if having a greater rank is an encouraging matter to imply sexual harrasment and if women think the same with us about the effect of rank to sexual harrasment

1.2.To define which ways are the most common to imply sexual harrassment and mobbing

1.3.To define which ways are followed to overcome sexual harrassment and mobbing

2. To define if women are satisfied by the ways followed to overcome such events.

3. How does mobbing and sexual harrassment affect women's psychology

4. To define if sexual harrasment is more common while conducting in social life

4.1. To define how often women confront with mobbing on board

4.2.To define the ratio of women have knowledge about "the word mobbing"

5. To define how often women confront with mobbing on board4

(3) Hypothesis

Hypotesis is prepared based on the objectives. Questionaaire is based on hypotheses.

(4) Target Groups and Percentage of the Responders to Questionaire

69 woman officers/cadets were responded to questionaries. The status of partcipants; %2.9 Captain, %32.4: Officer, %64.7: Cadets

(5) Analysis of Responds

Part 1-Sexual Harrassment Analyses

1) Have you ever confronted with any form of sexual harrassment by your colleagues?

82.4% of the women are confronted with sexual harrassment.

17.6% of the women are not.

General majority of women are confronted with sexual harrasment on board.

2) If you have confronted, which type

60.7% of the women are confronted with verbal sexual harrasment.

17.9% of the women are confronted with physical sexual harrasment.

60.7% of the women are confronted with sexual harrasment which is covered, as implying sexual meanings.

Verbal and physical harrasment is more commen than physical harrasment.

3) What was the rank of the person who has confronted with harrasment?

78.1% of the person implied sexual harrasment is superior

6.3% of the person implied sexual harrasment is subordinates

4.4% of the person implied sexual harrasment is collegue

Generally, sexual harrasment is implied by superiors.

4) Do you think having a greater rank is an encouraging effect to do sexual harrassment?

85.3% of the women think it is an encouraging effect to do sexual harrassment

14.7% of the women think it is not an encouraging effect to do sexual harrassment

Having a greater rank is an encouraging effect to do sexual harrassment.

5) How did you overcome such a behavior?

56.3% of women choose being silent

37.5% of the women tells to their family to overcome.

31.3% of the women say" I couldn't overcome"

43.8% of the women choose making a report to the Captain

6.3%of the women reports to crew agency

3.1%of the women choose other ways to overcome.

Generally women keep their silence when they confront with sexual harrasment.

6) Are you satisfied because of the way followed to overcome?

0.0%of the women are never satisfied by the way followed to overcome sexual harrasment.

65.6%of the women are sometimes satisfied bythe way followed to overcome sexual harrasment.

34.4% of the women are never satisfied by the way followed to overcome sexual harrasment.

Woman has never been satisfied with the way followed.

7) How does it affect you?

59.4%of the women felt humiliated,I lost her self-confidence

6.3%of the women put a blaim on herself

75.0%of the womens performance at work reduced due to working in a such disturbing place

56.3%of the women's expectations about career reduced due to being a female on board,gender.

15.6%of the women felt so humiliated that they could commite suicide at any moment

21.9%of the women says" It did not affect them deeply,thinking that they could face such an behaviour while working on board"

Women are affected from sexual harrassment deeply that causes unrepairable damages to their psychology and career.

8) The sexual harrasment is more common;

18.8%of the women said that "On board"

84.4%of the women said that "While conducting social life"

The sexual harrassment is more common while conducting in social life.But 18.8 of the women answered as it is more common on board.

Part 2: Mobbing Analyses

1) Have you ever confronted mobbing related these kind of actions;

55.6% selected that; People laugh to you while there is no valuable reason that you know

44.4% selected that; you feel that they are talking about you when you are not at the same place.

22.2% selected that; their looks disturbs you

55.6% selected that; your colleagues do not trust the work you have done.

94.4%selected that ; Your responsibilities/duties are as easy as it can be,so that they passivated you and affect your self-confidence,performance

56.6% selected that; You feel that they are happy when you confront with a trouble

5.6% selected that; You feel that your duties are really difficult to disincline you about the work

38.9% selected that; You feel you are worthless and ineffective because of the behaviors underway against you

The least of the participants have choosen thar the duties are really diffuclt to disicline you about the work,this situation might give a change to prove your abilities but it is done to only 5.6% of the participants.The common way followed while assigning women is to passivate them.

2) How often such an event you confront?

44.4% selected that;Everyday,more than once

11.1% selected that;Everyday

44.4% selected that;Sometimes

0.0% selected that,Rarely

0.0% selected that;Never

All of the participants are confronted with mobbing frequently so that the situation is really serious than we imagined.

3) Have you ever heard about the word "mobbing" before?

38.9% selected that; yes

66.7% selected that; no

The term "mobbing" is not known although all the participants are faced with.

4) What kind of mobbing do you confront more frequently?

88.9% answered as; In dialogs, covered(implying)

22.2% answered as; In dialogs,distinctly

50.0% answered as; Discrimination while assinging certain roles

72.2% answered as; According to the groups behaviors;making gossip about you/externalizing you/laughing sarcastically

39.8% answered as; Just feeling that you are segregated from the group because of your distinctions

Various types of mobbing is confronted on board by woman but the most usual one is to in dialogs implying,so that women do not have any proof to report.Second most common way to do mobbing is done as group reactions.

5) How did you overcome mobbing when you confront or could you overcome?

55.6% answered as; Being silent

16.7% answered as; I quit the job

44.4% answered as; I couldn't overcome

56.6% answered as; Making a report to the Captain

11.1% answered as; Reporting to crew agency

5.6% answered as; Other

In the mobbing events that women seafarers experienced 56.6% of the women have choosen to be silent .On the other hand %56.6 of the mobbing events are tried to be eliminated with reporting to the Captain.

6). Are you satisfied because of the way followed to overcome?

0.0% answered as; Always

61.1% answered as; Sometimes

38.9% answered as; Never

The way followed to overcome does not satisfy women.

7) Do you think mobbing is more frequent than sexual harrasment?

100.0% answered as; Yes

0.0% answered as; No

Mobbing is more frequent than sexual harrasment on board.

8) What is the rank of the persons that mobs you generally?

66.7% answered as; Superior

44.4% answered as; Collague

50.0% answered as; Subordinate

Mobbing is generally done by the superiors on board.

9) How does mobbing affect you when you face to?

55.6% answered as; I felt humiliated,I lost my self-confidence

11.0% answered as; I put a blame on my self

77.8% answered as; My performance at work reduced due to working in a such disturbing area

72.2% answered as; My expectations about my career reduced due to my gender

11.1% answered as; I do not believe in me,my potential,I feel worthless

11.1% answered as; It does not affect me deeply,thinking that I could face such an behaviour while working on board

22.2% answered as; I felt so humiliated that I could committe suicide at any moment

Mobbing causes seriour damages on women seafarers' psychology and career.

5.CONCLUSION

The number of women participating in the maritime industry is significantly smaller than men. Women are mostly working in commercial, hospitality and catering sectors of the industry and are quite rear in high officer ranks. The duration of working at sea varies by sectors, those women who worked their way to the officer ranks usually have longer career at sea but some prefer to resign from ships and work in the marine industry ashore. The main problems that women seafarers encounter on board of ships are discrimination, harassment and hard to work as non-equliviant opportunities. These problems are common for any industry and any job, but it is harder to deal with it when women are isolated on board of the ship.

In this study, the analyses proved that how serious is the situation concerning mobbing and sexual harassment and also these are the biggest obstructs for women to employ on board. Most of the participant woman sefarers have choosen to be silent and the ways followed to overcome does not satisfy the women because the problems are not specified clearly in legal ways and the solutions are left to discretion of the supervisors and the mobbers and the ones who imply sexual harrassment are mostly the supervisors.

There is a strong need for preparation of legal documents to regulate the life on board both for males and females, especially to provid a safe working environment for women maritime administration and powerfull international non-govermental organizations should enforce maritime sector to apply these regulations.

Maritime industry is not acting so eagerly to deploy women seafarers. Companies that do not recruit women are very often negative about female staff on board of their ships. Male crew members that have little or no experience of working with female staff tend to be negative or prejudice about women seafarers. However, those companies that are employing women are highly positive about the experience and pleased with quality of work, determination of female staff and more balanced on board environment providing all positive effects of diversity.

Companies with high profile on sexual harassment policies and applications have less sexual harassment incidents and more confident staff. Despite difficulties and problems that women face on board of the ships, they are generally positive about seafaring experience. However, it is clear that some improvements in conditions of women employment have to be done.

Here are recommendations to solve some of the problems and improve working and living conditions of women at sea.

- To eliminate employees' confusion about their rights and policies, companies could implement induction trainings for all staff regarding on – discrimination, equal opportunities and sexual harassment policies.

- Companies should develop improved approach for seafaring sector regarding maternity rights and benefits.

- The positive experience of those companies employing women has to be promoted to other companies in order to increase women employment and change perception of women seafarers.
- Sexual harassment and mobbing policies should be specific for on board environment.
- Women should not provoke their male colleagues by their manners and attitude.
- To lessen women difficulties on board companies where it is possible could employee more than one woman on board of a ship.
- Companies should actively promote seafaring as possible career opportunity for young females.
- MLC 2006 should be accepted and internationally recognized standards should be fully applied by martime administration.

These steps could benefit for the marine industry by encouraging talented women to start their career at sea. There are enough examples of exceptionally professional and determinate women in this industry that proves women ability to fulfil this job. It is evident that men and women can work together and should not compete each other but complement each others work.

Acknowledgment: I would like to thank our woman cadets namely Helin TAŞKIN, Belgin DURMAZ, Gözde KIRMIZI and Cahide Gökçe AVCI who contributed to this survey.

REFERENCES:

Aşkın, F. (2016), Women Seafarers' History and Today in Turkey (Türkiye'de Denizci Kadınların Geçmişi ve Bugünü), Denizcilik Dergisi, page 66-70, March-April 2016, İstanbul, ISSN 1308-8629 (in Turkish)

BIMCO/ISF, (2016). Manpower Report, The global supply and demand for seafarers in 2015

Department for Transportation -UK, (2014). Seafarer Statistics, 2013 Statistical Releasehttps://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/275606/seafarer-statistics-2013.pdf

Dragomir C., Bătrînca G., Surugiu F., (2012). Motivation of Joining Women in the Maritime Sector Maritime Transport & Navigation Journal, Vol. 3 (2012), No. 3

e-Maritime Database, 2013. Transport, Maritime Affairs and Communications Ministry of Turkish Republic, General Directorate of Marine and Inland Waters, December 2013

European Court of Human Rights, Case of Thlimmenos v. Greece, judgment of 6 April 2000, para. 44

ITF, (2017). Woman Seafarers, (http://www.itfseafarers.org/ITI-women-seafarers.cfm) (Retrieved on 21.11.2018)

MLC, (2006). Maritime Labor Convention, IMO

UNCTAD, (2018). Maritime Transportation 2018, ISBN 978-92-1-112928-1 eISBN 978-92-1-047241-8 ISSN 0566-7682

Van Leeuwen F., (2009). Women's Rights Are Human Rights: The Practice of the United Nations Human Rights, Intersentia Publishing House, 2009, 8-9

Yilmaz H., Başar E. and Özdemir Ü., (2016). Turkish Women Seafarers and A Quastionnaire Study on Employment Situation, International Journal on Marine Navigation and Safety of Sea TransportationVolume 10 Number 2, June 2016 DOI: 10.12716/1001.10.02.18

TERAPÖTİK EVLİLİK MAĞDURU KADINLAR: BELÇİKA ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul Taş
Samsun Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bölümü

ÖZET

Terapötik evlilik kavramı evlilik kurumunun temel olarak problem çözmek, evlendirilen kişiyi rehabilite etmek, iyileştirmek veya bakımını sağlamak için kullanılmasını ifade etmektedir. Dolayısıyla, evlilik çift olma ve aile kurma amacından uzaklaşmaktadır. Belçika ve diğer Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan Türk kökenli aileler terapötik evlilikleri sıkça gerçekleştirmektedirler. Belçika'da yaşayan Türk kökenli aileler suç işleyen, uyuşturucu bağımlısı, başka bir uyruktan biriyle beraberlik yaşayan, engelli veya psikoz tanısı almış çocuklarını "baş göz etmek", "iyileşmesi" veya "çocuklarına bakacak birini bulmak" amacıyla Türkiye'den bir kızla evlendirmektedirler. Klinik çalışmalar çerçevesinde karşılaştığımız farklı kadınların evlilik süreçleri, eşin sorunu ve maruz kaldıkları davranışların analizi terapötik evlilik kavramını tanımlamamıza yardımcı olmuştur. Bu araştırma çerçevesinde, Belçika'da yaşayan ve uzun süreli psikolojik destek almış 8 kadın vakadan oluşan bir örneklemle çalışılmıştır. Her bir vaka ile psikoterapi süreci sonuçlandırıldıktan sonra elde edilen veriler araştırma verisine dönüştürülmüş ve içerik analizine tabi tutulmuştur. Terapötik evliliklerin mekanizması ve kadını etkileyen psikolojik sonuçları tanımlanmıştır. Bu evlilikler genellikle yaz aylarında gerçekleşmektedir. Evlilik öncesi Türkiye'de yaşayan fakir aile veya yakın akraba kızları tercih edilmektedir. Bu aile ve kızlara Belçika'da refah düzeyi yüksek bir yaşam vaat edilmektedir. Akrabaları ikna etmek için "elin iyisinden bizim kötümüz daha iyidir", "akraba bize kız vermezse el hiç vermez" gibi psikolojik manipülasyonlar yapılmaktadır. Genellikle Belçika'da yaşayan eşin sorunları gizlenmekte ve gerçek dışı pozitif bir hayat hikâyesi kurgulanmaktadır. Belçika'da yaşayan erkeğin çok yoğun olduğu, izin alamadığı, sadece düğün için gelebileceği söylenmektedir. Bu durum kız ve ailesinin eşin sorununu görme ve vaz geçmesini önlemeyi amaçlamaktadır. Özellikle psikoz tanısı almış kişileri saklamak için bu yönteme başvurulmaktadır. Düğün sürecine girmiş aile için geri vazgeçme olasılığı ortadan kalkmaktadır. Kadın eşini ve eşin sorunlarını Belçika'ya geldikten sonra tanımaktadır. Çoğunlukla başkalarıyla görüşmesine izin verilmemekte ve böylece kadının eşi hakkında bilgilenmesi engellenmektedir. Bu süreçte kadın hiç tanımadığı bir ülkede baskı, tecrit, fizik şiddet ve sosyoekonomik zorluklarla karşılaşmaktadır.

Terapötik evlilik süreci kadınlarda farklı düzeyde psikolojik acı ve psikopatolojik bozukluklar doğurmaktadır.

Anahtar kelime: Evlilik, Terapötik Evlilik, Kadına Karşı Şiddet, Psikopatolojik Bozukluk

THERAPEUTIC MARRIAGE VICTIMS WOMEN: BELGIUM EXAMPLE

ABSTRACT

The concept of therapeutic marriage refers to the use of the marriage institution to solve problems, rehabilitate, heal or maintain the married person. Therefore, marriage moves away from the purpose of being a couple and a family. Families of Turkish origin living in Belgium and other Western European countries frequently perform therapeutic marriages. Turkish origin families that living in Belgium give in marriage their transgressive, drug addict, having an affair with someone another nationality, diagnosed with disabilities or psychosis son to a girl from Turkey in order to "head to eye", "healing of son" or "find someone to care for their son". The marriage processes of different women, the problem of the spouse and the behaviors they have been exposed to help us define the concept of therapeutic marriage. -Within the framework of this research, a sample of 8 women living in Belgium who received long-term psychological support was studied. After the psychotherapy process was completed with each case, the data obtained were transformed into research data and subjected to content analysis. The mechanism of therapeutic marriages and their psychological consequences affecting the woman are described.-Marriages usually take place in the summer. Premarital poor families or daughters of close relatives living in Turkey are preferred. A high level of welfare is promised to these families and girls in Belgium. To persuade relatives, psychological manipulations such as “our hand is better than the best of the foreigner hand” and “if the relative does not give us a girl, foreigners will never give”. Generally, the problems of the spouse living in Belgium are hidden and a false life story is created. It is said that the man living in Belgium is very busy, can not get permission, and can come only for the wedding.-This situation aims to prevent the girl and her family from seeing the problem of the spouse and giving up. This method is used especially to hide people diagnosed with psychosis. The possibility of giving up back for the family who has entered the wedding process is eliminated. The woman knows her husband and her husband's problems after arriving in Belgium.

Commonly she is not allowed to meet with others, thereby preventing the woman from being informed about her husband.-In this process, women face pressure, isolation, physical violence and socioeconomic difficulties in a country she never knows. The therapeutic marriage process causes different levels of psychological pain and psychopathological disorders for women.

Keyword: Marriage, Therapeutic Marriage, Violence Against Women, Psychopathological Disorder

Giriş

Batı Avrupa ülkelerine yerleşmiş farklı uyruklardan göçmenler evlilik ve aile kurumuna aşırı önem atfetmektedirler. Evlilik temel olarak göçmen grupların kendi sosyal yapılarını, kültürel değerlerini, dillerini ve inanç sistemlerini korumaya, gelecek kuşaklara aktarmaya izin vermekte ve asimilasyona karşı korumaktadır. Bununla birlikte göçmen gruplar ve menşei ülkelerde yaşayan aileler veya kişiler evlilikleri göç veya başka amaçlar için kullanmaktadırlar.

Belçika'da yaklaşık 250 bin Türk asıllı göçmen yaşamaktadır. Belçika'ya yerleşmiş Türkler Türkiye ile bağlarını sürdürmekte, Türkiye'den biriyle yapılan evlilikler geride kalanları ve yakınlarını Belçika'ya legal olarak getirme imkanı vermektedir (Timmermans ve ark., 2009, Teul ve ark., 2012). Evlilik yaşına gelmiş Türk asıllı bir kadın veya erkek için temel olarak üç evlilik seçeneği bulunmaktadır. Kişi (1) Belçika veya diğer Avrupa ülkelerinden Türk asıllı bir eş, (2) Türkiye'den bir eş veya (3) diğer uyruktan bir eş seçebilir. Eş seçimine bağlı evlilik tipi evlilik ritüellerini, aile yapısını, çift dinamiğini ve çiftin aile ve sosyal çevresi ile olan ilişkilerini şekillendirmektedir (Taş 2008, Taş 2014). Türkler göçün ilk yıllarından itibaren Türkiye'den bir eşle evlenmeyi tercih etmişlerdir. 2011 yılına kadar Türkiye'den evlenme oranı %70-75 olarak kaydedilmiştir (Kaya ve Kentel, 2007, Taş, 2008, Schoonvaere, 2013). Belçika 2011 yılında evlilik göçlerini sınırlandırmak için göçmenlerin kendi ülkelerinden yaptıkları evliliklere ve aile birleşim hakkına yeni şartlar ve sınırlamalar getirmiştir. Buna bağlı olarak Türk asıllı gençlerin kendi aralarında evlilik oranları artmış ve Türkiye'den yapılan evlilikler azalmıştır (Taş ve Subaşı, 2017).

Türkiye'den gelen eşler için Belçika'ya göç etmek daha iyi bir yaşam ve gelecek vaat etmektedir.

Batı Avrupa ülkelerine yoğun göç veren yörelerde, yurt dışında yaşayan biriyle evlenmek birçok genç kadın ve erkeğin tercihi olmaktadır. Türkiye'den yapılan evlilikler ailelerin Türkiye'de oldukları tatil döneminde ve kısa zaman aralığında gerçekleşmektedir.

Eş tercihi, söz, nişan ve evlilik töreni çoğunlukla bir veya iki ay içinde olmaktadır. Buna bağlı olarak çiftlerin birbirlerini tanıma ve uyum süreci evlilik sonrasına taşınmaktadır (Taş, 2008).

Türk asıllı bireylerle gerçekleştirmiş olduğumuz klinik çalışmalar evliliklerin Belçika'da yaşayan aileler tarafından, aile kurma, göç ve ekonomik amaçlar dışında, "sorun çözme" amaçlı kullanıldığını da ortaya koymuştur. Bazı aileler evliliği sorunlu veya hasta çocuklarını "baş göz etmek", "iyileştirmek" veya "çocuklarına bakacak birini bulmak" için araç olarak kullanmaktadırlar. Evlilik kurumunun "sorun çözme" amaçlı kullanılması "terapötik evlilik" olarak tanımlanmıştır. Terapötik evlilik kavramının bu evliliği yaşayan kişiler dikkate alınarak analiz edilmesi önem arz etmektedir. Bu çalışma terapötik evlilik mağduru olmuş ve kliniğe başvurmuş kadın vakaları analiz ederek terapötik evlilik süreci ve sonuçlarını incelemektedir.

1.Yöntem

1.1.Örneklem

Evliliklerini müteakiben Türkiye'den Belçika'ya gelmiş ve psikolojik yardım almak için kliniğe başvurmuş 8 vaka seçilmiş ve derinlemesine analiz edilmiştir. Vakalarla ilgili demografik veriler psikolojik yardım aldıkları döneme ait olup Tablo 1.'de aktarılmıştır. Vakalarla ilgili aktarılan bozukluklar Beck Depresyon Envanteri, Hamilton Anksiyete Değerlendirme Ölçeği ve DSM-IV tanı kriterleri dikkate alınarak tanılanmıştır.

Tablo 1. Kadın vakalarla ilgili demografik veriler

Sıra	Adı	Yaş	Evlilik yaşı	İş	Medeni hali	Çocuk	Eşle akrabalık	Tanı	Yaşadığı Ülke
1	Gönül	19	16	İşsiz	Boşanmış	1	Teyze oğlu	Depresyon	Belçika
2	Zehra	40	17	Sosyal yardım	Boşanmış	2	Yok	Majör depresyon	Belçika
3	Kevser	30	21	Ev hanımı	Evli	1	Dayı oğlu	Kaygı bozukluğu	Belçika
4	Necla	35	18	Sosyal yardım	Boşanmış	1	Yok	Depresyon Psikosomatik bozukluk	Belçika
5	Naciye	30	17	Sosyal yardım	Boşanmış	Yok	Yok	Travma sonrası stres bozukluğu	Belçika
6	Feyza	24	17	Ev hanımı	Boşanmış	Yok	Amca oğlu	Kaygı Bozukluğ	Belçika
7	Fatma	30	19	Sosyal yardım	Evli	Yok	Yok	Kaygı Bozukluğu	Belçika
8	Sevgi	40	20	Sosyal yardım	Evli	Yok	Teyze oğlu	Depresyon	Belçika

1.2.Veri Toplama ve Analiz

Her bir vaka ile yapılan klinik görüşmelerde elde edilen veriler kaydedilmiştir. Bu veriler psikoterapi süreci bittikten sonra araştırma verisine dönüştürülmüştür. Yaş, doğum yeri, yaşanan şehir gibi demografik veriler değiştirilmiş, özel bilgilere yer verilmemiş ve klinik hikâyeler anonimleştirilmiştir (Bénny H. et Khadija, C., 1999).

Elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur (Dépeplteau, 2003). Benzer yaşantılar ve farklılıklar "terapötik evlilik" kavramını, sürecini ve sonuçlarını açıklamak için kullanılmıştır.

2. Terapötik Evliliklerle İlgili Bulgular

Terapötik evlilikler Belçika'da doğmuş veya büyümüş Türk asıllı gençlerin hayat hikâyeleriyle ilişkilidir. Analiz ettiğimiz kadın vakalar psikoterapi sürecinde eşlerin problemlerini aktarmışlardır. Bunlar uyuşturucu bağımlılığı ve ticareti, suç işleme ve ceza alma, diğer uyruktan ve özellikle Müslüman olmayan bir kadınla ilişki ve çocuk sahibi olma, eşcinsellik, psikoz, kişilik patolojileri, zihinsel engel, fizik engel olarak sınıflandırılabilir.

Ailelerin Türkiye'ye yönelmelerinde temel olarak iki faktör gözlemlenmektedir. (1) Kız seçtikleri çevre evlendirecekleri erkek çocuğu ve problemlerini tanımamaktadır. (2)

Türkiye'de yaşayan aileler ve çocukları için Belçika'ya legal göç cazip gelmektedir. Bu süreçte fakir aile veya yakın akraba kızları tercih edilmektedir. Ekonomik durumu iyi olmayan, ailesi sorunlu ve daha iyi bir hayat arayışında olan kızlar seçilmektedir. Yakın akrabalar ise "siz bize kız vermezseniz el hiç vermez", "bizim kötümüz elin iyisinden iyidir" gibi söylemlerle psikolojik baskı altına alınmaktadır. Akrabalık ilişkileri aileleri kızlarını vermeye ikna etmek için kullanılmaktadır. Analiz ettiğimiz dört vaka eşiyle yakın akraba olduklarını, 4 vaka ise çok fakir bir ortamda büyüdüklerini aktarmışlardır. Kadınların ilk evlilik yaşlarının küçük olduğu saptanmıştır.

"Gönül (19 yaş) 15 yaşında annesini kaybetmiştir. 16 yaşında teyzesinin oğlu ile istemesine rağmen evlendirilmiştir. Liseye gittiğini, okumak ve kariyer yapmak istediğini söylemiş ve evliliğe direnmiştir. Hiç görmediği ve yaşça kendinden büyük olan kuzenini reddetmiştir. Teyzesi oğlunu aslında başka birisiyle evlendirmek istediğini ama kız kardeşinin (Gönül'ün annesi) ölmeden önce kendisine Gönül'ü oğlu Cemil'le evlendirmesini vasiyet ettiğini ve annesinin vasiyetini yerine getirmesi gerektiğini söylemiştir. Gönül annesinin son vasiyetini kabul etmiştir. Eşini görmeden nişan yapmışlar. Teyzesi oğlunun çok yoğun çalıştığını ve ancak resmi evlilik için bir iki gün izin alabileceğini, düğünü Belçika'da yapacağını söylemiş. Eşi gelmiş, hızlıca resmi nikâh yapılmış ve Belçika'ya dönmüş.

Gönül vize işlemleri bitince Belçika'ya gelmiş, düğün yapılmış ve hemen hamile kalmıştır. Eşinin farklı ve tuhaf davrandığını görmüş. Aile doktoruna danışmış ve doktor eşinin şizofreni tanısı olduğunu söylemiş."

"Zehra (40 yaş) 17 yaşında liseyi bitirmiş ve Hukuk Fakültesini kazanmış. Babası işsiz olan Zehra ebeveyn ilişkileri çatışmalı ve çok fakir bir aile ortamında büyümüş. Üniversiteyi kazanmış olsa da ailesinin onu şehirde okutacak maddi imkânları yokmuş. Bu sırada komşu köyden bir aile Zehra'ya dünür olmuş. Oğullarının Belçika'da mühendis olduğunu, kendilerinin de çok zengin olduklarını, eğer evlenmeyi kabul ederse Belçika'ya götüreceklerini söylemiş. Zehra Hukuk Fakültesini kazandığını ve okumak istediğini anlatmış. Dünür olanlar Gönül'e isterse Belçika'da okutabileceklerini vaat etmişler. Babası Belçika'da daha iyi olacağını söylemiş ve evlenmesini önermiş. Zehra Belçika'da okuyacağını düşünerek evet demiş. Belçika'ya geldiğinde ekonomik imkânları sınırlı bir aile ortamıyla karşılaşmış. Eşinin mühendis olmadığını, sorunlu ve suç işleyen biri olduğunu öğrenmiş. Zehra'ya ailecek şiddet uygulamışlar. Gelin olarak itaat etmesini istemişler. Eş şiddeti 20 yıl boyunca devam etmiş. Daha sonra genç bir kadınla evlenmek için Zehra'yı evden kovmuş. Üç çocuğuna Zehra'yı başka bir erkekle yatakta yakaladığını ve onun için kovduğunu anlatmış. Onları anneleriyle görüştürmemiş. Zehra'nın köyüne gitmiş ve Zehra'nın

kendisini aldattığını anlatmış. Annesi Zehra'yı evliliğini yönetememekle suçlamış. Zehra bilmeden bir psikopatla evlendiğini ve acı çektiğini aktarmıştır."

Eş olarak seçilen kadın genellikle müstakbel eşin problemlerini bilmemektedir. Belçika'dan gelen erkekle Türkiye'den seçilen kadın birbirlerini tanımamakta, evlilik öncesi aralarında çok az temas olmakta veya evliliğe kadar hiçbir temas olmamaktadır. Bazı vakalarda evlilik öncesi erkek çok kısa süreli tanışma amaçlı kızla görüşmüş ve sonrasında evliliğe kadar görüşme olmamıştır. Bazı vakalarda anlatı ve resimle kız ve ailesi ikna edilmiş, erkek çalıştığı için izin alamıyor denilmiş ve evlilikten bir gün önce Türkiye'ye getirilmiştir. Özellikle psikoz tanısı almış bireylerin evlilik öncesi kız ve kızın ailesiyle bir araya gelmesi sınırlandırılmaktadır. Kadın ve ailesinin olası anormallikleri fark etmesi ve evlilikten vaz geçmesinden korkulmaktadır.

Çocuklarını Türkiye'den evlendiren ebeveynler Belçika'da sosyoekonomik düzeylerinin iyi olduğunu, Belçika'nın da çok imkânlar sunduğunu anlatmaktadırlar. Türkiye'de Yaşayan aileler ve kadınlar için Belçika'da erişilecek sosyal ve ekonomik hayat erkeğin yaşadığı problemleri görmelerini engellemektedir. Bazıları erkeğin problemli olduğunu hissetmekte ama anlamlandıracak kadar tanımaya zaman bulamamaktadır. Bazıları ise eşin problemini yönetebileceğini düşünmektedir.

"Kevser (30 yaş) 21 yaşında dayısının oğlu ile evlenmiş ve Belçika'ya gelmiş. Çok fakir bir ailede büyümüş. Eşini dünür olduklarında görmüş. Eşi çok konuşmamış ve sessiz kalmış. Düğün Belçika'da olmuş. Düğünden sonra eşin ailesinin evine yerleşmişler. Eşinin sessiz ve çevreye karşı hep ilgisiz olduğunu fark etmiş. Kayın validesi Kevser'den cinsel ilişki için aktif davranmasını istemiş. Kevser'in yönlendirmesi ile bir çocukları olmuş. Zaman ilerledikçe eşinin durumunu sorgulamaya başlamış. Komşusu eşinin küçüklükten belli saf olduğunu, özel eğitim okulunda okuduğunu söylemiş. Eşin kardeşleriyle konuyu biraz daha irdeleyince eşinin zihinsel engelli olduğunu öğrenmiş. Ama bu benim kaderim, en azından ekonomik olarak Türkiye'den iyim diyerek evliliğini devam ettirmek için çaba ortaya koymuş. Yaşadıklarını ebeveynleriyle paylaşmış ve onlarda idare etmesini, Belçika'da olmanın avantajlı olduğunu söylemişler."

Bazı ebeveynler ve diğer aile fertleri erkeğin problemlerini saklamakta, yalan bir hikâye kurgulamakta, kadını ve ailesini yanıltmaktadırlar. Erkeği eğitimli, işi olan, saygın biri olarak tanıtmaktadırlar. Bazıları erkeğin gerçek hikâyesinden bahsetse de detaylara girmekten kaçınmaktadırlar. Olası soruları geçiştirecek cevaplar vermektedirler. Belçika'dan Türkiye'ye gelen diğer aile üyeleri önceden hazırlanmakta ve dünür olunan kıza ve ailesine erkeğin ve ailenin gerçek hikâyesinden bahsetmemeleri istenmektedir.

"Gönül (19 yaş) Fransızca bilmediği için doktorla görüşmeye 14 yaşındaki kayınbiraderi ile gitmiştir. Doktoru eşinin şizofreni tanısı almış olduğunu söylemiş ve semptomlarını anlatmıştır. Çıkışta kayınbiraderi abisinin çok önceden hasta olduğunu ve tedavi gördüğünü aktarmış. Evlilik sürecinde ve sonrasında annesinin kesinlikle kendisine söylememesi için talimat verdiğini anlatmış. Gönül duydukları karşısında şoka girmiş ve psikolojisi bozulmuştur."

Terapötik evlilik mağduru kadınlar çift hayatına, eşin ailesine ve yerleştikleri ülkeye uyum sürecinde endişe ve kaygı yaşamaktadırlar. Kadınların içine geldikleri ortam çoğunlukla anlaşılmaz, çatışmalı ve kadına karşı aşağılayıcı davranmaktadır. Çift hayatı geniş aile ortamında kalmaktadır. Kadın genellikle eşinden ziyade kayınvalidesi veya diğer aile fertleri ile muhatap olmaktadır. Erkek aile fertlerine karşı sessiz ve güçsüz kalmaktadır. Bununla birlikte eşine karşı şiddet uygulayabilmektedir. Bazı erkekler ise başka bir kadınla evlilik dışı ilişki yaşadığı veya öncesinden var olan çift hayatı olduğu için evine hiç gelmemektedir.

"Necla (35 yaş) 18 yaşında evlenmiş ve Belçika'ya gelmiş. Eşinin ailesi dünür olmuş, oğullarını çalışkan, geliri iyi olarak tanıtmış. Türkiye'de düğünleri olmuş. Necla ilk geceden sonra hamile kalmış. Kısa süre sonra Belçika'ya gelmiş. Havaalanında eşi ve kayınvalidesi karşılamış. Eve gelmişler, eşi Necla'nın valizini evin girişine bırakmış ve annesine hayırlı olsun, güle güle oturun diyerek evden çıkmış. Necla ne olduğunu anlamamış. Kayınvalidesi oğlunun biraz gergin olduğunu biraz gezip geleceğini söylemiş. Birkaç gün sonra, Necla eşinin neden eve gelmediğini sormuş. Kayınvalidesi iş için Fransa'ya gittiğini ve yakında döneceğini söylemiş. Birkaç ay eşini görmemiş. Bir ara, eşi kısa süre eve uğramış ve tekrar kaybolmuş. Çocuğun doğumunda tekrar uğramış. Annesine beraber yaşarsınız diyerek tekrar gitmiş. Birkaç ay sonra Necla bir şeylerin normal olmadığını hissetmeye başlamış. Kayınvalidesinden eşinin neden eve gelmediğini açıklamasını istemiş. Kayınvalide oğlunun evlilik öncesi Belçikalı bir kızla ilişkisi olduğunu ve kızın bırakmadığını, yakında onu bırakıp geleceğini söylemiş. Ama bu durumdan ailesine ve çevreye bahsetmemesini istemiş. Bir süre sonra Necla eşinin bu kadından çocuğu olduğunu öğrenmiş ve eşiyle tartışmış. Eşi Belçikalı kadınla başından belli beraber olduğunu, çocukları olduğunu ve kendisi ile anne baba baskısından dolayı evlendiğini söylemiş... Kayınvalide ise üzülmemesini, kocasını beklemesini istemiş. Bir süre sonra Necla'yı eşini eve bağlayamamakla suçlamıştır. Belçika'ya getirdiklerini, karnını doyurduklarını, dolayısıyla itaat etmesi gerektiğini belirtmiş. Necla maddi imkânları olmadan, kayınvalidesinin yardımı ile 17 yıl beklemiş. Kızı büyümüş ve annesine artık uyanması gerektiğini söylemiş. İçinde bulunduğu durumu ebeveynleriyle paylaşmış. Onlarda biraz daha sabretmesini telkin etmişler."

Kadından eşinin bakımını üstlenmesi veya dışarda ilişkisi olan eşi evine getirmesi belenmektedir.

Kadının eşin sorunları ile ilgili gerçekleri öğrenmemesi için çevreyle olan ilişkisi sınırlanmaktadır. Kadının tecrit edilmesi terapötik evliliklerde önemli bir risk oluşturmaktadır.

"Naciye (30) 17 yaşında evlenmiş. Kayınvalidesi oğlunun çalışkan, dürüst ve zengin olduğunu anlatmış. Kendisine Belçika'da ev, araba ve para vaat etmiş. Türkiye'de evlenmişler ve düğün yapmışlar. Eşi Belçika'ya dönmüş. Naciye 6 ay sonra Belçika'ya gelmiş. Kayınbabası havaalanında karşılamış ve eve götürmüş. Eşinin iş seyahatinde olduğunu söylemişler. Belçika'da yaşayan Türklere güvenmemesi gerektiğini, onlarla konuşmamasını telkin etmişler. Eşi birkaç ay sonra gelmiş, gece hem cinsel birliktelik yaşamış hem de Naciye'ye şiddet uygulamış. Naciye ne olup bittiğini anlayamamış. Ertesi gün olup bitenleri kayınvalidesi ve eşinin kız kardeşine anlatmış. Her ikisi de kafasına takmamasını ve kimseye bahsetmemesini söylemişler. Eşi birkaç ay daha gelmemiş. Aile yurt dışında olduğunu söylemiş. Tekrar geldiğinde evde bağırmış çağırmış ve banyoda uyuşturucu almış. Necla'yı yatak odalarına götürmüş ve gün boyu dövmüş. Sonra tekrar gitmiş. Necla kayınvalidesine böyle gitmeyeceğini, ayrılacağını söylemiş. Kayınvalide ayrılırsan sokağa düşersin, Türkiye'ye göndeririz ve itibarsızlaştırırız diyerek tehdit etmiş. Evden çıkmasına, eve gelenlerle konuşmasına izin vermemiş. Naciye Türkiye'de olan anne ve babasıyla telefonla konuşurken yanında durarak kontrol etmişler. Eşi tekrar geldiğinde kayınvalidesi Necla'nın ayrılmak istediğini söylemiş. Eşi Necla'yı gün boyu dövmüş. Kendisinin yurtdışında değil hapishanede olduğunu ve izinli çıktığını, kendisinden korkması gerektiğini söylemiş. Necla dayaktan çok bunu duymanın kendisini yıktığını dile getirmiştir. Necla'yı soyundurmuş ve gece boyu vücudunda sigara söndürerek işkence yapmış. Diğer aile fertleri çığlıklara tepki vermemişler. Necla acıdan bayıldığını aktarmıştır. Kendine geldiğinde evden çıkmış ve polise sığınmış. Polis eşinin tam bir suç makinası olduğunu, uzun süredir hapis yattığını ve son bir yıldır iyi halinden dolayı izinli çıktığını aktarmış. Necla kadın sığınma evine yerleştirilmiş ve eşinden boşanmış. Necla eşinin psikopat olduğunu ve şiddet davranışını anladığını söylemiştir. Necla için esas travma eşin ailesinin kendisine tuzak kurmuş ve yalan söylemiş olmasıdır. Necla'nın ayrılmasını hazmedemeyen eş ve ailesi Necla'yı sahte evlilik yapmakla suçlayarak dava açmışlar ve oturum kartını iptal ettirmişler. "

"Feyza (24 yaş) 17 yaşında amcasının oğluyla evlenerek Belçika'ya gelmiş. Amcasının karısı Feyza'yı oğluna istediğinde, amcasının oğlunun kendisinden 15 yaş büyük olduğunu gerekçe göstererek kabul etmemiş. Babası kızının kararına saygı duyacağını söylemiş. Ama amcasının karısı her gün gelerek aileyi ve Feyza'yı evlenmeye razı etmeye çalışmış. Her gelişinde kocasının erken yaşta öldüğünü, oğullarının babasız büyüdüğünü, akrabalığın ve amcalığın oğlunu baş göz etmeyi gerektirdiğini söylemiş. Siz vermezseniz biz ne yüzle el kapısına gideriz demiş. Baskıdan bunalan babası kabul edelim demiş. Babasını kıramayan Feyza evliliği kabul etmiş ve Belçika'ya gelmiş.

Amcasının karısı yaşadıkları şehre 100 km uzak bir şehirde Feyza ve oğlu için ev tutmuş. Feyza'yı eve yerleştirmişler ve arada sırada gelerek ihtiyaçlarını karşılamışlar. Eşi Feyza'ya ilgi göstermemiş ve hiçbir şekilde cinsel hayatları olmamış. Feyza yaşadığı şehirde yalnız ve iletişim araçları olmadan 4 yıl kalmış. Kayınvalidesi ve eşi geldiğinde seni diğer eve (kayınvalidenin evi) götüreceğiz demişler ama götürmemişler. Feyza'nın kriz yapmasıyla birlikte aile yaşadığı şehirden bir ev tutmuş ve Feyza'yı bu eve yerleştirmiş. Feyza bir süre sonra eşinin eroin bağımlısı olduğunu ve uyuşturucu ticareti yaptığını öğrenmiş. Kendisini ısrarla neden aileden uzak tuttuklarını anlamış. Durumu Türkiye'de babasına anlatmış…"

Çift hayatı çoğunlukla uyumsuzluk içermektedir. Belçika'da yetişmiş eşin Türkçeyi iyi bilmemesine veya zihinsel sınırlılığına bağlı olarak eşler birbirlerini anlamakta zorlanmaktadırlar. Eşler ortak bir hayat projesi tasarlayamamaktadırlar. Eşin psikoz grubundan bir hastalığının olması, örneğin paranoya durumunda, kadın şüphe ve eşin kontrol davranışlarına maruz kalmaktadır. Bazı kadınlar kendi kaderlerine terkedilmekte ve kendi ve eşin hayatını yönetmesi beklenmektedir. Kadın hiç tanımadığı bir çevrede hayatta kalmak için mücadele etmektedir.

"Fatma (30 yaş) 20 yaşında evelenmiş ve Belçika'ya gelmiş. Eşin ailesi çifti evlerine yerleştirmiş ve bir daha ilgilenmemiş. Eşin tuhaf ve anormal düşünce, duygu ve davranışları çift hayatında uyumsuzluk yaratmış. Fatma eşle ters düşen fikirlerinden dolayı şiddete maruz kalmış. Malulen emekli olan eş sürekli evde kalarak Fatma'yı adım adım takip etmiş. Füzyonel bir ilişki yaşamışlar. Bir süre sonra da kendisini aldatmakla suçlayarak sürekli şiddet uygulamaya başlamış. Komşuların şikâyeti üzerine polis devreye girmiş ve eşini psikiyatri hastanesine yatırmışlar. Eşinin psikotik bozukluğu olduğunu öğrenmiş. Durumu eşin ailesine anlatmış. Kayınbabası senin yüzünden hasta oldu demiş. Önceden bu kadar hasta olmadığını, kadın olarak eşini idare edemediğini söylemiş ve suçlamış. Bundan sonra ona bakmak senin görevin demiş."

Eşin hastalığını bilmeyen ve delirme ve gerçekten kopuk davranışları anlamlandıramayan kadın bir süre sonra kendini bırakmakta ve mücadeleden vazgeçmektedir. Kadın eşin delirme senaryolarının parçası olmakta, ruh sağlığı bozulmaktadır.

"Gönül (19 yaş) eşiyle televizyonda canlı bir müzik programı seyrediyormuş. Eşi bir Gönül'e bir televizyona bakıyormuş. Sonra Gönül'e sen orada ne yapıyorsun diye sormuş. Sen televizyondasın, orada konser izleyen seyircilerin arasındasın demiş. Gönül televizyonda olmadığını, yanında olduğunu, ona dokunduğunu söylemiş. Fakat eşi hala sen oradasın, ne işin var orada, televizyonda diye diretmiş.

Gönül sinirlenmiş ve evet ben ordayım, hem de burada, ben iki taneyim, bir Gönül televizyonda, bir Gönül burada demiş. Eş neden orada olduğunu sormaya devam etmiş. Gönül çaresizlik ve anlamsızlık yaşamış…"

Bu olaydan sonra, Gönül (19 yaş) psikolojik yardım almak için kliniğe başvurmuştur. Benzer vakaların eşin hastalığını bilmemesi eşin delirme ve gerçekten kopuk davranışlarını anlamlandırmalarını veya yönetmelerini zorlaştırmaktadır. Özellikle dil bilmemek gerekli bilgiye ulaşmayı sınırlamakta ve kadın anlamlandıramadığı kaotik bir ortamda yaşamaktadır.

Terapötik evlilik yapan çiftlerde cinsellik önemli gerilim ve çatışma konularından birini oluşturmaktadır. Bazı eşler aşırı cinsel davranış ortaya koymaktadır. Cinsellik psikoz tanısı almış bireylerde psikozdan kaynaklana aşırı kaygı ve korkuyu azaltacak kompülsif ritüel davranışlara dönüşebilmektedir. Bazılarında ise cinsellik tamamen silik kalmaktadır. Özelikle zihinsel kapasitesi sınırlı bireyler cinsel konuları, çekicilik kodlarını, çift hayatında cinsel davranışı bilmemektedir. Erkeğin ailesi kadının erkeğin cinsel yetersizliğine karşı tepki göstermesini veya eşini terk etmesini önlemek için erkeği sık cinsel davranış ortaya koymaya itmekte, hatta yatak odasına kadar müdahalede bulunmaktadırlar. Madde bağımlılığı veya bazı psikotik bozukluklar erkekte cinsel istek eksikliği, erektil disfonksiyon gibi cinsel bozukluklar doğurabilmektedir. Türkiye'den gelen kadın çoğunlukla cinsellikle ilgili davranış ve bozuklukları anlamlandırmakta güçlük çekmekte ve sessiz kalmaktadır. Eşin cinsel sorununu kendisine karşı ilgisizlik olarak yaşamaktadır. Eşin ailesi kadını yeterince anlayışlı, çekici olmamakla suçlamakta ve eşin cinsel sorunlarının kaynağı olarak tayin etmektedir.

Evliliklerinde eş ve ailesi tarafından kandırıldığını düşünen kadın cinselliğe karşı ilgisiz kalmakta, istek eksikliği yaşamakta, içine kapanmakta veya eşin cinsel taleplerini reddetmektedir. Cinsel talebe karşılık vermeye zorlanmakta, cinsel şiddete maruz kalmaktadır. Madde bağımlısı olan ve/veya evlilik dışı cinsellik yaşayan erkek cinsel yolla bulaşan hastalık taşıma ve kadına bulaştırma riski doğurmaktadırlar. Bu evliliklerde cinsellik kadın için önemli bir acı kaynağı olmaktadır.

"Sevgi (40) 20 yaşında teyzesinin oğluyla evlenmiş ve Belçika'ya gelmiş. Madde bağımlısı olan eşi kendisiyle fazla ilgilenmemiş. 10 yıl kadar kayınvalidesi ile yaşamış. Eşin ebeveynleri oğullarının sorumluluk alması için ayrı ev tutmuşlar. Eş evle hiç ilgilenmemiş. Eve nadir gelmiş. Eşin talebiyle arada sırada cinsellik yaşamışlar. Sevgi cinsel organlarında oluşan ağrıdan dolayı kadın doğum uzmanına gitmiş. Yapılan incelemelerde cinsel yolla bulaşan hastalık (kendisi adını söyleyememiştir) ve buna bağlı rahim ve yumurtalıklarda ileri düzeyde iltihap tespit edilmiştir. Tedavisi geciktiği için yumurtalıkları alınmıştır.

Eşinin hep madde kullandığını, kendisini cinsel ilişkiye zorladığını ve hastalığı kendisine bulaştırdığını aktarmıştır. Özellikle anne olamayacak olması aşırı üzüntü doğurmuştur."

3.Tartışma

Ebeveynler terapötik evlilik sayesinde oğullarının daha iyi olacağını düşünmektedirler. Gelin ve çocuklarının oğullarının sorumluluğunu almaları ve gerekirse onu doğru yola getirmeleri umut edilmektedir. Türkiye'de psikoz tanısı almış çocukları olan ebeveynlerle yapılmış bir araştırma ebeveynlerin çocuklarını evlendirmek istediklerini ortaya koymuştur. Evlilik sonrası eşlerin ve olası çocuklarının psikoz tanısı almış anne ve babalarına bakmaları beklenmektedir (Aşkan, 2017).

Evlilik süreci manipülasyon, psikolojik baskı, erkekler ve ailelerle ilgili gerçek olmayan hikâyeler, gizlenen problemler, asılsız vaatler içermekte ve yaz aylarında kısa sürede gerçekleşmektedir. Daha önce Belçika'da Türklerle ilgili yapılmış çalışmalar evliliklerin Belçika'da yaşayan ailelerin Türkiye'ye geldikleri yaz aylarında ve çoğunlukla görücü usulü ile gerçekleştiğini ortaya koymuştur (Taş, 2008). Türkiye'den biri ile yapılan evlilikler eşler arası uyumda ve çevreye adaptasyonda dil, kültürel farklılık, toplumsal cinsiyet ve rollerle ilgili algı, iş bulma gibi konularda zorluklar doğurmaktadır (Taş, 2008, 2014, Tunakara, 2019). Özellikle Belçika'da yaşayan eşin Türkiye'den gelen eşe desteği önem arz etmektedir. Dolayısıyla eşin sosyal, hukuki, ekonomik sorunları veya psikoz, zihinsel engel gibi hastalıkları Türkiye'den gelen eşin uyumunu zorlaştırmakta ve bazen imkânsız kılmaktadır. Evlilik sürecinde eşle ve eşin ailesi ile çatışmalar yaşanmaktadır.

Kadın psikolojik, fizik, cinsel, ekonomik şiddete ve tecride maruz kalmaktadır. Farklı şiddet türleri genel olarak kadının psikolojik yıkım yaşamasına ve farklı psikopatolojilere neden olmaktadır (Hirigoyen, 2005).

Eşin sorunlarının veya hastalığının gizlenmiş olması, aile içinde sır olarak saklanması ve kadının bu sırrı öğrenmesi yıkıcı etki yaratmaktadır. Benzer gizlilikler zehirli ve tehlikeli sır olarak tanımlanmaktadır (Imber-Blac, 1998). Aile üyelerinin diğer bir üye ile ilgili önemli bir bilgiyi saklamaları ve bu bilginin ifşa olması ilgili kişide aşırı yıkıcı etki yaratmaktadır (Walckiers D., 2002). Çalıştığımız kadın vakaların hepsi de eşin problemlerini öğrendiklerinde şaşkınlık, şok ve hatta travma yaşamışlardır.

Terapötik evlilik mağduru kadınlar evliliklerinde eşle, eşin ailesiyle ve çevreyle etkileşimlerinde çoğunlukla nasıl davranacaklarını bilmemektedirler.

Eşin ailesi tarafından eşinin sorunlarını veya hastalığını yönetememekle, daha da ağırlaştırmakla veya soruna neden olmakla suçlanmaktadırlar. Ebeveynler eşi suçlayarak çocuklarının davranışları veya hastalığı ile ilişkili yaşamış oldukları sorumluluk ve suçluluk duygularını projeksiyon savunma mekanizması aracılığıyla kadına yansıtmaktadırlar (İonescu ve ark., 2012).

Bazıları Türkiye'de olan ebeveynlerine veya aile fertlerine yaşadıklarından bahsetseler de bekledikleri desteği bulamamaktadırlar. Dolayısıyla ayrılmak ve Türkiye'ye geri dönmek zor olmaktadır. Ebeveynlerini hayal kırıklığına uğratmaktan, yalnız kalmaktan, çocuklarına bakmak için kaynak bulamamaktan korkmaktadırlar. Bununla birlikte ebeveynlerinin desteğini alarak Türkiye'ye dönenlerde bulunmaktadır. Ayrılma durumunda eş ve eşin ailesi kadını sahte evlilik yapmakla suçlamakta, Türkiye'ye göndermekle tehdit etmekte ve çocukları anneye vermek istememektedirler (Taş ve Subaşı, 2017).

Bu zor ve kaotik ortamda, kadınların psikolojik acıları depresyon, kaygı bozukluğu, psikosomatik bozukluklar gibi psikopatolojik bozukluklara neden olmaktadır. Psikolojik acı ve tanılanmış psikopatolojik bozukluklar Türkiye'den evlilik aracılığı ile göç etmiş kadınlarda sıklıkla gözlenmektedir (Manço ve Taş, 2019).

4.Sonuç

Bu çalışma terapötik evlilik kavramını tanımlama ve evlilik öncesi ve sonrası süreçleri analiz etme imkânı vermiştir. Terapötik evlilik içinde manipülasyon ve sır barındırmaktadır. Erkeğin ve ailesinin gizli gündemi olması ve bunun gün yüzüne çıkması kadında aldatılmışlık duygusu ve aşırı kızgınlık doğurmaktadır.

Dolayısıyla, ebeveynlerin sorunlu veya hasta çocukları için eş ararken doğuyu söylemesi önem arz etmektedir. Kadının eşin problemini bilerek evliliği kabul etmesi evlilikte olası sorunları yönetmeyi kolaylaştırabilir.

Terapötik evlilik mağduru kadınlarla klinik çalışmalar farklı zorluklar içermektedir. Eşinin ve eşin ailesinin etkisini yönetmek güç olmaktadır. Kadının psikolojik yardım alması, yaşadıklarını dışarı aktarması kabul edilmemektedir. Kadının bilgileneceği, bilinçleneceğinden ve eşini terk edeceğinden korkulmaktadır. Dolayısıyla kadının içinde olduğu ortam müdahalelere kapalı kalmaktadır.

Kadınlar çoğunlukla çaresizlik ve umutsuzluk yaşamaktadırlar. Belçika'da kimden ve hangi kurumlardan yardım isteyeceklerini bilmemektedirler.

Belçika'da sağlık, sosyal alan çalışanlarının ve Türk Konsolosluk çalışanlarının bu tür evliliklerin dinamiklerini ve risklerini bilmeleri, çifte ve kadına refakat etmeleri önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Aşkan, Beste-Nevin (2017). Psikotik Bozukluğa Sahip Çocuğu Olan Ebeveynde Gözlemlenen Depresyon, Kaygı ve Dindarlık Düzeyleri Arasındaki İlişki, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

Aydın, Ömer, Köroğlu, Ertuğrul (2009). Psikiyatride Kulanılan Klinik Ölçekler (4.Baskı). Ankara: HYB Yayınları.

Bénny, Hervé et Chahraoui Khadija (1999). L'entretien Clinique. Paris : Dunod.

Dépelteau, François (2003). La Démarche d'une Recherche en Sciences Humaines. Bruxelles: de Boeck.

DSM-IV (1996). Manuel diagnostique et Statistique des Trouble Mentaux. Paris: Masson

İenescu, Serban; Jaquet, Marie-Madeleine; Lhote, Claude (2012). Les Mécanismes de Défense. Paris: Armand Colin

Imber-Black, Evan (1998), The secret life of famille. Neww York: Bantam Books.

Hirigoyen, Marie-France (2005), Femmes sous emprise, les ressorts de la violence dans le couple, Paris:Syros.

Kaya, Ayhan, Kentel, Ferhat (2007). Belgian-Turcs : A bridge or a breach between Turkey and the European Union ? Bruxelles : Fondation Roi Baudouin.

Manço, Altay; Taş, Ertuğrul (2019). Matrimonial Migrations : Risk Factors in Mental Health. Canadian Journal of Psychiatry, 64 (6): 443-446.

Schoonvaere, Quentin (2013). Étude démographique de la population turque en Belgique. Bruxelles : Centre pour l'Égalité des Chances et la Lutte contre le Racisme.

Taş, Ertuğrul (2014). Les alliances renversées. Souffrances des gendres dans les migrations matrimoniales turques. Saarbrücken : Presses académiques francophones.

Taş, Ertuğrul. (2008). Kismet ! Belgique/Turquie : regards croisés sur les mariages et migrations. Paris : L'Harmattan.

Taş, Ertuğrul. (2008). Kismet ! Belgique/Turquie : regards croisés sur les mariages et migrations. Paris : L'Harmattan.

Taş, Ertuğrul; Subaşi, Zeliha (2017). A View of Family Structures of Turkish Immigrant Community in Belgium Under the Light of Clinical Studies. In International Journal of Cultural and Social Studies, 3 (1): 43–64.

Teule, Jochem, Vanderwaeren, Els, Mbah-Fongkimeh, Athanasia, Timmerman Christiane (2012). La migration par le mariage d'Emirdağ à Bruxelles. Bruxelles : Fondation Roi Baudouin.

Timmerman, Christiane, Lodewyckx Ina, Wets Johan (2009), Marriage at the intersection between tradition and globalization : Turkish marriage migration between Emirdağ and Belgium from 1989 to present. In The history of the family, 14 (2): 232–244.

Walckiers Dominique (2002). Quelle relation entre mythe familial et secret de famille. Yüksek Lisans Tezi, Université Catholique de Lauvain. Louvain-La-Neuve.

KADIN ERKEK İLİŞKİLERİNDE ATAERKİL YANSIMALAR: GÜNÜMÜZ GENÇLİĞİ

Prof. Dr. Filiz YURTAL
Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Metehan ÇELİK
Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
Öğr. Gör. Münire AKGÜL
Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

ÖZET

Günümüz gençliğinin, kadın erkek ilişkilerine yönelik tutumları, bakış açıları, değer yargıları ataerkil yapının değişime uğramasında önemli görülmektedir. Bu çalışmanın amacı kadın erkek ilişkilerindeki ataerkil yansımaların günümüz gençliği açısından değerlendirilmesidir. Araştırmada gençlerin ilişki sürecinde karşılaştıkları şiddet, aldatma gibi durumlarda sevgi kaynaklı affetme tutumları ve davranışları dikkate alınmıştır.

Araştırmada yaratıcı drama yöntemi kullanılmış olup, çalışma grubu daha önce yaratıcı drama eğitimi almış, yaş ortalamaları 20-22 arası olan gönüllü 9 erkek 11 kız olmak üzere toplam 20 üniversiteye devam eden gençlerden oluşmuştur. Araştırmada katılımcılardan üç grup oluşturulmuş ve gazete çıkarma etkinliği uygulanmıştır. Çalışma gruplarına "kadın-erkek ilişkileri: sevgi herşeyi affeder mi?" konusu verilmiştir. Gazete çıkarmak için kullanılacak araç ve gereçler (dergiler, gazeteler, boyama kalemleri, makaslar, yapıştırıcılar, büyük boy kartonlar) drama atölyesinde öğrencilere verildi, etkinlik için iki saat süre tanındı ardından çıkarılan gazetelerin değerlendirilmesi ve tartışması yapıldı. Gazetelerin değerlendirilmesi, gazetenin adı, kullanılan manşetler, haber içeriği ve görsel boyutlar açısından analiz edildi.

Araştırma bulgularına göre, gazete adları incelendiğinde üç gazete başlığının da kadını yansıtan isimler olduğu gözlenmiştir. Haber içerikleri incelendiğinde ise, kadın- erkek ilişkilerinde kadın, şiddet uygulanan, haksızlığa uğrayan ve mağdur edilen kişi olarak vurgulanmıştır. Ayrıca kadın ilişkide affedici ve ilişkiyi sürdüren kişi konumunda anlatılmıştır. Gazete manşetleri irdelendiğinde manşetlerin kadının mağduriyeti, hak mahrumiyeti, kadının şiddet gördüğü ile ilgili olduğu saptanmıştır. Gazete görsellerinde ise benzer olarak kadının şiddet gördüğünü, zorbalığa maruz kaldığını gösteren ve kadının cinselliğini öne çıkaran görsellerin kullanıldığı gözlenmiştir.

Etkinlik sonrası yapılan gazete değerlendirmelerinde ise kadının psikolojik ve fiziksel şiddete maruz kaldığı, kadına yönelik şiddetin kültürel olarak öğretildiği, kadının mağdur konumda olarak haklarının olmadığı vurgulanmış ve sevginin her şeyi affedemeyeceği ifade edilmiş, ayrıca ilişkide erkeklerin masum olmadığı gibi psikolojik şiddet açısından kadınlarında masum olmadığı belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ataerkillik, Şiddet, Gençlik

PATRIARCHAL REFLECTIONS IN MALE-FEMALE RELATIONSHIPS: YOUTH OF TODAY

ABSTRACT

Attitudes, perspectives, and value judgments of today's youth towards female-male relations are seen as important in the change of patriarchal structure. The aim of this study is to evaluate the patriarchal reflections in the relations between men and women in terms of today's youth. In the study, love-induced forgiveness attitudes and behaviors were taken into account in cases such as infidelity and violence faced by young people during the relationship process.

Creative drama method was used in the research and the working group was made up of 20 young people who had previously received creative drama training and who attended universities, 9 male and 11 female, with an average age of 20-22. In the research, three groups were formed from the participants and a newspaper publishing activity was applied. "Women-men relationships: love forgives everything?" subject is given to the working groups. The tools and materials (magazines, newspapers, crayons, scissors, adhesives, oversized cartons) to be used for publishing newspapers were given to the students in the drama workshop, two hours were given for the event and then the newspapers were evaluated and discussed. The evaluation of the newspapers was analyzed in terms of the name of the newspaper, the headlines used, news content and visual dimensions.

According to the research findings, when the newspaper names were examined, it was observed that two of the three newspaper titles were women. When the content of the news was examined, it was emphasized that women were subjected to violence, injustice and victimization in the relations between men and women. In addition, the woman is described as forgiving in the relationship and in the position of the person who maintains the relationship.

When the newspaper headlines were examined, it was determined that the headlines were related to victimization of women, deprivation of rights and violence of women. Similarly, it has been observed that images of women showing violence, bullying and suggesting the sexuality of women are used in newspaper images. In the post-event newspaper reviews, it was emphasized that the woman was exposed to psychological and physical violence, that violence against women was taught culturally, that the woman did not have the right to be a victim, and that love cannot forgive everything, and it was also stated that women are not innocent in terms of psychological violence.

Key Words: Patriarchy, Violence, Youth

GİRİŞ

Ataerkillik erkeğin kadına hükmettiği, baskı uyguladığı ve istismar ettiği sosyal yapılardır (Walby, 1990:20). Kadınların baskıya, istismara uğraması, kadına karşı şiddetin uygulanması, eşitsiz ücret dağılımının olması, medyada kadının olumsuz bir biçimde tanımlanması vb. bütün bunlar ataerkil uygulamaları var kılar. Kadının pozisyonunu yükseltmek, ataerkil bağımlılıktan kadını korumak önemlidir. Kadınlar üzerindeki ataerkil baskının kökleri ev/aile içindeki kadın ile erkek arasındaki ilişkilerle başlar ve ailedeki kadın istismarı "ailelerin kişisel meselesi tanımlanmasıyla" korunur. Toplumsal cinsiyet temeli üzerinden gelişen kültür değiştirilmelidir (Sultana, 2019).

Günümüzde toplumlar sosyo-kültürel açıdan büyük değişimler yaşarken kadın ve erkeğin toplumsal rollerinde de birtakım değişimler gözlenebilmektedir. Kadın ve erkeğin toplumsal yaşamında ve rollerinde değişimler olsa dahi halen toplumda ataerkil yaşam biçimi sürmektedir. Literatür açısından ataerkillik değerlendirildiğinde yapılan çalışmaların erkek cinsiyeti ve hegemonyası üzerinden kadınların temel hak ve özgürlüklerinin değerlendirildiği ve bunun da kadınların lehine olduğu ifade edilmektedir (Hearn, 2004).

Geleneksel toplumlarda yaygın olarak görülen ataerkil anlayışın karakteristik özellikleri kızların üzerinde sınırlayıcı etkiler yaratırken aynı zamanda ekonomik bağımlılık, cinsiyete dayalı güç ilişkileri, şiddete uğrama korkusu, geleneksel olarak kadına atfedilen bakım ve şefkat ile ilgili beklentiler ve kadının toplumun geleneksel kurallarına uygun davranması, buna bağlı olarak kendi hem cinsleri arasında da bu düşüncelerin kabul görmesi ataerkilliği devam ettirmektedir (Van Roosmalen, 2000). Ayrıca ergenlikten yetişkinliğe geçişte içinde yaşanılan kültürün kişilere verdiği cinsiyete dair ataerkil roller kız ve erkek açısından büyük değişimlere neden olurken özellikle kızlarda özgüven düşüklüğü, depresyon, atılgan olamama gibi özellikleri pekiştirmektedir (Friedman, 1994; Seaver, Mcvey, Fullerton, Stratton, 1997).

Kadınların ataerkil toplum içerisinde geleneksel normlarla yetiştirilmesi onların kendilerini ifade edememelerine, fikirlerini aktaramamalarına ve kendileri hakkında önemli değişimleri söyleyememelerine ayrıca hayatlarının geri kalan bölümünde kendilerine dayatılan cinsiyetçi deneyimleri içselleştirmektedirler (Van Roosmalen, McDaniel, 1998; Wolf, 1997). Günümüz gençliğinin, kadın erkek ilişkilerine yönelik tutumları, bakış açıları, değer yargıları ataerkil yapının değişime uğramasında önemli görülmektedir. Bu çalışmanın amacı kadın erkek ilişkilerindeki ataerkil yansımaların günümüz gençliği açısından değerlendirilmesidir. Araştırmada gençlerin ilişki sürecinde karşılaştıkları şiddet, aldatma gibi durumlarda sevgi kaynaklı affetme tutumları ve davranışları dikkate alınmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın modeli ve çalışma grubu

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim deseni kullanılarak modellenmiştir. Olgu bilimde amaç; tüm katılımcıların bir olguya ilişkin deneyimlerinin neler olduğu tanımlanmaya çalışılır (Creswell, 2007). Araştırmada ataerkillik olgusu yaratıcı drama yöntemi kullanılarak işlenmiştir. Yaratıcı drama; herhangi bir konuyu doğaçlama veya rol oynama gibi çeşitli teknikler kullanarak bir grup ile bu grubu oluşturan bireylerin yaşantılarından yola çıkarak yapılan canlandırmalardır (Adıgüzel, 2013). Çalışma grubu daha önce yaratıcı drama eğitimi almış, yaş ortalamaları 20-22 arası olan gönüllü 9 erkek 11 kız olmak üzere toplam 20 üniversiteye devam eden gençlerden oluşmuştur.

Veri toplama araçları

Gazeteler; Katılımcılardan üç grup oluşturularak yaratıcı drama yöntemi ile 3 gazete çıkarılmıştır.

Gazete haberlerine ilişkin katılımcıların görüşleri; Çıkarılan gazetelere yönelik katılımcılardan görüş alınmıştır.

Veri toplama süreci

Kadın erkek ilişkilerindeki ataerkil yansımaları günümüz gençliğinin nasıl değerlendirdiğini belirlemek için katılımcılardan üç grup oluşturulmuş ve yaratıcı drama yöntemi kullanılarak gazete çıkarılmıştır. Çalışma gruplarına "Kadın-erkek ilişkileri: Sevgi her şeyi affeder mi?" konusu verilmiştir.

Gazete çıkarmak için kullanılacak araç ve gereçler (dergiler, gazeteler, boyama kalemleri, makaslar, yapıştırıcılar, büyük boy kartonlar) drama atölyesinde öğrencilere verilmiş, etkinlik için iki saat süre tanınmış ardından çıkarılan gazetelerin değerlendirilmesi ve tartışması yapılmıştır.

Veri Analizi

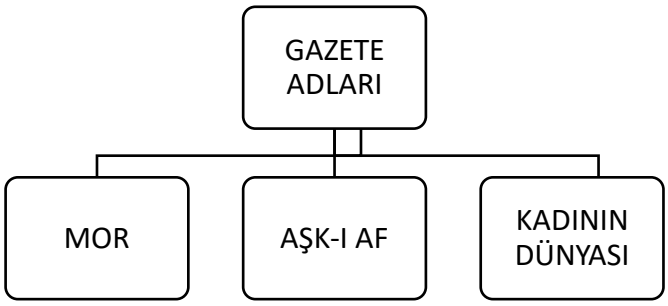
1. Gazeteler 4 ana başlık altında analiz edilmiştir. Bunlar; gazetenin adı, kullanılan manşetler, görsellik ve haber içeriği.
2. Gazetelere ilişkin katılımcıların görüşleri video kayıt altına alınmış ve daha sonra kayıtlar izlenerek içerik çözümlemeleri yapılmıştır.

BULGULAR

Araştırma bulguları çıkarılan gazetelerin değerlendirilmesi ve gazeteleri çıkaran katılımcıların görüşlerinin değerlendirilmesine bağlı olarak iki başlık altında sunulmuştur.

1. Gazetelere yönelik bulgular;

a. Gazete adlarına göre;

Şekil 1

Şekil 1'deki gazete adları incelendiğinde üç gazete başlığının da kadını yansıtan isimler olduğu gözlenmiştir. Gruplar etkinliklerini tamamladıktan sonra gazetelerini tanıtırken mor gazete adının kadına yönelik şiddeti simgeleyen bir renk olduğu için konulduğunu; aşk-ı af gazete adının ise şiddet gören kadınların affedici bir karar almalarından dolayı konulduğunu; kadının dünyası gazete adı ise kadının cinsel olarak görselliği ve şiddet gören bir mağdur olmasından kaynaklı konulduğu belirtilmiştir.

b. Kullanılan manşetler açısından

MOR	Ölüm korkusuyla yaşamak
	Kadın hem anne hem çocuk
	Seviyorum diyor ama şiddet uyguluyor
	Eylemde kadınlar engelledi
	Suçlu aranızda
AŞK-I AF	Bu defa aşk affetmedi
	Sanat aşkı
	Engelli aşk
	Gündüz geceye muhtaç
	Bir tiyatro konusu aşk
KADININ DÜNYASI	Aşk herşeyi affeder mi?
	Beklentiler ve gerçekler
	Kadına yönelik şiddet insanlık suçudur

Şekil 2

Şekil 2'deki gazete manşetleri dikkate alındığında manşetlerin okuyucuya verdiği mesajların genel olarak kadına yönelik şiddet, eşitsizlik, tehdit, engellenme vb. mesajlar olduğu, diğer taraftan kadın ve erkeğin bir bütünün parçası olduğu ve bu bütünselliği de sanatla insanlara aktaran mesajların olduğu gözlenmiştir.

c. Görsel Boyutlar Açısından

Görsel boyutlar incelendiğinde kadınlarla ilgili 16 görsel, erkeklerle ilgili 5 görsel ve bunların dışında ise 4 görselin olduğu görülmüştür. Kadın görsellerinde fiziki darp ve kadının cinselliğini ön plana çıkaran görsellerin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca görsellerde kadınların yapılan haksızlıklara karşı birlik beraberlik mücadeleleri ve sanatsal görseller vurgulanmıştır. Erkek görsellerinde erkek fotoğrafları kullanılmıştır. Diğer kategorisinde heykel, çiçek ve şişe gibi görsel nesneler kullanılmıştır.

d. Haber içeriği açısından

Haber içeriği açısından incelendiğinde şiddet içerikli 7, şiddet içerikli olmayan 3 haber oluşturulmuştur. Şiddet içerikli haberlerde özellikle kadına eşleri ya da partnerleri tarafından uygulanan fiziksel ve psikolojik şiddetin olduğu dikkati çekmiştir. Ayrıca erkeklerin eşlerine aşık olduklarını ve sevdiklerini bundan dolayı kıskandıkları için şiddet uyguladıkları ifade edilmiştir.

2. Katılımcıların görüşleri ile ilgili bulgular

Gazete haberlerine ilişkin katılımcı görüşleri dikkate alındığında affetmeye ve kadın erkek ilişkilerine yönelik farklı değerlendirmeler olmasına rağmen ilişkilerde kadının daha çok şiddete maruz kalan ve mağdur olan, erkeğin ise sürekli şiddet uygulayan bir yapıya sahip olduğu, kadının ilişkiyi sürdürmede daha affedici görüldüğü ve affetmenin temelinde geleneksel cinsiyet rollerinin etkilerinin olabileceği vurgulanmıştır. Ayrıca sevginin ve affetmenin geleneksel cinsiyet değerleriyle etkileşim halinde olduğu, geleneksel değerlerin içselleştirilmesinden (kadının herşeye rağmen affediciliği, evlendikten sonra baba evine dönülmez vb.), ötürü kadın şiddet görse bile bunu affetmeye yönelik mantığa bürüyerek ilişkiyi devam ettirdiği belirtilmiştir. Erkek katılımcı Müslüm Gürses'in eşinin bir röportajını dinlediğini ve bu röportajda eşinin "- müslüm sarhoş olmadığı zamanlarda bana bir kere bile bağırmadı" sözlerini dile getirerek eşini sürekli affettiğini, bununda sevgiden kaynaklı olduğunu ve sevginin her şeyi affettirebileceğini ifade etmiştir. Buna karşılık diğer katılımcılar bu tarz ilişkilerin sevgiden ziyade saplantı olduğunu ve geleneksel anlayışın (Örn. bir kız evlendikten sonra kefeniyle baba evine döner) bir yansıması olduğunu ifade etmiştir. Diğer kız katılımcı ise "-toplumumuzda bir kadın evlendiğinde tekrar baba evine geri dönemez anlayışı vardır. Kadın şiddet görse bile ailesinden destek görmediği için mecbur katlanmak zorunda bırakılmaktadır" şeklinde görüş bildirmiştir.

Bu değerlendirmeler neticesinde gençlerin ataerkil yansımaların toplumu olumsuz etkilediğinin farkında oldukları, kadın erkek ilişkilerinde eşitlikçi, şiddet içermeyen, birbirlerine karşı anlayışlı olabilen bireyler olmaları gerektiğini ifade ettikleri gözlenmiştir. Bu sonuçlara ilişkin düşünceleri ise günümüz ilişkilerinin bu şekilde olmaması, insani düzlemde cinsiyetçi bir bakış açısından uzak, eşitlikçi bir tarz olması gerektiği yönünde olmuştur.

TARTIŞMA VE YORUM

Yapılan çalışmada gençler kadın erkek ilişkilerinde ataerkil yapıyı yansıttılar ve bu ataerkilliğin toplumun her kesimindeki kadın erkek ilişkilerinde görülebileceğini ifade ettiler. Ayrıca medya ve çevre etkisi ile ilgili gözlemlerinin buna ek olarak geçmişten gelen yaşantılarından kaynaklı olarak haberleri bu şekilde oluşturduklarını dile getirdiler. Bu durum günümüz gençliğinin halen ataerkil düşüncelerin etkisinde olduğunu düşündürmektedir.

Modern toplumlarda ve post-modern olduğu ileri sürülen toplumlarda bile kadınlar, diğer toplumsal kurumlarca pekiştirilmeye devam eden ataerkil değerleri içselleştirerek, kimliklerinin parçası haline getirmekte, kişisel ve sosyal kimliklerini bu doğrultuda biçimlendirmekte ve ataerkil değerlerden hemen kurtulamamaktadır (Aktaş, 2013).

Araştırmada gençler kadın erkek ilişkilerinde şiddetin devam ettiğini ifade ederek bu durumu ataerkil yapıyla ilişkilendirdiler. Gençler ilişkilerde ataerkil düşüncelerin hakim olduğunun farkında bununla birlikte düşünce olarak buna karşı olduklarını, kadın ile erkeğin eşitlikçi bir yapı içerisinde ilişkilerini sürdürmeleri gerektiğini ifade ettiler. Düşünce temelinde ataerkilliğin karşısında olmaya yönelik dönüşümün olduğu görülmekle beraber özellikle literatürde gençlik ve şiddetle ilgili yapılan çalışmalarda şiddetin gençler arasındaki ilişkilerde yaygın olduğu vurgulanmaktadır (Özdere, 2019; Ayyıldız ve Taylan, 2018; Yumuşak 2013).

Araştırmaya bağlı olarak insanın olumlu özellikleri içselleştirmesi ve eşitlikçi kadın-erkek ilişkilerinin toplumdaki kapsamının geliştirilmesi, cinsiyetçi bakış açısının etkilerinin azaltılması adına ilkokul, ortaokul, lise dönemlerinde geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin ilişkileri nasıl etkileyebileceğine yönelik öğrencilere müfredatta kalıcı olabilecek dersler verilmesi, bu bilgileri aktarabilen öğretmenlerin olması ve model teşkil etmeleri açısından psiko-eğitim çalışmalarının, uygulamalı eğitimlerin ve seminerlerin verilmesi önerilebilir. Ayrıca toplumsal cinsiyete duyarlı, yerleşmiş kalıp yargıların değiştirilmesine yönelik müfredat geliştirme, gençler arasında sağlıklı ilişkilerin gelişimini destekleyici faaliyetler düzenleme açısından başta okullarda konuya yönelik sanatsal (sinema, tiyatro vb.) paylaşım ortamları yaratılmalı, bilinç yükseltme çalışmalarıyla konuya dikkat çekilmeli ve önleyici rehberlik programları geliştirilebilir. Buna ek olarak bu çalışmada ataerkillik kadın erkek ilişkileri üzerinden incelenmiştir ve gençliğin bu konudaki düşünceleri değerlendirilmiştir. Ataerkillik farklı toplumsal yapılar üzerinden incelenebilir, gençlerde zihniyet dönüşümü destekleyecek farkındalık eğitimlerine yer verilebilir.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, Ö. (2013) Eğitimde yaratıcı drama. (3.Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Aktaş, G. (2013). Feminist söylemler bağlamında kadın kimliği: Erkek egemen bir toplumda kadın olmak. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30 (1), 53-72.

Ayyıldız, A.B. ve Taylan, H. H. (2018). Üniversite öğrencilerinde flört şiddeti tutumları: Sakarya Üniversitesi örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(86), 413-427.

Creswell, J. W. (2007). Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approaches. USA: SAGE Publications, Inc.

Friedman, S. (1994). Girls in the 90s. Vancouver, Canada: Salal.

Hearn, J. (2004). From hegemonic masculinity to the hegemony of men. *Feminist Theory* , 5(1): 49–72. DOI: 10.1177/1464700104040813

Özdere, M. (2019). Üniversite öğrencilerinin flört şiddetine ilişkin tutumları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 7(95), 314-331 Doi Number: http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.15167

Seaver, A., Mcvey, G., Fullerton, Y., Stratton, L. (1997). Everybody is a somebody. Mississagua, Canada: Verasity.

Sultana, A. (2019). Patriarchy and women's subordination: a theoretical analysis. (Çev. Saadet Altay, Orijinal yayın tarihi, 2010). *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi / Journal of Oriental Scientific Research (JOSR),* 11(1), 417-427.

Van Roosmalen, E. (2000). Forces of patriarchy: Adolescent experiences of sexuality and conceptions of relationships. *Youth and Society*, 32 (2), 202-227.

Van Roosmalen, E., McDaniel, S. A. (1998) Sexual harrasmentin academia: A hazard to women's health. *Women and Health*, 28 (2), 33-54.

Yumusak, A. (2013). Üniversite öğrencilerinin flört şiddetine yönelik tutumları, toplumsal cinsiyetçilik ve narsistik kişilik özellikleri arasındaki ilişki (Yüksek lisans tezi). Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi.

Wolf, N. (1997). Promiscuities. New York: Random House.

ANNE OLMAK YA DA OL(A)MAMAK

Dr. Öğr. Üyesi Gamze TESKERECİ
Akdeniz Üniversitesi Kumluca Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı
Prof. Dr. Selma ÖNCEL
Akdeniz Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı

ÖZET

Kadın doğduğu andan itibaren toplumsal normlar ve değer yargıları ile kuşatılmaktadır. Kadına yönelik tutumlar ve kadının kendisine ilişkin algısı, toplum tarafından yeniden üretilmektedir. Kadının aile ve toplumdaki rolü her zaman çocuk bakımı ve doğurganlık ile birlikte ele alınmıştır. Çoğu zaman kadın ve anne sözcükleri eş anlamlı kullanılmaktadır. Ataerkil sistemin anneliği 'doğal' bir süreç olarak sunması ile birlikte ilerleyen içselleştirme sürecinde kadın, bir kadın olarak varoluşunu da biyolojik annelik üzerinden algılamaya ve tanımlamaya başlamıştır. Toplumsal cinsiyetçi rol kalıpları, kadının kadınlığını, annelikle özdeşleştirerek yetiştirilmesine, anne olma mertebesine ulaşmanın saygınlık kazanmak anlamına gelmesine ilişkin şemalarla büyümesine neden olmaktadır.

Çocuk, çoğu kültürde ekonomik, psikolojik ve sosyal değer boyutları olan, kişilere ayrıcalık ve itibar kazandıran bir faktördür. Dolayısıyla çocuk sahibi olamayan kadın kendini ve kadınlığını 'eksik' veya 'tamamlanmamış' hissedebilmektedir. Çocuk sahibi olamayan kadın kendisini doğaya aykırı, toplumla bağdaşmaz görerek, sosyal bir utanç yaşamaktadır. Çocuk sahibi olamayan kadının bedeni üzerindeki kontrolünün, geleceğe dair hayallerinin, ebeveyn olma idealinin, genetik devamlılığının/soyunun ve potansiyel çocuğunun kaybı söz konusudur. Yaşanan bu kayıp, yaşam hedeflerinin ve gebelik deneyiminin kaybını içermektedir. Bu kayıplara tepki olarak ortaya çıkan fizyolojik ve psikolojik yanıtlar, alışılmadık bir keder sürecini başlatmaktadır. Yapılan çalışmalarda çocuk sahibi olamamaya bağlı stres ve psikososyal sorunlar yaşadığı, bu sorunlar içinde sosyal beklentilere yanıt verememe, damgalanma, olumsuz kendilik algısı deneyimledikleri belirlenmiştir. Kadının çocuk sahibi ol(a)maması toplumda kadını erkekten ayırmakta yalnızlaştırmaktadır.

Sağlık profesyonellerinin kadınların bu aşamada yaşadıkları psikososyal sorunlarını ele alınıp uygun müdahaleler geliştirilmeleri önemlidir. Kadınların toplumsal cinsiyet algılarının ortaya çıkarılmasında ve bu yönde kendilerini geliştirmelerinde hemşirelerin yol gösterici olmaları, farkındalık oluşturmaları, eğitim ve danışmanlık yapmaları son derece önemlidir.

Kadının kendisini sadece anne olarak değerli /güçlü görme duygusunun yanında eğitimi, çalışması, liderliği, kararlara katılması, sağlıklı olması, istekleri, duygu ve düşünceleri ile de ön planda olmasının, desteklenmesinin gerekli olduğu unutulmamalıdır.

Anahtar kelimeler: anne olma, ataerkil sistem, çocuksuzluk, hemşire

TO BE OR NOT TO BE A MOTHER

ABSTRACT

Women are surrounded by social norms and value judgments since birth. Attitudes towards women and women's perception about herself, it is reproduced by the community. The role of women in family and society has always been addressed with childcare and fertility. The words woman and mother are often used synonymously. With the patriarchal system presenting motherhood as a 'natural' process, the woman started to perceive and define her existence as a woman through biological motherhood during the internalization process. Gender role patterns cause women to be raised by identifying femininity with motherhood. It also causes women to grow up with schemes about achieving the level of being a mother means earning dignity.

Child is a factor that has economic, psychological and social value dimensions in most cultures and gives people privilege and prestige. Therefore, the woman who cannot have a child may feel her femininity "missing" or "incomplete". The woman, who cannot have children, is experiencing a social embarrassment. The woman who cannot have children, experiences the loss of control over her own body, her dreams for the future, her ideal of being a parent, her genetic persistence/lineage, and her potential child. This loss includes the loss of life goals and pregnancy experience. Physiological and psychological responses that arise in response to these losses initiate an unusual grief process. In the studies conducted, it has been determined that women experience stress and psychosocial problems due to not having children, and they experience inability to respond to social expectations, stigmatization, and negative self-perception. The woman's inability to have children makes women alone in the community.

It is important that health professionals address the psychosocial problems of women in this process and develop suitable interventions. It is extremely important for nurses to guide, raise awareness, provide education and counseling to reveal gender perceptions of women and improve themselves in this direction.

It should not be forgotten that it is necessary to support and support the woman with her education, work, leadership, participation in decisions, being healthy, her desires, emotions and thoughts as well as her valuable / strong sense of being a mother.

Keywords: motherhood, patriarchal system, childlessness, nurse

GİRİŞ

İnfertilite bir yıl korunmasız düzenli cinsel ilişkiye rağmen gebe kalamama durumu olarak tanımlanır (WHO, 2020). İnfertilitenin her 10 çiftten birini, dünyada 80 milyondan fazla insanı etkilediği bilinse de, son yıllarda infertilite oranı artmaktadır (Şahin & Bilgiç, 2015). İnfertilite prevelansı kadın yaşıyla birlikte artmaktadır. Bu artışa, kadınların geleneksel rollerindeki değişim, kadınların ileri yaşta evlenmeleri ve çocuk sahibi olmak istemeleri, alkol, sigara gibi madde kullanımının artması, beslenme alışkanlığının değişmesi, cinsel yolla bulaşan hastalıkların artması gibi faktörler neden olmaktadır (Rossi, Abusief, & Missmer, 2014).

İnfertilite kadınlar ve erkekler için psikolojik olarak tehdit edici, duygusal olarak stresli, ekonomik olarak pahalı, tanı ve tedavi amacıyla yapılan işlemler nedeniyle acı veren, karmaşık bir yaşam krizidir (Hoşgör, Akyüz, & Cengiz, 2017; Rashidi et al., 2008;). İnfertilitede yaşanan stres yoğundur ve kanser, kalp hastalığı veya hipertansiyon gibi ciddi bir hastalıkta görülen strese benzemektedir (Domar, Zuttermeister, Friedman, 1993). İnfertilitede depresyon ve anksiyete prevelansının incelendiği bir çalışmada, infertil kadınların %28.6'sında anksiyete, %17'inde majör depresyon belirlenmiştir (Chen, Chang, Tsai, Juang, 2004). İranda yapılan bir başka çalışmada ise, infertil kadınların %40.8'inde depresyon ve %86.8'inde anksiyete olduğu gösterilmiştir (Ramezanzadeh, Aghssa, Abdinia, Zayeri, & Khanafshar, 2004). Kadının anne olma ya da ol(a)mama ile ilgili yaşadığı deneyimler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Anne Olma ve Ol(a)mama İle İlgili Kadının Yaşadığı Deneyimler

Anne Olma	Anne Ol(a)mama
• Kadın=Anne, Doğurgan • *"Gerçek bir kadın"* olmanın göstergesi'de • Toplumda değer görme, • Kabul görme, • Benlik saygısında artma	• Şok, inkar, öfke, suçluluk, anksiyete, depresyon • Umutsuzluk, hayal kırıklığı • Neslin devamlılığını sağlayamama duygusu • Kayıp duygusu (bedeni üzerindeki kontrolün, hayallerin, ebeveyn olma idealinin, genetik devamlılığın) • Yalnızlık • Özgüven kaybı ve yetersizlik duyguları • Benlik saygısında azalma • Evlilik uyumunda azalma, boşanma, ayrılma, terk etme • Cinsel işlev bozukluğu (cinsel istek, uyarılma, ıslanma, orgazm ve cinsel doyum sorunları) • Utanç duyma • Toplumsal baskı hissetme, sosyal izolasyon • Dışlanma, eksik, değersiz ve alaya alındığını hissetme • Aile ve arkadaşlarıyla ilişkilerde bozulma

İnfertil çiftler çoğunlukla, "umut ve hayal kırıklığı" döngüsü yaşadıklarını ifade ederler. Çiftler her ay sonunda gebe kalacaklarını umut ettiklerinden, gebe kalmadıklarını öğrendiklerinde hayal kırıklığı yaşayabilirler. Erkek ve kadının tamamen farklı şekilde infertilitenin stres ve kederini yaşaması, çiftler arasında kişisel ya da evlilikle ilgili problemler oluşturabilir (Cetişli, Ören, & Kaba, 2018). İnfertilitenin evlilik ilişkisine etkisinin, kişisel baş etme yöntemleri, tedaviye katılan eşler arasındaki paylaşım ve iletişime bağlı olarak değişebileceği bildirilmektedir (Repokari, et al., 2007). Dyer et al. (2002) tedavi arayışında olan 30 infertil kadınla yaptığı kalitatif çalışmada, infertilitenin evliliği; boşanma, ayrılma veya terk etme şeklinde tehdit eden bir problem olduğu vurgulanmaktadır. İnfertilite aynı zamanda çiftlerin cinsel fonksiyonlarını da olumsuz olarak etkileyebilmektedir (Cetişli, Ören, & Kaba, 2018; Çoban, & Dinç, 2013). Kırço'nun (2009), infertilitenin cinsel yaşama etkisini incelediği çalışmasında, kadınların %77'sinin, erkeklerin %23'ünün cinsel işlev bozukluğu yaşadıkları saptanmıştır. Yine bu çalışmada, kadınların erkeklere oranla daha fazla cinsel istek, uyarılma, ıslanma/sertleşme, orgazm ve cinsel doyum sorunu yaşadıkları belirtilmiştir.

Doğurganlığı ve ebeveynliği destekleyen pronatal yaklaşım, çocuk sahibi olma yönünde bir baskı oluşturmakta, geleneksel/ ataerkil toplumlarda annelik, kadın olmanın önemli ve "doğal" bir unsuru olarak algılanmaktadır (Maher & Saugeres, 2007). Ülkemizde annelik, bir nesilden diğerine geçerken, kavramsal ve simgesel biçimde hayata karşı bir tutum, bir kalıp olarak görülmektedir (Şahinoglu & Buken 2010).

Bu yaklaşımla kadın varoluşunu biyolojik annelik üzerinden algılamaya, duyumsamaya ve tanımlamaya başlamaktadır (Prinds et al., 2014). İnfertilite durumunda, kadının varoluşsal kaygıları, kendi özünü ve kadınlığını tamamlanmamış hissetmesine neden olmaktadır (Boz & Okumuş 2017). Çocuk sahibi olamayan kadın kendisini doğaya aykırı, toplumla bağdaşmaz görerek, sosyal bir utanç yaşamaktadır (Kuş, 2008).

Toplum için çocuk ekonomik, psikolojik ve sosyal değer boyutları olan bir unsurdur. Çocuk kişiler için yaşlılığın ve bakımın güvencesi veya bir iş gücü olarak değerlendirilmektedir. Bazı toplumlarda ise çocuk sahibi olmak kişilere ayrıcalık ve itibar kazandırmaktadır. Bütün bu nedenler çocuk sahibi olamayan çiftlerin, toplumun da etkisiyle daha fazla psikolojik baskı altında kalmasına yol açmaktadır (Yeşiltepe Oskay, Onat Bayram, & Dişsiz, 2009). Kadınlar ve erkekler için toplumun bir parçası olma, toplumsal statü kazanma ve varoluşunu destekleme noktasında üreme, neslini devam ettirme olgusu önem kazanmaktadır. Erkek için neslini dolayısıyla iktidarını sürdürme ve erkekliğini ispat etme anlamı taşıyan fertilite; kadınlar için anne olma, toplumun ona biçtiği rolü yerine getirme, insan ve kadın olarak var olma anlamına gelir (Türkdoğan, 2015).

Bütün dünyada olduğu gibi, Türk toplumunda da evlilik, çocuk sahibi olmayı beraberinde getirmektedir (Aktürk, 2006). Ülkemizde evlilikten sonra çocuksuz bir aile düşünülemediği gibi, çiftlerden çoğunlukla hemen çocuk yapması beklenir (Kılıç, Ejder Apay, & Kizilkaya Beji, 2011). Hatta ilk çocuk doğduktan sonra çiftlere en sık yöneltilen soru, ikinci çocuğun ne zaman yapılacağıdır. Toplumsal cinsiyetçi rol kalıpları, kadının kadınlığını, annelikle özdeşleştirerek yetiştirilmesine, anne olma mertebesine ulaşmanın saygınlık kazanmak anlamına gelmesine ilişkin şemalarla büyümesine neden olmaktadır. Toplumsal olarak inşa edilen cinsel kimlik ve cinsiyet rolleri kadınların bedensel bütünlüğünü etkilemektedir. Öyle ki "anne olmak", kadının "gerçek bir kadın" olduğunu göstermenin en önemli yollarından biri olarak görülmektedir (Kaylı, 2011). Ülkemizden nitel bir çalışmada, anne olan kadının toplumda kabul gördüğü, anne olmayan kadının ise üretken toplumun dışına itildiği dile getirilmiştir (Sarı, 2014).

Toplumumuzda, birçok bölgede çocuğun olmamasının kadına ait bir sorun olduğuna, hatta doğan çocuğun cinsiyetinin bile kadına bağlı olduğuna inanılmaktadır. Doğum; kadın için toplumda bir suç olarak kabul gören *'kısır kadın'* damgasından kurtulmanın, toplumda yer edinebilmenin tek yolu olarak görülebilmektedir. Erkek için ise, soyadının devamını sağlaması ve geleceğe güvenle bakabilmesi açısından önemli bir olay olarak görülebilmektedir.

Türk atasözlerinde de kadının aile içi statüsünün göstergesi olan doğurganlık; . "Kadın eşik dibinde değil beşik dibinden belli olur", "Kadını eve bağlayan, altın şıkırtısı değil beşik gıcırtısıdır", "Doğuran avrat (kadın) Azrail'i yenmiş" şeklinde ifade edilmektedir. Görüldüğü gibi, kadından beklenilen "doğurgan olma" niteliği, kadını aynı zamanda eve bağlayan sosyo-kültürel faktör özelliği de taşımaktadır (Erdoğdu, 1993; Erdoğan, 2004).

Çocuğu olmayan kadına aile içinde iyi davranılmamakta, "kısır" adı verilen kadın "uğursuz" olarak nitelendirilebilmektedir. Çocuğu olmayan kadın, üstüne kuma getirilmesini hak etmiş sayılabilmektedir. Ülkemizde yapılan bazı çalışmalarda, çocuğu olmayan kadın aile ve komşuları arasında hor görülmekte, kendisine "sonsuz", "meyvesiz ağaç", erkeğe "kısır", "dölsüz", "köse", "hadım" denilebilmektedir. Çocuğu olmayan kadın ve erkek bu sebepten kendilerini eksik hissedebilmekte, toplumdan dışlandığını düşünmekte, kimi zaman alaya alındığını hissedebilmektedirler. Çocuğu olmayan kadın birçok çarelere başvurmakta, eğer uzun süre bu işlemlerden sonuç alamaz ise, kocasının başka bir kadınla evlenmesine razı olabilmektedir (Akbulut, 2002; Oğuzoğlu, & Üstünova, 2002).

SONUÇ ve ÖNERİLER

İnfertilite çiftin yaşamında ciddi duygusal bir yüktür. (Yeşiltepe Oskay, Onat Bayram, & Dişsiz, 2009). Hemşirenin tutum ve inanışlarının vereceği bakımı ve aileye danışmanlığını etkileyeceği bilinen bir gerçektir. Konu ile ilgili bilgisi olmayan, infertiliteyi "son", "kusur", "eksik" olarak gören hemşirelerin bu konuda çiftlere danışmanlık vermesini beklemek olanaksızdır. Bu alanda çalışan sağlık personelinin infertil bireylerin fiziksel ve psikolojik gereksinimlerini etkili olarak karşılamak için doğru bilgi ve eğitime sahip olması gerekmektedir (Taşcı & Özkan, 2007). Bu nedenle hemşire;

- Anlayışlı bir dinleyici olarak, tanı ve tedavi sürecinde açıklamalarda bulunarak çiftlerin rahatını sağlamalı,
- Profesyonel bir yaklaşımla bakım ve tedavi sunmalı,
- çifti değerli ve saygı değer bir birey olarak ele almalı
- Hemşirelik bakımında bütüncül bir yaklaşım geliştirmeli,
- Empati yapmalı ve bireye değerli olduğunu hissettirmelidir.

Kısaca;

-Hemşireler mesleki değerlerin önüne bireysel değerlerini getirmemeli,

- muayene sırasında, izlemlerde, bakım verirken her ortamda kadınları güçlendirmeli, Özgüvenlerini desteklemek için tüm fırsatları değerlendirmeli,

- Kadınları cesaretlendirmeli, gerektiğinde onların savunucusu olmalıdır.

Ayrıca hemşireler toplumda zihniyet değişikliği oluşması konusunda çaba göstermeli, toplumsal cinsiyet açısından kadınların ikincil görülmelerinin önüne geçmek için *eğitim, danışmanlık ve rehberlik rollerini* yerine getirmelidir.

KAYNAKLAR

Akbulut, S. (2002). Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1999. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s: 3.

Aktürk, F.S. (2006) Türk toplumunun yardımcı üreme tekniklerine bakışı (Yüksek lisans tezi). Afyon, Kocatepe Üniversitesi

Boz, I., & Okumus, H. (2017) The "everything about the existence" experiences of Turkish women with infertility: solicited diaries in qualitative research. J Nurs Res, 25:268–275.

Cetişli, N.E., Ören, E.D.T., & Kaba, F. (2018) İnfertil çiftlerde çift uyumu ve umutsuzluk. Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi,

Chen, T.H., Chang, S.P., Tsai C.F., & Juang, K.D. (2004). Prevalence of depressive and anxiety disorders in an assisted reproductive technique clinic. Human Reproduction, 19(10), 2313–2318.

Çoban, T.K., & Dinç, A. (2013). İnfertilitenin cinsel yaşam üzerine etkisinin incelenmesi. Uluslararası Klinik Araştırmalar Dergisi, 1(2):46-53.

Domar, A., Zuttermeister, P., & Friedman, R. (1993) The Psychological impact of infertility: a comparison with patients with other medical conditions Journal of Psychosomatic Obstetric Gynaecology. 14: 45-52.

Dyer, S.J., Abrahams, N., Hoffman, M., & van der Spuy, Z.M. (2002). 'Men leave me as I cannot have children': women's experiences with involuntary childlessness. Hum Reprod, 17(6); 1663-8.

Erdoğan, T. (2004). Kadın çalışmalarında disiplinlerarası buluşma. İstanbul, s:197.

Erdoğdu, Z. (1993). Türk Kültüründen Derlemeler. Kültür Bakanlığı Araştırma ve geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, s: 101-103.

Hoşgör, H., Akyüz, İ., & Cengiz, E. (2017). İnfertil hastaların tüp bebek tedavisini bırakmasında etkili olan faktörlerin öncelik sırasının belirlenmesi: Bir AHP uygulaması. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 9(19):64-84.

Kaylı, D. (2011). Kadın Bedeni ve Özgürleşme. İzmir, İlya Yayınevi.

Kılıç, M., Ejder Apay, S., & Kizilkaya Beji, N. (2011) İnfertilite ve kültür. Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi, 19:109-115.

Kırço, T. (2009). İnfertilitenin cinsel yaşam üzerine etkisinin incelenmesi. Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Ensititüsü, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul.

Kuş, C. (2008) İnfertilite durumunda kadınların yaşam kalitesi ve algıladıkları sosyal desteğin belirlenmesi (Yüksek lisans tezi). İstanbul, Marmara Üniversitesi.

Maher, J.M., & Saugeres, L. (2007) To be or not to be a mother? Women negotiating cultural representations of mothering. J Sociol (Melb), 43:5-21

Oğuzoğlu, Y., & Üstünova, K. (2002). 1. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı. Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü, s: 477-478.

Prinds, C., Hvidt, N.C., Mogensen, O., & Buus ,N. (2014) Making existential meaning in transition to motherhood--a scoping review. Midwifery, 30:733-741

Ramezanzadeh, F., Aghssa, M.M., Abdinia, N., Zayeri, F., & Khanafshar, N., (2004). A survey of relationship between anxiety, depression and duration of infertility. BMC Women's Health, 4(9), 334-337.

Rashidi, B., Montazeri, A., Ramezanzadeh, F., Shariat, M., Abedinia, N., & Ashrafi,M. (2008). Health-related quality of life in infertile couples receiving IVF or ICSI treatment. BMC Health Serv Res., 8; 1-6.

Repokari, L., Punamäki, R.L., Unkila-Kallio, L., Vilska, S., Poikkeus, P., Sinkkonen, J., Almqvist, F., Tiitinen, A., Tulppala, M. (2007). Infertility treatment and marital relationships: a 1-year prospective study among successfully treated ART couples and their controls. Hum Reprod, 22(5); 1481-91.

Rossi, B., Abusief, M., & Missmer, S. (2014). Modifiable risk factors and infertility what are the connections? Am J Lifestyle. 2014;10:220–31.

Sarı, T. (2014) Öznelik kapasitesi bağlamında biyolojik annelik: üremeye yardımcı teknolojileri kullanan kadınların deneyimleri (Yüksek lisans tezi). Aydın, Adnan Menderes Üniversitesi.

Şahin, N.H., & Bilgiç, D. (2015). İnfertilite. Kadın Sağlığı ve Hastalıkları. Istanbul, Turkey: Nobel Tıp Kitabevleri.

Şahinoğlu, S., & Buken, N.O. (2010). Gender, infertility, motherhood, and assisted reproductive technology (ART) in Turkey. Hum Reprod Genet Ethics,16:218-232.

Taşcı K.D., & Özkan, S. (2007). Sağlık yüksekokulunu öğrencilerinin infertilite hakkındaki görüşleri. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 6(3), 187-192.

Türkdoğan, Ö. (2015). Kusursuz çevreye uyumu bozan kadın: infertil kadın (Yüksek lisans tezi). İstanbul, İstanbul Üniversitesi.

World Health Organization (WHO). Multiple defination of infetility http://www.who.int/reproductivehealth/topics/infertility/multipledefinitions/en/ Erişim tarihi: 15.03.2020

Yeşiltepe Oskay, Ü., Onat Bayram, G., & Dişsiz, M. (2009). İnfertilitenin psikosoyal ve psikoseksüel etkileri. Ed: Kızılkaya Beji, N. İnfertilite Hemşireliği, Acar Basım, İstanbul, Yayın No:1, 177-195.

SALLY POTTER'IN "THE TANGO LESSON" (1997) FİLMİNDE KADININ KONUMLANDIRILIŞI

Öğr. Gör. Semra KELEŞ
İzmir Ekonomi Üniversitesi
Öğr. Gör. İdil SOMALI
İzmir Ekonomi Üniversitesi

ÖZET

Kadınların toplum içerisinde sadece kadın oldukları için belirli kalıplaşmış cinsiyet rollerini üstlenmesine tepki gösteren feminizm akımıyla, kadınların toplumsal cinsiyet kavramı üzerinden toplumsal yapının içerisindeki baskıdan kurtulması ve ataerkil düzen içerisinde "kadın" rolünün yeniden tanımlanması amaçlanmıştır. Feminizm, kadın-erkek ayrımcılığına tepki göstererek, cinsler arası ayrımcılığa her alanda (ekonomi, sosyo-kültür, siyaset vb.) karşı çıkan bir yaklaşımdır. Özellikle eşitlik olgusunu önemseyen feminizm, felsefe, sosyoloji, politika ve sanat gibi çeşitli alanlarda da sesini duyurmayı amaçlamıştır. Bu alanlardan biri de sinemadır. Sinema diğer birçok sanatı içinde barındırdığı için var olduğu yıllardan itibaren seyirci tarafından farklı konumlandırılmıştır. Sinema görüntü ve sesi birlikte kullanarak, gerçek hayata özgü imajları diğer sanat dallarından farklı olarak yansıtmıştır. Sinemanın ilk dönemlerinden itibaren kadınlar filmlerde yer almaya başlamıştır. Bununla beraber kadınlarla ilgili ilk sinemasal kodların temelleri atılmıştır. Ataerkil ideolojinin yansıması olarak ana akım filmlerde kadının sunumu ve konumu toplumsal cinsiyet kodlarına uygun şekillenmektedir. Bu şekillenme film anlatısı içerisinde doğal kabul edilip, meşrulaştırılmaktadır. Feminist film kuramının ortaya çıkmasıyla filmlerde kadının cinsiyet temelli önemsiz bir imaj gibi gösterilip, klişeleştirilmesi tartışılmış ve kadının cinsiyetçi roller dışında var olabileceği yapılan filmlerle ortaya konulmuştur.

İlk dönem feminist kuramcılar bir karşı-sinema yaklaşımını önermişlerdir. Geleneksel anlatı ve sinema tekniklerinden uzaklaşarak, deneysel bir sinemayı savunmuşlardır. Laura Mulvey, Agnes Varda, Chantal Akerman, Marguerite Duras ve Sally Potter bu yönetmenlerden bazılarıdır. Kadının filmlerde sunumunun sorunlu olduğu düşüncesinden hareket eden bu yönetmenler, ana akım sinemanın karşısında durarak, kadının sinemada nasıl sunulması gerektiğini filmlerinde uygulamışlardır. Buradan hareketle, bu bildiride İngiliz yönetmen Sally Potter'in "The Tango Lesson" (1997) filmi feminist eleştiri yöntemi ile ele alınıp tartışılacaktır.

Filmde ana karakter (Sally) üzerinden kadının konumlandırılması ve eril bakışın nasıl yıkılıp dönüştürüldüğü incelenecektir. Ana akım filmlerde cinsel bir meta olarak kullandırılan, erkeğe tabi ve hep "bakılası" olan kadın bu filmde erkekleri yöneten, "seyreden" pozisyonundadır. Kadın karakterin "seyredilenden" "seyredene" nasıl dönüştüğü ve bunun filmde hangi anlatı kodlarıyla verildiği tartışmaya açılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kadın temsilleri, feminist film teori, sinemada perspektif, toplumsal cinsiyet, Sally Potter

ABSRACT

Feminism, which reacts to women taking on certain stereotyped gender roles in society, aims to get women out of the pressure within the social structure through the concept of gender. Feminism is an approach that opposes gender discrimination in all areas (economy, socio-culture, politics, etc.). Feminism also aims to exist in various fields such as cinema. Since the cinema contains many other disciplines, it has been positioned differently by the audience since its existence. Cinema reflects real life images differently by using image and sound together. Women started to appear in the films since the early stages of the cinema. After all, the first cinematic codes about women have begun. As a reflection of the patriarchal ideology, the presentation and position of women in mainstream cinema are shaped in accordance with gender codes. This situation is considered natural within the film narrative. After feminist film theory, it was discussed that women were shown as a gender-based stereotyped minor image and can exist outside of sexist roles.

The first period feminist theorists proposed a new concept to the cinema called counter-cinema. They defended an experimental cinema steer away from traditional narrative and cinema techniques. Laura Mulvey, Agnes Varda, Chantal Akerman, Marguerite Duras and Sally Potter are some of these directors. Based on the idea that the woman's presentation in films is problematic, these directors have resisted mainstream cinema and applied in their films how women should be presented. In this paper, British director Sally Potter's film "The Tango Lesson" (1997) will be discussed using the feminist criticism method. The film will examine the positioning of the woman through the main character (Sally) and how the masculine perspective is destroyed and transformed.

The woman (Sally), who is used as a sexual meta in mainstream films, is in the dominant position that governs men in this film. In this paper, it will be discussed how the female character is transformed and what narrative codes is given in the film.

Key Words: Women's representations, feminist film theory, perspective in cinema, gender roles, Sally Potter

1. Feminizme Genel Bir Bakış

Feminizm, kökeni Latince' de "femine" olan ve tanım olarak kadın anlamına gelen bir kelimeden türemiştir. Feminizm, temel olarak kadın hareketini temsil etmektedir. Kadınların toplum içerisinde sadece kadın oldukları için belirli kalıplaşmış cinsiyet rollerini üstlenmesine tepki gösteren feminizm akımıyla kadınların toplumsal cinsiyet kavramı üzerinden toplumsal yapının içerisindeki baskıdan kurtulması ve ataerkil düzen içerisinde "kadın" rolünün yeniden tanımlanmasını amaçlamıştır. Temel olarak kadınlara yapılan ayrımcılığı, kadının toplum içerisinde nesneleştirilip önemsiz bir kişi gibi gösterilmesini, cinsiyet temelli kalıplaşmış sosyal rolleri üstlenmeye zorlanmasını ve önemsiz bir imaj gibi gösterilip kadın kavramının klişeleştirilmesini tartışmaktadır (Donovan, 2016). Feminizm, kadın-erkek ayrımcılığına tepki göstererek, cinsler arası ayrımcılığa her alanda (ekonomi, sosyo-kültür, siyaset vb.) karşı çıkan bir yaklaşımdır. Özellikle eşitlik olgusunu önemseyen feminizm, felsefe, sosyoloji ve politika gibi çeşitli alanlarda da sesini duyurmayı amaçlamıştır. Feminizm kavramı ilk olarak 18. yüzyıl'da İngiltere'de ortaya çıkmıştır. 1792 yılında ise Mary Wollstonecraft'ın "A Vindication of the Rights of Women" isimli eseriyle ilk kez akademik alan içerisinde kendine yer bulmuştur. Wollstonecraft bu eserde cinsiyet ayrımcılığının olmadığı bir dünya yaratımını savunmuştur. Kadınların erkek himayesinde bırakılmasındansa, iyi bir eğitim fırsatının tanınmasıyla hem iyi bir yurttaş hem de iyi bir eş ve anne olabileceklerini belirtmiştir.

18. yüzyıl ile hayatımıza giren feminizm ve feminist teori zamanla kendini sorgulamış ve üzerine birçok yeni bakış açısı yükleyerek gelişmiştir. Bunun temeli ise farklı bakış açılarına sahip grupların feminizm kavramını sorgulayarak yeni perspektifler ortaya koymasıdır. Feminizm temelde üç dalgadan oluşmaktadır. Bunlar; I. feminist dalga, II. feminist dalga ve III. feminist dalgadır. Bu üç feminist dalga dönem olarak 19. yüzyıldan başlayarak 21.yüzyıla kadar sürmektedir. Feminizm kavramı temel olarak kadın sorunlarını ele alsa da tek bir tanımlamaya bağlı değildir. Tarihsel süreç içinde birçok kişi feminizm kavramını kendi yaşadıkları dönem içinde ele almış, buna bağlı olarak da teori farklı perspektifler üzerine oturtulmuştur. Genel olarak feminizm kavramı üç dönem üzerinden yorumlanmıştır.

Bu dönemler; I.II. ve III. dalga olarak adlandırılmıştır. 19. yüzyılda başlayıp 21. yüzyıla kadar sürdüğü bilinen feminist dalga kendi içerisinde farklı sorunları tartışmış ve kendinden önce tartışılan sorunlara farklı bakış açıları eklemiştir. Feminist dalganın sınıflandırıldığı dönemlerin her biri feminist teoriyi farklı biçimlerde yorumlamıştır. Bunun temel sebebi ise tarihsel süreçlerin farklı ideolojilere sahip olmasıdır.

Bu ideolojilere bağlı olarak kadınlar, yaşadıkları dönemin koşullarından etkilenerek farklı talepler üzerinden feminist teoriyi tartışmıştır. I. feminist dalganın ortaya çıkması İngiltere Sanayi Devrimi öncesine dayanmaktadır. 19. yüzyılın sonlarında başlamış ve 20.yüzyıla kadar sürmüştür. Bu dönem içerisinde temel olarak tartışılan sorunlar kadınların ataerkil toplum içerisinde ekonomik ve politik olarak eşit haklara sahip olmasıdır. Mülkiyet ve oy hakkının elde edilmesi, eğitim ve çalışma alanlarında fırsat eşitliği I. feminist dalga içerisinde tartışılan temel konulardır. II. feminist dalga 1960'lardan sonraya dayanmaktadır. Cinsiyet eşitliği, toplumsal cinsiyet, ataerkillik, kapitalizm, kamusal-özel alan, şiddet, kürtaj hakkı ve medya gibi sorunlar ön plana çıkmış ve bu konularda çözüm arayışına girilmiştir. Özellikle kadınlara kürtaj hakkı tanınması II. feminist dalganın temel konusu olmuştur. Bununla beraber "kız kardeşlik" kavramı ortaya çıkmış ve toplumsal cinsiyeti yıkma düşüncesine ters düşülerek, kadının doğasına atfedilen hoşgörülü olma, duygusallık, merhamet ve uyum gibi pozitif değerler üzerinden yeni bir kültür oluşturma çabası ortaya çıkmıştır. III. dalga feminizm ise 1990 yılı ve sonrasını kapsamaktadır. Bu dönemde tartışılan temel konu "farklılık" temasıdır. Kadın ve erkek arasındaki benzerlikler yerine, farklılıkların kabulü ve önemi vurgulanmış, bunlar üzerinden siyaset yapılması gerekliliği düşüncesi öne çıkmıştır.

2. Sinema ve Feminizm

2. 1. Sinemada Feminist Film Teorisinin Oluşumu

Feminist kuram 1960'lı yıllarla sinemada teorik olarak işlenmeye başlamıştır. Özellikle 1970'de başlayan Kadın Hareketi ile kadınlar sinema da kadın temsilini sorgulamaya yönelmişlerdir. Temel konusu ataerkil yapının bakış açısına karşı durarak yeni bir temsil yaratmaktadır. Uzun yıllardır geleneksel sinemada görülen erkek egemen bakışın yıkılması ve yerine tektipleştirilmenin olmadığı deneysel bir sinemanın oluşması amaçlanmaktadır. Geleneksel sinemanın erkek egemen bakışına ilk karşı çıkan feminist sinema kuramcılarından Laura Mulvey ve Claire Jonston özellikle sundukları makalelerde sinemada erkek bakışını psikanalitik teorilerle eleştirmiş ve yeni arayışlar içine girerek deneysel bir sinema

oluşturmaya çalışmışlardır. Özellikle psikanaliz teorisi ile geliştirilen eril bakış (male gaze) kavramı deneysel sinemanın oluşumunda büyük rol oynamıştır. Eril bakış bu bağlamda feminist film teorisinde çok sık eleştirilmiştir. Sinemanın büyüleyici halinin görme arzusuna bağlı olma durumu ve dikizcilik kavramı feminist sinema kuramının sıkça tartıştığı konulardan olmuştur.

Seyircideki eril bakışın sebebinin hem anlatı dili hem de sinemasal teknikler olduğu savunulmuş ve erkek iktidar yapının yeniden şekillendirilmesi amaçlanmıştır. Kadınların ancak 'gerçekten' oldukları gibi gösterilmesi durumunda ideoloji ve toplumun değiştirilebileceğini savunan Smelik, kadın yönetmenlerin sinemada 'gerçek' kadın imajını sunarak kadınlığa dair yaratılan kültürel açıdan egemen konumdaki fantezi büyüsünün bozulabileceğini savunmuştur (Smelik, 2008:3). 1980 yılında bazı kadın yönetmenler sinemasal hazzı reddetmeyi önererek sinemada yeni bir dil oluşturmayı amaçlayan deneysel sinema çalışmalarına başlamıştır. Laura Mulvey ve Sally Potter'da deneysel sinemayı uygulamaya başlayan ilk yönetmenlerdendir. Bu bağlamda Sally Potter'ın "The Tango Lesson" filmi feminist film teorisi içerisinde anlatı olarak güçlü bir temsil olarak durmaktadır.

2.2. "The Tango Lesson" (1997) Filminde Kadının Konumu

Sally Potter'ın "The Tango Lesson" (1997) filmi kadının ve erkeğin konumlandırması açısından önemli bir yerde durmaktadır. Sally Potter, bu filmiyle geleneksel sinemanın o güne dek alışılagelmiş kalıplarını yıkmakta ve kadına biçilen rolü filmdeki sahnelerle ters yüz edilip sorgulamaya açılmaktadır. Ana akım filmlerinde cinsel bir meta olarak kullanılan, erkeğe tabi ve hep "bakılası" olan kadın, bu filmde erkekleri yöneten, "seyreden" pozisyonda konumlandırılmıştır. Ana akım filmlerindeki bu anlatıya muhalefet etmek üzere ortaya konan ve özellikle 1970'li yıllardan sonra ortaya çıkan alternatif sinema arayışları, kadının filmlerdeki konumlandırılışını reddetmiştir. Bu arayış, feminist film kuramcısı Laura Mulvey'in *"Görsel Haz ve Anlatı Sineması"* makalesinde şu şekilde açıklanmaktadır: "Alternatif sinema hem politik hem de estetik anlamda radikal bir sinemanın doğabileceği ortamı sağlar ve genelgeçer filmlerin temel varsayımlarına meydan okur. Bu, genel geçer filmleri ahlaki açıdan reddetmek değil ama onların biçimsel kaygılarının, onları toplumun psişik takıntılarını yansıtış yollarını aydınlatmak ve daha ötesi, alternatif sinemanın özellikle bu takıntı ve varsayımlara karşı harekete geçmek zorunda olduğunu vurgulamaktır. Politik ve estetik bir avant-garde sinema şimdi olasıdır ama henüz yalnızca bir karşı durma olarak varolabilir" (Mulvey, 2012: 280).

Bu doğrultuda Mulvey alternatif sinemayı, "geçmişi reddetmeden arkada bırakmadan, yıpranmış ya da ezici biçimlerin aşılmasından ya da yeni bir arzu diline vücut vermek amacıyla normal zevk verici beklentilerden kopma cüretinden kaynaklanan heyecan" olarak yorumlamaktadır (281). Sally Potter da Mulvey'in ortaya koymuş olduğu geleneksel sinemanın özellikle kadın üzerinden kullandığı yıpratıcı dilini reddederek ve sinemadaki bu yerleşik kodları kırarak yeni ve alternatif bir sinema arayışında olmuştur.

Feminist sinemanın amacı, anlatma ve gösterme zevkini yok etmek değildir. Erkek egemen sinemanın bize sunduğunun dışında başka bir çerçeve oluşturmaktır. Bunun için kameranın, kurgunun, temaların ve anlatımın cinsiyetçi bakıştan bağımsızlaşması gerekmektedir. Potter'ın filmleri de feminist bakış açısı ile değerlendirildiğinde, klasik anlatı kurallarını, ahlaki olarak kabul edilebilirlik kurallarını ve geleneksel kadın kahraman anlayışını değiştirdiği görülmektedir. Bunu da sinemanın anlatı kalıplarını kullanarak yapmaktadır. "The Tango Lesson" filmi, izlediğimiz filmin oluşum sürecini ele almaktadır. Yönetmen olarak Sally Potter aracını ve kendini sorguladığı bu filmde, yönetmen film aracılığıyla bir üst dil oluşturmaktadır. Üst dili yaratan kadın yönetmen, yönetmen olarak kendisini filmine bir aracı (oyuncu) kullanmadan yansıtmaktadır (Büker, 1999: 1). Bunu da kendi filminde kendisinin oyuncu olarak yer almasıdır. Filmde Sally Potter sıradan bir oyuncu değildir, çekeceği filmi tasarlayan bir yönetmeni oynamaktadır.

Filmin hemen başında beyaz renklerin hâkim olduğu bir atmosferde, beyazlar giyinmiş bir kadını boş bir sayfaya bir şeyler yazmaya hazırlanırken görmekteyiz. Bu kadın Sally'dir ve çekmek istediği filmin senaryosunu yazmaya çalışmaktadır. Onun kalemi bir şeyler yazdıkça yani senaryo parçaları geliştikçe, ekranda o senaryonun filminden çeşitli kareler görmeye başlarız. Gördüğümüz kareler senaryosu henüz netleşmediği için çok dağınıktır. İlk olarak film, bir filmin senaryo yazım sürecini anlatmaktadır. İzlediğimiz film siyah-beyaz çekilmişken, Sally'in senaryosunu yazdığı film renklidir. Yazılan senaryoda 3 manken ve onların fotoğraflarını çeken tekerlekli sandalyede olan bir fotoğrafçı vardır. A. Hitchcock'un "Arka Pencere" filminde olduğu burada da fotoğrafçı tekerlekli sandalyededir. Fotoğrafçının tekerlekli sandalyede olması fallik gücünü yitirdiğinin göstergesidir. Fotoğraf çekme gücü elinde olan adamının fallik gücünü yitirmesi ataerkil gücün yitirilmesini simgelemektedir. Bu sahne film için erken anlatım oluşturmaktadır. Filmin ilerleyen sahnelerinde erkeğin gücünün elinde alınışına ve filmlerle ataerkil düzenin yıkılacağına vurgu yapmaktadır.

Şekil 1-Sally'nin yazdığı senaryodaki mankenlerin olduğu sahne.

Seyirci olarak, Sally'in film yaratım sürecine şahit olmaktayız. Sally'in yapımcılar ile yaptığı görüşme ile aslında ana akım sinemanın nasıl işlediğini izleyiciye yansıtılmaktadır. Daha sonra senaryoyu yapımcıların istediği şekilde revize etmek istemez ve kendi istediği filmi yazar ve biz de izlediğimiz filmin oluşum koşullarını, filmi izleyerek öğrenmiş olmaktayız. Bu da ana akım sinemada görmediğimiz bir şeydir. Filmin yapım aşaması bir sırdır ve filmin büyüsü bozulmak istenmemektedir. Film siyah- beyaz olarak çekilmiş olması da yönetmenin bilinçli tercihidir. Yönetmen burada ana akım film yapımlarına karşıt bir film yapma istediğindedir. Ana akım sinemada haz ön plandadır. Ama Potter bu yolla izleyicinin düşünmesini ve sorgulamasının önünü açmaktadır. Filmin siyah- beyaz görüntüden aniden Sally'in yazdığı senaryodaki renkli sahnelere geçişiyle, düş ve gerçeklik arasındaki gidiş gelişler oluşturulmaktadır. Bu sahnelerle neyin düş neyin gerçek olduğu seyircinin sorgulamasına açılmaktadır. Sally'ın düşlediği senaryo ile ana akım sinemaya iş yaptığı için bu sahneler renklidir. Çünkü ana akım sinema için film yapma çabasındadır ve ana akım sinemada renkli çekimden sonra siyah- beyaz görüntü özel bir amacı yoksa pek kullanılmamaktadır. Sally üzerinde çalıştığı senaryoyu Hollywood'da yapımcılara sunar. Yapımcılarla arasında geçen diyalog ana akım sinemayı anlamlandırmamız için önemlidir. Bu diyalogdan bir kesit verirsek:

- Bu harika. Kostümlere ve renklere bayıldık.
- Katillere bayıldık. Ya da onlar katil mi?
- Fakat bunu senden dinlemek istiyoruz, Sally.
- Güzellik hakkında. Ve onun övülmesiyle ilgili.
- Neyle ilgili olduğu açık.
- Fakat neden sana 20 milyonluk bir çek yazıyoruz?
- Set Paris'te olacak. Fransız moda tasarımcısı modellerinin çok dikkat çektiğini düşünür. Ve modelleri tek tek gizemli bir şekilde ölmeye başlar.
- Sally, biraz daha sesli konuşur musun? Seni duyamıyorum.

- Tek tek gizemli bir şekilde modelleri ölür. Buda tabi ki medya ilgisini daha da arttırmıştır. Ve son olarak favori modeli kalır. Onun ilham kaynağı
- Kedi yolunda kan akıyor. Bayıldım.
- Peki, katil kim? Bunu kim yaptı?
- Sen biliyor musun ki? Son belirsiz gibi görünüyor.
- Yazar her şeyi bilmelidir.
- Yazar tanrıdır, Sally.
- Burada yazdığına göre moda tasarımcısının bacakları yok. Neden?
- Neden olmasın ki?
- Oyuncu problemleri, Sally. Bu konuda pazarı daraltıyorsun. Ve burada diyor ki Fransızca konuşuyorlarmış. Neden?
- Fransızlar.
- Eğer İngilizce olmazsa pazarın en az %75'ini kaybederiz.
- Bu hikâye başka bir yerde geçemez mi?
- Mesela, New York.
- Filmimi iptal ediyorum.
- Gerçekten mi, neden?
- Senaryoyu beğenmedim.
- Senin fikrin değil miydi?
- Yapmak istemeyeceğim bir film yazdım.
- Peki, ne yapacaksın?
- Bilmiyorum. Daha kişisel bir şey. Belki tango ile alakalı bir şeyler.

Yönetmen ana akım sinemada işlerin nasıl ilerlediği ve kadına atfedilen rollerin neler olduğunu bir sahne üzerinden seyirciye göstermektedir. Geçen diyaloglar ile ana akım sinemada film yapma ölçütlerini kavramamızı sağlanmaktadır. Yapımcı mankenlerin oluşundan, kanlı sahnelerin oluşundan memnun görülmektedir. Hollywood son ister, senaryoda fotoğrafçının bacağının olmayışının, netlik kazanmamasını eleştirmektedirler. Hollywood'a film başlar ve biter, başı sonu bellidir ve kargaşaya, anlamsızlığa yer yoktur. Hollywood gişede başarı sağlamayacak filmlere para yatırmak istemez. Filmin dilinin İngilizce olması onlar için önemlidir, eğer İngilizce olmazsa pazar payları düşmektedir. O nedenle filmin dilinin Fransızca olmasını eleştirmektedirler. Oynatılan oyuncunun yıldız olması da önemlidir, Hollywood yıldız yaratır ve filmlerinde o yıldızı oynatır ve bu yolla kar elde edilir. Ana akım sinemanın yıldız oyuncu, renkli çekim, filmin dilinin İngilizce olması gibi birçok kurallını yıkarak farklı bir film üretmeyi başarmıştır. Öyle ki filmde Sally, ana akım sinemaya film yapmak istemez ve kendi deneyimlediği bir şeyin filmini yapmak ister. Bireysel sinema- bireysel senaryo- kendi deneyimlerini yazma.

Bunun için de izlediği bir tango gösterisinden yola çıkar ve izlediğimiz filmin üretim koşullarını seyirciyle paylaşır. Çünkü tangonun temelde olduğu film yapmak ister ve bu konuda etkin olmak için dersler almaya başlar.

Tango dansının temel ilkesi 'erkek yönlendirir, kadın takip eder'dir. Birliktelik, bu ilke doğrultusundaki uyum sayesinde oluşur. Bu noktada çiftten bir kişi yönlendiren (erkek), diğeri ise takip eden (kadın) rolünü üstlenmek zorundadır. Bu yönüyle tangoda cinsel roller birbirinden net bir şekilde ayrılır (Aydınoğlu, 2011: 4). 20'li yıllarla birlikte oluşan ve güçlenen mecazi anlamı ile tango, iki birey arasındaki mücadele sürecini ifade eder. Temeli, dans süresi boyunca rol üstlenme üzerine yapılacak olan uzlaşmadır.

Bu rol de, eşlerin dansı kendisinin yönlendirmesi ya da kendisini rakibinin/partnerinin yönlendirmesine bırakıp bırakmamasıdır. Tangoyu "toplumsal cinsiyet (gender)" açısından inceleyen Beate Littig ise; dansı yönlendirmede mücadele ve uzlaşmadan ziyade, erkeğin yönlendirme rolünü üstlenmesinin söz konusu olduğunu belirtmektedir (Littig, 2013: 456-457). Potter'ın filminde tangoyu seçmesi bu açıdan önemlidir. Kadının sinemada konumlanmasını sorun edinen yönetmen Sally Potter, filmde kadını nesne konumundan özne konumuna geçmesini tango üzerinden kurmaktadır.

Sally'ın filmin başındaki yitik nesnesi film çekmek için senaryo yazmaktı, deneyimlediği bir şeyin filmini yazmak istemesiyle (filminin konusunu değiştirmesiyle) yitik nesnesi yeni bir yitik nesne doğurmuştur. Yitik nesnesi film çekmek için tango öğrenmek istemesidir. Yitik nesnesi bununla da yer değiştirmektedir. Önce tango öğrenip, sonra senaryo yazması gerekmektedir. Tango dersi almasının önemi, çekeceği filmde kullanacağı tangoyu kendi deneyimleyerek yazmak istemesidir. Sanat sinemasında bu önemlidir. Başkasının deneyimlediği bir filmi çekmektense kendi deneyimleyip yazdığı senaryo yönetmeni auteur yapmaktadır. Potter'ın rolü burada daha da özeldir. Çünkü senaryosunu kendi yazar, kendi yönetir, kendisi oynar hatta şarkısını bile kendisi seslendirir. Mankenleri anlatmak istediği senaryo deneyimlemediği bir şeyi yazıp yönetecekti, orada anlatmak istediği gerçeküstü bir alımlamaydı. Bu nedenle zaten yaratım sürecinde zorluklarla karşılaşmaktadır. Mankenlerin fotoğraflanmaları onları nesneleştirmekteydi. Bu da ana akım sinemanın istediği bir şeydir. Ana akım yapımı filmlerde kadınlar nesneleştirilir ve bu da ideolojik olarak ataerkil düzenin devamını sağlamak için yapılmaktadır. Potter'da bu senaryoya devam etseydi Hollywood için filmi çekecekti. Filmin başında karşı duruş sergileyerek kadının nesne olduğu filmi reddederek, kadını özne konumuna taşıyacağı film için eyleme geçti. Bunun için bilgisini artırması ve tango dersi alması gerekiyordu.

Başta ne yapacağı belirsizken yitik nesnesinin değişmesiyle yapacakları netleşmeye başladı. Senaryo Sally'nin tango dersi almak için Pablo Veron'la tanışması ve ona âşık olmasının ardından netleşmeye başlamaktadır. Masa başında aradığı ilhamı bulamayan Sally, aradığını tango gösterisinde bulmaktadır. Gösteride ünlü tango yıldızı Pablo Veron'u görür, genç erkekten etkilenir. Tango gösterisini izlerken Sally adeta kamera gibi her anı kaydetmektedir.

Şekil 2 Sally'in Pablo Veronu sahnedeyken kamera gibi izlediği sahne.

Gösteri sonrası Potter, Veron'a "Siz film oyuncusuna benziyorsunuz" der. Böylece onu film yıldızı olmaya özendirir. Veron da ona işinin sinema olup olmadığını sorar. Potter "Evet" der. Sally tango dersi verip vermediğini sorar ve "Evet" yanıtını alınca tango dersleri almaya başlar. Film 12 tango dersinden oluşmaktadır. Dersler ilerledikçe öğrenme ve filmin oluşum evrelerinde de ilerlediğini görmekteyiz. Bu da ana akım sinemada görmediğimiz bir şeydir. Filmin yapım aşaması bir sırdır ve filmin büyüsünün bozulması istenmemektedir. Ana akım sinemada haz ön plandadır. Potter bu yolla izleyicinin sorgulamasının önünü açmaktadır.

Levi-Strauss'un parça-bütün ilişkisini açıklamak için kullandığı "küçültülmüş örnekçe" kavramından hareketle tango dansı ile ataerkil yapıyı anlamlandırabiliriz. Levi-Strauss' a göre küçültülmüş örnekçeleri gerçek nesnenin nicel olarak küçültülmesi yoluyla, gerçek nesneyi ele alıp tartışılabilir, tek bir bakışla algılanabilir kılar. Böylece küçültülmüş örnekçe de "parçadan önce bütünü" tanıma olanağı doğar. Küçültülmüş örnekçenin belirleyici olan bir diğer özelliği de kurulmuş olması, insan yapıntısı olmasıdır (Levi-Strauss, 1996: 49). Tango erkek egemen bir danstır. Filmde ataerkil yapıyı anlatmak için bir kod olarak kullanılmaktadır. Ataerkil düzende olduğu gibi dansta da kadın ikinci konumdadır. Erkek hisseden, kadında ise ona eşlik edendir ve kadının özne konumunda olmadığı bir danstır. Bu anlatımla tango küçültülmüş örnekçesi bize ataerkil düzen hakkında bilgi vermektedir.

Ataerkil düzende nasıl kadın ikinci planda ise dansta da durum benzemektedir. Kadının toplumda var olabilmesi için erkeğin varlığına ihtiyaç duyduğu kodlanır. Ataerkil yapı kadını ikinci olmaya iterken, öyle kalmasını da anlatılar içerisinde kodlamaktadır. Bu kodlamanın gerçekleştiği alanlardan biri de sinemadır. Sally Potter'da bu kodları yıkmak için tangoyu seçmiştir. Tangoda da kadının yönlendirilmesi ve var olabilmesi için erkeğin varlığına ve yönlendirilmesine ihtiyacı olduğu ekilmektedir.

Potter bu filmle toplumsal yapıdaki kodları kırmaktadır. Bunu da tango üzerinden göstermektedir. Dans kursuna giderek, izlencesini iyice güçlendirmektedir. Yönetmenin yanında filmdeki Sally'de güçlü bir kadındır. Birçok sahnede erkeğe tabi olmadığı gösterilmektedir. Örneğin; Veron'dan etkilenince ondan ders almaya ara verip kendini geliştirmek ve kendini ona daha iyi olduğunu göstermek için Arjantin'e gidip orada dans dersleri alımasıdır. Eğer Veron'dan dersler almaya devam etseydi onun gözündeki gücü azalmış olacağından onun karşısına tangoyu bilerek çıkmak istemektedir. Tangoyu bilirse Veron'u yönetebilir, hiçbir bilgisi olmasaydı Veron onu yönlendir ve onun nesnesi konumunda kalacaktı. Sally'in amacı özne olabilmek, özne olabilmek içinde bilgisin olması gerekmektedir. Pablo Veron gibi usta bir tangocunun ilgisini çekebilmenin yolu her şeyden önce iyi tango bilmektir. Sally burada bir nevi erkekler dünyasında var olabilmek için gerekli konularda bilgimizin olması gerektiğin altını çizmektedir. Bunun ayırdında olan Sally, tango dersi almaya karar verir ve öğrendiğine inandığı anda yeniden Pablo'nun karşısına çıkar. Onunla beraber olabilmek için bir başka neden ise elbette ki çekeceği filmdir. Pablo da o filmde dansçılık hünerini bütün dünyaya göstermek istediği için aralarında bir ilişki başlar. Aynı zamanda Pablo Sally'den yaşça küçüktür ve sevgili olmaları burada başka bir kodu da kırmaktadır. Kadınların kendinden yaşça küçük biriyle birlikte olması ataerkil toplumda kabul gören bir şey değildir. Üstün olan hep erkektir ve kadınların yaşı geçtiğinde artık babaanne-anneanne olmaları gerektiği hep ekilmiştir. Filmde Potter bu kodu da kırmaktadır. Filmde kadın karakter olan Sally özne, erkek karakter Pablo nesne konumundadır ve nesne konumunda olmayı kendisi istemektedir. Bunu da bir filmin starı olmak için yapmaktadır. Ana akım sinemada kadının star olmak için giriştiği çabaya burada Pablo girmektedir. Yönetmenin (Sally'in) dikkatini ve bu role hazır olduğunu göstermek için dans etmektedir. Bu sahne müzikallerdeki dans sahnelerine gönderme yapmaktadır. Müzikallerde dans ve nesnel dünyanın düşsele dönüşmesi çok doğal bir biçimde gerçekleşmektedir. Oyuncular el altındaki nesnelerle step kurmaktadır (Büker, 1999:2). Pablo'da burada kendini seyirlik nesne olarak kadın yönetmene sunmaktadır.

Veron nesne konumundayken, Sally bakışın taşıyıcısı yani özne konumundadır. Pablo filmde oynamak için boyun eğmeye hazırdır. Duvardaki aynanın önündeki dans eden Pablo'nun sinema perdesinde yansımasını izleriz. Sally'de ona bakarken dalıp gitmektedir. Sally artık burada kaydedici, kamera olmuştur ve biz onun bakış açısıyla perdede Pablo'nun dansını izliyoruz. Daha sonra Pablo dansını kesip Sally'ye Paris'de bir gösteride birlikte dans etmeyi önermektedir. Bu teklif ile Sally'e tango yıldızı olma şansı vermektedir.

Böylece Sally'de ona filmde oynama fırsatı verecektir. Ana akım sinemada romantik aşk koduyla filmler örülürken, burada da hem aşk hem iş ilişkisi birlikte devam etmektedir. Sally zaman geçtikçe, tamamen erkeğe tabi bir dans olan tangoda epeyce ilerler ancak hala özneyi tanımlayan üçüncü aşamayı yani "bilgi"yi tamamlamamıştır. O noktaya geldiğini onları, Pablo Veron için çok önemli bir gösteride görmekteyiz. Sally bu kesite kadar edinç evresindeyken bu sahneyle sahnede tangoyu deneyimleyerek artık edim evresine girmektedir. Filmin en can alıcı sahnelerinden birisi bu gösteride yapılan dans ve onu takip eden diyaloglar önemlidir. Gösteride Sally bir noktadan sonra dansın kontrolünü kendi eline almaktadır. Çünkü ne kadar öğrencide olsa aslında o bir yönetmendir. Dansın yönetimini ele alması ile bütün kodları kırmaktadır. Pablo'nun danstaki gücü yitirilmiş ve artık o yönlendiren değil yönlendirilen olmuştur. Tangoya başladığında ve dersler aldığı dönemlerde partnerlerini takip eden ayakları artık sahneye çıkmasıyla yerini liderliğe bırakmıştır. Pablo'nun sahnedeki özgürlüğünü ve bağımsızlığını elinden almıştır. Bu durum diyaloglara da yansır: Veron "Sadece beni izle, hiçbir şey yapma, yoksa özgürlüğümü yok ediyorsun". Sally Potter filmin yönetmenidir ve güçlüdür. Bakmayı ve görmeyi bilmektedir. Sally "Gözlerini kullanmayı bilmiyorsun, bakmayı bilmiyorsun" der. Veron "Sen de dans etmeyi bilmiyorsun" der. Bunları söylerken onun tangoyu öğrendiğini unutmaktadır. Sally tangoyu öğrenir, Paris'de sahnede dans eder. Burada artık Sally özne konumundadır. Sally Potter maskesini atabilen bir kadındır. Feminist film eleştirisinin öncülerinden Joan Riviere maskeyi "Altan alta var olan erkekliği örtmek için kadınsı olma varsayımını geliştirme" olarak tanımlar. (Aktaran Büker: 1999: 3) Alttan alta var olan erkeklik özne konumunda olmaya duyulan istektir. Kadın Baba'nın yasasından hak ettiği cezayı almamak için maske takar. Maskeyi attığında özne konumunda olabileceğini göstermektedir. Sally Potter, Pablo Veron'la sahnede gerçekleştirdiği büyük gösteride gösterinin yıldızı olamıyor (gösteriden sonra izleyiciler Veron'la ilgileniyor), ama tangoda yönetimi ele geçirebileceğini kanıtlamaktadır. Kadının tuzağı maskesidir ve istediğinde özne olabileceğini yönetmen bu sahne ile bize aktarmaktadır.

Pablo özgürlüğünü yitirdiği için yakınırken Potter kadının maskesini attığında özgürlüğüne kavuşacağını kanıtlamaktadır.

Engelleri aşmayı bilen kadın yönetmen, Veron'u yönetmekle kalmaz, filmine iki tango ustasını daha katar, onlarla birlikte filmi için mekân arar. Onlara dans etmelerini söyler, koltuğuna oturur, onları seyreder. Filmin sonunda iki tango ustası dans ederken Pablo Veron aynaya bakar. Sally Potter, Veron'un yanına gelir, ikisi de aynanın önündedir. Veron: "Bana mı bakıyorsun, baktığında ne görüyorsun?" diye sorar. Potter "Seni perdede görüyorum" der. Veron kızar: "Öyleyse sen benimle birlikte değilsin, sen kamera olmuşsun, yalnızca işini düşünüyorsun" diyerek yakınmaktadır. Çektiği filmin öyküsünü kuran Potter mutludur. Pablo Veron ile Sally Potter nehir boyunca, sokakta, dans ederken film biter. Artık dansı kimin yönettiği belli değildir. Laura Mulvey, perde ve ayna arasındaki açık benzerlikten öte (örneğin, insan bedeninin çevresiyle birlikte çerçevelenişi) sinema, geçici bir ego yitimine izin verirken aynı anda egoyu güçlendirecek büyüleme yapılarına sahip olduğuna değinmektedir. Sinema, örneğin yıldız sistemi aracılığıyla, ego idealleri üretme konusunda da kendine ayrı bir yer yapmıştır. Yıldızlar benzerlik ve farklılığın karmaşık sürecini ortaya koydukları (göz alıcı olmanın sıradanı canlandırması), hem perdedeki öyküye hem de perdedeki uzama bir odak noktası ya da merkez oluşturur (Mulvey 2010: 216- 217). Sinema için özdeşleme önemlidir. Ana akım sinemada kadınlar filmleri erkek karakterlerin gözünden izler ve kadın karakterlerde bu izlenceye ortak olur ve kendi varlığının konumlandırılması bu yolla sorgulamamaktadır. Potter filmde özdeşleme kalıplarını filmin içinde kendini kamera olarak konumlandırmasıyla yıkmaya ve izleyiciye bunu yansıtarak bu yapıyı sorgulamalarını sağlamaktadır. Veron'un ayna önünde Potter'a kendini filminin oyuncusu olarak seçtirmek için dans etmesi ve son sahnelerde dansçılar dans ederken Sally'ın onları aynadan izlemesi bu anlamda önemlidir. Filmin içinde Sally için aynalar perde olmuştur. Hatta yukarıda Potter ve Veron arasındaki diyalogda da Sally "Seni perdede görüyorum" demişti. Aynalar aracılığıyla erkekler onun bakışının nesnesi olurken oda bakışın taşıyıcısı konumunda özne/ kamera olmaktadır. Kamera olarak Sally'ın filmde konumlandırışı aynı zamanda filmin kadın bakışı üzerinden aktarıldığına da işaret etmektedir.

3. Sonuç

Feminizm kadınların erkeklerle ilişkili olarak geleneksel toplumda değersiz kılındığı gerçekliğinden ve bu ilişkinin değiştirilmeye ihtiyacı olduğu varsayımından ortaya çıkmıştır.

Değiştirme çabaları sinema alanından yararlanma ile de olmuştur. Çünkü sinemanın bunu değiştirmek için önemli bir gücü vardır. Sinema bu mücadele için önemli bir araç olarak görüldükten sonra aktif olarak bu alanda çalışmalar yapılmıştır. Kimi feministler ana akım üzerinden kadının sunumunu irdelerken, kimi de sinemayı silah olarak kullanıp kadına bakışı değiştirmeye çalışmıştır. Kadına bakışı değiştirmeye çalışan yönetmenler içinde Sally Potter'da önemli bir yerde durmaktadır. Çözümlediğimiz "The Tango Lesson" filminde de anlamlandırdığımız gibi Potter burada ana akım sinemanın kadına bakışını yıkmıştır. Ana akım sinemada nesne olan kadını filminde özge konumuna taşımıştır.

Sally Potter, ana akım sinemanın kodlarına filmlerinde, özelde de bu filminde karşı bir tutum sergilemiştir. Bu yanı ile kadınların filmlerde nasıl konumlandırılması gerektiğin yolunu göstermiştir. Onu takip eden etmeyen birçok yeni nesil yönetmene bu açıdan yol gösterici olmuştur. İzleyiciler açısından da kadınların filmlerde konumlandırılışını sorgulamasına imkân sağlamıştır.

4. Kaynakça

Antman, Ahu (2012- 3.bs.), Sanat ve Cinsiyet- Sanat Tarihi ve Feminist Eleştiri, İstanbul, İletişim Yayınları.

Aydınoğlu, Ortaç (2011), Toplumsal Cinsiyet Rolleri Açısından Tangonun Diyalektiği, Porte Akademik (Müzik ve Dans Araştırmaları Dergisi), Dans Çalışmaları, Yıl:2 Sayı:3, s. 1-12, (Uluslararası Hakemli Süreli Yayın), Ekim/2011, İstanbul, Cenkler Matbaası.

Büker, Seçil- Topçu, Gürhan (2010). Sinema: Tarih-Kuram-Eleştiri, İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınevi.

Büker, Seçil (1999), Ayna Yapı: 8 ½ ve Tango Dansı, Kurgu Dergisi, Sayı: 16, 1-5.

Donovan, Josephine (2016). Feminist Teori, İstanbul, İletişim Yayınları, 11.baskı.

Littig, Beate, (2013) On heels: A praxiography of doing Argentine tango, European Journal of Women's Studies November 2013 vol. 20 no. 4 455-467

Mulvey, Laura, (2012), 'Görsel Haz ve Anlatı Sineması', çev. Esin Soğancılar, Der. Ahu Antmen, Sanat Cinsiyet içinde, (277-297), İstanbul, İletişim Yayınları

Mulvey, Laura (2010), 'Görsel Haz ve Anlatı Sineması' Üzerine, King Vidor'un Duel in The Sun'ının (1946) Esiniyle Sonradan Düşünülenler". Sinema: Tarih-Kuram-Eleştiri. (Der. Seçil Büker/Y.Gürhan Topçu). İstanbul, Kırmızı Kedi.

Smelik, Anneke (2008), Feminist Sinema ve Film Teorisi, İstanbul, Agora Kitaplığı.

SİNEMADA FARKLI KADIN KİMLİKLERİNİN BENZER ENDİŞELERİ: 'ON KADIN' FİLMİ ÖRNEĞİ

Meltem NAZLI
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın ve Aile Araştırmaları ABD

ÖZET

Toplumsal cinsiyet rolleri tabi olunan toplum tarafından kadın ve erkeğe biçilen rollerdir. Kadınlık ve erkeklik olarak tanımlanabilen bu olgular, toplumsal alanda benimsenen ve zamanla görünmez olan eşitsizlikleri de beraberinde getirmektedir. Toplumların dinamik yapıları gereği uğradıkları değişim, kadının özel ve kamusal alanda üstlendiği rol ve statülerde farklılıklara yol açmıştır. Kadın temsilinin en çok tartışılagelen alanlarından ve söz konusu farklılıkların yansımalarından biri olan sinema, toplumsal alanda yaşanan bu değişim sürecinden etkilenmekte, dolayısıyla farklı kültürel gelenekler içerisinde kadının çeşitli biçimlerde sunulduğu bir alan olarak sıkça konuşulmaktadır. Kadının sunumunun erkek egemen ideoloji doğrultusunda biçimlendiği egemen sinema, kadına toplumsal yapı içerisinde yerine getirmesi gereken rolleri hatırlatır. Bunun yanı sıra rolleri normalleştirerek devamlılığını sağlar. Kadını daha çok özel alanda konumlandıran, anne ve iyi bir eş olmanın kutsallığını, yalnız annelerin başarısızlıklarını ve yetersizliklerini göstererek yineleyen sinema filmlerinin bu açıdan ataerkil ideolojiyi destekler nitelikte olduğunu söylemek mümkündür. Söz konusu filmler, kadına farklı açılardan yaklaşan filmlerdir. Kadının sadece ev içi anlamlı rollerde konumlandırıldığı filmlerden farklı olarak, kamusal alanda araçsal rollerde yer aldığı dikkat çekmektedir. Bu yaklaşım, kadını bir anlamda özgürleştiriyor olsa da kadının kamusal alanda yer almasından/çalışmasından ya da toplum tarafından kendisinden beklenen toplumsal cinsiyet rollerini yerine getirmemesinden kaynaklanan sorunlar, film içerisinde görsel ve işitsel olarak açıkça sezdirilmektedir.

Bu çalışmada, toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsiyet rolleriyle bağlantılı olarak toplumsal cinsiyet-kimlik ilişkisi Türkan Şoray'ın başrolünde oynadığı, Şerif Gören'in yönetmenliğini yaptığı 1987 yılında çekilen 'On Kadın' filmi örneklemi üzerinden sunulmuştur. Filmlerinde kadın odaklı hikayeler anlatmayı seçen yönetmen Şerif Gören, On Kadın filminde hepsi Türkan Şoray tarafından canlandırılan farklı kadın profilleri çizmiştir. Filmde dokuz kadın hikayesi anlatılır. Anne, köylü kadın gibi tanıdık kahramanların yanı sıra aktivist, hayat kadını, katil gibi uç tiplemeler de vardır.

Türkan Şoray'ın oyunculuğuyla vücut bulan karakterler, erkek egemen dünyada kadınların nasıl farklı yollara girip aynı sonuçları aldığını gözler önüne sermektedir. Yapım 80'ler sinemasında kadın hikayesi anlatan diğer filmler kadar ses getirmemiş olsa da kadın sorununa değinen belli başlı filmlerden olmuştur.

Anahtar Sözcükler: Ataerki, eril söylem, kimlik, On Kadın filmi, toplumsal cinsiyet, 1980 dönemi sineması.

SIMILAR CONCERNS OF DIFFERENT FEMALE IDENTITIES IN CINEMA: THE SAMPLE OF 'ON KADIN'

ABSTRACT

Gender roles are those that are given to men and women by the society in which they are subjected to these roles. These phenomena, which can be defined as femininity and masculinity, also bring about the inequalities that are adopted in the social sphere and invisible over time. The change that societies have undergone due to their dynamic structures has led to differences in the roles and status that women assume in the private and public sphere. Cinema, which is one of the most discussed areas of women's representation and reflections of these differences, is influenced by this process of change in the social field, so it is frequently discussed as a field in which women are represented in various forms within different cultural traditions. The dominant cinema, where the representation of women is shaped in line with the male-dominated ideology, reminds the woman's roles she must perform within the social structure. In addition, it ensures its continuity by normalizing the roles. It is possible to say that cinema films that position women mostly in a private area and repeat it by showing the sanctity of being a mother and a good wife, showing only the failures and inadequacies of mothers support the patriarchal ideology in this respect. The films which are mentioned are films that approach women from different perspectives. t is noteworthy that unlike the films in which women are positioned only in meaningful roles in the home, they take part in instrumental roles in the public sphere. Although this approach liberates the woman in a sense, the problems arising from her involvement/work in the public sphere or her failure not to perform the gender roles expected by society are clearly perceived in the film visually and audibly.

In this study, the gender-identity relationship in relation to gender roles was presented through the sample *'On Kadın'*, directed by Şerif Gören in 1987, starring Türkan Şoray.

Director Şerif Gören, who chose to tell stories focused on women in his films, constitutes different female profiles in the film *On Kadın*, all of which were played by Türkan Şoray. Nine female stories are told in the movie. In addition to familiar heroes like mother and peasant women, there are extreme types such as activists, prostitutes and murderers. The characters, which come into being through the acting of Türkan şoray, show how women in a male-dominated world go in different ways and get the same results. Although the production was not as impressive as other films telling women's stories in ' 80s cinema, it was one of the major films addressing the women's problem.

Keywords: Patriarchy, masculine discourse, identity, the film *On Kadın*, gender, cinema in 1980 period.

GİRİŞ

Cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki gerek doğal gerekse biyolojik farklılıklara işaret etmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı ise toplum tarafından verilen erkeklik ve kadınlık hakkında kültürel görüşler, roller ve beklentiler ile yapılandırılmıştır. Toplumsal cinsiyet kavramı, yalnızca cinsiyet farkını ifade etmeyen aynı zamanda cinsiyet hiyerarşisini de içeren bir kavramdır. Bu hiyerarşik düzen, bireyi toplumsal bir varlık olarak belirleyen bir alandır. Toplumsal cinsiyetin algılanışı ve sunuluşu kültürel bir olgudur. Her toplumun ve dönemin karakteristik özelliklerini içinde barındırmaktadır. Bireyin, içinde bulunduğu toplumun değer yargılarından ve kendine biçilen toplumsal rollerden kendini soyutlayabilmesi mümkün olmamaktadır. Toplumsal rollerin biçimlendiren, denetleyen ve yönlendiren bir özelliği vardır. Bireyler bu yapıya ve getirdiklerine çoğu zaman farkında olmadan maruz kalmaktadır. Nitekim insanlar bu duruma gönüllü olarak uymaya başladığında roller görünmez bir hal alıp genelleşerek yaygınlaşmakta ve normalleşmektedir. Bu doğrultuda bireylerin parçası ve uygulayıcısı olduğu toplumsal rollerin farkına varılması ve tartışılır olabilmesi oldukça karmaşık bir hale gelmektedir.

Toplumsal cinsiyet bağlamında ataerkil düzende kadınlık ve erkekliğin rolleri, toplumun ve kültürün onlardan beklentileri yönünde önemli bir etkiye sahiptir. Bu etki doğrultusunda toplum kadınları; kadınsı, dişil varlıklar, erkekleri ise; erkeksi ve eril bireyler olarak karakterize etmektedir. Geleneksel eril söylemin, kadına dayatmak istediği şey, onun biyolojik özellikleri dolayısıyla taşıdığı annelik vasfı ile kadını eve ve/veya ev içi rutinlere bağımlı kılmaktır.

Bu noktada kadın cinselliği eril söylemin meşru kıldığı çerçevede, özel alan içerisinde yaşanmalıdır. Bu söylem Türk sinemasında eril gücün değerli gördüğü kodların taşıyıcısı konumundaki kadını nesne konumunda vermektedir.

Türk sinemasında, Yeşilçam melodramlarında kadın bu anlamda ataerkil düzen içerisinde baskın erkek egemenliği altında kalan, sabrı ile olgunlaşmış, çoğunlukla çaresiz, sessiz ve ezilmiş bireyler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk toplumundaki kadına olan eril bakış açısı, kadın cinselliğine yaklaşım, kadının ve erkeğin toplumsal yaşamdaki rollerinin kadının 'yaşam alanı' olan özel alanına ne şekilde yansıdığı incelenmiştir. Türk Sineması'nın toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirmesi açısından gösterdiği etki ve üretildiği toplumun özelliklerini ne kadar yansıttığı çalışmanın temel sorunsalı olmakla birlikte, döneminin koşullarına göre farklı kadın kimliklerinin mekansal geçişleri ile ilk olma özelliği sebebiyle 'On Kadın' filmi üzerinden ortaya konulan problem açıklanmıştır. 1987 yılı, özellikle kadın seyirciyi en çok etkileyen, toplumsal cinsiyet rollerini klişe karakterler aracılığıyla pekiştiren bir tür olan melodramların artış gösterdiği bir dönem olması nedeniyle incelenmiştir. Örneklendirilen film ise toplumsal cinsiyet rollerinin, farklı kadın kimliklerinin ve mekan temsiliyetlerinin sunumu açısından belirgin özellikler taşıması nedeniyle seçilmiştir. Bu dönemde Türk sinemasında yaşanan gelişmeler, dönemin toplumsal olaylarıyla birlikte ele alınmıştır. Toplumsal cinsiyet rollerinin ve mekanın sosyo-kültürel anlamda içerdiği anlamlar açıklanarak, Türk Sineması'nın bütününe nasıl yansıdığı hakkında bilgi verilmiş, incelenen dönemdeki film ise konu ve karakterler çerçevesinde analiz edilmiştir. Toplumsal cinsiyet rollerinin, ataerkil Türk toplumunda kadın aleyhine işlemesi, Türk sinemasındaki kadın imajının da çizilmesine yardımcı olmuş, kadın ve erkek karakterlerin toplumsal statüsü net çizgilerle ayrılmıştır.

Bu bağlamda çalışmanın konusu çerçevesinde analiz edilen On Kadın filmi toplumsal cinsiyet rollerinin farklı kadın kimliklerine yansıtılış biçimi, film isminin içerdiği anlam, toplumsal cinsiyet rollerinin mekan üzerindeki etkileri bakımından ele alınmıştır. İncelen filmde, kadının konumunun, mesleki başarısının, çektiği acıların veya mutlulukların erkeğe bağlı bir seyir izlediği görülmüştür. Ayrıca film, kadın seyirciyi dramatik öğelerle etkileyen, bedenin sunumu ya da kadının konumuyla mesaj verir nitelikte olmuştur. Genel olarak bedenin herhangi bir şekilde teşhir edilmesinin toplumsal olarak onaylanmadığı görüşü desteklenmiştir.

SİNEMADA ERİL SÖYLEM

Eril egemenlik, klasik sinemayı ve anlatıları bütünüyle bu anlamda yapılandırarak, metinlerde genellikle ataerkil bilinçle planlanmış kadını, izleyicinin zevkine göre organize etmektedir. Bu durum Yeşilçam filmlerinde de oldukça fazla işlenmektedir.

Kadın pasif rollerle özel alanda iken, erkek daha aktiftir ve varlığını kamusal alanda sürdürür. Dişil imgeler ve karakterler eril düşlemin ve korkunun ürünüdür. Kadın eril olmayan ötekidir (Öztürk,2000.71).

Türk sinemasında kadının toplum içindeki durumu, toplumsal yaşama katılma çabaları, toplum içindeki yerini belirleme uğraşıları, kendini gerçekleştirme güdüsü, hür bir biçimde sevme ve sevilme hakkı, kendi başına ayakları üzerinde durabilme kavgası gibi temaları işleyen filmlere 60 sonrası dönemde rastlanmaktadır. Bu bağlamda, 1980'li yıllara kadar Türkiye sinemasında iki kadın tipi vardır: Bunlar ilk olarak, namuslu, evinin kadını, çocuklarının annesi, cinselliği olmayan, sevgi dolu, fedakâr, bağışlayan, ezilse de mutlu görünmeye çalışan kadındır (Esen, 2000:29). Bu bakımdan ataerkil konumda kadın, soru sormayan, sessiz bir varlıktır; sessiz kadın, her kimlikteki kadın için makbul olandır. İdeolojiler üretilirken, teknoloji gelişirken kadın sessizliğini devam ettiren bir imge olmaya devam ederek bağımlı ve ikincil bir konumdaki varlığını sürdürmektedir. İkinci kadın tipi ise, cinselliği olan, seven, özgürleşme çabaları olan vamp kadındır. Ancak burada da kadın her ne kadar özgür durmaya çalışsa da yine eril söylemin tahakkümü altında hırpalanan, ezilen ve yok sayılan kadın modeli olmaktan öteye geçememektedir.

YÖNTEM

Bu çalışmada; Van Dijk'ın oluşturduğu eleştirel söylem çözümleme yönteminin, filmlerin ideolojik arka planını analiz edebilmek üzere sinema filmlerine uygun biçimde sistematik bir yapıda uyarlanması amaçlanmıştır.

Teun A. van Dijk'ın eleştirel söylem çözümlemesi, çoğunlukla medyanın ürettiği enformasyon ve eğlence ürünlerinin incelenmesini içerir. Medyada yer alan haberler ve diğer medya ürünleri kendi içinde bir anlambilimsel bütünlük taşır. Bu yönüyle hem haberler hem de haberlerin dışındaki medya ürünleri sosyal, kültürel ve ekonomik şartlara bağlı olarak kendine özel ilkeler, değerler, amaçlar ve bunlarla bağlantılı yorum çerçeveleri içerdiğinden farklı şekilde değerlendirilebilmektedir.

Kendine ait sözcüklere, cümlelere, dil ve anlatım yapısına sahip olan sinema; metni ve anlamlı söylemi dolayısıyla bir dil niteliğine sahiptir. Sözcüklerin birleşerek anlamlı bir bütün oluşturduğu cümle ile filmsel teknik kodların bir araya gelerek anlamlı bir bütün oluşturduğu

sinema aynı niteliktedir (Ekinci, 2014:57). Filmlerde ses ve diyaloglar, oyuncular, kullanılan mekân ve dekorlar, kamera hareketleri ve açıları, çekim ölçekleri, aydınlatma, görsel ve işitsel efektlerle oluşturulan görsel bir söylem bulunmaktadır. Sinemaya ait görsel metinlerin bu çok yönlü yapısını tamamıyla çözümlemek karşılaşılan sonsuz açılımlar dolayısıyla imkânsız denecek kadar zordur. Ancak eleştirel söylem analizi bu anlamda, görsel metinlerin ideolojik yapısını çözümleme yolunda tutarlı ve geçerli bir yol gösterir.

Bir ideolojinin meşrulaştırılmasında, yeniden üretilmesinde ve yaygınlaştırılmasında söylem ileten kitle iletişim araçları ve filmler son derece önemli etkiye sahiptir. İdeolojileri doğrudan aktarıp hâkim kılmaya çalışmaktan ziyade söylemini haber ya da filme ait metnin içine bilinçli olarak yerleştirip hissettirerek, sezdirerek, üstü kapalı anlatarak yaygınlaştırmak özellikle son yüzyılda oldukça kabul gören bir yaklaşım olmuştur (Ankaralıgil, 2008:153). Bu yüzden ideoloji, çoğunlukla medya ürünlerinin ve filmlerin söylemi içerisine örtük olarak yerleştirilmekte, böylece hedef kitle üzerinde daha güçlü ve kalıcı bir etki yaratılabilmektedir.

Sinema filmlerinin içerdiği ideolojik söylemi ortaya koymak üzere Teun A. van Dijk'ın geliştirdiği eleştirel söylem çözümleme yönteminin temel alınarak filmlerin analiz edilmesi mümkündür. Bu çalışma ile çoğunlukla haber metinleri için kullanılan yöntemin, sinema filmlerinin görsel ve işitsel nitelikleri dikkate alınarak bu niteliklere uygun şekilde sistematik bir yapıda uyarlanması hedeflenmiştir. Bu bağlamda Van Dijk'ın yöntemi aşağıdaki biçimde uyarlanmıştır:

A. Makro Yapı

1. Tematik Yapı

2. Şematik Yapı

B. Mikro Yapı

1. Sözdizimsel (Sentaktik) Yapı

2. Ses ve Müzik

3. Filmin Retoriği

Çalışmanın alanını, 1980'li yılların Türkiye'de her alanda yaşanan değişim ve dönüşüm sürecinin filmlerde konu edilmesi ve bu dönemin kadın sorunlarına bakış açısını yansıtabileceği düşüncesinden hareketle, 1987 yapımı 'On Kadın' filmi incelenmiştir.

Çalışmanın amacı doğrultusunda örneklem seçiminde, farklı kadın kimliklerinin irdelenmesi açısından; kadın sorunlarının gerçekçi bir üslupla işlenmesi,1980'li yıllara ilişkin toplumsal yapının ve sorunların göstergesi olma özelliği ile filmde yer alan dokuz bölümdeki her bir kadın karakterin tek bir filmde bir arada sunulmuş olması kriterleri dikkate alınmıştır. Dolayısıyla farklı kültürlerin ve yaşam biçimlerinin uyuşmazlığını ve çözümlenmesinden kaynaklanan çatışmaların irdelenmesinde, özellikle kadına yüklenen geleneksel rollerin farklı kadın kimliklerinde açık bir şekilde görülmesi sebebiyle, kendi döneminde ve günümüzde çok bilinmeyen ve öne çıkarılmak istenen 'On Kadın' filmi amaçlı örneklem kapsamında belirlenmiştir.

Seçilen filmin çözümlemesi;

• Filmin künyesi

• Filmin özeti

• Filmde rol alan kadın karakterlerin toplumdaki statü ve kimlikleri

• Kadın karakterlerin sunumunda sözlü ileti aracı olarak kullanılan ve kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rollerinin tanımlanması

Film bu aşamalar doğrultusunda incelenmiştir. Film, dokuz kadın karakterin farklı kadın kimlikleri ile yaşadıkları toplumsal kadınlık bunalımlarını yansıtmaktadır. Filmde; Gelin, Gazeteci, Çingene, Deniz, Fahişe, İkramiye, Ana-Kız, Feminist, Köylü bölümleri yer almaktadır. Filmin ismi 'On Kadın', ancak filmdeki karakter sayısı dokuzdur.

Çözümlemenin değerlendirilmesinde kadın karakterlerin statü ve kimliklerinin dayatılan toplumsal cinsiyet rollerinin sunumunu tartışmak için film bölümlerinden, kadın karakterlerin özelliklerini yansıtan giysilerin ve mekanın, biçim ve sunumu ön planda olan bu parametrelere bağlı olarak anlam yüklenen diyaloglar kullanılmıştır. Elde edilen bulgular ışığında dönemin toplumsal cinsiyet rolleri ve farklı kadın kimlikleri sonuç bölümünde değerlendirilmiştir.

BULGULAR

On Kadın, Şerif Gören'in yönetmenliğini yaptığı, senaryosunu Hüseyin Kuzu'nun yazdığı, yapımını Kadir Turgut-Ferit Turgut'un üstlendiği, 1987 yapımı dram türünde bir filmdir.

Başrolde Türkan Şoray yer almaktadır. Oyuncu kadrosunu ise; Erdal Özyağcılar, Songül Ülkü, Bilal İnci, Hale Akınlı, Asuman Arslan, Oktay Sözbir, Yavuzer Çetinkaya, Murat İlker, Sükan Kahraman, Bora Ayanoğlu, Şule Yaşar, Selahattin Fırat, Nizam Ergüder, Selma

Tarcan, Orhan Alkaya, Gülsen Tuncer, Şahin Şahan, Oktay Korunan, Filiz Küçüktepe, Oya Presçiler, Turgay Aksoy, Kumru Toktamış gibi önemli isimler oluşturmaktadır.

FİLMİN ÖZETİ

Bölüm: Gelin

"Gelin sofrayı hazırla"

Bölümde daha iyi bir yaşam sürebilmek için taşı toprağı altın saydıkları İstanbul'dan nimetlerinden istifade etmek için kırdan kente göç ettiği diyaloglardan anlaşılan anne, baba, oğul ve gelinden oluşan 4 kişilik bir ailenin hayatından bir kesit anlatılmaktadır. Baba ile oğul dönüşümlü olarak minibüs şoförlüğü yapmaktadır. Baba evin reisidir; geliri ortak sağlamalarına rağmen geleneksel öğretilerden dolayı oğul ikincil erkek durumundadır ve maddi anlamda babaya bağımlıdır. Anne; yaşı gereği kadınlıkta bir statü kazanmış ve toplumsal cinsiyet rollerinin baskısını daha az hisseder bir görünüm sergilemektedir. Hemcinsi gelini üzerinde eril bir zihniyetle tahakküm kurmaktadır. Ayrıca annenin gelin üzerinde klasik kaynana baskısı gözlemlenmiştir.

Gelin; soru sormayan, sorgulamayan, emirleri yerine getiren, sessiz ve yaşam alanı mutfak olan bir karakterdedir. Kocasından kaynaklı olarak çocuğu olmamaktadır. Kayınbaba gelini bakışlarıyla taciz etmekte ve gelin bu durumu kendi suçuymuş gibi algılanacağı korkusuyla eşine söyleyemediği için ayrı evde yaşamak istemektedir. Oğul, maddi bağımlılığını öne sürerek bu isteği görmezden gelmektedir. Aralarında geçen diyalogda gelin çalışmak istediğini dile getirse de oğul: "Seni çalıştırmam!" diyerek bu duruma oldukça sert bir cevap vermektedir. Kadının özel alandan kamusal alana geçme arzusu bir kriz yaratarak, son çare dahi olamayacak bir öneri olarak eril söylemde kendine yer bulamamıştır.

Sıradan bir günün akşamında geç saatlere kadar gelinin temizlik yapmaktadır ve baba eve geç gelmiştir, gelini bir süre sessizce izler ve tecavüz eder. Gelin karşı koyarken babaya kendisi için "oğlunun namusu" olduğunu söyler. Kendi kimliği ile görünür değildir, namusu da bir erkeğindir. Anne eve gelir, olanları görür, polisi arar ve karakolda ifade verirler. Babanın baskısı ile anne yalan ifade verir ve tekrar eve dönerler. Anne kadınlık rollerinden nispeten sıyrılmış olsa da gidecek başka yeri yoktur ve tekrar aynı evde yaşamaya devam ederler. Oğul, olay sonrası karısına/geline hesap sorar ve "Sen kuyruk sallamasan gelmez!" diyerek gelini suçlar. Evde sessizlik hüküm sürer, baba gelini tacizlerine devam eder, gelin hamiledir.

Oğul/koca meyhanede bir adamla dertleşirken adam: "Karı milletine güvenmeyeceksin; karnından sıpayı, sırtından sopayı eksik etmeyeceksin." diyerek tavsiyeler verir.

Adam, kadınları sürekli kontrol altından tutulması gereken, doğurganlığı dışında bir özelliği olmayan, tehlikeli bir varlık olarak resmeder. Bir gece baba yine gelinin odasına girer, ondan evden gitmesini ister. Hamile olduğunu öğrenince çocuğu doğurmaması için tehdit eder, tecavüz etmeye yeltenir. Gelin, babayı bıçaklayarak öldürür ve yargılanır. Son sözü: "Ben çocuğumu düşürmem." olur.

II. Bölüm: Gazeteci

"Evlilik cüzdanınız lütfen"

Eğitimli, çağdaş, iş kadını gazeteci Füsun'un hikayesidir. Çalışanların çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğu gazetenin yöneticileri de erkektir. Gazetecilik, erkek mesleği olarak gösterilmektedir. Füsun gece dışarı çıkabilen, araba kullanabilen özgür bir kadındır. Ancak filmde kamusal alanda yalnız değildir. Ona, sevgilisi rolünde bir erkek eşlik etmektedir. Füsun ve erkek arkadaşı aynı gazetede çalışmaktadır ve bir gün şehirden uzakta bir iş için seyahat etmektedirler. Konaklamak için otele geldiklerinde resepsiyon görevlisi onlardan 'evlilik cüzdanı' ister. Bu durum karşısında Füsun sinirlenir, turistlerin de aynı uygulamaya tabi olup olmadığını sorar. Görevli, uygulamanın yalnızca Türkleri kapsadığını ifade ederek 'namus' kavramını öne sürer ve iki oda vermek zorunda olduğunu belirtir. Füsun sonunda kabul eder. Görevli kontrol etmek için bir çalışanı Füsun'un odasına gönderir ve sesler dolayısıyla odanın kapısına dayanır. 'Fuhuş' iddiası ile Füsun ve sevgilisini odada alıkoyup polisleri çağırır. Dönemin şartlarında zina suç kabul edildiği için Füsun yargılanır. Son sözü: "Bunu basına yapılmış bir hakaret olarak kabul ediyorum." olur.

III. Bölüm: Çingene

"Ben çalmadım be…"

Kadınların kendi içindeki hiyerarşisinde Çingene kadın ikincil planda, neredeyse alt katmanda yer almaktadır. Çingenelerin yerleşik düzene geçmesine kadar olan süreçte kadınlar, kavimlerini temsil eden ve kültürlerini koruyan bir nitelik taşımaktadır. Buna bağlı olarak Çingene topluluklarında yapılan evliliklerde aileye katılan kişi kadın değil erkektir ve erkek kadının soyadını taşımıştır. Günümüzde göçebe toplum yaşamını sürdüren bazı kavimlerce uygulanan bu işleyiş, yerleşik hayata geçen topluluklar arasında ise işlevini yitirmiştir.

Günümüz toplumunda kadınların doğdukları andan itibaren "erkek gibi" olmak için yüreklendirilmeleri, "erkek gibi" olmak için çabalamalarının aksine; toplumun getirdiği bu cinsiyetçi baskı aslında Çingene kadını için hiç var olmamıştır. Çingene kadını için önemli olan "kadın gibi" olmak iken, topluma ayak uydurma ve "modernleşme" aşamasında bu işleyiş tersine dönmüştür. Çingene erkeği, ataerkil aile yapısının düşünce sistemiyle tanışarak kadını yargılamaya başlamış ve onun evde daha fazla yer almasına sebep olmuştur; böylece Çingene kadınının konumu yaşanan entegrasyon süreci ve erkeğin Gaco erkek modelini taklit etmeye başlamasıyla arka plana itilmiştir.

Çingene kadını, kendi kültürünün temsilcisidir. Dolayısıyla bu durum çingeneliğin toplumsal özelliklerini de koruduğunu göstermektedir. Çiçekçilik ya da falcılık yapan kadın, ailenin geçiminde büyük pay sağlamaktadır. Teoride toplum hayatında birincil özelliklerini yitiren kadın, aslında pratikte ailede halen ön planda yer almaktadır.

Filmin bu bölümünde klasik bir Roman mahallesinde hayatını sürdüren, eşi hapishanede, çocuklarına bakmak için suç işleyen, dans ederek gelir sağlayan Roman kadını Emine'nin hikayesine yer verilmiştir. Emine diğer kadın arkadaşlarıyla birlikte mahallelerinden ayrılıp, bedenlerini kullanarak geliştirdikleri stratejilerle sokaklarda hırsızlık yapmaktadır. Renkli kıyafetleri, rahat tavırları ile geleneksel öğretilerin dışında bir kadınlık kimliği sergilemektedirler. Ancak bu farklı kimlik Emine'den beklenen görevler konusunda yine görünmez olmaktadır. Emine'nin yasal olmayan yolları göze alarak kamusal alanda yer alması zorunlu bir sonuç gibi yansıtılmıştır; öyle ki erk hapishanededir. Bu kısımda kadınların ancak erksiz olmasıyla özel alandan ayrılmaları olgusu gözlemlenmiştir. Ayrıca Emine, özel alanında da ondan beklenen tüm rolleri benimsemiş, rolün getirdiği görevleri de eksiksiz bir şekilde yürütmektedir. Bir akşam Emine çocuklara yemek hazırlayıp evin işlerini yaptıktan sonra arkadaşları onu dansa çağırır. Bir grup turiste kadın bedeninin sergilendiği göbek dansı yapılmaktadır. Dans esnasında elektrikler gider ve Emine hırsızlıkla suçlanır. Emine yargılanır ve son sözü: "Ben çalmadım be!" olur.

IV. Bölüm: Deniz

"Yeşil güzeldir"

Toplumsal dönüşümün yansıması olan bu bölümde, aktivist bir kadının kolektif bir grupta yer alması işlenmiştir. Dönemin koşullarında öne çıkan çevreci hareket ile tüm farklı kimlikler bir

araya gelerek sorunlarının çözümüne yönelik eylem planları tasarlamaktadırlar. Bu bölümde kadın-erkek dikotomisinden farklı olarak yeni kimliklerin öne çıkması önemli bir detaydır.

Aktivistlerin açık bir alanda toplandığını gösteren sahnede çevreci bir tavırla bir araya gelmiş insanların varlığı söz konusudur. 1980'li dönemlerde dikkatleri üzerine çeken çevrecilik hareketi, yerleşik toplumsal ve siyasal düşünceye damgasını vuran insan-merkezciliğin (antroposantrizm) karşısına çevre-merkeciliği koymakta, çevre-merkezcilik, "doğanın araçsallaştırılması"na karşı çıkmaktadır. Bu harekete göre ekolojik düşünce eşitlikçidir. Her türlü ayrımcılığı reddeden ekolojik düşünce, canlıların değer açısından eşitliğini kabul eder.

Dolayısıyla "Ekolojik düşüncenin hayata geçmesiyle kadın-erkek sorunları dahil olmak üzere tüm sosyolojik sorunlar çözüme kavuşacaktır." görüşü ifade edilmek istenmiştir. Bölümün sonunda ayakkabı şeklinden erkek olduğu anlaşılan biri çimleri ezerek gruba doğru yaklaşmış ve gruptaki insanlar kendini karakolda bulmuştur. Devlet, militar bir erkek olarak simgeselleştirilmiştir. Aktivist kadın yargılanır ve son sözü yoktur.

V. Bölüm: Ana-Kız

"Çok süpersin anne!"

Bölümde eşi yıllar önce öldürülen Zeynep ve Yasemin'in hikayesine yer verilmiştir. Zeynep bölümün başlangıcında mutfaktan gelerek yemek masasını hazırlamaktadır. Zil çalar, gelen Yasemin ve erkek arkadaşı Burak'tır. Burak kalıplaşmış güzellik algısına uygun erkek arkadaş rolünü üstlenmiştir; uzun boylu, geniş omuzlu, yakışıklı bir erkek olarak sahnede görülmektedir. Zeynep, kapıyı açtığında ev halinden oldukça rahatsız olmuş bu durumu dile getirerek hazırlanmak için odasına gitmiştir. Zeynep misafirleri gelmeden önce tutucu bir ev hanımı rolünü sergilerken, mutfakla işi bittikten ve misafirler geldikten sonra kıyafetlerini baştan aşağı değiştirir. Başındaki örtüyü, üzerindeki nispeten kapalı bluzu, uzun eteğini çıkarıp; modern giyim tarzı olarak benimsediği yakası açık bluzu ve şık eteğini giyer, makyajını yapar kızının ve onun sevgilisi Burak'ın olduğu salonda görünür.

Yasemin şımarık bir kız rolündedir. Bu durumu annesi: "Babasız kız çocuğu büyütmek ne kadar zor." sözleriyle dile getirir. Kızın şımarık ve rahat tavırları evdeki otoritenin yokluğu ile açıklanır. Ayrıca eve erkek arkadaşını getirmesi ile de "özgürlüğün babanın veya kocanın yokluğuyla belirmesi" düşüncesini onaylamaktadır. Hikayenin devamında Burak, Zeynep'ten etkilenir ve ilerleyen zamanlarda özgüveni yüksek bir erkek olarak duygularını Zeynep'le

paylaşır. Zeynep de Burak'a karşılık verir, Zeynep için beraberlik hiçbir toplumsal yargı engeline takılmaz. Bir süre hem Yasemin'le hem Zeynep'le beraber olan Burak artık ilgisiz bir tavır takınmaktadır. Karşı konulmaz biri olduğunu düşünmektedir.

Zeynep kızının Burak'tan hamile olduğunu öğrenir. Kızının sevgilisi ile birlikte olmak gibi değerlerden yoksun bir durum söz konusuyken Zeynep, kızını korumak adına devraldığı namus düşüncesi ile Burak'ı öldürür. Evlilik dışı cinsellik 'tecrübe' yakıştırmasıyla dul bir kadın için normal/mübah sayılırken, Yasemin için gurur ve cinayet sebebi olmuştur. Zeynep yargılanır ve son sözü yoktur.

VI. Bölüm: Fahişe

"Biz fahişeyiz ya siz?"

Bölümde telekızlık yapan fahişe Neriman'ın hayatından bir kesit ele alınmıştır. 12 Eylül 1980 darbesinden sonraki dönemde işsizlik artmış, kadın ve erkek işçiler sömürülmüştür. Özellikle eşit işe eşit ücret alamayan kadınların fabrikalarda veya atölyelerde 12-16 saat çalışarak yaşamlarını sürdürmeye çalışmıştır. Dönemin koşullarında düşük ücret ve kısa yoldan para kazanma gibi idealler 'telekız'lık ve 'eskort' kızlık gibi bir yozlaşmayı üretmiştir.

Böyle bir dönemde filmde ele alınan telekız Neriman, düzgün Türkçesi, pahalı geceliği ile hayatından memnun bir tavır sergilemektedir. Mekan olarak seçilen evi dağınıktır, yemek yapmadığı konuşmalarından anlaşılmaktadır. Bir gün bu işi bırakıp 'genç koca' hayalleri kurmaktadır. Neriman, kadın kimliğinin yanı sıra fahişe kimliği ile kendini gösterirken, toplumsal cinsiyet kalıplarına karşı çıkmıştır. Cinsel bir obje olarak değer gören Neriman aynı zamanda güçlü bir karakterdir. Arkadaşını tehdit eden bir erkeğe telefonda sert bir şekilde çıkışmış ve kadın dayanışması örneği sergilemiştir. İlginç olan şudur ki, filmde yargılanmayan tek kadın fahişe Neriman'dır.

VII. Bölüm: İkramiye

"Ana sevgisi ne güzel şey…"

Bölümde kocasını öldürmek suçundan 12 yıldır hapishanede olan kadının hikayesine yer verilmiştir. Kadının bir oğlu, bir kızı vardır; amcaları çocuklara bakmış büyütmüştür. Kadın, kızının düğünü için savcıdan 5 günlük izin alıp daha önce yaşadığı mahalleye gelir. Kadın solgun, bitkin, güçsüz bir şekilde kendini göstermektedir. Akşam elinde hediyesi ile düğüne gider. Amca, kadını görünce çok sinirlenir onu kovar, tehdit eder.

Kadına oğlu sahip çıkar ve kadın amca karşısında oldukça sessizdir. Kızı annesine gitmek için adım atar. Ancak evleneceği erkek: "Sen artık benim karımsın." diyerek kızın gitmesine izin vermez. Evlilikle beraber kızın üzerinde eril bir tahakküm kurmuştur.

Amca, babanın rolünü üstlenen yardımcı erkek rolündedir. Ayrıca erkek kadını öldürmüş olsaydı, erkek 'namus cinayeti' adı altında takdir ve onay görürdü. Zira erkek, sebep her ne olursa olsun mağdur konumunda; kadın azmettirici veya olayların müsebbibi olarak görülmektedir. Hikayenin devamında kadın tüm engellemelere karşın kızına ulaşır, çeyiz dediği saflığı temsil eden beyaz renkte bir bohçayı düğün hediyesi olarak takdim eder. Sonrasında oğluyla beraber sahilde oturduğu görülür, kadın sessizdir, hapishaneye geri döner.

VIII. Bölüm: Feminist

"Erkek kokusu sinmiş"

Bölümde eğitimli, modern bir feminist kadının hikayesine yer verilmektedir. Kadın eşinden boşanmış, cinselliğini özgürce yaşayan bir şekilde temsil edilmiştir. Kadının çocuğu vardır ancak çocuk babasında kalmıştır. Geleneksel bakım görevi anneden babaya geçmiştir. Bölümde nispeten modern görünümlü insanlar kadınların nasıl olması gerektiği konusunda diyaloglar kurmaktadır: "Kadının akıllısı ya kahve falına baktırır ya da kedi kartpostalları biriktirir." Aynı zamanda farklı kadın ve erkeklik temsilleriyle karşımıza çıkan görüntüde bir kadına fiziksel bir taciz söz konusudur ancak çok normal karşılanmaktadır. Dönemin koşulları düşünüldüğünde feminizmin Türkiye'de adından söz ettirmeye başlandığı ve bu durumun filme yansıdığı gözlemlenmiştir.

Türkiye'de ikinci dalga feminist hareketler 'toplumsal ve akademik ortamın farklılaştığı ve çeşitlendiği 1980 sonrası' döneme tekabül etmektedir. Bu dönemde sivil toplumun genişlemesiyle de kadına ilişkin çeşitli konular ve sorunlar kamuoyuna taşınmış, yaklaşımlar çeşitlenmiş ve kadın örgütlerinin sayısı artmaya başlamıştır.

1980'lerin ilk yıllarında İstanbul ve Ankara merkezli kadınların, kadınlık tecrübelerini paylaştığı ve çözüm üretmek için bir araya geldikleri 'bilinç yükseltme evleri' olarak adlandırılan oluşumlar gelişmiştir. Siyasi hareketliliğin fazla olduğu kaotik bir ortamda dönemin ataerkil söylemlerini eleştirmek amaçlı bir araya gelen kadınlar, feminizmin tohumlarını atmaya başlamıştır.

Ne var ki tohumlar yeşermiş medyaya yansıyan şiddet haberlerini protesto etmek amaçlı -1980 askeri darbesinin ardından ilk yasal yürüyüş olan- 1987 yılında "Dayağa Karşı Dayanışma Yürüyüşü" gerçekleşmiştir.

Bu bilgilerden yola çıkılarak bölümde yer alan sahnelerde 'bilinç yükseltme evleri'nden birinin yansıması dikkat çekmektedir. Kadının sosyal çevresinden arkadaşları dönemde öne çıkan kadın sorunlarını paylaşıp fikir alışverişi yapmaktadır.

Bölümde erkeklerden biri tüm bu sorunlar konuşulurken sinirli feminist kadın karakterlerden birini retorik söylemlerle yatak odasına götürür, bir çığlıkla kadın odadan çıkar gelir. Kadının sert çıkışı karşısında erkek: "Lezbiyen bayan." diyerek evi terk eder. Feminist olan kadınları cinsel bir tercihle yargılar. Başroldeki kadın: "Üzülme burada da erkeklerin kokusu egemen olmaya başladı." ifadelerini kullanır.

İlerleyen saatlerde eşini döven bir erkeğin sesine uyanırlar. Merdivenlerden: "Erkeğim ben erkek!" diyen bir erkek sesi gelir. Erkeğin elinden kadını alarak evde misafir ederler. Erkek polisi arar. Polis geldiğinde karısına şiddet uygulayan erkek: "İnsan karısını hem sever hem döver." ifadeleriyle kendini savunur. Bu söylemi devletin temsilcisi polis de destekler nitelikte: "Kocanın vurduğu yerde gül biter demiş atalarımız. …Atalarımıza hakaret etmeyin lütfen!" diyerek dayağı şiddeti olumlar bir tavır sergilerler. Başroldeki kadının tepkisi yetersiz ve geleneksel kalıplardan sıyrılamaz bir şekildedir: "Döverken öldürüyordunuz ama…" diye ifade ederken, dayağın dozunu ayarlayamamış gibi bir anlama mahal vermektedir. Hikaye sonunda kadın yargılanır. Sessizdir.

IX. Bölüm: Köylü

"Ben ikinize de yeterim!"

Bölümde kırdan kente göç eden karı-koca Asiye ve Mahmut'un hikayesi yer almaktadır. Asiye sessiz, uysal, geleneksel bir kadındır; yaşam alanı evdir, hayatı ona izin verildiği şekliyle pencere kenarından izler. Mahmut ise çok konuşan, kaba, erkeklik görevlerini yaşam tarzı ve kendine amaç edinmiş bir erkektir, yaşam alanı dış mekanlar/kamusal alandır.

Asiye her akşam Mahmut'a yemek hazırlayıp saatlerce bekler. Mahmut alkollü eve gelir, ilk sorusu "Yemek nerede?' olur. Alkolün etkisiyle sarsılır, Asiye yardımcı olmaya çalıştıkça "Ayakta dururum ben!" diye tepki göstererek aciz ve yardıma muhtaç olmadığını eril bir

şekilde dile getirir. Diyalogları emir ve talimatlar üzerine gelişir. Asiye sessizdir, Mahmut'un tüm ihtiyaçlarını ve 'kadınlık görevlerini' yerine getirir.

Mahmut göç sebebiyle maddi zorluklar çekmekte ve bölümde klasik 'bitmeyen hayallerin şehri İstanbul' imgesi karşımıza çıkmaktadır. Türk sinemasında İstanbul, genellikle 'mutluluğun vadedildiği' bir alan şeklinde canlandırılmıştır. Özellikle 1950 ve 1960'ların filmleri 'masalımsı' bir İstanbul tasvir ederek, 'İstanbul mitosu'nu yeniden üretmiş; 1980'li yıllarda da bu yeniden üretimin izleri görülmektedir.

Mahmut, Asiye'yi 3 aydır sokağa çıkarmamasının sebebini sokağın güvensizliği ile açıklar. Komşunun 'oğlunu' dışarıdaki ihtiyaçları için kullanmasını tembih eder, avuturcasına: "Seni bir gün gezdiririm." diyerek sahip olduğu otorite ve kontrolü yansıtır. Asiye Mahmut için sahip çıkılması, korunması gereken bir nesnedir. Aynı zamanda Mahmut'un namusudur. Mahmut bir gün eve bir kadınla gelir, elinde de renkli televizyon vardır. Asiye yine sessizdir. Mahmut kadını göstererek: "Bir süre bizimle kalacak. Tamam mı?" diye sorar. Kendisi: "Tamam." diye cevap verir. Gelen kadın para karşılığı cinsel birliktelik yaşayan bir kadın profilindedir. Konuşması, kıyafetleri, hali, tavrı Asiye için oldukça farklıdır. Bir köşede sessizce izler, Mahmut emirler verir ve Asiye yerine getirir. Mahmut'la kadın geceyi beraber geçirir ve Asiye buna şahit olur. Sabah elinde havlu ile Mahmut'a: "Beni köye gönder." der. Bu duruma sinirlenen Mahmut: "Köyde babanın kaç karısı var? Çocuk yapmazsın konuşursun." diyerek kendini savunur. Bu sırada kadının basit bir fermuarıyla Asiye'nin sorunundan daha çok ilgilidir. Kadın Asiye'ye yardım düşüncesi ile mutfağa gelir, kadın çok konuşur. Asiye hala sessizdir. Mahmut yine alkollü eve gelir, dayak yemiştir. Kadına da şiddet uygulamaya kalkar. Kadın kendini satıp kimseye muhtaç olmayacağını özgüvenle ifade eder. Mahmut, Asiye'ye emirler yağdırır. Kadın ona karşılık verirken Asiye sofrayı hazırlamıştır ve Mahmut aç olup olmadığını sormadığı için Asiye'ye kızar sofrayı dağıtır. Dayak yemiş erkekliği zedelenmiş olan Mahmut, kadınla birlikte olur. İktidarını cinsel olarak gösterir. Sabah, Asiye tekrar Mahmut'a köye gitmek istediğini söyler. Mahmut: "Ben ikinize de yeterim. Ben kimseye bir karıya bakamadı dedirtmem. Gebertirim dedirtmem." diye tepki gösterir. Asiye'nin üzerine yürür ve Asiye Mahmut'u bıçaklayarak öldürür. Yargılanır, Asiye sessizdir.

SONUÇ

Çalışmada toplumsal cinsiyet rollerinin yansıtılmasında söylemlerin, mekanın, farklı kadın kimliklerinin nasıl kullanıldığı irdelenerek, izleyiciye iletilmek istenilen anlamlar tartışılmıştır. Sinemanın ilk yıllarından beri erkek bakışı ile ortaya konulan kadın, birçok filmde nesne konumunda anlatılmıştır.

Popüler anlatı içerisinden kurulan filmlerde kadın egemen ideolojinin kuklası şeklinde ve iktidarın hükmettiği nesne konumunda sunulmuştur. Ana akım içerisinden yapılan Yeşilçam filmleri de kadınları ya namuslu, ezilen ev kadınları ya da erkekleri yoldan çıkaran, kötü cinsel nesne olarak üretmiştir.

Kadının, cinsel olarak kullanım amacı olması savından hareketle, kadının cinsel olarak denetimi ataerkil söylem üzerinden verilmektedir. Ataerkil söylem bu anlamda, gelenekçi Türk toplumunda, kadınların sosyal yaşam içerisinde kendilerini gerçekleştirme konusunda karşılaştığı engellerle birinci planda erkeğin var olduğu ve kadını erkeğe bağımlı bir hayat sürmeye mecbur kılan bir yapıdır. Bu yapı içerisinde erkeğin amacı, kadını bir birey/insan olarak görmekten çok, bir öteki olarak konumlandırıp onu bedensel farklılık ve bu farklılığın ortaya çıkardığı cinsel iletilerle hâkimiyet altına alma çabasından ibarettir.

Ataerkil düzende kadın özel alan içinde bir anne ve bir eş olma rolleriyle varlık göstermektedir. Bu şekilde uyumlu, itaatkâr ve fedakâr olan ve modernleşme süreciyle beraber özel alandan kamusal alana çıkan kadının dış dünyada bir takım tehlikelere maruz kaldığı düşüncesinden hareketle Şerif Gören'in On Kadın filminde yer alan dokuz kadın karakterin kadınlık halleri her yönü ele alınıp incelenmiştir. Bu bağlamda erkeklerin kadınlar üzerinde egemen oldukları eril söylemde kadınlar, geleneklere, baskıya, şiddetin türlerine maruz kalmakta ve de ikincil konuma itilmektedir. Kadının bu öteki olarak niteleyebileceğimiz konumu ise doğalmış gibi sunulmaktadır. Filmde yer alan dokuz öykü yapısı içerisinde bu söylemlere rastlanmaktadır.

Çalışma hayatı çerçevesinde kurulan kadın imgesinde kadının çalışma alanlarının neler olduğu ve geleneksel eril söylem karşısında nasıl mücadele verdiği, sonrasında da nasıl özgürleştiği filmde farklı kadın kimlikleriyle değerlendirilmiştir. Eril söylemin kadını hapsettiği evin dışında kadın kamusal alanda, çeşitli iş alanlarında etkinlik göstermektedir. Geleneksel rolü bakımından evinin kadını olan kadının özel alana nasıl hapsedildiği filmden hareketle ortaya konulup, kadının geleneksel değerlerin taşıyıcısı konumda olduğu sonucuna varılmıştır.

Bu anlamda geleneksel ataerkil düzen, erkeğin değerlerinin, tecrübelerinin hayatı şekillendirdiği, aslolanın erkeğin bakış açısı olduğu ve kadınların da erkeklerin onlara uygun görmüş oldukları rollere uygun davranmalarının gerekli olduğu bir düzendir.

Sonuç olarak Şerif Gören, 1980'li yıllarda Yeşilçam sinemasında toplumsal durumu bağlamında verilen kadın konulu filmlerdeki kadın temsillerinden farklı olarak sistemli ve bilinçli bir biçimde feminist düşünce içinden kadın sorunlarına eğilmeye çalışmıştır.

On Kadın filmindeki Gelin, Çingene, Fahişe, İkramiye, Anne (Zeynep) ve Köylü (Asiye) karakterleriyle kadını ezilmiş, sömürülmüş temsilleriyle vererek kadının sorunlarını görünür kılarken; Gazeteci, Deniz, Feminist karakterlerinde ise özgürleşmeye çalışan kadın, aslında yine erkek gözüyle ve geleneksel eril söylemin araçları ile inşa edilmiştir. Filmin sekiz bölümünde her bir farklı kadın karakter suça sürüklenmişken, ayakta kalan ve sonu diğerlerinden farklı olan tek kadın karakter 'Fahişe' olmuştur. Dolayısıyla eril zihniyete cinselliğini kullanarak hizmet eden bu karakter geleneksel rollere nispeten başkaldırmış ve bu sayede filmin bölüm sonu ritüelinden uzak kalabilmiş; makûs talihini hapishaneye girmeyerek değiştirmiştir.

On Kadın filminde isminden farklı olarak, dokuz farklı kadınlık hallerinin yer almasıyla izleyiciye "Onuncu kadın sensin!" mesajı iletilmek istendiği düşünülmektedir. Bu bağlamda çalışma onuncu kadın gözüyle incelenmiştir. Yazar Marshall McLuhan'ın 'küresel köy' kavramından yola çıkılarak, günümüz toplumlarının sürekli bir etkileşim halinde olduğunu ifade etmek mümkündür. Toplumlarda farklı kültürlerden beslenip yeniden üretilen toplumsal cinsiyet rolleri, kadının eşit ve adaletli bir zeminde özgürlüğünü yaşayabilmesiyle ve öz iradesini kullanarak mutluluğunu arama hakkına kavuşmasıyla birlikte zayıflayıp geçerliliğini yitirecektir.

KAYNAKÇA

ANKARALIGİL, N. (2008), "Van Dijk'in Eleştirel Söylem Analizinden Hareketle The Siege Kuşatma Filmi Üzerine İdeoloji Çözümlemesi". Film Çözümlemeleri (Ed. Seyide Parsa), s.151-167, Multilingual Yayınları, İstanbul.

ÇAPAN, S. (1990), *105 Soruda Sinema*, Sabah Yayınları, İstanbul.

ÇELİK, M. F., (2017). Türk Sinemasında İç Göç Filmlerinde Mekan ve Birey Algısı (1960-2009), Doktora Tezi, Işık Üniversitesi.

DONOVAN, J. (2005), *Feminist Teori* (çev: Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan), İletişim Yayınları, İstanbul.

ESEN, Ş. (2000), *80'ler Türkiye'sinde Sinema*, Betaş Yayınları.

GÖKLÜBERK ÖZLÜ, P., NASIRIAGHDAM, A. (2015), *Türk Sinemasında Kadın Karakterlerin Giyim Tarzlarında Kültürel Anlamlar*, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Sayı: 40, Ankara.

HIDIROĞLU, İ., KOTAN, S. (2015), *Sinemada Eril Söylem Ve Atıf Yılmaz Filmlerinde Kadın Sorunu*, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi (Journal of Atatürk Communication) , Sayı:9, Erzurum.

İMANÇER, D., ÖZGÖKBEL BİLİS, P., YILMAZ, M. (2006), *Medyada İmajiner Kimliğin Kurgulanma Biçimleri: Bir Model Olarak Yıldız Olgusu*, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 3, Konya.

KORKUT, C., YURDİGÜL, A. (2015), *Kadına Yönelik Şiddetin Sinematografik Anlatıya Yansıması (O Çocukları Filmindeki Kadın Temsillerinin Feminist Sinema Kuramı Bağlamında İncelemesi)*, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi (Journal of Atatürk Communication), Sayı:9, Erzurum.

ONARAN, Ş. A. (1995), *Türk Sineması II. Cilt*, Kitle Yayınları, Ankara.

ONARAN, Ş. A. (1999), *Türk Sineması I. Cilt*, Kitle Yayınları, Ankara.

ORTA, N. (2007), *Türkiye'de Yaşanan Sosyal Olaylar ve Türk Sinemasına Yansımaları (1980-2004)*, Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, Sayı: 18,125 -143, Konya.

ÖZÖN, N., 1985. Sinema, Hil Yayınları, İstanbul.

ÖZTÜRK, M. (2004), *Türk Sinemasında Gecekondular*, European Journal of Turkish Studies, Thematic Issue No.1.

SARI, T. (2010), *Türk Sinemasında Sosyal Yaşam Kurgusunun Mekân Kullanımına Yansıması*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

SARIDOĞAN, N., 1947. Sinema Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul.

ŞENTÜRK, B. (2016), *Derdi Başından Aşkın Kadınlar: Sultan'dan Zerre'ye Türk Sinemasında Kenardaki Kadının Dönüşümü*, Fe Dergi, Sayı: 8, 149-169, Ankara.

ŞENYAPILI, Ö. (1998), *Sinema ve Tasarım*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.

ŞENYAPILI, Ö., 1998. Sinema ve Tasarım, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.

TUNALI, D., 2006. Batı'dan Doğu' ya – Hollywood'dan Yeşilçam'a Melodram: Zihniyet ve Kültür Etkileşimleri Çerçevesinde Yeşilçam Melodramına Bakış, Aşina Kitaplar.

ULUYAĞCI, C. (2002), *1980 Sonrası Türk Sinemasında Özgür Kadın İmgesi: Türkan Şoray ve Müjde Ar*, Anadolu Üniversitesi, iletişim Bilimleri Fakültesi Kurgu Dergisi, Sayı: 19, Eskişehir.

VAN DİJK, T., (2003). Critical discourse analysis. D.Schiffrin., D. Tannen, & E., H. Hamilton (Ed.), In The Handbook of Discourse Analysis. (352-372). Oxford: Blakwell Publishing.

YİĞİT, Z. (2009), *Modernizm Sürecindeki Zihinsel Karmaşanın 1980 Sonrası Türkiye Sinemasındaki Yansımaları,* Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Sinema – TV Anasanat Dalı Doktora Tezi, İzmir.

ZOR, L. (2017), *Van Dijk'ın Eleştirel Söylem Analizinin Sinema Filmlerine Uygulanması ve Kazakistan Sineması'ndan Örnek Bir Film Çözümlemesi: Stalin'e Hediye*, Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 61.

İnternet Erişimleri

Url-1<*http://www.turksinemasi.com*>, alındığı tarih 11.12.2017.

Url-2<*http://www.kultur.gov.tr*>, alındığı tarih 16.12.2017.

Url-3<*http://www. ejts.org/document85.html*>, alındığı tarih 18.12.2017.

Url-4<*http://sinema.kulturturizm.gov.tr/TR,144750/turkiye39de-sinema.html*>, alındığı tarih 18.12.2017.

PSİKOLOJİK DANIŞMAN ADAYLARININ TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE EVLİLİKTE KADINA YÖNELİK ŞİDDETE İLİŞKİN ALGILARININ CİNSİYET DEĞİŞKENİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Ömer Faruk ÇİMEN
Lefke Avrupa Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
Prof. Dr. Nergüz BULUT SERİN
Lefke Avrupa Üniversitesi Dr.Fazıl Küçük Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Psikolojik danışman adaylarının toplumsal cinsiyet eşitliği ve evlilikte kadınayönelik şiddete ilişkin algılarının cinsiyet değişkeni açısından İncelenmesidir. kadına yönelik şiddet hakkındaki algı ve tutumlarının cinsiyet açısından incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Lefkoşa kentinde bulunan iki özel üniversitede Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümünde okuyan öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırma kartopu örneklem yöntemiyle ulaşılan 94 katılımcıdan 52'si kadın,42'si erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama araçları olarak, öğrencilerin toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki görüşlerinin belirlenmesi amacıyla Gözütok, Toraman, Erdol (2017) tarafından geliştirilen Toplumsal cinsiyet eşitliği ölçeği, Sakallı-Uğurlu (2002) tarafından Türkçeye uyarlannan Evlilikte Kadına Yönelik Şiddeti Meşrulaştıran İçerikler Ölçeği kullanılmıştır. katılımcıların cinsiyet ve şiddete maruz kalma ve tanık olma durumuna göre dağılımı verilmiştir. Araştırmaya katılan kadınların %21'inin şiddete maruz kaldığı veya tanık olduğu, %69'unun ise şiddete maruz kalmadığı veya tanık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan erkeklerin %24'ünün şiddete maruz kaldığı veya tanık olduğu, %76'ının ise şiddete maruz kalmadığı veya tanık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.Cinsiyete göre, Kadına Yönelik Şiddeti Meşrulaştıran İçerikler Ölçeğinin iki alt ölçeği olan Erkeği Üstün Gören Anlayış ve Kadını Erkeğe Bağımlı Kılan Anlayış alt ölçekleri arasında arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Anahtar Terimler: Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadına yönelik şiddete ilişkin algı, Psikolojik danışman adayı.

INVESTIGATION OF PSYCHOLOGICAL COUNSELOR CANDIDATES' PERCEPTIONS OF GENDER EQUALITY AND VIOLENCE AGAINST WOMEN IN MARRIAGE IN TERMS OF GENDER VARIABLE

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the perceptions of psychological counselor candidates regarding gender equality and violence against women in marriage in terms of gender variable. It was carried out to examine perceptions and attitudes about violence against women in terms of gender. The sample of the study consists of students studying in the Guidance and Psychological Counseling Department at two private universities in the city of Nicosia in the Turkish Republic of Northern Cyprus. Of the 94 participants reached through the research snowball sampling method, 52 were female and 42 were male students. In the research, the gender equality scale developed by Gözütok, Toraman, Erdol (2017) was developed as a means of data collection, and the Content Scale that Legitimizes Violence in Women in Marriage, adapted to Turkish by Sakallı-Uğurlu (2002). distribution of the participants according to their gender and violence exposure and witness status is given. It has been concluded that 21% of the women participating in the research are or are witnesses of violence, and 69% are not or are witnesses of violence. It has been concluded that 24% of the men participating in the study are or are witnesses of violence, 76% are not or are not witnesses of violence. When evaluated according to the state of witnessing violence in the family and gender, it is concluded that the majority of women and men are not witnessing violence in the family. A significant difference was found between the Dependent Understanding subscales.

Keywords: Gender equality, perception of violence against women, Candidate for psychological counseling.

Giriş

Toplumsal cinsiyet, bireyler ve kültürler arası farklılıklar içermektedir. Her kültürün kendine özgü toplumsal cinsiyet rolleri ve rol kalıpları mevcuttur. Bireylerin yaşadıkları toplumda üstlendikleri roller cinsiyetlerine göre belirlenmekte ve toplumsal cinsiyeti içermektedir. Bireyin toplumsal cinsiyeti yaşadığı toplumdaki konumunu belirlemektedir. Toplumsal cinsiyet etkileri anne babanın çocuğu yetiştirmesinden başlayarak yaşamın farklı boyutlarında görülmektedir (Baki, 2019). Kadın ve erkeğin toplumdaki yeri, toplumun değerleri ve yapısıyla ilişki içindedir.

Toplumda cinsiyet kadın ve erkeğin doğumla elde ettiği farklılıklardan ziyade toplumsal yaşamın oluşturduğu farklılıklardır. Doğumla kazanılmayan, toplum ve kültür tarafından bireye atfedilen farklılıklar evrensel olmayıp kültürden kültüre toplumdan topluma değişmektedir (Kaçar, 2007).

Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında bireyler kız çocuk olmayı ve erkek çocuk olmayı öğrenirler (Kalaycı ve hayırsever, 2014). Böylelikle kadın ve erkeklerin davranış, tutum ve bilgi düzeyleri bu beklentiler doğrultusunda şekillenir. Bireylerden beklenen bu farklılıklar erinlik döneminde artış gösterirken üniversite yaşamında daha da belirginleşir (Çıtak, 2008). Cinsiyetlere özgü bir takım özellikler bulunmasına rağmen, kültür tarafından bireye yüklenen rol zaman içinde değişebilmektedir. Modernleşme süreciyle özellikle kadınların çalışma hakkı elde etmesi, eğitim seviyesinin yükselmesi cinsiyetin yüklendiği rol ve değerlerde önemli oranda değişmelere yol açmıştır (Seçgin, 2012). Erkek bebekler için mavi rengin, kız bebekler için pembe rengin ve bu renklerde elbise ve eşyaların temin edilmesiyle başlatılan bu süreç kadınlar ve erkekler için çalışma alanlarından, evlilik sürecinde eşler arasındaki rollerin paylaşımına kadar birçok alanda cinsiyet ayrımına yol açtığı yadsınamaz bir gerçektir. Bu bağlamda erkek cinsiyeti ve kadın cinsiyetinin toplumdaki statüsü farklılık göstermektedir. Kadın cinsiyeti daha çok hane içinde etkin olurken erkek cinsiyeti hane içi ve hane dışı her türlü kamusal alanda etkinliğini göstermektedir (Türmen, 2003; Balkır'dan, 2012).

Renklerle etiketlenen bireyler daha sonra kız çocuklarının eğitim hakkının engellenmesi, kadınların ve kızların belirli meslek gruplarına yönlendirilmesi(hemşire, öğretmen)erkek çocukların ise orduya da görev yapması daha teknik içerikli meslekler ya da iş insanı olmaları beklenmektedir. Kadınların iş hayatında birçok zorlukla karşı karşıya gelmesi, ekonomik özgürlüğünün kısıtlanması geleneklere ve ahlaksal kuralara dayandırılmaktadır (Çıtak, 2008).

Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında bireyler kız çocuk olmayı ve erkek çocuk olmayı öğrenirler (Kalaycı ve hayırsever, 2014). Böylelikle kadın ve erkeklerin davranış, tutum ve bilgi düzeyleri bu beklentiler doğrultusunda şekillenir. Bireylerden beklenen bu farklılıklar erinlik döneminde artış gösterirken üniversite yaşamında daha da belirginleşir (Çıtak, 2008).

Dünyanın her yerinde kadınlar sürekli şiddetle karşılaşmaktadır. Günümüzde kadına yönelik şiddet sokakta, aile içinde, iş sahasında yani kadının olduğu her yerde yaşanmaktadır. Kadınlardan bazıları sürekli, bazıları ara sıra şiddete maruz kalmaktadır. Dünya genelinde evde aile içi şiddet, iş yerinde mobing, bazı topluluklarda kadının seyahat etme yada yerleşim hakkı gibi hukuken korunan menfaatlerinin engellenmesi, hatta evlilik için eş seçimine bile izin verilmemesi yada istemediği biriyle zorla evlendirilmesi, araç kullanmak için sürücü

belgesi alamaması, seçme ve seçilme hakkının olmaması, maddi kazanç elde etmesinin engellenmesi gibi durumların yaşandığı belirtilmektedir (Sokullu-Akıncı, 2011; Aktaran: Aytaç vd., 2016).

Resmi olarak eşinden ayrılan ya da eşiyle ayrı yaşayan bireylerin şiddete uğrama oranları %74 olarak tespit edilmiştir. Ülke genelinde psikolojik şiddet (küfür, onur kırıcı söylemlere maruz kalma) oranı %37 olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik şiddet verileri ise bireyin çalışması karşılığında para kazanma hakkının engellenmesi veya para kazanması için çalıştığı mevcut işten iradesi dışında ayrılmaya zorlanması vuku bulurken bu oran %24 olarak bulunmuştur (HÜNEE, 2015).

Ayrıca eğitim düzeyinin şiddete maruz kalma oranıyla ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. Okuryazar olmayan ya da ilköğrenimini tamamlamayan bireylerin %43'ü,üniversite ve lisans üstü eğitim alan bireylerin şiddet görme oranları %21 olarak bulunmuştur (HÜNEE, 2015).

Kadına yönelik şiddet ülkemizde ve dünya üzerindeki diğer ülkelerde her geçen gün artarak devam etmektedir. Kadına yönelik gerçekleşen şiddet sadece fiziksel değil ekonomik, psikolojik, sözel ve cinsel olarak da yaşanmaktadır. Bir halk sağlığı sorunu ve insan hakları ihlali olarak karşımıza çıkan kadına yönelik şiddet, toplumun her kesimini yakından ilgilendiren bir sorun niteliği taşımaktadır.

Bu sorunun sosyolojik, ekonomik, fiziksel, psikolojik yıkımlara yol açtığı kaçınılmaz bir gerçektir. Günümüzde dünya kadınları hayatlarının neredeyse her evresinde şiddetle karşı karşıya kalabilmektedirler. Kültürel yapı, ataerkil anlayış, cinsiyet ayrımcılığı, kadının toplumsal statüsü ve toplumun kadına bakış açısı belirleyici ya da tetikleyici etkenler olarak söylenebilir. Bu çalışmada Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ölçeği, Kadına Yönelik Şiddeti Meşrulaştıran İçerikler Ölçeği ve demografik sorulardan oluşan Bilgi Formu kullanılmıştır. Katılımcılar Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden üniversite eğitimi almak için KKTC'de bulunan Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü öğrencilerinden oluşmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, Psikolojik danışman adaylarının toplumsal cinsiyet eşitliği ve evlilikte kadına yönelik şiddeti meşrulaştıran içeriklere ilişkin algılarının cinsiyet değişkeni açısından İncelenmesidir. Araştırmada, cinsiyet değişkeni ile birlikte, Psikolojik danışman adaylarının toplumsal cinsiyet eşitliği ve evlilikte kadına yönelik şiddeti meşrulaştıran içeriklere ilişkin algılarının sınıf, anne baba eğitim düzeyi, katılımcıların yaşadıkları yer açısından da anlamlı farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Katılımcıların cinsiyet ve şiddete maruz kalma ve tanık olma durumuna göre yüzdelik dağılımı da incelenmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın örneklemini, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Lefkoşa ilçesinde bulunan bir özel üniversitede Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümünde okuyan öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmada 94 katılımcıdan 52'si kadın, 42'si erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama araçları olarak, öğrencilerin toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki görüşlerinin belirlenmesi amacıyla Gözütok, Toraman, Erdol (2017) tarafından geliştirilen Toplumsal cinsiyet eşitliği ölçeği, Sakallı-Uğurlu (2002) tarafından Türkçeye uyarlanan Evlilikte Kadına Yönelik Şiddeti Meşrulaştıran İçerikler Ölçeği kullanılmıştır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ölçeği:Lise öğrencilerinin toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki görüşlerinin belirlenmesi amacıyla Gözütok, Toraman, Erdol (2017) tarafından geliştirilen bu ölçek 45 maddelik bir deneme formunun uygulanması sonucunda geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Erkeği üstün gören anlayış (EÜGA) ve kadını erkeğe bağımlı kılan anlayış (KEBKA) olmak üzere iki alt ölçekten oluşan 13 maddelik son halini almıştır. Ölçeğin genel Cronbach Alpha puanı 0,889 olarak belirlenmiştir

Evlilikte Kadına Yönelik Şiddeti Meşrulaştıran İçerikler Ölçeği:Bu ölçeğin orijinali Saunders ve ark.(1987) tarafından geliştirilmiştir. Sakallı-Uğurlu (2002) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır ayrıca üç madde daha eklenmiştir. Orijinali 7'li likert tipidir fakat Türkçe uyarlaması 4'lü likert olarak kullanılmaktadır. Puanlaması (a) Katılıyorum, (b) kısmen katılıyorum, (c) Pek katılmıyorum, (d) katılmıyorum şeklindedir. Ters soru stili mevcut değildir.

Verilerin Analizi

Çalışmanın amaçları doğrultusunda; yüzdelik dökümleri, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), t, LSD testleri uygulanmıştır.

BULGULAR

Bu araştırmanın katılımcıları Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümünde okuyan 1.,2.,3. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Katılımcı grubunun genel yapısı aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo1**: Katılımcıların cinsiyet ve sınıflara göre dağılımı**

Cinsiyet	Frekans	%
Kadın	52	55
Erkek	42	45
Toplam	94	100
Sınıf	**Frekans**	**%**
1	16	17
2	34	36
3	44	47
Toplam	94	100

Tablo 1'de katılımcıların cinsiyet ve sınıflara göre dağılımı verilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %55'inin kadın olduğu, %45'inin erkek olduğu, ayrıca katılımcıların %17'sinin 1. sınıf öğrencisi olduğu, %36'sının 2. sınıf öğrencisi olduğu ve %47'sinin 3. sınıf öğrencisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 2**: Katılımcıların cinsiyet ve annelerinin eğitim durumuna göre dağılımı**

Eğitim	Kadın		Erkek		**Toplam**	
	Frekans	%	Frekans	%	Frekans	%
Okuryazar değil	6	12	4	10	10	11
İlköğretim	22	42	22	52	44	46
Ortaöğretim	6	12	6	14	12	13
Lise	14	27	-	-	14	15
Yüksekokul	1	2	2	5	3	3
Üniversite	3	5	8	19	11	12
Toplam	52	100	42	100	94	100

Tablo 2'de katılımcıların cinsiyet ve annelerinin eğitim durumuna göre dağılımı verilmiştir. Araştırmaya katılan kadınların %12'sinin annesinin okuryazar olmadığı %42'sinin annesinin ilköğretim düzeyinde, %12'sinin annesinin ortaöğretim düzeyinde, %27'sinin annesinin lise düzeyinde, %2'sinin yüksekokul düzeyinde ve %5'inin ise üniversite düzeyinde eğitime sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan erkeklerin %10'unun annesinin okuryazar olmadığı %52'sinin annesinin ilköğretim düzeyinde, %14'ünün annesinin ortaöğretim düzeyinde, %5'inin annesinin yüksekokul düzeyinde, %19'unun üniversite düzeyinde eğitme sahip oldukları ve lise düzeyinde eğitime sahip olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Kadın ve erkek katılımcıların cinsiyet ve annelerinin eğitim düzeyi durumuna göre değerlendirildiğinde %46'lık gibi büyük bir çoğunluğunun annesinin ilköğretim düzeyinde eğitime sahip olduğu ve

bu sonuçlara göre ankete katılarının annelerinin eğitim düzeylerinin düşük olduğu söylenebilir.

Tablo 3'de katılımcıların cinsiyet ve babalarının eğitim durumuna göre dağılımı verilmiştir. Araştırmaya katılan kadınların %4'ünün babasının okuryazar olmadığı %9'unun babasının ilköğretim düzeyinde, %33'ünün babasının ortaöğretim düzeyinde, %35'ninin babasının lise düzeyinde, %4'ünün babasının yüksekokul düzeyinde ve %15'inin babasının ise üniversite düzeyinde eğitime sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan erkeklerin %4'ünün babasının okuryazar olmadığı %24'ünün babasının ilköğretim düzeyinde, %26'sının babasının ortaöğretim düzeyinde, %13'ünün babasının lise düzeyinde, %4'ünün babasının yüksekokul düzeyinde ve %19'unun babasının ise üniversite düzeyinde eğitime sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kadın ve erkek katılımcıların cinsiyet ve babalarının eğitim düzeyi durumuna göre değerlendirildiğinde %30'lık gibi büyük bir çoğunluğunun babasının ortaöğretim düzeyinde eğitime sahip olduğu ve bu sonuçlara göre ankete katılarının babalarının eğitim düzeylerinin düşük olduğu söylenebilir.

Tablo 3: Katılımcıların cinsiyet ve babalarının eğitim durumuna göre dağılımı

Eğitim	Kadın		Erkek		**Toplam**	
	Frekans	%	Frekans	%	Frekans	%
Okuryazar değil	2	4	2	4	4	4
Ilköğretim	5	9	14	24	19	20
Ortaöğretim	17	33	11	26	28	30
Lise	18	35	5	13	23	25
Yüksekokul	2	4	2	4	4	4
Universite	8	15	8	19	16	17
Toplam	52	100	42	100	94	100

Tablo 4: Katılımcıların cinsiyet ve şiddete maruz kalma veya tanık olma durumuna göre dağılımı

	Kadın		Erkek		**Toplam**	
	Frekans	%	Frekans	%	Frekans	%
Evet	16	21	10	24	26	28
Hayır	36	69	32	76	68	72
Toplam	52	100	42	100	94	100

Tablo 4'de katılımcıların cinsiyet ve şiddete maruz kalma, tanık olma durumuna göre dağılımı verilmiştir. Araştırmaya katılan kadınların %21'inin şiddete maruz kaldığı veya tanık olduğu, %69'unun ise şiddete maruz kalmadığı veya tanık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan erkeklerin %24'ünün şiddete maruz kaldığı veya tanık olduğu, %76'ının ise şiddete maruz kalmadığı veya tanık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kadın ve erkek katılımcıların cinsiyet ve şiddete maruz kalma ve tanık olma durumuna göre değerlendirildiğinde %72'lik gibi büyük bir çoğunluğunun şiddete maruz kalmadığı veya tanık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 5 **: Katılımcıların cinsiyet ve aile içinde şiddete tanık olma durumuna göre dağılımı**

	Kadın		Erkek		**Toplam**	
	Frekans	%	Frekans	%	Frekans	%
Evet	15	29	16	38	31	33
Hayır	37	71	26	62	63	67
Toplam	52	100	42	100	94	100

Tablo 5'de katılımcıların cinsiyet ve aile içinde şiddete tanık olma durumuna göre dağılımı verilmiştir. Araştırmaya katılan kadınların %29'unun aile içinde şiddete tanık olduğu, %71'inin ise aile içinde şiddete tanık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan erkeklerin %38'inin aile içinde şiddete tanık olduğu, %62'sinin ise aile içinde şiddete tanık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kadın ve erkek katılımcıların cinsiyet ve aile içinde şiddete tanık olma durumuna göre değerlendirildiğinde %67'lik gibi büyük bir çoğunluğunun aile içinde şiddete tanık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 6: Katılımcıların cinsiyet ve kadına yönelik şiddet hakkındaki algı ve tutumlarının durumuna göre dağılımı

Ölçekler		**N**	**Aritmetik Ortalama**	**Standart Sapma**
Evlilikte Kadına Yönelik Şiddeti Meşrulaştıran içerikler Ölçeği	Kadın	52	81,1538	9,93782
	Erkek	42	77,1905	15,88102
	Toplam	94	79,3830	13,01042
Erkeği Üstün Gören Anlayış	Kadın	52	12,1154	5,33083
	Erkek	42	18,5000	8,62003
	Toplam	94	14,9681	7,65022
Kadını Erkeğe Bağımlı Kılan Anlayış	Kadın	52	9,5192	3,99259
	Erkek	42	13,6905	4,37559
	Toplam	94	11,3830	4,63995

Tablo 7: **Katılımcıların cinsiyet ve kadına yönelik şiddet hakkındaki algı ve tutumlarının değişkenine göre ANOVA Analizi**

Ölçekler		Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig. (p)
Evlilikte Kadına Yönelik Şiddeti Meşrulaştıran içerikler Ölçeği	Gruplar Arası	364,967	1	364,967	2,184	,143
	Gruplar İçinde	15377,245	92	167,144		
	Toplam	15742,213	93	-		
Erkeği Üstün Gören Anlayış (EÜGA)	Gruplar Arası	947,097	1	947,097	19,381	**,000**
	Gruplar İçinde	4495,808	92	48,867		
	Toplam	5442,904	93	-		
Kadını Erkeğe Bağımlı Kılan Anlayış (KEBKA)	Gruplar Arası	404,256	1	404,256	23,274	**,000**
	Gruplar İçinde	1597,957	92	17,369		
	Toplam	2002,213	93	-		

Tablo 7'de görüldüğü üzere, toplumsal cinsiyet eşitliği ölçeği alt ölçeklerinden, erkeği üstün gören anlayış puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur Buna göre erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre daha yüksek düzeyde erkeği üstün gören bir anlayışa sahip oldukları görülmüştür ($F= 19,38$, $p<0,01$).

Toplumsal cinsiyet eşitliği ölçeği alt ölçeklerinden, kadını erkeğe bağımlı kılan anlayış ölçek puanları arasında da anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Buna göre erkek öğrenciler kadın öğrencilere göre daha yüksek düzeyde kadını erkeğe bağımlı kılan anlayışa sahip oldukları bulunmuştur ($F= 23,27$, $p<0,01$).

Tablo 8: **Katılımcıların sınıfa ve kadına yönelik şiddet hakkındaki algı ve tutumlarının durumuna göre dağılımı**

Ölçekler		N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
Evlilikte Kadına Yönelik Şiddeti Meşrulaştırma Ölçeği	1	16	79,0625	8,41799
	2	34	81,2059	10,11983
	3	43	79,1395	14,66382
	Toplam	94	79,3830	13,01042
Erkeği Üstün Görme Anlayış	1	16	14,4375	4,78844
	2	34	14,3529	6,47083
	3	43	15,4419	9,26926
	Toplam	94	14,9681	7,65022
Kadını Erkeğe Bağımlı Kılan Anlayış	1	16	12,5625	3,86383
	2	34	10,6471	4,35460
	3	43	11,3721	5,04278
	Toplam	94	11,3830	4,63995

Tablo 9: Katılımcıların sınıfa ve kadına yönelik şiddet hakkındaki algı ve tutumlarının değişkenine göre ANOVA Analizi

Ölçekler		Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig. (p)
Evlilikte Kadına Yönelik Şiddeti Meşrulaştırma Ölçeği	Gruplar Arası	2268,554	3	756,185	5,051	**,003**
	Gruplar İçinde	13473,659	90	149,707		
	Toplam	15742,213	93	-		
Erkeği Üstün Görme Anlayış	Gruplar Arası	108,597	3	36,199	,611	,610
	Gruplar İçinde	5334,307	90	59,270		
	Toplam	5442,904	93	-		
Kadını Erkeğe Bağımlı Kılan Anlayış	Gruplar Arası	84,464	3	28,155	1,321	,272
	Gruplar İçinde	1917,749	90	21,308		
	Toplam	2002,213	93	-		

Tablo 9'da görüldüğü üzere, evlilikte kadına yönelik şiddeti meşrulaştıran ölçek puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur (F= 5, 05, p<0,05). Buna göre 2. sınıf öğrencileri 1. ve 3.sınıf öğrencilerine göre, evlilikte kadına yönelik şiddeti meşrulaştıran görüşe daha fazla düzeyde sahip bulunmuşlardır.

Tablo 10: Katılımcıların yaşadıkları yer ve kadına yönelik şiddet hakkındaki algı ve tutumlarının durumuna göre dağılımı

Ölçekler		N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
Evlilikte Kadına Yönelik Şiddeti Meşrulaştırma Ölçeği	Aile	6	71,6667	9,91295
	Arkadaş	54	78,5000	14,74532
	Yurt	30	81,3667	10,02233
	Diğer	4	88,0000	,00000
	Toplam	94	79,3830	13,01042
Erkeği Üstün Görme Anlayış (EÜGA)	Aile	6	14,1667	5,38207
	Arkadaş	54	15,2407	8,30761
	Yurt	30	15,1667	7,26865
	Diğer	4	11,0000	3,46410
	Toplam	94	14,9681	7,65022
Kadını Erkeğe Bağımlı Kılan Anlayış (KEBKA)	Aile	6	13,6667	3,50238
	Arkadaş	54	11,0370	4,76609
	Yurt	30	11,8333	4,61694
	Diğer	4	9,2500	4,34933
	Toplam	94	11,3830	4,63995

Tablo 11: Katılımcıların yaşadıkları yere ve kadına yönelik şiddet hakkındaki algı ve tutumlarının değişkenine göre ANOVA Analizi

Ölçekler		Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig. (p)
Evlilikte Kadına Yönelik Şiddeti Meşrulaştırma Ölçeği	Gruplar Arası	814,413	3	271,471	1,637	**,186**
	Gruplar İçinde	14927,800	90	165,864		
	Toplam	15742,213	93	-		
Erkeği Üstün Görme Anlayış (EÜGA)	Gruplar Arası	72,034	3	24,011	,402	**,752**
	Gruplar İçinde	5370,870	90	59,676		
	Toplam	5442,904	93	-		
Kadını Erkeğe Bağımlı Kılan Anlayış (KEBKA)	Gruplar Arası	62,037	3	20,679	,959	**,416**
	Gruplar İçinde	1940,176	90	21,558		
	Toplam	2002,213	93	-		

Tablo 11'de görüldüğü üzere yaşadıkları yere göre, evlilikte kadına yönelik şiddeti meşrulaştıran görüş, üzere,erkeği üstün gören anlayış ve kadını erkeğe bağımlı kılan anlayış ölçek puanları arasında anlamlı farklılıklar bulunmamıştır.

Sonuç ve Öneriler

Katılımcıların cinsiyet ve şiddete maruz kalma ve tanık olma durumuna göre yüzdelik dağılımı incelenmiştir. Buna göre, araştırmaya katılan kadınların ve erkeklerin şiddete maruz kalma veya tanık olma yüzdeliklerinin düşük düzeyde olduğu saptanmıştır. Benzer bir bulgu da araştırmaya katılan kadınların ve erkeklerin aile içinde şiddete tanık olma yüzdeliklerinin düşük olduğu sonucudur.

Araştırma sonuçlarından birisi, cinsiyete göre, toplumsal cinsiyet eşitliği ölçeği alt ölçeklerinden, erkeği üstün gören anlayış puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur Buna göre erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre, daha yüksek düzeyde erkeği üstün gören bir anlayışa sahip oldukları görülmüştür. Toplumsal cinsiyet eşitliği ölçeği alt ölçeklerinden, kadını erkeğe bağımlı kılan anlayış ölçek puanları arasında da anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Buna göre erkek öğrenciler kadın öğrencilere göre daha yüksek düzeyde kadını erkeğe bağımlı kılan anlayışa sahip oldukları bulunmuştur.

2014 yılında Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından Türkiye genelinde yapılan araştırma sonucuna göre; bireylerin yaşamı boyunca her hangi bir dönemde fiziki olarak şiddete maruz kalma oranı %36 olarak tespit edilmiştir. Yapılan çalışmanın sonucuna göre cinsel ve fiziki şiddetin beraber görüldüğü tespit edilmiştir. Ülke genelindeki bireylerin %36'sı fiziki, %12'si cinsel olarak şiddete maruz kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır (HÜNEE, 2015). Karabulutlu (2015)'in yaptığı çalışmada katılımcıların %28,2'sinin hayatlarının herhangi bir evresinde anneleri tarafından, %22,7'sinin babaları tarafından şiddete maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Ayrıca %29,1'inin anne ve babaları arasında şiddete şahit olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların %31,8'i ''Halk arasında söylenen kızını dövmeyen dizini döver'' sözünün doğru bir söylem olduğunu, "Erkeğin kadına şiddet uygulamasının geçerli sebepleri olabileceğini" ve kız öğrencilerin %25,5'i erkek öğrencilerin %64'ünün ''Şiddet uygulamak bazı durumların çözüme kavuşmasını sağlayabilir'' düşüncelerine sahip oldukları tespit edilmiştir. Katılımcıların %28.2'si sebepler dahilin de başka bireylere şiddet uyguladıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuçlar şiddete uğrayan bireylerin, şiddet eğiliminde olduklarını ortaya koymaktadır.

Tezel-Şahin ve Özyürek (2014)'te yaptıkları çalışmada katılımcıların %60.71'inin yaşamlarının herhangi bir döneminde şiddete tanık oldukları, %39.29'unun yaşamları boyunca herhangi bir şiddete tanık olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. En fazla sözel şiddete, sonra fiziksel ve duygusal şiddete tanık olduklarını belirten katılımcılar en fazla erkeğin kadına şiddet uyguladığına tanık olduklarını belirtmişlerdir.

Bu sonuçlar, üniversite Rehberlik ve psikolojik danışman adaylarının da cinsiyet açısından, erkeği üstün gören ve kadını erkeğe bağımlı kılan bir anlayışa sahip bulunmuştur. Bulut Serin ve Aydınoğlu (2013), okul psikolojik danışman adaylarının stres düzeylerini ve olumsuz düşüncelerini cinsiyet açısından incelemiştir. Kadınların daha yüksek düzeyde stres düzeyine ve olusuz düşünceye sahip bulunmuştur. Serin (2012), çalışmasında erkek ergenlerin duygusal istismar davranışlarını incelemiştir. Beyazsaçlı, Bulut Serin, (2012), genç erkeklerde kendilik algılarını incelemiştir. Serin ve Topses (2017), çalışmalarında ergenlerin psikolojik belirtilerini cinsiyet açısından incelemiştir. Toplum ruh sağlığının korunmasında önemli bir role sahip olması beklenen psikolojik danışman adayları için önemli bir bulgu niteliğindedir. Bu sonuç doğrultusunda, üniversitelerin ders müfredatlarında, cinsiyet ayrımcılığını azaltmaya dönük derslerin yer alması önerilebilir.

Okul rehberlik servislerinde görev yapan psikolojik danışmanların, kadınların lehine cinsiyet ayrımcılığını ve şiddeti azaltmaya dönük özellikle erkek öğrenciler ve de kadın öğrencilerle birlikte bireysel ve grup rehberliği etkinlikleri yapmaları önemli görülmektedir. Araştırmanın örneklemini, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Lefkoşa ilçesinde bulunan bir özel üniversitede Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümünde okuyan öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmada 94 katılımcıdan 52'si kadın, 42'si erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırma sonuçlarının genellebilirliği bu örneklem grubu ile sınırlıdır. Araştırma bu çalışmada kullanılan ölçekler İle sınırlıdır. İleride yapılacak çalışmalarda, ölçülmek istenen durumların farklı ölçüm araçlarıyla genişletilmesinin ve kişisel bilgi formunda bulunan soruların daha kapsamlı hale getirilmesi düşünülmektedir. Bu şekilde, araştırma geçerlik ve güvenirliği açısından daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Akkaş,İ.,Uyanık,Z.(2016).Kadına yönelik şiddet. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*,6 (1) s.32-42

Akın A., ve Demirel,S. (2003). Toplumsal cinsiyet kavramı ve sağlığa etkileri. *Cerrah Paşa Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*,*25*(4),73-82.

Avşar,E.(2019).Sağlık Hizmetlerine Erişimde Toplumsal Cinsiyetin Etkisi.Yüksek Lisans Tezi.Bolu Abant İzzet Baysal Üniveristesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü.Bolu

Aytaç S.,Eteman-Sert F.,Aydın-Çetin G.,Reçber B.,Sezen,K.,H.(2016).Kadına yönelik şiddetin dünü,bugünü,yarını:Kestirim tabanlı bir araştırma.*Sosyoloji Konferansları* No: 54 (2016-2) / 275-297

Baki.L.(2019).Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm Bağlamında''Femvertising'':Kadın İmgesi Üzerine Bir Araştırma.Marmara Üniversitesi.Sosyal Bilimler Enstitüsü.İstanbul

Balkır, Z.,G. (2012). "Toplumsal Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı". *TÜBAKKOM 1. Kadın Avukatlar Kurultayı*. Ankara: Aydın Barosu Kadın Hukuku Komisyonu. 68-94.

Beyazsaçlı, M. ve Bulut Serin, N. (2012). Genç yetişkin erkeklerin kendilik algılarına ilişkin görüşleri. *Turkish International Journal of Special Education, and Guidance & Conceling,* 1,1, 54-63.

Bulut Serin,N. ve Aydınoğlu, N. (2013). Investigation of life satisfaction predictors of school counsellors. *Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal of Educational Research*, 53/A, 345-360.

Büyüköztürk,Ş.,Çakmak,A.K.,Akgül,Ö.A.,Karadeniz Ş.ve Demirel,F.(2013).*Bilimsel araştıama yöntemleri*.Ankara:Pegem Akademi.

Çıtak A.(2008).Kadınların çalışmasına yönelik tutum: cinsiyet, cinsiyet rolü ve sosyoekonomik düzeye göre bir karşılaştırma. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.* Ankara Üniversitesi(Yayınlanmamış).

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2015).*Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet Araştırması.* Ankara: Elma Teknik Basım

Gökkaya,V.B.(2011).Türkiye'de kadına yönelik ekonomik şiddet. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,Cilt:12,*Sayı:2

Gözütok, F. D., Toraman, Ç., & Acar-Erdol, T. (2017). Toplumsal cinsiyet eşitliği ölçeğinin (TCEÖ) geliştirilmesi. *İlköğretim Online, 16*(3), 1036-1048.

Kaçar,Ö.(2007).Toplumsal Cinsiyet Ve Kadının Konumu:Türkiye'de Yakın Zamanalrdaki Değişimi Anlamak.Afyon Kocatepe Üniversitesi.Sosyal Bilimler Enstitüsü.Afyon

Kalaycı N.,Hayırsever,F.(2014).Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında vatandaşlık ve demokrasi eğitimi ders kitabına yönelik bir inceleme ve bu konuya ilişkin öğrenci algılarının belirlenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*.14 (3),1-26.

Karabulutlu,Ö.(2015).Hemşirelik öğrencilerinin kadına yönelik aile içi şiddete ilişkim deneyimleri ve tutumları. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*,2015; 4(1): 27-34

Sakallı-Uğurlu, N. (2002). Çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk psikoloji dergisi, 17*(49), 47-58.

Seçgin,F.(2012).Sosyal Bilgiler Dersinde Toplumsal Cinsiyet Etkinliklerinin Öğrencilerin Algı ve Tutumlarına Etkisi.Doktora Tezi.Gazi Üniveristesi,Eğitim Bilimleri Enstitüsü.Ankara.

Serin, N.B ve Topses, G.(2017). Lise Öğrencilerinde Görülen Psikolojik Belirtilerin Cinsiyet ve Akademik Başarı Açısından İncelenmesi. *Electronic Turkish Studies*. Summer2017, Vol. 12 Issue 18, p157-172. 16p.

Serin, N.B.(2012). Erkek ergenlerin anne-baba genç ilişkilerine yönelik duygusal istismar algıları. *Turkish International Journal of Special Education and Guidance & Conceling,* 1,2, 18-26.

Şahin, F. T., & Özyürek, A. (2014). Üniversite öğrencilerinin aile içi şiddete yönelik görüşleri. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (40).dergipark.org.tr

Türmen,T.(2003).*Toplumsal Cinsiyet, Sağlık ve Kadın.* (Ed. A. Akın). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (HÜKSAM)Yayınları.

World Health Organization (2002) World Report on Violence and Health. Geneva:WHO.http://www.who.int/violence_injury_prevention/download.cfm?id=0000000582 Erişim 25.02.2020 saat 22.

GÜVENLİKLEŞTİRME KURAMI ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'NİN 2008 SONRASI NÜFUS POLİTİKASI: ANTİ-NATALİST POLİTİKADAN PRO-NATALİST POLİTİKAYA GEÇİŞ

Meryem KOCA
Anadolu Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

ÖZET

Bu çalışma 2008 yılıyla beraber Türkiye'nin nüfus politikasında yaşanan değişimleri Ole Wæver'ın formüle ettiği ve daha sonra Kopenhag Okuluyla bütünleşen *güvenlikleştirme (securitization)* teorisi bağlamında ele almayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda öncelikle; *Kopenhag Okulu ve güvenlikleştirme yaklaşımı*na ana hatlarıyla değinilecektir. Devamında; anti-natalist ve pro-natalist politikaların ne olduğuna dair genel bir izahın ardından, Türkiye'de uygulanan nüfus politikalarının tarihi süreç içerisindeki niteliği ortaya konacaktır. Son olarak ise; 2008 yılıyla birlikte nüfus politikasında yaşanan köklü değişim, devlet kanalından yapılan açıklamalar ve yetkililerce uygulamaya konulan politikalar eşliğinde *güvenlikleştirme* kuramı penceresinden analiz edilecektir. Bu çerçevede ilk olarak, 2008'den günümüze TBMM'de yer alan siyasi partiler kanalından yapılan açıklamalara yer verilecektir. Ardından; önemli meslek kuruluşlarının açıklamalarına değinilecektir. Son olarak ise; ülkemizdeki feminist ekolün konuya yaklaşımı ele alınacaktır. Çalışmanın odak kısmını ise; nüfus artışı politikasının Türkiye kamuoyunda yarattığı etkinin *güvenlikleştirme* politikasını nasıl etkilediği incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kopenhag Okulu, Güvenlikleştirme Kuramı, Pro-natalist Nüfus Politikası.

AFTER TURKEY'S 2008 POPULATION POLICY WITHIN THE FRAMEWORK OF SECURITIZATION THEORY: ANTI-NATALIST POLICIES FROM THE TRANSITION TO THE PRO-NATALIST POLICY

ABSTRACT

In this study, changes occurred in 2008, when together with Turkey's population policy formulated by Ole Wæver and then integrated with *the Copenhagen School securitization (securitization)* aims to address in the context of the theory. In this context, first of all; *The Copenhagen School and its security approach* will be outlined. Subsequently; anti-natalist and pro-natalist policies in the wake of a general explanation of what is, in the nature of the historical process of population policies implemented in Turkey will be revealed.

Finally; The radical change in population policy as of 2008 will be analyzed through the security theory window, accompanied by statements from the state channel and policies implemented by the authorities. In this framework, firstly, the statements made through the political parties in the Turkish Grand National Assembly since 2008 will be included. Next; explanations of important professional organizations will be mentioned. Finally; The approach of feminist school in our country to the subject will be discussed. The focus of the study is; It will examine how effective the *securitization* policies that affect the population growth has created public policies in Turkey.

Keywords: Copenhagen School, Securitization Theory, Pro-natalist Population Policy.

1. Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Kuramı

Buzan ve Wæver'ın öncülüğü ile oluşturulan Kopenhag Okulu; Jaap de Wilde, Morten Kelstrup, Pierre Lemaitre and Elzbieta Tromer gibi hepsi Kopenhag'da bulunan, *Barış ve Çatışma Araştırma Merkezi*'nde çalışan bilim insanlarından oluşan güvenlik üzerine çalışan bir ekoldür (Baysal; Lüleci, 2015, s.70). Kopenhag Okulu, güvenliği salt askeri unsurlarla açıklayan yaklaşımların ötesine geçerek onu; askeri, siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel olmak üzere beş sektöre bölmüştür. Kopenhag Okulu'nun sektörel güvenlik çalışması; "kimin güvenliği?" sorusuna yanıt verir niteliktedir. Nitekim her bir güvenlik sektöründe güvenliğin referans nesnesinin farklılaştığı görülmektedir (McDonald, 2008, s.68). Güvenliğin sektörlere ayrılması analiz açısından işlevsel olmakla beraber somut bir karşılığı bulunmamaktadır. Örneğin toplumsal bir güvenlik meselesi gibi görünen göç, kimi zamanlarda siyasi, ekonomik hatta askeri krizler yaratarak çok sektörlü bir yapıya bürünebilmektedir. Öte yandan, askeri bir güvenlik tehdidi olarak görünen terör, çoğu durumda çok sektörlü bir hal almaktadır. Bu açıdan bakıldığında bir güvenlik meselesinin pek çok güvenlik sektörünün kapsamına dâhil olabileceği göz ardı edilmemelidir.

Kopenhag Okulu'nun literatüre kazandırdığı bir diğer kavram ise *güvenlikleştirme (securitization)* olmuştur. *"Güvenlikleştirme, güvenlik tehditlerinin söylem yoluyla nasıl inşa edildiklerini anlamaya çalışan eleştirel güvenlik çalışmaları yaklaşımının literatüre kazandırdığı kavramlardandır."* (Hisarlıoğlu, 2019, s.1). İlk olarak 1995 yılında Ole Wæver tarafından formüle edilen güvenlikleştirme, söylemsel tehdit inşası olarak tanımlanabilir (McDonald, 2008, s.69). Kopenhag Okulu, güvenliği bir *söz edimi (speech act)* olarak görmektedir.

Bir meselenin güvenlik tehdidi sayılabilmesi için, önlem almaya yetkili otorite(ler) tarafından güvenlik tehdidi olarak inşa edilmesi ve dillendirilmesi gerekmektedir (Baysal; Lüleci, 2015, s.63). Başka bir deyişle: "*Bir meselenin güvenlikleşebilmesi için, siyasi elitlerin ya da güvenlik politikalarına etkisi olan grup ve kişilerin meseleyi acil ve olağanüstü tedbirler almayı gerektirecek kadar ciddi bir güvenlik sorunu olarak tanımlaması gerekmektedir.*" (Hisarlıoğlu, 2019, s.2).

Güvenlikleştirmenin gerçekleşmesi için söz edimi tek başına yeterli olmamaktadır. Belirli bir mesele güvenlik tehdidi olarak dillendirildikten sonra ilgili kitle tarafından da güvenlik tehdidi olarak kabul edilmelidir. Aksi halde bir güvenlikleştirmeden bahsetmek mümkün olmayacaktır. Sözü geçen meselenin hedef kitle tarafından da güvenlik tehdidi olarak kabul edilmesi güvenlikleştirme sürecindeki son safhaya geçilmesini sağlar: acil önlemlerinin alınması (Açıkmeşe, 2011, s.61).

2. Türkiye'de Nüfus Politikaları: Anti-Natalist Politikadan Pro-Natalist Politikaya Geçiş

Genellikle Malthus ile özdeşleştirilen anti-natalist görüş Sanayi Devrimi'nin ardından ortaya çıkmıştır. 1789 yılında yayınladığı *"An Essay on the Principle of Population* isimli çalışmasında Malthus, nüfus artışının hızlı seyrinin uzun vadede açlık, işsizlik ve ölümlere yol açabileceğini savunmuştur. Ona göre insanların tükettikleri gıda maddeleri aritmetik bir diziyle artarken nüfus geometrik diziyle artmaktadır (Malthus, 1789, s.33). Pro-natalist politikalar ise, nüfusu ekonomik, askeri, siyasi ve sosyal güç olarak gören bir bakış açısına sahiptir. Ülke içerinde nüfusun yaşlanması, bölgesel siyasi gelişmeler ve artan işgücü ihtiyacı çerçevesinde (ya da bunların yakın gelecekte gerçekleşme ihtimalinden hareketle) devletin nüfus arttırıcı politikalar uygulamasıdır.

Türkiye'de uygulanan nüfus politikalarının tarih geçmişine bakıldığında; Cumhuriyetin ilk yıllarından 1965'lere kadar nüfus artış hızını arttırmaya yönelik (pro-natalist) politikalar uygulandığı görülmektedir. 1929 yılında Meclis Başkanlığı'na sunulan *Bekarlık Vergisi* önerisi ve devamında Türkiye basınının uzun süre bu tartışmalarla meşgul olmasının neticesinde 1941 yılında Meclise gönderilen *Bekar Vergisi Kanun Tasarısı* bu dönemde nüfus arttırıcı politikaların ulaştığı en uç noktadır (Özer, 2013, s.181-182). 1963 yılına gelindiğinde Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında, Türkiye nüfusunun 1935-1960 yılları arasında nüfus artış hızı %1,9'dan %2,95'e yükseldiği ve bu artışın kontrol altına alınması hatta nüfus

azaltıcı politikalara geçiş yapılması gerektiği belirtilmiştir (T.C. Kalkınma bakanlığı, 1963). Netice olarak 1965'te *557 sayılı Nüfus Planlaması Hakkındaki Kanun* ile beraber Cumhuriyet tarihinin ilk anti-natalist nüfus politikası uygulamaya konulmuştur (Koç vd. 2008, s.29).

1961 Anayasası'nda vurgulanan ailenin korunması ibaresi 1982 Anayasası'nda da yer almıştır. Fakat 1982 Anayasa'sında nüfus politikaları bağlamında önemli bir Anayasal kırılma yaşanmıştır. "*Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar."* ifadesi ile aile planlaması ilk defa anayasaya girmiş bulunmaktadır. Anayasadaki bu madde bağlamında 1983 yılında *2827 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun*'un devreye girmesiyle beraber devletin nüfus planlamasındaki yeri yasal olarak belirlenmiştir (Koç vd. 2008, s.55).

2008 yılına gelindiğinde ise, nüfus artış oranının azaltılması (1982 yılından sonra nispeten de olsa artış hızının kontrol edilmesi) yönündeki devlet politikalarında köklü bir değişim yaşandığı görülmektedir. Mart 2008'de Uşak'ta düzenlenen Dünya Kadınlar Günü Paneline katılan dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın *"Sizinle bir Başbakan olarak değil, dertli kardeşiniz olarak konuşuyorum. Biz genç nüfusumuzu aynen korumalıyız. Bir ekonomide aslolan insandır. Bunlar Türk milletinin kökünü kazımak istiyor. Yaptıkları aynen budur. Genç nüfusumuzun azalmaması için en az üç çocuk yapın." (Hürriyet, 2008)* şeklindeki konuşması Türkiye'nin uzun yıllar uyguladığı anti-natalist nüfus politikasından pro-natalist politikasına geçişin ilk adımı niteliğindedir. Erdoğan'ın üç çocuk söylemi devam eden yıllardan günümüze kadar devam etmiştir.

Erdoğan'ın üç çocuk çağrısında bulunduğu 2008 yılı öncesi ve sonrasındaki TÜİK verilerine bakıldığında, Türkiye'deki genç nüfusun azalırken yaşlı nüfusun giderek arttığı görülmektedir (TÜİK, 2018). Bu verilere paralel olarak, üç çocuk söyleminin bilimsel açıklaması 2011 yılında Gaziantep Üniversitesinde konuşma yapan dönemin Gençlik ve Spor Bakanı Suat Kılıç tarafından yapılmıştır. Kılıç: "*Türkiye'deki bilimsel verilere göre, nüfusu bugünkü gençlik oranlarıyla tutabilmenin yolu her ailede asgari 3 çocuğun olmasıyla mümkün. Yani üç olduğunda çok genç bir nüfus olmayacağız sadece mevcut nüfus istatistikleri, mevcut yaş grafiklerini varlığını muhafaza etmiş olacak. Bu sayı üçten fazlaya gittikçe de Türkiye nüfusu bugünkü gençlik grafiklerinden daha genç bir noktaya taşınmış olacak."* açıklamasında bulunmuştur (NTV, 2011).

Üç çocuk talebi devam eden yıllarda Erdoğan tarafından, aşağıdaki örneklerde olduğu gibi, sık sık dile getirilmiştir:

> 8 Mart 2013'te Siirt Şehir Stadyumu, Dünya Kadınlar Günü programını: *"Benim vasiyetim en az 3 çocuk"* (Star, 2013).
>
> "*Ekonomide bir kaide vardır: 'Genç, dinamik demek'. Bu ülkede yıllarca bir doğum kontrolü ihaneti yaptılar ve neslimizi kurutma yoluna gittiler. Neslin önemi, gücü ekonomide olduğu gibi manen de çok önemli.*" (Hürriyet, 2014).
>
> "*Şu anda batı tutuştu. Niye biliyor musunuz çünkü nüfusları yaşlandı. Nüfusu artırmamız gerekiyor. Burada da bir numaralı aktör anneler. Sizsiniz. Kürtaj itirazlarında, 3 çocuk tartışmalarında, ailelerin korunması ile ilgili attığımız adımlarda da bu zihniyet kendini ele veriyor. Bu ülkede doğum kontrolleri yapıldı. Nüfus planlaması, aile planlaması adı altında. Niye biliyor musunuz? Bu milletin neslini kurutmak için. Nüfusumuzu yaşlı hale getirip azaltmak için.*" (Hürriyet, 2016).
>
> *"Kadının iş hayatındaki konumu onun anneliğini asla geriye atmamalıdır. Çalışıyorum diye annelikten imtina eden bir kadın aslında kadınlığını inkar ediyor demektir. Anneliği reddeden, evini çevirmekten imtina eden bir kadın iş hayatında ne kadar başarılı olursa olsun eksiktir, yarımdır"* (BBC, 2016).
>
> "*Benim evli çiftlere hep bir tavsiyem var. Bunu da herkes biliyor. Bir olur garip olur, iki olur rakip olur, üç olur denge olur, dört olur bereket olur, gerisi Allah kerim. Nitelikli nesillere ihtiyacımız var, milletler ailelerden oluşur. Yıllarca bu ülkede maalesef doğum kontrolü dediler, neslimizi kurutma yoluna gittiler. Ama inşallah bu vasıflı nesil, bu dengeyi bozacak.*" (Cumhuriyet, 2019).

Yukarıdaki açıklamalara ek olarak hükümet, nüfusun yaş yapısındaki değişimlerin sonucu aktif olmayan nüfus sayısının azalırken yaşlı nüfusun artmasının gelecekte ülke için risk yaratacağını *10. Kalkınma Planı*'nda da belirmiştir. Bu riskleri bertaraf etmek adına kalkınma planı bünyesinde *Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı* oluşturulmuştur. Programın amacı ise; *"Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gelişmesini desteklemek üzere dinamik nüfus yapısının korunması, aile kurumunun güçlendirilmesi ve böylece sosyal refah ve sosyal sermayenin artırılması"* olarak belirtilmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014, s.192).

3. Türkiye'nin 2008 Sonrası Nüfus Politikasının Güvenlikleştirme Kuramı Çerçevesinden Değerlendirilmesi

Pro-natalist politikanın güvenlikleştirme yaklaşımı çerçevesinde analiz edilmesine geçmeden önce, meselenin Kopenhag Okulu'nun güvenlik sektörlerinden hangisine dâhil olduğunu incelemekte fayda vardır.

Doğum oranları geçmişte orduya asker gereksinimi sebebiyle askeri güvenlik meselesi olarak görülmekteydi. Ole Wæver'a göre nüfusun azalması veya nüfus yapısının bozulması gibi meseleler günümüzde ekonomik hatta siyasi bir güvenlik sorunu olarak görülmektedir. Nüfusun azalması sosyo-ekonomik problemleri de beraberinde getireceğinden ekonomik güvenlik meselesi olarak görülebilmektir. Diğer yandan nüfus azalışı daha fazla göçe sebep olabileceğinden sosyal güvenlik problemlerine arttırabilecektir. Ayrıca doğum oranlarının rakip ülkelerle kıyasla daha düşük olması da devletler için çok yönlü bir güvenlik meselesi olabilir. Son olarak; nüfus yapısındaki olumsuz değişimler, kolektif bir güvenlik meselesi olmasından dolayı güvenlikleştirilmesi için bir dış saldırgana gerek olmamaktadır (Wæver, 2012, s.265).

Türkiye'nin 2008 yılıyla beraber uygulamaya koyduğu Pro-natalist politikanın *güvenlikleştirme kuramı* çerçevesinde analizi yapılırken, Ole Wæver kolektif güvenlik yaklaşımı altında, çalışmanın başında belirtilen ve güvenlikleştirmenin gerçekleşmesi için sırasıyla gerçekleşmesi gereken üç unsurlara bakmak gerekmektedir. Yukarıda da bahsedildiği üzere bu üç unsur sırasıyla: Söylem edimi, ikna süreci(hedef kitle nezdinde kabul) ve acil/olağan dışı önlemlerdir.

Söylem edimi açısından bakıldığında; ilk olarak 2008 yılında Erdoğan tarafından dile getirilen üç çocuk çağrısı ve devam eden yıllarda bu talebin sıkça dile getirilmesi güvenlikleştirme sürecinin ilk adımı olan söylem ediminin gerçekleştiğini göstermektedir. Nitekim Erdoğan'ın nüfus artışını teşvik etmek amacıyla yapmış olduğu açıklamalara bakıldığında; "*Türk milletinin kökünü kazımak istiyorlar", "neslimizi kurutma yoluna gittiler", "nüfusumuzu yaşlı hale getirip azaltmaya çalıştılar*" gibi beka söylemleri yer almaktadır. Türkiye'de genç nüfus oranının azalmasının planlı bir girişim olduğunu iddia eden Erdoğan, nüfus verilerini ulusal güvenliğin bir parçası olarak görmektedir.

Bir konunun güvenlikleştirilebilmesi için söylem ediminin ardından ***ikna süreci*** gelmektedir. Aksi halde dillendirilen tehdit hedef kitle tarafından bir güvenlik meselesi olarak kabul görmediği durumlarda söz konusu meselenin güvenlikleştirilmesinden söz edilemeyecektir. En az üç çocuk politikasına kamuoyunun verdiği tepkiyi incelemek adına, 2008'den günümüze mecliste yer alan muhalefet partilerinin, çeşitli meslek kuruluşlarının ve feminist oluşumların konuyla ilgili yaptıkları açıklamalara bakmak gerekmektedir.

CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu 8 Mart Dünya Kadınlar Günü sebebiyle şöyle bir açıklamada bulunmuştur: *"AKP iktidarıyla birlikte yaşamın her alanında artan şiddet en çok kadınlarımızı vurdu. Neredeyse her yeni gün, en az bir kadın cinayetiyle sona eriyor. 8 Mart'ı kutlamak için meydanlara çıkan kadınlarımız, güvenlik güçlerinin müdahalesine maruz kalıyor; anayasal hakları olan, 'Kadın-erkek eşitliği' talepleri, açıkça göz ardı ediliyor. Kadınlarımızın iş yaşamına katılma hakları ellerinden alınıyor, 'En az üç çocuk' baskısıyla eve bağlanmak isteniyor." (Sözcü, 2016).* Ana muhalefet partisi kadın milletvekilleri ise başbakanın öncelikle eğitim, sağlık ve istihdam sorunlarını çözmeye odaklanması gerektiğini vurgu yapmışlardır. CHP Ankara Milletvekili Nesrin Baytok ise *"müjde bir Erbakan'ımız daha oldu"* diyerek üç çocuk söylemine tepkisini belirtmiştir (Milliyet, 2008). CHP Adana Milletvekili Nevin Gaye Erbatur ise: *Başbakanın söylemini doğru bulmuyorum. 1994 yılında imzalanan Kahire Nüfus Konferansı'na göre kadına hiç kimse şu kadar çocuk doğur ya da doğurma diyemez. Eğitim ve istihdam sorunları ortada. İstihdam ve eğitim sorununu çözmeden çocuğu dünyaya getirmek, bunu teşvik etmek büyük yanlış. Ben böyle bir sözün Başbakan tarafından söylenmiş olmasını büyük talihsizlik olarak görüyorum. Bu konudaki karar ailelere bırakılmalı…"* şeklinde sert bir açıklamada bulunmuştur (Hürriyet, 2008). 2008'den günümüze mecliste yer alan bir diğer muhalefet partisi olan MHP kanalına bakıldığında ise konuyla ilgili herhangi bir açıklama yapılmadığı görülmektedir.

2015 Genel seçimlerinin ardından meclise giren HDP kanalına bakıldığında ise, dönemin eş genel başkanı Selahattin Demirtaş'ın genel seçimlerden önce "*Üç çocuk doğurun anlayışına karşı herhalde en büyük cevabı siz vereceksiniz. Üç çocuk yapmıyoruz ama bir çocuğa oy vereceğiz, o senin hakkından gelir."* diyerek üç çocuk politikasına karşı tutumunu belirtmiştir. Diğer yandan HDP Eş Genel Başkanı Figen Yüksekdağ ise; "*Erkek egemen iktidarın ordusunda asker olmak için o askerleri bakan, büyüten ve iktidara asker yetiştiren birer araç olmaları istendi kadınlardan"* sözlerini kullanarak feminist bir bakış açısıyla iktidarı militarist politikalarda kadınları kullanmakla suçlamıştır (Cumhuriyet, 2015). 2018 Genel seçimlerinin ardından meclise girmeyi başaran İyi Parti'ye bakıldığında ise parti genel başkanı Meral Akşener'in üç çocuk politikasına yönelik doğrudan bir açıklaması bulunmamakla birlikte Akşener; "*Dünyanın en güçlü ülkeleri aynı zamanda kadının da güçlü olduğu ülkelerdir. Bizim kadınlarımız, var olabilmek, ayakta durabilmek, hayata tutunabilmek için mücadele ediyor. Hayatın her alanında önlerine konulan bariyerlerle uğraşıyor… Ruhu yaşlanmış, umutsuz kadınlar ülkesi Türkiye!*

Ekonomik kriz ortamında milletimizin en zorda olan kesimlerinden biri boşanmış kadınlardır. İkinci yargı paketi hazırlığındaki iktidarı şimdiden uyarıyorum; boşanmaların ekonomik mağduru kadınların hak ve hukukuna dikkat edin." sözleriyle kadının sosyo-ekonomik hayattaki yerine verdiği önemi vurgulamaya çalışmıştır (Independent, 2019).

Pro-natalist politikalar ve kamuoyunu ikna süreciyle ilgili olarak Türkiye'deki önemli meslek kuruluşlarının açıklamalarına da bakmakta fayda vardır. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)'nin kurmuş olduğu Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)'nın nüfus ile ilgili yapmış olduğu çalışmalara bakıldığında; Türkiye'de genç nüfusun azalmasının tehdit olmadığı, aksine nüfus artışının ekonomide bazı olumsuzluklar yaratacağı yönündedir. Bu bakış açısına göre, 2008 sonrası uygulanmaya başlanan pro-natalist politikalar Türkiye'deki genç iş gücü sayısını arttırma amacına sahiptir. Oysa Türkiye'nin asıl sorunu bu değildir. TEPAV'a göre ülkemizde iş gücüne katılma potansiyeli olan kadınların iş gücüne katılma oranının çok düşük olması ve iş gücünün kalifiye olmaması Türkiye'nin ekonomik kalkınması önündeki en büyük engellerdir. Dolayısıyla en az üç çocuk talebiyle kadınların büyük bir kısmı iş gücüne katılmamaya devam ederken, yeni gelen nüfus da kalifiye olmadığı müddetçe pro-natalist politikalar ekonomi için bir çözüm yolu olmayacaktır (Sayan, 2013). Diğer yandan Türkiye'de yaygın bir sorun olan çocuk yoksulluğu sağlık sorunlarını ve eğitimsizliği beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'de aile başına düşen çocuk sayısını 2'den 3'e çıkarmak istatistiksel olarak mantıklı gözükse de, hâlihazırdaki refah sorunu çözülmeden nüfus artışını hedeflemek rasyonel olmamaktadır (Acar, 2012).; Ayrıca TEPAV, Türkiye'nin orta gelir tuzağından kurtulmaya çalışan bir ülke olarak yüksek katma değerli ürünlere yönelerek işgücü ihtiyacını azaltmanın mümkün olduğundan bahsedilmektedir. Aksi halde, petrol talihlisi ülkeler dışında, nüfusunu arttırdığı halde zenginleşen bir ülke örneği bulunmamaktadır (Sayan, 2013).

En az üç çocuk söylemleri bağlamında Türk Tabipler Birliği (TTB)'nin yapmış olduğu yazılı açıklama şu şekildedir:

> *"Bu doğurganlıkla 2008 yılında 74,8 milyon olan nüfusumuzun 2025'de 87,8 milyon kişi olması beklenmektedir. 65 yaş üstü nüfusumuz da halen tüm nüfusun sadece yüzde 5,7'sini oluşturmaktadır. Türkiye nüfusunun yüzde 26,8'ini doğurgan çağda kadınlar oluşturmaktadır ve nüfusun yaklaşık yüzde 50'si de 25 yaş altındadır. Yani nüfusumuzun azalacağı öngörüsü doğru değildir. En az 30 sene daha istihdam ihtiyacı olan genç sayısı artacaktır."* (Cumhuriyet, 2010).

TTB, devletin üç çocuk politikası uygulamasının başta eğitim ve sağlıkta olmak üzere toplum üzerinde ağır sonuçları olacağına değinmiştir. İşsizliğin nüfusun geneline oranla genç nüfusta daha fazla olduğunu belirten TTB, üç çocuk politikasıyla ekonomik göstergelerin daha da kötüye gideceğini, üstelik kadının iş hayatından ve sosyal yaşamdan giderek daha fazla dışlanacağına vurgu yapmıştır (Cumhuriyet, 2010).

TÜSİAD'ın çalışmalarına bakıldığında Türkiye'nin 20. yüzyıldaki gelişmiş ülkeler gibi demografik açıdan bir değişim sürecinin içinde bulunduğu, her ülkenin tarihinde bir kez gerçekleşen demografik geçiş sürecini yaşadığı belirtilmektedir. Yüksek doğum ve yüksek ölüm hızlarından düşük doğum ve düşük ölüm hızlarına geçiş sürecini anlatan Demografik Geçiş Kuramı penceresinden bir analiz yapan TÜSİAD, Türkiye'nin içinde bulunduğu geçiş sürecini Yüksek Fırsat Penceresi üzerinden analiz etmektedir. Yüksek Fırsat Penceresi kuramına göre nüfusun geçiş sürecinde istihdam edilebilecek nüfus zirve noktasında yer alır ve bu her ülkenin tarihinde yalnızca bir kez gerçekleşir. Japonya'nın 1960'larda, Doğu Asya'nın ise 1970'lerde yaşadığı hızlı büyüme dönemi bahsi geçen Yüksek Fırsat Penceresi zamanları olmuştur. Bu dönem aynı zamanda bağımlı nüfus olarak tanımlanan 0-14 arası nüfusun giderek azaldığı süreçtir. *Demografik Geçiş Kuramı*'na göre bu sürecin yaşanması kaçınılmazdır. Dolayısıyla bu yaklaşıma göre Türkiye, nüfus artış politikalarıyla zaman kaybetmek yerine bu geçiş sürecini bir fırsat olarak görür ve sosyo-ekonomik yatırımlara yönelirse uzun vadede büyüme ve kalkınmayı yakalayabilecektir (Tansel, 2012, s.39).

Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) ise nüfus artışını hedefleyen politikalara karşı sert bir tutum benimsemiştir. TMMOB 3. Kadın Kurultay'ı basın açıklamasında aşağıdaki açıklama yapılmıştır:

> *"Siyasi iktidar, kapitalizmin kadın ile ihtiyaca bağlı olarak "ucuz emek - kutsanmış annelik" arasında kurduğu ikiyüzlü ilişkisini kadınlara üç çocuk doğurma talimatı ile somut söyleme dönüştürmüştür. Aynı zamanda daha fazla çocuk ile sermayenin ucuz işgücü ihtiyacına yönelik olarak sisteme daha fazla ücretli köle yetiştirilmek istenmektedir. Ülkemizde kadınların eğitim, istihdam ve sosyal yaşama katılım oranları ve bu oranlarda son yıllarda görülen düşüş bunun en açık göstergesidir. Kadının sosyal statüsü, eğitim ve istihdamı açısından ülkemiz ne yazık ki 3. Dünya ülkeleri arasında yer almaktadır."* (TMMOB, 2013).

Türkiye'deki feminist harekete bakıldığında, Türkiye'deki batılılaşma hareketinde batının bilim ve tekniğini alarak yerli kültürle harmanlamak fikrinin merkeze alındığı, kadının sosyo-ekonomik hayattaki yerinin milli-dini kültür penceresinden düzenlendiği ve kadınların

batılılaşmanın dışında bırakıldığı yönünde eleştiriler yapılmaktadır. Sancar'a göre; Türk modernleşme anlayışı kadının ne giyeceğinden nereye gideceğine, kiminle evleneceğinden kaç çocuk yapacağına kadar 'yerli kültür' perspektifinden kadının sosyo-ekonomik hayattaki yerini belirleme eğiliminde olmuştur (Sancar, 2010).

Kadının hayattaki varlığının annelik üzerinden tanımlanmasına karşı çıkan feministler, çocuk yapıp yapmama veya kaç çocuk yapacağına dair karar özgürlüğünün kadınların elinden alınmamasını savunmaktadırlar. Diğer yandan; Türkiye'deki sol görüşlü feministler Erdoğan'ın üç çocuk söyleminin ardında yatan sebebi, kadınları doğurmaya teşvik ederek işgücüne katılacak nüfusu çoğaltıp ucuz işgücü sağlama amacı olarak açıklamışlardır (Mutfak Cadıları, 2010). Diğer yandan; iklim değişikliği, kaynak kıtlığı ve ekonomik krizler gibi nedenlerle giderek kötüleşen dünya şartlarında çocuk yapmanın doğacak çocuğa yapılan bir haksızlık olacağını dile getiren kesimler de vardır (Euronews, 2019).

Her yıl 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nde *Feminist Gece Yürüyüşü* yapan feminist kadınlar, 13. Gece yürüyüşlerinde: "*Kadınlara üç çocuk, beş çocuk doğurma baskısı, devletin en üst katlarından yapılırken, anneliğin bir kadının hayatındaki en önemli kariyer olduğu telkin edilirken, biz kadınlar, "bedenimiz bizimdir, hayatımızla ilgili karar hakkı bizim" diyoruz. Kürtaj yasağının meclisten geçmesine yol vermedik."* şeklinde açıklamada bulunarak en az üç çocuk talebine sert bir tepki göstermişlerdir (Halkevleri, 2015).

Kadın haklarını savunan kuruluşlardan bir diğeri olan Balıkesir Kadın Platformu: *"Hükümet, çıkardığı yasaların ve ulusal politikaların bütününde kadını birey olarak görmemektedir. 'Kadın- erkek eşit değildir', 'En az üç çocuk doğurun', 'Çocuk doğurarak vatani hizmetinizi yerine getirin' gibi söylemlerle yeni bir çalışma yaşamı ve yeni bir toplumsal yaşam inşa edilmek istenmektedir"* şeklinde bir açıklama yaparak nüfus artışı politikalarına karşı çıkmıştır (Odatv, 2017).

Yukarıda yer verilen kamuoyu açıklamaları, ilk olarak 2008 yılında Erdoğan'ın dillendirmiş olduğu ve sonraki süreçte defalarca tekrarlanan; azalan genç nüfusun tehdit oluşturduğu ve en kısa zamanda 'en az üç çocuk' politikasını benimseyerek bu tehdidi bertaraf edilebileceğine yönelik açıklamaların hedef kitle nezdinde karşılık görmediğini ortaya koymaktadır. 2008'den itibaren doğum yanlısı söylemler yeterince güçlü olmasına rağmen Türkiye halkını daha fazla çocuk sahibi olmaya ikna edememiştir.

Nitekim söylemin gerçekleştiği 2008'de; TÜİK verilerine göre ülkedeki doğum hızı 2,15 iken 2011'de 2,05'e, 2018'de ise 1,99'a düşmüştür (TÜİK, 2019).

Güvenlikleştirme yaklaşımına göre; siyasetin konusu olmayan bir mesele söylem edimiyle siyasi alana taşınır. Meselenin bir müddet siyasi alanda tartışılması onun güvenlik tehdidi olarak kabul edilip edilmediğini ortaya koyar. Kamuoyu ya da hedef kitle nezdinde güvenlik tehdidi olarak kabul gören meseleler siyasi alandan güvenlik alanına geçer ve böylece güvenlikleşirmenin son aşaması olana acil önlemler alma konusunda güvenlikleştirici otorite meşruluk kazanmış olur (Miş, 2011, s.350). Bu bilgiler ekseninde ülkemizde genç nüfusun azalmasının yaratacağı problemler 2008 yılında Erdoğan tarafından siyasi alana taşınmıştır. En az üç çocuk söylemlerinin her fırsatta tekrarlanması, kürtaja ilişkin kapsamlı devlet politikalarının geliştirilmesi, doğurganlığı teşvik amacıyla ailelere yapılan sosyo-ekonomik yardımlar siyaset gündemini uzun süre meşgul eden meseleler olmuştur. Yarım gün çalışma desteği, çocuk parası, doğum yardımı, bakıcı ödeneği, emzirme ödeneği desteği, iş görmezlik ödeneği gibi uygulamalarla devletin çalışan kadınların çocuk yapmaktan vazgeçmemesi için uygulamaya koyduğu politikalar 2020 yılı itibariyle de devam etmektedir (Sabah, 2019).

Görüldüğü üzere 2008'den günümüze değin devletin nüfus artışını destekleyen uygulamalarının devam etmesi, nüfus yapısında meydana gelen bozulmaların güvenlik meselesi olmaya devam ettiğini göstermektedir. Güvenlikleştirme perspektifinden bakıldığında mesele güvenlikleştirilerek siyasi alandan güvenlik alanına taşınamamış olsa da siyasi alanın dışına da çıkarılmamıştır.

4. Sonuç

2008 yılında dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından dile getirilen genç nüfusun bilinçli olarak azaltıldığı ve aile başına en az üç çocuk yapılmadığı takdirde nüfusun giderek yaşlanacağı yönündeki söylemleri, anti-natalist politikadan pro-natalist politikaya geçişin ilk adımı niteliğindedir. Nüfus artış oranının azaltılması yönündeki devlet politikalarında köklü bir değişim yaşandığı bu dönemde, azalan nüfusun acil önlem alınması gereken ve tüm toplumu ilgilendiren bir güvenlik meselesi olarak sunulması kamuoyunda büyük tartışmalara sebebiyet vermiştir.

Hükümetin 2008 yılında başlattığı ve zamanla devlet politikası haline gelen pro-natalist politikalar Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme yaklaşımı bağlamında değerlendirildiğinde; güvenlikleştirme kuramının ilk şartı olan söylem ediminin farklı tarihlerde birbirini destekleyici şekilde Erdoğan tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Fakat güvenlikleştirmenin gerçekleşmesi için söz edimi tek başına yeterli olmamaktadır. İlgili kitlenin meseleyi güvenlik tehdidi olarak algılamaması durumunda güvenlikleştirmenin üçüncü safhası olan acil önleme geçilemeyeceğinden dolayı süreç durmakta ve konu ya siyasal alanın dışına taşınmakta ya siyasal alanda tartışılmaya devam edilmektedir. Türkiye'de siyasi kanattan; CHP, HDP ve İyi Parti'nin, sivil kanattan ise; TOBB, TTB, TÜSİAD, TMMOB gibi meslek kuruluşları ile feminist kuruluşların nüfus artışı politikalarına yapmış oldukları sert eleştiriler ve 2008-2019 dönemleri arasında azalan doğum oranları değerlendirildiğinde azalan nüfus artışının kamuoyu nezdinde bir güvenlik meselesi olarak kabul görmediği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla azalan genç nüfus meselesinin güvenlikleştirilemediğini söylemek mümkündür. Diğer yandan; devletin pro-natalist politika ve söylemleri aynı şekilde sürdürmesi ise, konunun siyasal alanın dışına çıkarılmadığını ve uzun bir dönem daha siyaseti ve medyayı meşgul edeceğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

Acar, O. (2012). *Geleceğin Güçlü Türkiye'si ve Yoksul Çocuklarımız.* (Çevrimiçi). https://www.tepav.org.tr/tr/kose-yazisi-tepav/s/3287 (04.01.2020)

Açıkmeşe, Sinem A. (2011). Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni- Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri. *Uluslararası İlişkiler*. 8(30), 43-73.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2013). *Türkiye'de Doğurganlık Oranlarının Düşmesi, Potansiyel Etkiler ve Proaktif Politika Önerileri*. (Çevrimiçi). https://ailevecalisma.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/arastirmalar/tu-rkiye-de-dog-urganlik-oranlari.pdf (02.01.2020)

Baran, T., Macar, E. (2017). Değişen Güvenlik Yaklaşımları Örneğinde Kopenhag Okulu'nun Toplumsal Güvenlik Yaklaşımı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.* 10(54), 541-259.

Baysal, B., Lüleci, Ç. (2015). Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi. *Güvenlik Stratejileri.* 11(22), 61-96.

BBC. (2016). *Erdoğan: Anneliği Reddeden Kadın, Eksiktir, Yarımdır.* (Çevrimiçi). https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160605_erdogan_kadin (27.12.2019)

Bilgin, P. (2010). Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları. *Stratejik Araştırmalar,* 8(14), 30-53.

Buzan, B., Hansen, L. (2009). *The Evolution of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press.

Buzan, B., Wæver, O., Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Londra: Lynne Rienner Publishers.

Cumhuriyet. (2010). *Başbakan Yanılıyor! Nüfusumuz Azalmıyor.* (Çevrimiçi). http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/144946/_Basbakan_yaniliyor__Nufusumuz_azalmiyor_.html (20.12.2019)

Cumhuriyet. (2015). *Yüksekdağ: HDP'nin Baraj Altında Bırakılması İmkansızdır.* (Çevrimiçi). http://www.cumhuriyet.com.tr/amp/haber/siyaset/380737/yuksekdag-hdpnin-baraj-altinda-birakilmasi-imkansizdir.html (02.01.2020)

Cumhuriyet. (2019). *Cumhurbaşkanı Erdoğan: Doğum Kontrolü Dediler, Neslimizi Kurutma Yoluna Gittiler.* (Çevrimiçi). http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/1429859/erdogan-dogum-kontrolu-dediler-neslimizi-kurutma-yoluna-gittiler.html (18.12.2019)

Euronews. (2019). *Anne Olmayı Reddeden Kadınlar: Var Olmak için Anne Olmaya İhtiyacımız Yok.* (Çevrimiçi). https://tr.euronews.com/2019/05/04/anne-olmayi-reddeden-kadinlar-var-olmak-icin-anne-olmaya-ihtiyacimiz-yok (03.01.2019)

Halkevleri. (2015). *Binlerce kadın Feminist Gece Yürüyüşü'nde Buluştu: 'Hayatımıza sahip çıkıyoruz'.* (Çevrimiçi). http://www.halkevleri.org.tr/guncel/binlerce-kadin-feminist-gece-yuruyusu-nde-bulustu-hayatimiza-sahip-cikiyoruz (02.01.2020)

Hisarlıoğlu, F. (2019). Güvenlikleştirme. *UİK Güvenlik Portalı. (Çevrimiçi).* https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/Guvenliklestirme_FulyaHisarl%C4%B1oglu_v.1.pdf (02.01.2020)

Hürriyet. (2008). *Başbakan 3 Çocuk Doğurun Diyor ama...* (Çevrimiçi). http://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-3-cocuk-dogurun-diyor-ama-8407613 (04.01.2020)

Hürriyet. (2008). *Erdoğan: En Az Üç Çocuk Doğurun.* (Çevrimiçi). http://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-en-az-uc-cocuk-dogurun-8401981 (18.12.2019)

Hürriyet. (2014). *Doğum Kontrolü İhanet. (Çevrimiçi).* http://www.hurriyet.com.tr/gundem/dogum-kontrolu-ihanet-27826252 (20.12.2019)

Hürriyet. (2016). *Cumhurbaşkanı Erdoğan Kadınlara Seslendi.* (Çevrimiçi). http://www.hurriyet.com.tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-kadinlara-seslendi-40065359 (20.12.2019)

Independent. (2019). *Akşener, Erdoğan'a Seslendi: Git, Bu Hadsiz Mektubu Suratlarına Çarp*. (Çevrimiçi). https://www.independentturkish.com/node/90981/siyaset/ak%C5%9Fener-erdo%C4%9Fan%E2%80%99-seslendi-git-bu-hadsiz-mektubu-suratlar%C4%B1na-%C3%A7arp (02.01.2020)

Koç, İ., Eryurt, A., Adalı, T., Seçkiner, P. (2008). Türkiye'nin Demografik Dönüşümü. *Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü*. (Çevrimiçi) http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TurkiyeninDemografikDonusumu_220410.pdf (18.12.2019)

Malthus, T. (1789). *An Essay on the Principle of Population.* (Çevrimiçi). http://www.esp.org/books/malthus/population/malthus.pdf (15.11.2019)

McDonald, M. (2008). Constructıvısm. P.D. Williams(Ed.). *Security Studies: An İntroduction* (59-73). Abingdon: Routledge Publishing.

Milliyet. (2008). *Kadın Vekillerden Erdoğan'a: Bir Erbakan'ımız Daha Oldu.* (Çevrimiçi). http://www.milliyet.com.tr/siyaset/kadin-vekillerden-erdogana-bir-erbakanimiz-daha-oldu-503161 (04.01.2020)

Miş, N. (2011). Güvenlikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenlikleştirilmesi. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 6(2), 345-381.

Mutfak Cadıları. (2010). *En Az 3 Çocuk*. (Çevrimiçi). http://www.sosyalistfeministkolektif.org/feminist-politika/buelten-mutfak-cad-lar/en-az-3-cocuk/ (02.01.2020)

NTV. (2011). *Başbakan Erdoğan'ın Sık Sık Yaptığı 'En Az 3 Çocuk' Çağrısının Bilimsel Açıklaması, Bakan Suat Kılıç'tan Geldi.* (Çevrimiçi). https://www.ntv.com.tr/turkiye/erdogan-neden-3-cocuk-istiyor,OTirEfi0i0KarRfpGMUW1g (27.12.2019)

Odatv. (2017). *Bir Yanda Coşku Bir Yanda Gözaltı*. (Çevrimiçi). https://odatv.com/kadinlarin-yuruyusune-mudahale-0803171200.html (02.01.2020)

Özer, S. (2013). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bekârlık Vergisi'ne İlişkin Tartışmalar. *Akademik Bakış*. 6(12), 173-191.

T.C. Kalkınma Bakanlığı (2014). *Onuncu Kalkınma Planı*. (Çevrimiçi). http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Onuncu-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-2014-2018.pdf (29.31.2019)

Sancar, S. (2010). *Üniversitede Feminizm? Bağlam, Gündem ve Olanaklar*. (Çevrimiçi). http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/03/serpil-h.universitede_kadin_calismalari.pdf (04.01.2020)

Sayan, S. (2013). *3+ Çocukçular Tam Olarak Ne İstiyor?* (Çevrimiçi). https://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/3982/3++cocukcular+tam+olarak+ne+istiyor_+ (22.12.2019)

Sayan, S. (2013). *Nüfusu "Genç ve Dinamik" ama Türkiye bir Al(ex)manya Değil!* (Çevrimiçi) https://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/3752/Nufusu+___genc+ve+dinamik___+ama+Turkiye+bir+Alexmanya+degil__ (03.01.2020)

Sözcü. (2016). *Kılıçdaroğlu'ndan O Müdahaleye Tepki.* (Çevrimiçi). https://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/kilicdaroglu-meydanlara-cikan-kadinlarimiz-guvenlik-guclerinin-mudahalesine-maruz-kaliyor-1125289/ (28.12.2019)

Star. (2013). *Erdoğan: Benim Vasiyetim En Az 3 Çocuk*. (Çevrimiçi). https://www.star.com.tr/politika/erdogan-benim-vasiyetim-en-az-3-cocuk-haber-734186/ (20.12.2019)

Tansel, A. (2012). *2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: İş Gücü Piyasasına Bakış.* TÜSİAD.

TMMOB. (2013). *TMMOB 3. Kadın Kurultayı Basın Açıklaması*. (Çevrimiçi). https://www.tmmob.org.tr/icerik/tmmob-3-kadin-kurultayi-basin-aciklamasi (22.12.2019)

TÜİK. (2019). *Temel Doğurganlık Göstergeleri*. (Çevrimiçi). http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist (28.12.2019)

TÜİK. (2018). *Yıllara, Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus: 1935-2018*. (Çevrimiçi). http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist (28.12.2019)

Waewer, O. (2008). Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi. *Uluslararası İlişkiler*. 5(18), 151-178.

KADIN VE ÖZ GÜVEN

Dr. Öğr. Üyesi Saliha YURTÇİÇEK EREN
Muş Alparslan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi

ÖZET

Güvenin çeşitli tanımları bulunmaktadır. Genel olarak kendine güven, kişinin kendi fikirlerine, öğrenme yeteneğine ve duygularına inanması olarak ifade edilebilir. İnsanlığın varoluşundan itibaren ortaya çıkan öz güven okul, aile ve iş yaşamı süresince geçirilen türlü deneyimlerden etkilenen hayatın her döneminde ihtiyaç duyulan bir gereksinimdir. Öz güvenin sözlük anlamı kişinin kendine duyduğu güvendir. Öz güven kısaca kişinin kendisi hakkında sahip olduğu düşüncelerin zekâsı, bilgisi, yetenekleri ve deneyimleri ile paralel olması olarak da tanımlanabilir. Kendine güvenen kişi, karşılaştığı olaylara pozitif ve gerçekçi yönden bakabilir, yaşadıklarını doğru değerlendirebilir, kendisi için doğru kararlar verebilir ve hayatındaki değişimlere etkin tepkiler gösterebilir. Öz güven seviyesi kişiden kişiye değişebilir. Öz güvenin çokluğu ya da azlığı kişiyi istediği şekilde hayatını yönlendirme konusunda başarılı ya da başarısız kılacaktır. Öz güven eksikliğinin yaşandığı durumlarda psikolojik ve ruhsal bozukluklardan tutun aile hayatında çocuk yetiştirmede eşler arasında, iş hayatında ve hayatın diğer alanlarında pek çok sorunun ortaya çıkmaktadır. Özellikle ülkemizde kadınlarda öz güven eksikliğinin sık rastlanması yaşanan bir durumdur.

Öz güven kadın için önemli bir duygusal gerekliliktir ve öz güven eksikliğinin kadın sağlığına ve yaşam kalitesine olumsuz yansımaları olabilmektedir. Öz güveni kadın ve erkeklerde farklı faktörler etkileyebilmektedir. Bu çalışmanın amacı kadınlarda öz güvenin önemini ve etkisini incelemektir.

ABSTRACT

Confidence has several definitions. In general, self-confidence can be expressed as believing in one's own ideas, learning ability and emotions. The self-confidence that has emerged since the existence of humanity is a need that is needed in every period of life, which is affected by various experiences during school, family and business life. The dictionary meaning of self-confidence is to have confidence in yourself. Self-confidence can also be briefly defined as the thoughts of the person about himself, in parallel with his intelligence, knowledge, abilities and experiences. The confident person can look at the events she encounters in a positive and realistic way, evaluate her experiences correctly, make the right decisions for herself and react effectively to the changes in her life.

The level of self-confidence can vary from person to person. The highness or lowness of self-confidence will make the person successful or unsuccessful in guiding their life as they wish. In cases where there is a lack of self-confidence, many problems arise between spouses, raising children in family life, business life and other areas of life, from psychological and mental disorders. Especially in our country, a lack of self-confidence is common in women. Self-confidence is an important emotional requirement for women and lack of self-confidence may have negative implications for women's health and quality of life. The purpose of this study is to examine the importance and impact of self-confidence in women.

Giriş

Öz güven kadın için psikolojik yaşımın temel unsurlarından biridir. Kendini belli bir oranda değerli görmeyen insanın temel ihtiyaçları çok giderilmediğinde sıkıntı içinde yaşar. İnsanları başka varlıklardan ayıran ana özelliklerden biri kendisinin farkında olmasıdır. Bu bir kimlik meydana getirir ve sonra bu kim diye bir önem kazandırır. Başka bir ifadeyle birey kim olduğunu açıklamak ve daha sonrasında bu kimliği sevip sevmediğine dair karar verme gücüne sahiptir. Yani öz güven problemi insanın bu yönü ile alakalıdır.

Tarihe bakıldığında kadınların kendine güven, doğrudan eyleme geçme, güçlü bir şekilde davranma yeteneklerini bastırdığı görülmektedir. Bu durum günümüzde de büyük şehir, küçük şehir fark etmeden devam etmektedir. Birçok sebepten ötürü çoğu kadının bilinçaltında kadın olduğu için değersiz olduğuna dair bir inanç vardır. Kadınların yaşamı bu inanç doğrultusunda şekillenebilmektedir. Yani kadınlar, kendilerini değersiz, yetersiz hissedecekleri olayları ve insanları yaşamlarına çekebilmektedir. Tüm kadınlar çocukluktan itibaren utanma ve suçluluk hissini öğrenmektedir.

Kadınlar bazı kurallar ve yasalarla birlikte belli bir şekilde davranmak ve düşünmek için ebeveynler ve toplum tarafından programlanabilmektedir. Kadın olmakla ilgili öfkeler de bununla birlikte gelmektedir. Bazı kadınlar bu durumdan memnun olsa da çoğu kadın bundan hoşnut değildir. Öz saygı ve içsel öz değer bir kadının sahip olabileceği en değerli şeydir. Öz saygısı olan birine herkes saygı duyar. Bir kadın bu özelliklere sahip değilse, o zaman onları geliştirmesi gerekir. Öz değer güçlenirse, aşağılayıcı ve istismarcı durumlar kabul edilemez hale gelir. Başkalarının baskılarını kabul etmek 'iyi olmamaya' ya da değersiz olmaya inanmaktan ileri gelir.

Çoğu kadın kendini hizmet etmeye zorlanmış hissetmektedir ve bu da kadını tüketmektedir. Genellikle çalışan anneler biri ofiste, diğeri de eve geldikten sonra başlamak üzere iki tam zamanlı iş yapmakta ve ailenin ihtiyaçlarını da görmektedirler.

Böyle fedakârlıklar feda edeni öldürebilir. Görsel ve yazılı yayınlarda genelde kadınların mükemmel vücuda sahip olması gerektiği vurgulanır. Bu durum kadına inceden inceye baskı uygular. Dolayısı ile baskı altında kendini olduğu gibi sevmekten ve kabul etmekten uzaklaşan mutsuz kadınlar ordusunun her geçen gün artması kaçınılmaz bir gerçektir. Kadın olmanın güzelliğini, medyanın aracılık ettiği estetik harikası olma zorunluluğundan öteye geçerek doğal olma bilinciyle rahat ve güzel yaşamak her kadının hakkıdır. Kadınların kadının bedeninde mutlu olmayı, kendini tırnağının ucundan saçının telinin dibine kadar sevmeyi, olduğu haliyle zaten güvende olduğunu hissetmeyi bilmesi gerekir.

Savunmasız genç kızlarken öz saygıyı azaltmaya çalışan ve başkalarının kabul edebileceği biri olmak ya da çekici olmak için belirli bir ürünü kullandırmak hissini doğuran reklamların etkisiyle toplumumuzda ergen kızların öz saygıları son derece düşük olabilmektedir. Azalan öz saygı duygusu birçok durumda yetişkinlik yıllarında da devam etmektedir. Çoğu evli kadın seçim haklarını kaybettiklerini hissettikleri için güçlerinden vazgeçmiştir ve son derece yalnız hissetmektedir. Yine kendi başına ölmekten çok korktukları için kötü işlerine ve evliliklerine devam edebilmektedirler.

Çoğu kadın yeterince iyi olmadığına ve kendi başlarının çaresine bakamayacaklarına inanır. Oysa bu durum gerçeği yansıtmamaktadır. Birçok kadının başarılı olma korkusu vardır. Kendilerini iyi hissetmeyi ya da zengin olmayı hak etmediklerini düşünmektedirler. Bunun nedenlerinden biri kadının kendini ikinci plana koymasıdır. Toplumun olumsuz inançları kabul edilirse o zaman bu beklentiler gerçek olacaktır ve birçok olumsuz deneyim yaşanacaktır. Yani kişinin inandığı şey gerçeği olur.

Kadınlar genellikle evli değillerse ya da ilişkileri yoksa kendilerini tamamlamış hissetmez. Bir partner bulmak için hissedilen yoğun baskı sonucu çoğu kadın tatmin edici olmayan ve hatta istismar edildikleri ilişkilere razı olur. Oysa bazen yalnız kalmak kadın için daha iyi olabilir. Kadının öz saygısı gelişirse tüm ailesinin öz saygısı gelişir. Küçük çocukların güçlendirilmesi güçlü yetişkinlerin olmasına neden olur. Kızlara kendini güçlendirmesi öğretildiğinde istismar edilmelerine ya da bir şekilde ezilmelerine izin vermeyeceklerdir. Bu durumda erkek çocukları da yaşamlarındaki tüm kadınlar dâhil herkese saygı duymayı öğreneceklerdir. Hiçbir erkek bebek bir istismarcı olarak doğmaz ve hiçbir kız bebek bir kurban ya da öz değerden yoksun bir birey olarak doğmaz. Öz güvenin eksik olması ve başkalarını istismar etme öğrenilen bir davranıştır.

Yetişkinlerin toplumda birbirlerine saygılı davranması isteniyorsa o zaman çocuklar öz saygıları ve öz güvenleri olacak şekilde yetiştirilmelidir.

Evlilikte bir taraftan bağımsızlığı öğreterek öz güveni üstün tutmaya çalışan, diğer yandan bağımlılık eğitimi verip itaat yücelten kültürler vardır. İkincisinde aradaki sadakat ve itaat vurgulanıp güçlendirilirken öz güven zayıflar. Öz güven zayıflığı içinde yeni şeylerin ortaya çıkmasına neden olan girişimcilik olmaz. İnsanlar hep tekdüze ve klasik bir biçimde kalırlar. Depresyon bir insanın öz güvenini sekteye uğratan en büyük etkendir. Depresyonun temelinde kişinin yaşamdan zevk alma duygusunun yerini üzüntüye ve kedere bırakması yatar. Artık o insana her şey boş gelir, ilgi alanları daralır, günlük rutin işler dahi zevk veremez. Bu kişiler durgun ve neşesizdirler ve onlarda enerji ve istek azalması vardır. Tükenmişlik hissi yaşamaları sebebiyle kendilerine karşı güven zayıflığı başlamıştır ve benlik algısı olarak kendilerini olduklarından aşağı görürler.

Bir kadına en azından yakın zamana kadar akıllı olmanın istenen bir özellik olmadığı mesajı verilmiş olabilir. Ergenlik çağındaki erkekler onlarla olmaktan rahatsız olabilir ve böyle parlak kızlardan uzak durabilir. Sonuç itibari ile kızlar düşük performans göstermeyi veya başarılarını saklayıp küçük görmeyi öğrenebilir, aldıkları sonuçları başarılarından çok şansa bağlayabilirler.

Kadınlarda Öz Güveni Etkileyen Faktörler

Kadınlarda ve erkeklerde farklı faktörler öz güveni etkileyebilir. Genel olarak erkeklerde başarının, kadınlarda ise sosyal ilişkilerin öz güveni daha çok etkilediği belirtilmektedir. Yaşam boyu öz güvende cinsiyet farklılığıyla ilgili göze çarpan bir başka durum da kadınların erkeklere göre daha düşük beden imajı memnuniyetine eğilimli olmasıdır. Kadınlar erkeklere göre spesifik beden özeliklerini negatif değerlendirmeye, kilo kaybetme girişimine, fiziksel görünüşü değerlendirme ile ilgili anksiyetelerini belirtmeye ve estetik ameliyat olmaya daha çok eğilimlidir. Beden imajı ile ilgili memnuniyetsizlik kadınlarda kendilerini fazla kilolu olarak algılamalarıyla ilişkilidir. Erken adölesan dönemden itibaren, kadınlar kendi vücut şekilleri ve kilolarını kültürel ideallerle kıyaslarlar. İdeal vücut ile ilgili tutarsızlık insanları daha çekici bir vücut şekline ulaşmak için sıklıkla diyet yapmaya teşvik eder. Fakat yapılan diyetler nadiren başarılı olur. Tekrarlayan başarısızlıklar beden imajı memnuniyetsizliğini arttırır ve öz güveni azaltır. Mükemmeliyetçilik eğilimi ve düşük benlik saygısı olan kadınlar özellikle memnuniyetsizlikten etkilenirler ve bu kişisel özellik kombinasyonu artmış bulimik semptomlarla da ilişkilendirilmiştir.

Çoğunlukla erkekler yükseldikçe öz güven kazanırken, kadınlar da anlaştıkça öz güven kazanır. Kadınların aksine erkekler kendi bedenlerini aksiyon aracı olarak görür ve kişisel olarak algıladıkları fiziksel güçten öz güven türetir.

Öz güven ihtiyacı kadın için yakınlık kurma ve öz saygı gibi hislerle tamamlanırken erkek için bağımsızlık isteği, mesleki konum ile karşılanır. Kadının aşk ilişkisi bittiğinde ve terk edildiğinde yaşadığı değersizlik duygusunu, erkek işini kaybetme korkusu küçük düşme endişesi sırasında hisseder.

Kadınlarda Öz güven Eksikliği

Öz güven eksikliği kadının kendisini değersiz hissetmesine sebep olur ve kadının kendine olan saygısını azaltır. Eğer bu durum telafi edilmez ve buna ümitsizlik duygusu da eklenirse kadında depresyon gelişir. Duygularını ifade edemeyen ve düşünceleri bastırılan kişilerde bir müddet sonra beyin stres hormonu salgılar. Beynin elem ve kederle alakalı olan alanı ile hayattan zevk alma ile ilgili alanı arasındaki dengeler bozulur. Böylece enerjisi düşmüş, mutsuz, yaşamayı sorgulayan ve her şeyi anlamsız bulan bir insan profili ortaya çıkar. Bir kadın herhangi bir nedenden ötürü bilinçaltında kadın olmanın değersiz, kötü bir şey olduğuna inanıyorsa, bilinçaltı onu yaşatmak ve korumak adına dişil davranışlardan mahrum edecektir. Davranışsal olarak kadın olmasını engelleyerek onu koruyacaktır. Bu da bazı davranışları, tavırları, hareketleri sergilemeye engel olacaktır. Bu sebeple erilleşen kadınların ilişkilerinin yürümediği, yürüse bile tam bir ilişki değil bağımlılık nedeniyle tatmini az mutsuz birliktelikler sürdürdüğü fark edilebilir. Kadınların ikinci sınıf vatandaş olduğu toplumun belli kısımları tarafından sürdürülen bir mittir. Ruhun cinsiyeti yoktur ve kadınların yaşamları en az başkalarının hayatları kadar değerlidir. Kadınlar kadın olarak olumlu anlamda kendileriyle ilgilenmeyi öğrendiklerinde ve saygısını ve öz değerini geliştirdiğinde doğru yönde kuantum sıçraması yapar. Cinsler arasında saygı ve sevgi oluşur; kadın da erkek de birbirini onurlandırır.

Yetersiz olmak, başarısız olmak, yanlış yapmak, eleştirilmek, reddedilmek, çaresiz olmak, dışlanmak, sevilmemek, suçlanmak, aşağılanmak, yok olmak vb. tüm korkular öğrenilmiştir. Öğrenilmiş tüm korkularla yüzleşerek, korkunun üzerine gidilerek korku ortadan kaldırılabilir. Kadın cahilleştikçe kendi gözünde değersizleştikçe pasifleşmeye başlamıştır. Her kadının kendi için ve tüm varlıkların dengesi için yapması gereken, kadın olmaktan duyulan derin korkuyu sevgiye dönüştürmektir.

Kadın hastalıklarının çoğu dişiliği, dişil enerjiyi baskıladığı için oluşmaktadır ve iyileşme kadın olmayı koşulsuz sevmekten, kadın gibi davranabilmekten geçmektedir. Eğer kadının erkeğin kadından daha değerli olduğuna dair bilinçaltı inançları varsa bu inançları besleyen duyguları ve korkuları yoğunsa elbette eril enerjiyi yansıtan eril davranışları sergileyebilir.

Küçüklüğünde annesi tarafından abisi hep haklı çıkarılan bir kadında 'kızlar hep haksız çıktığına göre kızlar değersiz, abi hep haklı çıktığına göre erkekler değerlidir' inancı yerleşebilir. Kadına verilen değeri öncelikle kadınlar inşa eder. Kadın çocuğunu yetiştirirken kendine verdiği değer ile kızının kendi değerini bilmesini, oğlunun da kadının değerini bilmesine neden olandır. Anne değer bilincini çocuğa aşılar. Kadın olmanın değerini bir anne hücrelerinde ne kadar hissediyorsa bu bilinci ancak bu oranda verebilir.

Kadınlarda Öz güven Eksikliğine Karşı Yapılabilecekler

Türk aile yapısında aile akraba ve çevreye yüksek bağımlılığın sağlanması ve öz güvenin ikinci planda olması nedeniyle kadınlarda öz güven eksikliği meydana gelmektedir. Öz güven eksikliğinin yanında öz güven dengesizliği denen bir durum da mümkün olabilir ve bu da sorunlu bir yaşama neden olur. Bazı alanlarda kendine fazla güvenen kişinin diğer alanlarda öz güven eksikliği olabilir. Öz güven dengesizliği olan kişinin hem kendine hem de çevresindekilere karşı zararlı davranışlarda bulunması mümkündür. Kadınlarda öz güven eksikliğine karşı yapılması gerekenlerin başında kazanılan yaşam deneyimlerini doğru şekilde değerlendirebilmek ve yaşananlardan elde edilen olumlu sonuçlar ile olumsuz sonuçları inceleyerek gelecek için sağlam bir yol haritası oluşturmak gelir. Ayrıca çevredeki insanların öz güvenin oluşması ve gelişmesi için önemli olduğunu unutmamak gerekir. Sürekli olarak kötüleyen kişilerle birlikte olmak yerine her zaman desteği hissedilen yakın dostlarla ilişkileri korumak öz güven eksikliğine sahip olma riskini azaltacaktır. Bunun yanında kişinin sevdiği aktivitelerde bulunması, kendisini başarılı gördüğü ve yeteneklerini kullanabileceğine inandığı işlerle uğraşması bu işlerin başarısını ve verilen emeklerin karşılığını aldıkça öz güvenin yükselmesini sağlayacaktır.

Kadınların öz güven kaynaklarından birisinin de güzellikleri olduğu bilinmektedir. Kadın kendisini nasıl görmekten hoşlanıyorsa başkalarının yıkıcı, eleştiri ve laf geçirme çabalarına dikkat etmeden kendisine en uygun, en güzel hissettiği şekilde giyinmeli süslenmeli ve kendisini sevmelidir. Bir kadın öz güven kazanmak istiyorsa kafasında kurduğu 'yeterince iyi değilim' gibi negatif cümleler yerine 'oldukça iyiyim' gibi pozitif cümleler yerleştirmelidir. Kişi olumsuz konuşmalardan ne oranda vazgeçerse kendisini her ortamda o ölçüde gösterme imkânı elde eder.

Olumsuz inançlarını olumluya çevirmesi kadına büyük fayda sağlar. 'Erkekler beni sever ve bana saygı duyar' 'Ben güvenli başarılı bir kadınım', 'Ben güçlü ve sağlıklı bir kadınım' cümleleri bu olumlu inançlara birkaç örnektir. Kişinin bedenine ya da çevresine zarar verebilecek en önemli güç kendi düşünce ve inançlarıdır. Bu düşünce ve inançlar olumlama yolu ile değiştirilebilir.

Bazı etkili olumlama örnekleri:

- Kendimi seviyorum
- Kendimden eminim
- Başarılıyım
- Elimden gelenin en iyisini yapıyorum
- Yaşama bağlıyım
- Olduğum gibi çok iyiyim.
- Ben güçlü bir kadınım
- Sevgi ve saygıya değerim
- Kendi ayaklarımın üzerinde duruyorum
- Kendimi seviyor ve bundan haz duyuyorum
- Kadın olmayı seviyorum
- Öz değerim çok güçlü
- Her yaşta genç ve güzelim

Sonuç olarak her kadın kendi değerini bilmeye önce kadın olmaktan mutlu olmakla başlamalıdır. Bu da kadın olmayı derinden ve tamamen sevmek, kadın olmaktan mutlu olmak ve öncelikle kadının kendine şefkat göstermesi ile mümkün olabilir. Özellikle erkek çocuğu büyüten kadınların oğullarını, anneye ve kadına verilen değeri benimsetmesi gerekir. Çünkü

kadının değerli olduğu bilincini erkeklere en başta erkeğin annesi aşılar. Özellikle çocukları yetiştirirken kadının değerinin benimsetilmesinin yanında herkesin önce insan olduğu hatırlanmalıdır. Bununla birlikte araştırmacıların beden saygısı konularıyla ilgili kişisel hisleri değerlendirirken kadın ve erkeklerde ayırıcı etkenlere karşı duyarlı olması, kadınlarda öz güveni değerlendirirken kadın ve erkek arasındaki farkları göz önünde bulunduran ölçüm araçlarının geliştirilmesi önerilebilir.

KAYNAKLAR

Akın, H. (2015). Kadın Olmak. (2. Baskı). İstanbul: Aya Kitap.

Hay L. (2010). (Uzun M. Çev.) Güçlü Kadınlar. İstanbul: Martı Yayıncılık.

Heatherton, T. F., Wyland, C. L., & Lopez, S. J. (2003). Assessing selfesteem. Positive psychological assessment: A handbook of models and measures, 219-233.

Fennell, M. (2017). Özgüveni Keşfedin. (Azizerli N, Miray Ş. Çev.) (3. Baskı). İstanbul: Psikonet Yayınları.

Josephs, R. A., Markus, H. R., & Tafarodi, R. W. (1992). Gender and selfesteem. Journal of Personality and Social Psychology, 63, 391–402.

McKay, M. ve Fanning, P. (2014). Özgüven. (8. Baskı). Ankara: Arkadaş Yayınevi.

NIH Technology Assessment Conference Panel. (1993). Methods for voluntary weight loss and control. Annals of Internal Medicine, 199, 764–770.

Stein, J. A., Newcomb, M. D., & Bentler, P. M. (1992). The effect of agency and communality onself-esteem: Gender differences in longitudinal data. Sex Roles, 26, 465–483.

Sarı, E. (2016) Kadınlarda Özgüven. Antalya: Net Medya Yayıncılık.

Tarhan, N. (2015). Kadın Psikolojisi. (82. Baskı). İstanbul: Nesil Yayınları.

Yurtçiçek, Ergüntop S. (2019). Kadın Öz Güven Ölçeği'nin Geliştirilmesi. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği ABD. Doktora Tezi. İstanbul.

EKOFEMİNİZM PERSPEKTİFİNDEN KARTEZYEN DÜALİZM ELEŞTİRİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Serpil DURĞUN
Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Türkiye

ÖZET

Ekofeminizm kadın ile doğa arasında bir özdeşim kuran ataerkil düşünceyi, kadını ve doğayı kolektif bir şekilde hâkimiyet altına aldığı gerekçesiyle eleştirir. Tek ya da birleşik bir ekofeminist kuramdan söz edilmesi pek mümkün olmasa da genel olarak ekofeminizm doğayı, insanın doğaya hâkimiyetini feminizmin bir sorunsalı haline getirmeye çalışır. Kendilerini dönüştürücü feminizm olarak adlandıran ekofeminist yaklaşım, doğa ile kadın arasında kurulan özdeşim ya da ilişkiye bir sorunsal olarak odaklanarak normatif düalizm üzerinden ataerkilliğin eleştirisine yönelir. Diğer bir ifadeyle, dönüştürücü feminizm kadın-doğa bağlantısını ya da kadının doğa ile bağdaştırılmasını kuramsal bir şekilde ortaya koyabilmek için normatif düalizmi ataerkilliğin eleştirisiyle bağlantılandırır. Bu bağlamda dönüştürücü feministler, ikili karşıtlıklar üzerinde yükselen normatif düalist düşünceyi sadece kadınların ezilmesini mümkün kılan bir düşünce biçimi olarak değil, aynı zamanda tüm ayrıcalıkların, hiyerarşilerin, tahakkümün, her türlü hâkimiyet ilişkisinin temeli olarak görür. Bir değer içerimine sahip olarak yapılan tüm düalist düşünce biçimlerine hiyerarşi, hükmetme ve ayrıcalıklı olma yolunu açtığı gerekçesiyle karşı çıkan dönüştürücü feminizme göre, özellikle 17. yüzyıl modern felsefenin en önemli temsilcilerinden olan Renê Descartes'ın zihin-beden ikiciliğine dayanan kartezyen düalizm düşüncesi, normatif düalizmin en belirgin örneği olarak belirir. Dönüştürücü feminizm cephesinden bakıldığında doğayı, bedeni ve dişiyi değersizleştiren Platoncu ve akılcı geleneğin bir varisi olarak görülen Descartes'ın yapmış olduğu zihin beden ayrımı, hiyerarşik bir içerime sahiptir. Descartes'ın kartezyen düalizminde birbirleriyle hiçbir şekilde örtüşmeyen, kaynaşmayan, bir sürekliliği olmayan zihin ve beden birbirlerini radikal bir şekilde dışlar. Bu dışlamada, zihin karşısında beden değersiz ve inkâr edilmiş bir bağımlılık olarak görülür. Bedene yüklenilen bu değersizlik, Descartes'ın zihni bilinç açısından değerlendirmesiyle ya da zihni bilinçle özdeşleştirmesiyle yakından ilgilidir. Zira, zihnin bilinçle özdeşleştirilmesi zihinsel ve bedensel faaliyetin, insan ile hayvanın, insan ile doğanın birbirinden keskin ve hiyerarşik bir şekilde ayrılmasına yol açar. Maddesel gerçeklik, değişim, pratik faaliyet, dişillik, duygular, tutkular ve öznellik saf düşüncenin dışlanmış ve değersizleştirilmiş karşıtını oluşturur.

Saf düşünmeyi bulandırdığı düşünülen tüm bu ikincilleştirilenler ben ve öteki ikicileştirilmesi içinde bir karşıtlık ve iktidar ilişkisi içinde var olur. Bundan ötürü, dönüştürücü feministler için Descartes'ın kartezyen bilinci kadınları, hayvanları, köleleri, ilkel toplulukları ve kol emekçileri gibi tüm ezilen kesimleri tahakkümü altında tutan bir efendi kimliğini imler.

Anahtar Kelimeler: Ekofeminizm, Dönüştürücü Feminizm, Plumwood, Kartezyen Düalizm, Descartes.

CRITICISM OF CARTESIAN DUALISM FROM THE PERSPECTIVE OF ECOFEMINISM

ABSTRACT

Ecofeminism criticizes patriarchal thinking, which founds identification between woman and nature, on the grounds that it collectively dominates women and nature. Although it is not possible to mention or talk about a single or unified ecofeminist theory, generally, ecofeminism tries to make nature and human domination on the nature a problematic of feminism. The ecofeminist approach, which names itself as the transformative feminism, tends to criticize patriarchy over the normative dualism, focusing on the identification or the relationship founded between nature and woman as a problematic. In other words, transformative feminism correlates normative dualism with the critique of patriarchy in a theoretical manner to expose the woman-nature connection or the woman's correlation with nature. In this context, transformative feminists consider the normative dualist thinking that rises over dichotomy not only as a form of thinking that enables women to be oppressed, but also as the basis of all privileges, hierarchies, domination and all sorts of domination. According to the transformative feminism, which challenges all the dualist methods of thinking made with a value content on the grounds that it paves the way for hierarchy, domination and privilege, the idea of Cartesian dualism based on the mind-body dualism of René Descartes, one of the most outstanding representatives of 17th century's modern philosophy seems to be the most obvious example of normative dualism. Considering the issue from the perspective of transformative feminism, the mind-body segregation made by Descartes, who is seen as a successor of the Platonic and rational tradition that undermines nature, body and female, has a hierarchical content. In the dualism of Descartes cartesian, the mind and body that do not well-suit, do not fuse and have no continuity in each other, radically exclude one another.

In this exclusion, the body is considered as a worthless and a denied addiction to the mind. This worthlessness imposed on the body is closely related to Descartes' evaluation of the mind in terms of consciousness or its identification with the mind. This is because the identification of the mind with consciousness leads to a sharp and hierarchical separation of mental and physical activity, human and animal, human and nature. The material reality, change, practical activity, femininity, emotions, passions and subjectivity constitute the excluded and devalued opponent of pure thought. All of these subordinations, which are thought to blur naive thinking, exist within a relationship of opposition and power in me and the other dualism. For this reason, for transformative feminists, Descartes' cartesian consciousness implies a master's identity that dominates all oppressed groups such as women, animals, slaves, primitive communities and hand labors.

Keywords: Ecofeminism, Transformative Feminism, Plumwood, Cartesian Dualism, Descartes.

Giriş

Fransız feminist Françoise d'Eaubonne tarafından ilk olarak 1974 yılında kullanılan ekofeminizm terimi, ekoloji ve feminizmin bir aradalığını imler (Donovan, 2016: 399). Ekolojik hareketin istemleriyle feminist hareketin istemlerini eklemleme çabasında olan pek çok yaklaşıma dayanır. Daha açık bir ifadeyle, ekofeminizm ekolojiye ilişkin konu ve sorunların çözümlenmesinde doğanın hâkimiyet altına alınması ile kadınların hâkimiyet altına alınması arasındaki benzerlik ve bağlantıları açığa çıkarmak için farklı feminist yaklaşımlardan herhangi birinin kullanılmasıyla ilgilidir. Farklı feminist yaklaşımların ataerkilliğe yönelttiği eleştirileri, doğanın ve kadının baskı altında tutulmasına ilişkin çözümlemeleri farklılık gösterdiğinden tek ya da birleşik bir ekofeminist kuramdan söz edilmesi pek mümkün gözükmemektedir (Des Jardins, 2006: 474-480).

Kuramsal bakımdan homojen bir özellik göstermemekle birlikte genel olarak ekofeminist hareketin savunduğu birtakım ortak argümanlar vardır. Ekofeministlerin en temel argümanı, "kadınların egemenlik altına alınmasıyla doğanın egemenlik altına alınmasının bir bütün oluşturduğudur" (Donovan, 2016: 399). Onlar, doğanın baskı altına alınması ile kadının baskı altında tutulması arasında çok yakın bir ilişki olduğunu öne sürerek kadının baskı altında tutulmasını temel bir toplumsal tahakküm biçimi olarak görürler. Bunun yanı sıra, "Batı'da olumsuz bir kültürel değer yüklenen ve kadınların değersizleştirilip ezilmesinin başlıca temelini oluşturan kadın-doğa bağlantısına olumlu bir değer yüklemek" (Plumwood (2017: 18) isterler.

Ayrıca, çevre sorunlarının ardında geleneksel insanmerkezci etiğin ve bu etiğin uygulamalarının olduğuna inanırlar. Son olarak, ekolojik sorunların toplumsal hiyerarşi ve baskı sorunlarıyla doğrudan ilişkili olduğunu düşünürler. Bu düşünce doğrultusunda çevre sorunlarının çözümlenmesinde toplum ve siyaset felsefesine ilişkin sorunları gündeme getirerek baskı ve tahakkümü dışlayan, hakları merkeze alan bir toplumsal adalet modelinin elzem olduğunu savunurlar. Bu savunmaya paralel bir şekilde, toplumsal yapı ve kurumların baskıcı uygulamalarından kimlerin yarar sağlayıp, kimlerin zarar gördüğü sorusuna odaklanırlar (Des Jardins, 2006).

Ekofeministlere göre, liberal, Marksist, sosyalist ve radikal feminist yaklaşımlar kadın ve doğa arasında kurulan bağlantıyı feminizmin bir sorunsalı olarak ele alamamışlardır. Söz konusu yaklaşımların ataerkilliğe yönelik eleştirileri doğayı göz önünde bulundurmadıklarından ya da kadın-doğa bağlantısını yeterince kurmadıklarından dolayı bir eksiklik barındırmaktadır. Bu eksikliği gidermek, doğayı, insanın doğaya hâkimiyetini feminizmin bir sorunsalı haline getirmek isteyen ekofeminizm, kadın ile doğa arasında bir özdeşim kuran ataerkil düşünceyi kadını ve doğayı kolektif bir şekilde hâkimiyet altına aldığı gerekçesiyle eleştirir. Nasıl ki doğa, akıl sahibi olduğundan üstün ve ayrıcalıklı kabul edilen insan varlığı tarafından tahakküm altına alınıyorsa, doğayla özdeşleştirilen, duygusal ve öznel olduğu düşünülen kadın da ussal ve nesnel olduğu kabul edilen erkek tarafından tarihsel olarak süregelen bir biçimde baskı altında tutulmaktadır. Bunun üstesinden gelebilmek için kültürel feminizm kadının doğasını, ruhsallığını, duygularını, kadına atfedilen özellikleri öne çıkartıp yücelterek kadını ve doğayı kutsar. Dünyayı anlama ve anlamlandırmada kadınsı bakış açısının, kadına atfedilen özelliklerin erkeğe atfedilenlerden daha çok işe yaradığını öne süren kültürel ekofeministler, doğanın dişi olduğunu ve kadının da doğaya erkekten daha yakın olduğunu savunur (Des Jardins, 2006).

Kökleri radikal feminizme dayanan kültürel feminizmin tersine, “Karen J.Warren, Val Plumwood, Vandana Shiva, Ynesta King” (Wilson, 2013: 177) gibi kimi ekofeministler, kültürel feministlerin bu düşüncesini benimsemezler. Onların kadın ile doğa arasında bir özdeşim kuran ataerkil düşünceye, ataerkil toplum yapısına yönelik eleştirisi, normatif düalizmin bir eleştirisi olarak belirdiğinden, kültürel feministlerin bu düşüncesine karşı çıkarlar. Çünkü, kültürel feministler kadının doğaya erkekten daha yakın olduğunu öne sürmekle her türlü baskı, hâkimiyet ve hiyerarşinin kaynağı olan düalist düşünceyi devam ettirip güçlendirmektedirler.

Val Plumwood bunu 'eleştirel olmayan tersine çevirmenin feminizmi' olarak adlandırmakta ve böyle bir düşünceyi kadının baskı altında tutulmasının bir devamı olarak görmektedir. (Des Jardins, 2006: 488). Çünkü Plumwood (2017: 49) için, kadın olanın ve doğanın değerini tersine çevirmeye çalışan kültürel feministler yine ikicilik düşüncesi üzerinden hareket etmektedir. Plumwood, ikiciliği birbirine karşıt kavramların tahakküm ve tabi kılma yoluyla karşıolumsal ve dışlayıcı olarak kurgulandığı bir süreç olarak gördüğünden, esas olarak bu ikicilik düşüncesinin ortadan kaldırılması gerektiğini öne sürer.

Öte yandan, feminizmin liberal versiyonu "seçkin erkekler ve egemen kurumlar için ayrılmış bir alana kadınların kabul edilmesini talep eder" (Plumwood, 2017: 44). Plumwood'a göre, eleştirmeksizin eşitlikçilik stratejisiyle karakterize edilebilen feminizmin liberal versiyonu, doğanın tahakküm altında tutulduğu bir insanlık idealine dahil olmayı ister. Ancak bu stratejide, bilim ve bu bilimin doğa ve dışlanan tüm gruplar üzerinde tahakküm kurma yönelimi eleştirilmeksizin kalır. Liberal feminizm kamusal alandaki rasyonel söylemin öznesinin hem eril olduğunu hem de dışlayıcı önyargılarla kurulu olduğunu görmez. Onların kabul edilmek istedikleri rasyonel söylemin öznesi, doğaya karşıt olarak kurgulanan egemen, akılcı bir insan modelidir. Bu insan modeli sadece eril olanın üstünlüğünü imlemekle kalmaz, aynı zamanda sınıfsal, ırksal ve türsel üstünlüğe ilişkin bazı varsayımlar da içerir (Plumwood, 2017: 44-45). Dolayısıyla, liberal feministlerin eril özelliklerin egemen olduğu bir kültüre dahil olmayı istemeleri, esas olarak egemen eril kültürü, egemen eril özellikleri onların da kabul etmeleri, diğer bir ifadeyle kadının erkek gibi olması anlamına gelmektedir (Des Jardins, 2006: 499).

Plumwood'a göre, ne eleştirmeksizin eşitlikçi feminizm/liberal feminizm ne de eleştirmeksizin tersine çevirme feminizmi/kültürel feminizm temel sorunsalın ikicilik düşüncesinden kaynaklandığını görememektedirler. İkiciliği iktidarın oluşturduğu bir süreç olarak gören Plumwood (2017: 50), ikiciliğin efendi-köle, sömürgeci-sömürgeleştirilen, sadist-mazoşist, bencil-özgeci, erkek-dişi, insan-doğa gibi her şeyi bölerek ikiye ayırdığını ve ayırdığı şeyin her iki yanını da çarpıttığını öne sürer. Bu nedenle, Plumwood esas olarak ikicilik düşüncesinin ortadan kaldırılması gerektiğinin altını çizer.

Dönüştürücü Feminizm

İkicilik düşüncesinin ortadan kaldırılması gerektiğini savunan ekofeministler, doğayı feminizmin bir konusu haline getirmek için yeni bir feminist teoriye ihtiyaç duyulduğunu vurgularlar ve normatif düalizm eleştirisini ihtiyaç duyulan teorinin içeriği olarak belirlerler.

Karen J. Warren bu yeni teorik duruma dönüştürücü feminizm adını verir (Wilson, 2013: 177). Hiyerarşik ve düalist düşünceyi erkek merkezli dünya görüşünün bir boyutu olarak görmesiyle (Donovan, 2016: 399-400) karakterize edilebilen bu yaklaşımın geliştirmeye çalıştığı teori, egemenlik mantığına dayanan ikilikçi düşünceyi ortadan kaldırma amacına yöneliktir.

Bu doğrultuda, Val Plumwood diğer belli başlı feminist yaklaşımlardan farklı olarak dönüştürücü ve bütünleştirici bir feminist kuram ortaya koymayı amaçlayan bu girişimi, feminizmin liberal ve radikal versiyonlarından farklı olarak üçüncü ekofeminizm dalgası arayışı olarak görür. Alçakgönüllü insan eylemlerine vurgu yapan, bağımlılık ve dayanışma düşüncesini benimseyen, çeşitlilik ve farklılığa saygıyı öne çıkaran bu üçüncü dalga, "bağlam belirleyici, çoğulcu, kapsamlı ve bütüncül bir anlayışa dayanmaktadır" (Warren akt. Des Jardins, 2006: 493).

Warren ve Plumwood tarafından başlatılan bu dönüştürücü feminist girişim doğrultusunda Wilson (2013: 177), ekofeminizmin üç temel varsayıma sahip olduğunu öne sürer ve söz konusu varsayımları şu şekilde ifade eder:

1. Kadın ve doğa arasında bir bağlantı vardır;
2. Dönüşümsel (transformational) feminizm, ekofeminizmin teorik halidir;
3. Dönüşümsel feminizm, normatif düalizmlerin bir eleştirisidir.

Bunun yanı sıra, bell hooks'un (akt. Wilson, 2013: 182) aşağıdaki ifadeleri dönüştürücü feminizmin ilk öncülünü oluşturur:

> Tüm baskı doktrinleri (ırkçılık, cinsiyetçilik, sınıfçılık, doğacılık, fiziksel engelli olan insanlara karşı önyargılı olma vb.) birbirine bağlanmıştır ve normatif, hiyerarşik ve düalistik düşünme (beyazlar siyahlardan, erkek kadından, üst sınıflar alt sınıflardan, kültür doğadan ve sağlıklı olanlar engellilerden üstündür) kadına baskıyı mümkün kılmaya devam eder.

Yukarıda görüldüğü gibi, dönüştürücü feminizm, kadın-doğa bağlantısını ya da kadının doğa ile bağdaştırılmasını kuramsal bir şekilde ortaya koyabilmek için normatif düalizmi ataerkilliğin eleştirisiyle bağlantılandırır (Wilson, 2013). Normatif düalist düşünmenin odak noktası olarak beliren ataerkillik eleştirisinde öncelikle, doğayı pasif ve kültürle karşıt bir şekilde görüp, doğayı kültürün altında konumlandıran doğanın geleneksel anlayışını eleştirir.

Doğaya ilişkin bu geleneksel anlayış, doğayla özdeşleştirilen kadının da erkek karşısında pasif ve alt derecede görülmesine neden olduğundan, söz konusu anlayış doğaya ve dolayısıyla kadına hükmedilmesini meşrulaştırmaya ya da doğallaştırmaya yönelik olarak işlemektedir. Bu nedenle temel problem "doğanın değil, hegomanyanın ehlileştirilmesi" (Keller, 2005: 213) ya da ortadan kaldırılması gerekliliğine ilişkindir.

Düalist düşünmenin insanla doğa arasındaki bağlantıyı kopardığını, insan-doğa karşıtlığını ortaya koyduğunu, birliktelik düşüncesi yerine ayrılık düşüncesini beslediğini vurgulayan dönüştürücü feminizm, insanın ekolojik toplumun bir üyesi olduğunun, bağımlılık ve dayanışma düşüncesinin öneminin, doğanın cansız bir makine değil ortak değerlerle ve sevgiyle kurulan büyük bir organizma olduğunun anlaşılması için düalist düşüncenin üstesinden gelebilecek yeni bir doğa ve insan teorisine ihtiyaç olduğunu vurgular (Des Jardins, 2006).

İkili karşıtlıklar üzerinde yükselen normatif düalist düşünceyi sadece kadınların ezilmesini mümkün kılan bir düşünce biçimi olarak değil, aynı zamanda tüm ayrıcalıkların, hiyerarşilerin, tahakkümün, her türlü hâkimiyet ilişkisinin temeli olarak gören dönüştürücü feminizm, "Platoncu, Aristotelesçi, Hıristiyan akılcı ve Kartezyen akılcı geleneklerdeki akıl/doğa ve zihin/beden ilişkileri değerlendirmelerinin hem ikici hem de radikal dışlayıcı olduğunu" (Plumwood, 2017: 100) öne sürer. Bu noktada, 17. yüzyıl modern felsefenin en önemli temsilcilerinden olan Renê Descartes'ın zihin ve bedeni birbirinden çok farklı mertebelerde konumlandırdığı zihin-beden ikiciliği, zihin ve beden arasında derin bir kutupsallaştırmaya neden olduğu gerekçesiyle dönüştürücü feminizm cephesinden normatif düalizmin en belirgin örneği olarak görülür.

Zihin – Beden İkiciliği

17. yüzyıla egemen olan mekanizmacı dünya görüşü insan-doğa ikiciliğinin sürdürülmesinde elzem bir role sahiptir (Plumwood (2017: 148). Bu noktada Descartes'ın zihin-beden ikiciliği, mekanist evren anlayışının uzantısı olarak karşımıza çıkan birincil ve ikincil nitelikler ayrımıyla birlikte, ikili karşıtlıkların keskin bir şekilde kutuplaştırılmasına hizmet etmiştir (Ünder, 1996).

Bu bağlamda, Plumwood (2017: 63) Batı felsefesinde değersiz görülüp kesin sınırlarla birbirinden ayrılan ve böylece ötekilik alanını inşa eden ikicilik düşüncesinin merkezde bulunduğunu söyler. Tabi kılınmış bir ötekiye bağımlılığın inkârından kaynaklanan ikiciliği sömürgeciliğin mantığı olarak görür.

Sömürgecilin mantığında her iki tarafın kimliğini şekillendiren şey, tahakküm ya da tabiyet ilişkisidir. Plumwood'a (2017: 63-64) göre, tabi kılınmış bir ötekiye bakımlılığın inkârından kaynaklanan ikicilik, sadece toplumsal cinsiyete dayalı bir baskı türüne yol açmaz, aynı zamanda doğayla, sınıf, ırk ve sömürgecilikle ilişkili tüm baskı türlerinin de nedenidir. "Sömürgeleştirilenler kendi kimliklerini belirleyen efendinin benlik ve kültürüne ikicilik yoluyla mal edilip dahil edilmiştir" (Plumwood, 2017: 64). İşte Batı kültüründeki insan-doğa ilişkisi anlayışının böyle bir mantıksal yapıya dayandığını savunan Plumwood, Descartes'ın zihin-beden düalizmini ikicilik düşüncesinin başlatıcısı görmemekle birlikte, onun zihin ile beden arasındaki uçurumu daha da büyüterek düalist düşünceyi genişletip derinleştirdiğini ileri sürer (Plumwood, 2017: 100-101).

Düşünme ve bilinci kapsayan zihin ile fiziksel ve mekânsal olan şeyleri kapsayan beden olmak üzere iki temel töz olduğunu söyleyen Descartes (1997: 90) için, uzunluk, enlilik ve derinlikçe uzam cisimli tözün ya da bedenin özünü oluşturur. Buna karşın, çeşitli düşünce biçimleri bedenden büsbütün apayrı olan düşünen tözün ya da zihnin özüdür. Beden ya da madde mekanik olduğundan düşünen tözün dışında yer alır. Descartes'a (1997: 60) göre ruhumuzu bedenimizden daha açık ve kesin bir biçimde hiçbir kuşkuya düşmeden salt düşünme gücüyle bildiğimizden ve düşünme gücü de sadece ruha özgü olduğundan bu iki töz eşit değildir. Nitekim, Descartes zihin ve beden arasında eşitler arası olmayan konumlandırmasını aşağıdaki gibi ifade eder:

> Düşüncemiz dışında gerçekten bulunan ya da var olan başka hiçbir şeyin olmadığına inandığımızda, var olmak için ne uzama, ne şekle, ne bir yerde olmaya ve ne de bedene verilen bu türden başka bir şeye gereksinimimiz olmadığını ve sadece düşündüğümüz için var olduğumuzu açıkça biliyoruz. Dolayısıyla ruhumuz ya da düşüncemizden edindiğimiz kavram bedenden edindiğimizden önce gelir (Descartes, 1997: 58).

Ruhun Tanrı tarafından yaratıldığını, zira onun hiçbir şekilde maddenin kudretinden çıkarılamayacağını belirten Descartes (1994: 55), bedenin ruh sayesinde hareket ettiğini, ruhun duyguları ve iştahı da bedene katıp böylece hakiki bir insanı meydana getirdiğini söyler. Beden karşısında ruha bir önem ve öncelik atfeden Descartes'ı, Plumwood doğayı, bedeni ve dişiyi değersizleştiren Platoncu ve akılcı geleneğin bir varisi olarak görür. Zira, Descartes için düşünceye indirgenemeyen doğa ve beden gerçek benliğe yabancı olan rasyonel olmayan alanlar olarak kabul edilir. Burada Plumwood için temel sorunsal Descartes'ın zihin ile beden arasında yapmış olduğu ayrımdan ziyade, bu ayrımı radikal dışlayıcı bir şekilde yapmış olmasıdır. Nitekim, Descartes'ın kartezyen düalizminde

birbirleriyle hiçbir şekilde örtüşmeyen, kaynaşmayan zihin ve beden arasında bir süreklilik söz konusu olmadığından zihin ve beden birbirlerini radikal bir şekilde dışlar. Bu dışlamada, zihin karşısında beden değersiz ve inkâr edilmiş bir bağımlılık olarak görülür (Plumwood, 2017: 152-153).

Bedene yüklenilen bu değersizlik, Descartes'ın zihni bilinç açısından değerlendirmesiyle yakından ilgilidir. Descartes için zihin ve zihnin başlıca özelliği olan bilinç ya tamamen vardır ya da kesinlikle yoktur. Zihin sahibi olma bilinç ya da ruhun tüm işlemlerini kapsayan düşünce gerektirdiğinden ne türler arasında ayrımın ne de türler arasında derece farklılıklarının sözü dahi edilemez. İşte bu bakış açısı insan ile insan dışında kalan tüm var olanlar arasında, diğer bir ifadeyle zihinden yoksun olan doğa arasında keskin bir ayrımı da beraberinde getirir. Bu ayrım, düşünsel işlevlerin salt insanda bulunduğu kabulünden hareketle, insan dışındaki tüm var olanlar karşısında insanın özel ve ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğu inancına dayanır (Plumwood, 2017: 154).

Descartes'ın bu inancı, ruhun bedenden meydana gelmediğini ve ruhun, bedeni ilkesi olarak da şekillendiremeyeceğini düşünmesiyle ilgilidir. Descartes'a (1994: 55) göre, ruh Tanrı'nın ayrı ve özel bir yaratma edimiyle ortaya çıkmıştır ve sadece insan bedeni içindir. İnsan ruhu bedenden tamamen bağımsız bir doğaya sahip olduğundan ölümsüzdür. İşte Descartes ruha ilişkin bu düşüncesiyle insan ile insan dışında kalan tüm var olanlar arasında keskin bir ayrımı öne çıkarır. Sözgelimi, hayvanlar düşünce yetisinden yoksun olduklarından salt kaplamdır, diğer bir ifadeyle birer makineden ibarettir.

Bu noktada, Descartes (1994: 104-105) hayvanların düşündüklerini gösteren hiçbir eylemde bulunmadıklarını söyler. Aslına bakılırsa Descartes, insan ve hayvanda ortak olan eylemler olduğunu elbette kabul eder, ancak hayvanların bu tür eylemleri insanlar gibi düşünerek değil, içgüdüsel olarak yaptıklarını vurgular. Bunun yanı sıra, örneğin kırlangıçların ilkbaharda dönüp gelmeleri, bal arılarının bal yapmaları Descartes için tıpkı bir saat gibi onların birtakım yaylarla hareket ettiklerini göstermektedir. Hayvan bedeni, insan bedenine benzese de ve bazı hayvanlar insan davranışlarını taklit etseler de, hayvanların söz ve işaretleri bir araya getirememeleri ve insanların yaptığı her şeyi yapamamaları nedeniyle hayvanlar insanlardan keskin bir şekilde ayrılır. Hayvanların hareketi bilinçli bir şekilde değil, sadece bir makine gibi Tanrı tarafından organlarına verilen düzen sayesinde gerçekleşir (Descartes,1994: 52-53).

Descartes zihni bilinçle özdeşleştirdiğinden insanların hayvanlarla ortak olarak paylaştıkları algı, duyum ve duygusallık gibi bedenin de işin içine girdiği özellikler, onun zihni bilinç olarak ele alan kuramında büyük bir sorunsal olarak belirir.

Descartes bu sorunsalı duyumlar arasında bir ayrım yaparak aşmaya çalışır. Duyumları düşünme türü olarak yorumlanan ve beden olarak yorumlanan duyumlar olarak ikiye ayıran Descartes, beden olarak yorumlanan duyumları dıştaki bir maddenin duyu organı üzerinde bıraktığı izlenimler olarak değerlendirir. Zihnin bu izlenime ilişkin farkındalığı ya da tefekkürü ise, düşünme türü olarak yorumlanan asli duyumu ortaya çıkarır. Bu asli duyum Descartes için bir tür bilinç ya da düşünce anlamına gelir (Plumwood, 2017). Çünkü Descartes (akt. Plumwood, 2017: 156) için "cisimler duyularla ya da hayal gücüyle değil, yalnızca kavrayışla bilinir. Yani görüldükleri ve dokunuldukları için değil, kavrayışla algılandıkları müddetçe" bilinir. Bu durum duyum deneyimini hem bedene bağlılıktan çıkarır hem de düşünen zihin ile mekanik beden kutupsallaşmasını da beraberinde getirir. Hayvanlarla paylaştığımız duyu algısını mekanik bir şekilde salt bedensel duyum olarak gören Descartes, bu duyumu bedensel işlemlerle bir bağ kurmadığı asli duyumlardan ayrı ve daha aşağı bir yere yerleştirir. Böylece Descartes'ın kuramı zihinsel ve bedensel faaliyetin, insan ile hayvanın, insan ile doğanın birbirinden keskin ve hiyerarşik bir şekilde ayrılmasına yol açar. Salt madde olan beden, cisimsiz saf düşünce olan zihin karşısında bir eksiklik olarak belirir. Beden kendi içinde bir failliğe ya da yönelimselliğe sahip olmadığından zihin tarafından yönlendirilen boş bir mekanizma olarak görülür. Tür olarak birbirinden tamamen farklı olan zihin ve beden bir örtüşmeye, bir sürekliliğe sahip değildir. Burada zihin ve beden ikiciliğine paralel bir şekilde zihin ve doğa ikiciliği belirir. Mekanik bir yaklaşımla zihinsiz doğa faillikten, teleolojiden, üretici güçten dışlanır ve ona dışarıdan ilk hareket ettirici olarak Tanrı'nın yönlendirilmesi ve insan tarafından müdahale edilmesi gereken bir makine olarak bakılır. Zihnin beden karşısındaki konumu ne ise, ilk hareket ettirici olan Tanrı'nın ya da tanrısal insanın konumu da doğa karşısında aynı şekildedir (Plumwood, 2017: 156-157).

Görüldüğü gibi, Descartes bilince sahip olan tek varlığın insan olduğunu söyleyerek onu tüm var olanlardan üstünde konumlandırır. Bir bilince sahip olmayan her şeyi salt fiziksel bir nesne konumuna indirgediğinden insan dışındaki tüm var olanlar ahlâki ilgiye ve sorumluluğa değer görülmez. Burada, ahlâki ilgiye ve sorumluluğa değer görülen tek varlık hem bilince hem de bedene sahip olan insandır (Des Jardins, 2006: 201-202). Buradan hareketle insana, hayvanlar da dahil olmak üzere tüm doğa üzerinde üstün bir konum bahşedilir. Bu noktada, hayvan hakları sorunu çoğu ekofeministin odak noktasını oluşturur. Zira, Donovan'ın (2016: 397-398) da belirttiği gibi, kadınlarla hayvanlar arasında bir özdeşleştirme yapılarak, onların ahlâki varlıklar olarak ciddiye alınamayacağına ilişkin düşünce Aristoteles'e kadar geri götürülebilir.

Descartes'ın öne sürdüğü zihin-beden ilişkisi, Lloyd'un (2015: 74) da belirttiği gibi, "akıl ile toplumsal cinsiyet arasında halihazırda yapılmış olan eleştiriler bağlamında, daha önceden var olan karşıtlıkların tamamen kutupsallaşmasına yol açmıştır." Feminist perspektiften bakıldığında, Descartes'ın zihin-beden düalizmi, duygular ve beden üzerinde zihnin üstünlüğü ile bağdaştırılır (Wilson, 2013: 191). Burada zihin eril bir kimliği imlerken, beden ise dişi ile bağlantılıdır. Dolayısıyla Descartes'ın zihin-beden düalizmi, hem doğanın insandan hem de doğa ya da bedenle özdeşleştirilen kadının erkekten aşağıda görülüp tahakküm altına alınmasına olanak verir. Bu noktada Plumwood, (2017: 158) Descartes'ın kartezyen bilincinin eril bir kimlikten çok hayvanlarla, kölelerle, ilkel topluluklarla ve kol emekçileri gibi tüm ezilen toplulukları tahakkümü altında tutan efendinin kimliğine uygun düştüğünü belirtir. Daha açık bir ifadeyle, burada sadece dişil olan saf düşüncenin dışlanmış ve değersizleştirilmiş karşıtını oluşturmaz, dişil olanın yanı sıra maddesel gerçeklik, değişim, pratik faaliyet, duygular, tutkular ve öznellik saf düşünce olarak görülen nesnelliğin tam karşısında yer alır. Saf düşünmeyi bulandırdığı düşünülen tüm bu ikincilleştirilenler ben ve öteki ikicileştirilmesi içinde bir karşıtlık ve iktidar ilişkisi içinde var olur (Plumwood, 2017: 158-159). Bu nedenle, Plumwood için zihin ve bedeni birbirinden çok farklı mertebelerde konumlandıran, zihin ve beden arasında derin bir kutupsallaştırmaya neden olan Descartes'ın kartezyen akılcılığı, eril bir kimlikten ziyade, radikal ve çoklu dışlamalarla tanımlanan ve en güçlü ifadesini egemen akıl anlayışında bulan bir efendi kimliğini imler.

Sonuç

Plumwood'a göre insani alan ile doğa alanı arasında derin bir uçurum açan kartezyen düşünce doğayı, yönelimsellikten ve zihinsel özelliklerden sıyırarak ona etik bir şekilde yaklaşımın önünü kapatmıştır. Doğaya eylemlilik ve yönelimsellik atfedilerek doğanın olumlanmasını ve yeniden kavramsallaştırılmasını talep eden Plumwood, ancak bu şekilde insan kimliğinin daha az kutuplaşmış ve bedenden daha az kopuk bir biçimde yeniden tasavvur edilebilmesinin önünün açılacağına inanır (Plumwood, 2017: 14-15).

Batı kültürüne egemen olan akıl-doğa düşüncesinin fetih, denetim, zaptetme, kullanma, tahrip etme ve kendine katmayla ilgili olduğunu öne süren Plumwood (2017: 264), bu düşüncenin, sakatlayıcı olduğunu öne sürdüğü ikicilik düşüncesinden kaynaklandığını vurgular. Farklılığı kabul eden, ancak bu farklılığın kutuplaştırılmasına hizmet eden ikiciliği reddeden Plumwood'a göre, ortadan kaldırılması gereken asıl şey ikicilik düşüncesidir. Plumwood için

Batı kültüründe akıl sadece dişi olanı değil, hayvanlar da dahil olmak üzere tüm doğayı ve doğal olarak görülen tüm insan kesimlerini dışlamasıyla, bunlar arasında var olan bağımlılıkları inkâr etmesiyle karakterize edilebilir. Burada Plumwood'un (2017: 64) temel argümanı, Batı kültürünün merkezinde eril bir kimlikten ziyade, en güçlü ifadesini egemen akıl anlayışında bulan ve çoklu dışlamalarla tanımlanan bir efendi kimliğinin bulunduğudur.

Bu noktada Descartes'ın kartezyen düalizmini bunun örneklerinden biri olarak gören Plumwood, zihin ve bedeni birbirinden çok farklı mertebelerde konumlandıran Descartes'ın, zihin ve beden arasında derin bir kutupsallaştırmaya neden olduğunun altını çizer. Radikal ve çoklu dışlamalar içeren bu kutupsallaştırmada, Descartes'ın kartezyen bilinci en güçlü ifadesini egemen akıl anlayışında bulan bir efendi kimliğini imler. Diğer bir ifadeyle, Descartes'ın kartezyen bilinci eril bir kimlikten çok hayvanlarla, kölelerle, ilkel topluluklarla ve kol emekçileri gibi tüm ezilen toplulukları tahakkümü altında tutan bir efendi kimliğine uygun düşmektedir (Plumwood, 2017: 158).

Efendi kimliğinin dayandığı İkiciliğin mantıksal yapısının arka plana itme (inkâr), radikal dışlama (derin ayrım), kendine katma (ilişkisel tanım), araçsalcılık (nesneleştirme) ve son olarak homojenleştirme ya da klişeleştirme şeklinde sıralanabilen özelliklere sahip olduğunu söyleyen Plumwood (2017: 71-77), bu mantıktan kurtulmak, ikiciliği alt etmek için bir çözüm yolu önerir. Bu yol, ikiciliğin yerine hiyerarşik olmayan bir farklılık kavramını yerleştirmekten geçer. Hiyerarşik olmayan bir farklılık kavramının yerleştirilmesi, ilişki ile kimliğin hiyerarşisiz bir farklılık kavramı bağlamında yeniden inşa edilmeleri gerekliliğini de beraberinde getirir (2017: 85-86).

Kaynakça

Descartes, Renê (1994). *Metot Üzerine Konuşma.* K. Sahir Sel (Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Descartes, Renê (1997). *Felsefenin İlkeleri.* Mesut Akın (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Des Jardins, Joseph R. (2006). *Çevre Etiği: Çevre Felsefesine Giriş.* Ruşen Keleş (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.

Donovan, Josphine (2016). *Feminist Teori.* A. Bora, M. A. Gevrek & F. Sayılan (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Keller, Evelyn F. (2005). *Toplumsal Cinsiyet ve Bilim Üzerine Düşünceler.* F. Burak Aydar (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Lloyd, Genevieve (2015). *Erkek Akıl: Batı Felsefesinde Erkek ve Kadın.* Muttalip Özcan (Çev.), 2. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Plumwood, Val (2017). *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek.* Başak Ertür (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Wilson, Holly L. (2013). Ekofeminizm Perspektifinden Kant'ı Yeniden Düşünmek. Gamze Keskin Yurdakurban (Çev.). *Özne Felsefe ve Bilim Yazıları (Feminizm ve Felsefe), 18. Kitap:* 177-199.

Ünder, Hasan (1996). *Çevre Felsefesi*. Ankara: Doruk Yayınları.

"KADIN" İŞ GÜVENLİĞİ UZMANI OLMAK

Öğr. Gör. Sevil ÇIRAKOĞLU
Bursa Uludağ Üniversitesi, Teknik Bilimler MYO, İş Sağlığı ve Güvenliği Programı
Öğr. Gör. Hüdayi TAŞÇI
Bursa Uludağ Üniversitesi, Teknik Bilimler MYO, İş Sağlığı ve Güvenliği Programı
Öğr. Gör. Uğur SAKLANGIÇ
Bursa Uludağ Üniversitesi, Teknik Bilimler MYO, İş Sağlığı ve Güvenliği Programı

ÖZET

Kadına ilişkin görevler ya da işler söz konusu olduğunda, ilk akla gelenler onun geleneksel görevi olan annelik ve ev kadınlığı olmaktadır. Aslında kadın, insanlığın var oluşundan bu yana annelik ve ev işlerinin yanında üretim hayatına da katkıda bulunmaktadır. Ekonomik hayata katılma, kadınlar için yeni bir olgu değildir. Kadın dünya kurulduğundan bu yana çalışmaktadır. İlkel toplumlardan gelişmiş toplumlara kadar uzanan toplumsal gelişim süreci içinde kadın gerek evin içinde, gerekse evin dışında ekonomik hayata aktif olarak katılmıştır. Kadın, sağlıklı, huzurlu, bilgili ve eğitimli bir neslin yetişmesinde en önemli kişidir. Anne olarak "kadın" evde, çocuğunun sağlık ve güvenliğini sağlamak üzere her türlü tedbiri almak, hastalıklardan korunmalarını sağlamak, olası kazalara karşı önlemler almak adına iş sağlığı ve güvenliği profesyonelleri gibi çalışmalar yapmaktadır. İş sağlığı ve güvenliği sadece iş ortamlarında değil hayatın her anında birinci planda olması gereken faaliyetler bütünüdür. Son yıllarda alınan önlemlere rağmen ne yazık ki kazalar artarak devam etmektedir. Kazaların önlenmesinde taraflara ciddi görevler düşmektedir. Ülkemizde İSG Kâtibe kayıtlı aktif olarak görev yapan toplam 73.529 iş güvenliği uzmanı bulunmaktadır. İş güvenliği uzmanlarının görevlerinden birisi, risk değerlendirmesinde detaycı bakış açısıyla tehlike ve riskleri yakalamaktadır. O nedenle özellikle değerlendirmeler yapılırken bir anne şefkati ve dikkati ile yaklaşılırsa birçok sorun çözülebilecektir.

Nöro Bilimsel olarak incelendiğinde kadın ve erkek beyin yapıları arasında birçok anatomik, fizyolojik ve nörokimyasal farklılıklar bulunmaktadır. Ayrıca beynin sağ yada sol yarım küresinin üstlendiği görevler farklıdır. Olayların değerlendirilmesinde kadın veya erkeklerin bakış açıları da farklılık göstermektedir.

Farklı sektörlerde görev yapan kadın uzmanlar birçok sorunla karşılaşmaktadır. Bu sorunların tespit edilmesi, detaylı olarak ele alınarak çözüm önerilerinin sunulması bu çalışmanın ana amacını temsil etmektedir.

Çalışmamız kapsamında öncelikle iş güvenliği uzmanlığı mesleğini "kadın" olarak yapmak ve bu mesleğin yetki ve sorumlulukları hakkında genel bilgilere yer verilecektir. Bu araştırmada nitel yöntem kullanılarak, ulusal ve uluslararası kamu, özel sektör ayrımı yapılmadan çalışan kadın iş güvenliği uzmanlarıyla görüşme tekniği ile yüz yüze görüşülmüştür. Görüşme 20 kadın iş güvenliği uzmanlarıyla ile gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, kadın iş güvenliği uzmanları iş ortamı ve çalışma koşullarındaki farklılıklar, en önemlisi iş hayatındaki olumsuz durumlar iş performanslarını etkilediği anlaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kadın, İş güvenliği uzmanı, İş Sağlığı ve Güvenliği

"WOMEN" OCCUPATIONAL SAFETY EXPERTS TO BE

ABSTRACT

When tasks or jobs for women concerned, come to mind first is that its traditional role of housewife and mother. In fact, women, the very existence of mankind since the production life of motherhood and housework in addition to contribute. Participation in economic life is not a new phenomenon for women. Women have been working since the world was founded. Primitive societies ranging from advanced societies in the house in the women need the social development process, both participated actively in the economic life outside the home. Women, healthy, peaceful, is the most important person in the training of a generation of informed and educated. As a mother, the "woman" works at home, such as occupational health and safety professionals, to take every precaution to ensure the health and safety of her child, to protect them from illnesses and to take precautions against possible accidents. Occupational health and safety not only in the business environment activities in every moment of life should be in the forefront, is the whole. Despite the measures taken in recent years continue to increase accidents unfortunately. The parties have serious duties in preventing accidents. There are a total of 73,529 occupational safety experts in our country who are actively registered to the OHS Clerk. One of the tasks of occupational safety experts is to capture hazards and risks from a detailed perspective in risk assessment. Therefore, particularly if the ratings are made by a mother tenderness and attention approximated by many problems can be solved.

When Neuro scientifically examined brain structure between men and women in many anatomical, physiological and neurochemical differences there are. In addition, the tasks undertaken by the right or left hemisphere of the brain are different. Asessing the perspectives of women or men of events, there are also differences.

Women experts in different sectors face many problems. The identification of this problem, the submission of a detailed proposal for a solution by considering represents the main objective of this study. Within the scope of our study, first of all, to make occupational safety specialist profession as "woman ve and general information about authority and responsibilities of this profession will be given. In this research, using qualitative methods, national and international public and private sector were interviewed face to face with the breakdown of female employees work from interviews with security experts. The interview was conducted with 20 women occupational safety experts. According to the findings, the differences in women's work safety experts work environment and working conditions, it was understood that the most important business life situations negatively affect their job performance.

Keywords: Women, Occupational safety specialist, Occupational Health and Safety

1. GİRİŞ

İş güvenliği uzmanı 6331 sayılı kanunda usul ve esasları yönetmelikle belirlenen, iş sağlığı ve güvenliği alanında görev yapmak üzere Bakanlıkça yetkilendirilmiş, iş güvenliği uzmanlığı belgesine sahip, Bakanlık ve ilgili kuruluşlarında çalışma hayatını denetleyen müfettişler ile mühendislik veya mimarlık eğitimi veren fakültelerin mezunları ile teknik eleman olarak belirtilmiştir. Teknik eleman ise yönetmelikte kimyager, biyolog ve fizikçi unvanına sahip kişiler ile iş sağlığı ve güvenliği alanında ön lisans ve lisans düzeyinde öğrenim görmüş mezunlardır. İlgili mezunlardan yalnızca lisans düzeyinde iş sağlığı ve güvenliği eğitimi almış olanlar doğrudan sınav ücretini yatırması ve başarılı olması durumunda uzmanlık belgesi alabilirken diğer alan mezunları belirli bir saat kurs görerek bu sınava girebilmekte ve yine başarılı olması durumunda uzmanlık belgesine sahip olabilmektedir. Uzmanlık belge sınıfları ise; A sınıfı, B sınıfı ve C sınıfı olmak üzere üçe ayrılmaktadır. A sınıfı uzman çok tehlikeli, B sınıfı tehlikeli ve C sınıfı az tehlikeli işyerlerinde görev yapabilmektedir (Resmi Gazete, 2012).

İş güvenliği uzmanları, işyerinde çalışanların sağlığını, emniyetini, konforunu ve performansını etkileyebilecek her türlü fiziksel, kimyasal, biyolojik, ergonomik ve psiko-sosyal riskleri önlemek ve işyerinin verimini artırmak için çalışmalarda bulunan kişilerdir.

Genel anlamda kadın erkek ayrımı olmadan iş güvenliği uzmanlarının çalışma yaşamında karşılaştığı sorunlar; çalışanların İSG eğitimlerinde zaman baskısı, çalışanların eğitimlere katılmak istememesi, yabancı uyruklu çalışanlara eğitim vermede sıkıntı, İSG kültürünün oluşmaması, zaman baskısından tatbikatları uygulayamama, sık sık personel değişikliği nedeniyle eğitimlerde aksama, verilen eğitimlerin yetersiz olması, eğitim düzeyi düşük çalışanlara eğitim vermede zorluk, mesleki eğitimdeki eksiklikler konularında sıkıntılar olduğu belirtilmektedir. Uzmanların kendi eğitimleri üzerine yaşadıkları eksiklikler; tecrübe eksikliği, branşlaşma olmadığından alanda yetersizlik hissetmesi ve iş güvenliği uzmanlarının aldığı eğitimin yetersiz olması şeklindedir. Bunun yanında işverenlerin kanunları bilmemesi ve İSG eğitimleri ve kültürü konularında eğitimsiz olmalarından dolayı da zorluklar çekmektedirler. Yürürlükte bulunan yasalar ve bunların uygulanması yaşanan sorunlar; yasalar ve yönetmelikteki boşluklar, yasalardaki ertelemeler, işyeri çalışan sayısına bağlı dakika uygulamalarının yetersiz olması, uzmanların yetkilerinin sınırlılığı, kazalardan iş güvenliği uzmanın sorumlu olması şeklindedir. Ayrıca uzmanlar; işverene herhangi bir yaptırımda bulunamama, sigortasız çalışanların varlığı, yasaları tam olarak uygulayamama ve işyeri müfettişlerinin denetleme eksikliği konularında da sorunlarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. İş güvenliği uzmanlarının toplumsal statüleri de çalışmalarını yürütmelerine engel olabilmektedir. Bu konuda itibar eksikliği, çalışanların emir ve talimatlara uymaması, uyarıların dikkate alınmaması, iş sağlığı ve güvenliği işlerinin önemsenmemesi ve iş güvenliği uzmanlarının yetkilerinin az olması konularını belirtmişlerdir. çalışmalarını yürütürken organizasyon eksikliği yaşadıklarını, büyük iş yerlerinde kontrollerin yapılmasında zorlandıklarını, evrakların fazla prosedür gerektirdiğini, meslek odasının olmaması nedeniyle sorunlarla karşılaştıklarını ve taşeron firmalarda yeterli iş sağlığı ve güvenliği kurallarının uygulanmaması nedeniyle sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Belirtilen bir diğer sorun kadın çalışanlara yöneliktir. Kadın çalışanların tacize uğraması ve pasifize edilmesi kadın iş güvenliği uzmanlarının yaşadıkları sorunlardandır (Takaoğlu, Kaya, & İri, 2018). Kadın ve erkek uzmanların sektörde yaşadığı sorunlarla yapılan çalışmaya göre kısaca bu şekilde ifade edilmektedir.

Farklı sektörlerde görev yapan kadın uzmanlar birçok sorunla karşılaşmaktadır. Bu sorunların tespit edilmesi, detaylı olarak ele alınarak çözüm önerilerinin sunulması bu çalışmanın ana amacını temsil etmektedir.

Harvard Üniversitesinde psikoloji profesörü Jill M. Goldstein liderliğinde bir grup bilim insanı, MRI tekniğini kullandıkları bir çalışmada, kadınlarda beynin frontal korteks adını verilen, ileri düzey bilişsel işlevlerden (karar verme, planlama gibi) sorumlu olan kısmının ve ayrıca limbik sistem olarak adlandırılan beyin bölgesinde yer alan bazı kısımların, örneğin hipokampusun, erkeklerde olduğundan daha büyük olduğunu, erkeklerde de parietal korteks adını verilen, görsel-uzamsal algılamadan sorumlu bölge ile amigdala (badem seklindeki), duygusal (örneğin tehlike karşısındaki) tepkimizi belirleyen bölgenin daha büyük olduğunu bulunmuştur. Burada karşılaştırmaların beyinler arasında değil, o bölgenin büyüklüğünün beynin tümüne oranı arasında yapıldığını belirtmek gerekir. Erkek beyninde amigdalanın büyük olduğu söylenirken, erkeklerde amigdalanın beynin tümüne oranının, kadınlarda amigdalanın beynin tümüne olan oranından daha yüksek olduğu kast edilir (Karaçay, 2013).

Kanada'nın McMaster Üniversitesinden sinirbilimci Sandra Witelson 1970'lerde yaptığı çalışmalarda erkek çocukların okurken çoğunlukla beyinlerinin sadece bir yarıküresini, kız çocukların ise çoğunlukla iki yarıküreyi de kullandığını bulmuştur. Erkeklerin yaklaşık %80-85'i erilleşmiş bir beyne sahip iken kadınların %90'ı dişilleşmiş bir beyne sahiptir. Kadınların ortalama beyin hücresi erkeğe göre 4 milyar daha az iken kadınlar genel zekâ testlerinde %3 erkeklere daha başarılı çıkmıştır. Diğer yandan Kanada'nın McMaster Üniversitesi'nden sinirbilimci Sandra Witelson 1970'lerde yaptığı çalışmalarda, kadınlarda beynin dış kısmını oluşturan, korteks adı verilen kısımda sinir hücrelerinin birbirlerine daha yakın olduğunu ve bu kısımda erkek beyninden % 12 daha fazla sinir hücresi olduğunu keşfetmiştir. Witelson'a göre bu durum, kadın beyninin erkek beyninden küçük olmasına rağmen kadınlarla erkeklerin aynı akıl ve zekâ düzeyine sahip olmasını açıklamaktadır (Aslan, 2015).

Bu sonuçlar, erkek ve kadın beyni arasındaki farklılıkları göstermesinin yanı sıra özellikle travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) rahatsızlığının tedavisinde cinsiyet farkının göz önüne alınması gerektiğini de göstermektedir. Almanya'daki Ludwig Maximillan Üniversitesi'nden Gustav Shelling ve arkadaşları yaptıkları çalışmada, TSSB tedavisinde propranolol ve benzeri beta önleyicilerin kullanılmasının, travmatik olaylarla ilgili hafızayı sadece kadınlarda zayıflattığını, erkeklerde zayıflatmadığını bulunmuştur.

Bilim insanları cinsiyet farklılığının sadece TSSB'yi değil başka bazı psikolojik rahatsızlıkları da etkilediği belirlenmiştir. Erkek deneklerin beyinlerinde kadınlarınkinden % 52 daha fazla seratonin üretildiğini buldular. Kadınların beyinlerinde daha az seratonin üretilmesi depresyona olan yatkınlıklarının nedeni olabilir. Depresyon, bağımlılık, şizofreni gibi psikolojik rahatsızlıklar üzerinde yapılan bu ve benzeri çalışmalar, bu rahatsızlıklara yakalanma açısından erkek ve kadın beyni arasında önemli farklılıklar olduğunu, cinsiyet farklılıklarının teşhis ve tedavide göz önünde bulundurulması gerektiğini gösterir (Karaçay, 2013). Tarhan'a göre; Depresyon, stres yönetimi, hayal etme gibi durumların aslında beyni çalıştıran durumlar olduğunu, beynimizin uyuyan bir organ olmayıp sürekli bir işleyiş halinde olduğunu belirterek "*Atmosferdeki yüzde birlik bir oksijen düşüşü beynimizde yüzde 12,5'luk bir performans düşüşüne sebep oluyor ve hava kirliliğinin en çok etkilediği organımız beyindir. Beyin haritalaması yapıldığında aslında depresyon dediğimiz şey, beyinde serotonin azalmasından oluşan bir durumdur ve kişi hayattan zevk almamaya mutlu olmamaya başlar. Zekâ hücre sayısına bağlı olarak değil, hücreler arası bağlantı sayısıyla alakalıdır. Duyguların da beyne kaydedildiğini ve beynimizin aslında kimyasal bir organ olduğunu "Dopamin-haz, endorfin-zevk, serotonin mutluluk, oksitosin-şefkat ve bağlanmakla ilgilidir. Yani, her duyguya karşı oluşturulan kimyasal bir karşılığı vardır."* (Tarhan, 2018). Kadınların beyninin sağ kısmı gelişerek duygu, heyecan, müzik, sanat gibi estetik algıları ön plana çıkarken; erkeklerde gelişen sol beyin mantık, muhakeme, analiz gibi rasyonel kavramlarla biyolojik olarak gelişmiştir. Fakat kişi kendini geliştirip ön beynini kullandıkça sağ-sol beyin arasındaki fark azalmaya başlar. Kadın beyni stres altında iken konuşarak yalnızlığını giderme odaklı çalışırken, erkek beyni stres altında zihinsel sığınağına çekilir fakat erkekler biraz güzel söz söylese kadın konuşmaya ihtiyaç duymamaktadır. Kadın- erkek beyni arasındaki bir başka fark ise erkek beyni erotizm odaklı çalışırken, kadın beyni romantizm odaklı çalışmaktadır. Erkekler yetenekli ve yeterli olmaya, başarı ve güce değer verirler. Her zaman kendilerini kanıtlanma güç ve becerilerini geliştirme uğraşındadırlar. Bir erkeğin benlik bilinci sonuç alma becerisiyle tanımlanır. Bir erkek için hedeflere ulaşmak çok önemlidir, çünkü bu onun kendini yeterli ve iyi hissetmesinin bir yoludur. Bir erkeğe o istemeden öneride bulunmak, onun ne yapacağını bilmediğini ya da bunu kendi başına yapmayacağını ima etmek demektir. Bir erkeğe yardım önermek onun kendini beceriksiz, zayıf hatta sevilmeyen biri gibi görmesine yol açar. Bir sorun olduğunda erkekler giderek içine kapanır ve dikkatini soruna odaklar. Erkek üzüldüğünde asla kendini rahatsız eden şey hakkında konuşmaz. Sessizleşir ve bu sorunu düşünmek için mağarasına çekilir.

Olmazsa başka bir yöntem bulur (Gray, 1996) . Yapılan çalışmalarda kadın ve erkek beyninin farkını ortaya net bir şekilde koymaktadır.

2. MATERYAL ve METOT

Kadın iş güvenliği uzmanlarının birçok sorunla karşılaşmaktadır. Bu sorunların tespit edilmesi, detaylı olarak ele alınarak çözüm önerilerinin sunulması bu çalışmanın ana amacını temsil etmektedir. Çalışmamız kapsamında öncelikle iş güvenliği uzmanlığı mesleğini "kadın" olarak yapmak ve bu mesleğin yetki ve sorumlulukları hakkında genel bilgilere yer verilecektir. Bu araştırmada nitel yöntem kullanılarak, ulusal ve uluslararası kamu, özel sektör ayrımı yapılmadan çalışan kadın iş güvenliği uzmanlarıyla görüşme tekniği ile yüz yüze görüşülmüştür. Görüşme 20 kadın iş güvenliği uzmanlarıyla ile gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, kadın iş güvenliği uzmanları iş ortamı ve çalışma koşullarındaki farklılıklar, en önemlisi iş hayatındaki olumsuz durumlar iş performanslarını etkilediği anlaşılmıştır.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde kamu ve özel sektörde çalışan kadın iş güvenliği uzmanlarının sorunlarına yönelik elde edilen bulgular sunulmuştur. Yüz yüze görüşülen 20 kadın iş güvenliği uzmanına 15 farklı sorular sorulmuştur. Aşağıdaki tablolar incelendiğinde kadın iş güvenliği uzmanlarının sorulara verdikleri cevaplar görülmektedir. 20 kadın uzmanın görüşleri alınarak çalışma tamamlanmıştır.

Tablo 1. Kadın İş Güvenliği Uzmanlarının Medeni Durumu

1. **Medeni Durumunuz?**	*f*	*%*
Evli	14	70
Bekar	6	30
Toplam	20	100

Katılımcıların medeni durumlarına göre dağılımları Tablo 1'de görüldüğü gibi 14'ü evli 6'sı bekardır.

Tablo 2. Kadın İş Güvenliği Uzmanlarının Çalıştığı Sektörü

2. **Çalıştığınız Sektör**	*f*	*%*
Kamu	3	15
Özel Sektör	17	85
Toplam	20	100

Katılımcıların çalıştıkları sektörlere göre dağılımları Tablo 2'de görüldüğü gibi 3'ü kamuda 17'si özel sektörde çalışmaktadır.

Tablo 3. Kadın İş Güvenliği Uzmanlarının Uzmanlık Sınıfı

3. **Uzmanlık Sınıfınız**	***f***	***%***
A Sınıfı	6	30
B Sınıfı	8	40
C Sınıfı	6	30
Toplam	20	100

Katılımcıların uzmanlıklarına göre dağılımları Tablo 3'de görüldüğü gibi 6'sı A sınıfı uzman, 8'i B sınıfı uzman, 6'sı C sınıfı uzman olarak tehlike sınıflarına göre çalışmaktadırlar.

Tablo 4. Kadın İş Güvenliği Uzmanlarının Tehlike Sınıfı

4. **Çalıştığınız Tehlike Sınıfı**	***f***	***%***
Çok Tehlikeli	6	30
Tehlikeli	8	40
Az Tehlikeli	6	30
Toplam	20	100

Katılımcıların uzmanlıklarına uygun tehlike sınıfına göre dağılımları Tablo 4'de görüldüğü gibi 6'sı çok tehlikeli sınıfta, 8'i tehlikeli sınıfta, 6'sı az tehlikeli sınıfta uzman olarak çalışmaktadırlar. Mevzuatımızda son güncellemeler ışığında B sınıfı uzmanlar 1/1/2020 tarihine kadar çok tehlikeli işyerlerinde, C sınıfı uzmanlar da 1/1/2019 tarihine kadar tehlikeli sınıfta yer alan işyerlerinde de çalışabileceklerdir. Bu yapılmasındaki amaç ilgili kanun ve yönetmeliklerin çıkarıldığı dönemde ihtiyacı karşılayabilecek nitelikte yeterli uzmanın olmamasıdır. Ama yaptığımız görüşmeler ışığında kadın uzmanlarımız uzmanlık sınıflarına uygun şekilde çalışmaktadırlar.

Tablo 5. Kadın İş Güvenliği Uzmanlarının Mesleki Deneyimi

5. **Kaç yıldır bu mesleği yapıyorsunuz?**	***f***	***%***
1-5 yıl arası	7	35
5-10 yıl arası	8	40
10-15 yıl arası	5	25
Toplam	20	100

Katılımcıların mesleki deneyimlerine göre dağılımları Tablo 5'de görüldüğü gibi sektörde çalışma deneyimleri ise 1 ile 15 yıl arasında değişiklik göstermektedir.

Tablo 6. Kadın İş Güvenliği Uzmanlarının Mesleki Memnuniyetleri

6. **İş Güvenliği Uzmanı olmaktan memnun musunuz?**	*f*	*%*
Evet, memnunum	11	55
Hayır, memnun değilim	9	45
Toplam	20	100

Katılımcıların iş güvenliği uzmanı olmaktan Tablo 6'da görüldüğü gibi 11 kadın uzman İş Güvenliği Uzmanı olmaktan memnun geri kalan 9 uzman İş Güvenliği Uzmanı olmaktan memnun değildirler.

Tablo 7. Kadın İş Güvenliği Uzmanlarının Maddi Tatmini

7. **Yaptığınız iş sizi maddi olarak tatmin ediyor mu?**	*f*	*%*
Evet, tatmin edici	6	30
Hayır, tatmin edici değil	14	70
Toplam	20	100

Katılımcıların iş güvenliği uzmanı olmak maddi olarak tatmin olma durumu Tablo 7'de görüldüğü gibi 6 kadın iş güvenliği uzmanını yaptığı iş maddi olarak tatmin etmekte diğer 14 kadın uzmanını yaptıkları iş maddi olarak tatmin etmemektedir.

Tablo 8. Kadın İş Güvenliği Uzmanlarının Gençlere Tavsiye Durumu

8. **Genç kızlarımıza İş Güvenliği Uzmanı olmalarını tavsiye eder misiniz?**	*f*	*%*
Evet, tavsiye ederim	9	45
Hayır, kesinlikle tavsiye etmem	11	55
Toplam	20	100

Katılımcıların iş güvenliği uzmanı olmak maddi olarak tatmin olma durumu Tablo 8'de görüldüğü gibi 9 kadın iş güvenliği uzmanını yaptığı işi tavsiye edebileceğini, diğer 11 kadın uzmanını yaptığı işi kesinlikle tavsiye etmemektedirler.

Tablo 9. Kadın İş Güvenliği Uzmanlarının İş Hayatlarının Özel Yaşantılarına Etkisi

9. **İş yükünüz özel yaşantınızı etkiliyor mu?**	*f*	*%*
Evet, etkiliyor	10	50
Hayır, etkilemiyor	10	50
Toplam	20	100

Katılımcıların iş yüklerinin özel yaşantılarına etki durumu Tablo 9'da görüldüğü gibi yarısı iş yüklerinin özel yaşantılarını etkilediğini, yarısı etkilemediğini savunmaktadırlar.

Tablo 10. Kadın İş Güvenliği Uzmanlarının İş Hayatlarının Eş/Anne Olmasına Etkisi

***10.* İş güvenliği uzmanı olmak iyi eş/anne olmaya engel midir?**	***f***	**%**
Evet, engeldir.	6	30
Hayır, engel değildir.	14	70
Toplam	20	100

Katılımcıların iş hayatlarının eş/anne olmasına etki durumu Tablo 10'da görüldüğü gibi 6'sı engel olduğunu, 11'nin engel olmadığını söylemektedirler.

Tablo 11. Kadın İş Güvenliği Uzmanlarının İş Hayatlarında Cinsiyet Ayrımı

***11.* Çalıştığınız ortamlarda sık sık kadın-erkek ayrımına maruz kalıyor musunuz?**	***f***	**%**
Evet, kalıyorum.	11	55
Hayır, kalmıyorum	9	45
Toplam	20	100

Katılımcıların iş hayatlarının cinsiyet ayrımcılığı yapıp yapmadıkları Tablo 11'de görüldüğü gibi 11'i maruz kaldıklarını, 9'u maruz kalmadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 12. Kadın İş Güvenliği Uzmanlarının İş Hayatlarındaki Dezavantajları

12. **Kadın İş güvenliği uzmanı olmanın sizce dezavantajları nelerdir?**
➢ *Kadın iş güvenliği uzmanlarından üçü "Kadın olmak."yeterli görüşünde,*
➢ *İşiniz dolayısı ile zaten bazı kuralları kabul ettirme süreci zor iken mavi yaka personelin genelde erkek olması sebebiyle bir kadının çizdiği çerçevedeki yeni kural prosedür ve yenilikleri kabul etmede ciddi dirençle karşılaştıklarını,*
➢ *6 ve 10 yıldır çalışan kadın uzmanlardan ikisi "Şu ana kadar bir dezavantajını yaşamadığını ."*
➢ *Sahada olmak ve kılık kıyafet seçiminde rahat olamadıklarını,*
➢ *Sadece kurumsal firmalarda çalışmadıklarını, çalışma ortamları oldukça kötü yerlerle de çalıştıklarını*
➢ *Çoğunluktaki kadın iş güvenliği uzmanlarının "Erkek egemen iş ortamı, fabrikada çalıştığını. Sanayi ortamında hangi işi yapılırsa yapılsın kadın olarak 1-0 geriden başlanılacağını, erkekler tarafından göz takibinde olmak, fazla ciddiye alınmamak (sen ne bilirsin tavrı), sorumluluğun çok, ücretin az olması, hukuksal olarak korunmuyor olmak. bu durum eğitim ve kültür seviyesi artarsa zamanla düzeleceği" görüşü üzerinde durmuşalardır.*

bu mesleğin kadın olarak dezavantajlı yönlerini belirtmişlerdir.

Tablo 13. Kadın İş Güvenliği Uzmanlarının İş Hayatlarındaki Avantajları

13.	**Kadın İş güvenliği uzmanı olmanın sizce avantajları nelerdir?**

- *Bakış açısını çok yönlü, ayrıntılı ve birçok konuda daha hassas düşündüklerini, risk analizi süreçleri çok farklı olduğunu, birçok olaya dikkatli bir şekilde yaklaşımda bunulup gözlem yeteneklerinin geliş olduklarını bu sayede riskleri görme ve aksiyon alma konusunda çok daha iyi olduklarını, daha iyi analiz edebilmeleri duygusal zekâlarının daha gelişmiş olması sayesinde risk farkındalıkları ve iletişimlerinin güçlü olduğunu,*
- *Konu sağlık ve güvenlik olunca bazı çalışanlar kendilerinin iyiliği için çalıştıklarını anlayıp muhalif olmak yerine işbirliği yaptıklarını, bu noktada kadın olmamız sebebiyle kendilerini anne ya da abla yerine koyduklarını, bir erkek iş güvenliği uzmanının bu yakınlığı yakalamasının zor olabileceğini,*
- *Daha ısrarcı olabilme, bazı erkek çalışanlar tarafından nezaketen daha fazla dikkate alındıklarını, bazı durumlarda daha nazik davranıldığını. teknik konuların ve evrak işlerinin çok zevkli oldukları,*

görüşlerini belirtmişlerdir.

Tablo 14. Kadın İş Güvenliği Uzmanlarının İş Hayatlarındaki Cinsiyet Bakış Açısı

14.	**Tehlike ve riskler tespit edilirken dikkat ve algılama bakımından kadın ya da erkek bakışının farkı var mıdır?**

Kadın iş güvenliği uzmanlarından çoğunluğu; kadınlar olarak daha detaycı bir bakış açısına sahip olduklarını, mükemmeliyetçi kişilik kadınlarda daha baskın, erkekler daha genel düşünüp detaylara önem vermediklerini, kadınların iletişiminin daha kuvvetli, dokümantasyon becerilerinin daha yüksek olduğunu,

Kadın iş güvenliği uzmanlarından dördü tehlike ve riskler tespit edilirken dikkat ve algılama bakımından kadın ya da erkek bakışının farkı olmadığını savunmuşlardır.

Kadın erkek cinsiyetinin fark etmediğini tecrübenin çok önemli olduğunu savunmaktadır kadın uzmanlarımızdan ikisi,

Kadın uzmanlarımızdan biri, diğer meslektaşlarının aksine erkeklerin ayrıntı olarak düşünebildiği konuları da işin bir parçası olarak görerek daha başarılı olduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 15. Kadın İş Güvenliği Uzmanlarının Yorum ve Önerileri

***15.* Varsa yorum, katkı ve önerileriniz:**
➢ *Erkekler genelde üretim odaklı ve sonuç odaklı oldukları için süreçteki ayrıntılarda olan riskler daha az görünür olduğunu, ama her erkek iş güvenliği uzmanı için aynı şey geçerli olmadığını,* ➢ *İs güvenliği kültürünün acilen oluşturulmasının gerektiğini,* ➢ *İş güvenliği uzmanlığında sektörel ayrıma gidilmesi gerektiğini,* ➢ *Aylık hizmet dakikasının fazla olmasını, firmalara gidilen yolda gecen zamanlar ile birlikte hizmet verilmesinin mümkün olmadığını, özellikle OSGB'lerde ücretleri yapılan işe göre çok düşük, belli bir standartta olup ücretler sabitlenmeli daha düşük ücretlerle çalıştırılması kanunen engellenmesinin gerektiği,* yorumlarında bulunmuşladır.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Eğitim konusunda en önemli sıkıntı çalışanlarda İSG kültürünün oluşmamasıdır. Çünkü İSG kültürü oluşmamış bir toplumda hem işverenler hem de çalışanlar eğitimlerin gerekliliği konusunda yeterli bilince sahip değildirler. Ancak işyerinde yürütülecek korunma uygulamalarının ilk aşamasını eğitimler oluşturmaktadır. Kadın uzmanlar kendi eğitimlerindeki temel sıkıntıyı tecrübe olmamasına bağlamaktadır. Bunun için özellikle maden, metal ve inşaat gibi iş kazalarının en fazla yaşandığı sektörlerde iş sağlığı ve güvenliği çalışmalarını alanında uzman belirli bir tecrübeye sahip kişilerin yürütmesi gerekmektedir.

Çalışmamız neticesinde elde ettiğimiz bulgulardan yola çıkarak kadın iş güvenliği uzmanlarının yaşadığı önemli bir sorunun mali kaynaklı olduğu dikkat çekmektedir. Bu alanı meslek olarak seçecek yeni mezunlar düşünüldüğünde bu sayının bir hayli fazla olduğu ve iş güvenliği uzmanlığı mesleğinde bir yığılma olacağı aşikârdır. Bu durum uzmanları düşük ücretlerle çalışmaya zorlamakta ve iş güvenliği uzmanlığı mesleğini değersizleşmektedir. Aynı zamanda işsizlik korkusu kişileri çok düşük maaşlarda çalışmaya zorlarken yapılan işlerin de kalitesini düşürmektedir. İşveren kaynaklı mali sıkıntıların azalması ve özellikle iş güvenliği uzmanlarının ücretlerinin ödenmesi, ücret dengesizliği ve aşırı çalışma saatlerinin düzenlenmesi için devlet destekli bir yapıya geçilmesi gerekliliği düşünülmektedir.

Erkekler kadınlara göre daha vizyoner, grup çalışmasından ziyade bireysel, risk alabilen, birey ya da takım halinde en iyi olma dürtüsüyle rekabetçi hareket ederlerken kadınlar koçluk konusunda erkeklerden üstün ve kendi en iyilerine ulaşmak istemeleri yönlerinden erkelerden farklılık oluşturmaktadır.

Kadının paraya, alınacak riske olan bakışı ve bu olguları tanımlayışı erkek liderlerden farklı olabilmektedir başka bir ifadeyle, kadınlar para harcama noktasında yatırım yapmayı zor, stresli ve zaman harcayıcı bir iş olarak görmekte ve bu yöndeki algı, tavır ve duygularını işyerine taşıyabilmektedirler (Aslan, 2015).

İş Güvenliği Uzmanlarının Görev, Yetki, Sorumluluk ve Eğitimleri Hakkında Yönetmelik'te yer almaktadır. İlgili yönetmelikte bu görevlerin başında rehberlik etmek, sağlık ve güvenlik konularında alınması gerekli tedbirleri işverene yazılı olarak bildirmektir. Risk değerlendirmesi, acil eylem planı hazırlamak ve çalışma ortam gözetimini sağlamak diğer başlıca görevleridir. Son olarak ilgili birimlerle iş birliği içinde olmak yönetmelikçe tanımlanan görevleri arasında yer almaktadır. Kadın iş güvenliği uzmanlarının çoğu özellikle bir iş güvenliği uzmanının görevlerinin başında yer alan risk değerlendirmesinin detaycı bakış açısıyla tehlike ve riskleri yakaladığını belirtmektedir. Bu nedenle özellikle değerlendirmeler yapılırken bir anne şefkati ve dikkati ile yaklaşılırsa birçok sorun çözülebilecektir.

5. KAYNAKLAR

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu.(2012). Sayı 28339, 30 Haziran 2012.

Aslan, Ş. (2015). Liderlikte Kadın Farklılığı Margaret Thatcher "The Iron Lady" Filminin Tematik İncelemesi. Selçuk Üniversitesi Akşehir Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 1,Yıl:5, Sayı 5, ISSN 1309-6729, Ocak 2014 , 4-17. http://www.selcuk.edu.tr/dosyalar/files/052/Ak%C5%9Fehir%20MYO%20Sosyal%20Bilimler%20Dergisi%205(1).pdf adresinden alındı

Gray, J. (1996). Erkekler Mars'tan Kadınlar Venüs'ten. Altın Kitaplar .

Karaçay, B. (2013). Erkek Beyni Kadın Beyni. Bilim Teknik Şubat .

Resmi Gazete. (2012, 12 9). İş Güvenliği Uzmanlarının Görev, Yetki, Sorumluluk ve Eğitimleri Hakkında Yönetmelik, Resmî Gazete Sayısı: 28512: https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.16923&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch= adresinden alındı

Takaoğlu, Z. B., Kaya, E. Ç., & İri, N. İ. (2018). İş Güvenliği Uzmanlarının Yaşadığı Sorunlar.

Tarhan, N. (2018, Kasım 14). Kadın-erkek beyni arasındaki farkları. www.e-psikiyatri.com: https://www.e-psikiyatri.com/kadin-erkek-beyni-arasindaki-farklar-neler adresinden alındı

KADINLARIN YOKSULLUĞA İLİŞKİN ALGILARI VE TURİZM

Dr. Tuba TÜRKMENDAĞ
Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi

ÖZET

Yoksulluk, dünya üzerinde ırk, din, dil, cinsiyet ayırt etmeden birçok toplumun süregelen ortak ve önemli sorunlarından biridir. Turizm hem yoksulluğun azaltılmasında hem de toplumun tüm kesimlerini kapsamada oynadığı rol sayesinde eşitsizliklerin giderilmesine katkı sağlayacak bir sektör olarak birçok uluslararası örgütün gündeminde yer almaktadır. Bu çalışmada yoksulluk algısının kadınların bakış açısıyla irdelenmesi amaçlanmış, kadın gözüyle yoksulluğun ne anlama geldiği, yoksulluğa yol açabilecek unsurların neler olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada bir toplumda yoksulluğun azaltılması için neler yapılabileceği, kadınların çözüm aşamasındaki konumunun ne olduğu ortaya koyulmaya çalışılmakla birlikte turizmin yoksulluğu azaltmada fayda sağlayıp sağlamayacağı ve turizmin kadınları kapsayıcı yönünün ne olduğu sorusuna cevap aranmaktadır. Bu amaçla çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında İzmir ilinde 8 kadın katılımcı ile yarı yapılandırılmış mülakat tekniğiyle görüşmeler yapılmıştır. Katılımcıların yoksulluğu, yokluk, açlık, çaresizlik, eğitimsizlik gibi kavramlarla ifade ettikleri bulunmuştur. Turizm sektörü, kadınların üretkenliğini destekleyen ve becerilerini kullanabildikleri bir alan olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca katılımcılar hem turizmin kadınları hem de kadınların turizmi sosyal, kültürel ve ekonomik olarak destekleyici rolünün olduğuna değinmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Turizm, Kadın, Nitel Araştırma

WOMEN'S PERCEPTIONS OF POVERTY, AND TOURISM

ABSTRACT

Poverty, regardless of race, religion, language, and gender, is one of the main problems of many societies in the world. However, with its contribution to eliminating inequalities due to its role in reducing poverty and covering all segments of the society, tourism, has been on the agenda of many international organizations, especially for the UNWTO. This study aims to determine the meaning and causes of poverty by women's perspectives. Besides, it has been tried to find out poverty reducing practices in a society, women's role at the solution stage, whether tourism can contribute to poverty reduction, and what is the inclusive aspect of tourism for women. For this purpose, qualitative research method was used in the study.

Within the scope of the research, interviews were conducted with 8 female participants in İzmir province by semi-structured interview technique. It was found that the participants expressed poverty, absence, hunger, desperation, and lack of education. The tourism sector has been evaluated as an area that supports women's productivity and can use their skills. In addition, the participants mentioned that both tourism and women have a social, cultural and economic supporting role in tourism.

Keywords: Poverty, Tourism, Woman, Qualitative Research

1. Giriş

Dünya üzerinde birçok toplumu etkisi altında tutan ve toplumların ortak sorunu haline gelen yoksulluk; birçok ülkede gerek siyasi boyutta ele alınmakta gerekse sivil kurum ve kuruluşlar, araştırmacılar ve uluslararası düzeyde örgütler bu sorun üzerine odaklanarak yoksulluğu hafifletmek amacıyla bu alanda araştırmalara önem vermektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) gibi uluslararası işbirliklerini içeren örgütler için yoksulluğun azaltılması birincil hedef olarak görülmektedir. Turizm hem yoksulluğun azaltılmasında hem de toplumun tüm kesimlerini kapsamada oynadığı rol sayesinde eşitsizliklerin giderilmesine katkı sağlayacak bir sektör olarak başta UNWTO olmak üzere adı geçen birçok uluslararası örgütün gündeminde yer almaktadır. Turizmin gelişmekte olan ülkelerde daha hızlı büyüme göstermesi ve gelişmekte olan ülke ekonomilerindeki payının artması nedeniyle yoksulluk üzerinde olumlu etkileri olacağı belirtilmektedir (Croes, 2014).

Bireylerin ve toplumların yoksulluğu sadece maddi boyutuyla değerlendirilmemelidir. Aynı zamanda yoksulluğa yol açan ve yoksulluğun bir göstergesi olarak kabul edilebilecek eğitim sorunları, sosyal ötekileştirme, ırkçılık, aile planlaması, cinsiyet ayrımcılığı, tedavi edilebilir ve önlenebilir hastalıklarla mücadele, bağımlılıkla mücadele gibi insani yönlerinin küresel boyuttaki yoksullukla mücadelede ele alınma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Yoksulluğa neden olan unsurlar belirlenmeden yoksulluğun azaltılması mümkün olmayacağı gibi toplumların bir yoksulluk sarmalı içerisinde daha da ağır tablolarla karşı karşıya kalacağı öngürülmektedir. Turizm, döviz kazancı, istihdam olanakları yaratması ve kamu gelirlerinin sağlanması yoluyla yoksul ekonomileri olan ülkelerin bile ekonomik büyümesine katkıda bulunabilmektedir.

Genel olarak turizm, ekonomik geçim kaynakları ve sosyo-kültürel kalkınma üzerindeki önemli etkileri nedeniyle hem yoksul hem de zengin ekonomilerde önemli bir endüstri haline gelmiştir (Luvanga ve Shitundu, 2003).

Dünya üzerindeki birçok ülkede hali hazırda hüküm süren ve modern toplumlarda bile izlerine rastlayabildiğimiz ataerkil toplum yapısı nedeniyle kadınların hayatı bir adım geriden takip etmek zorunda kaldıkları görülebilmektedir. Bunun yanı sıra kadının toplum içerisinde aile hayatını düzenlemesi, aile bütçesini yönetmesi, bir aileden meydana gelen çocukları yetiştirmesi, okul öncesi eğitim vererek hem okul hayatına hem de toplum hayatına hazırlamasını içeren biçilmiş rol üzerinden toplumun oluşmasında ve şekillenmesinde oynadığı rol ile de tezat oluşturduğu düşünülmektedir. Ghodsee (2003), kayıtlı istihdam açısından, cinsiyet ayrımcılığı nedeniyle turizm destinasyonları geliştirildiğinde yerel kadınların genellikle göz ardı edildiğini belirtmekle birlikte nispeten yüksek ücretlerle kadınların büyük bir yüzdesini istihdam eden turizm gibi ekonomik sektörlere yardımcı olmanın, kadınların göreceli ekonomik refahını artırmaya yardımcı olacağını savunmaktadır.

Alanyazında birçok araştırmacı kadın yoksulluğu kavramına odaklanmış, kadın yoksulluğunun neden kaynaklandığı, azaltılması için neler yapılması gerektiği gibi sorulara cevap aranmıştır. Bu çalışmada yoksulluk algısının kadınların bakış açısıyla irdelenmesi amaçlanmış, kadın gözüyle yoksulluğun ne anlama geldiği, yoksulluğa yol açabilecek unsurların neler olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada bir ülke veya toplumda yoksulluğun azaltılması için neler yapılabileceği, kadınların çözüm aşamasındaki konumunun ne olduğu ortaya koyulmaya çalışılmakla birlikte turizmin yoksulluğu azaltmada fayda sağlayıp sağlamayacağı ve turizmin kadınları kapsayıcı yönünün ne olduğu sorusuna cevap aranmaktadır.

2. Turizm ve Yoksulluk İlişkisi

Turizm; döviz, istihdam ve gelir sağlayarak birçok gelişmekte olan ülkede önemli bir sektör haline gelmiştir ve potansiyel olarak en hızlı büyüyen sektörlerden biridir (Luvanga ve Shitundu, 2003). 21. yüzyılda, küresel ekonomi; teknoloji, telekomünikasyon ve turizmi içeren üç ana sektör tarafından yönlendirilmektedir. Turizm; turistik yerler, ulaşım, konaklama, yiyecek içecek işletmeleri, eğlence, iş ve evden uzakta seyahat eden bireyler veya gruplar için sağlanan diğer ağırlama hizmetleri de dahil olmak üzere bir seyahat deneyimi sunan faaliyetler, hizmetler ve sektörler bütünüdür (Aynalem vd., 2016).

Geleneksel olarak yoksulluğun tanımı hanehalkı finansal gelirine veya harcamalarına dayanmaktadır. Bu tanım ekonomik yaklaşımla bireylerin refahını sağlayan asgari mal ve hizmet sunumunu karşılayamamalarını yansıtmaktadır ve tipik olarak yoksulluğu gelir ve tüketim açısından ele almaktadır. Kalkınma tartışmalarının odak noktası olarak ise yoksulluk; iyi sağlık tesislerine erişememe, okuma yazma bilmeme, düzensiz gelir, kayıt dışı istihdam, birden fazla meslek yapma zorunluluğu, arazi kullanım sürekliliğinin olmaması, temel altyapı kalitesinin eksikliği, işsizlik ve kişisel güvensizlik gibi durumlarla temsil edilmektedir. Yoksullar sağlık krizlerine, depremlere, kasırgalara, suçlara, işsizliğe ve kuraklıklara karşı savunmasız görünmektedir. Ekonomik olmayan bu yaklaşımda yoksulluk; yaşam standartları, temel ihtiyaçlar, eşitsizlik, geçim ve insani gelişme endeksi gibi kavramları içermektedir. Dolayısıyla yoksulluk analizleri; kırılganlık, izolasyon, sosyal dışlanma, güçsüzlük, kişisel haysiyet, güvenlik, kendine saygı ve varlıkların mülkiyeti gibi konuları ele almaktadır (Croes, 2014; Spenceley ve Goodwin, 2007).

Turizm, yoksulluğu azaltmak ve refahı artırmak için birçok gelişmekte olan ülkede önemli bir ekonomik faaliyet haline gelmiştir (Jiang vd., 2011, s. 1181). Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) gibi uluslararası kuruluşlar, turizmi yoksullukla mücadele için kilit bir itici güç olarak tanımlamıştır. Dünyanın en hızlı büyüyen ekonomik faaliyetlerinden biri olarak turizm, doğal refahın korunması ile birlikte sürdürülebilir geçim kaynaklarının korunması için daha iyi bir seçenek olarak görülmektedir. Turizmin iş ve gelir yarattığı, ödemeler dengesine katkı sağladığı, turizme ilişkin işletmeleri teşvik ettiği, yatırım ve kalkınmayı desteklediği ve ekonomik faaliyetleri artırdığı ileri sürülmektedir. Turizmin oteller ve restoranlar için yiyecek sağlanması gibi doğrudan bağlantıları, inşaat endüstrisi gibi dolaylı bağlantıları ve kültürel yaşamı canlandırması, el sanatları ve uygulamalarını teşvik edebilmesi mümkündür. Turizm gelişimi ile ekonomik büyüme arasında güçlü bir pozitif ilişki söz konusudur. Gelişmekte olan birçok ülke, yoksulluğu azaltma stratejilerinde turizmi önemli bir kalkınma aracı olarak benimsemiştir. Dünyadaki yoksulluk oranının yarıya indirilmesi 2015 yılında Birleşmiş Milletler'in kalkınma hedefleri acılığıyla öncelikli bir kalkınma hedefi olarak belirlemiştir (Chugh, 2012; De, 2013; Croes, 2014; Phommavong ve Sörensson, 2014).

Turizm toplum gelişimini ve yerel nüfus yapısını etkileyebilmekte, meslek biçimlerini ve türlerini, değerleri ve tüketim kalıplarını değiştirebilmekte ve geleneksel yaşam tarzını etkileyebilmektedir. Turizm ayrıca toplulukları onları güçlendirerek kalkınma müdahalelerine katılmaya teşvik edebilmektedir (Acharya ve Halpenny, 2013, s. 368).

Turizm, ekonomik iklim ve yoksulluğun getirdiği zorluklara yönelik önemli bir katkıda bulunabilmekte; altyapıları geliştirerek ve fiziki sermayeyi artırarak ekonomik ilerlemeyi teşvik etmektedir (Alonso-Almeida, 2012). Folarin ve Adeniyi (2020) turizmin gelişmesi ile büyümenin yoksullar üzerindeki etkisinin iki grupta sınıflandırılabileceğini belirtmektedir. Birinci grupta, turizmin gelir dağılımındaki eşitsizlik üzerindeki etkisine; ikinci grupta, turizmin yoksulluğun azaltılması üzerindeki etkisine odaklanılmaktadır.

Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri; aşırı yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmak (Hedef 1); evrensel ilköğretime ulaşmak (Hedef 2); cinsiyet eşitliğini desteklemek ve kadınları güçlendirmek (Hedef 3); çocuk ölümlerini azaltmak (Hedef 4); anne sağlığının iyileştirilmesi (Hedef 5); HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele (Hedef 6); çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması (Hedef 7); kalkınma için küresel bir ortaklık geliştirmek (Hedef 8) olarak belirlenmiştir. (Saarinen vd., 2011, s. 201). Turizm, özellikle yoksulluğun ortadan kaldırılması, cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi ve çevresel sürdürülebilirlik konusunda Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşmada önemli bir rol oynayabilmektedir (Alonso-Almeida, 2012).

Turizmin yoksul yanlısı ekonomik büyümeye birçok katkısı bulunmaktadır. Bu katkılar aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Ashley vd., 2000, s. 1; Luvanga ve Shitundu, 2003, s. 8-9; Manyara ve Jones, 2007, s. 628-629; Spenceley ve Goodwin, 2007, s. 258):

- Tüketici destinasyona gelmektedir, böylece destinasyonda ek mal ve hizmet satmak için fırsatlar ortaya çıkmaktadır.
- Yerel ekonomileri çeşitlendirmek için önemli bir fırsat olarak görülen turizm diğer birkaç ihracat ve çeşitlendirme seçeneği ile birlikte yoksul ve marjinal alanlarda gelişebilir. Özellikle yüksek kültürel, vahşi yaşam ve peyzaj değerleri turistleri cezbetmektedir.
- Turizm, emek yoğun ve küçük ölçekli fırsatlar sunmakta, kadınların büyük bir bölümünü istihdam etmektedir ve yoksullara ait olma özelliği taşıyan az sayıda varlıklardan olan doğal kaynaklara ve kültüre değer vermektedir.

Turizmin yoksulların geçim kaynaklarına etkileri; ekonomik etkiler, sosyal etkiler ve yoksulların varlıkları ve diğer etkiler olarak belirlenmiştir. Turizmin yaşam hedefleri, yaşam faaliyetleri, sermaye varlıkları, politika ve kurumsal çevre, uzun vadeli geçim öncelikleri gibi konularda olumlu ve olumsuz etkilerine yönelik tahminler bulunmaktadır.

Tahmin edilen olumlu etkiler arasında; ekonomik güvenlik, kültürel yaşam, sağlık gibi geçim hedeflerini desteklemesi, ekonomik seçenekleri genişletmesi, doğal, fiziksel, finansal, insani varlığı artırması, yerel halkı etkilemesi, insanların planladıkları uzun vadeli önceliklere uygun olması yer almaktadır. Tahmin edilen olumsuz etkiler arasında ise turizmin ekonomik güvenliği, kendi kaderini tayin etme ve sağlığı zayıflatabilmesi, diğer faaliyetlerle çatışması, kaynakların zarar görmesi/yok olması, politik kısıtlamaların artması, uzun vadeli güvenlik tehdidinin ortaya çıkması veya artması yer almaktadır (Ashley vd., 2000, s. 4).

Folarin ve Adeniyi (2020) turizm gelişiminin ekonomik büyümeyi desteklediği çeşitli kanallar belirlendiğini ifade etmektedir. Dikkate değer kanallar arasında (1) döviz kazancı; (2) fiziki altyapı ve beşeri sermaye gelişimine yatırım; (3) gelir artışı sağlayan iş yaratma; (4) ilave devlet vergisi gelirleri kaynağı; (5) yerel firmalar ile diğer turistik destinasyonlardaki ilgili işletmeler arasındaki rekabet sonucunda turizm destinasyonundaki verimlilik; ve (6) diğer ekonomik faaliyetlerle sektörler arası bağlantılar yer almaktadır.

Benzer şekilde Croes (2014) turizmin 1960'lardan bu yana gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınma stratejilerinin önemli bir bileşeni olduğunu, uluslararası örgütler tarafından turizmim yoksul ülkelere yoksulluğu azaltmada yardımcı olacak bir büyüme motoru olarak tanımlandığını belirtmektedir. Buna göre turizm, yoksulluğun azaltılmasına yardımcı olmak için bir büyüme motoru olarak kullanıldığında, diğer ekonomik uyaran biçimlerine göre çeşitli avantajlar olabilir. Bunun nedeni, turistin birden fazla tedarikçiden yerel olarak bir paket hizmet ve ticari olmayan mal tüketmesidir. Böylece, birçok farklı hizmet tedarikçisi turizm deneyimi yaratmaya katılmaktadır. Bu, yoksul, marjinal ve uzak bölgelerin turizm harcamalarının destinasyona getirebileceği avantajlardan (artan istihdam fırsatları, daha yüksek gelir seviyeleri) yararlanma fırsatı yaratabilir.

Yoksulluğun azaltılması, çevresel bozulmayı önleme ve sosyal eşitliğin sağlanması sürdürülebilir kalkınmanın bileşenleri olarak görülmektedir. Artan küresel farkındalık, çevreye duyarlı bir seyahat şekli, yoksulluğun azaltılması, çevrenin korunması ve sosyal eşitlik gibi konulara önem verilmesine katkı sağlamaktadır (Acharya ve Halpenny, 2013). Birleşmiş Milletler, cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesini dünyadaki ayrımcı kültür, eğitim, istihdam ve sağlık uygulamaları nedeniyle 2015 yılında sürdürülebilir kalkınma hedefleri arasına dahil etmiştir. Kadınların güçlenmesinin önündeki engeller ataerkil ve kapitalist kültürlerde ortaya çıkmaktadır.

Dolayısıyla bir kültürde turizm sektöründe istihdam güçlenmeye yol açabilirken başka bir kültürde daha fazla baskıya yol açabileceği düşünülmektedir. Turizm; eğitimde cinsiyet eşitliği, serbest meslek sahibi olmak, artan özgüven, karar alma sürecine dahil olma, bağımsız olmak ve umut yaratmak, başkalarını kontrol etme yeteneğini kazanmak gibi katkılar sağlamanın yanında geleneksel ataerkil normlara da meydan okumaktadır (Aghazamani vd., 2020).

3. Yoksulluk Bağlamında Turizmin Kadınlar Üzerindeki Etkileri ve Kadınların Turizmde Yeri ve Rolü

Cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılması ve erkeklerle kadınlar arasında bir güç dengesi oluşturulması politik, ekonomik ve kültürel açıdan faydalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliği hala kalkınmada bir sorundur ve bunu başarmada çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalınmaktadır. Bunun nedeni, kadınların erkeklere kıyasla geride bırakıldığına ve kadınların gelişimin birçok yönünü yakalaması gerektiğine inanılmasıdır. Bu eşitsizlik kadınların gelişimde geri planda olduğuna hala inanan yönetim ve düzenleme konusundaki anlayış eksikliği nedeniyle kadınlar için sınırlı erişimden kaynaklanmaktadır. Pek çok politika ve uluslararası anlaşma insan haklarının korunmasına vurgu yapsa da, kadınların iş, eğitim, mülkiyet hakkı gibi haklara erkeklerden daha az erişimi vardır (Arbarini vd., 2019).

Kadınlar gelişmekte olan ülkelerdeki yetişkin nüfusun yarısından fazlasını oluştururken, genellikle yetersiz eğitimli ve mesleki eğitimden yoksun olduklarına işaret edilmektedir. Bu nedenle, işyerinde yeterince temsil edilmemekte ve yapabilecekleri işler büyük ölçüde düşük ücretli, vasıfsız ve yarı vasıflı işlerle sınırlı kalmaktadırlar. Gelişim gerçekleştikçe, evde geleneksel olarak kadınlar tarafından gerçekleştirilen işlevlerin çoğu özel veya kamu sektörü kurumlarına aktarılmaktadır. Bu, kadınların özel eğitime ihtiyaç duydukları iş gücüne itildikleri anlamına gelmektedir. Bu nedenle, ekonominin ilerlemesi kadınların iş hayatına dahil edilmesini gerektirmektedir. Ayrıca eğitim, ekonomik ve sosyal güçlenme, kadınların ekonomiye daha fazla katılımını gerektirmektedir (Moswete ve Lacey, 2015). Kadınlar sosyal olarak güçlendirildiğinde, ekonomik olmayan ama zorlayıcı ev işlerine daha az yönelmektedir ve gelir elde etmek için kullanılabilecek zamanlarını artırmaktadır. Bu durum onlara ekonomik güçlendirme sağlamaktadır. Böylece kadınların özgüven kazanmasına (psikolojik güçlendirme) ve siyasi güçlenmesine katkıda bulunulabilir. Güçlendirme yaklaşımı, vatandaşları kalkınma sürecine dahil ederek ve iyi yönetişimi güçlendirerek yoksulluğun azaltılmasına yardımcı olabilecektir. (Nyaupane ve Poudel, 2011, s. 1347).

Turizmde çalışarak kadınlar finansal özerkliği fark edebilmişler, kendilerini ve ailelerini nispeten destekleyebilmişlerdir. Kadınların turizm çalışmaları ve geliri; güven ve benlik saygısı kazanmasına, sosyal saygıda iyileşmeye ve iş yüklerinde azalmaya olanak tanımıştır (Boonabaana, 2014).

Turizm gelişiminin yoksulluğun azaltılmasında etkili bir araç olabilmesinin birkaç yolu vardır. Birincisi turizm vasıfsız işgücü, kırdan kente göçenler ve düşük gelirli kadınlar için önemli istihdam fırsatları sunmaktadır. İkincisi, kayıt dışı sektörle, geçim kaynakları için o sektöre güvenen yoksul gruplara olumlu çarpan etkileri yaratabilecek önemli bağlantıları vardır. Üçüncüsü, turizm büyük ölçüde doğal sermayenin -yaban hayatı ve manzara gibi- ve kültürel mirasın korunmasına, genellikle "mali kaynaklar olmasa bile, bazı yoksulların sahip olduğu varlıklara" dayanma eğilimindedir (Neto, 2003). Dolayısıyla turizm bölgenin kendi kültürel ve çevresel kaynakları ile mal ve hizmet satan işletmeler yaratma ve özellikle kadınlar ve gençler için iş yaratma fırsatı sunmaktadır (López Guzmán vd., 2011).

Kadınlar daha az vasıflı işlerde istihdamın yanı sıra doğal kaynakların kaybı ve kültürel sömürüden muzdarip olmaktadır. Bu nedenle eğitim ve öğretimin, turizmden yararlanma engellerini azaltmak için toplum düzeyindeki yoksul kadınları hedeflemesi gerektiği önerilmektedir. Yoksul yanlısı turizm müdahalelerinin mantığı, kadınların istihdam olanaklarına önemli katkılarda bulunabilmeleridir (Phommavong, 2011). Turizmde ortaya çıkan avantajlardan biri olarak diğer modern sektörlerle karşılaştırıldığında, turizm faydalarının (iş, küçük ticaret fırsatları) daha yüksek bir oranının kadınlara gitmesi gösterilmektedir (Roe ve Urquhart, 2001). Turizm endüstrisinde faaliyetlerin çoğu mevsimsel özellik göstermektedir. Ayrıca turizm son derece emek yoğun olması nedeniyle önemli bir istihdam kaynağıdır. Bu durum ağırlıklı olarak genç, kadın ve/veya göçmen işçilerden oluşan yüksek talep zamanlarında geniş bir geçici emek havuzunun korunmasına neden olurken ve işgücüne hızlı bir şekilde girilmesini de içermektedir (Ferguson, 2011; Gavhane ve Kokare, 2020).

Turizm, kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden ve geleneksel işbölümünden kurtulmaları yoluyla toplumun gelişmesi için bir araç olarak görülebilmektedir. Refah sadece maddi donanıma değil aynı zamanda bireylerin yeteneklerine de bağlıdır. Belirli bir yetenek, bir kişinin kapasitesinin, etkileşiminin ve toplumdaki konumunun sonucudur. Gelişmekte olan ülkelerde güçsüzlük, adaletsizlik, eşitsizlik ve dışlanma genellikle kırsal topluluklarda görülmektedir.

Bu durumda kadınlar ve azınlıklar diğerlerinden daha fazla mağdur olmaktadır. Bu tür kötü muameleleri ortadan kaldırmanın bir yolu, bu tür toplulukların turizm yoluyla dış dünya ile etkileşimini teşvik etmektir (Acharya ve Halpenny, 2013). Turizm, nispeten yüksek oranda kadın istihdam ederek cinsiyet eşitliğini teşvik etmekte; yerel ekonomilerde sızıntıyı azaltmakta ve yerel ekonomilerle olan bağlantıyı en üst düzeye çıkarmaktadır (Manyara ve Jones, 2007).

Birleşmiş Milletler Binyıl kalkınma hedefleri arasında gösterilen cinsiyet eşitliğini teşvik eden ve kadınları güçlendirilmesiyle ilgili olan üçüncü hedefe ilişkin toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve kadınların güçlendirilmesinin turizm gelişimi için gerçekte ne anlama geldiğine daha somut ve ayrıntılı bir politika vurgusu gerekmektedir. Kadınların ekonomik güçlenmesi için turizm politikalarında mevcut dar anlayışın ötesine geçilmesi acil bir ihtiyaçtır (Saarinen vd., 2011). Turizm, ekonomik güçlendirme, eğitim açısından güçlendirme ve siyasi güçlendirme ile kadınların doğal kaynaklar üzerindeki güçlerini ve kontrollerini artırmalarına yardımcı olabilir. Turizm, kadınları güçlendirme girişimlerine sadece katkıda bulunmakla kalmayıp aynı zamanda bu konuda en önde gelen sektör olma potansiyeli de göstermektedir. Kadın üreticilerin çoğu, etnik sanatların üretimi ile hanehalkı düzeyinde güçlendirilmiş görünmektedir. Kültüre ve çevreye uygun turizm biçimlerinin yaşandığı ve kadınların turizm girişimlerinin yürütülmesine katıldığı topluluklarda bu, hem kadınlara daha fazla saygı duyulmasına hem de toplumsal cinsiyet rolü kalıplarının yeniden değerlendirilmesine yol açmaktadır (Mrema, 2015).

Ekonomik bağımsızlık, beceri geliştirme (iletişim, liderlik) gibi değerler kadınların yaşamları boyunca ve toplumlarında etkili olmasına yardımcı olmaktadır. Kadınların liderlik rollerine katılımını geliştirmek, küresel olarak tüm kadınların haklarını, özgürlüklerini ve fırsatlarını geliştirme mücadelesinin bir parçası olarak görülmektedir. Turizmin topluluklara ve bireylere katkılarına örnek olarak istihdam olanakları, girişimci faaliyetler ve aile gelirinde ve toplum güveninde artış, yerel kültürle gurur duyma hissi, geleneksel toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki değişiklik nedeniyle karar verme yeteneği ve iyileştirilmiş geçim kaynakları (örneğin, gelişmiş beslenme) gösterilebilir (Alonso-Almeida, 2012; Aghazamani vd., 2020).

Yoksullukla mücadele edilen ülkelerde turizmin büyümesi nedeniyle yoksulluğu azaltma stratejisi olarak turizme büyük ilgi gösterilmiştir (Chok vd., 2007). Turizmdeki yükseliş, insanlardan insanlara yönelik bir hizmet endüstrisi olması nedeniyle, insanların yaşamlarını etkilemektedir.

Turizm sektöründe kadınlar hem örgütlenmiş hem de örgütlenmemiş turizm sektörlerine doğrudan ve dolaylı olarak katkıda bulunmaktadır. Turizm endüstrisi de bağımsız gelir getirici faaliyetler için çeşitli fırsatlar sunarken aynı zamanda hedef topluluklardaki kadınların yaşamlarını etkilemektedir. Turizmdeki kadınlar hala düşük ücretli, eğitim düzeyi düşük ve becerileri yetersiz olarak temsil edilmektedir; ancak turizm başarıya giden yollar sunmaktadır. Küresel düzeyde kadınların turizm endüstrisine katılımında büyük bir artış olduğu görülmektedir (Chugh, 2012). Çalışanların %54'ünün kadın olduğu turizm sektöründe kadınların turizmdeki rolü hakkındaki bulgular şunlardır (UNWTO, 2019):

- Kadınlar turizm işgücünün büyük bir bölümünü oluşturmaktadır.
- Kadınlar hizmet ve ofis düzeyindeki işlerde iyi temsil edilmektedir ancak profesyonel düzeyde yetersiz temsil edilmektedir.
- Turizmde kadınlar genellikle erkek meslektaşlarından %10-15 daha az kazanmaktadır.
- Turizm sektörü, diğer sektörlerden neredeyse iki kat daha fazla kadın işverene sahiptir.
- Dünyadaki beş turizm bakanından biri kadındır.
- Kadınların turizmde işletme sahibi olma oranları diğer sektörlere göre daha fazladır.
- Turizmde aile işletmelerinde kadınlar büyük oranda ücretsiz çalışma yürütmektedir.

Birçok toplumda ev, kültürel üretim yeridir ve kadınlar kültürün koruyucuları olarak değerlendirilmektedir. Kadın kıyafetleri, yemek pişirme ve kadın ritüelleri genellikle bir kültüre ait unsurlardır. Destinasyondaki daha yoksul ve daha savunmasız grupların turizmin olumsuz etkilerinden orantısız bir şekilde etkilenebileceği ifade edilmekle birlikte farklı kültürlerden ve yaşam tarzlarından erkekler ve kadınlar arasında yarattığı doğrudan, kendiliğinden ve aracısız temaslar yoluyla turizmin öneminden bahsedilmektedir (Consultant, 2004).

4. Yöntem

Çalışmada kadınların yoksulluğa ve yoksulluğa ilişkin çözümlerin neler olabileceğine ilişkin algılarının belirlenmesi, kadınların yoksulluk ile toplumdaki rolüne ilişkin düşüncelerinin belirlenmesi, turizme ilişkin tanımlarının ve turizm ve yoksulluk bağlamında kadınların turizmdeki yeri ve rolüne ilişkin düşüncelerinin belirlenmesi amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Yöntem bölümünde araştırma soruları, çalışma grubu, veri toplama yöntemi ve süreci, verilerin analize hazırlanması ve araştırmanın geçerliği ve güvenirliği ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

4.1. Araştırmanın Önemi, Amacı ve Araştırma Soruları

Alanyazında özellikle kadınların turizm faaliyetlerine katılması ile güçlendirilmesine, özgüvenlerinin artmasına ve turizmin sosyal, ekonomik, kültürel olarak sağladığı faydalara değinilmektedir. Ayrıca bu faydanın tek taraflı olmayacağı turizm sektöründe kadınların yer almasının sektöre de bir takım faydalar sağlayacağı düşünülmektedir. Sosyal statü, ekonomik kazanç, cinsiyet eşitliğinin sağlanması da aynı zamanda turizmde sürdürülebilirliğe etki eden unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Kadınların, gençlerin, azınlıkların ve yerel halkın turizme katılımı ekonomik, çevresel ve sosyal kalkınma için önemlidir. Ruiz-Ballesteros ve Hernández-Ramírez (2010) yaptıkları çalışmada, turizm ile toplulukların güçlendirilebildiğini vurgulamışlardır. Çalışmada aynı zamanda topluluklardaki kadınların toplumsal tanınma ve özgüven kazandıkları ortaya koyulmuştur.

Birçok ülkenin sorunu olan yoksulluğa ülkeler kendi çözümlerinin yanı sıra uluslararası boyutlarda da çözümler aramaktadır. Turizm, yoksulluğu gidermede ve bu amaçla kadınları, azınlıkları ve dezavantajlı grupları desteklemede önemli bir araç olarak görülmektedir. Yoksulluğun sadece maddi boyutuyla değerlendirilemeyeceği aynı zamanda yoksulluğa yol açan ve yoksulluğun bir göstergesi olarak kabul edilebilecek eğitim sorunları, sosyal ötekileştirme, ırkçılık, aile planlaması, cinsiyet ayrımcılığı gibi insani yönlerinin küresel boyuttaki yoksullukla mücadelede ele alınma zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Yoksulluğun kadınları ve çocukları da kapsayan dezavantajlı grupları daha fazla etkilemesi nedeniyle çalışmada yoksulluk algısının kadınların bakış açısıyla irdelenmesi amaçlanmış ve turizm aracılığıyla yoksulluğun azaltılıp azaltılamayacağı ve kadınların bu konuda yeri ve rolleri ile ilgili düşünceler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda oluşturulan araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

AS 1: *Katılımcıların yoksulluğa ilişkin algıları nasıldır?*

AS 2: *Katılımcıların yoksulluğun nedenlerine ilişkin algıları nasıldır?*

AS 3: *Katılımcıların yoksulluğun azaltılması için neler yapılabileceğine ilişkin görüşleri nedir?*

AS 4: *Katılımcıların yoksulluk ile toplumda kadının rolüne ilişkin düşünceleri nedir?*

AS 5: *Katılımcıların turizme ilişkin tanımlamaları nasıldır?*

AS 6: *Katılımcıların turizm sektörünün yoksulluk üzerindeki etkisine ilişkin düşünceleri nedir?*

AS 7: *Katılımcıların turizm sektöründe kadının rolü ve yoksulluk ile ilgili değerlendirmeleri nasıldır?*

4.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini İzmir ili Karabağlar ilçesinde yaşayan kadınlar oluşturmaktadır. Araştırmada olay ve olguların derinlemesine incelenerek zengin bilgilerin ortaya çıkmasına imkan tanıması (Karagöz, 2017, s. 573) nedeniyle amaçlı örnekleme (olasılığa dayalı olmayan örnekleme) yöntemlerinden yararlanılmıştır. Araştırmada iki farklı örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Birincisi katılımcıların kadın olması ölçütü nedeniyle ölçüt örnekleme yönteminden ve ikincisi bir katılımcının önerisiyle bir diğer katılımcıya ulaşmaya imkan tanıması nedeniyle kartopu örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu bahsedilen özelliklerde, araştırmaya katılmayı kabul eden 8 katılımcı oluşturmaktadır.

4.3. Veri Toplama Yöntemi ve Süreci

Araştırmada veri toplamak amacıyla görüşme yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak alanyazın incelemesi sonucunda oluşturulan soruların yer aldığı yarı yapılandırılmış görüşme kılavuzu kullanılmış ve veriler katılımcılar ile yüz yüze görüşülerek toplanmıştır. Görüşme gerçekleştirilmeden önce katılımcılara uygun bir görüşme tarihi ve saati belirlenmiştir. Görüşme sırasında araştırmanın hangi konuda gerçekleştirileceği ile ilgili bilgilendirilmiş, katılımın tamamen isteğe bağlı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca görüşmeler sırasında elle not tutmanın zaman kaybına yol açması nedeniyle ve ayrıntıları kaçırmamak amacıyla ses kaydı alınmıştır. Katılımcılara görüşmeler gerçekleştirilirken ses kaydı alınacağı bilgisi de önceden verilmiş ve hem ses kaydı için hem de araştırmaya katılmak için onayları alınmıştır. Katılımcılarla görüşmeler 29 Şubat-4 Mart 2020 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Genel olarak nitel araştırmada *veri doygunluğu* ve *veri yeterliliği* örneklem büyüklüğünü etkileyen iki faktördür. *Veri doygunluğu* toplanacak yeni bir verinin mevcut bilgiye olan katkısının düşük olması durumunda ve *veri yeterliliği* verinin karşılaştırmalar, yorumlamalar ve açıklamalar yapacak düzeyde olması durumunda ortaya çıkmaktadır (Baş ve Akturan, 2017, s. 233). Araştırmada kullanılan veriler İzmir'de yaşayan ve araştırmaya katılmayı kabul eden 8 kadın katılımcıdan elde edilmiş, yeterli veri toplandığında ve veri doyumuna ulaşıldığında veri toplama işlemine son verilmiştir.

Görüşme kılavuzunda katılımcılarla ilgili genel bir çerçeve çizmek amacıyla sorulmış demografik sorular yer almaktadır. Demografik sorular; katılımcıların yaşı, eğitimi, medeni durumu, meslekleri, çocuk sayıları, eşlerinin çalışma durumu ve mesleklerine ilişki soruları içermektedir. Görüşme kılavuzunda ayrıca araştırma sorularına yanıt aramak amacıyla sorulmuş 8 adet açık uçlu soru yer almaktadır. Katılımcılara yöneltilen araştırma soruları aşağıda verilmiştir.

Görüşme Soruları

1. *Yoksulluk nedir? Yoksulluğu nasıl tanımlarsınız?*
2. *Yoksulluğa neden olarak neyi ya da neleri görmektesiniz?*
3. *Bir ülkede veya toplumda yoksulluğu azaltmak için neler yapılabilir?*
4. *Bir toplumda yaşanan yoksulluk ile kadının toplumdaki rolü konusunda düşünceleriniz nedir?*
5. *Yapılan yardımların yoksulluk üzerindeki etkisi nedir?*
6. *Turizm sektörünün yoksulluk üzerindeki etkisi nedir?*
7. *Turizm sektörünün yoksulluğu azaltmada rolü var mıdır? Nasıl?*
8. *Turizm sektöründe kadınların konumu sizce nedir ve bu konumu sektör ve yoksulluk açısından nasıl değerlendirirsiniz?*

4.4. Verilerin Analize Hazırlanması

Verilerin analize hazırlanması sırasında öncelikle ses kayıtları dinlenerek yapılan görüşmeler bilgisayar ortamında yazıya dökülmüştür. Daha sonra ses kayıtları tekrar dinlenerek ve yazılı metinler okunarak düzenlemeler yapılmıştır. Katılımcılardan elde edilen veriler yazıya aktarıldıktan sonra katılımcıların gözden geçirmesi istenmiş ve tekrar onayları alınmıştır. Elde edilen veriler çözümleme işlemi için hazır hale getirilmiş ve içerik analizi yöntemi ile verilerin analizi gerçekleştirilerek bulgular bölümünde tema ve kodlar ile katılımcıların ifadelerinden alıntılara yer verilmiştir.

4.5. Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmada geçerliği sağlamak amacıyla veri toplama aracının oluşturulması, verilerin toplanması, analiz ve bulgular gibi tüm aşamalarda araştırmacı dışında bir uzman ve akran görüşüne başvurulmuş ve verilerin dökümü gerçekleştirildikten sonra ortaya çıkan metinler katılımcılara sunularak katılımcı teyidi alınmıştır.

Görüşme kılavuzunda yer alan sorular alanyazın incelemesi sonucunda oluşturulmuştur. Ayrıca araştırmacı tarafından verilerin toplanacağı ortamda yeterince zaman geçirilmiştir.

Veri toplama süreci ile ilgili detaylı bilgiler verilerek ve veri toplama öncesinde yapılan hazırlıklar ile ilgili araştırmacının izlediği aşamalar detaylı olarak aktarılarak güvenirlik sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca araştırmada güvenirliğin bir ölçütü olarak "denetim izi" uygulanmıştır. Denetim izi; diğer araştırmacıların aynı süreci takip etmesine izin vermekte, okuyucuların araştırmacı tarafından verilen kararları anlamasına yardımcı olmakta, çalışmanın kalitesini oluşturmanın ve belirtmenin bir yolu ve tüm çalışmayı değerlendirmek için bir araç olarak görülmektedir (Yağar ve Dökme, 2018; s. 7).

5. Bulgular

Bulgular bölümünde katılımcıların demografik özelliklerine ve araştırma sorularına ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Bulguların aktarımında katılımcıların kimliklerini saklı tutmak amacıyla her bir katılımcı «K» harfi ile kodlanmış ve 1'den 8'e kadar numaralandırılmıştır. Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmelerin ortalama süresi 26 dakikadır. İlk olarak katılımcıların demografik özellikleri ile ilgili bilgiler Çizelge 1'de gösterilmektedir.

Çizelge 1. Katılımcılara İlşkin Demografik Özellikler

Katılımcı Kodu	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Düzeyi	Meslek	Çocuk Sayısı	Eşinin Mesleği
K1	55	Evli	İlkokul	Ev Hanımı	2	Emekli
K2	64	Evli	İlkokul	Ev Hanımı	5	Emekli
K3	48	Evli	İlkokul	Ev Hanımı	1	Emekli/S. Meslek
K4	43	Bekâr	İlkokul	Tekstil İşçisi	-	-
K5	60	Evli	Lise	Ev Hanımı	3	Emekli
K6	59	Evli	İlkokul	Ev Hanımı	-	Emekli
K7	56	Evli	Lise Terk	Ev Hanımı	1	Emekli/Şoför
K8	39	Evli	İlkokul	Ev Hanımı	1	Erkek Kuaförü

Araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu evli ve ev hanımıdır. Katılımcılar arasında daha önce çeşitli işlerde çalışmış ya da evden çalışarak aile ekonomisine katkı sağlayan katılımcılar da bulunmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu en az bir çocuk sahibidir ve yaşları 39 ile 64 yaş arasında değişiklik göstermektedir.

Çizelge 2'de katılımcıların birinci araştırma sorusu olan "Katılımcıların yoksulluğa ilişkin algıları nasıldır?" sorusuna vermiş oldukları yanıtlar doğrultusunda oluşturulan tema ve kodlar yer almaktadır.

Çizelge 2. Yoksulluğa İlişkin Tanımlar

Tema	Kodlar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8
Yoksulluğa İlişkin Tanımlar	İstediğini alamama	✓	✓			✓	✓	✓	
	Yokluk	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
	Düzensizlik	✓							
	Sadece karın tokluğu	✓							
	Muhtaç olma	✓							✓
	Durumu iyi olmama		✓				✓	✓	
	İyi beslenememe		✓		✓				
	Açlık			✓					
	Eğitimsizlik				✓				
	İnsani yaşayamama				✓		✓		
	Çaresizlik				✓			✓	
	İmkânsızlık						✓		
	Huzursuzluk/mutsuzluk					✓			

Çizelge 2 incelendiğinde katılımcıların yoksulluğu tanımlamada belirgin olarak kullandıkları kodların "istediğini alamama", "yokluk" ve "durumu iyi olmama" kodları olduğu görülmektedir. Ayrıca katılımcılar alanyazınla uyumlu bir şekilde yoksulluğun sadece maddi olamayacağını belirtmişler ve "çaresizlik", "eğitimsizlik", "insani yaşayamama" gibi maddi olmayan unsurları da yoksulluk tanımı içerisinde değerlendirmişlerdir. Katılımcıların yoksulluk tanımlamalarına ilişkin alıntılar aşağıdaki gibidir.

K3, *Yani ister istemez yoksulluk oluyor. Önce karnını bir lokma ekmek bulup yiyememektir herhalde. Yani bir lokma ekmek bulup yiyemedikten sonra gezsen ne olacak karnın açken. Bilmiyorum yapan var mı ama bizler yapamayız. Önce ben karnımı doyurmam lazım önce evimi düşünmem lazım gezmek ikinci planda.*

K4, *Yoksulluk, yokluk anlamına geliyor. Yokluk, çaresizlik. Beslenme konusunda, eğitim konusunda çaresizlik. İnsanlar yeterli sağlıklı beslenemezlerse, eğitime ulaşamazsa, okumazsa yoksul demektir. Bunların da hepsi parayla olacak şeylerdir. Onun dışında niyeti olan insan kendi çabasıyla kendini eğitebilir ama her işin ucu paraya dayanır yani ama yine de parasızlık eğitim alamamak için tek başına bir sebep değil. (...) İnsani yaşayamamak da bir yoksulluk göstergesidir. Para olursa daha destekli olur daha iyi olur.*

K5, *Yoksulluk her imkândan yoksun olmak. İstediğini alamamak, istediğine ulaşamamak, kendisi veya ailesi için yapacağı şeyleri yapamamak bence. Evde huzurları yoksa mutlu değillerse her şey maddiyat da değil mecburen geçim yoksa o da bir etkendir yoksullukta.*

Çizelge 3'te araştırma sorularından ikincisi olan "Katılımcıların yoksulluğun nedenlerine ilişkin algıları nasıldır?" sorusuna ilişkin bulgular yer almaktadır. Katılımcıların yoksulluğun nedenlerine ilişkin görüşlerini yansıtan kodlar ve tema çizelgede gösterilmektedir.

Çizelge 3. Yoksulluğun Nedenleri

Tema	Kodlar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8
Yoksulluğa Neden Olan Faktörler	İşsizlik	✓				✓		✓	✓
	Sesini duyuramama	✓							
	Torpil/kayırma	✓							
	Üret(e)meme	✓				✓		✓	
	İthalatın artması/dışarıya bağımlı olma	✓						✓	
	Hastalıkların artması	✓							✓
	Borçlanma	✓					✓		
	Verimsizlik	✓	✓			✓	✓		
	Kaynakların yetersizliği	✓	✓			✓	✓		
	Yönetimden kaynaklanan sorunlar	✓						✓	
	Yapılan yardımların ihtiyaç sahibine ulaşmaması	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	Sağlık durumunun iyi olmaması		✓						
	Şans/kader		✓						
	Tembellik/çalışmama		✓	✓	✓	✓			
	Bilgi/deneyim yetersizliği		✓		✓				
	Kaynakları tutumlu kullanma/ileriyi düşünme		✓						
	Diğer ülkelerin baskısı/egemenliği		✓		✓	✓		✓	
	Yardımlaşmama			✓					
	Parayı doğru kullanamama			✓			✓		
	Elindekiyle yetinmeme						✓		✓
	Haksız kazanç/uyanıklık			✓					
	Hazır bekleme/sömürme			✓					
	Cahillik/eğitimsizlik			✓	✓				
	Dışarıdan kontrolsüz göç alma							✓	
	İsraf						✓		
	Ücretlerin düşük olması				✓			✓	✓
	Fiyatların/vergilerin yüksek olması							✓	✓
	Özelleştirmenin artması							✓	
	Çalışma saatlerinin uzun olması				✓				
	Geleneklere bağlılık				✓				
	Ailede tek kişinin çalışması							✓	
	Kaynakların verimli kullanıl(a)maması				✓				
	İhracat-İthalat olmaması					✓			
	Savaş/Kaos/Kriz					✓	✓	✓	✓

Katılımcıların yoksulluğa neden olarak daha çok "işsizlik", "üret(e)meme", "verimsizlik", "kaynakların yetersizliği", "yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaşmaması", "tembellik/çalışmama", "diğer ülkelerin baskısı/egemenliği", "ücretlerin düşük olması", "savaş/kriz/kaos" gibi durumları ileri sürdükleri sonucu ortaya çıkmıştır. Katılımcılar yoksulluğun nedenlerini hem ailelerin ya da bireylerin yoksulluğuna neden olan unsurlara hem de bir ülkenin yoksulluk nedenlerine değinerek yanıtlamışlardır. Ayrıca katılımcılar, yoksulluğun ister bir ailede ister bir bireyin kendi yoksulluğu olsun yalnızca kendisinden kaynaklanan nedenlere bağlı olamayacağını ve ülkenin yoksulluğunun da yine sadece ülke içerisindeki sebeplere bağlı olamayacağını, bir takım dış sebeplerden kaynaklanabileceğini belirtmişlerdir. Katılımcıların yoksulluğun nedenlerine ilişkin görüşlerinden alıntılar aşağıdaki gibidir.

K2, *Kiminin de durumu iyi olmuyor yani. Biraz şans, kader. Şanstan kaderden dolayı, gülmüyor kimisine, şans kader gülmüyor. Tabii kimi yerler kurak oluyor, kim yerlerde daha çok mahsul kalkmıyor. Yetersiz, olmayınca bu tabii nasıl olacak, eksen olmaz, diksen olmaz. Kimi yerlerde oluyor insanlar tembel oluyor. Çalışırsan olur. Bir şeye bakarsan bağ olur bakmazsan dağ olur gibi. Bakarsan olur tabii. İnsanlar da bol bol yer çalışırsan. Kullandırmıyorlar kimi yerde de bu kaynakları kullanmıyorlar, kullandırmıyorlar. (...) Başka ülkeler ona sahip olmak istiyor. Bir de hazırı kullanmak da istemiyorlar yani. Belki bilmiyorlar da nasıl yapacaklarını yapmak da istemez, bilmezler yani olabilir de. Zamana saklarlar, öyle de olabilir yani şimdi hazırı tüketmemek isterler. Zaman ne gösterirü ben bunu kullanmayayım ilerde lazım olur der.*

K4, *Yeterli çalışabilmek var yeterli çalışırsan eline bir miktar para geçer. Bir de yani ne kadar çalışsan da eline para geçmeyebiliyor yani. Asgari ücretle çalışırsan mesela sadece yemene içmene yeter ama bir eğlenceye gidemezsin akşama kadar saat yediye sekize kadar çalışıp da ya da vardiyalı çalışıp da o saatten sonra nasıl eğlenceye gideceksin ailene nasıl vakit ayıracaksın. (...) Biraz da tabi gelenekleri görenekleri de etki ediyor. Onları biraz daha değiştirmeye çalışsalar daha medeni şekilde yaşasalar faydası olur yani. (...) Mesela bir Afrika'da yaşayanlar geleneklerini görenekleri biraz aşsalar daha farklı olur bence. Orada mesela orada zengin kaynaklar var ama yine muhtaçlar işte (...) Başka ülkeler kaynaklarını gelip kullanıyorlar ama kendileri de nasıl bir gayret harcıyorlar mı harcamıyorlar mı kendileri kullanmak için işletmek için? Biraz okusalar, öğrenseler... Bilgiye sahip değiller, tecrübeye sahip değiller. (...) Bu da nasıl olacak eğitimle olacak, okumayla olacak yani. (...) Bazı ülkelerde de başlarındaki insanlara boyun eğdikleri için yoksulluk yaşıyorlar herhalde. Onlar da kendilerini değiştirmiyorlar.*

K6, *Kimi insanın yaşayış tarzı. Kimi insan olanla yetinmiyor gidiyor oradan kredi çekiyor mesela oradan çekiyor... Bu sefer orada alıyor yiyor, burada alıyor yiyor, geziyor tozuyor elinde bir şey kalmıyor. Bunlar da yoksulluğa itici şeyler. (...) Şimdi çocuklar mesela anne baba her istediğini alıyor. (...) Ama anne baba alıştırıyor işte öyle. (...) Çocuk da bu sefer sürekli devamını istiyor. İsraf da çok, insanlar bundan dolayı da fakir kalıyor. (...) şimdiki nesil hazır bekliyorlar. Şimdi bizim mesela Arap ülkesinde, Afrika'da zaten yok yani görüyoruz. İnsanlar daha çok yani aç. (...) Onların yaşam tarzı daha yani onların başlangıçtan yok, kaynakları yok, gelirleri yok. Görüyoruz hep kırsal topraklar mesela. Bir*

şey ekilip dikilmiyor mu nasıl bilmiyorum artık. Savaşların da çok etkisi var, savaşlar krizler olunca her şey çok pahalanıyor.

Araştırma kapsamında yanıt aranan üçüncü araştırma sorusu "Katılımcıların yoksulluğun azaltılması için neler yapılabileceğine ilişkin görüşleri nedir?" sorusudur. Çizelge 4'te "Yoksulluğun Azaltılmasına İlişkin Çözüm Önerileri" temasına ilişkin kodlar yer almaktadır.

Çizelge 4. Yoksulluğun Azaltılmasına İlişkin Çözüm Önerileri

Tema	Kodlar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8
Yoksulluğun Azaltılmasına İlişkin Çözüm Önerileri	Herkese eşit muamele uygulanması	✓							
	Gelir dağılımında denge/adaletin sağlanması	✓			✓				
	Asgari ücretin/emekli maaşlarının artması	✓			✓			✓	
	Kaynakların doğru kullanılması	✓							
	Gelir düzeyi düşük kitlenin desteklenmesi	✓				✓			
	Üretimin/üreticinin desteklenmesi	✓							
	Yardımlaşma		✓		✓	✓			
	Çalışma/çabalama		✓	✓	✓		✓	✓	
	Dürüst olma/kandırmama			✓					
	Birlikte hareket etme			✓		✓	✓		
	İş imkânlarını artırma				✓	✓		✓	
	Eğitim/okuma				✓				
	Bir ailede her iki eşin/tüm bireylerin çalışması				✓		✓		
	Savaşları bitirmek								✓

Katılımcıların yoksulluğun azaltılmasına ilişkin çözüm önerileri arasında "asgari ücretin/emekli maaşlarının artması", "yardımlaşma", "çalışma/çabalama", "birlikte hareket etme", "eğitim/okuma" gibi unsurlar dikkat çekmektedir. Katılımcılar yoksulluğun azaltılması için neler yapılabileceğine ilişkin görüşlerini daha çok maddi boyutuyla değerlendirmişler; ancak bir ailede ya da ülkede yoksulluğun azaltılması için uzlaşmacı bir yaklaşımın, herkese eşit ve adaletli yaklaşımın öneminden de bahsetmişlerdir. Katılımcıların yoksulluğun azaltılmasına ilişkin çözüm önerilerinin neler olabileceği ile ilgili görüşlerinden alıntılar aşağıdaki gibidir.

***K3**, (...) O zaman kendin de çalışınca eşi de çalışıyorsa bir de kafalar uyuşursa zaten sıkıntı çekmezsin fakirlik görmezsin. Kendi aile içinde de bu devlette de öyle olur diye düşünüyorum. Herkesin elini taşın altına koyması lazım birlik olacak herkes, herkes aynı amaç için çalışacak fikirlerin bir olacak konuşarak aslında. Biz konuşmadan zaten konuşmadan aile karı koca arasında konuşmadan konuşarak tartışa tartışa illaki doğru yolu bulacaksın. (...) Fikirlerin uymayabilir ama illaki bir orta yol bulunur bir sorunu çözerken ama işte bu ülke içinde de başka işlerde de böyle diye düşünüyorum.*

***K5**, İlk başta iş ortamı olduktan sonra iş ayarlansa işlerinde çalıştıktan sonra eğer yeterli gelmiyorsa mesela evine kira yardımı, çocukları okuyorsa çocuk yardımıyla destekleyerek de katkıda bulunmuş olur. Hastane ortamlarında bakılıp o imkânlar da sağlanırsa daha iyi olur belki. Ama bunlar araştırılarak yapılırsa. Bizler de, herkes mahallesinde, semtinde eğer biliyorsak duyuyorsak veya gerekli yardımı yapacaksak muhtarımıza gidip o kişileri öğrenip mahallece veya birey olarak o kişilere gidip yardım yapabiliriz. (...) Bence o kişiler de memnun kalırlar hem de yoksulluğundan biraz kurtulmuş olurlar. Toplumun birbirini desteklemesi de önemli.*

***K7**, Yine yönetim başta yönetim mesela hani olursa emeklilere daha iyi maaş verirse çözülür yani. Mesela yine engellileri işe koysunlar durumuna göre ben kolu olmayıp da park sulayanları da gördüm. Onlar yapabiliyorsa herkes yapabilir yani. Durumuna göre iş verilsin, durumuna göre maaş bağlansın.*

Araştırma kapsamında yanıt aranan dördüncü araştırma sorusu "Katılımcıların yoksulluk ile toplumda kadının rolüne ilişkin düşünceleri nedir?" sorusudur. Çizelge 5'te "Yoksulluk ve Kadının Rolüne İlişkin Düşünceler" temasına ilişkin kodlar yer almaktadır.

Çizelge 5. Yoksulluk ve Kadının Rolüne İlişkin Düşünceler

Tema	Kodlar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8
Yoksulluk ve Kadının Rolüne İlişkin Düşünceler	Ailede eşlerin birlikte çalışması	✓		✓	✓	✓		✓	
	Kadının çalışmasına fırsat tanınması	✓				✓		✓	✓
	Kadınların iş yüklerinin hafifletilmesi	✓			✓			✓	
	Çocuk yetiştirmede kadın daha aktif role sahip		✓			✓	✓	✓	✓
	Kadınlar cesur ve yetenekli		✓	✓	✓	✓			
	Kadının iş hayatına atılmaktan çekinmemesi			✓	✓		✓		
	Kadının kendi ayakları üzerinde durabilmesi			✓			✓	✓	✓
	Kadının fikirleriyle ailesine destek olması			✓		✓			
	Kadının üretken olması			✓			✓		
	Kadının dini inançlar nedeniyle çalışamaması				✓				
	Kadının çalışmasıyla ücretlerde dengenin değişmesi				✓				
	Aile içerisinde sevgi saygı ortamını oluşturması					✓	✓		
	Kadının ev idaresini iyi bilmesi					✓		✓	

Katılımcılar "Yoksulluk ve Kadının Rolüne İlişkin Düşünceler" temasına yönelik "ailede eşlerin birlikte çalışması", "kadının çalışmasına fırsat tanınması", "çocuk yetiştirmede kadın daha aktif role sahip", "kadının kendi ayakları üzerinde durabilmesi" kodları üzerinde durmuşlardır. Katılımcıların verdiği yanıtlar incelendiğinde toplumda kadınların çalışma hayatında bir takım sebeplerden dolayı hala geri planda görüldüğü ve kültüre bağlı olarak aile içerisindeki rollerinin çalışma hayatının önüne geçtiği sonucuna ulaşılmaktadır. Katılımcıların yoksulluk ve kadının rolüne ilişkin düşüncelerini yansıtan alıntılar aşağıdaki gibidir.

K1, *Yoksullukta çalışan kadın yoksulluk görmüyor. Mesela ben çalışsaydım eşim çalıştırmamak yapmadı. Halen daha şu anda sen niye çalışmadın diye söylüyor da ama bana yardımcı olması, hem evi hem işi hem çocukları koruyamadım yani. O seviyeye gelemedim. Ama işini bulup da çalışan kadın yoksulluğu görmüyor, her işi istediği gibi yapıyor. Eşin destek vermedikten sonra kadının çalışması çok zor. Eşinden destek görürse paylaşmayı görürse seve seve çalışır. Bir de ayrım yapmayacaksın senin paran benim param demeyeceksin. İki tarafın da aynı olması lazım. O zaman kadının aileye de faydası olur ülkeye de. Zaten kadın çalışsa fırsat verilirse evi de, ülkeyi de erkeği de yöneten kadın olur. Hele başa kadınlar daha çok geçerse kadınlar üretim, yönetim, tutumluluk, iş yapmasında en çok eğitim de daha çok kadınlar verir.*

K4, *Bir kadının günah diye çalışmaması kocasının çalıştırmaması yanlış bence. Onlar da çalışsın. Kendilerinin güvenleri yerine gelsin. Sadece yemek yapmakla çamaşır yıkamakla bulaşık yıkamakla olmuyor yani. Onlar da ailelerine katkıda bulunsun. (...) Biraz da erkeklerin de kafası değişmesi lazım. Kadına sadece kadın olarak değil insan olarak da bakması gerekiyor. (...) Bazı erkekler diyor mesela kadınlar çalıştığından beri biz az maaş alıyoruz diyorlar. Kadınlar evde otursun biz daha fazla maaş alalım diyorlar. (...) Dışarda çalışması zorlaşıyor ama ona göre de erkeğinde yardım etmesi gerekiyor. İş birliği yapmaları gerekiyor. İşte eden var etmeyen var. O yüzden kadınların çalışması daha zor oluyor. Kadın hem evde çalışıyor hem işte çalışıyor bu sefer. Erkek yapamıyor mu bunları erkek de yapsın. Bizim bu Türkiye'de de böyle her yerde böyle.*

K6, *Mesela ben çalışmadım, çalışmadım ama kendi ihtiyaçlarımı karşılamak için el işi yaptım. Daha halen de yapıyorum. Üretmek lazım tabii ki beceriyi kullanabilmek lazım. (...) Yani iki yumruğu bir araya vurmak lazım. Bizce öyle, birlik olmak, yardımlaşmak, çalışmak, üretmek. Yani kadın üretken olmalı, (...) Kadının kendine güvence vermesi lazım. Kendi ayakları üzerinde durması lazım.*

K8, *Valla kadına daha çok iş düşüyor. Böyle bakarsan kadın evde oturuyor gibi oluyor ama. Her şey kadına ait. (...) Böyle olunca kadının çalışmaya vakti de olmuyor. (...) Erkek de sabah gidip akşam geliyor ama hazır her şey. Daha rahat. (...) Erkeğin çalışması da şey ama bir kadının çalışması daha önemli, kadının kendi mesleği olsa çok iyi olur. Kadın için çocuk yetiştirmek de çok önemli. Tabi devlet millete karşı kendi ailesine karşı hayırlı evlat yetiştirmek bambaşka yani. Büyük destekçisi olacaksın, emek harcayacaksın, bu zamanda da çok zor yani. O çocuğu iyi yetiştirdiğinde o ülkenin üretimine kalkınmasına da katkısı olur.*

Araştırma kapsamında yanıt aranan beşinci araştırma sorusu "Katılımcıların turizme ilişkin tanımlamaları nasıldır?" sorusudur. "Turizme İlişkin Tanımlar" temasına ilişkin kodlar Çizelge 6'da yer almaktadır.

Çizelge 6. Turizme İlişkin Tanımlar

Tema	Kodlar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8
Turizme İlişkin Tanımlar	Gezmek/görmek merak gidermek	✓			✓		✓	✓	✓
	Güzellikleri paylaşmak	✓							
	Yeni şeyler öğrenmek/uygulamak	✓			✓			✓	
	Farklı yaşam tarzı/kültürleri tanımak	✓							
	Gelir sağlayan bir kaynak		✓	✓		✓	✓	✓	
	Yurt dışından turist gelmesi			✓			✓		
	Turizm eğitimi						✓		

Katılımcıların "Turizme İlişkin Tanımlar" temasına yönelik belirgin olarak kullandıkları ifadeler "gezmek/görmek merak gidermek", "yeni şeyler öğrenmek/uygulamak", "gelir sağlayan bir kaynak" kodlarıdır. Katılımcıların turizmin tanımlanmasına ilişkin ifadelerinden yapılan alıntılar aşağıdaki gibidir.

K1, *Şimdi memleketimizin güzelliklerini görmek bir, ondan sonra iyi yerlere gitmek, güzel hayatı yaşamak. Turizm dediğin şey istediğimiz yere gitmemiz lazım, Türkiye'nin güzel yerlerini görmemiz lazım. (...) Orada üretilen yapılan bir şey nasıl yapılıyor, kim neyle geçiniyor, öğrencileri nasıl, imkânları nasıl, tarım nasıl yapılıyor? (...) Ben bir şeyi görüyorum sonra unutuyorum ama aklımda ne kalıyor? Bir insan bir şeyi yapmış ya acaba bizim evlatlarımız da biz de bunu daha iyisini yapabilir miyiz? Turizmden ben bunu anlıyorum.*

K4, *Turizmde görgün artar. Gezersin görürsün. Ayrı ayrı şehirleri memleketleri devletleri görürsün. Bazı gördüklerini uygularsın, bazı güzel memleketlerde mesela onları kendi ülkende uygulayabilirsin. (...) Turizm sadece tatil yapmak değil yani yapmak isteyen için görmek isteyen için. Tamam, kendin de gezersin gönlün hoş olur ama kendi gördüğün değişik güzel şeyleri uygulayabilirsin. Kültürü artar insanın bilinçlenir. Sadece okumakla olmuyor bazı şeyler, bazı şeyleri görerek de öğrenebilirsin. Karşılaştırabilirsin gördüklerini, tecrübe kazanırsın.*

K6, *Turizm deyince aklıma, okuyorlar mesela oradan meslek sahibi oluyorlar. İnsanlara gelir sağlıyor gelir kazanıyorlar yani güzel şey. Bir ülkedeki insanların bir yere gelmesi, bir ülkedeki insanların başka bir yere gitmesi insanların tatil yapması para da kazandırıyor. Dışarıdan mesela geliyorlar para kazandırıyor ülkemize, yazın mesela denizlere geliyorlar Kuşadası'na, Bodrum'a.*

K7, *Turizm ülkeleri düşünürsek ülkeye döviz girmesi yani ülkeler arasında düşünürsek döviz girmesi. Kişisel olarak düşünürsek de turizm ülke içinde kazanç sağlanması yani olarak düşünürüm turizmi. Seyahat etmesi anlamında düşünürüm. Gezmek, dolaşmak, merakını gidermek, bir şeyler öğrenmek öyle düşünürüm. Gezerken de çok şey öğrenirsin.*

Araştırma kapsamında yanıt aranan altıncı araştırma sorusu "Katılımcıların turizm sektörünün yoksulluk üzerindeki etkisine ilişkin düşünceleri nedir?" sorusudur. "Turizmin Yoksulluk Üzerindeki Etkileri" temasına ilişkin kodlar Çizelge 7'de yer almaktadır.

Çizelge 7. Turizmin Yoksulluk Üzerindeki Etkileri

Tema	Kodlar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8
Turizmin Yoksulluk Üzerindeki Etkileri	Gelir/döviz kazancı sağlaması	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	Ülke/bölge kalkınmasına katkı sağlaması	✓		✓		✓	✓		
	İş alanı sağlaması	✓			✓		✓	✓	✓
	Görgüyü, bilgiyi artırması/Bilinçlenme	✓			✓				
	Öğretme/Öğrenme	✓							
	Yeni fikirler verme	✓							
	Alt-üst yapıya katkısı							✓	✓

Katılımcıların "Turizmin Yoksulluk Üzerindeki Etkileri" temasına yönelik olarak "gelir/döviz kazancı sağlaması", "ülke/bölge kalkınmasına katkı sağlaması", "iş alanı sağlaması" kodlarının üzerinde durdukları görülmüştür. Katılımcıların büyük çoğunluğu turizmin yoksulluk üzerindeki etkilerinin olumlu yönde olacağını belirtmiştir. Turizm aracılığıyla maddi yönden kazanç sağlanacağına, ülke kalkınmasına ve turizmden elde edilen gelirlerin kullanımına ve yatırım kararlarına bağlı olarak yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlanacağına ilişkin görüş bildirmişlerdir. Katılımcıların turizmin yoksulluk üzerindeki etkilerine ilişkin görüşlerinden yapılan alıntılar aşağıdaki gibidir.

K1, *Yoksulluk üzerinde turizmin etkisi çok var. Turizm dış ülkeden gelen için ülkemiz için çok olumlu olur, Türkiye'm kalkınır, gezilen yerler kalkınır. (...) Hem benim için iyi, çalışan kişi beklediği misafiri ağırlayacağı için onun için de güzel. Hem para kazandırır, hem de görgü amacıyla da insan daha çok bilinçlenir bilgi yönünden de güzel olur. Hem insana bir fikir verir, hem öğretir hem öğrenir.*

K3, *Ama dediğim gibi hani bu katkılar yatırımı hep bir yerde toplanırsa Türkiye için az bir para değil. Zaten biz Türkiye olarak kendimize yeteriz diye düşünüyorum. (...) ama biz işte millet olarak kendimizi düşündüğümüz için sadece herkes böyle birbirini düşünse aile olarak komşu olarak mahalle olarak memleket olarak düşünürsek bu turizmde de öyle, her şeyde öyle. Herkes birlik olursa tabii ki çok çok güzel olurdu bence daha güzel olurdu.*

K6, *Dışarıdan gelenler kendi tabii para harcıyor. O da kazandırır tabii ülkemize ülkedeki yoksulluğa… Şimdi diyelim ki oradaki yaşayan insanlar el yapımı bir şeyler yapıyorlar ya da işte kendi ürettikleri şeyler, yaptıkları şeyleri satıyorlar. Yani oradaki oturanlar mesela yiyecek içecek, mesela restoran açıyorlar, kafe açıyorlar, oradan gelip onlar yiyorlar içiyorlar, onlar da para kazanıyor. İnsanlar otellerde kalıyor, insanların evlerinde kalabilirler, açmış olsalar, para kazanmazlar mı kazanırlar. Evlerine alsalar tabii kira verecekler bu sefer de kendilerine bir yoksulluk gelmez yani.*

K8, *Turizmin faydası olur herhalde hiç öyle düşünmedim ama dışardan mesela turistler geliyor ülkemize oradaki insanların yaptıkları el işlerinden, yiyecek içeceklerden satın alırlarsa bence faydası olur. Biz de gitsek görsek iyi olur da işte onlar gelip gittiklerinde para harcıyorlar, iyi olur herhalde, destek olur. Aslında devletin kazandığı paradan da yapılsa güzel şeyler yapılır mesela ama güzel yerlerde kullanmak lazım. Mesela güzel dükkânlar açılır, insanlar çalışır orda yeni fabrikalar açılır. Yoksul insanların ihtiyaçları ne, şehirlerin ihtiyaçları neler, okul, hastane yol yapabilir, kullanılabilir yani.*

Araştırma kapsamında yanıt aranan yedinci araştırma sorusu "Katılımcıların turizm sektöründe kadının rolü ve yoksulluk ile ilgili değerlendirmeleri nasıldır?" sorusudur. "Turizm Sektöründe Kadın ve Yoksulluk Üzerine Değerlendirmeler" temasına ilişkin kodlar Çizelge 8'de yer almaktadır.

Çizelge 8. Turizm Sektöründe Kadın ve Yoksulluk Üzerine Değerlendirmeler

Tema	Kodlar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8
Turizm Sektöründe Kadın ve Yoksulluk Üzerine Değerlendirmeler	Kadınların ön planda/verimli olması	✓				✓			
	Kadınların daha güçlü iletişim kurması	✓	✓						
	Kadınların ileri görüşlü ve dikkatli olması	✓							
	Kadınların daha yapıcı olması	✓							
	Kadınlar için istihdam avantajları	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	Kadınların üretkenliğini desteklemesi		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	Kadınların daha becerikli ve yetenekli olması			✓		✓		✓	✓
	Kadınların turizmde çalışmasının kısıtlanması							✓	

Katılımcıların "Turizm Sektöründe Kadın ve Yoksulluk Üzerine Değerlendirmeler" temasına yönelik olarak "kadınlar için istihdam avantajları", "kadınların üretkenliğini desteklemesi", "kadınların daha becerikli ve yetenekli olması" kodlarının üzerinde durdukları görülmüştür. Katılımcılar turizm ve kadın arasındaki etkileşime ve ilişkiye dayanarak yaptıkları değerlendirmede kadınlara özgüven kazandırması, aile gelirlerine katkı sağlayacak bir sektör olması ve bu alanda kadınların yeteneklerine bağlı olarak çeşitli kademelerde işlerde çalışmalarının mümkün olacağını belirtmişlerdir.

Aynı zamanda bu durumun turizm içinde önemli çıktılar oluşturacağına değinilmiştir. Katılımcıların turizm sektöründe kadın ve yoksulluk üzerine değerlendirmelerine ilişkin alıntılar aşağıdaki gibidir.

K1, *Zaten çoğunluk turizmde kadınlar öne çıkıyor. Kıyafetiyle, temiz bakımıyla, iletişim kurmalarıyla turizmde kadınlar daha çok öne çıkıyor, yapabiliyor yani. Çok çok önde erkeklerden bayanlar daha çok önde. O yönden her yönden desteği kadınlar verir. Yapılacak güzelliği görür, konuşulanı duyar, hataları görür onu düzeltelim der, temiz bakımıyla turizmi etkiler. Yani her yönüyle kadın daha başta olması lazım turizmde de. Kadın daha etkili olur, kadın verimli olur. Kadın için de faydası olur, iş sağlar.*

K2, *Kadınlar da turizmde çalışabilirler. Her şeyi yapabilirler ellerinden geldiği kadar. Başarırlar başarılmayacak bir şey yok yani. Mesela el işi yapabilir satar, gelen turistleri karşılayabilir. Faydalı tarafları olur herhalde, bir zararı olmaz bence.*

K5, *Kadınlar da el becerileriyle yaptıkları güzel el işleriyle çok ilgi çekebilirler. Hem turistler açısından hem yerli turistler açısından. Gıda yönüyle yaptıkları şeyler de çok oluyor. Reçeller, turşular, tarana her neyse, turistler de bunları satın aldığı zaman katkıda bulunabiliyorlar ülkemize, ailesine, ürettiklerini dışarıya bazen ihraç edebiliyorlar. Tabii ailesiyle birlikte de aile de desteklerse bazı şeylerde hem ailesine katkıda bulunur hem turizme katkıda bulunur. (...) Yönetici olan kadınlarımız da var büyük işletmelerde, kendi açıp işleten mesela apart oteller gibi otelleri açıp da kadın olarak işleten çok kişiler de var. O yönüyle de kadınlar yapabilir.*

K8, *Yani istedikten sonra kadınlar takı yapabilir, mesela evden çıkamasa bile evde bu takıları yapabilir. Katkısı olur bence evine. İstedikten sonra insan her şeyi yapar. İşletme de işletebilir, dışarda da çalışabilir. Bence kadınlar bu işlerde daha becerikli, güçlü, kadınlar yapar yani. Fırsat verilirse kadınlar her şeyi yapar yani.*

6. Sonuç ve Öneriler

Toplumsal cinsiyet ilişkilerinin zaman içinde turizm süreçlerini nasıl şekillendirdiğini anlamanın önemine dikkat çekilmektedir. Bu anlayışın kazanılmasının önemine rağmen, cinsiyet, turizm gelişimi ve yoksulluğun azaltılması arasındaki ilişkiler çok az anlaşılmıştır. Turizm gelişiminin göreceli faydalarının halihazırda mevcut eşitsizlikleri yansıttığı, bu nedenle seçkin grupların genellikle turizm kalkınma çabalarına egemen olduğu ve faydaları tekelleştirdiği ve bu grupların genellikle erkeklerden oluştuğu belirtilmektedir.

Birçok bağlamda, kadınların kültürel olarak tanımlanan cinsiyet kimliği, rolleri ve ilişkileri ile ilgili normatif kavramlar nedeniyle turizmin sağladığı istihdam fırsatlarını ve faydalarını kaçırdığı anlaşılmaktadır (Tucker ve Boonabaana, 2012, s. 437-438). Bu nedenle araştırmada kadınların yoksulluğa, turizm ve yoksulluk bağlamında toplum içerisinde kadının rollerinin neler olduğuna ilişkin düşünceleri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada katılımcılar kadının turizm sektörü içerisindeki yerine ve rolüne ilişkin turizm sektöründe kadının el becerilerini ve günlük ev hayatındaki becerilerini kullanarak bir yandan ev ve aile ile ilgilenirken bir yandan da turizm sektöründe çalışabilecekleri düşüncesini paylaşmışlardır. Ayrıca kadının turizm içerisindeki varlığının sadece bu işleri yapmakla sınırlı kalmayacağını işletmeci, rehber vb. olarak da turizmin kadınların çalışması için uygun bir sektör olabileceğini dile getirmişlerdir. Böylece turizm sektörünün kadınların hem ailelerine gelir sağlayarak yoksulluğu azaltmaya hem de kendi ayakları üzerinde durabilmesine ve kendine güveninin oluşmasına katkı sağlayacak bir sektör olabileceği sonucu ortaya çıkmıştır. Ancak bazı katılımcılar kadınların turizmde çalışmasının yine eşlerinin izin vermesine bağlı olması, bazı katılımcılar da turistin büyük işletmeleri tercih etmesi sebebiyle kadınların çalışma ve gelir sağlama alanlarını kısıtlayabileceği ve sektörde kadınların erkeklerden daha avantajlı olmayacağına ilişkin görüşleri nedeniyle sektöre ilişkin düşüncelerinde daha temkinli yaklaşım göstermişlerdir.

Turizm sektöründe yapılan bazı araştırmalarda çalışmanın sonuçları ile uyumlu sonuçlar ortaya koyulmuştur. Kadınların, azınlıkların ve yerel halkın turizme katılımı ekonomik, çevresel ve sosyal kalkınma için önemlidir. Ruiz-Ballesteros ve Hernández-Ramírez (2010) iki kırsal Ekvador toplumu üzerinde yaptıkları çalışmada, turizm ürünlerinin pazarlanması, metalaştırılması, nesneleştirilmesi ve tahsis edilmesi ile ilgili toplulukların güçlendirilebildiğini vurgulamışlardır. Bu topluluklar alternatif bir iş olarak turizm yoluyla ekonomik faydalar elde etmişlerdir. Çalışmada aynı zamanda topluluklardaki kadınların toplumsal tanınma ve özgüven kazandıkları ortaya koyulmuştur.

Zapata vd. (2011) turizmin yerel halkta uzun bir yaşam beklentisine neden olduğunu, daha hızlı büyüme ve daha olumlu ekonomik etkiler sağladığını belirlemişlerdir. Çalışmaları, bağışçıların ve politika yapıcıların dikkatinin, toplum temelli işletmelerin becerilerini, kaynaklarını ve koşullarını güçlendiren politikaların yeniden dağıtılmasına ve iç pazarlara daha güçlü bir yönelime kaydırılması gerektiğini öne sürmektedir.

Çalışmada özellikle kadınlar, azınlıklar ve yerel halk için toplum temelli turizm ile ilgili olumlu sonuçlar ortaya koyulmuştur.

Katılımcıların kadınların hem el becerileri ve ev için yaptıkları ürünlerle turizmden gelir sağlayabileceklerine yönelik düşünceleri ile ilgili olarak Ferguson (2011) turizmin kayıt dışı işleri teşvik ettiğinden bahsetmiştir. Ancak yazar bu konuda turizmin istihdamı teşvik ettiğini belirtmekle birlikte sektörün kendine özgü özelliklerinden dolayı kayıt dışı çalışmayı teşvik etmesine de odaklanmıştır. Yazara göre turizm doğrudan, dolaylı ve teşvikli istihdam yaratmaktır. Bu durumda istihdam kayıtlı ve kayıt dışı olarak ortaya çıkma eğilimindedir. Örneğin, resmi istihdam büyük bir otelde çalışmayı içerebilirken, kayıt dışı çalışmalar turistlere mal ve hizmet satmak gibi girişimci faaliyetler gerektirebilir. Bununla birlikte, uygulamada, turizm çalışmalarının çoğu, esnek çalışma koşulları, geçici işçilerin yaygınlığı ve istihdamdaki mevsimsel değişimler yoluyla kayıt dışılığa egemendir (Ferguson, 2011).

Çalışmada katılımcılar kadınların çalışmasını çoğunlukla ailenin maddi olarak zor durumda olması ile ilişkilendirmişler ancak kadınların çalışmalarının kendi ayakları üzerinde durmaları ve özgürlüklerini kazanmalarına katkı sağlaması nedeniyle önemli olduğunu belirterek kadınların güçlendirilmesine, kadınların yapamayacakları iş olmadığını ve bazı güç gerektiren işler dışında erkeklerin yapabileceği tüm işlerde çalışabileceklerine yönelik ifadeleri ile ise cinsiyet eşitliğine vurgu yapmışlardır. Ayrıca turizm sektörünün bu duruma yönelik olarak kadınların hem üretkenliğinin artmasını sağladığı hem de bu sayede çalışma alanlarını çeşitlendirdiğine yönelik görüşler ortaya çıkmıştır. Alanyazında yoksulluk, cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesine ilişkin özellikle gelişmekte olan toplumlarda hala umut verici sonuçlara ulaşılamadığına ve bu konudaki eksikliklerin giderilmesinde turizmin bir araç olarak kullanılabileceğine dikkat çekilmektedir.

Boonabaana (2014) iş dünyasında toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleme konusunda kaydedilen önemli ilerlemeye rağmen, kadınların iyi iş açıkları ve yoksulluktan orantısız bir şekilde etkilenmeye devam ettiklerini ifade etmektedir. Ayrıca yazar, gelişmekte olan ülkelerde turizmin yoksulluğun azaltılması, sürdürülebilir kalkınma ve ekonomik büyüme için bir araç olarak benimsendiğini, bununla birlikte, turizm planlamasına güçlü bir toplumsal cinsiyet perspektifi entegre edilirse turizmin, toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kadınların toplumun her kesiminde güçlendirilmesini teşvik etmek için bir araç olarak kullanılabileceğini belirtmektedir.

Katılımcılar tarafından kadının çalışmasına toplum içerisinde çeşitli sebeplerden dolayı hala çok sıcak bakılmadığı, özellikle gelir düzeyi düşük olan toplumlarda kadının çalışmak için eşinden izin almak zorunda olduğu ve eşine bağımlı olduğu görüşü dile getirilmiştir. Katılımcılara göre kadınlar dini inançlar nedeniyle günah olduğu düşünüldüğü için de çoğu zaman çalışmamakta veya çalıştırılmamaktadır.

Tucker (2007)'e göre bazı ortamlarda, kadınlar kamusal alana hareketlerini kısıtlayan dini normlar nedeniyle resmi turizm istihdamını kaçırabilmektedir. İslami "utanç" ve "şeref" kodları kadınları aktif turizm istihdamından büyük ölçüde uzaklaştırırken, yerel erkekler önemli turizm girişimcileri haline gelmiştir. Orta Doğu ülkelerinde, islam kültürü ve güçlü ataerkil yapılar, hayatta kalmak için kadınları eşlerine ve aile üyelerine bağımlı kılmaktadır. İnançlara bağlı olarak kadınların erkek yabancılarla temas kurmasını yasaklanmakla birlikte, bu erkekler için geçerli değildir.

Katılımcılar, kadınların çalışsalar bile ev işlerinde ve çocuk bakımında erkeklerden daha fazla sorumluluk üstlenmeleri nedeni ile de çalışamadıklarını, çalışsalar bile zorlandıklarını belirtmişlerdir. Çalışmada kadınların çalışmasalar bile aile içerisinde iyi bir çocuk yetiştirmenin de değerli bir iş olduğunu düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır. Aile içerisinde kadının rolünün aileyi bir arada tutma, evin idaresini üstlenme, eşini ve çocuklarını iş ve okullarında başarılı olabilmesi için destekleyici rollerinin öneminden bahsetmişlerdir.

Duffy vd. (2015), bir kadının ekonomik bağımlılığının azaltılmasına ve istihdam yoluyla hane halkı dışındaki sosyal rollerinin iyileştirilmesine, ekonomik özerkliğe ulaştıkça ve mali destekle saygı kazandıkça cinsiyet eşitliğinin merkezinde yer aldığına ilişkin çalışmalardan bahsetmiştir. Ancak yazara göre genellikle kadınların üreme ve evdeki rolleri ile tanımlanması yaygındır. Cinsiyet rollerinin nasıl oluştuğu basit bir maddi veya ekonomik güç meselesi değildir. Normlar ve adetler, toplumlardaki bireylerin davranışlarını ve ayrıcalıklarını belirlemekte ve yaşamın tüm yönlerini etkilemektedir.

Katılımcılar turizme yönelik bakış açılarını ifade ederken turizmin bilgiyi, görgüyü, iletişimi ve etkileşimi artırabileceğinden bahsetmişlerdir. Ayrıca turizm ve yoksulluk ilişkisi bağlamında turzimin sadece gezme görme amaçlı olmadığını aynı zamanda gelir getirici yönlerinin olduğunu, sosyal etkileri olduğunu, kadınları ve genel olarak kalkınmayı destekleyebilecek bir araç olduğunu vurgulamışlardır. Katılımcıların bu ifadeleri çalışmanın çıkış noktasını ve amacını desteklemekle birlikte alanyazında da bu bulguyu destekleyici ifadelere yer verilmiştir.

Turistler dünyanın yoksul bölgelerine çeşitli nedenlerle seyahat ederken, seyahat, konaklama, gezi, yiyecek, içecek ve alışveriş için para harcamaktadır. Birçok turizm noktasında, yoksullar bu harcamaların bir kısmını istihdam yoluyla ve muhtemelen en önemlisi turizm sektörünün ve turistlerin ihtiyaç duyduğu mal ve/veya hizmetleri sağlayarak yakalama potansiyeline sahiptir. Turizm, en yoksul ülkelerin çoğu için oldukça önemli bir döviz kazancı sağlamaktadır. Turizmin aynı zamanda modern yaşam biçimlerini göstererek geleneksel toplumlara sosyo-kültürel değişim getirebileceği varsayılmıştır. Turizm gelişmekte olan ülkelerde modernleşme, ekonomik kalkınma ve refah için bir katalizör olarak görülmüştür (Spenceley ve Meyer, 2012).

Kadınlar için birçok iş fırsatı ile onları hareketlilik ve girişimciliğe yönlendiren turizm, kadınların ekonomik bağımsızlığı için istihdam ve gelir yaratarak ekonomik ve sosyal durumlarını iyileştirmeye yardımcı olmaktadır. Bu nedenle sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için kadınların gücü turizm faaliyetlerinde kullanılmalı ve erkekler gibi aktif bir rolleri olmalıdır. Öte yandan toplumların bilgisi, ülkelerin ekonomisinde ve turizm gelirinde çok önemlidir. Gelir, istihdam, özel sektör büyümesi ve bilgi altyapısının geliştirilmesi için ana kaynak olarak bu dinamik sektör önem arz etmektedir (Tamandani vd., 2015).

Kadının güçlendirilmesi; kalkınmanın tüm alanlarında kadınların ve erkeklerin rollerini, erişimini ve kontrolünü gerçekleştirme çabasıdır. Cinsiyet eşitliğini teşvik etmenin temel stratejisi tüm faydalar hakkında farkındalık yaratmaktır. İnsanlar toplumsal cinsiyet eşitliği yoluyla ulusal kalkınmayı teşvik edebilirler. Bu nedenle, tüm alanlarda, toplumun üyesi olarak erkekler ve kadınlar arasındaki erişim, katılım, faydalar ve kontrol eşitliğini gerçekleştirmek için kadınları güçlendirmek gerekmektedir (Arbarini vd., 2019, s. 317).

Toplum içerisinde var olan kadın erkek ayrımına odaklanmaktan çok sektörün gerektirdiği yeteneklere odaklanmak sektörün daha nitelikli hale gelmesini ve cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılmasını sağlayacaktır. Görev ve sorumlulukların insana özgü olduğu bilinmeli ve görev ve sorumluluklar paylaşılmalıdır. Toplumdaki insanların bilinçli bir birey olarak yetişmesine katkı sağlanmalı ve hem aile içerisinde hem de toplumda herkesin öncelikle birey olduğu düşüncesi toplumda genel bir kanı haline getirilmeye çalışılmalıdır.

Turizmde kadınların en fazla katılım gösterdiği sektör yiyecek içecek sektörüdür. Kadınlar turizmde temizlik ve mutfak personeli, müşteri hizmetleri ve üst yönetim dahil olmak üzere çok çeşitli görevlerde istihdam edilmektedir. Sektörün gelecekteki becerilerini ve verimlilik gereksinimlerini karşılamak için yetenekli kadınların teknik ve yönetimsel liderlik

pozisyonlarına alınması, elde tutulması ve terfi edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, kadınlar iş ve eğlence amaçlı seyahat edecekleri için sektörün müşteri tabanının daha da büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Bunun da çalışanların işe alınmasında cinsiyet eşitliği üzerinde bir etkisi olacaktır. Kadınlar ve erkekler için iyi bir çalışma sağlamak çok önemlidir, bu da kendileri, aileleri ve toplumları için daha umut verici gelecekler inşa etmelerini mümkün kılacaktır. Sürdürülebilir kalkınma hem kadınların hem de erkeklerin katkılarıyla sağlabilecektir (Baum, 2013).

Yoksul yanlısı turizm gelişiminin faydalı olabilmesi için tüm düzeylerde ve operasyon ölçeklerinde yoksullar için fırsatların kilidini açarak yoksullara hizmet etmek amacıyla kullanılması gerekmektedir (Saarinen ve Rogersen, 2014). Turizmin faydalarının toplumda yaygınlaştırılması ve yoksulluk sorunlarının gelişmekte olan ülkelerin turizm operasyonlarında doğrudan ele alınması gerektmektedir (Kwaramba vd., 2012). Herhangi bir toplumun ilerlemesi, tüm güçlerin amaçlanan kullanımına ve insan potansiyeline bağlıdır. Her topluluğun bir parçası olarak, kalkınma çalışmalarında kadınların dikkate alınması önemlidir. Büyüme ve gelişme, kadınların farklı alanlarda erkeklerle birlikte katılımı gerçekleştirilerek sağlanmalıdır (Tamandani vd., 2015).

KAYNAKLAR

Acharya, B. P. and Halpenny, E. A. (2013). Homestays as an Alternative Tourism Product for Sustainable Community Development: A Case Study of Women-Managed Tourism Product in Rural Nepal. *Tourism Planning & Development, 10*(4), 367-387.

Aghazamani, Y., Kerstetter, D. and Allison, P. (2020). Women's Perceptions of Empowerment in Ramsar, a Tourism Destination in Northern Iran. *Women's Studies International Forum, 79,* 1-10.

Alonso-Almeida, M. D. M. (2012). Water and Waste Management in the Moroccan Tourism Industry: The case of Three Women Entrepreneurs. *Women's Studies International Forum, 35,* 343-353.

Arbarini, M., Desmawati, L. and Budiartati, E. (2019). Gender Equality and Women's Participation in the Development of the Tourism Village in the Era of Industrial Revolution 4.0. *International Journal of Innovation, Creativity and Change, 5*(5), 311-323.

Ashley, C., Boyd, C. and Goodwin, H. (2000). Pro-poor Tourism: Putting Poverty at the Heart of the Tourism Agenda. *Natural Resource Perspectives, 51,* 1-6.

Aynalem, S., Birhanu, K. and Tesefay, S. (2016). Employment Opportunities and Challenges in Tourism and Hospitality Sectors. *Journal of Tourism & Hospitality, 5*(6), 1-5.

Baş, T. ve Akturan, U. (2017). *Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Araştırma Yöntemleri*. (Güncellenmiş ve Genişletilmiş 3. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Baum, T. (2013). International Perspectives on Women and Work in Hotels, Catering and Tourism. Gender Working Paper 1/2013/Sector Working Paper No: 289. Geneva: International Labour Organization.

Boonabaana, B. (2014). Negotiating Gender and Tourism Work: Women's Lived Experiences in Uganda. *Tourism and Hospitality Research, 14*(1-2). 27-36.

Chok, S., Macbeth, J. and Warren, C. (2007). Tourism as a Tool for Poverty Alleviation: A Critical Analysis of 'Pro-Poor Tourism' and Implications for Sustainability. *Current Issues in Tourism, 10*(2-3), 144-165.

Chugh, S. R. (2012). Empowering Women through Tourism: A Study of Kullu Valley. *Asia-Pasific of Journal Innovation in Hospitality and Tourism, 1*(2), 2012, 215-227.

Croes, R. (2014). The Role of Tourism in Poverty Reduction: An Empirical Assessment. *Tourism Economics, 20*(2), 207-226.

De, U. K. (2013). Sustainable Nature-based Tourism, Involvement of Indigenous Women and Development: A Case of North-East India. *Tourism Recreation Research, 38*(3), 311-324.

Duffy, L. N., Kline, C. S., Mowatt, R. A. and Chancellor, H. C. (2015). Women in Tourism: Shifting Gender Ideology in the DR. *Annals of Tourism Research, 52,* 72-86.

Ferguson, L. (2011). Promoting Gender Equality and Empowering Women? Tourism and the Third Millennium Development Goal. *Current Issues in Tourism, 14*(3), 235-249.

Folarin, O. and Adeniyi, O. (2020). Does Tourism Reduce Poverty in Sub-Saharan African Countries? *Journal of Travel Research, 59*(1) 140-155.

Gavhane, G. D. and Kokare, K. P. (2020). Employment Opportunities and Challenges in Tourism and Hospitality Sectors. *Our Heritage, 68*(11), 509-516.

Ghodsee, K. (2003). State Support in the Market: Women and Tourism Employment in Post-Socialist Bulgaria. *International Journal of Politics, Culture and Society, 16*(3), 465-482.

Consultant, S. H. (2004). The Impact of Tourism on the Human Rights of Women in South East Asia. *The International Journal of Human Rights, 8*(3), 275-304.

Jiang, M., DeLacy, T., Mkiramweni, N. P. and Harrison, D. (2011). Some Evidence for Tourism Alleviating Poverty. *Annals of Tourism Research, 38*(3), 1181-1184.

Karagöz, Y. (2017). *SPSS ve Amos Uygulamalı Nitel-Nicel-Karma Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Yayın Etiği.* İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.

Kwaramba, H. M., Lovett, J. C., Louw, L. and Chipumuro, J. (2012). Emotional Confidence Levels and Success of Tourism Development for Poverty Reduction: The South African Kwam eMakana Home-stay Project. *Tourism Management, 33,* 885-894.

López Guzmán, T., Sánchez-Cañizares, S. and Pavón, V. (2011). Communiy - Based Tourism In Developing Countries: A Case Study. *Tourismos: An International Multidisciplinary Journal of Tourism. 6*(1), 69-84.

Luvanga, N. and Shitundu, J. (2003). The Role of Tourism in Poverty Alleviation in Tanzania. *Research on Poverty Alleviation, Research Report No: 03.4.* Dar Es Salaam, Tanzania: Mkukı Na Nyota Publishers.

Manyara, G. and Jones, E. (2007). Community-based Tourism Enterprises Development in Kenya: An Exploration of Their Potential as Avenues of Poverty Reduction. *Journal of Sustainable Tourism, 15*(6), 628-644.

Moswete, N. and Lacey, G. (2015). "Women cannot Lead": Empowering Women through Cultural Tourism in Botswana,: *Journal of Sustainable Tourism, 23*(4), 600-617.

Mrema, A. A. (2015). Tourism and women empowerment in Monduli District, Arusha-Tanzania. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure, 4*(2), 1-14.

Neto, F. (2003). A New Approach to Sustainable Tourism Development: Moving beyond Environmental Protection. *Natural Resources Forum, 27,* 212-222.

Nyaupane, G. P. and Poudel, S. (2011). Linkages among Biodıversity, Livelihood, and Tourism, *Annals of Tourism Research, 38*(4), 1344-1366.

Phommavong, S. (2011). International Tourism Development and Poverty Reduction in Lao. Unpublished Doctoral Dissertation, Kulturgeografiska Institutionen, Umeå Universitet.

Phommavong, S. and Sörensson, E. (2014). Ethnic Tourism in Lao PDR: Gendered Divisions of Labour in Community-based Tourism for Poverty Reduction, *Current Issues in Tourism, 17*(4), 350-362.

Roe, D. and Urquhart, P. (2001). Pro-Poor Tourism: Harnessing the World's Largest Industry for the World's Poor. World Summit on Sustainable Development. London: IIED.

Ruiz-Ballesteros, E. and Hernández-Ramírez, M. (2010). Tourism that Empowers? Commodification and Appropriation in Ecuador's Turismo Comunitario. *Critique of Anthropology, 30*(2), 201-229.

Saarinen, J. and Rogerson, C. M. (2014). Tourism and the Millennium Development Goals: Perspectives beyond 2015. *Tourism Geographies, 16*(1), 23-30.

Saarinen, J., Rogerson, C. and Manwa, H. (2011). Tourism and Millennium Development Goals: Tourism for Global Development? *Current Issues in Tourism, 14*(3), 201-203.

Spenceley, A. and Goodwin, H. (2007). Nature-Based Tourism and Poverty Alleviation: Impacts of Private Sector and Parastatal Enterprises In and Around Kruger National Park, South Africa, *Current Issues in Tourism, 10*(2-3), 255-277.

Spenceley, A. and Meyer, D. (2012). Tourism and Poverty Reduction: Theory and Practice in Less Economically Developed Countries, *Journal of Sustainable Tourism, 20*(3), 297-317.

Tamandani, S., Bostani, M. K. and Miri, G. R. (2015). Women Empowerment through Tourism Case study: Zahedan City. *International Journal of Scientific Engineering and Applied Science, 1*(7), 255-262.

Tucker, H. (2007). Undoing shame: Tourism and women's work in Turkey. *Journal of Tourism and Cultural Change, 5*(2), 87–105.

Tucker, H. and Boonabaana, B. (2012). A Critical Analysis of Tourism, Gender and Poverty Reduction. *Journal of Sustainable Tourism, 20*(3), 437-455.

United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2019). Global Report on Women in Tourism. Second Edition. Web: https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284420384 adresinden 17.02.2020 tarihinde alınmıştır.

Yağar, F. ve Dökme, S. (2018). Niteliksel Araştırmaların Planlanması: Araştırma Soruları, Örneklem Seçimi, Geçerlik ve Güvenirlik. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi, 3*(3), 1-9.

Zapata, M. J., Hall, C. M., Lindo, P. and Vanderschaeghe, M. (2011). Can Community-based Tourism Contribute to Development and Poverty Alleviation? Lessons from Nicaragua. *Current Issues in Tourism, 14*(8), 725-749.

TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN KADINLAR ÜZERİNDE YARATTIĞI BASKILAR VE KENTSEL AÇIK MEKÂNLARIN KULLANIMINA ETKİLERİ

Peyzaj Yüksek Mimarı Tuğçe YAZICI
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü
Doç. Dr. Sema MUMCU
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Orman Fakültesi

ÖZET

Kadına yönelik eşitsizliğin nasıl giderileceği ve sosyal statülerinin nasıl iyileştirileceği gibi konular günümüzde giderek artmakta ve sıklıkla çözümlenmesi gereken sorunlar olarak tanımlanmaktadır. Bu konudaki yaklaşımlar, kadının sosyal statüsüne odaklanarak aile içi ve özel alanları tartışmakta ancak kadınların kentsel açık mekânlardaki görünürlüğü, sosyal hayatı ve gerçekleştirdikleri etkinlikleri, buralarda kendilerini nasıl hissettikleri gibi konuları gözden kaçırmaktadır. Oysa Türkiye'de toplumsal cinsiyet rollerinin neden olduğu toplumsal baskılar kadını özel alanla ilişkilendirmekle kalmamakta; kadınların kentsel açık mekânlara erişimi ve kullanımını kısıtlamaktadır. Kadınlar buralarda erkeklerle aynı düzeyde özgürlüğe sahip olamamaktadırlar. Kadınların yaşamları kamusal/toplumsal alanların ve binaların, ulaşım sistemlerinin, komşuluk birimlerinin ve konutların tasarımı ve kullanımıyla önemli düzeyde etkilenir. Bu nedenle, peyzaj mimarları gibi mekânsal tasarım profesyonellerinin cinsiyet rollerine dayanan sosyal mekanizmaları anlamaları ve yapacakları tasarımlarda, kadına karşı eşitsizliği destekleyecek mekânsal organizasyonlara karşı farkındalık düzeylerinin yüksek olması gerekir. Ancak Türkiye'de kentsel açık mekânların tasarımında kadın-erkek kullanım farklılıklarını göz önünde bulunduran, bu konuları irdeleyen çalışmalar peyzaj mimarlığı bağlamında oldukça eksiktir. Bu çalışmayla Türkiye'deki peyzaj mimarlığı araştırmalarında önemli bir boşluğa dikkat çekmek ve eksikliklerin giderilmesi için bir başlangıç noktası oluşturmak hedeflenmiştir. Türkiye'de kadınların kentsel açık mekânları kullanımını etkileyen baskılar, bunların kullanıma fiziksel, sosyal ya da psikolojik olarak nasıl yansıdığı gibi konuların derinlemesine ele alınması; bunlara karşılık nasıl mekânsal çözümler üretilebileceğine dair çok yönlü tartışılmaların yapılabilmesini sağlayacaktır. Bu doğrultuda bu çalışmada Türkiye'de kadının üzerindeki toplumsal cinsiyet rollerine dayalı baskılar üzerinde durulmuştur. Böylece mekânın deneyimlenmesi bağlamında, kadın-erkek farklılıklarının bu baskılar paralelinde anlaşılması amaçlanmıştır. Türkiye'de kadınların cinsiyet rollerine bağlı olarak maruz kaldığı baskıların neler olduğu tanımlanmış ve bu baskıların kentsel açık mekân kullanımına nasıl yansıdığı tartışılmıştır.

Kadınların erkeklere göre daha fazla saldırıya uğrama korkusuna sahip olduğu, (geleneksel, dini, ideolojik) cinsiyet rollerinin meydana getirdiği baskıdan dolayı sosyal hayatta davranışlarına dikkat etmekle yükümlü olduğu, ekonomik olarak eşleri ya da ailelerine bağımlı olduğu gibi sonuçlara ulaşılmıştır. Son olarak bu etkilerin kadınların kentsel açık mekân kullanımlarını nasıl yönlendirdiği tartışılmıştır. Baskıların toplumsal yaşamda kadın erkek eşitsizliğini ortaya çıkardığı, bu eşitsizliğin kadınların kentsel açık mekânları kullanımını kısıtlandırdığı, kendilerini kentsel açık mekânlarda erkekler kadar 'özgür' ve 'güvende' hissedemediklerini, kadınların kentsel açık mekânlara kimlerle beraber geldiklerinin de erkeklere göre farklılaştığı ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Peyzaj Mimarlığı, Cinsiyet Rolleri, Kentsel Açık Mekânlar, Baskı, Eşitsizlik

OPPRESSIONS TOWARDS WOMEN IN TURKEY BASED UPON GENDER ROLES AND THEIR INFLUENCES ON THE OCCUPATION OF OPEN SPACES

ABSTRACT

Issues such as how to overcome inequality towards women and how to improve their social status are increasingly defined as the problems that need to be solved. Approaches to this issue discuss the domestic and private spheres by focusing on the social status of women, but overlook the issues such as the visibility of women in urban open spaces, their social life and their activities, how they feel in these places. However, social oppressions caused by the gender roles in Turkey are not only associate women to the private sphere; they also restrict women's access to and use of open spaces. Women do not have the same level of freedom as men there. The lives of women are significantly influenced by the design and use of public / communal spaces and buildings, transport systems, neighborhood units and residences. For this reason, spatial design professionals such as landscape architects should understand the social mechanisms based on gender roles and reflect a high level of awareness about spatial organizations that will support inequality towards women. However, in Turkey, studies that focus on and discuss male-female occupation differences in the design of open spaces is rather lacking in the context of landscape architecture. This study draws attention to an important gap in the landscape architecture research in Turkey and aimed to create a starting point to correct these deficiencies.

Considering oppressions against women affecting the use of urban open spaces in Turkey and how these are reflected to the open space usage in physical, social or psychological dimensions in detail will pave the way for multi-dimensional discussions about how spatial solutions can be produced in correspondence with these oppressions. In this respect, this study focuses on oppressions towards women's based on gender roles. Thus, in the context of experiencing the space, it is aimed to understand the differences between male and female in parallel with these oppressions. In Turkey, the oppressions faced by women due to gender roles have been defined and their reflections on the use of urban open spaces are discussed. It has been concluded that women have more fear of crime than men, they are obliged to pay attention to their behavior in social life due to the pressure created by (traditional, religious, ideological) gender roles, and they are being dependent on their spouses or families economically. Finally, how these effects guide women's outdoor use is discussed. It has been revealed that the oppressions reveal the inequality of women and men in social life, this inequality restricts the use of women in urban open spaces, they cannot feel 'free' and 'safe' in urban open spaces as much as men, and who accompanies their visit to urban open spaces differ according to men.

Keywords: Landscape Architecture, Gender Roles, Urban Open Spaces, Oppression, Inequality

GİRİŞ

Kadının güçlendirilmesi toplumun güçlendirilmesinin ayrılmaz bir bileşenidir. Bu nedenle kadının sosyal statüsüne ilişkin mevcut engellerin kaldırılması ve buna ilişkin önlemlerin alınması gereklidir (KSGM, 2008a). Kadına yönelik eşitsizliğin nasıl giderileceği ve sosyal statülerinin nasıl iyileştirileceği gibi konular günümüzde giderek artan bir sıklıkla çözümlenmesi gereken sorunlar olarak tanımlanmaktadır. Bu konudaki yaklaşımlar, kadının sosyal statüsüne odaklanarak aile içi ve özel alanları tartışmakta, ancak kadınların kentsel açık mekânlardaki görünürlüğü, sosyal hayatı ve gerçekleştirdikleri etkinlikleri, buralarda kendilerini nasıl hissettikleri gibi konuları göz ardı etmektedirler. Oysa Türkiye'de toplumsal cinsiyet rollerinin neden olduğu toplumsal baskılar kadını özel alanla ilişkilendirmekle kalmamakta; kadınların kentsel açık mekânlara erişimi ve kullanımını da kısıtlamaktadır ve kadınlar buralarda erkeklerle aynı düzeyde özgürlüğe sahip olamamaktadırlar.

Türkiye'de Batı'ya göre daha çeşitlilik ve yoğunluk sergileyen toplumsal cinsiyet rollerine dayalı baskılar geleneksel, dini ya da ideolojik gibi farklı kökenlere sahiptir.

Kadınların toplumda karşı karşıya kaldıkları baskılar

Toplumsal cinsiyet -eril (erkeğe özgü/maskulen) ve dişil (kadına özgü/feminen)- kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkların sosyal inşasına ve bu inşadaki eşitsiz ayrıma işaret eder. Toplumsal cinsiyet farklılıkları, her ne kadar biyolojik cinsiyet farklılıklarına dayansalar da, zaman ve mekân içinde değişen, sosyal, kültürel ve tarihi açılardan üretilmiştir (Nicholson, 1994; Dedeoğlu, 2000; Rendell, 2000; Vatandaş, 2007). Toplumsal cinsiyet kavramı her iki cinsiyete yüklenen rolleri ve nitelikleri tanımlarken aynı zamanda toplumsal baskıların da kökenini oluştururlar.

Türk kadını günlük hayatında çok çeşitli baskılara maruz kalmaktadır. Kadının hayatındaki baskıları tanımlamaya yasal ayrımcılıktan başlanabilir. İlk bakışta Türk kanunları toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında eşitlikçi görülebilir. Gerçekte Türk kanunu 'erkek aile reisi-kadın ev hanımı' olarak kabul edilen cinsiyet rolleri üzerine kurulan geleneksel cinsiyet ideolojini yansıtır. Türk kadını için en önemli görev iyi bir anne ve eş olmaktır çünkü kadın, toplumu oluşturan kültürel sınırları koruyan mekanizma olarak kabul edilir (Müftüler-Bac, 1999). Kadın-erkek eşitsizliğinin, görev dağılımı aşamasında yapılan bu ayrımdan kaynaklı olduğu düşünülmüştür. Bu düşünce, kadın-erkek arasında net sınırlar meydana getirmiş ve bu sınırlar erkeği evin dışına, kadını evin içine hapsetmiştir. İş bölümü sürecinde kadınlar doğum, çocuk bakımı, evin düzeni gibi sebeplerden ötürü evin içinde yer edinmiştir (Vatandaş, 2007). Bu rollerin alt yapısında yer alan geleneksel aile düzeni hiyerarşik yapı meydana getirmiştir. Bu yapı, erkeklere aileyi korumak ve evin maddi yükünü yüklenme görevini getirirken kadınlarda ise maddi boyutundan çok manevi yönüne dönüşerek, onları evin ve çocukların bakımından sorumlu tutmuş, komşuluk-akraba ilişkilerini organize etme ile görevlendirmiştir. Maddi yönü elinde tutan erkek belirleyici bir rol üstlenirken, kadın düzenleyici rolü oynamaktadır (İmamoğlu, 1993). Doğramacı (1997), kadın-erkek rollerinin temelinde biyolojik yapıya bağlı olarak iki cinsiyetin fiziksel güç potansiyelleri arasındaki farklılığın olduğunu, bu durumun kadını zayıf ve korunmaya ihtiyacı olan cinsiyet rolüne ittiğini belirtir. Böylece dini, geleneksel-ataerkil yapı gibi nedenler yanında biyolojik özellikler de kadının yerinin güvende yaşayacağı evi olduğu inancını pekiştirmiştir (Doğramacı, 1997).

Kadın ve erkek arasındaki eşitlik ana yasadaki yeni düzenlemelerle güçlendirilmiş olsa da uygulamada bu hakların yürürlüğe sokulmasında hala sorunlarla karşılaşılmaktadır. Kız çocuklarının eğitimi, kadınların sağlık servislerine erişimi, iş gücü ve karar mekanizmalarında eşit katılım gibi pek çok alanda çok önemli sorunlar devam etmektedir. Dünyadaki birçok ülkede olduğu gibi kadına karşı şiddet Türkiye'deki en problemli alanlardan biridir. Türk kadınının dezavantajlı konumu sosyo-ekonomik ve politik göstergelere açıkça yansımaktadır. Sosyal yapı içindeki cinsiyete dayalı değerler ve tutumlar, kadınları hem sosyo-ekonomik yaşamlarında hem de günlük yaşamlarında yasal haklarını kullanmaktan alıkoyan engeller oluşturmaktadır (KSGM, 2008a). Dünya'nın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de kadın-erkek eşitsizliği önemli bir sorundur. Kadınlar ve erkekler arasındaki uçurum/ayrılık olarak tanımlanan (bu nedenle nispi olmaktan çok somut bir indeks olan) cinsiyet eşitliği göstergelerinde (The Global Gender Gap Report) Türkiye 2009 yılında 134 ülke içinde 129. sıradadır (Onar ve Müftüler-Baç, 2011).

Batı kaynaklı çalışmalarda kadın-erkek eşitsizliğinin genel olarak toplumsal cinsiyet rollerine (kadın anne, ev hanımı, zayıf; erkek, baba, aile reisi, güçlü vs.) dayandığı ortaya koyulurken Türkiye'de kadınların karşılaştığı baskılar daha yoğun ve daha çeşitli temellerden gelmektedir. Batıdaki hemcinsleri gibi ataerkil-geleneksel cinsiyet rollerinin yanında dini ve ideolojik baskılar da kadını kuşatmış bulunmaktadır. Kadınlar kamusal yaşamda şu baskılardan dolayı pek çok zorlukla karşı karşıya kalmaktadır:

- Ataerkil cinsiyet rolleri ve eski gelenekler (bazı kadınlar dışarıya çıkabilmek için eşinden izin almak durumundadır ya da "kadının yeri evidir" görüşü) (Landig, 2011; Toktaş, 2002; Müftüler-Bac, 1999; Muscat, 2012; Gökovalı, 2013).
- Ev dışında çalışmak bir yana kadınların dışarıya çıkabilmek için eşinden izin aldığı bir toplumda yasaların ne söylediği daha az öneme sahiptir. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Aile Araştırmaları Enstitüsü tarafından yürütülen araştırma Türkiye'de eşleri itiraz ettiği için evleri dışında çalışmayan kadın oranının %40 düzeyinde olduğunu saptamıştır (Müftüler-Bac, 1999).
- Dini kökenli gelenekler kadının görünürlüğünü kontrol etmekte ve sınırlandırmaktadır. (İslam dini cinsiyetlerin ayrılmasına dayalı sosyal organizasyonun temel elemanıdır.) (Müftüler-Bac, 1999; Kağıtçıbaşı, 1986; Onar ve Müftüler-Baç, 2011).

Başörtülü pek çok kadın Allah'ın emri olduğu için bunun onların yararına olduğunu vurgulayarak ev dışına çıkmamaktadırlar (Onar ve Müftüler-Baç, 2011).

- Yakın tarihimize kadar devam eden başörtüsü yasağı (kadın davranışları ve görünümü ile modern-laik Türkiye'nin aynasıdır görüşü) (Gökarıksel, 2011; Jelen, 2011; Lou O'Neil, 2008; Çınar, 2005). Anayasa mahkemesinin desteğiyle uygulanan başörtüsü yasağı pek çok mekânda uygulanmış, başörtülü kadınların bazı üniversitelerde öğrenim görmesi, kamusal sektöre dair işlerde çalışması ya da seçilmesi özel yasalarla engellenmiştir. Yasağın uygulanmadığı alanlarda da başörtüsüne karşı olumsuz tutumlar kadınların günlük mekânlara erişimi ve buralardaki deneyimlerini etkilemiştir (Gökarıksel, 2011; Jelen, 2011).
- Kadınlar namuslu ve iffetli olmak zorundadırlar. Çünkü iyi bir eş ve anne, örnek bir kadın bu özellikleri taşımalıdırlar. Bu nedenle toplumda davranışlarına dikkat etmeli, erkekler gibi istediklerini yapmamalıdırlar. Çünkü onlar erkek değil "kadındırlar". Yakın zamanda kadının yüksek sesle gülmesi, kahkaha atması, hamileyken sokağa çıkması hatta iş aradığı için işsizliğe sebep olduğuna dair görüşler kadınların karşısına çıkmıştır (URL-1, 2016).

Tüm bu örnekler Türk kadını üzerindeki baskının altında yatan nedenlerin çok çeşitli olduğunu; ideolojik, ataerkil yapı ve dini görüşlerin hepsinin kadın üzerinde kontrol ve denetim kurmaya, toplumsal alandaki görünürlüğünü baskılamaya çalıştığını ortaya koyar.

Sonuç olarak; Batı'da yapılan çalışmalar kadın-erkek eşitsizliğinin sebebi olarak cinsiyet rollerini (kadın: anne, ev kadını, zayıf; erkek: baba, evin reisi, güçlü) gösterirken Türkiye'de kadınlar üzerinde baskı oluşturan faktörlerin daha çeşitli ve yoğun olduğu söylenebilir. Batı ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de kadınlar ataerkil cinsiyet rolleri ile sınırlandırılmakta, ayrıca dini ve ideolojik durumların oluşturduğu baskılar da onları kuşatmaktadır. Kadınların maruz kaldığı bu baskılar onların kentsel açık mekânlardaki varlıklarını olumsuz etkilemektedir. Bunun sonucu olarak Türk kadının toplumsal görünümü ekonomik ve sosyal alanlardan dışlanmış, erkeğe göre daha az eğitimli ve kentsel açık mekânlarda daha az görünür, daha yoksul ve daha çok şiddete maruz kaldığı şeklinde özetlenebilir.

Kadın erkek eşitsizliğine ilişkin sorunlar değerlendirilirken genellikle eğitim, karar aşamaları, iş piyasası, politika vb. gibi konulara odaklanılmış, kadının kentsel açık mekânlardaki görünürlüğü ve kadın-erkek eşitliğine ilişkin çalışmalar yeterli şekilde yapılmamıştır.

Kadınların kentsel açık mekânlara erişimini sınırlayan herhangi bir yasal düzenleme olmasa da diğer kamusal alanlarda olduğu gibi kentsel açık mekânlarda da kadınlar erkeklerle aynı özgürlüğe sahip değildir. Sonuç olarak yaşadığı baskılardan dolayı kendini evle bütünleştiren, sınırları evin sokak kapısı ya da balkonu, avlusu ya da bahçesi kadar dar olan kadın, kendini kentsel açık mekânlarda özgür, güvende ve rahat hissetmemektedir. Bundan sonraki kısımda kadınların kentsel açık mekânlardaki görünürlüğü ve buraları kullanımlarını ele alan çeşitli araştırmalar üzerinden yukarıda belirtilen baskıların kadınların kentsel açık mekân kullanımlarına yansımaları anlaşılmaya çalışılacaktır.

Cinsiyet rollerine bağlı baskıların kentsel açık mekân kullanımına etkileri

Mekânın sahiplenilmesi ve kullanımı politik eylemlerdir. Sahip olduğumuz, olmadığımız ya da erişimimizin engellendiği bu tür mekânlar bizi güçlendirir ya da güçsüz bırakabilir. Mekânlar geliştirebilir ya da kısıtlandırabilir, besleyebilir ya da güçsüzleştirebilir. Kadınların önemli ihtiyaçlarını destekleyecek mimari konum hakkı talep edilmelidir (Weisman 2000). Ancak açık mekânların kullanımında yukarıda dile getirilen baskılarla ilişkili olarak somut bir eşitsizlik durumu söz konusudur. Bu eşitsizliğe yol açan nedenler şöyle sıralanabilinir:

- Kadınlar erkeklere göre daha fazla saldırıya uğrama korkusuna sahiptirler (Kansız ve Akın Acuner, 2009; Koskela, 1999; Fisher Onar ve Nasar, 1992).
- Kadınlar (geleneksel, dini, ideolojik) cinsiyet rollerinin meydana getirdiği baskıdan dolayı sosyal hayatta davranışlarına dikkat etmekle yükümlüdür (Demir, 1999; Ereş, 2006; Gökarıksel ve Secor, 2010; Kansız ve Akın Acuner, 2009; KSGM, 2008b, 2008a; Üstün, 2009).
- Kadınlar ev işleri ve çocuk bakımı ile ilgilendiklerinden (KSGM, 2008a, 2012; Yılmaz, 2006) genellikle dışarı çıkmak için yeterli zamanları kalmamaktadır (Day, 2000; Kansız ve Akın Acuner, 2009; Yılmaz, 2006).
- Kadınlar kendi ihtiyaçları için harcayabilecekleri yeterli maddi imkânlara sahip değildir ve ekonomik olarak eşleri ya da ailelerine bağımlıdırlar (Akın ve Demirel, 2003; Day,2000; Ereş, 2006; Kansız ve Akın Acuner, 2009; KSGM, 2008b; Üstün, 2009; Yılmaz, 2006).

Tüm bu durumların yansıması kentsel açık mekânlarda kolaylıkla görülebilir. Kadınlar ve kız çocukları kentteki kültürel ve rekreasyonel imkânlardan en az faydalanan kullanıcı grubudur (Kansız ve Akın Acuner, 2009).

Kentsel açık mekânlar ve cinsiyet ilişkisi bağlamında yürütülen çalışmalar bu ifadeyi destekleyen sonuçlara ulaşmıştır. Türkiye'de açık mekân-cinsiyet ilişkisine odaklanan bir çalışmada Trabzon kentinde kadınların sosyal baskılar ve ekonomik durumları nedeniyle kamusal alanlara erişimlerinin kısıtlı olduğu tespit edilmiş ve kadınların başta güvenlik sorununu dile getirdiği ve bazı fiziksel özelliklerin kadınlarda korku hissini desteklediği ortaya konulmuştur (Yılmaz, 2006). Yine Trabzon'da yürütülen kadınların sosyal statüsüne ilişkin başka bir çalışmada da kadınların evleri dışındaki mekânları kullanımının ve sosyal yaşamı paylaşmaya ilişkin fırsatların toplumsal inşalarla kısıtlandığı saptanmıştır (Üstün, 2009). Kentleşme ile sağlanan yeni fırsatlar olsa da bunlar kadınlar için kullanılabilir değildir. Üstün'ün (2009) yaptığı çalışmada, kadınların kentsel açık mekânlara erişimini kolaylaştırmak için erkeksi giyinme ya da erkesi davranışlar sergileme gibi önlemler aldığını ortaya koymuştur. Bir başka bulgu da kafeler, parklar, deniz kıyısı gibi alanların yalnızca gün içinde kadınlar için kullanılabilir olduğunu gösterir. Havanın kararmasıyla buralar kadınlar için uygun olmayan yerlere dönüşmektedir. Kadınların ev dışında olmak için belirttikleri en yaygın neden alışveriştir. Bu nedenle kadınların en sık kullandığı alanlar alışveriş merkezleridir (Üstün, 2009). İnce Güney (2014), Balıkesir kent merkezinde yaptığı yayalara ilişkin davranış gözlemlerinde erkek kullanıcıların ağırlıkta olduğunu, tespit edilen oranın İstanbul kent merkezindeki çeşitli noktalarda tespit edilen erkek yoğunluğundan daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Görsel analizlerle, yaya hareketlerinin cinsiyetlere göre ilişkisinin kurgulandığı çalışmada kadınların görsel bütünlüğün sağlandığı özellikle mağazaların olduğu sokakları daha yoğun kullandığı ve görsel özellikler bağlamında kullanımın cinsiyetlere göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Tiftik ve Turan (2015), kentsel açık mekânlarda kadın kavramını güvenlik ve saldırıya uğrama korkusu bakımından ele almışlar, toplu konut alanlarında daha güvenli mekânların tasarım kriterlerini irdelemişlerdir. Demirbaş (2012), gecekondu mahallesindeki kadınlara odaklandığı çalışmasında ataerkil roller bağlamında kadınların mekân algısı ve kullanımını irdelemiştir. Çalışma kapsamında kadınlarla yapılan görüşmeler sonucunda kadınlar yanlarında bir erkek olduğunda, belirli bir yaşın üzerinde olduklarında ve yanlarında çocukları yoksa kentte daha az sorun yaşadıkları tespit edilmiştir. Bununla beraber ancak çocuk sayesinde kent merkezine çıkabildiğini belirten kadınlar da olmuştur. Bir kadının kentle ilişkisinde "can yeleği" olarak adlandırdığı kişiler (çocuk, akrabalar, komşu kadınlar, eş) söz konusudur. Çalışmada ayrıca gelir düzeyinin de kent merkeziyle kurulan ilişkiyi belirleyen bir özellik olduğu, paralarını belirli ölçülerde daha rahat kontrol edebilen kadınların kent merkezine daha sık çıktıkları belirlenmiştir.

Gebze'de yürütülen bir başka araştırma ise kent merkezi ve çarşı gibi alanlarda erkek kullanıcıların oranlarının kadınlara göre oldukça yüksekken, alışveriş merkezi ya da konut sokaklarının olduğu alanlarda yakın oranlarda olduğunu; erkeklerin kadınlara oranla kentsel açık mekânları daha sık ziyaret ettiğini ve kadınların sokaktayken yanında birisinin varlığıyla kendini daha iyi hissettiğini tespit etmiştir. Ayrıca kadınların maruz kaldığı kısıtlamalar olabildiğince aza indirildiğinde, dışarı çıkmak istediklerinin altını çizmiş olmaları, kentsel açık mekânlara kendi istekleri dışındaki sıkıntılardan dolayı var olamadıklarını göstermektedir (Bayazitoğlu ve Ayyıldız Potur, 2013). Yazıcı'da (2018), yürüttüğü araştırma da kentsel açık mekânların kadınların katlanmak zorunda kaldığı baskı ve eşitsizliğin en iyi gözlemlenebileceği yerler olduğunu kabul etmiştir. Kullanıcı cinsiyetlerinin oranları arasındaki değişkenlikler ve gerçekleştirilen etkinliklerin, bunların mekân içindeki dağılımlarının eşitsizliğin mekânsal röntgeni olacağı kabulünden yola çıkılarak yürütülen araştırmada alanlarda toplamda 140 kullanıcı ile anket çalışması yapılmıştır. Kullanıcıların alana gelme sıklıkları incelendiğinde kadınlar ve erkeklerin tutumlarında/eğilimlerinde çeşitli farklılıklar olduğu görülmüştür. Erkek kullanıcıların %22,6'sı alana her gün geldiğini belirtirken kadın kullanıcılarda alana her gün gelenlerin oranı %12,6 olmuştur. Kadınlar alana çoğunlukla hafta da birkaç kez, hafta da bir veya ayda birkaç kez gelirken, erkekler haftada bir, her gün ve ya haftada birkaç kez geldiğini belirtmiştir. Analizler sonucunda davranış özgürlüğü (t-1,673, 138 df, p<0,5), kendini özgür hissetme (t=-1,527, 138 df, p<0,5), rahat hissetme (t=-0,924, 138 df, p<0,5) ve karşı cinsten rahatsız olmama (t=-2,215, 138 df, p<0,05) mekâna ilişkin duygusal tepkiler arasındaki farkın cinsiyet rollerinin etkisini yoğun şekilde yansıttığı saptanmıştır. Yapılan analizler sonucunda kadınların güvenlik haricinde bütün değerler bakımından erkeklerden daha düşük ortalamalara sahip olduğu görülmüştür. Ankete ek olarak yürütülen davranış gözlemlerinin sonucunda ise kentsel açık mekânlarda cinsiyet rollerinin "sergilenmeyen" ya da "az sergilenen" etkinliklerle daha iyi yansıtıldığı ortaya çıkmıştır. Kadınların erkeklere has kabul edilen tespih çekmek, şans oyunları oynamak ya da gitar çalmak/enstrüman çalmak gibi davranışları sergilememesi, erkeklerin ise çocuk bakımı gibi kadınların sorumluluğu olarak görülen davranışları sergilememeleri bu durumu açıklamıştır. Az sergilenen davranışlar bakımından bu durum ele alınıldığında (kermesten) alışveriş yapmak, öz çekim (fotoğraf çekimi) gibi etkinlikler kadınlar tarafından sıklıkla sergilenmişken erkekler bu etkinlikleri çok düşük oranlarda ortaya koymuşlardır. Diğer yandan erkek kullanıcılar gelip geçeni izlemek/seyir, cep telefonu/bilgisayarla ilgilenme ve sigara içme davranışlarını kadınlara oranla daha sık sergilemişlerdir.

Kadınların kentsel açık mekân kullanımlarına ilişkin farklı araştırmaların işaret ettiği gerçekler ortaktır: cinsiyet rollerinin yüklediği sorumluluklar ve yansıttığı baskılar kadınların kentsel açık mekân kullanımlarını kısıtlandırmaktadır. Weisman'a (2000) göre kadınların yaşamları kamusal/toplumsal alanların ve binaların, ulaşım sistemlerinin, komşuluk birimlerinin ve konutların tasarımı ve kullanımıyla önemli düzeyde etkilenmektedir. Toplumsal inşaların yansıttığı baskılar, kültürel tutumlar ve informal-günlük adetler yanında ayrımcı yasalar, hükümet düzenlemeleri ve profesyonellerin bilinç eksikliği kadınların ikinci sınıf konumunu yansıtan ve güçlendiren koşulları yaratmıştır (Weisman, 2000). Bu durum, Peyzaj mimarları gibi mekânsal tasarım profesyonellerinin cinsiyet rollerine dayanan sosyal mekanizmaları anlamaları ve yapacakları tasarımlarda, kadına karşı eşitsizliği destekleyecek mekânsal organizasyonlara karşı farkındalık düzeylerinin yüksek olması gerekliliğini ortaya koyar. Ayrıca, bu tasarımlarda mekânlara cinsiyet yüklemek yerine, her kullanıcı için kullanım uygunluğu olan alanlar yaratılarak kadınların da erkekler kadar kentsel açık mekânlardaki görünürlüğü ortaya çıkarılmalıdır.

Sonuç

Hem cinsiyet rollerine dayalı baskıların ele alınması hem de bunların kadınların kentsel açık mekân kullanımları üzerindeki etkilerinin incelenmesi şu sonuçları ortaya koymuştur:

- Toplumsal cinsiyet rollerinin kadın ve erkeğe yüklediği roller ve görevler toplumsal yaşamda kadın erkek eşitsizliğini ortaya çıkarmıştır.
- Kadın erkek eşitsizliği, toplumsal hayatın önemli bir kısmının gerçekleştiği kentsel açık mekânlarda da gözlemlenmiştir.
- Bu eşitsizlik kadının aleyhine sonuçlanmakta ve kentsel açık mekânları kullanımını kısıtlandırmaktadır.
- Toplumsal cinsiyet rolleri kadını ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu tuttuğundan, ayrıca ekonomik olarak eşlerine bağımlı olduklarından kadınlar kentsel açık mekânları erkekler kadar sık kullanamamaktadırlar.
- Kadınlar davranışlarına dikkat etmek ve dikkat çekmemek zorunda olduklarından kentsel açık mekânlarda istedikleri gibi davranamamaktadırlar.
- Dolayısıyla kadınlar ve erkeklerin aynı kentsel açık mekânı kullanımında (sergiledikleri davranışlar/etkinlikler ve mekânsal özelliklerle etkileşimleri) farklılıklar ortaya çıkmıştır.

- Kadınlar, cinsiyet rollerinin oluşturduğu baskılar nedeni ile (kadın zayıflık, erkeğin güç ile ilişkilendirilmesi, kadının hal ve hareketlerine dikkat etmesinin beklenmesi) kendilerini kentsel açık mekânlarda erkekler kadar özgür hissetmemektedirler.

Toplumun tüm kesimleri için eşit erişilebilirlikte kentsel açık mekânların tasarımından peyzaj mimarları da sorumludur. Bu nedenle mekânsal tasarım profesyonellerinin cinsiyet rollerine dayanan sosyal mekanizmaları anlamaları gerekir. Kadının toplumsal hayatta var olabilmesi ve kendini özgürce ifade edebilmesi için, kadınların ihtiyaçlarını karşılayan kentsel bir çevrenin meydana gelmesi gerekmektedir. Kadınlar için yapılan iyileştirmeler sadece kadının değil bütün toplumun gelişimini artı şekilde etkileyecektir. Kadınlar kent hayatının göz ardı edilen bir bireyi değil, yerel hizmetlerin temel kullanıcısı, asli ve belirleyici bir ferdi oldukları vurgulanmalıdır (BMOP, 2006).

Yeni tasarlanacak veya dönüştürülecek alanlarda kadına karşı eşitsizliği çözmeye yönelik mekânsal organizasyonlar bağlamında farkındalık düzeylerinin yüksek olması gerekmektedir. Günümüzde karşılaşılan eksikliklerin çözümlenmesinden yalnızca kanunlar ya da sosyal organizasyonlar sorumlu değildir; kadınlar için kentsel açık mekânların daha erişilebilir ve kullanışlı olması, kendilerini buralarda daha özgür hissetmelerinin sağlanması, buna ilişkin cevapların bulunması ve çözüm üretilmesi aynı zamanda peyzaj mimarlığı meslek disiplininin de görev alanına girer. Peyzaj mimarları resmi ya da sivil kuruluşlar ile birlikte sorumlulukları paylaşmalıdır. Bu nedenle cinsiyet rollerinin ve bunların kentsel açık mekânların kullanımı üzerindeki etkisinin anlaşılması önemli bir gerekliliktir. Ayrıca Türkiye'de açık mekânların tasarımında kadın-erkek kullanım farklılıklarını göz önünde bulunduran, bu konuları irdeleyen çalışmalar peyzaj mimarlığı bağlamında oldukça eksiktir. Bu çalışmayla Türkiye'deki peyzaj mimarlığı araştırmalarında önemli bir boşluğa dikkat çekmek ve eksikliklerin giderilmesi için bir başlangıç noktası oluşturmak hedeflenmiştir. Türkiye'de kadınların kentsel açık mekânları kullanımını etkileyen baskılar, bunların kullanıma fiziksel, sosyal ya da psikolojik olarak nasıl yansıdığı gibi konuların derinlemesine ele alınması; bunlara karşılık nasıl mekânsal çözümler üretileceğinin çok yönlü olarak tartışılmasına imkân sağlayacaktır.

Toplumsal cinsiyet kavramı ağırlıklı olarak sosyal bilimlerin konusu olarak ele alındığından bu alanın peyzaj mimarlığı alanı ile ortak paydası olmadığı düşüncesi ortaya çıkabilir. Ancak, peyzaj mimarlarının temel görevi de kamusal ve özel alanları, kullanıcıların ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayacağı alanlar olarak tasarlamaktır.

Bu alanlar tasarlanırken sosyal bilimlerin konusu olan sosyoloji ve psikoloji gibi alanların da bilgilerinden yararlanılır. Çünkü kentsel açık mekân kullanımında toplumsal cinsiyet rolleri, yaş, sosyal statü gibi faktörlerin etkisi önemlidir (Öymen Gür, 1996). Fizyolojik kulanım bakımından çok iyi tasarlanmış bir alan aynı zamanda kullanıcıların psikolojik ve sosyal (güvenlik hissi, mahremiyet ihtiyacı, aidiyet, kimlik vb.) ihtiyaçlarına da hizmet etmelidir. Peyzaj mimarlığı dalının sosyal bilimler alanlarıyla yapacağı iş birliği ile mekânların kullanımındaki fizyolojik-psikolojik-sosyal denge sağlanabilir. Bu dengenin sağlanması, kentsel açık mekânlarda erkek kullanıcıların oluşturduğu yoğunluk (kişi sayısı olarak) ve etkinlik çeşitliliğinin, kadın kullanıcılar tarafından da oluşmasını sağlayacaktır.

Kaynaklar

Akın, A. ve Demirel, S., 2003. Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Sağlığa Etkileri, C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi, 25,4, 73-82.

Ardener, S., 2000. The Partition of Space. J. Rendell, B. Penner, & I. Borden içinde, Gender Space Architecture: An Interdisciplinary Introduction, Routledge, London, 112-117.

Bayazitoğlu, Ü. C. ve Ayyıldız Potur, A., 2013. Yaşanabilir Kentler Temasını Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Yorumlamak: Farklı Kamusal Mekanlarda Karşılaştırmalı Bir Alan Çalışması, 25th International Building & Life Congress, Bursa, 541-547.

BMOP., 2006. Daha İyi Bir Gelecek İçin Kadın Dostu Kentler, Birleşmiş Milletler Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı Bülteni (4).

Buckingham-Hatfield, S., 2000. Gender and Environment, Routledge, USA.

Çınar, A., 2005. Modernity, Islam, and Secularism in Turkey: Bodies, Places, and Time, University of Minnesota Press.

Day, K., 2000. The Ethic of Care and Women's Experiences of Public Space, Journal of Environmental Psychology, 20, 103-124.

Dedeoğlu, S., 2000. Toplumsal Cinsiyet Rolleri Açısından Türkiye'de Aile ve Kadın Emeği, Toplum ve Bilim, 139-170.

Demir, Ü., 1999. Kadının Toplumsal Statüsü. Sağlık ve Toplum (2), 12-16.

Demirbaş, G., 2012. Kadınların Mekan Algısı Ve Mekanı Kullanma Biçimleri, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Doğramacı, E., 1997. Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

Ereş, F., 2006. Türkiye'de Kadının Statüsü ve Yansımalari. Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Egitim Fakültesi Dergisi, 19, 40-52.

Fisher, B. S. ve Nasar, J., 1992. Fear of Crime in Relation to Three Exterior Site Features: Prospect, Refuge, and Escape, Environment and Behavior, 35-65.

Fisher Onar, N. ve Müftüler-Baç, M., 2011. The adultery and headscarf debates in Turkey: Fusing "EU-niversal" and The adultery and headscarf debates in Turkey: Fusing "EU-niversal", Women's Studies International Forum, 378-389.

Gökarıksel , B. ve Secor, A., 2010. Between Fashıon and Tesettür: Marketing and Consuming Women's Islamic Dress, Journal of Middle East Women's Studies, 6,3, 118-148.

Gökarıksel, B., 2011. The Intimate Politics of Secularism and The Headscarf: The Mall, The Neighborhood, and The Public Square in Istanbul, Gender, Place & Culture, 19,1, 1-20.
Gökovalı, Ü., 2013. Everyone's Own Poverty: Gendering Poverty Alleviation Policies in Turkey, Women's Studies International Forum, 41,1, 65-75.
İnce Güney, Y., 2014. Gender and Urban Space: An Examination of a Small Anatolian City. ITU A|Z, 11,2, 153-172.
Jelen, B., 2011. Educated, Independent, and Covered: The Professional Aspirations and Experiences of University-Educated Hijabi in Contemporary Turkey. Women's Studies International Forum, 34,4, 308-319.
Kağıtçıbaşı, Ç., 1986. Status of Women in Turkey: Cross-Cultural Perspectives. International Journal of Middle East Studies, 18,4, 485-499.
Kansız, N. ve Akın Acuner, Ş., 2009. Kadınların Kentsel Hizmetlerden Yararlanma Düzeyleri, Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları.
Koskela, H., 1999. 'Gendered Exclusions': Women's Fear of Violence and Changing Relations to Space. Geografiska Annaler, 81, 111-124.
KSGM. (2008a). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008–2013, Fersa Ofset, Ankara.
KSGM. (2008b). Kadının Statüsü ve Sağlığıyla İlgili Gerçekler, Afşaroğlu Matbaası, Ankara.
Landig, J. M., 2011. Bringing Women to The Table: European Union Funding for Women's Empowerment Projects in Turkey, Women's Studies International Forum, 34,3, 206-219.
Lou O'Neil, M., 2008. Being Seen: Headscarves and the Contestation of Public Space in Turkey, European Journal of Women's Studies, 15,2, 101-115.
Muscat, C., 2012. Woman in Turkey: Two Feminist Views on Reform, Herizons, 16-20.
Müftüler-Bac, M., 1999. Turkish Women's Predicament, Women's Studies International Forum, 22,3, 303-315.
Nicholson, L., 1994. Intepreting Gender. Women, Gender & Sexuality Studies Research, 79-105.
Öymen Gür, Ş., 1996. Mekan Örgütlenmesi, Gür Yayıncılık, Trabzon.
Rendell, J., 2000. Introduction: 'Gender, Space'. J. Rendell, B. Penner, ve I. Borden, Gender Space Architecture: An interdisciplinary introduction, Routledge, London, 101-111.
Tiftik, C. ve Turan, İ., 2015. Women, Social Housing and Urban Spaces: Places to well and places where women are being attacked on their way home, ITU A|Z, 12,1, 243-255.
Toktaş, Ş., 2002. Engendered Emotions: Gender Awareness of Turkish Women Mirrored Through Regrets in The Course of Life. Women's Studies International Forum, 2,4, 423 – 431.
URL-1.http://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/akpnin-kadin-karnesi-1170432/, 6 Nisan 2016.
Üstün, İ., 2009. Trabzon'un Misafirleri. G. Bakırezer, & Y. Demirer içinde, Trabzon'u Anlamak, İstanbul: İletişim Yayınları, İstanbul, 361-402.
Vatandaş, C., 2007. Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. Sosyoloji Konferansları Dergisi, 29-56.
Weisman, L. K., 2000. Women's Environmental Rights: A Manifesto. J. Rendell, B. Penner, & I. Borden içinde, Gender Space Architecture: An Interdisciplinary Introduction, Routledge, London, 1-5.
Yazıcı, T., 2018. Toplumsal Cinsiyet Rolleri Bağlamında Kentsel Açık Mekânların Kullanımı / Trabzon Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Yılmaz, Z., 2006. Kamusal Mekanların Gender Sistematik Yaklaşım Açısından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

BÜYÜK ARAP YAZARI ĞADA EL-SEMAN - KADIN ÖZGÜRLÜĞÜNÜN GÜVERCİNİ

Türkan AZAD KIZI VELİYEVA
Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Ziya Bunyadov adına Şarkiyyat Enstitüsü, Arap Filolojisi Bölümü Bakü, Azerbaycan

ÖZET

İslam dininin oluşumundan sonra Arap sosyal siyasal yaşamında, aynı zamanda sözlü ve yazılı edebiyatta kadın konusu her zaman ilgi odağı olmuştur. Bu bağlamda Arap folklorunda önemli bir yere sahip olan arapça ismi "Elf leyle va leyle" olan "Binbir Gece" masalları, kadın sorununun oluşumunda mühim rol oynayan "Nehda" - النهضة (ayaklanma, kalkınma) hareketi ayrıca önem arz etmektedir. 19. yüzyıl "Nehda" harekat temsilcilerini sıklıkla üç yüzyıl önce Batıda yaşanmış Rönesansla kıyaslamaktalar. Bu ise onların pek çok alanda olduğu gibi kadın özgürlüğü konusunda da ne denli önemli işlere imza attıklarını göstermektedir.

Modern Arap nesirinde kadın kurtuluşunun bir çizgisi de 19. yüzyıl Arap aydınlanma harekatina dayanmaktadır. Bu harekat kadın özgürlüğü konusunda Arap edebiyatını doğrudan etkilemiş ve silinmez bir iz bırakmıştır. Aydınlanma hareketi temsilcilerinden Kasım Emin, Muhammed Abduh, Farah Antun, Mustafa Kamil ve diğerleri edebi çalışmalarında aydınlanmayla birlikte kadın sorununa da değinmişlerdir.

Arap toplumunun Batı dünyasıyla ilk teması, medeniyetlerin çatışması ve entegrasyonu ve modern Arap edebiyatının oluşumu 1798'de Mısır'ın Napolyon tarafından işgal edilmesiyle başlar.

Osmanlı devletinin Mısır valisi Mehmet Ali Paşanın da başında bulunduğu medeniyet adamlarından oluşan heyetinin, o heyette el-Takhatavi de bulunmaktaydı, Batı kültürünün örneklerinin hem çevrilerek, hem de uyarlanarak gerçekleştirilmesi çağırısı da önemli etkilere neden olmuşdur. Arap edebiyatının yanı sıra kültürün tüm alanlarında bu, yeni dönemin dönüm noktası olarak kabul edilmektedir.

Modern Arap edebiyatında Batı değerleriyle Doğu değerlerini bir fikir olarak gören, yeniliye açık olan, insan hakları, aynı zamanda kadın kurtuluşu konusnda Cibran Halil Cibran, Mihail Noayme, Emin el-Reyhani gibi ünlü yazarlarla birlikte, ünlü edip Ğada el-Seman'ın adı da ön sıralarda anılmaktadır.

Modern Arap edebiyatının önde gelen temsilcilerinden Ğada el-Seman'ın şiirlerinde, öykülerinde ve romanlarında yenilikçi bir yazarın ayak sesleri duyulmaktadır. Adı genellikle roman yazarı gibi anılan hanım yazar sadece ülkesinde değil, dünyaca meşhur bir kalem sahibidir.

Ğada el-Seman'ın gazetecilik, şiir, kısa öyküler ve romanlar dahil 40'tan fazla kitabı yayınlanmıştır. O, yazar olarak bazı Arap toplumlarında hala kabul edilemez olan ve uluslararası toplumda çok popüler olan Arap dünyasında bazen tartışmalı konuşmaları ile gündeme gelen yeniliklere açık olan bir yazardır.

Anahtar kelimeler: Nehda hareketi, Arap aydınlanması, Medeniyetler çatışması, Modern Arap Edebiyatı, İnsan Hakları, Kadın Kurtuluşu, Yenilikçi Edip Ğada el-Seman

GREAT ARABIC WRITER GHADA AL-SAMMAN AS A HERALD OF WOMEN LIBERTY

ABSTRACT

After the formation of the Muslim religion women's issue have always been in the focus of the Arab socio-political life, finding reflection both in oral and written sources. Thus, a significant piece of the Arabic folk stories "Alf layla-wa-layla" - "1001 nights" and the Nahda movement -النهضة "The Awakening", which played a big role in appearing of the women question, should be reconsidered. The Nahda of the 19th century is frequently compared with the Renaissance which happened 3 centuries ago, what shows the importance of the work they did in several fields, including the question of women's liberty.

One line of the women emancipation in the modern Arab prose leads to 19th century enlightenment movement. This movement had a direct influence on issue of the women liberty in the Arabic literature. Such representatives of the enlightenment movement as Qasim Amin, Muhammad Abduh, Farah Antun, Mustafa Kamil etc. in their works along with education brought up the women's issue.

The first contact of the Arabic society with the Western world, clash and junction of civilizations as well as formation of the modern Arabic luterature is related to 1798, when Napoleon occupied Egypt.

At the same time, the call of the Ottoman ruler of Egypt Muhammad Ali who was a leader of group of educated people including al-Tahtawi, to translate and adapt samples of the Western culture in their countries played a significant role. It is considered as a crutial point in all cultural fields involving the Arabic literature.

The name of well-known writer Ghada al-Samman also stands among such thinkers of the modern Arab literature as Gibran Khalil Gibran, Mikhail Naimy, Ameen Rihani who considered the Western and The Eastern values as one idea, were openminded, respected human rights and women's emansipation.

In poems, novels and stories by an eminent representative of the modern Arabic literature Ghada al-Samman it is easy to distinguish a footsteps of innovator. Considered mostly as a novelist this lady-writer is known not only in her country but also far beyond.

Opened to all new, innovative, inciting readers to read more, causing arguments in the Arab world with her statements and being still not accepted as a writer by some Arab societies Ghada al-Samman is quite popular all over the world.

Keywords: Nahda movement, the Arab Enlightenment, clash of civilizations, modern Arabic literature, human rights, women's emancipation, modern author

II. Dünya savaşı sonrası Fransız işğalinden kurtulan Lübnan'da ilginç bir durum vardı. Çok değişik kültürlere ve dinlere sahip olan bu topraklarda yeni bir düzen oluşmaktayken komşu Filistin arazisi İsrail işgaline maruz kaldı ve bu durum Lübnan'ı da etkiledi. Ülkede Hıristiyan ve Müslümanlar arasında kutuplaşma trmanışa geçerek en son sınırına ulaştı.

1942 yılında Şam'da doğmuş, Fransız okulunda eğitim görmüş, Şam üniversitesinden mezun olduktan sonra Amerikan Üniversitesi'nde master yapan, hayatının önemli bir bölümünü Beyrut'ta yaşamış olan ünlü yazar Ğada el-Seman işte böyle bir ortamda yetişti.

"Ğada el-Seman'ın gazetecilik, şiirler, kısa öyküler, romanlar da dahil olmakla 40'tan fazla kitabı yayınlandı. Yeniliğe çok açık, modern, okurlarını okumağa tahrik etmiş, Arap dünyasında kimi zaman tartışmalara neden olmuş, yazar olarak günümüzde de kimi Arap toplumlarında kabul edilmeyen Ğada el-Seman uluslararası düzeyde çok ünlü bir kalemdir. Eserleri İngilizce, Fransızca, İtalyanca, İspanyolca, Rusça, Lehçe, Almanca, Japonca, Farsça ve diğer dillerde de yayınlandı." (8)

Yazarın İngiliz araştırmacılarından olan Vinson'un bu notlarına Türkiye Türkçesi'ni (2) ve Azerbaycan Türkçesi'ni (1, 182-183 s.) de ekleyebiliriz.

O, üniversitenin İngiliz dili ve edebiyatı bölümünden mezun olduktan sonra yakın akrabası şair Nizar Kabbani'nin de yardımıyla muhabir olarak çalışmağa başlamış, aynı zamanda yazarlığını da sürdürmüştür. Beyrut'ta, daha sonraysa Londra'daki ve Paris'teki gazete ve dergilerde devamlı olarak makaleleri yayınlanmıştır.

Savaşa ve kadın emansipasyonuna dair yazdığı makalelerde keskin fikirler dile getirmesi yazarın hayatını kimi zaman zora sokuyordu. Onun kısa öyküleri de, makaleleri de aynı hedefe kadın özgürlüğüne, çocukların ve kadınların savaşlarda acı çekmemelerine dayanmaktadır. (12)

Ğada el-Seman şiirlerinde mahir bir şair, nesrinde de kamil bir öykü ve roman ustası, düzyazısında kalemi taşı delen bir gazetecidir. Onun şiirlerinde de kadın konusu hep ön plandadır. Yazarın en çok bilinen şiirlerinden olan "Ben bir insanım" şiiri bunun en güzel örneğidir. (1, 182-183 s.)

Benim evime gelirsen,
Bir kalem getir.
Yüzüme siyah çizgiler çizmek istiyorum,
Siyah çizgiler çizmek istiyorum ki, güzelliğimi saklıyayım.
Zira bizim ülkemizde güzellik suç sayılır. (1, 182-183 s.)

Zaman nasıl da değişti. Klasik şiirde kadın güzelliğinin anlatımında birbiriyle yarış halinde olan şairlerden farklı olarak Ğada el-Seman yüzüne siyah çizgiler çizmek istiyor. Sırf kendi güzelliğini saklayacak diye. Zira onun ülkesinde hala feodal ataerkil gelenek ve görenekler sürdürülmektedir. Kadının yüzünün gözükmemesi, güzelliğinin saklanılması ve kadının kadınlığını danacak hale getirilmesi, ne yazık ki, Müslüman Arap toplumunda bir norm haline gelmiştir.

Burada bir konuya değinmek istiyorum. SSCB döneminde 1937 yılının Stalin tutuklamaları sıradan insanlardan tutun da kültür insanlarını, şair ve yazarları da kapsamaktaydı. Büyük Azerbaycan şairi Ahmed Cavad da tutuklananlardandı. Az sonra onun sevgili eşi, güzeller güzeli Şükriye hanımı da tutuklayarak sürüyorlar. Şükriye hanım da kendi güzelliğini saklamak ve böylece namusunu kirletmemek için tuvalete girerek yüzünü, elbiselerini pisliyormuş hiçkimse kendisine yakın gelmesin diye. (9)

Mekan farklı olsa bile, kötüniyet hep aynıdır. Ğada el-Seman da sanki yaşadığı toplumun kadına olan saygısızlığını bilerek kendi güzelliğini saklamak istiyor. Zaten bu toplum kadının çehresini görmeğe alışık değil.

Şaire hanım yaşadığı toplumun kadının sadece zahiri güzelliğine değil, onun iç dünyasına da yasaklar koyduğunu, ona düşünmeği bile haram ettiğini acılar içinde yazarak sanki bu dizeleriyle hala daha kelepçelerden kurtulamayan Ortadoğu kadınının çığlığına dönüşüyor:

Güzelliğim yüzünden hapse atılmak istemiyorum.
Kalbimin de üzerine bir çarpı işareti çizeceğim ki,
Göğsümdeki tüm heveslere yasak getirmiş olum
Bir daha asla heveslenmiyeyim. (1, 182 s.)

Tüm yaşamı dört duvar arasında geçen, karanlık düşüncelere, artniyetlere kurban geden şairenin karakteri dudağındaki doğal olan kızıllığı dahi silmek, siyaha boyamak istiyor. Dudağındaki kızıllığın ona kötü günler yaşatmasını istemiyor. Bu dizelerdeki kara ve kızıl renklerin çelişkisi şiirin anlam yükünü iyice güçlendirmiştir:

Bir silgi de getir, unutma!
Doğanın dudaklarıma çizdiği kırımızı rengi silip simsiyah yapacağım.
Dudağımdaki kızıllık yüzünden kötü günler yaşamak istemiyorum.(1, 182 s.)

Şiirin kadın karakteri bir kazma da istiyor. İçini, içinin tüm duygularını kazımak için, onu bu hayata bağlayan varlığını yerlebir etmek için. “Böyle olduğunda cennete rahatlıkla gidebilecekmişim, guya!” – kara mizah içeren dizeleriyle şair kadınlara yaşamağı hor gören gerici topluma darbeler indiriyor ve sanki cenneti hatırlatmakla İslam peygamberinin “Cennet anaların ayakları altındadır” sözüne de göndermede bulunuyor. Sanki karakterin dilinde birikmiş, okurunun tamamlayacağı bir çığlık var: ey kadınlara bu dünyanı dar etmek için uğraşan yaratıklar, siz neden peygamberimizin sözlerine karşı geliyorsunuz?!

Bir kazma getir geldiğinde
Tüm kadınlık duygularımı içimden kazımak istiyorum.
Tüm varlığımı yerlebir etmek istiyorum
Böyle olduğunda cennete rahatça gidebilecekmişim, guya! (1, 182 s.)

Bu dizeler insana cahiliye dönemini anımsatıyor. Kız çocuklarını diri diri toprağa gömen Arap atalarının cahilliğinden bahseden eski bir rivayette şöyle deniyor: “Arap kabilelerinden Tağlep oğullarından olan Rabiaoğlu Uday adlı bir ünlü adamın kızı doğuyor. O, karısına şunu diyor: “Git, o çocuğu ben görmeden toprağa göm.

Ve bundan birkaç gün sonra adam bir rüya görüyor. Rüyada birisi ona şu dizeleri fısıldıyor:

Nice savaşcı kahramanlar,
Nice ince ve zarif kızlar
onun karnında gitti...

Uday, rüyasından telaşla uyanıyor ve hanımından "toprağa göm" dediği kızını istiyor. Karısı, "Onu toprağa gömmemi sen istemedin mi?" – diye sorar. (11)

Gerçi, Ğada el-Seman'ın karakteri bu kez toprağa kadınlık duygularını gömmek istiyor, zira bu daha etkilidir.

Şiirin sonraki dizeleri daha trajiktir. Karakter "Bir jilet getir, saçlarımı dibinden kesmek istiyorum", "İğne iplik getirmeği unutma, dilimi ve dudaklarımı dikmek istiyorum" diyor ve sanki bununla içinde yaşadığı feodal düşünceye isyan ederek "haykırtılarını içinde boğmak" olarak karanlık düşüncelere kapılıyor. Aslına bakılırsa karanlık düşünceler karakterin ve ya hanım yazarın değil, onu oluşturacak olan feodal ataerkil toplumun suçudur.

Bu durumda büyük Azerbaycan şairi Hüseyin Cavid'i hatırlamak istiyorum. O Cavid ki, evrenin sadece kadınla yükseleceğini görüyordu. Tüm evrenin anası olan kadına şairin layık bildiği bu dizeler Ğada el-Seman'ın dizeleriyle nasıl da eşdeğerlidir:

Kadın gülerse ıssız beşeriyet gülecek,
Sürüklenen beşeriyet kadınla yükselecek.(6, 48 s.)

Şiirleriyle beraber Ğada el-Seman ilginç öyküler de yazmıştır. Onun "Gözlerin kaderimdir" ("Aynake kaderi", 1962), "Beyrut'ta deniz yok" ("La bahri fi Beyrut", 1965), "Gurbet gecesi" ("Leylü'l-garbâ", 1967), "Yakın limanlardan uzaklarda" ("Rahilul-merafiil-garibe", 1973), "Sana aşk ilan edeyim" ("Ealentü aleyke el-hubb", 1976) öykü kitapları ona birhayli okur kazandırdı. Bu öykülerde insan kaderine yabancı işğalinin, iç savaşının, göçmenliğin ve fakirliğin bıraktığı acı dolu izler ve bu izlerin kavuşmasında doğan sevgiler gerçek bir dille verilmiştir.

"Yüzün, ey hikaye, ürkerek koşacak, ondan mis kokusu kalkacak, yağmur yağdığında kokusu ilkbahar tadıyor – geniş kıyıların acı dolu hüznü ve sıcaklığında...

Yüzün ey gözlerindeki yeşillik, ey roman şehvetinin benzerliğiyle öpüşen... Gölgen, o bilinen lanetiyle bana ulaşacak mı?" (2, 31 s.)

Yazarın öykülerinde seven bir kalbin acılarıyla beraber, cesareti ve isteği de gösterilmektedir. O, sanki kadın karakterinin sevgi itiraflarını yaşadığı karanlık ortamı iyice somutlaştırıyor: “Karanlık hızla çöker alıştığım Lübnan’a. Seni burda bekliyorum, bu kocaman küpeleri rahat takmam için ellerine ihtiyacım var. Sonra bir pencereden girerek soyunup içinde kaybolacağım. Ellerin bakışlarımı saklayacak. Yıldızların avuç avuç ışıltısı süzüldüğünde göreceksin o küpelerin küçüldüğünü. Alyansımın halkasından hızla geçen zamanın mekanlarını parmaklarınla çizeceksin...” (4, 16 s.)

Yazar bir romançı olarak daha fazla meşhurdur. Onun “Harfku zalike's-Sayf” (“Senin sıcacık çehren”) isimli romanında insanın karakteri nasıl, hangi aşamalarla anlatılıyor: “Eski bir evdeyiz. Duvarlardan küf, içki ve zarif bir parfüm kokusu yayılmakta. Kapılar birbirine içiçe açılır, eskimiş tahta masa ve sandalyeler içine dokunuyor. Her taraf karanlık, kimi masaların yanında şişman kadınlar gözüküyor, fakat karanlık onları rahat görmemizi engelliyor.” (5, 70 s.)

ها نحن في دار عتيقة, تفوح من جدرانها رائحة عفونة و كحول و عطور رخيمة... الأبواب مفتوحة على بعضها, و قد ... تناثرت فيها الطاولات والمقاعد الخشبية المهترئة,... المكان مظلم بما فيه الكفاية لترى أن حول بعض الطاولات نساءً سمينات و تعفيك الظلمة من تفاصيلهن...

Burada heryerin karanlık olması bir simgedir. Bizi mistik bir aleme götüren yazar bu toplumda kadının hayatının karanlıklarla kaplı olduğuna işaret ediyor.

Yazarın ününe ün katan romanıysa hiç kuşkusuz “Beyrut kabusları” romanıdır. 1976- yılında yayınlanan roman garip dile ve anlatım biçimine sahiptir. Aynı romandan bir kesiti sizlere sunuyoruz: “Adaletsiz bir toplumda tarafsızlık olamaz. Çılpaklık ve görüntü, istek ve hazm edememek duygusunun olduğu yerde tarafsızlık yoktur. En korkunç suçlular tarafsızlardır. Böyleleri zulmü görür, zülme dayanırlar...”

Zülme ve adaletsizliğe karşı olan yazar kadın karakterinin diliyle kadınlara dünyanı dar eden topluma, gerici zihniyete karşı çıkarak yazıyor: “Benim ufuklara ve semaya duyduğum özlemim, hakiki özgürlüğüm bu duvarın sınırların öteye geçmeyen Vatan denen büyük bir hapishaneye gömülmek değildir.” (10)

1976 yılında yayınlanmış olan romanda yazar çağdaş roman tekniklrinin en son başarılarına dayanarak iki bölümde toplam 65 kabus yazmıştır. Savaşın vurduğu yaraları kabus haline dönüştürerek anlatan yazar, özgeçmiş roman olarak ta nitelendirebileceğimiz bu romanda kadın karakterinin ağır hayatını konu ediniyor.

Beyrut'un en ünlü otellerinden birisinde ailesiyle beraber kalırlarken o, iç savaşın kol gezdiği bir şehirde, tabiri caizse abluka altındadır. Otel bir keskin nişancının gözetimindedir ve aile ekmek almak için bile dışarı çıkamıyor. Komşulara telefon ettiklerinde bakkalın açık olduğu, ama oraya inmenin tehlikeli olduğu anlaşılıyor. İkinci kattan bir kişi iple sepeti aşağıya göndererek bakkaldan sepete ekmek koymasını istiyor. Bakkalın ekmek bıraktığı o ekmek yüklü sepet iple yukarı kalktıkça tüm komşular bu sepete umutla bakıyorlar. Sanki o sepetteki ekmek değil, bir küçük bebektir ve bu bebeği herkes heyecanla izlemektedir. Ansızın keskinnişancı sepetin urgaına kurşun sıkıyor, ip kırılıyor, sepetse aşağıya düşüyor. (3, 12 s.)

Kurşuna dizilen sanki ip değil, o kadın karakaterinin umutları, arzularıdır.

Böyle anlatımla yazar Yakın ve Ortadoğu'da insanların, özellikle kadınların ve çocukların savaşlarda çektiği acıları anlatmış, bir yazar, bir kadın ve bir anne olarak kanlı savaşlara itiraz etmiştir.

> "Ğada el-Seman'ın ismi Batı Avrupa Arapbilimcilerinin de dikaetini çekmiştir. İtalyan araştırmacı Paola di Capua'nın söylediğine bakılırsa, Simone de Beauvoir Batı'da, Ğada el-Semansa Doğu'da kadın hakları mücadelesinin simgesidir." (7, 15 s.)

SONUÇ

Suriye asıllı olsa bile, kebndisini aynı zamanda Lübnanlı olarak nitelendiren yazar bu bölgedeki Arap toplumunun, özellikle kadınların özgürlük mücadelesini romanlarında her zaman aydınlatmış, bir nevi onun kalemi bu mücadelenin simgesine dönüştürmüştür. Ne yazıklar ki, bugün de yazarların doğduğu Suriye ateş içindedir. Bu toprakların insanının özgürlük mücadelesini yıllar evvel roman ve öykülerinde aydınlatan Ğada el-Seman'ın romanlarına günümüz de büyük ihtiyaç vardır.

Kaynak listesi

1. Ğada el-Seman "Ben bir insanım", "Yazı" edebiyyat dergisi, 20/4, Bakı, 2016, 200 s.
2. Ğada el-Seman "Beyrut'ta deniz yok", çeviren Metin Fındıkçı, İstanbul, 2002, 112 s.
3. Ğada el-Seman "Kevabis Beyrut". Bibliotheca Alexandrina, 12 s.
4. Ğada el-Seman "Beyrut'ta deniz yok", İstanbul, 2002, "Söntemsiz karaçı" (ميناء غير الغجر،) öyküsünden, Çeviri: T.Mehdiyeva, 112 s.
5. Ğada el-Seman, "Rahflu'l-Merafi'i'l-Kadfme: Kısas, Menş Gratu Gadetu's-Semman, 5, Beyrut 1983.
6. Hüseyin Cavid, Eserleri 3-cü cild, Bakı, 1984, 378 s.

7. Шуйская Наталья Михайловна, Новеллистика Гады Ас-Самман (60-90-е гг.XX в.) Специальность 10.01.03.- Литература народов стран зарубежья (Литературы народов стран Азии) Автореферат. Москва, 2011, 25 с.
8. Pauline Homsi Vinson, This essay appeared in Al Jadid Magazine, Vol. 8, no. 39, Spring 2002 (https://www.aljadid.com/content/ghada-samman-writer-many-layers)
9. http://kadınolarak.com/az/ehmed-cavad-ve-onun-sevgilisi-sukriyye-xanim/
10. https://www.gaste24.com/kultur-sanat/en-iyi-10-arap-romani-h26476.html
11. Zöhrenneda Reyhani, "Cahiliyye devrinde kadın", https://slidex.tips/download/alevdler-neden-tavan-etd-yemez
12. https://ar.wikipedia.org/wiki/ غادة_ السمان

ERKEK KİMLİĞİNİN KURUCU ÖĞESİ "BABALIK": TRANS ERKEKLERDE BABALIK İDDİASI

Doç. Dr. Elif KÜÇÜK DURUR
Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi
Şeyma TAHİR
Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı

ÖZET

Cinsiyet kimliği bir toplumsal süreç olarak ele alındığında, biyolojik cinsiyetin dışında bir anlamlandırma ile biçimlenmekte, bu durum ise toplumsal cinsiyet kavramıyla ifade edilmektedir. Bu bağlamda, ataerkil yapı temelinde oluşan toplumsal cinsiyet normları içerisinde bireyler kendi cinsiyet kimlikleri için belirlenmiş rol ve sorumlulukları üstlenmekte ve bu kimlik kurgularını benimsemektedirler. Bu çerçevede kadınlar için makbul olan ya da onaylanan, naif, kırılgan, merhametli, itaatkar olma özellikleri annelik rolü ile pekiştirilirken, erkekler için makbul olan sert, sağlam, otoriter, kararlı, güçlü olma özellikleri de babalık rolü ile pekiştirilmektedir. Annelik ve babalık rolleri toplumsal cinsiyet kalıp yargıları dahilinde bireylere farklı sosyal statüler de sağlamaktadır. Vurgulamak gerekir ki, toplumsal alanda annelik rolü kadına kutsal bir değer atfetmekte ve bir iktidar alanı sağlamaktadır, fakat bu kutsallık ve iktidar aile içi ya da ev içi alanla sınırlı kalmaktadır. Babalık rolü ise erkek için velayet ve vesayet sahibi olmak bağlamında hukuki bir konum, bir ailenin geçimini üstlenmek ve o ailenin "reisi" olmak bağlamında, otoritenin sembolü olarak toplumsal bir statü sağlamaktadır. Dolayısıyla "baba olmak" erkek kimliğinin kurucu bir öğesi olarak işlev görmektedir.

Bu düşünsel temelde, biyolojik olarak kadın doğmuş bireyin erkek cinsiyet kimliğine, aynı şekilde biyolojik olarak erkek doğmuş olan bireyin kadın cinsiyet kimliğine geçişini ifade eden trans bireylerin kimlik kurgularında da durumun değişmediği görülmektedir. Heteroseksüel erkekliğin ötekilerinden olan trans bireyler, ataerkil toplumsal yapıda anormal kimlikler olarak imlenmekte, buna karşılık kendilerini ve yeni kimliklerini kabul ettirme çabasıyla egemen yapıya eklemlenmektedirler. Dolayısıyla trans kadın geleneksel kadınlık rollerini trans erkek de geleneksel erkeklik rollerini sahiplenmektedir. Bu noktada, çalışmanın inceleme birimi olan trans erkeklerin, erkek kimliğinin kurucu öğesi babalık üzerinden kimliklerini kurgulama ve baba olma isteklerini vurgulamaları incelemeye değer bulunmuştur.

Bu kapsamda çalışmada, göz önünde olan ve erkekliğe geçiş yapan ünlü trans bireylerden Rüzgar Erkoçlar ve Doruk Doğrusöz'ün internet haber sitelerinde yer alan söylemleri ve bu söylemlere yer verilen haber metinleri ele alınmış, yeni kimliklerini hangi kalıp ve normlar üzerinden kurguladıkları ve haber söyleminde bunun nasıl temsil edildiği eleştirel söylem çözümlemesi yöntemiyle analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimler: Toplumsal Cinsiyet, Erkeklik, Babalık, Trans Bireyler

"FATHERHOOD" AS THE CONSTITUENT ITEM OF MALE IDENTITY: FATHER'S CLAIM FOR TRANS-MAN

ABSTRACT

Gender identity cannot be considered as a social process, it is shaped by a meaning other than biological gender, and this is expressed in the concept of gender. In this context, individuals assume the roles and responsibilities determined for their gender identities within the gender norms formed on the basis of patriarchal structure and adopt these identity constructs. In this framework, the characteristics of being acceptable or approved for women, naive, fragile, compassionate, obedient are reinforced with the role of motherhood, while the features of being hard, strong, authoritarian, determined and strong for men are reinforced with the role of paternity. Maternity and paternity roles provide individuals with different social status within the gender stereotypes. It should be emphasized that the role of motherhood in the social field attributes a sacred value to the woman and provides a field of power, but this holiness and power are limited to the family or domestic space. The paternity role provides a legal status for the man in the context of having custody and guardianship, a livelihood of a family and being the "head" of that family, as a symbol of authority. Therefore "being a father" functions as a founding element of male identity.

On this intellectual basis, it is observed that the situation does not change in the identity constructs of trans-individuals, which express the transition of the biologically female born person to the male gender identity, and the biological male born individual to the female gender identity. Trans-individuals, one of the others of heterosexual masculinity, are marked as abnormal identities in patriarchal social structure, but are added to the dominant structure in an effort to impose themselves and their new identities. Therefore, trans-woman holds traditional woman roles and trans-man holds traditional man roles. At this point, it was found worth examining that trans-men, the study unit of the study, emphasized their desire to construct their identity and become a father over the founding element of male identity.

In this context, in the study, the discourses of the famous trans-individuals, who are considered and who are transitioning to masculinity, are discussed on the internet news sites of Wind Erkoçlar and Doruk Doğrusöz and the news texts included in these discourses, how they construct their new identities and how they do this in the news discourse. It was analyzed by the method of critical discourse analysis in which it was represented.

Key Words: Gender, Male Identity, Paternity Role, Trans Individuals

GİRİŞ

Kadın veya erkek, bireylerin doğuştan sahip oldukları biyolojik cinsiyet kimliklerinin adıdır. Toplumsal olarak bu cinsiyet kimliklerine yüklenen özellikler, roller ve sorumluluklar ise toplumsal cinsiyet kimliklerini ifade etmektedir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet, bir toplum içerisinde bulunan bireylerin kendi cinsiyetlerini nasıl sergileyeceklerine ilişkin sosyal ve kültürel olarak inşa edilen beklentiler (Delphy, 1993; Drescher, 2009; Scott, 1986) olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal cinsiyet kurguları sonradan kazanılan ya da öğrenilen bir nitelik taşıdığı için, zamana, kültüre göre değişip dönüşebilmektedir.

Bunun yanı sıra anatomisinden farklı bir toplumsal cinsiyet kimliğini benimseyen ve bu noktada sadece beyanı esas alınan cinsel kimlikler için trans birey kavramı kullanılmaktadır. Bir başka ifadeyle, trans bireyler cinsiyet kimliğinin dışavurumunun, atanmış cinsiyetle farklılık gösterdiği kişilerdir. Fiziksel açıdan kadınsı özelliklere sahip, fakat eril cinsiyet kimliğinde olan bireyler, kadından erkeğe transseksüel, yani trans erkek olarak nitelendirilmektedirler. Fiziksel açıdan erkeksi özelliklere sahip, fakat dişil cinsiyet kimliğinde olan bireyler ise, trans kadın olarak tanımlanmaktadırlar (Yeni Çıkanlar,2019). Bunun yanı sıra heteroseksüel olmayan lezbiyen, gey, biseksüel, transeksüel, interseksüel cinsel yönelimlere sahip bireyler tek başlık altında LGBTİ kimlikler olarak adlandırılmaktadır.

Heteroseksüel olmayan cinsel yönelimler bazı toplumlarda belirli bir hoşgörüyle karşılanabilmekteyken, çoğunlukla LGBTİ bireylerin, diğerlerine oranla saygınlığı düşük ve sağlıksız olarak algılandıkları görülmektedir (Güney vd., 2004; Sakallı-Uğurlu ve Uğurlu, 2004).

Çalışma kapsamında yapılan literatür taramasında spesifik olarak babalık konusuyla ilgili araştırmaların 2000'li yılların başlarında ortaya konmaya başladığı (Tecik, 2012; Zeybekoğlu, 2013; Metindoğan, 2015; Topçu, 2016; AÇEV-Türkiye'de Babalık Serisi 2017-2018, Bozok, 2018) fakat bunların daha önce başlamış olan erkeklik çalışmaları arasında çok sınırlı bir yer tuttuğu görülmüştür.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan trans bireylerde babalık ile ilgili ise herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu yönüyle çalışmanın ilgili literatürdeki boşluğu doldurmaya yönelik bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1-TOPLUMSAL NORMLAR ÇERÇEVESİNDE KADIN VE ERKEK

Toplumsal cinsiyet normlarına dayalı toplumsal sistem bireyler arasındaki eşitsizliği ve dengesizliği beslemektedir. Doğumla birlikte başlayan toplumsal cinsiyet inşa süreci kişilerin neleri yapıp, neleri yapamayacağıyla ilgili belli kalıplar üretmektedir. Bu üretim farklı birçok ideolojik aygıtlarla canlı tutulmaya çalışılmaktadır.

Bu anlayış çerçevesinde erkekler aklın, gücün ve cesaretin sembolü haline gelirken kadınlarda ise tam tersi bir durum gözlemlenmektedir. Kadınlar duygusallığın, zayıflığın, korunup kollanmaya muhtaç olmanın birer örneği haline getirilir. Belli kalıplara oturtulan kadın ve erkek kimlikleri ve yaşam şekilleri ise bu doğrultuda şekillenmeye başlamaktadır.

Kamusal alandan ziyade ev içine yakıştırılan ve belli sınırlılıklar içerisinde yaşaması uygun görülen kadınlardan kendilerine yüklenen sıfatlarla birlikte iyi anne, iyi eş ve iyi ev kadını olması beklenmektedir. Kadınlar bu rolleri benimsemediklerinde, toplumda onay göremeyeceği ve ötekileştirileceği düşüncesi ile bu rolleri içselleştirmekte ve iyi anne, iyi eş, iyi ev kadını kimliklerini benimsemektedirler (Günindi Ersöz, 2010).

Erkeklerin ise kadınların tam aksine kamusal alanla özdeşleştirildiği görülmektedir. Erkeklerin genelde evin dışında ücretli olarak çalışıyor olmaları ve ekonomik özgürlüklerini kendi ellerinde bulunduruyor olmaları, toplumda kadınlardan daha üst bir statüye erişmelerini sağlamaktadır (Sancar vd., 2006). Toplum tarafından verilen bu statüde erkeklerden güçlü olmaları, ailelerini geçindirmeleri, çevre üzerinde belirli bir etki bırakmaları ve kontrol sağlamaları (Günay ve Bener, 2011) beklenmektedir.

2-BABALIK

Kadın için toplum tarafından kabul gören en önemli rol anneliktir. Bu bağlamda makul olan kadın modeli, eşine sadık, çocuklarıyla ilgili, evini çekip çevirendir. Kadınlık rolünün ana unsuru olarak kabul edilen annelik ise toplum nazarında 'kutsal' sayıldığı için saygı gösterilmesi gereken bir konumdur. Hatta anne ol(a)mayan kadına ise "eksik" kadın olarak bakılmaktadır.Kadının öznellik alanının ev olarak belirlenmesi sanayi devrimine dayanmaktadır. Sanayinin getirdiği hızlı kentleşme ve devamında yaşanan gelişmelerle kadın kamusal alandan sıyrılıp evin içinde varlığını inşaa etmeye başlamıştır.

Dışarıda çalışıp evine ekmek getirmekle yükümlü sayılan erkek ise ekonomik özgürlüğün kendisine sağladığı güç ile evdeki kadın üzerinde de tahakküm kurmaya başlamıştır.

Ataerkil toplumsal dönüşüm, kadınların doğumla elde etmiş olduğu üstünlüğü kaybetmelerinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. İlkel toplumlarda babanın biyolojik rolü bilinmediği için aile anne tarafından oluşturulan kurum olarak kabul edilmiştir (Zeybekoğlu, 2013:300). Annelik kimliği, çocuğun annenin bedeninden çıkan bir varlık olması dolayısıyla kesin ve net, üzerinde bununla ilgili bir tartışmaya mahal bırakmayan bir konumdur, fakat babalık kimliği çocuğun oluşumunda erkeğin fizyolojik bir rolünün olduğunun anlaşılmasıyla ortaya çıkmış bir kimliktir. Anneyi ev içinde babayı ise kamusal alanda konumlandıran toplumsal cinsiyet düzeninin yerleşmesiyle, erkeğin daha üstün olduğuna yönelik erkek egemen ideoloji yaygınlaşmış ve buna paralel olarak anne ve çocuk üzerinde hak iddiasıyla babalık olgusunu perçinlemiştir.

Ataerki kavramı kökeni itibariyle "bir soyun reisi" anlamına gelmekte, aynı zamanda dinin ve kilisenin lideri ve toprak sahibi anlamlarında da kullanılmaktadır. Baba olmak, erkeklerin çocuk sahibi olmak dolayımıyla edindikleri bir konumdur. Böylece babalık, kültürel olarak erkekliğin ve erkek egemen toplumsal ilişkilerin nirengi noktalarından birisi olarak kurgulanır (Bozok, 2018:32). Bu bağlamda erkeklik babalığı öncelemektedir demek yanlış olmayacaktır. Hegemonik erkek, bedensel olarak güçlü, gerektiğinde bu gücü kullanmaktan çekinmeyen, duygularını kontrol edip mantığıyla hareket eden heteroseksüel bir kimliktir (Connell, 2019). Bu bağlamda, ataerkil yapı içerisinde erkek kimliğinin en önemli öğesi durumundaki babalık da, genel kabul gören anlayışa göre güçlü, duygusal olmayan, mantıklı kararlar verebilen ve elbette heteroseksüel olması gereken bir konumdur.

Eklemek gerekir ki, toplumsal ve kültürel bir inşa süreci olması bağlamında tarihsel süreç içerisinde farklı babalık konumları ve pratikleri söz konusu olmuştur. Bunları tarım toplumlarında otoriter "geleneksel babalık", sanayi toplumuna geçişle birlikte ailesi ve çocuklarıyla mesafeli ilişkileri olan "modern babalık", son zamanlarda yaşanan toplumsal gelişmelere bağlı olarak ailesiyle daha nitelikli zaman geçirme amacını taşıyan ve eşiyle daha eşitlikçi ilişkiler geliştirebilen "ilgili babalık" olarak sıralamak mümkündür (Zeybekoğlu, 2013; Bozok, 2018). Babalık, aile, piyasa ve devlet arasındaki ilişkiler ile şekillenen ve bütün bu alanları birbirine bağlayan; ailede geçimi sağlayan, piyasada çalışan ve devletin karşısında aile reisi olarak konumlanan bir toplumsal pratik, bir dolayım konumudur (Sancar, 2016). Biyolojik rolünün farkına varan baba çocuğu kendi tohumu olarak algılamaya başlamıştır.

Böylece dölün devamı arzusu ve iktidar duygusu güçlenmeye başlamıştır ve bu duruma paralel olarak kadın doğumla kazandığı iktidarı kaybetmeye başlamıştır. Çocuk sahibi olan erkek, baba konumuna yükselerek aile içinde iktidarını pekiştirmiştir. Ev içerisinde otorite konumundaki baba, çocuk sahibi olmak üzerinden edinilmiş saygınlığı ve gücüyle, kültürel alanda ataerkil ideolojinin göstergesi ve "ailenin reisi" sıfatıyla erkeklik kültürünün nihai noktası olarak kabul edilmektedir. Evlenip baba olmak, her ne kadar erkeğin özgürlüğünü ve bireyselliğini kısıtlayan bir dönem gibi görülse de, soyun devamlılığını sağlamak esasına dayalı erkeklik kültürü içerisinde erkekliğin tam olarak gerçekleştiği alandır. Bunun yanı sıra erkeğin aile sorumluluğunu üstlenebilecek bir konuma geçmesi de yetişkinliğe geçişinin ilk adımı olarak kabul edilmekte ve bu yönüyle de babalık toplumsal onayın önemli bir aşaması olmaktadır.

3-TRANS ERKEKLERDE BABALIK İDDİASI

Ataerkil toplumlarda kabul görmeyen kimlikler olarak trans bireyler çeşitli ayrımcılıklara maruz kalmaktadırlar. İçinde bulundukları öteki konumundan çıkabilmek için geçiş yaptıkları yeni cinsel kimlikleri üzerinden kabul görmüş rolleri sahiplenmektedirler. Kadınlıktan erkekliğe geçiş yapan trans erkekler de bu bağlamda erkekliklerini ispat etmek çabasıyla aile kurmak ya da baba olmak yönündeki taleplerini dile getirmektedirler.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, babalığın ön şartı heteroseksüel erkekliktir. Kültürel antropolog Gilmore Erkekliğin İnşası başlıklı çalışmasında da özellikle Akdeniz ülkelerine yönelik incelemelerinde, erkekliğin koşullarını

- Karısını hamile bırakmak
- Kendisine bağımlı olan ailesine bakmak
- Ailesini korumak
- Kişisel özerkliğe sahip olmak

şeklinde sıralamıştır (1990). Bu tespitlerden yola çıkıldığında ve ataerkil toplumsal yapıda erkeklik kimliğinin kurucusu olan babalık olgusu çerçevesinde trans erkeklerin heteroseksüelliklerinin de ispatı olarak babalık iddiası daha anlaşılır olmaktadır.

Çalışmanın örneklemi olarak belirlenen trans erkeklerden geçiş ameliyatlarıyla gündeme gelen Rüzgar Erkoçlar ve Doruk Doğrusöz gibi ünlü simaların da toplum tarafından kabul edilmeme kaygısı taşıdıkları ve gündelik yaşamlarında işlerini yapamama noktasına

geldiklerini dillendirdikleri görülmüştür. Söz konusu geçiş yapan ünlüleri diğer trans erkeklerden ayıran ve bir nebze daha 'kabul edilebilir' olmalarını sağlayan etmen ise ünlü olmalarıdır, fakat bu özellikleri ünlü olmayan translara göre daha fazla merak uyandırmalarıyla sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla yeni kimlikleriyle kabul edilmek isteyen bu trans bireyler babalık taleplerini ifade ederek erkeklik kimliklerini vurgulamaktadırlar. Ünlü trans erkeklerin bu söylemlerini verdikleri röportajlarla veya sosyal medya hesaplarında yaptıkları paylaşımlarla öne çıkardıkları, 'tam bir erkek olduklarını, çocuk yapabilecek donanıma sahip olduklarını' her fırsatta ifade ettikleri görülmektedir.

Diğer yandan medya da bu durumu körüklemekte, çeşitli medya içeriklerinde bu insanların yaptıkları işlerden ziyade özel durumlarına yönelik konulara yer verilmektedir. Bu bağlamda, erkekliğe giden yolun baba olmaktan geçtiği anlayışı atılan başlıklar, sorulan sorular ile desteklenmektedir. İçerik üreticileri açısından trans bireylerin toplumsal yaşam içerisinde karşılaştıkları zorluklar veya nelerle uğraştıkları gibi detaylar önem taşımamakta, daha çok izlenmek, daha çok tık almak veya daha çok satmak uğruna sansasyonel ya da manipülatif kurgular yapılmaktadır.

3.1. Yöntem

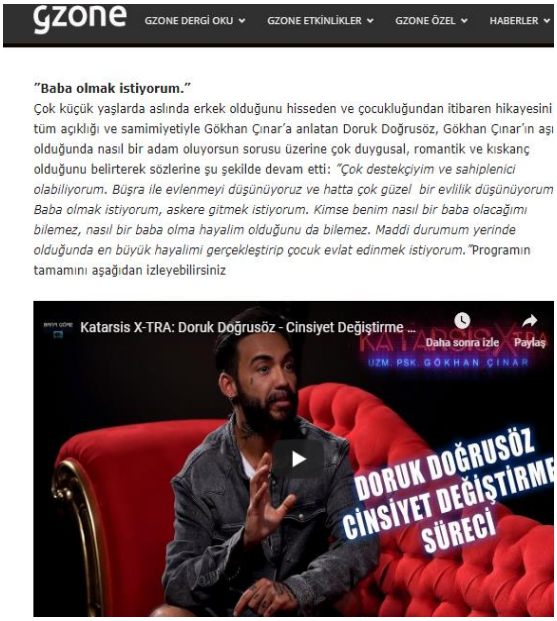
Çalışma kapsamında cinsiyet geçişi yapan trans erkeklerden olan Rüzgâr Erkoçlar ve Doruk Doğrusöz'ün hangi konular bağlamında ele alınıp, medya organlarında haberleştirildiği irdelenmiştir. İncelenen içerikler Rüzgâr Erkoçlar ve Doruk Doğrusöz ile ilgili haber yapan internet siteleri arasından gzone.com, magazinkolik.com, haberler.com ve cnnturk.com güncel olmaları ve bu kişilerin babalığa dair açıklamalarına daha çok yer vermeleri bakımından seçilmiştir.

Geçiş yapan trans erkeklere yönelik haber söylemlerinde bu kişilerin cinsel kimliklerinin nasıl kurgulandığı, ataerkil söylemin nasıl yapılandırıldığı eleştirel sözlem çözümlemesi kullanılarak analiz edilmiştir. Eleştirel söylem çözümlemesi, haber metinlerinin söylemine yerleşmiş olan ideolojik unsurların deşifre edilmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda çalışma, ataerkil ideolojiyi yeniden üreten ve meşrulaştıran erkeklik kurgularının deşifre edilmesi ve yorumlanması amacını taşımaktadır. Bu amaca uygun olarak analizler, haberi kamu söyleminin bir formu olarak kabul eden yaklaşıma sahip olan eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi ile yapılmıştır.

3.2. Haber İncelemeleri

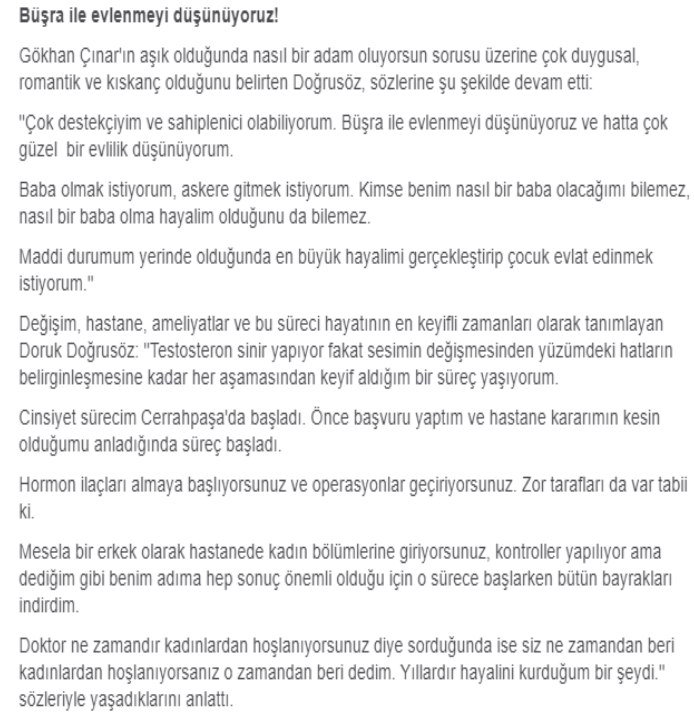
3.2.1. Doruk Doğrusöz ile ilgili haberler

(Gzone, 18 Ekim 2019)

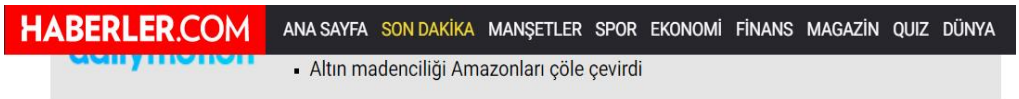
LGBTİ bireyler ve onların haklarını savunan, etkinliklerini duyuran bir site olan Gzone.com'da 18 Ekim 2019'da Doruk Doğrusöz'ün katıldığı bir Youtube programı videosu eklenerek bu programdaki ifadelerinden bazı kesitler haberleştirilmiştir. Sıradan bir haber sitesinden içerik ve yapı bakımından farklı olan Gzone, Doruk Doğrusöz'ün yaptığı

konuşmayı ‘Baba olmak istiyorum’ başlığı ile vermiştir. Aynı ifadeler haber metninin alt başlığında tekrar edilmiş, yaklaşık otuz dört dakika olan videodan sadece belli bir kısım seçilerek haberleştirilmiştir. Bu kısımlar da yoğunlukla Doğrusöz’ün baba olmak, askere gitmek, evlenmek gibi isteklerini dile getirdiği bölümlerdir ve özellikle bu bölümlerin cımbızla seçilip öne çıkarılması trans erkeklerin erkekliklerini tartışmaya açma, sorunsallaştırma amacını taşıyan bir söylemsel strateji olarak tespit edilmiştir.

(Magazinkolik.com, 16 Ekim 2019)

Magazinkolik.com sitesinin haberinde ise yine Doruk Doğrusöz’ün katıldığı Youtube praogramındaki ifadeleri haberleştirilmiştir. Diğer haberde olduğu gibi bu haberde de Doğrusöz’ün ‘Baba olmak istiyorum, askere gitmek istiyorum’ cümleleri başlığa taşınmış, bu başlık ile dikkat çekme ve tıklanma amacı güdülmüştür. Bilindiği gibi haber başlıkları okuyucu ya da izleyiciye haber metni içerisindeki en önemli unsuru öne çıkaran ve bu yolla habere yönelik belli bir bakış açısı ortaya koymaktadır. Söz konusu haberin başlığı ve detaylarında erkekliğe giden yolun baba olmaktan geçtiği anlayışı sık sık tekrarlanmaktadır. Ayrıca Doğrusöz’ün kız arkadaşına karşı kıskanç ve sahiplenici bir tavrı olduğuna yönelik ifadeleriyle de var olan erkeklik kültürü içerisinde kabul gören bu özelliklerin vurgulandığı görülmektedir.

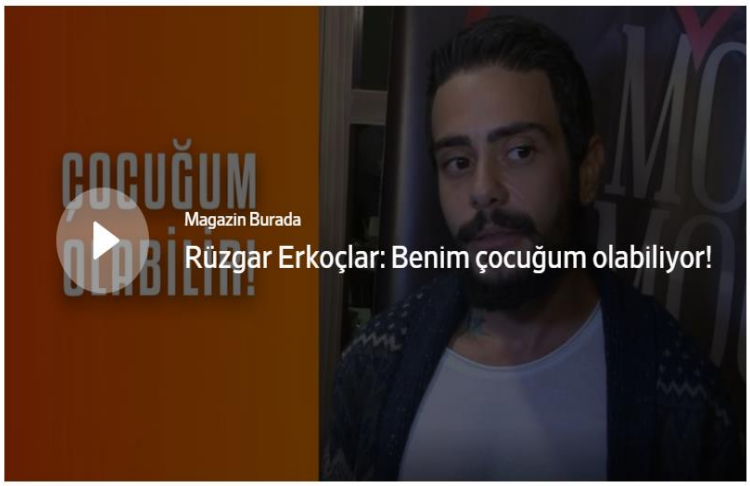
3.2.2. Rüzgar Erkoçlar ile ilgili haberler

Rüzgar Erkoçlar: Benim çocuğum olabiliyor!

Tuğba Erkoçlar ile evliliklerinde 2.yılını yaşayan Rüzgar Erkoçlar evlat edinir misiniz?

24.10.2019 08:47 | Son Güncelleme: 24.10.2019 08:47

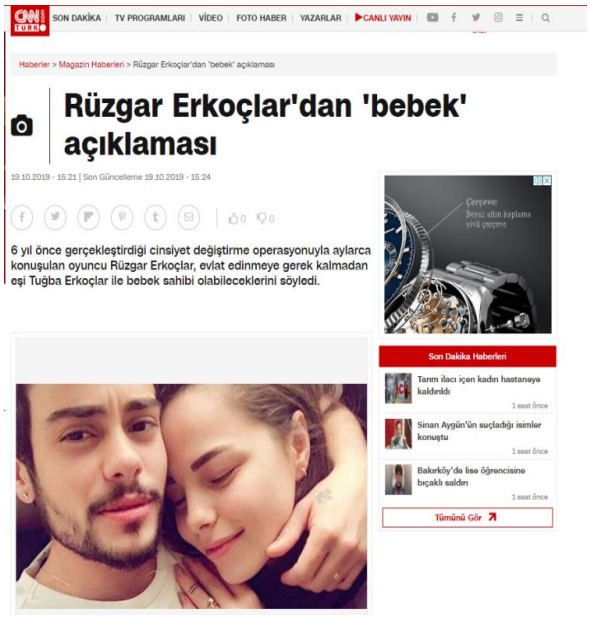

Tuğba Erkoçlar ile evliliklerinde 2.yılını yaşayan Rüzgar Erkoçlar evlat edinir misiniz? sorusuna "benim çocuğum olabiliyor" yanıtını verdi.

(Haberler.com,24 Ekim 2019)

Haberler.com'un 24 Ekim 2019 tarihli haberinde sekiz dakikalık bir video yer almakta, metni olamayan bu haber "Rüzgar Erkoçlar: Benim çocuğum olabiliyor" başlığını taşımaktadır. Bir mekan açılışında konuşan Erkoçlar bu videoda evliliğinden, Dj'lik hayatından, rutin alışkanlıklarından bahsetmektedir. Fakat haber başlığı ve spotu bir trans erkek olan Rüzgar Erkoçların çocuk sahibi olmak istemesi üzerine temellendirilmiştir. Yukarıda da ifade edildiği gibi haber başlığı haberin ideolojik perspektifinin göstergesidir. Bu yöndeki vurgu, geçiş yapan bireylerin hayatlarında tek ve en önemli detayın çocuk sahibi olup olamayacakları bilgisi olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, gerçek bir erkek olmanın baba olmakla mümkün olabileceği yönündeki egemen erkeklik kültürü meşrulaştırılmaktadır.

Medya metni üreticileri bu haberleştirme stratejileriyle trans erkeklerin nasıl bir hayat yaşadıkları, ne işle meşgul oldukları gibi konuları es geçmekte, asıl odak noktası bu kişilerin cinsel yönelimleri ya da kimliklerine yönelik merakın giderilmesi olmaktadır. Yukarıdaki haberde de muhabirin 'Evlat edinmeyi düşünüyor musunuz?' sorusuna karşılık Rüzgar Erkoçların, "Benim çocuğum olabiliyor" şeklindeki ifadesi ise bu kişinin de aynı söylemsel stratejiye ortak olduğunun göstergesidir. Evliliklerinin üzerinden iki yıl, geçiş ameliyatının üzerinden ise altı yıl geçmesine rağmen bir trans birey olarak Erkoçlar'ın toplumsal kabul ya da onay kaygısı taşıdığı anlaşılmaktadır. Kabul görmesi belli şart ve koşullara bağlanan bu kişiler toplumun kabul ettiği norm ve kalıplar üzerinden varlıklarını ispat çabasına girmekte ve bu babalık iddiası üzerinden yapılmaktadır.

Evlat edinmek belki daha sonra olabilir ancak ilk çocuğumuz kendimizin olacak. Artık bu mümkün.

(CNN Türk,19 Ekim 2019)

CNN Türk'ün haberine baktığımızda hem başlık hem de metinde yer alan bilgiler Rüzgar Erkoçların geçiş ameliyatı ve çocuk sahibi olmak istemesi üzerine kurulmuştur. Hâlbuki Rüzgar Erkoçlar yaşantısı ve evliliği üzerine de konuşmaktadır fakat haber tamamen babalık söylemi üzerine inşaa edilmiştir. Haberin detaylarında yer alan evlat edinerek değil doğal yollardan çocuk olabileceklerine yönelik vurgular eşini hamile bırakabilecek gerçek bir erkek olduğuna yönelik iddiaları ortaya koymaktadır.

4.SONUÇ

Toplumsal cinsiyet rolleri hayatın birçok alanında kişilerin yaşamlarını yönlendirmektedir. Kişiler toplum tarafından kendilerine yüklenen bir takım roller ve yükümlülüklerle bir kimliğe bürünmektedirler. Bu roller arasında asli olanlar, kadınlar için iyi bir eş ve en nihayetinde olması gereken annelik, erkekler için ise otoritenin, gücün ve son olarak erkekliklerinin doruk noktası kabul edilen babalıktır.

Kadınlar için anneliğin makbul görüldüğü toplumlarda aynı durum erkeklerin baba olmalarıyla bir ve eş değildir. Anne olmak istememenin ters karşılandığı, çocuğu olmayan kadının eksik sayıldığı eril zihniyete sahip toplumlarda babalık erkek için mevcut erkekliğinin taçlandırılması olarak kabul edilmektedir. Çocuk sahibi olan erkek bu yolla hem soyunu devam ettirecek hem de aile içinde gücünü ve iktidarını pekiştirecektir.

Babalığın yüceltildiği ve erkekliğin kurucu öğesi olarak belirlendiği bir toplumda trans erkeklerin de kendi kimliklerini bu talep üzerinden kurgulamaya çalışmaları erkek egemen ideolojiye eklemlendiklerini göstermektedir. Çalışmada ele alınan trans erkeklerin baba olmayı istediklerini ve bunun gerçekleşebileceği yönündeki kesin ifadeleri ve bu ifadelerin habere dönüştürülmesiyle oluşturulan söylemsel strateji analiz edilerek, ataerkil ya da erkek egemen ideoloji çerçevesinde babalığın heteroseksüel erkeklik kimliğinin kurucu bir öğesi olduğu ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA

AÇEV (2017-2018). Türkiye'de Babalık Serisi (Türkiye'de Babalık ve İlgili Babalığın Belirleyicileri; Ebeveynlik, Erkeklik ve Çalışma Hayatı Arasında Türkiye'de Babalık; Türkiye'de Erkeklik ve Babalık Halleri raporları)

Bozok, M. (2018). "Türkiye'de Ataerkillik, Kapitalizm ve Erkeklik İlişkilerinde Biçimlenen Babalık", Fe Dergi, Vol.10(2), 31-42.

Connell, R.W. (2019). Erkeklikler (Çev.N. Konukçu). Ankara: Phoenix

Delphy, C. (1984). Close to Home: a Materialist Analysis of Women"s Oppression. London: Hutchinson.

Drescher, J. (2009). Queer diagnoses: Parallels and contrasts in the history of homosexuality, gender variance, and the Diagnostic and Statistical Manual. Archives of Sexual Behavior. 39(2), 427-460.

Günay, G., ve Bener, Ö. (2011). Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde aile içi yaşamı algılama biçimleri. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 15(3), 158171.

Güney, N., Kargı, E. ve Çorbacı-Oruç, A. (2004). Üniversite öğrencilerinin eşcinsellik konusundaki görüşlerinin incelenmesi. 20 Mart 2008, http://www.hatam. hacettepe.edu.tr/74/.

Günindi Ersöz, A. (2010). "Türk atasözleri ve değimlerinde kadına yönelik toplumsal cinsiyet rolleri". Gazi Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 6, 167-181.

Metindoğan, A. (2015). "Fathering in Turkey". Fathers Across Cultures: The Importance, Roles and Diverse Practices of Dads (Ed. J.L. Roopnarine). Santa Barbara: Praeger.

Sakallı-Uğurlu, N., & Uğurlu, O. (2004). Eşcinsellik ve eşcinselliğe ilişkin tutumlar: Önyargı ve ayrımcılık. Kaos GL, Geylerin ve lezbiyenlerin sorunları ve toplumsal barış için çözüm arayışları içinde (51-63). Ankara: Kaos GL Kitapları.

Sancar, S.(2016). Erkeklik: İmkansız İktidar: Metis Yayınları

Sancar, S., Acuner, S., Üstün, İ., Bora, A., Romaniuc, L. (2006). "Bir de buradan bak cinsiyet eşitsizliği bir "kadın sorunu" değil, toplumun sorunudur". Ankara: KADER.

Scott, J. W. (1986). Gender: A Useful Category of Historical Analysis. The American Historical Review. 91(5), 1053-1075.

Tecik, Z. (2012). Fatherhood Experiences of Lower-Middle Class Men: The Case of Eskişehir. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü

Topçu, G. (2016). Türkiye'deki Sosyal Politikaların Aile Merkezliliğine Babalık Tecrübesinden Bakmak: Ankara Örneği. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yeni Çıkanlar, (2019). https://www.yenicikanlar.com.tr/trans-birey-nedir-13371/ (Erişim Tarihi 27 Aralık 2019)

Zeybekoğlu, Ö. (2013). Günümüzde erkeklerin Gözünden Babalık ve Aile. Mediterranean Journal Of Humanities, 3 (2), 297-328.

POLİKİSTİK OVER SENDROMU VE BESLENME

Zeynep ALBAYRAK
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Halk Sağlığı Enstitüsü, Halk Sağlığı Bölümü, Ankara, Türkiye
Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Enes GÖKLER
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Halk Sağlığı Enstitüsü, Halk Sağlığı Bölümü, Ankara, Türkiye
Doç. Dr. Dilek ÖZTAŞ
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Halk Sağlığı Enstitüsü, Halk Sağlığı Bölümü, Ankara, Türkiye
Prof. Dr. Salih MOLLAHALİLOĞLU
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Halk Sağlığı Enstitüsü, Halk Sağlığı Bölümü, Ankara, Türkiye

ÖZET

Polikistik Over Sendromu (PKOS) üreme çağındaki kadınları etkileyen, kronik anovülasyon, yumurtlama düzensizliği (oligomenore, amenore), kısırlık, hirşutizm, akne ile karakterize bir endokrin hastalığıdır. Androjenlerin artışı, ovulasyon bozukluğu ve ovaryumlardaki kistik yapıları içeren heterojen bir düzensizliği ifade eder. PKOS hastası kadınların %40'ı yumurtlama bozukluğuna bağlı olarak infertildir. PKOS'tan kaynaklanan hormonal ve metabolik bozuklukların yanında obezite, diyabet, kardiyovasküler hastalıklar ve kanser gibi sağlık sorunları da eşlik etmektedir. PKOS'taki düzensizliklerin etiyolojisi açıkça bilinmemesine rağmen, görülme sıklığı kullanılan tanı kriterlerine bağlı olarak çalışma yapılan bölgelerdeki populasyonlara göre değişiklik göstermektedir. Türkiye'deki prevalansı tam olarak bilinmemekle beraber, obezite ve metabolik sendrom (MS) sıklığının artmasına bağlı olarak PKOS'un görülme sıklığının da giderek artış gösterdiği tahmin edilmektedir. Normal overleri olan 150 kadının 112'sinde (%75) PKOS özelliklerinin bir veya daha fazlasının bulunduğu rapor edilmektedir. PKOS tedavisinin amaçları; androjen bağlantılı semptomların etkilerinin azaltılması, adet döngüsü ve buna bağlı düzensizliklerin tedavisi ve infertilite tedavisi şeklinde olmaktadır. Her kadında çıkan belirtiler ve şiddeti farklılık göstermektedir. Bu nedenle tedavi yöntemleri her hastaya göre ayrı ayrı belirlenmektedir. Tedavi yöntemi, hastalığın bulgularına göre uygulanan ilaç tedavisi ve diyet tedavisini içermektedir. Beslenme, başta obezite olmak üzere PKOS'a eşlik eden kardiyovasküler hastalıklar ve hiperinsülinemi gibi komorbid hastalıklar için önem taşımaktadır. Hastaların %5-10'unda kilo kaybı menstrual döngünün düzelmesini ve glikoz toleransının artmasını sağlamaktadır. İleri yaşlarda gelişebilecek tip 2 diyabet, tromboembolizm ve kardiyovasküler hastalıklar gibi sorunların oluşma olasılığını da azaltmaktadır. Ağırlık denetiminin sağlanamaması ve ilerleyen polikistik over sendromu birçok kadında MS ile karakterize olmaktadır.

PKOS'lu kadınlarda MS (%46), bozulmuş glukoz toleransı (%16–35) ve tip 2 diyabet hastalığı (DM) (%2.5-17.7) prevalansa sahiptir. PKOS'ta uygulanacak diyet tedavisi ile ağırlık denetiminin sağlanması kısa vadede akne, hirşutizm gibi hastalık belirtilerinin iyileşmesini ve gebelik oranının artmasını sağlarken; uzun vadede Tip 2 diyabet, kardiyovasküler hastalıklar (KVH) ve kanser gibi hastalıklardan korunmada büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, multidisipliner bir yaklaşımla PKOS ve eşlik eden komplikasyonlar göz ününde bulundurularak uygun bir diyet planlanmalı ve hastalara beslenme eğitimi verilerek rutin kontrolleri yapılmalıdır. Bu çalışmada PKOS ile ilgili son dönem yapılmış olan çalışmaların incelemesi yapılarak bu hastalık ile ilgili güncel bilgiler sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Polikistik over sendromu, beslenme, obezite, diyet tedavisi

ABSTRACT

Polycystic Ovary Syndrome (PCOS) is an endocrine disease that affects women in reproductive age, characterized by chronic anovulation, ovulation disorder (oligomenorrhea, amenorrhea), infertility, hirsutism and acne. An increase in androgens refers to a heterogeneous disorder involving ovulation disorder and ovarian cystic structures. 40% of women with PCOS are infertile due to ovulation disorder. In addition to hormonal and metabolic disorders caused by PCOS, health problems such as obesity, diabetes, cardiovascular diseases and cancer are also accompanied. Although the etiology of irregularities in PCOS is not clearly known, the incidence varies according to the diagnostic criteria used, depending on the populations in the study areas. The prevalence of Turkey is not known exactly, depending on increased incidence of obesity and metabolic syndrome (MS), PCOS incidence is estimated to be increased gradually. In 112 of 150 women (75%) with normal ovaries, one or more PCOS features are reported. Objectives of PCOS treatment; reducing the effects of androgen-related symptoms; treating menstrual cycle and related disorders; and treating infertility. The symptoms and severity of each woman vary. Therefore, treatment methods are determined according to each patient. The treatment method includes drug therapy and diet therapy according to the symptoms of the disease. Nutrition is important for comorbid diseases such as cardiovascular diseases and hyperinsulinemia associated with PCOS, especially obesity. Weight loss in 5-10% of patients improves menstrual cycle and increases glucose tolerance. It also reduces the likelihood of problems such as type 2 diabetes, thromboembolism and cardiovascular diseases that may develop in older ages. Lack of weight control and progressive polycystic ovary syndrome is characterized by MS in many women.

The prevalence of MS (46%), impaired glucose tolerance (16–35%) and type 2 diabetes (DM) (2.5-17.7%) is prevalent in women with PCOS. Weight control with diet therapy to be applied in PCOS will improve the symptoms of illness such as acne, hirsutism and increase the pregnancy rate in the short term; prevention of Type 2 diabetes, cardiovascular disease (CVD) and cancer in the long-term. Therefore, an appropriate diet should be planned with a multidisciplinary approach, considering PCOS and associated complications, and patients should be given nutritional education and routine controls should be performed In this study, recent studies on PCOS have been reviewed and current information about this disease has been tried to be presented.

Key words: Polycystic ovary syndrome, nutrition, obesity, diet therapy

GİRİŞ

Polikistik Over Sendromu (PKOS) üreme çağındaki kadınları etkileyen, kronik anovülasyon, yumurtlama düzensizliği (oligomenore, amenore), kısırlık, hirşutizm, akne ile karakterize bir endokrin hastalığıdır. Androjenlerin artışı, ovulasyon bozukluğu ve ovaryumlardaki kistik yapıları içeren heterojen bir düzensizliği ifade eder. PKOS hastası kadınların %40'ı yumurtlama bozukluğuna bağlı olarak infertildir. PKOS'tan kaynaklanan hormonal ve metabolik bozuklukların yanında obezite, diyabet, kardiyovasküler hastalıklar ve kanser gibi sağlık sorunları da eşlik etmektedir[1]. PKOS'lu kadınların yaklaşık % 50'si obezdir ve bu obezite daha fazla insülin direnci, hiperinsülinemi, lipit anormallikleri, hiperandrojenizm, hirsutizm ve menstrüel düzensizliklerle ilişkilidir[2].

PKOS'taki düzensizliklerin etiyolojisi açıkça bilinmemesine rağmen, görülme sıklığı kullanılan tanı kriterlerine bağlı olarak çalışma yapılan bölgelerdeki populasyonlara göre değişiklik göstermektedir[3].

PKOS üreme çağındaki kadınların %4-8'ini etkilemektedir. Hastalık çeşitli semptom ve labaratuvar bulgularının farklı kombinasyonlarından oluşabilmekte ve heterojen bir hasta grubunu kapsamaktadır. Bu nedenle tek ve kesin bir tanı kriteri yoktur. Yakın zamana kadar Ulusal Sağlık Enstitüleri (NIH) tanı kriterleri kullanılmakta iken 2003'te Rotterdam'da yeni kriterler kabul edilmiştir. Polikistik overleri ve ovulatuar disfonksiyonu olup hiperandrojenemisi olmayanlar; ve polikistik overleri ve klinik ve/veya biyokimyasal olarak hiperandrojenemisi olup ovulatuar disfonksiyonu olmayanlar da PKOS tanımlamasına dahil edilmişlerdir. PKOS prevalansı kullanılan tanı kriterlerine göre değişebilir.

1990 NIH kriterleri kulanılarak çeşitli populasyonlarda yapılan çalışmalara göre reproduktif yaş grubundaki PKOS prevalansı %6-8 arasında değişmektedir. Tanı kriterlerinin 2003'te Rotterdam'da değiştirilmesiyle birlikte, yeni hasta gruplarının da eklenmesiyle PKOS prevalansının artması beklenmektedir. Bu kriterlere en yakın eski bir çalışmada prevalansın %26 olarak saptanması bunu desteklese de eski ve yeni kriterleri kullanarak prevalansları karşılaştıracak ek çalışmalar gerekmektedir[4]. Türkiye'deki prevalansı tam olarak bilinmemekle beraber, obezite ve metabolik sendrom (MS) sıklığının artmasına bağlı olarak PKOS'un görülme sıklığının da giderek artış gösterdiği tahmin edilmektedir. Normal overleri olan 150 kadının 112'sinde (%75) PKOS özelliklerinin bir veya daha fazlasının bulunduğu rapor edilmektedir[3]

Bu sendrom kronik anovülasyon, anormal adet kanaması ve kısırlık ile karakterizedir. PKOS'a sahip olan kişiler, 1935'te Stein ve Leventhal tarafından amenore, sterilite ve çoklu kistler içeren yumurtalıklara sahip erkeksi kadınlar olarak tanımlanmıştır. 1980'lerin başında, bu sendrom hiperinsülinemi ve bozulmuş glukoz toleransı ile bağlantılı görülürken 1990'ların başında bu durum insülin post-reseptör defekti ile ilişkilendirilmiştir[5].

PKOS'un Genetik Özelliği

PKOS bulunan ailelerde insülin direnci durumu çok daha sık görülmektedir ve bu durumdan erkekler de etkilenmektedir. PKOS bulunan kadınların annelerinde dislipidemi, yüksek androjen ve insülin direncinin serum markerleri saptanmıştır. Tümör nekroz faktör reseptörü (TNF-R) ve peroksizom proliferatör aktivite edilen reseptör gama (PPAR) genlerindeki polimorfizmler PKOS ile ilişkilendirilmektedir. Ayrıca PKOS'lu teka hücreleri ile normal teka hücreleri kıyaslandığında bir takım genlerin anlamlı olarak arttığı tespit edilmiştir[6].

PKOS'un Tanısı

Günümüzde PKOS tanısı koyarken, 2003 yılında Rotterdam'da ESHRE/ASRM konferansında kararlaştırılan tanı kriterleri veya 2006 yılında AE-PCOS (Androjen Fazlalığı ve Polistik Over Sendromu Topluluğu) konferansında kararlaştırılan kriterler kullanılmaktadır. NIH'nin 1990, kriterlerine göre PKOS teşhisi için; klinik ve/veya biyokimyasal hiperandrojenizm, yumurtlama düzensizliği (oligo-ovulation), (oligo/amenorrhea) parametrelerin hepsinin saptanmasının gerektiği bildirilmektedir[7].

ESHRE/ASRM (Rotterdam), 2004 kriterlerine göre PKOS teşhisi için; yumurtlama düzensizliği (oligo-ovulation veya anovulation), klinik ve/veya biyokimyasal hiperandrojenizm, polikistik over morfolojisi parametrelerinden iki tanesinin saptanması yeterlidir[8].

AE-PCOS Topluluğu, 2008 kriterlerine göre teşhis için; klinik ve/veya biyokimyasal hiperandrojenizm, yumurtlama düzensizliği ve/veya polikistik over morfolojisi parametreleri yeterli olmaktadır[9].

PKOS ve Hormonal Bozukluklar

Menstrual döngünün foliküler fazında FSH'ın etkisiyle granüloza hücreleri androjenleri estradiole (bir çeşit östrojen) çevirmektedir. Granüloza hücreleri estradiolün ana kaynağıdır ve yüksek estradiol seviyeleri FSH'ın yükselmesini engelleyerek anovulasyona sebep olur. Ovulasyondan sonra granüloza hücreleri LH'ın etkisiyle lutein hücrelerine dönüşür ve progesteron üretimine başlar. Ancak PKOS'ta FSH düşüklüğü nedeniyle ovulasyon gerçekleşemez ve granüloza hücreleri luteinize granüloza hücrelerine dönüşemediğinden progesteron üretimi gerçekleşmez. Bu mekanizmanın herhangi bir aşamasındaki yavaşlama ya da duraksama folikülün büyüyüp çatlaması gerekirken yumurtalıklarda çatlamadan milimetrik kistler halinde kalmasına sebep olmaktadır. Bu olayların aylık olarak tekrarlaması halinde her iki ovaryumda milimetrik kistlerin sayısı artmaktadır[10].

PKOS ve Obezite

Artan adipozite, özellikle yüksek bel çevresi (> 88 cm-35 inç) veya bel-kalça oranının artmasıyla oluşan viseral adipozite, hiperandrojenemi, insülin direnci, glikoz intoleransı ve dislipidemi ile ilişkilendirilmiştir[11].

İnsülin hormonu pankreas tarafından salgılanır ve kandaki glikoz düzeyini, glikozun kas ve karaciğer hücrelerine geçişini indükleyerek düzenler. PKOS hastalarında kas ve karaciğer dokuları insüline olan duyarlılıklarını kaybedebilirler. Bu durumun nedeni tam olarak bilinmemekle birlikte kandaki insülin seviyesi glikoz düzeyini dengelemek için artar. İnsülin artışı yumurtalıklarda androjen (testosteron) üretimine ve karaciğerde seks hormonu bağlayıcı globülin (SHBG) üretiminin azalmasına yol açar. SHBG hormonundaki bu azalışla birlikte androjenler serbest hale geçer.

Androjenlerdeki bu artış da hirşutizme ve sivilcelenme sorununa yol açar[12]. Aynı zamanda androjenler yağ dokusunda östrojene dönüşür. Kandaki östrojen seviyesi yükselir ve böylece FSH üretimi baskılanırken LH üretimi indüklenir[13].

PKOS hastalarında sık araştırılan konulardan biri obezitedir. PKOS hastalarında obezite arttıkça ovulasyon sorunu artmaktadır. Ovulasyon sorunundaki artışla birlikte ise kilo vermek güçleşmektedir. Obezitenin ne zaman ve nasıl başladığı ve neden her PKOS'lu kadında obezite olmadığı yapılan çalışmalarla aydınlığa çıkarılmaya çalışılmaktadır. PKOS'lu kadınlarda obezitenin bir sebebi olarak yağ hücrelerinden salınan leptin hormon seviyesinin yüksek olduğu belirtilmiştir. PKOS'lu kadınlarda obeziteye neden olan başka bir nedenin ise glikoz intoleransı ve insülin direnci olduğu saptanmıştır. PKOS'lu obez kadınlarda hirşutizm ve anovulasyon daha sık görülmektedir. Tüylenme görülme sıklığı normal kilolu PKOS'lu kadınlarda %56-58, obez PKOS'lu kadınlarda %70-73 olarak saptanmıştır. Yapılan çalışmalarda; sadece ultrasonografi ile PKOS tanısı konulmuş normal kilolu kadınlara göre obez olan PKOS'lu kadınlarda kısırlık oranı %40 daha fazla bulunmuştur. PKOS'lu obez kadınların %88'inde düzenli adet döngüsü olmamaktadır ve adet düzensizliği görülmektedir. PKOS'ta oluşan insülin direnci sonrası kilo artışı problemi oluşmaktadır. Obezite tek başına PKOS'un sebebi olmasa da kısır döngüye katkıda bulunmaktadır. PKOS hastası obez kadınlarda kilo kaybıyla birlikte büyük oranda insülin düzeyinin düzeldiği ve buna bağlı olarak da androjen seviyesinin düşmesiyle ovulasyonun gerçekleştiği gözlemlenmiştir [14]. Sonuç olarak kilo kaybı veya ilaç kullanımıyla gerçekleşen insülin direncindeki azalma PKOS'lu kadınlardaki metabolik aberasyonları iyileştiricidir[11].

PKOS ve Tip 2 Diyabet

PKOS'lu kadınların %60'ında obezite gözlenmektedir. Bu durum yüksek insülin konsantrasyonları ile ilişkilidir. Obeziteden bağımsız olarak insülindeki defektler thekal hücrelerden LH hormonunun salgılanmasını artırır ve insülin direncine yol açan bozulmuş glikoz intoleransı gelişir. PKOS hastası obez kadınların %20 sinde 30 yaşından sonra bozulmuş glikoz toleransı görülmektedir. Yapılan bir çalışmada PKOS hastalarında tip 2 diyabet görülme riski kontrol grubuna göre 7 kat daha fazla bulunmuştur. Abdominal obeziteyle ilişkili insülin direnci bu hasta grubunda tip 2 diyabet riskini artırmaktadır. 45 yaş altındaki tip 2 diyabetli hastaların çoğuna PKOS tanısı konur. Bu nedenle gestasyonel diyabet riskinin artması şaşırtıcı değildir. Obezite bu hastalıkta gestasyonel diyabet riskini artırdığı gibi gestasyonel diyabet de hamilelik sonrasında PKOS'un prevalansını artırmaktadır[13].

PKOS ve Kardiyovasküler Hastalıklar

PKOS'lu kadınlarda artmış insülin direnci kan yağlarının yükselmesine sebep olmaktadır. Kanda trigliserit ve düşük yoğunluklu lipoproteinler (LDL) oranında artış, yüksek yoğunluklu lipoproteinler (HDL) oranında ise azalış olmaktadır. PKOS hastası kadınlarda damarlarda sertleşme (ateroskleroz) olduğu için felç ve kalp krizi riski, ileri yaşlarda ise hipertansiyon riski artmaktadır. Obez kadınlarda risk artarken zayıf kadınlarda da aynı risk bulunmaktadır. Özellikle insülin direnci mekanizması genel olarak kanda pıhtılaşmaya ve damar tıkanıklığına neden olmaktadır[13].

PKOS ve Kanser

PKOS ile ilişkilendirilen durumlardan biri olan uzun süreli yumurtlamanın olmaması endometrium kanseri açısından riski artırmaktadır. PKOS ile birlikte görülebilen obezite, diyabet, hipertansiyon, infertilite gibi durumlar da endometrium kanserinin oluşmasında bilinen faktörlerdir[15]. PKOS ile meme ve yumurtalık kanseri arasında bağlantı olduğuna dair çok az çalışma bulunmaktadır. Obezite, hiperandrojenizm ve inferilite PKOS ile ortaya çıkmakla birlikte meme kanseri ile de ilişkilendirilmektedir. Bununla birlikte yapılan çalışmalarda PKOS ile birlikte artış gösteren meme kanseri profili gözlemlenememiştir[16].

PKOS Tedavisi

PKOS tedavisi üç kategoride sınıflandırılabilir. Androjen bağlantılı semptomların etkilerinin azaltılması, adet döngüsü ve buna bağlı düzensizliklerin tedavisi ve infertilite tedavisi şeklinde olmaktadır. Hastaların %5-10'unda kilo kaybı daha iyi bir vücut kompozisyonunu, menstrual döngünün düzelmesini ve glikoz toleransının artmasını sağlamaktadır. İleri yaşlarda gelişebilecek tip 2 diyabet, tromboembolizm ve kardiyovasküler hastalıklar gibi sorunların oluşma olasılığını da azaltmaktadır[17]. Yapılan çalışmalar, insülin direncini düşürmek amacıyla uygulanan metformin tedavisinin obeziteden bağımsız olarak kan şekeri düzeyini dengelediğini ve yüksek erkeklik hormonunu düşürdüğünü göstermektedir[18]. PKOS'ta insülin direncini azaltmak için optimal tedavi uygun ilaçlara ek olarak diyet ve egzersiz gibi yaşam tarzı modifikasyonlarını gerektirir[16].

PKOS VE BESLENME

Yaşam tarzı değişikliği ve kilo kaybı, insülin direncini azaltır ve yumurtlamayı önemli ölçüde iyileştirebilir. Bu nedenle, yaşam tarzı değişikliği için ilk basamak fazla kilolu kadınlara yöneliktir. Kalori kısıtlı bir diyet aşırı kilolu PKOS'lu tüm hastalar için önerilir. Kilo kaybının doğurganlık ve metabolik profil üzerindeki etkisinin pozitif olduğu gösterilmiştir[19].

Sağlıkla ilişkili yaşam kalitesini (HRQoL) artırmak için uygun bir diyet bileşimi hala PKOS'ta belirsizliğini korumaktadır. 18-35 yaş aralığındaki kadınlar üzerinde 2 grup olarak yapılan çalışmada düşük glisemik indeksli diyet (mercimek, fasulye, bezelye, nohut) ve Terapötik Yaşam Tarzı Değişiklikleri şeklinde bir diyet müdahalesi uygulanmıştır. Katılımcılar enerji kısıtlaması yapılmadan 16 hafta boyunca izlenmiştir. Aylık olarak sağlık danışmanlığı gruplarına katılmışlar ve haftada 5 gün (45 dakika/gün) olmak üzere aerobik egzersiz yapmışlardır. Sağlıklı beslenme, PKOS bilgisi, aktif yaşam, sağlık hizmeti doyumu, müdahale ile ilgili deneyimler sonucu ağırlıklarında azalma olmuştur. Her iki müdahale de PKOS'lu kadınlarda, HRQoL skorları iyileşmiştir. Bu yüksek riskli popülasyonda psikolojik komplikasyonları da iyileştirmek için yaşam tarzı değişikliklerini hedef alan yeni araştırmalara ihtiyaç vardır[20].

Üreme Sağlığı için Sağlıklı Beslenme çalışması, infertilite yaşayan ve kilo vermek isteyen PKOS'lu çoğunlukla obez (BKİ 39.9±6.1) olan 18 kadın arasında yapılmıştır. Beden kitle indeksi (BKİ), diyet, fiziksel aktivite, yeme davranışları (kilo durumuyla ilişkili hem olumlu hem de olumsuz beslenme davranışlarını değerlendiren bir anket, önceki kilo kaybı araştırmalarında gösterilen yeme davranışlarının benimsendiğini gösteren puan (EBI) ve yemenin bilişsel ve davranışsal bileşenlerini değerlendiren Üç Faktörlü Yeme Anketi) ve yaşam doyumunu değerlendiren bir yaşam kalitesi (PKOSQ) endeksi), duygusal sağlık, vücut kıllarının varlığı, kısırlık, kilo ve adet problemler gibi çeşitli belirteçler başlangıçta ölçülmüştür. Karşılaştırma grubu olarak aşırı kilolu PKOS olmayan kadınlar (n= 28) seçilmiştir. Katılımcıların alışılmış diyetleri yağ ve doymuş yağdan yüksek, posa, tam tahıllı yiyecekler, folat ve demir bakımından düşüktür. Sonuçlar kilolu PKOS hastalarının yeme davranışları açısından sağlıksız besin alımı (özellikle tam tahıllar, lif, demirden yetersiz) nedeniyle infertilite ile ilişkili bulunmuştur[21].

C vitamini ile tedavi edilen Wistar ratlarında; polikistik overe neden olan dehidroepiandrosteronun (DHEA) yumurtalıktaki metabolik değişiklik mekanizmasının araştırılmasına yönelik bir çalışma yapılmıştır.

Sonuç olarak bu çalışma C vitamininin antioksidan ve antiapoptotik mekanizmalarıyla Wistar ratlarında DHEA'nın neden olduğu polikistik yumurtalığa karşı koruyucu bir rol oynadığını göstermektedir[22].

D vitamini eksikliği olan kırk PKOS hastası üzerinde randomize kontrollü bir çalışma yapılmıştır. Çalışmanın amacı, kalsiyum ve D vitamini takviyelerinin metformin ile birleştirilmesinin adet siklus anormallikleri, gonadotropinler ve insülin benzeri büyüme faktörü-1 (IGF-1) sistemi üzerinde etkisini araştırmaktır. Katılımcılar Metformin (1500 mg / günlük) kullanan plasebo grubu ve metformine ek olarak 25-OH (vitamin D <30 ng/ml), kalsiyum (1000 mg /günlük), D3 vitamini (6000 IU / günlük) alan grup olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Çalışma 8 hafta sürmüştür. Adet döngüsü düzensizliğinde metformin-plasebo grubu ve metformin-kalsiyum-D vitamini grubundaki hastalar için sırasıyla %38,5 ve %58,8'inde bir gelişme saptanmıştır. Fakat değişim sadece takviye grubunda istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bununla birlikte, gonadotropin seviyelerinde (LH, FSH ve LH / FSH oranı) ve serum insülin benzeri büyüme faktörü-1 (IGF-1) sistemi parametrelerinde iki grup arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Sonuç olarak; kalsiyum ve D vitamini takviyeleri, D vitamini eksikliği / yetersizliğinde adet döngüsü anormalliklerinin düzenlenmesi üzerinde metformin etkisini destekleyebilir. Ancak bu etki gonadotropinler veya IGF-1 sisteminde herhangi bir önemli değişiklik ile ilişkili değildir. PKOS tedavisinde kalsiyum ve vitamin takviyelerinin olası rolü bulunmaktadır. Fakat bu mekanizmayı belirlemek için daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır[23].

Başka bir çalışmada, PKOS'lu 210 kadın tarafından aktivite seviyelerinin, enerji ve besin alımlarının ve diyetin glisemik indeksinin (GI) hesaplanması için 7 günlük yiyecek ve aktivite günlüğü anketi doldurulmuştur. Ortalama beden kitle indeksi (BKİ) 27.4 kg/m^2'dir ve PKOS'lu kadınların %53'ünün BKİ >25 kg/m^2'dir. Fazla kilolu kadınların yaklaşık yarısı kilo kaybı için yeterli düzeyde fiziksel aktivite yapmamaktadır. Kadınların çoğunluğu (%74,2) günde en az 30 dakika orta şiddette fiziksel aktivite yaptıklarını bildirmiştir. İdeal BKİ aralığında olan kadınların obez kadınlara kıyasla orta şiddette fiziksel aktivitede çok daha fazla zaman harcadıkları görülmüştür. Daha sık yemek yeme bölümleri ve daha düşük bir BKİ arasında anlamlı fark bulunamamıştır. Ortalama enerjinin %38'i yağlardan (enerjinin %12' doymuş yağdan) gelmektedir. PKOS'lu kadınların %68'i günlük alınan enerjinin %35'ten fazlasını yağlardan almaktadır. Aynı zamanda PKOS'lu kadınların diyetlerinde yağdan gelen enerji yüzdeleri daha yüksek iken, karbonhidrattan gelen enerji yüzdeleri daha düşük bulunmuştur.

Ayrıca diyet GI değeri PKOS'lu obez kadınlarda PKOS'lu obez olmayan kadınlara göre yüksektir[23]. PKOS'lu kadınların çoğu, hastalıkların önlemesi ve optimize semptom yönetimi için gerekli olan fiziksel aktivite düzeyini ve diyet alımlarını gerçekleştirememektedir. Tüketilen yağın kalitesine, miktarına ve karbonhidrat modifikasyonuna odaklanılmalıdır. Doymuş yağ miktarı azaltılarak tekli doymamış ve çoklu doymamış yağın daha dengeli alınması gerekmektedir. PKOS popülasyonunda diyetsel GI'nın rolü konusunda daha ayrıntılı araştırmalara ihtiyaç vardır[24].

Omega-3 (N-3) çoklu doymamış yağ asitlerinin (PUFA) PKOS'lu kadınlarda; anti-obezite, glisemik ve hormonal homeostaz, antiinflamatuar, adipokin üretiminin düzenlenmesi ve endotel fonksiyonunun arttırılması da dahil olmak üzere yararlı etkilerini gösterebilecekleri çoklu mekanizmalar vardır. Bu konuda yapılan çalışmalar umut vericidir[25].

N-3 ve obezite ilişkisini araştıran bir çalışmada 6 ay boyunca günlük 1500 mg omega 3 alımının BKİ de önemli ölçüde azalma sağladığı bulunmuştur[26]. Başka bir çalışmada 6 ay boyunca 2 g/gün omega-3 tüketiminin bel çevresinde kontrol grubuna göre önemli derecede düşüş olduğu gözlenmiştir[27]. Aterosklerozu olan diyabet hastaları üzerinde yapılan çalışmada 12 ay boyunca 300 mg sarpogrelat veya 1800 mg EPA verilmiştir. Uygulama sonrasında BKİ de önemli ölçüde azalma olmuştur. Yapılan çalışmaların çoğu obezite üzerinde n-3 PUFA takviyesinin olumlu etkisi olduğunu göstermiştir[28].

N-3 ve insülin direnci arasındaki ilişkiyi araştıran bir çalışmada PKOS'lu obez hastaların %75 inde ve obez olmayanların ise %30'unda insülin direncinin olduğu bulunmuştur. Obez PKOS hastalarında artmış bazal insülin sekrosyon oranları gözlenmiştir. Önceki çalışmalar ağırlık kaybından sonra insülin direncinde düzelmelerin olduğunu göstermiştir. Metabolik ve üreme homeastazında önemli rahatsızlıklara yol açan insülin direncinin iyileştirilmesi PKOS patagonesizinde önemli rol oynamaktadır[25]. Oner ve Muderris'in (2013) çalışmasında, 6 ay boyunca omega-3 tüketiminin insülin seviyelerinde önemli ölçüde azalmayı sağladığı, fakat glikoz seviyelerinde ve HOMA indeksinde önemli bir değişiklik olmadığı bildirilmiştir[26]. 30 katılımcının 12 hafta boyunca 2 g/gün balık yağı (omega-3 yağ asidi) tükettiği bir çalışmada; kantitatif insülin duyarlılık kontrol endeksinde, serum insülin seviyelerinde ve HOMA-IR anlamlı bir artış gözlenmiştir[29].

PKOS proinflamatuar duruma katkıda bulunmasının moleküler seviye inflamasyonu ile insülin direnci arasındaki ilişkiden kaynaklandığı bildirilmiştir. Ayrıca PKOS'ta dolaşımdaki birkaç aterojenik inflamatuar modülatörde yükselmeler vardır.

Birçok hücre kültürü ve hayvan raporunda, EPA/DHA'nın, tümör nekroz faktörü (TNF-a), interlökin (IL-6,IL-1) gibi inflamatuar belirteçlerin oluşumunu azaltabildiği bildirilmiştir. Bu durum n-3 yağ asitlerinin inflamatuar hücrelerde gen ekspresyonunu kontrol ettiğini göstermektedir[25]. Bir çalışmada 3 g/gün balık yağından alınan omega-3 ve 50000 IU D vitaminin serum C reaktif proteinini azalttığı ve IL-1'in gen ekspresyonunda regülasyonu sağladığı görülmüştür[30].

Adipokin değişikliğinin PKOS'un spesifik bir komplikasyonu ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. N-3, adipositlerin salgılama aktivitesini normalleştirir. Aynı zamanda iskelet kası ve karaciğerdeki adiponektin aracılı insülin duyarlılığını arttırır. N-3'ün adipokin seviyelerindeki etkisi diyet bileşimi ile kişilerin fizyolojik ve metabolik durumuna bağlıdır[25].

N-3'ün PKOS hastalarında lipid metabolizması üzerine etkilerini araştıran çalışmalar sınırlıdır. Ancak, birkaç çalışmada diğer metabolik bozukluklarda N-3 desteğinden sonra lipit regülasyonunun iyileştiği bildirilmiştir[25]. Bir çalışmada N-3 yağ asitlerinin hepatik steatozlu PKOS'lu kadınlarda hepatik yağda azalmaya neden olduğu bulunmuştur. Başka bir çalışma, N-3 yağ asitleri takviyesinin HDL-C de anlamlı bir artış sağladığını ve TC, LDL-C ve TG düzeylerinde ise anlamlı bir düşüşün olduğunu göstermiştir[31]. 12 hafta boyunca omega-3 yağ asitleri ve E vitamini suplementasyonu kullanan PKOS hastalarında VLDL, total, LDL ve total / HDL-kolesterol düzeylerinde anlamlı bir azalma olmuştur[32].

2018 yılında PKOS'lu kadınlarda endotel disfonksiyon üzerine yapılan bir çalışmada 12 hafta boyunca alınan N-3 ve E vitamini desteğinden sonra endotel kalınlaşmada anlamlı bir düşüşün olduğu belirtilmiştir[33].

Hiperandrojenizm PKOS'un temel özelliklerindendir. Bu durum hiperinsülinemi, insülin direnci ile hipofiz bezi tarafından aşırı salgılanan LH hormonu ile ilişkidir. İnsülinin hirşutizm ile sonuçlanan yüksek androjen üretimini azalttığı çalışmalarla bulunmuştur[25]. 12 hafta boyunca D vitamini ve N-3 yağ asidinin (her 2 haftada bir 50.000 IU D vitamini ve balık yağından alınan 2000 mg / gün N-3 yağ asidi) birlikte takviye edilmesinden sonra toplam serum testosteron seviyesinin azaldığı ortaya konmuştur. Başka bir çalışmada, PKOS'lu kadınlarda 12 hafta boyunca keten tohumu yağından alınan omega-3 yağ asitleriyle birlikte E vitamini desteğinin serum total testosteron ve serbest testosteronda önemli azalmalara neden olduğu bulunmuştur[30]. Başka bir çalışmada 6 ay boyunca günlük 1.500 mg omega-3 ile tedavi edilen katılımcılarda; serum LH ve testosteron düzeyleri azalmış ve cinsiyet hormonu bağlayıcı globulin düzeyleri ise anlamlı olarak artmıştır[26].

31 PKOS hastası 6 hafta boyunca günde 31 g toplam yağ içeren ceviz veya badem tüketmiştir. Ceviz tüketimi seks hormonu bağlayıcı globulini arttırırken, badem tüketimi serbest androjen indeksini düşürmüştür[34].

N-3' ün infertil PKOS hastalarında kullanımı daha önceki çalışmalarda araştırılmamıştır. Bu nedenle PKOS ile indüklenen kısırlık tedavisinde N-3'ün rolünü değerlendirmek amacıyla daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır[25].

2016 yılında yapılan bir çalışmada hiçbir uygulama yapılmayan Kontrol (K) grubu, Yüksek Fruktoz (HF) grubu ve dehidroepiandrosteron (DHEA) enjekte edilen Hormon (H) grubu over yapıları karşılaştırılmıştır. Hücre içi sitoplazmik yapılar, özel proteinler içeren fosfolipid yapıda bir tabaka ile çevrilidirler. Bu özel proteinlerden biri olan perilipin (PLIN) lipid yıkımını engelleyip, lipid birikimini teşvik etmektedir. Bu bilgiler ışığında, yüksek fruktoz içerikli beslenmenin, PLIN2 ve PLIN3 expresyonlarında meydana gelecek değişiklikler üzerinden PCOS gelişimine neden olabileceği düşünülmektedir. Sonuç olarak, HF ve Hormon gruplarına ait over kesitlerinde PKOS ile uyumlu artmış folikül gelişimi ve atretik folikül yapılarının izlenmesi, PLIN2 ve PLIN3 ekspresyonlarının bu iki grupta da kontrol grubuna göre yüksek olması, progesteron ve LH seviyelerinin PKOS'lu kadınlarda gözlenen hormonal değişiklikler ile benzerlik göstermesi yüksek fruktoz içeren diyetle beslenmenin PKOS gelişimini artırabileceği hipotezini güçlendirmiştir[35].

2019 yılında yapılmış ve bu konuda ilk olduğu düşünülen bir çalışmada; metobolik sendromu olan ve olmayan PKOS'lu kadınların kanlarındaki oksidatif stres göstergeleri ve bunların lipidlerle ilişkileri sağlıklı kadınlarla karşılaştırılmıştır. 55'i metabolik sendromlu (MS) 205 PKOS hastası ve 65 sağlıklı kadın (kontrol grubu) 3 ay süren çalışmaya katılmıştır. Önemli bir oksidatif gösterge olan Malondialdehit (MDA) ile antioksidan göstergeleri olan süperoksit dismutaz (SOD), total antioksidan aktivite (TAA), C vitamini (VC), E vitamini (VE) ve retinol (RET) değerlendirilmiştir. SOD, TAA, VE ve RET değerleri PKOS ve PKOS+ MS grubunda daha düşük bulunurken, MDA kontrol grubuna göre yüksek bulunmuştur. PKOS + MS grubunda SOD, VE ve RET en düşüktür. Bu nedenle, bu gruptaki hastalar en yüksek oksidatif stres seviyelerine, en düşük antioksidan kapasiteye sahiptir. SOD ve TAA, PKOS + MS grubundaki trigliseritlerin (TG) ve LDL-C artışıyla artmış, ancak HDL-C' ye bir etkisi olmamıştır. Üç gruptaki farklı oksidatif stres ekspresyonu ve SOD'un kontrol grubundan PCOS grubuna, PKOS grubundan da PKOS + MS grubuna doğru düşüşünü, TG artışı ile ilişkilendirilmiştir.

MS, PKOS'lu hastalarda oksidatif stres sürecini hızlandırabilir ve antioksidan kapasiteyi azaltabilir. MS'li PKOS'ta antioksidan kapasitenin azalması, artmış TG ve LDL-C ile ilişkilidir[36].

18-35 yaş aralığındaki 68 PKOS'lu hasta ile 60 sağlıklı kadın üzerinde yapılan bir çalışmada vücut bileşimleri değerlendirilmiştir. PKOS'lu kadınların %53'ü sarkopenik obez olarak sınıflandırılmıştır. PKOS'lu kadınların ortalama apendiküler iskelet kası kütlesi (%23.8), kontrol grubuna (%30.4) göre anlamlı olarak düşük bulunmuştur. Sonuç olarak; PKOS'lu kadınlarda insülin direnci ve inflamasyonla ilişkili olan sarkopenik obezite prevalansı yüksektir[37].

Bir polialkol olan inositol, B grubu vitaminler içerisinde yer alır. Besinsel kaynakları, yumurta sarısı, et, süt, buğday embriyosu, turunçgiller, kuru maya ve bazı enerji içecekleridir. Biyolojik yönden aktif olan formu Myo-inositoldür (MI). Son dönemde MI molekülünün bir prebiyotik olduğu düşünülmektedir. Metabolik olarak MI'den daha az aktif olan D-chiro inositolun (DCI) ise insülin sinyal transdüksiyonunda görev aldığı için insülin direnci ve diyabet gibi hiperinsülinemi durumlarında olumlu etkisi bulunmaktadır. PKOS tedavisinde inositolün insülin direnci üzerinde olumlu etkileri belirlenmiştir. PKOS'ta inositolun etkisini araştıran bir çalışmada; DCI alan PKOS'lu kadınlarda serbest ve total kolesterol düzeylerinin ve kan basınçlarının daha düşük, ovulasyon sıklığının ise daha yüksek oranda olduğu bildirilmiştir. La Marca ve arkadaşları tarafından yapılan retrospektif kohort çalışmada, düzensiz menstrual siklus ve anormal uterin kanaması olan 47 kişi araştırmaya dahil edilmiştir. Bu kişilere 1000-1500 mg DCI uygulanmış, bireylerin beden kütle indeksi (BKİ), menstruasyon düzeni, insülin direnci (HOMA), luteinize hormon (LH) ve testesteron düzeyleri değerlendirilmiştir. DCI uygulaması ile hiperandrojenemi olan kişilerin sayısında anlamlı bir düşüş saptanmıştır. HOMA değerinde özellikle 12 aydan daha uzun süre kullanımda anlamlı bir düşüş gözlenmiştir. İstatistiksel yönden anlamlı olmamakla birlikte insülin direnci olan kişi sayısının azaldığı, BKİ değerlerinde bir düşüşün olduğu, oligomenore ve amenore durumlarında düzelme olduğu bildirilmiştir. İnsülin direnci olan 47 PKOS'lu kadın üzerinde yapılan bir diğer çalışmada, 3 ay süreyle 4 g MI+ 400 mcg folik asit verilmiştir. Çalışmada MI alımının insülin duyarlılığını artırdığı, vücut ağırlığı kontrolü ve over aktivitesinde olumlu etkiye sahip olduğu gösterilmiştir[38].

SONUÇ VE ÖNERİLER

PKOS dünyada sıklığı giderek artan, üreme çağındaki kadınları etkileyen, endokrin ve metabolik bir hastalıktır. PKOS tan kaynaklanan hormonal ve metabolik sorunlarla birlikte uzun dönemde diyabet, kardiyovasküler hastalıklar ve kanser gibi önemli sağlık sorunları da ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden, PKOS tedavisinde multidisipliner bir yaklaşım benimsenmelidir.

PKOS'ta en sık kullanılan tedavi yöntemi, hastalığa eşlik eden obezite, insülin direnci ve dislipidemi gibi komplikasyonların düzeltilmesini sağlayan ilaç tedavileridir.

PKOS'ta sıklıkla görülen obezite, insülin direncine, diyabete ve metabolik sendroma neden olmaktadır[11]. Obezitenin diyet tedavisinde, ağırlık kaybının sağlanması, abdominal yağ dokusunun azaltılması ve dolayısıyla aşırı androjen ve insülin salınımının baskılanması amacıyla enerji ve makro besin öğelerinin kısıtlanması gerekmektedir. Bu hasta grubu için bir konsensus raporu bulunmamasına rağmen bu konuda çalışan araştırmacıların önerileri benzerlik göstermektedir. Bu kapsamda PKOS'lu hastalar için diyet önerileri, düşük yağ (toplam enerjinin ≤ %30) düşük doymuş yağ asidi (toplam enerjinin ≤ %10), orta düzeyde protein (yaklaşık %15) ve karbonhidrat (yaklaşık %55) ile yüksek posa alımını içermektedir.

Yaşam tarzı değişikliği yaklaşımında; yeterli ve dengeli beslenme, düzenli fiziksel aktivite, ağırlık kaybı ve ağırlık kaybının korunması, sosyal destek, davranış modifikasyonu ve stres yönetimini de içeren psikolojik stratejiler büyük önem taşır[39].

PKOS'lu kadınların kanlarındaki oksidatif stres göstergeleri arttığı için antioksidanlar kısa vadede menstrüal siklus, uzun vadede de kardiyovasküler hastalıklar ile ilişkilidir[36]. Dolayısıyla A, E ve C vitamininin hem menstrüal siklusun iyileştirilmesinde hem de kan lipitlerinin iyileştirilmesindeki rolü çok önemlidir.

PKOS'ta dolaşımdaki inflamatuar mediatörler artmaktadır. Antiinflamatuar etkisi nedeniyle omega-3 yağ asidinin tedavi programında kullanılması yarar sağlamaktadır. PKOS'lu kadınlar üzerinde Omega-3 takviyelerinin etkisini araştıran çalışmalar, metabolik göstergelerde ve insülin direnci, dislipidemi, hiperandrojenizm gibi birçok komplikasyon ve komorbiditelerde iyileşmenin olduğunu bildirmişlerdir[25]. Hastaların diyetlerinde omega-3 yağ asidinden zengin besinlere yer verilmelidir.

PKOS tedavisinde tek başına ilaç tedavisi yeterli olmamakta ve tıbbi beslenme tedavisi büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, multidisipliner bir yaklaşımla PKOS ve eşlik eden komplikasyonlar göz ününde bulundurularak uygun bir diyet planlanmalı ve hastalara beslenme eğitimi verilerek rutin kontrolleri yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Aydos A, Öztemur Y, Gür-Dedeoğlu B. Polikistik over sendromu ve moleküler yaklaşımlar. Turk Hij Den Biyol Derg, 2016; 73(1): 81-8.
2. MARSH K., BRAND-MILLER J. (2005). The Optimal Diet for Women With Polycystic Ovary Syndrome. J Nutr British. 94: 154–165.
3. AZZIZ R. (2007). Polycystic Ovary Syndrome Current Concepts On Pathogenesis and Clinical Care: Chair, Dept. of OB/Gyn, and Director, Center for Androgen Related Disorders Cedars-Sinai Medical Center Professor, Depts. of OB/Gyn, Medicine, The David Gaffen School of Medicine at UCLA, Los Angles, California, USA. 1-129.
4. Turkiye Klinikleri J Surg Med Sci. 2007;3(22):1-5
5. August 15, 2003 / Volume 68, Number 4 Amerıcan Famıly Physıcıan 697. Sayfa
6. Amato P, Simpson JL. The genetics of polycystic ovary syndrome. Best Pract Res Clin Obstet Gynaecol, 2004; 18(5): 707–18. doi:10.1016/j. bpobgyn.2004.05.002.
7. Huang A, Brennan K, Azziz R. Prevalence of hyperandrogenemia in the polycystic ovary syndrome diagnosed by the National Institutes of Health 1990 criteria. Fertil Steril, 2010; 93(6): 1938–41. doi:10.1016/j.fertnstert.2008.12.138.
8. Rotterdam ESHRE/ASRM-Sponsored PCOS Consensus Workshop Group. Revised 2003 consensus on diagnostic criteria and long-term health risks related to polycystic ovary syndrome. Fertil Steril, 2004; 81(1): 19–25. doi:10.1016/j.
9. Azziz R, Carmina E, Dewailly D, Diamanti-Kandarakis E, Escobar-Morreale HF, Futterweit W,et al. The Androgen Excess and PCOS Society criteria for the polycystic ovary syndrome: the complete task force report. Fertil Steril, 2009; 91(2): 456–88. doi:10.1016/j.fertnstert.2008.06.035. fertnstert.2003.10.004.
10. Goodarzi MO, Azziz R. Diagnosis, epidemiology, and genetics of the polycystic ovary syndrome. Best Pract Res Clin Endocrinol Metab, 2006; 20(2): 193–205. doi:10.1016/j.beem.2006.02.005.
11. Medical progress Polycystic Ovary Syndrome David A. Ehrmann, M.D N Engl J Med 2005;352:1223-36
12. Trivax B, Azziz R. Diagnosis of polycystic ovary syndrome. Clin Obstet Gynecol, 2007; 50(1): 168–77. doi:10.1097/GRF.0b013e31802f351b.
13. Daniilidis A, Dinas K. Long term health consequences of polycystic ovarian syndrome: a review analysis. Hippokratia, 2009; 13(2): 90–2.
14. Gambineri A, Pelusi C, Vicennati V, Pagotto U, Pasquali R. Obesity and the polycystic ovary syndrome. Int J Obes Relat Metab Disord, 2002; 26(7): 883–96. doi:10.1038/sj.ijo.0801994.
15. Barry JA, Azizia MM, Hardiman PJ. Risk of endometrial, ovarian and breast cancer in women with polycystic ovary syndrome: a systematic review and meta-analysis. Hum Reprod Update, 2014; 20(5): 748–58. doi:10.1093/humupd/ dmu012.
16. Aydos A, Öztemur Y, Gür-Dedeoğlu B. Polikistik over sendromu ve moleküler yaklaşımlar. Turk Hij Den Biyol Derg, 2016; 73(1): 81-8.
17. McFarland C. Treating polycystic ovary syndrome and infertility. MCN Am J Matern Child Nurs, 2012; 37(2): 116–21. doi:10.1097/ NMC.0b013e31824239ce.
18. Tang T, Lord JM, Norman RJ, Yasmin E, Balen AH. Insulin-sensitising drugs (metformin, rosiglitazone, pioglitazone, D-chiro-inositol) for women with polycystic ovary syndrome, oligo amenorrhoea and subfertility. Cochrane database Syst Rev, 2012; 5(5): CD003053. doi:10.1002/14651858.CD003053. pub5

19. Legro RS, Arslanian SA, Ehrmann DA, et al.; Endocrine Society. Diagnosis and treatment of polycystic ovary syndrome: an Endocrine Society clinical practice guideline. J Clin Endocrinol Metab. 2013;98(12):4565-4592.
20. Maryam Kazemia,b , Laura E. McBreairtya , Gordon A. Zelloa , Roger A. Piersonc , Julianne J. Gordond , Shani B. Serraoc, Philip D. Chilibeckd and Donna R. Chizenc A pulse-based diet and the Therapeutic Lifestyle Changes diet in combination with health counseling and exercise improve health-related quality of life in women with polycystic ovary syndrome: Secondary analysis of a randomized controlled trial https://doi.org/10.1080/0167482X.2019.1666820
21. Dietary intake, eating behaviors, and quality of life in women with polycystic ovary syndrome who are trying to conceive Gabrıelle Turner-Mcgrıevy , Charıs R. Davıdson & Deborah L. Bıllıngs Doı: 10.3109/14647273.2014.922704
22. Vitamin C suppresses ovarian pathophysiology in experimentalpolycystic ovarian syndromeOlugbemi T. Olaniyana,∗, Adebayo Femib, Gambo Iliyab, Dare Ayobamib, Elvis Godamc,Eweoya Olugbengad, Okoli Bamidelee, Pratap Chand Mali https://doi.org/10.1016/j.pathophys.2019.08.003 0928-4680/© 2019 Elsevier B.V. All rights reserved.
23. *Clinical Study* Effect of Calcium and Vitamin D Supplements as an Adjuvant Therapy to Metformin on Menstrual Cycle Abnormalities, Hormonal Profile, and IGF-1 System in Polycystic Ovary Syndrome Patients: A Randomized, Placebo-Controlled Clinical Trial Sally Kadoura , Marwan Alhalabi , and Abdul Hakim Nattouf Hindawi Advances in Pharmacological Sciences Volume 2019, Article ID 9680390, 10 pages https://doi.org/10.1155/2019/9680390
24. S Barr , K Hart , S Reeves , K Sharp and YM Jeanes Habitual dietary intake, eating pattern and physical activity of women with polycystic ovary syndrome European Journal of Clinical Nutrition (2011) 65, 1126–1132; doi:10.1038/ejcn.2011.81; published online 1 June 2011
25. Mina Salek, Cain C. T. Clark, Mohsen Taghizadeh, Sadegh Jafarnejad. N-3 Fatty Acıds As Preventıve And Therapeutıc Agents In Attenuatıng Pcos Complıcatıons. EXCLI Journal 2019;18:558-575 – ISSN 1611-2156 Received: June 14, 2019, accepted: July 23, 2019, published: July 25, 2019. http://dx.doi.org/10.17179/excli2019-1534
26. Oner G, Muderris II. Efficacy of omega-3 in the treatment of polycystic ovary syndrome. J Obstet Gynaecol. 2013;33:289-91.
27. Khani B, Mardanian F, Fesharaki SJ. Omega-3 supplementation effects on polycystic ovary syndrome symptoms and metabolic syndrome. J Res Med Sci. 2017;22:64
28. Nomura S, Taniura T, Shouzu A, Omoto S, Suzuki M, Okuda Y, et al. Effects of sarpogrelate, eicosapentaenoic acid and pitavastatin on arterioslcerosis obliterans-related biomarkers in patients with type 2 diabetes (SAREPITASO study). Vasc Health Risk Manag.2018;14:225-32.
29. Amini M, Bahmani F, Foroozanfard F, Vahedpoor Z, Ghaderi A, Taghizadeh M, et al. The effects of fish oil omega-3 fatty acid supplementation on mental health parameters and metabolic status of patients with polycystic ovary syndrome: a randomized, double-blind, placebo-controlled trial. J Psychosom Obstet Gynaecol. 2018;epub ahead of print.
30. Jamilian M, Samimi M, Mirhosseini N, Afshar Ebrahimi F, Aghadavod E, Talaee R, et al. The influences of vitamin D and omega-3 co-supplementation on clinical, metabolic and genetic parameters in women with polycystic ovary syndrome. J Affect Disord. 2018;238:32-8.

31. Mohammadi E, Rafraf M, Farzadi L, Asghari- Jafarabadi M, Sabour S. Effects of omega-3 fatty acids supplementation on serum adiponectin levels and some metabolic risk factors in women with polycystic ovary syndrome. Asia Pac J Clin Nutr. 2012;21:511-8.
32. Rahmani E, Samimi M, Ebrahimi FA, Foroozanfard F, Ahmadi S, Rahimi M, et al. The effects of omega-3 fatty acids and vitamin E co-supplementation on gene expression of lipoprotein(a) and oxidized low-density lipoprotein, lipid profiles and biomarkers of oxidative stress in patients with polycystic ovary syndrome. Mol Cell Endocrinol. 2017; 439:247-55.
33. Talari HR, Poladchang S, Hamidian Y, Samimi M, Gilasi HR, Ebrahimi FA, et al. The effects of omega-3 and vitamin e co-supplementation on carotid intimamedia thickness and inflammatory factors in patients with polycystic ovary syndrome. Oman Med J. 2018; 33:473-9.
34. Kalgaonkar S, Almario RU, Gurusinghe D, Garamendi EM, Buchan W, Kim K, et al. Differential effects of walnuts vs almonds on improving metabolic and endocrine parameters in PCOS. Eur J Clin Nutr. 2011;65:386-93
35. İlknur Keskin, Nejda Bedri Yüksek Fruktoz İçerikli Beslenmenin Overlerde Perilipin Ekspresyonu ve Polikistik Over Gelişimi İle İlişkisi Zeynep Kamil Tıp Bülteni 2016;47:4; 106-110 Cilt: 47 Yıl: 2016 Sayı:4
36. Husheng Wang, Xiangyan Ruan, Yanglu Li, Jiaojiao Cheng, Alfred O. Mueck, Oxidative Stress İndicators İn Chinese Women With Pcos And Correlation With Features Of Metabolic Syndrome And Dependency On Lipid Patterns Archives Of Gynecology And Obstetrics Https://Doi.Org/10.1007/S00404-019-05305-7
37. Laura E. Mcbreairty, Philip D. Chilibeck, Julianne J. Gordon, Donna R. Chizen And Gordon A. Zello. Polycystic Ovary Syndrome İs A Risk Factor For Sarcopenic Obesity: A Case Control Study Mcbreairty Et Al. BMC Endocrine Disorders (2019) 19:70 Https://Doi.Org/10.1186/S12902-019-0381-4
38. Kübra Işgın, Aylin Ayaz Polikistik Over Sendromu Tedavisinde İnositol Desteği Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, Ankara, Türkiye. Beslenme ve Diyetetik Dergisi 2015:43(1):71-77
39. Freedman, M. R., King, J., & Kennedy, E. Popular diets: a scientific review. (2001).

AN OVERVIEW: BRIDGING THE GAP BETWEEN MIKHAIL BAKHTIN, FEMINISM, HUMOUR, AND VIRGINIA WOOLF

Dr. Victoria Bilge YILMAZ
Ankara Yıldırım Beyazıt University, School of Foreign Languages

INTRODUCTION

Feminism has been a major field for many years and Virginia Woolf has become one of the representatives of the supreme authorities in this field. Being one of the major English authors of the 20th century, she contributed substantially to the heritage of world literature. Her works are profoundly permeated with the notion of women's condition in a patriarchal world where they are suppressed and restricted in many ways. Mikhail Bakhtin, Russian philosopher, literary critic and scholar, was a great figure in language, literary theory, and ethics. He influenced many major authors from various fields. Although Bakhtin's many works have been greatly influential in many fields, his *Rabelais and His World* and *Problems of Dostoevsky's Poetics* will be the main focus of this study. This study brings these two figures together in terms of feminism, carnival, and humour.

Before moving on with an overview of Bakhtin's concepts and Woolf's fiction, it is useful to see the link between Bakhtin and Woolf in terms of humour. Bakhtinian carnival sense of the world is a humorous attitude to life and to everything serious that takes part in ordinary life. Virginia Woolf also appropriates a humorous attitude to life. As remembered by her contemporaries, Woolf was an amusing woman. Heilbrun states that "for those who remember her – and it is the saddest of ironies – the memory is of gaiety" (132). In Vita Sackville-West's words, "the enormous sense of fun she had, the rollicking enjoyment she got out of easy things" (qtd. in Heilbrun, 132). Woolf's fiction, too, notwithstanding her dealing with serious subject matter, is replete with humour. Michelle Barrett states that Woolf advocated forgetfulness of the conditions that might arouse anger during the process of creating fiction, and was sure that it is important "for the artist to stay serene and keep a sense of humour" (20). Barrett also claims that humour plays an important role in Woolf's aesthetic principles; Woolf presents the serious subject matter "with humour or irony" (21). Judy Little discusses Woolf's use of humour in her fiction, too. She links Woolf's humour to the notion of liminal space. She claims that when authors express liminal experience they write in the mode of comedy. "Comedy derives many of its characteristic motifs from the ritual practices belonging to 'liminality'" (2). In this sense, according to Little, Woolf's fiction can be analysed in terms of comedy and liminality.

She links Woolf's "comic fiction" (7) with its liminality and comedy to feminism. "Feminism is indeed a major presence in the comedy of this writer" (Little, 23). Yet, neither Barrett nor Little approaches Woolf's humour and its relationship to her feminist agenda from a Bakhtinian perspective.

Diologism and Feminism

Analysing Bakhtin's theories in terms of feminist viewpoint makes it possible to examine Woolf's fiction in terms of Bakhtinian framework. Bakhtin's works do not focus on women's problems; however, some of his concepts can easily be implemented in a feminist analysis. One of these concepts is his concept of dialogism. Bakhtin states that the "entire life of language, in any area of its use . . . is permeated with dialogic relationship" (1984a, 183). Any utterance is an arena for the meeting of voices or discourses of two or more people. Bakhtin's term for each voice with its own discourse is *ideologeme* (1981, 333). Any statement has an affirmation or a negation of another's statement. In this respect, every statement has a dialogic nature because it encompasses two or more discourses. In this way, Bakhtin elaborates on polyphony in a novel, "*a plurality of independent and unmerged voices and consciousnesses*" (1984a, 6). None of these voices dominates the others. Under the light of this concept, some critics claim that it is possible to see dialogism in light of feminism. As Keith Booker states, Bakhtin's "theories of dialogism lend themselves to a critique of the kind of authoritarian discourse often associated with the patriarchal tradition" (163). So Bakhtin's notion of dialogism can be used in an analysis and criticism of a patriarchal discourse. Dale Bauer, another seminal critic in Bakhtin's studies, says that Bakhtin does not touch upon any gender issues in his works (xiii); yet, she also recognizes Bakhtin's oeuvre as a possible ground on which feminist issues can be positioned: "Bakhtin's social theory of utterance is congenial to a feminist approach to the normative discursive practices of patriarchal culture, which feminism would subvert" (Bauer, xiii). What she means by social theory of utterance is Bakhtin's analysis of the dialogic structure of language; i.e. his conceptualisation of dialogism.

Bauer sees Bakhtin's dialogism as a theory which can be employed in feminist literary criticism. She analyses various literary texts by bringing "female voices," which are usually subdued to the authoritative voice, into dialogue with the voices of the authoritative discourse. In this way, the female voice gains a chance to assert its own value among the other voices. And Bauer sees Bakhtin's theory as a solid ground for this aim because it shatters the idea that there is an authoritative voice in a text to which the other voices are subordinated. Bauer claims that

"Bakhtin offers us a way to move beyond this question of inscription in language as a totalizing regime since language can never be completely totalizing; he theorizes a way to make the dominant (authoritative) languages into internally persuasive (resisting) ones" (xii). Bakhtin's theory, thus, relegates the authoritative voice to the level of the other voices; all voices become equal. In this vein, Bauer sees language not as a "prison house," but as the production of "eruptions of force which do not always follow the norms or conventions" (xiii).

Woolf's fiction and carnivalization

Another concept that can be borrowed from Bakhtin's works and adapted in a feminist discourse is the concept of the carnival. In Bakhtinian discourse, carnival is a manifestation of people's culture; culture that is not tainted by social norms or regulations. It is a culture that reflects people's instincts and desires which are usually repressed by social norms. According to Bakhtin, carnival is a period of time when people come together on a carnival square and entertain themselves. It is the time of "uninhabited pleasure-seeking, challenges to official culture and a celebration of the material, physical body" (Bagshaw, 84). *Carnivalized literature* or *carnivalization* is Bakhtin's term to refer to the presence of the carnival sense of the world in literary works (1984a, 107). Carnival as a ritual and carnival as a sense of the world are two different concepts in Bakhtin's works. Carnival is a ritual; and the carnival as a sense of the world is Bakhtin's way of perceiving life. Bakhtin sees carnival as a phenomenon that is beyond ritual; it is "carnival culture," which embraces "a particular way of looking at the world" (Platter, 7). Bakhtin sees carnival as a way of life and "carnivalized writing" as "writing which has taken the carnival spirit into itself and thus reproduces, within its own practice, the characteristic inversions, parodies and discrownings of carnival proper" (Dentith, 65). In other words, carnivalization is the translating of the carnival sense of the world into language. Similar to carnival as a ritual, carnivalization is an arena where two forces come together: the carnival spirit and the ideas that this spirit decrowns. "[C]arnivalization is a rejoinder to what had already been said and thus helps to develop further the dialogical substrate out of which new utterances will come" (Platter, 8).

Bauer's discussion of the connection between feminist concerns regarding gender hierarchy and carnival remains at the level of carnivalized discourse. She does not discuss Bakhtin's carnival as a physical space where women can escape, temporarily, from the oppressive world of patriarchy. So there occurs a gap in an attempt to bring Bakhtin's theory of the carnival into

feminist critical discourse. Woolf's fiction provides a background against which women's "participation in the carnival" – their suspension of the patriarchal precepts – can be observed. If viewed from as a general picture, Woolf's fiction can be analysed thus. Woolf's *The Voyage Out, To the Lighthouse* and *Flush* portray middle-class women and their attempt at redefining of the spaces they inhabit throughout their lives. They try to exit from the middle-class ideological confinement of their homes and enter into a space which is not shaped by the notions of the dominant patriarchal world. In this way, these novels provide the characters with a carnivalistic atmosphere where women and other characters experience something that is not conventional. Moreover, in *Orlando,* Woolf challenges the stable subjectivity by portraying ambivalent characters in terms of sex, gender and physical appearance. In this way, Bakhtin's concept of the grotesque is put under scrutiny. The concept of the grotesque is Bakhtin's one of the main elements in his discussion of the carnival. For Bakhtin the grotesque image depicts "a phenomenon in transformation" (1984b, 24). It is an image of becoming and change. That is why Bakhtin thinks that the grotesque images are seen as "ugly, monstrous, hideous" (1984b, 25) from a classical point of view. For Bakhtin the grotesque image embraces opposites: the old and the new, birth and death; so it is ambivalent. "One of the fundamental tendencies of the grotesque image of the body[1] is to show two bodies in one: the one giving birth and dying, the other conceived, generated, and born" (1984b, 26).

The scarcity of studies on Woolf's fiction in the light of Bakhtinian carnival is evident. Among these texts that engage in an analysis of Woolf's novels in this regard, a consensus seems to have been reached that *Orlando* is the most carnivalized novel among Woolf's works. *Orlando* is seen as gender subversive. Actually, Booker goes so far as to hold that "*Orlando,* by bringing gender so prominently into view, illuminates the feminist potential in Bakhtin's work" (163). Orlando's changeable sex and her/his transgression of gender categories make Booker notice "a great deal of transgressive potential in *Orlando*'s questioning of traditional notions of gender boundaries" (163) because the novel "refuses to settle within the categorical boundaries of gender" (164). What is more, in line with the subversion of gender notions, Booker claims that the novel unsettles the stable subjectivity of a person. "Woolf's book thus mounts a direct challenge to conventional notions of identity and to the hierarchies with which those notions are associated" (Booker, 164). In his work *Virginia Woolf* (2000) Linden Peach also

[1]Bakhtin's main preoccupation in the discussion of the grotesque is the exploration of the grotesque as bodily images.

acknowledges *Orlando* as a portrayal of "the world turning upside down" and as a "temporary opportunity . . . to subvert traditional hierarchies and to challenge authority" (139). Peach sees carnival as "a key image" (139) in the novel.

The novel has also been discussed in terms of its subversion of the notion of genre. According to Booker, who juxtaposes *Orlando* and Bakhtin's notion of the carnival in his chapter titled "What's the Difference?: The Carnivalization of Gender in Virginia Woolf's *Orlando*", Woolf's *Orlando* is defined as an "antigeneric" work. Booker states that "the prevalence of critical attempts to pin it [*Orlando*] down by labelling its genre" (166) is an evidence to the subversive potential of the novel genre. Each attempt attaches a different reading to the novel. The novel depicts how Woolf challenges the desire to classify and categorise. Booker links this challenge to feminist tendencies in Woolf's fiction. "After all, attempts at taxonomy and classification partake of exactly the sort of masculine drive toward totalizing systems that Woolf's book attacks and ridicules" (164). By defining Woolf's novel as antigeneric, Booker claims that it can be analysed in terms of Bakhtin's concept of the novel. He states that "genre subversion is . . . fundamental to Bakhtin's conception of the novel" (165). Bakhtin, according to Booker, sees novel as the main form in which genre subversion is possible. Thus, Booker argues that when a Bakhtinian approach is adopted, Woolf's novel is an "exemplary of the best features of the novel tradition" (167). The discussion of Woolf's novel in terms of its antigeneric qualities makes Booker juxtapose it with the Menippean satire, a genre Bakhtin dwells on in his works. Booker states that the novel includes "its serious as well as its comic elements" which is the feature of the Menippean satire (169). He also adds that *Orlando*'s fantastic elements, such as Orlando's magical change of sex, bring the novel closer to the Menippean satire (170).

According to Booker, the marginal position of the novel among other genres in the 19th century, as is also emphasized by Bakhtin, resembles the marginalization of women in society.

> Thus, if it is true that nineteenth-century society marginalized the novel in such a way as to associate it with the feminine, then it is also true that Bakhtin's attempts to ecuperate the novel have an interesting feminist potential, despite Bakhtin's own apparent lack of interest in gender issues. (Booker, 167)

Hence, according to what Booker states, the novel was seen as the form through which feminine experiences were expressed. In this way, the difference between the modes of expression of different genders occurs. While masculine experience was expressed through conventional

literary forms, the novel, as a new literary form, expressed the experience of the marginal layer of society. Similarly, according to Booker, Woolf felt an emergency to separate women's writing from the dominant writing system and "saw the novel as the genre within which these new forms and modes could be expected to develop" (165).

Suzan Harrison also thinks that a tendency to play with genres can be observed in Woolf's fiction. She claims that *To the Lighthouse* "function[s] as eleg[y] because [it is] autobiographical. Virginia Woolf in *To the Lighthouse* . . . re-create[s] [her] own parents through language in order to come to terms with [her] parents' deaths" (113). However, Harrison claims that because Woolf's novel includes "humour" and "laughter," it is not "pure elegy in the sense that Milton's 'Lycidas' or Shelley's 'Adonias' are" (115). For example, "'Time Passes,' with its stress on flux, change, and 'indeterminacy,' is almost pure carnival. Human tragedy is reduced to parenthetical statement, whereas human comedy in the character of Mrs. McNab cooperates with the forces of chaos and darkness" (117). As is indicated, Woolf's novel carnivalizes elegy by inserting comedy and laughter into it. Harrison claims that juxtaposition of laughter and elegy in a novel creates *carnival* because, she states, according to Bakhtin, "comic, parodic, irreverent qualities of the novel" pave the way for the sense of the carnival (116). Moreover, Harrison claims that elegy "in the traditional sense serves, as Bakhtin explains, to fix and distance its objects" (115). In Woolf's novel, in contrast, the objects of the elegy are not distanced; "rather, they are mocked as much as they are honored. Woolf reveals their absurdities along with their dignity" (Harrison, 117). For instance, Harrison claims that Lily's thinking about Mrs Ramsay and feeling her presence adds to the carnivalization of the novel: "within the carnivalized world of the novel, the dead do not stay dead, do not maintain their distance and fixity" (117). As Harrison states, the sense of the carnival erases the gaps between the living and the dead.

> Carnival transgresses boundaries between the living and the dead, between the stylized dignity of myth and the absurdities of everyday life, between comedy and tragedy. *To the Lighthouse* mocks while celebrating the dead, and thus calls into question the power of the parents, the power of death, the power of myth, and diminishes the distance of elegy. (Harrison, 118)

All these studies contribute to the discussion of Woolf's novels in terms of carnivalization. Yet, they do not encompass the whole possible range of carnivalistic elements in Woolf's fiction.

Booker's analysis of *Orlando* is an illuminating study. However, it does not address the full carnivalesque potential of the novel, especially that of grotesque imagery. In this way, this study will benefit from Booker's in-depth scrutiny of Woolf's novel and at the same time, it will attempt at providing a close analysis of the grotesque imagery. Peach's study is relatively short and does not provide a strong framework of *Orlando* from a Bakhtinian perspective. Harrison's study provides a possible direction towards viewing *To the Lighthouse* in terms of Bakhtin's carnival sense of the world. Nonetheless, it does not focus on the novel's carnivalistic elements such as crowning and decrowning.

Thus, Woolf's fiction includes carnivalistic elements that lay bare the author's notion of gender and gender hierarchies that are informed by the carnival sense of the world and show that through carnivalistic elements it is possible to undermine the dominant values related to the notion of the body. Yet, although there are some carnivalistic elements in Woolf's novels, a complete Bakhtinian carnival sense of the world is not possible in her fiction. The age in which Woolf lived is a modern age which Bakhtin describes as the time of separation and division of human beings. And Woolf depicts this division in terms of sex and gender.

Carnivalistic features in gender hierarchies in Woolf's *The Voyage Out* show how Woolf's female characters transform the spaces allocated for them by the patriarchal authority according to their needs and values. Woolf's de-idealization of the domestic universe for women is vividly portrayed in the novel. The novel constitutes a suitable example of a work which can be analysed in terms of Bakhtin's notion of the carnival with reference to the merging of the self and the world. The female characters in *The Voyage Out* leave behind the sense of stability embodied in the image of England and domestic atmosphere. They participate in activities that change their fates. They experience life in a way that is contrary to what middle-class ideology propagates for women. This makes it possible to read this novel in the light of Bakhtinian carnivalistic reversed life; the female characters "suspend" the sense of stability, social rules, and the difference between the private and the public and tend to transcend the barriers that have been erected between the genders by middle-class ideology. However, although Woolf's characters manage to transgress the boundaries between men and women and indulge in a carnival sense of the world, they cannot experience total freedom from patriarchal dominance.

To the Lighthouse and *Flush* can be analysed in terms of characters' acts of crowning/decrowning. The novels depict the female characters' ways of undermining the

patriarchal authority embodied by their husbands and fathers. The disabling of the authority of the father figures in these two novels in a humorous way lends them to an analysis from a Bakhtinian perspective, specifically in terms of Bakhtin's conceptualization of the acts of crowning/decrowning that take place during the carnival and find a wide reflection in literature. According to Bakhtin, the presence of the acts of crowning/decrowning in literature signifies the fact that nothing is constant; everything is open to change. Thus, the sudden emasculation of the father figures, their loss of authority over the others and the humour that underlies these changes in Woolf's novels bring these novels close to Bakhtinian carnivalesque acts of crowning/decrowning. Nonetheless, decrowning of the figures of patriarchal authority in Woolf's novels mainly takes place on an abstract level, in the minds and emotions of the female characters.

Woolf's *Orlando* explores Woolf's theme of androgyny and it is possible to link it to Bakhtin's notion of the grotesque. Woolf's ideas with reference to an encapsulation of both sexes in one body and the transgression of gender categories can easily be seen in this novel. This suggests a link between Woolf's idea of androgyny and Bakhtin's idea of grotesque ambivalence and flexibility. In this way, it is possible to focus on the notion of the grotesque in terms of gender discourse. Orlando's change of sex and gender makes it possible to draw parallels between *Orlando*'s characters and Bakhtin's grotesque images. Similar to carnivalesque grotesque imagery, Woolf's characters are devoid of stable bodily and gender manifestations. As Bakhtin states, the essential traits of a grotesque image are "becoming" and "ambivalence" (*Rabelais* 24).

Conclusion

In brief, built on a historical overview of gender hierarchies and Woolf's ideas in this regard as well as on the theoretical discussion of the carnival, it can be argued that Woolf's novels, *The Voyage Out*, *To the Lighthouse*, *Orlando* and *Flush*, carnivalize gender hierarchies and the body. There is a possibility to dwell upon the parallelisms between Woolf's female characters' tendencies to escape patriarchal oppression by challenging such notions like certainty and stability and the carnival's participants' freedom from class differences and the status quo.

Virginia Woolf's Fiction:

Woolf, V. (1998). *Flush*. Oxford University Press.

Woolf, V. (2003). *Orlando*. Hertfordshire: Wordsworth Classics.

Woolf, V. (2009). *The Voyage Out*. Oxford University Press.

Woolf, V. (2007). *To the Lighthouse*. New Delhi: Peacock Books.

Works Cited:

Bagshaw, H. B. P. (2013). *Religion in the Thought of Mikhail Bakhtin: Reason and Faith*. Surrey: Ashgate.

Bakhtin, M. (1981). *Dialogic Imagination.* Ed. Michael Holquist. Trans. Caryl Emerson and Michael Holquist. Austin: University of Texas Press.

Bakhtin, M. (1984a). *Problems of Dostoevsky's Poetics*. Ed. and trans. Caryl Emerson. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Bakhtin, M. (1984b). *Rabelais and His World*. Trans. by Helene Iswolsky. Indiana University Press.

Barrett, M. (1979). "Introduction." *Virginia Woolf on Women and Writing*. London: Women's Press.

Bauer, D. M. (1988). *Feminist Dialogics: A Theory of Failed Community*. Albany: State University of New York Press.

Booker, K. (1991). *Techniques of Subversion in Modern Literature: Transgression, Abjection, and the Carnivalesque.* Gainesville: University of Florida Press.

Dentith, S. (1995). *Bakhtinian Thought*. London: Routledge.

Harrison, S. (1997). *Eudora Welty and Virginia Woolf: Gender, Genre, and Influence*. Baton Rouge: Louisiana State University Press.

Heilbrun, C. G. (1973). *Towards a Recognition of Androgyny*. New York: Alfred A. Knopf.

Little, J. (1983). *Comedy and the Woman Writer: Woolf, Spark, and Feminism*. Lincoln: University of Nebraska Press.

Peach, L. (2000). *Virginia Woolf*. New York: St. Martin's Press, 137-167.

Platter, C. (2007). *Aristophanes and the Carnival of Genres*. Baltimore: The John Hopkins University Press.

KADININ KİMLİĞİ BAĞLAMINDA, SOYADI SORUNSALININ ANALİZİ

Av. Vildan SALİ DUMAN
Bursa Barosu, Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Bölümü

ÖZET

Ad, bir kimseyi diğer hukuk süjelerinden ayırt etmeye yarayan sözcük veya sözcük grubu iken; soyadı belli bir aileye mensup kişileri, diğer ailelere mensup kişilerden ayırt etmeye yarayan ve kuşaktan kuşağa geçen bir simgedir. Soyadı, kişinin kimliğini ve aidiyetliğini belirten önemli bir unsur ve kimliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Doğum, seçme, evlenme, evlât edinme, idari karar veya mahkeme kararı ile kazanılmaktadır. İsim hakkı, bir başkasına devredilemez, miras yoluyla geçemez ve vazgeçilemez oluşuyla mutlak hak olmasının yanında, aynı zamanda bir yükümlülüktür.

Mal, tapu, miras, nikah ve benzeri kayıtlarda isim karışıklığından kaynaklanan karmaşaların sona ermesi ile yaş, rütbe, memleket ve cinsiyet belirten lakapların ayrımcılığa götürmesine engel olmak amacıyla, Türkiye'de 1934'te çıkarılan 2525 sayılı Soyadı Kanunu m.1'e göre "Her Türk öz adından başka soy adını da taşımağa mecburdur" ve m.4'e göre "Soyadı seçme vazifesi ve hakkı evlilik birliğinin reisi olan kocaya aittir."

Özellikle Aile Hukukunda, kadın-erkek eşitliği esasına dayanarak yeniliklere imza atan ve 2002'de yürürlüğe giren 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun, kadının soyadını düzenleyen 187. maddesine göre: "Kadın, evlenmekle kocasının soyadını alır; ancak evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuruyla kocasının soyadı önünde önceki soyadını da kullanabilir…" TMK m. 173'e göre: "Boşanma hâlinde kadın, evlenme ile kazandığı kişisel durumunu korur; ancak, evlenmeden önceki soyadını yeniden alır. Eğer kadın evlenmeden önce dul idiyse hâkimden bekârlık soyadını taşımasına izin verilmesini isteyebilir. Kadının, boşandığı kocasının soyadını kullanmakta menfaati bulunduğu ve bunun kocaya bir zarar vermeyeceği ispatlanırsa, istemi üzerine hâkim, kocasının soyadını taşımasına izin verir. Koca, koşulların değişmesi hâlinde bu iznin kaldırılmasını isteyebilir." Evlenme ve boşanma ile soyadının kazanılması, kaybedilmesi veya değiştirilmesi Türk hukuk sisteminde sadece kadınlar için gündeme gelmiş ve ilgili maddeler kadının kişilik hakkını, ayrımcılık yasağını ve kamu düzenini ihlâl edip etmediği hususunda birçok karara konu olmuştur.

Tebliğde, ilgili kanun maddeleri kapsamında, sadece kadın için düzenlenen soyadı değişikliği sorunsalı, kadın-erkek eşitliği ve hak-yükümlülük bağlamında ele alınacaktır.

Dünya Hukuk Tarihi'nde kadının soyadı kullanımının gelişimi ile birlikte, İslam Aile Hukuku'ndaki yerine değinilecek ve Türk Aile Hukuku ile mukayese edilerek değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: Kadın, hukuk, soyadı

ANALYSIS OF SURNAME PROBLEM IN THE CONTEXT OF WOMEN'S IDENTITY

ABSTRACT

While the name is the word or phrase used to distinguish a person from other legal subjects; surname is a symbol that is used to distinguish people belonging to a certain family from those belonging to other families and passes from generation to generation. Surname is an important element that indicates the identity and belonging of the person and an integral part of his/her identity. It is gained by birth, selection, marriage, adoption, administrative decision or court order. The right to name is an obligation besides being an absolute right as it cannot be transferred to another person, cannot be passed through inheritance and is indispensable.

For the ending of confusion arising from name confusion in property, land registry, inheritance, marriage and similar records and to prevent nicknames that indicate age, rank, hometown and gender from discrimination, in Turkey, according to the 1934 issued No. 2525 Surname Law Article 1 "Every Turk is obliged to have a surname different from their own name" and according to Article 4 "Name selection duty and the right to belong to her husband, who heads the unity of marriage."

Especially in Family Law, according to the article 187 of the Turkish Civil Code No. 4721, which signed innovations on the basis of equality between women and men and entered into force in 2002: "The woman takes the surname of her husband by getting married; however, with the written application he will make to the marriage officer or to the population administration, she can also use her previous surname before than her husband's surname ... " According to Article 173 of the Turkish Civil Code: "In case of divorce, the woman maintains her personal situation, which she gained by marriage; however, she gets her last name before getting married. If the woman was a widow before she got married, she may asks the judge to be allowed to bear her surname. If the woman is proven to have the benefit of using her husband's surname and that it will not harm the husband, the judge will allow her husband to carry her surname upon request.

Husband may request that this permission be removed if conditions change." Acquiring, losing or changing the surname with marriage and divorce has been brought up only for women in the Turkish legal system, and the relevant articles have been subject to many decisions about whether the woman violates her right to personality, the prohibition of discrimination and public order.

In the paper, within the scope of the related law articles, the surname change issue organized only for women will be discussed within the context of gender equality and rights-obligations issue. With the development of women's surname in World Law History, its place in Islamic Family Law will be mentioned and evaluated by comparing it with Turkish Family Law.

Key Words: Woman, law, surname

Soyadının Tanımı ve Mahiyeti

"Soyadı, belli bir ailenin bireylerini diğer ailenin bireylerinden ayırmaya yarayan ve kuşaktan kuşağa geçen addır. Bir kimsenin kimliğinin belirlenmesinde en önemli unsur olan soyadı, vazgeçilemez, devredilemez, kişiye sıkı surette bağlı bir kişilik hakkıdır. Ayrıca 2525 sayılı Soyadı Kanunu'nun 1. maddesinde yer alan "Her Türk öz adından başka soy adını da taşımağa mecburdur" hükmü gereğince, soyadı kullanmak kişilere yüklenmiş bir yükümlülüktür."[1] Bununla mal, tapu, miras, nikah ve benzeri kayıtlarda isim karışıklığından kaynaklanan karmaşaların sona ermesi; yaş, rütbe, memleket ve cinsiyet belirten lakapların ayrımcılığa götürmesine engel olmak amaçlanmaktadır. Soyadının kazanılması genel olarak doğumla olur; ancak soyadı bunun dışında seçme, evlenme, evlât edinme, idari karar veya mahkeme kararı ile de kazanılmaktadır.

2002'de yürürlüğe giren 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun gerekçesinde: "... *Değişikliklerin önemli ve oldukça büyük bir kısmı, aile hukuku alanında ve özellikle kadın-erkek eşitliğini zedelediği iddia edilen hükümlerde yapılmış, böylece bütün modern hukuk sistemlerinde benimsenmiş olan ve yürürlükteki kanunda da büyük ölçüde yer verilmiş bulunan "eşitlik ilkesi", yeni düzenlemeyle daha da pekiştirilmiş, bu ilkeye ters düşen düzenlemelerin hepsi değiştirilmiştir.*" ifadelerine yer verilmiştir. Soyadı kavramına tarihi gelişimi, işlevi, kazanılması, hukuki niteliği açılarından bakıldığında, soyadının uzun yıllar sadece erkekler için bir kimlik belirleme unsuru olduğu ve kadının soyadının genellikle ataya, babaya, kocaya bağlı

[1] 10. 3. 2011 tarih ve E. 2009/85; K. 2011/49 sayılı karar. (RG, T. 21. 10. 2011, S. 28091).

olarak değiştiği[2] görülmektedir TMK.nın Aile Hukuku bölümünde Anayasal *eşitlik ilkesine aykırı* düşen tek madde "*Kadının Soyadı"dır.* Evlenme ve boşanma ile soyadının kazanılması, kaybedilmesi veya değiştirilmesi Türk hukuk sisteminde sadece kadınlar için gündeme gelmiş ve ilgili maddeler kadının kişilik hakkını, ayrımcılık yasağını ve kamu düzenini ihlâl edip etmediği hususunda birçok karara konu olmuştur. İlgili kararlara konu olan kanun maddeleri şunlardır:

Kadının evlenmekle soyadı değişikliğini düzenleyen TMK. m.187'ye göre: "*Kadın, evlenmekle kocasının soyadını alır; ancak evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuruyla kocasının soyadı önünde önceki soyadını da kullanabilir…"*

Kadının boşanmakla soyadı değişikliğini düzenleyen TMK. m. 173'e göre: "*Boşanma hâlinde kadın, evlenme ile kazandığı kişisel durumunu korur; ancak, evlenmeden önceki soyadını yeniden alır. Eğer kadın evlenmeden önce dul idiyse hâkimden bekârlık soyadını taşımasına izin verilmesini isteyebilir. Kadının, boşandığı kocasının soyadını kullanmakta menfaati bulunduğu ve bunun kocaya bir zarar vermeyeceği ispatlanırsa, istemi üzerine hâkim, kocasının soyadını taşımasına izin verir. Koca, koşulların değişmesi hâlinde bu iznin kaldırılmasını isteyebilir.*"[3]

Anayasa m. 10**:** '*Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.'*[4]

[2]Nazan MOROĞLU, Medeni Kanun'a Göre Kadının Soyadı ve Bir Öneri, s.2 - De BEAUVOIR Simone, Kadın - Evlilik Çağı II, çev. Bertan Onaran, 6. Baskı, İstanbul 1986, s. 31 vd. Yazar; " Evlilik siyasal, hukuksal ve ahlâksal açıdan bir yasa, sözleşme, kurum sayılabilir… Erkeklerin çoğu evlenirken, soylarını devam ettirmeyi…düşünür.." diyerek 1900'lerin başında yasalarda yer alan soyadı kuralı ile bağlantı kurmaktadır-

[3] Nüfus Hizmetleri Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun No. 7039, Kabul Tarihi: 19/10/2017
Soyadı değişikliği
EK MADDE 3- (1) Yazılı talepte bulunmak kaydıyla;
a) Boşandığı eşinin soyadını kullanmasına izin verilen kadının evlenmeden önceki soyadını,
b) Eşinin soyadı ile birlikte önceki soyadını taşıyan kadının sadece eşinin soyadını,
kullanmak istemesi hâlinde, nüfus müdürlüğünce gerekli işlem yapılır.

[4] 7.5.2004 günlü, 5170 sayılı Yasa'yla yapılan değişiklikle, *'Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçirilmesini sağlamakla yükümlüdür'* hükmü, Anayasa'nın 10. maddesine ikinci fıkra olarak eklenmiştir.

Anayasa m. 12: '*Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder*.'

Anayasa m.13: *'Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.'*

Anayasa m.17: '*Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir'.*

Anayasa m. 41 : *'Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır...*'[5]

Anayasa m.90: *'...Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 7/5/2004- 5170/7 md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.'*

Kadının Soyadına Dair, Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Sözleşmeler

1-Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi[6] , Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW)

En kapsamlı ve en geniş katılımlı uluslararası sözleşmedir. 2015 yılı itibarıyla 189 ülkenin taraf olduğu Sözleşmeyi Türkiye 1985 yılında onaylamıştır. Başlangıcında, " *Kadınlara karşı ayrımcılığın, hak eşitliği ve insan şeref ve haysiyetine saygı ilkelerini ihlâl ettiği' belirtildikten sonra 1. maddesinde 'Bu Sözleşmenin amacı bakımından 'kadınlara karşı ayrımcılık' terimi siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel veya diğer alanlardaki kadın ve erkek eşitliğine dayanan insan haklarının ve temel özgürlüklerin, Medenî durumları ne olursa olsun kadınlara tanınmasını, kadınların bu haklardan yararlanmalarını veya kullanmalarını*

[5] Anayasa'nın 41. maddesinin birinci fıkrasına da 3.10.2001 günlü, 4709 sayılı Yasa'yla '*ve eşler arasında eşitliğe dayanır*' ibaresi eklenmiş, madde gerekçesinde düzenlemenin kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik olduğu ifade edilmiştir

[6] Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 19 Aralık 1979 tarih ve 34/180 sayılı kararıyla kabul edilmiş ve 3 Eylül 1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

engelleme veya hükümsüz kılma amacını taşıyan veya bu sonucu doğuran cinsiyete dayalı her hangi bir ayırım, dışlama veya kısıtlama anlamına gelir' denilerek kadınlara karşı ayırımcılığın tanımı yapılmış; 2. maddesinde taraf devletlerin kadınlara karşı ayırımcılık oluşturan uygulama ve yasal düzenlemeleri ortadan kaldırmayı kabul ettikleri; 5. maddesinde, *taraf devletlerin her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı ön yargıların, geleneksel ve diğer bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek için tüm uygun önlemleri alacakları" kabul edilmiştir*

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Hakkında Sözleşme'nin 16/1'in g bendi doğrudan konumuzla ilgilidir:

"1-Taraf devletler kadınlara karşı evlilik ve aile ilişkileri konusunda ayrımı önlemek için gerekli bütün önlemleri alacaklar ve özellikle kadın erkek eşitliği ilkesine dayanarak kadınlara aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:

g) Aile adı, meslek ve iş seçimi dahil karı koca için eşit kişisel haklar" denilerek, *kadının soyadı konusunda eşlerin eşit haklara sahip olması ilkesine uyulması zorunluluğu açık bir ifade ile öngörmüştür."*

2- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi[7] ve 7 No'lu Protokol[8]

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Özel yaşama ve aile yaşamına saygı hakkı başlıklı 8/1 maddesine göre:

"Herkes, özel yaşamına ve aile yaşamına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir."

Ayrımcılık yasağı başlıklı 14 maddesine göre:

"Bu Sözleşmede düzenlenen haklardan ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal ya da başka görüş, ulusal ya da toplumsal köken, bir ulusal azınlığa mensup olma, mülkiyet, doğum ya da diğer statüler gibi herhangi bir temelde ayrımcılık yapılmaksızın, güvence altına alınacaktır."

22.11.1984 tarihli 7 No.lı Protokol'un Eşler arasında eşitlik başlıklı 5. Maddesine göre:

[7] Kabul Tarihi: 4 Kasım 1950 Yürürlüğe Giriş Tarihi: 3 Eylül 1953

[8] 22 Kasım 1984 **tarihinde** imzaya açılmış ve 1 Kasım 1988 **tarihinde** yürürlüğe girmiştir.

"Eşler, evlilik bakımından , evlilik süresince ve evliliğin bitmesi halinde, kendi aralarındaki ve çocuklarıyla olan ilişkilerinde. Özel hukuk niteliği taşıyan hak ve sorumluluklar açısından eşittir…"

3-Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme[9]

Ailenin korunması' başlığını taşıyan 23. maddesinin dördüncü fıkrasına göre*: "Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, eşlerin evlilik konusunda, evliliğin devam ettiği sürece ve boşanmada eşit hak ve yükümlülüklere sahip olmaları için gerekli önlemleri alır."*[10]

Kadının soyadı ile ilgili Anayasa Mahkemesi kararlarındandan bazıları ise şunlardır:

1- Evlenerek kocasının soyadını alan kadının, evlenmeden önceki soyadını aile soyadı olarak kullanmak için açtığı davada, Mahkeme, 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi'nin 153. maddesinin birinci fıkrasının Anayasa'ya aykırılık savını ciddî bularak iptali için başvurması üzerine Anayasa Mahkemesi red kararı vermiştir ve özetle şöyle gerekçelendirmiştir: *"...Kadın evlenmekle kocasının soyadını alır" kuralı kimi sosyal gerçeklerin doğurduğu zorunluluklardan ve yasa koyucunun yıllar boyu kökleşmiş bir geleneği kurumsallaştırmasından kaynaklanmaktadır. "Aile hukuku" öğretisinde de kadının erkeğe göre farklı yaratıldığı, zorunluluklar ve toplumsal gerçekler karşısında kadının korunması, aile bağlarının güçlendirilmesi, evlilik birliğinde düzen ve uyum sağlanması, aile içinde iki başlılığın önlenmesi gerektiği gibi hususlarda görüşler bulunmaktadır. Kullanılan aile isminin kuşaktan kuşağa doğumla geçmesiyle aile birliği ve bütünlüğü devam etmiş olacaktır. Aile birliğinin sağlanması için yasa koyucu eşlerden birisine öncelik tanımıştır. Kamu yararı, kamu düzeni ve kimi zorunluluklar soyadının kocadan geçmesinin tercih nedeni olduğunu göstermektedir. Kaldı ki itiraz konusu kuralda aile isminin sadece erkeğin soyadına bağlanacağı öngörülmemekte, kadının başvurusu durumunda kocanın soyadıyla birlikte kızlık soyadını da kullanma olanağı bulunmaktadır. Kadının evlenmekle kocasının soyadını almasının cinsiyet ayırımına dayanan bir farklılaşma yarattığı savı da yerinde değildir. Anayasa'nın 10. maddesinde öngörülen eşitlik, herkesin her yönden aynı kurallara bağlı olacağı anlamına gelmez. Kişilerin haklı bir nedene dayanarak değişik kurallara bağlı*

[9] Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 16 Aralık 1966 tarihli ve 2200 A (XXI) sayılı kararıyla kabul edilmiş ve 19 Aralık 1966 tarihinde imzaya açılmıştır. Sözleşme, 41. madde dışında, 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. İnsan Hakları Komitesi'ne ilişkin 41. madde ise, 28 Mart 1979 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

[10] Bu sözleşme Türkiye tarafından 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalanmış olunup 4.6.2003 tarih ve 4868 sayılı Kanunu ile onaylanmıştır

tutulmaları eşitlik ilkelerine aykırılık oluşturmaz. Durum ve konumlarındaki özellikler kimi kişiler ya da topluluklar için değişik kuralları ve uygulamalar gerekli kılabilir. Yasa koyucunun aile soyadı olarak kocanın soyadına öncelik vermesi, belirtilen haklı nedenler karşısında eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmamaktadır."[11]

2-Anayasa Mahkemesi, 22.11.2001 günlü, 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu'nun 187. maddesinin Anayasa'nın 2., 10., 12., 17., 41. ve 90. maddelerine aykırılığı savıyla iptali istemi üzerine, 2011'de yine red kararı vermiştir [12] ve özetle şöyle gerekçelendirmiştir :

"... *Kadın evlenmekle kocasının soyadını alır" kuralının da aile birliğinin korunması ve aile bağlarının güçlendirilmesi başta olmak üzere, nüfus kayıtlarının düzenli tutulması, resmi belgelerde karışıklığın önlenmesi ve soyun belirlenmesi gibi kamu yararı ve kamu düzeni gerekleri nedeniyle kabul edildiği anlaşılmaktadır İtiraz konusu kural ile aile ismi olarak kullanılan soyadının kuşaktan kuşağa geçmesiyle, Türk toplumunun temeli olan aile birliği ve bütünlüğünün devamı sağlanmış olmaktadır.*

Soyadının kişilik haklarından olması, ona hiçbir müdahalede bulunulamayacağı anlamına gelmez. Yasakoyucunun soyadı kullanımına kamu yararı ve kamu düzeni gerekleri uyarınca Anayasa'ya uygun olmak koşuluyla müdahalede takdir hakkının bulunduğu açıktır.

Bu kapsamda, yasakoyucunun aile soyadı konusundaki takdir hakkını, aile birliği ve bütünlüğünün korunması ve aile bağlarının güçlendirilmesi başta olmak üzere, kamu yararı ve kamu düzeninin gerektirdiği kimi zorunluluklar nedeniyle, eşlerden birisine öncelik tanıyacak biçimde kullanmasının hukuk devletine aykırı bir yönü bulunmamaktadır. Kadının evlenmekle kocasının soyadını almasının cinsiyet ayırımına dayanan bir farklılaşma yarattığı savı da yerinde değildir...."

3- Anayasa Mahkemesi'ne bireysel olarak başvuran başvurucu, evli kadının kızlık soyadını tek başına kullanmasına engel olan 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun 187. maddesine istinaden yapılan uygulama neticesinde, Anayasa'nın 10., 12., 17. ve 90. maddelerinde tanımlanan haklarının ihlal edildiğini ileri sürerek, ihlalin tespitiyle, uğradığı

[11] 29. 9. 1998 tarih ve E. 1997/61, K. 198/59 sayılı karar. (RG, T. 15. 11. 2002, S. 24937).
[12] 10. 3. 2011 tarih ve E. 2009/85; K. 2011/49 sayılı karar. (RG, T. 21. 10. 2011, S. 28091).

zararın tazminine karar verilmesini talep etmiştir..[13] Soyadı ile ilgili talebin kabul ile sonuçlanan kararın gerekçesinde özetle:

"… Başvurucunun ihlal iddiasına konu isim hakkı, Anayasa'nın 17. maddesi ve Sözleşme'nin 8. maddesinde düzenlenmiştir.

Kişinin bireyselliğinin, yani bir kişiyi diğerlerinden ayıran ve onu bireyselleştiren niteliklerin hukuken tanınması ve bu unsurların güvence altına alınması son derece önemlidir.

AİHM'e göre soyadı, mesleki bağlamın yanı sıra, bireylerin özel ve aile yaşamında diğer insanlarla sosyal, kültürel ya da diğer türden ilişkiler kurabilmesi için önemli olup, onları dış dünyaya tanıtma fonksiyonunu üstlenmektedir (*Burghartz/İsviçre*, B.No. 16213/90, 22/2/1994, § 24; *Stjerna/Finlandiya*, B.No. 18131/91, 25/11/1994, § 37; *Niemietz/Almanya*, B.No. 13710/88, 16/12/1992, § 29).

Anayasa'nın 17. maddesinin birinci fıkrasında, herkesin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahip olduğu belirtilmekte olup, bu düzenlemede yer verilen maddi ve manevi varlığı koruma ve geliştirme hakkı, Sözleşme'nin 8. maddesi çerçevesinde özel yaşama saygı hakkı kapsamında güvence altına alınan fiziksel ve zihinsel bütünlük hakkı ile, bireyin kendisini gerçekleştirme ve kendisine ilişkin kararlar alabilme hakkına karşılık gelmektedir. Bireyin yaşamıyla özdeşleşen ve kişiliğinin ayrılmaz bir unsuru haline gelen, birey olarak kimliğin belirlenmesinde ayırdedici önemli unsurlardan biri ve vazgeçilmez, devredilmez, kişiye sıkı surette bağlı bir kişilik hakkı olan soyadının da kişinin manevi varlığı kapsamında olduğu açıktır.

Başvuruya konu yargılama kapsamında başvurucunun sadece evlenmeden önceki soyadını kullanmasına yetkili idari ve yargısal merciler tarafından izin verilmemesi şeklindeki uygulamanın, kişinin kimliğinin belirlenmesinde en önemli unsurlardan biri olan soyadının vazgeçilemezlik, devredilemezlik ve kişiye sıkı surette bağlı olma niteliklerinin kadının soyadı bakımından geçerliliğini etkilediği görülmekle, belirtilen uygulamanın Anayasa'nın 17. maddesinde tanımlanan manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkına yönelik bir müdahale oluşturduğu açıktır.

[13] T.C.Anayasa mahkemesi, Başvuru Numarası: 2013/4439, Karar Tarihi: 6/3/2014

Anayasa'nın 17. maddesi kapsamında yapılan bir müdahalenin yasallık şartını sağladığının kabulü için, müdahalenin kanuni bir dayanağının bulunması zorunludur.

Anayasa'nın "*Milletlerarası andlaşmaları uygun bulma*" kenar başlıklı 90. maddesinin beşinci fıkrası şöyledir:

"Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 7/5/2004-5170/7 md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır."

Sözleşme'nin 8. maddesi özel hayata ve aile hayatına saygıyı ifade ederken, 14. maddesi cinsiyete dayalı ayrımcılığı yasaklamaktadır.

Cinsiyetler arası eşitlik ve cinsiyete dayalı ayrımcılıkla ilgili hususlar, insan hakları ile ilgili diğer bir takım uluslararası hukuk belgelerinde de yer almaktadır. Türkiye'nin 4/6/2003 tarihinde onayladığı, Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 23. maddesinin 4. fıkrasında taraf devletlerin, eşlerin evlenirken, evlilik süresince ve evliliğin sona ermesinde eşit hak ve sorumluluklara sahip olmalarını sağlamak için gerekli tedbirleri alacakları; Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme'nin 16. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (g) bendinde ise yine taraf devletlerin kadınlara karşı evlilik ve aile ilişkileri konusunda ayrımı önlemek için gerekli bütün önlemleri alacakları ve özellikle kadın erkek eşitliğine dayanılarak aile adı, meslek ve iş seçimi dâhil her iki eş için geçerli, eşit kişisel haklar sağlayacakları düzenlemesine yer verilmiştir.

Başvuruya konu yargılama kapsamında verilen kararın 4721 sayılı Kanun'un 187. maddesine dayanarak verildiği anlaşılmaktadır. Ancak, yukarıda yer verilen tespitler ışığında, ilgili Kanun hükmünün sözü edilen Sözleşme hükümleri ile çatıştığı görülmektedir. Bu durumda, uyuşmazlığı karara bağlayan derece mahkemelerinin, AİHS ve diğer uluslararası insan hakları andlaşmaları ile çatışan 4721 sayılı Kanun'un 187. maddesini kararlarına esas almayarak, başvuru konusu uyuşmazlık açısından Anayasa'nın 90. maddesi uyarınca uygulanması gereken uluslararası sözleşme hükümlerini dikkate alması gerektiği sonucuna varılmaktadır (B. No. 2013/2187, 19/12/2013, § 46).

Uluslararası sözleşmelerin, evli erkek ve kadının evlilik sonrasında soyadları bakımından eşit haklara sahip olmasını öngören hükümleri ile evli kadının kocasının soyadını kullanması zorunluluğunu öngören iç hukuk düzenlemelerinin aynı konu hakkında farklı hükümler içermesi nedeniyle, ilgili sözleşmenin hükümlerinin somut uyuşmazlık açısından esas alınması gereken hukuk kuralı olduğu sonucuna varılmakla, başvurucunun manevi varlığı kapsamında güvence altına alınan isim hakkına yönelik müdahalenin kanunilik şartını sağlamadığı anlaşılmaktadır.

Başvurucunun Anayasa'nın 17. maddesinde güvence altına alınan manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkının, müdahalenin kanuniliği şartının yerine getirilmemesi nedeniyle ihlal edildiği sonucuna varılmış olmakla, Anayasa'nın 10., 12. ve 90. maddelerinin ihlal edildiği yönündeki iddiaların ayrıca değerlendirilmesine gerek görülmemiştir.

4- 30. 09. 2015 Tarihli Yargıtay Hukuk Genel Kurul Kararı [14]

Sebep önemli olmaksızın davacı evlilik birliği içinde sadece kızlık soyismini kullanmak istemektedir. Kızlık soyisminin kullanmak istemek için haklı bir gerekçenin bulunmasına ihtiyaç bulunmamaktadır. Bu hak AİHS 8. ve Anayasanın 17. maddeleri kapsamında bir insan hakkıdır ve cinsiyete dayalı olarak bir ayrıma tabi tutulmaksızın erkek ve kadın arasında eşit şekilde uygulanmalıdır. Aksi durum AİHS'nin 14. maddesine aykırılık teşkil edecektir. Yukarıda açıklanan nedenlerle yerel mahkeme kararı usul ve yasaya uygun olup, onanmalıdır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı [15]

yalnızca kızlık soyadı kullanmasına izin verilmesi için açılan dava neticesindetalebi reddedilen başvurucunun itirazı, Yargıtay tarafından reddedilince AİHM'ne "Özel yaşama aykırı" ve "ayrımcılık" gerekçesiyle bireysel başvurusunu yapmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), özel yaşama aykırı ve ayrımcılık olduğu iddiasını kabul etmiş,

[14] E. 2014/2-889, K. 2015/2011, T. 30.09.2015

[15] Ünal – Tekeli Türkiye Davası, AHİM, 4. Daire, Başvuru No. 29865/96; Karar 16 Kasım 2004.

uygulamanın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8 ve 14. maddelerine aykırı olduğu yönünde karar vermiştir

Türk Hükümeti yaptığı savunmada, bu davaya Sözleşmenin 8. maddesinin uygulanamayacağını ileri sürerek, soyadı seçiminin bireysel bir tercih olmadığını ve Devletlerin bu alanda kamu düzeni gereğince geniş tasarruf hakları bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca Hükümet, durumun cinsiyetler arasında farklı muamele oluşturduğunun farkında olduğunu, ancak bunun bir kamu düzeni sorunu olduğunu ve burada bireyin özel yaşamına değil, kamu düzenine öncelik verildiğini açıklamıştır. Anayasa Mahkemesi kararına atıfla, Türkiye'deki toplumsal gerçekler gözönüne alındığında cinsiyete dayalı farklı muamelenin geçerli nedenleri olduğunu iddia etmiştir. Hükümet, 14 Mayıs 1997'de MK.nun 153. maddesinde değişiklik yapılmış olduğunu, kadınların evlenmekle aldığı kocasının soyadının önünde önceki soyadını da kullanabileceğini açıklamıştır.

AİHM'e gitmeden kazanılmış olan ilk dava

Kadının evlendikten sonra da sadece kendi soyadını kullanabilmesi konusunda AİHM'e gitmeden kazanılmış olan ilk davanın gerekçeli kararı şöyledir: "Davacının akademik kariyer sahibi olarak öncesinde '…' soyadıyla ulusal ve uluslararası eserler yayınladığı ve bu soy isim ile yayınlanan eserler ve çalışmalar sonucu çeşitli ödüller aldığı sabit olup, bu yönüyle öncelikle talepte hukuki yararın bulunduğu anlaşılmıştır. Öte yandan her ne kadar iç hukukta talebi karşılayan yasal bir düzenleme mevcut değil ise de talebin Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 90'ıncı Maddesi gereği Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar çerçevesinde de değerlendirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca kadının kocasının soyadını kullanmak zorunda olmasının, 'Kanun önünde eşitlik' başlıklı Anayasa'nın 10'uncu, 'Herkes kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir' denilen 12'nci, 'Kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı' başlıklı 17'nci ve 'Ailenin korunması' başlıklı, 'Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır' hükmünü içeren 41'inci maddeleri ile Türkiye'nin imzaladığı uluslararası sözleşmelere aykırıdır."

Kadının Soyadını Tek Başına Kullanmasını Yasallaştıran Ülkeler

A)Almanya'da

Almanya Federal Anayasa Mahkemesi'nin, Alman Medeni Kanun'un 1355/2. Maddesine ilişkin iptal kararı, soyadına ilişkin hükümler açısından Alman Hukuku'nda tam

anlamıyla kadın erkek eşitliğinin sağlanmasında önemli rol oynamıştır. İlgili fıkrada yer alan "eşler bir evlilik adı seçmemişlerse, kocanın soyadı evlilik adı olur" hükmü Anayasanın (Art. 3/ II) eşit haklara sahip olma ilkesine aykırılık oluşturduğu gerekçesiyle Alman Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilmiştir.

Alman Medeni Kanunu'nun 1355/2. maddesi Federal Anayasa Mahkemesince iptal edildikten iki yıl sonra *Aile Adı Hakkına Dair Kanun* (Familiennamensrechtgesetz) çıkarılmıştır. Kanunda eşlerin eşit haklara sahip bireyler olarak kişilik haklarına öncelik ve önem verilmiş ve her birinin kimliklerinin ön planda tutulması benimsenmiştir.

Bu yasa ile getirilen yenilik eşlerin ortak aile adı kullanmaları *zorunluluğunun kaldırılmasıdır*. Anayasa Mahkemesi kararında belirtildiği gibi, eşlerin evlenirken soyadı seçme hakkını kullanmamaları durumunda, yine de ortak evlilik adı (soyadı) taşımanın zorunlu tutulması, bir tarafın aleyhine sonuç doğurmakta ve bu da eşitliğe aykırı düşmekteydi. Yeni yasayla evlilikte ortak bir soyadı kullanmak zorunlu olmaktan çıkarılmakla birlikte, toplum içinde evlilik birliğini tanıtıcı bir unsur olan *ortak evlilik adını seçme hakkı eşlere tanınmaya devam etmektedir*, dolayısiyle eşlerin ortak soyadı taşımalarına tamamen son verilmiş değildir. Hatta eşlerin evlilik birliği kurulmasından itibaren 5 yıl içinde ortak evlilik adı seçebilecekleri de kabul edilmiştir [16]

1994 de yürürlüğe giren aile adına ilişkin yasaya göre eşler, ortak bir soyadı seçmemişlerse, her biri evlenmeden önceki soyadını taşımaya devam edecektir. Kanun koyucu bu kural ile eşit haklara sahip olma ilkesini tam olarak yaşama geçirmiş bulunmaktadır.[17]

B)İsviçre'de [18]

1907 tarihinde İsviçre yasa koyucusu, evliliğin aile birliğine dayandığı yaklaşımından hareketle cinsiyet eşitliğini feda ederek, koca lehine bir düzenleme yapmıştır. İsv. MK m. 160'da düzenlemesini bulan hükmün eski haline göre evlenen kadın kendi soyadını kaybederek, kocasının soyadını taşıyacak ve bu "aile soyadı" çocukların soyadı olacaktır. 1984 yılında

[16] Alman MK.1355/3

[17] Nazan Moroğlu, *Medeni Kanun'a Göre Kadının Soyadı ve Bir Öneri*, s.7

[18] Bahar Öcal Apaydın, *Son Yargı Kararları Işığında Kadının Soyadı Meselesi Çözüme kavuşturulmuş mudur?* İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt:6 Sayı 2 Yıl 2015, s.429-433

İsviçre yasa koyucusu, söz konusu hükümde cinsiyet eşitliği ve aile birliği arasında uzlaşma sağlayacak şekilde bir değişiklik yapmıştır. Buna göre evli çiftin aile adı kocanın soyadıdır; ancak evlendikten sonra kendi soyadını aile adı önünde kullanmak isteyen kadın, evlendirme memurluğuna bu isteğini beyan etmelidir

1994 yılında İsv. MK'daki evli çiftlerin soyadına ilişkin hükmün eşitlik ilkesine aykırı olduğu ve ayrımcılığa neden olduğu savıyla, AİHM'ne başvurulmuştur. AİHM kararında, İsviçre yasa koyucusunun aile birliğinin ortak isimle yansıtıldığı şeklindeki geleneksel yaklaşımı kasten tercih ettiği ve yeni düzenleme ile bu kuralı yumuşatmak adına evli kadına, kendi soyadını kocasının soyadı önünde kullanma olanağının getirildiği belirtilmiştir. Buna karşılık, kadının soyadını aile adı olarak seçmiş olan evli erkeğin kendi soyadını aile adı önünde kullanma olanağının, İsviçre Medeni Kanununda düzenlenmemiş olduğu ifade edilmiştir. AİHM, cinsiyet eşitliğinin Avrupa Konseyi üyelerinin en önemli amaçlarından biri olduğunu ve o nedenle cinsiyete dayalı farklı muamelenin ciddi gerekçelere dayanması halinde dahi, AİHS ile uyumlu olması gerektiğini vurgulamıştır. AİHM, İsviçre hükümetinin, kadının soyadını aile adı olarak benimsemiş olan erkeğin kendi soyadını aile adı önünde kullanması halinde, Medeni Kanunda benimsenen çözüme göre, aile birliğini ve bütünlüğünü zedeleyeceği şeklindeki savunmasına ikna olmadığını açıkça belirtmiştir. Dolayısıyla AİHM, eşlerden birinin soyadının diğerine tercih edilmesini cinsiyete dayalı bir ayrım olarak kabul etmiş ve cinsiyete dayalı farklı muamele için nesnel ve makul bir gerekçe olmadığından, AİHS m.8 ve m. 14'ü birlikte değerlendirerek, İsviçre aleyhine ihlal kararı vermiştir. Evlilik birliği içinde eşlerin soyadına ilişkin İsviçre hukukundaki düzenleme, 2010 yılında tekrar AİHM önüne taşınmış ve AİHM, cinsiyetler arası farklı muamelenin meşru ve zorlayıcı bir nedenden yoksun olduğu gerekçesiyle AİHS m.8 ile m. 14'ü birlikte değerlendirerek, İsviçre aleyhine ihlal kararı vermiştir.

İsv.MK m. 160'da yapılan ve 1 Ocak 2013 tarihinde yürürlüğe giren değişiklikle, evlendikten sonra her eş evlenmeden önceki soyadını muhafaza eder. Bununla birlikte nişanlılar, aralarından birinin bekârlık soyadını aile adı olarak kullanmak istediklerini nüfus müdürlüğüne bildirebilirler. O halde aile adı, erkeğin soyadı olabileceği gibi kadının soyadı da olabilir. Bu değişiklikle beraber evlendikten sonra iki soyadı kullanma seçeneği ortadan kalkmıştır. Eğer her biri kendi soyadını muhafaza ediyorsa, nişanlılar kendi bekârlık soyadlarından birini çocuklarının soyadı olarak belirlerler.

Yine aynı değişiklik kapsamında boşanma halinde eşlerin soyadı meselesi, kadın ya da erkek ayrımı yapılmaksızın, evlenirken soyadını değiştiren eşin boşanma sonrasında yeni soyadını muhafaza edeceği ancak her zaman nüfus idaresine başvurarak, bekârlık soyadını yeniden almak istediğini beyan edebileceği şeklinde çözümlenmiştir. Devamında evliliğin eşlerden birinin ölümü ile sona ermesi halinde ise, evlenirken soyadını değiştiren sağ kalan eşin, her zaman nüfus idaresine başvurarak, bekârlık soyadını almak istediğini beyan edebileceği düzenlenmiştir

Almanya ve İsviçre dışında, kadının kendi soyadını taşımasına izin veren ülkeler: Finlandiya, ABD, İngiltere, Fransa, İskoçya, İrlanda, Yunanistan, İtalya, Belçika, Hollanda, Kore, İspanya, Şili ve İsrail sayılabilir. Japon Medeni Kanun'u evli çiftlerin eşlerden birinin soyadını almasını zorunlu tutmuş ancak burada hangi eşin soyadının alınacağını belirtmemiş, tarafların kendilerine bırakmıştır. Çiftlerin %96'sı aile adını kocanın soyadı olarak belirlemektedir. İngiltere'de eşlerden biri, diğer eşin soyadını kullanmak istiyorsa bunu evlendirme cüzdanına yazdırması yeterlidir. ABD'de konuyla ilgili federal bir düzenleme olmadığından, konu eyaletlerin takdirine bırakılmıştır. ABD'yi meydana getiren 50 eyaletin tamamında kadınlara evlendiklerinde soyadlarını muhafaza etme veya kocalarının soyadlarını alma hususunda tercih hakkı tanınmıştır.[19]

[19] Birgül Değirmenci, *Kadının Soyadı Hakkı İçin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinden Türkiye'ye, Bir Mahkumiyet Daha!,* İzmir Barosu Bülten, 25 Kasım 2013 özel sayısı, s.14

İslam Hukukunda Soyadının Yeri

İslam Hukukunda evlilik, kadının şahsiyetini ortadan kaldırmaz, erkeğin hukuki ve ictimai şahsiyeti onunkini gölgelemez, kadın kendi aile ismini taşır. [20] Soyadı, naslarla sabit olmamakla birlikte, kişinin nesebinin belli olması ve kimden doğmuşsa ona –babasına- nispet edilmesi esastır. İlgili ayetler şunlardır:

Bakara 2/233:"Emzirmeyi tamamlamak isteyenler için anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği bilinen (örf)e uygun olarak, çocuk kendisinin olana (babaya) aittir…."

Ahzâb 33/ 5:"Onları (evlat edindiklerinizi) babalarına nispet ederek çağırın; bu, Allah katında daha adildir. Eğer babalarını bilmiyorsanız artık onlar, dinde sizin kardeşleriniz ve dostlarınızdır."

İki ayette de kız-erkek çocuk ayrımı yapılmamıştır İslam hukukunda kişiler, erkek ise '…bin…', kadın ise '…binti…' künyesi ile adlandırılırlar. Kadının künyesi ise eşine değil babasına aittir. Örneğin: İslam Peygamberinin künyesi Muhammed bin Abdullah (sav), eşi Aişe ise Aişe binti Ebubekir'dir. Bir de ebu –…babası- ve ümmü -…annesi- olarak künye bulunmaktadır. Hz. Muhammed Ebu'l-Kasım yani Kasım'ın babası olarak anılırken, Hz. Aişe Ümmü Abdullah[21] künyesi almıştır. Hz. Muhammed'in tam künyesi ise, önce oğlu, sonra babası, mesleği, kabilesi ve memleketiyle anılmak şeklinde şöyledir: Ebu'l-Kâsım Muhammed bin Abdullah el-Hâşimî el-Kureyşî. Kâsım'ın babası, Abdullah'ın oğlu, Kureyş kabilesinin Hâşimî ailesinden Muhammed demektir

Hz. Peygamberin eşlerinin ve kadın akrabalarının künyeleri evlenseler de hiç değişmemiş, hep babaları ile anılmışlardır:

Hz. Hatice, Ümmü'l-Kāsım (Ümmü'l-Hind) Hadîce bint Huveylid b. Esed b. Abdiluzzâ b. Kusay el-Kureşiyye

Hz. Ayşe, Ümmü'l-mü'minîn Âişe bint Ebî Bekr es-Sıddîk el-Kureşiyye

Hz. Hafsa Ümmü'l-mü'minîn Hafsa bint Ömer b. el-Hattâb el-Adeviyye

[20]Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İz Yayıncılık, b.8,c.1, s.300, 2013/İSTANBUL

[21] Hz. Muhammed ile 8 yıl evli kalan Aişe'nin hiç çocuğu olamamıştır. Bu künyeyi ona, kız kardeşi Esmâ'nın oğlu Abdullah İbni Zübeyr'den dolayı eşi verdi.

Hz. Sevde, Ümmü'l-Esved Sevde bint Zem'a b. Kays el-Kureşiyye

Hz. Peygamber'in soyunu devam ettiren kızı. Hz. Fatma, Ümmü'l-Haseneyn Fâtıma bint Muhammed ez-Zehrâ

Hz.Peygamber'in annesi Hz. Âmine, Âmine bint Vehb

Hz. Peygamber'in sütannesi.Hz. halime, Ümmü Kebşe Halîme bint Ebî Züeyb Abdillâh b. el-Hâris es-Sa'diyye

Hz. Peygamber'in halası.Erva, Ümmü Tuleyb Ervâ bint Abdilmuttalib b. Hâşim el-Kureşiyye

Halkının çoğunluğu Müslüman olan, İslam dini ile yönetilen ülkelerden Suudi Arabistan, İran, Fas, Mısır, Filistin ve Ürdün'de, kadınların soyadları değişmemekte, babalarının soyadını kullanmaya devam etmektedirler. Endonezya'nın Batı Sumatra Adası'nda yaşayan 4,5 milyon nüfuslu Minangkabau toplumunda erkek, karısının soyadını almaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Kadın ve soyadının bir mesele olarak görülmesinin sebebi 4721 sayılı TMK ile kadın-erkek eşitliğini sağlamak amacıyla, aile reisliğinin erkekten alınarak ailenin başsız bırakılması ve kanun boşluklarının bulunması; Anayasa, kanunlar ve sözleşmeler arasında tutarsız kararların verilmiş olmasıdır. Ataerkil bir toplumda kadın ve erkek arasında mutlak eşitlik sağlamaya çalışmak uygulamada bu gibi sorunların çıkmasına neden olacaktır. İşte bu sebeplerle, Dünyada ve Türkiye'de kadınlar, evlendikten sonra, boşanma ve ölüm hallerinde gerek kendi soyadı gerekse değişen soyadı ile ilgili mücadele vermekte ve kendilerine verilen hakları sonuna kadar arama girişiminde bulunmaktadırlar. Ancak, meselenin hukuki olmasının yanında sosyolojik ve psikolojik yönlerini de bulunmaktadır ki kadınların çoğunluğu soyadı meselesine hak olarak değil yükümlülük olarak bakmaktadır. Kadınların kocasının soyadını alma eğiliminde olmasının nedenleri- caydırıcı etkenler –özetleyecek olursak :

Kocasını ve ailesini memnun etme, sadakat, erkek soyunun çocuklarla devam etmesi ve kendisini dışlanmış hissetmemek, çocuklarıyla aynı soyadını taşımak, aidiyet, toplumsal baskı ve normlar, kişisel ve muhafazakar değerler, örf -adet -gelenek, evli olduğunun kanıtı, eş ile çatışmadan kaçınmak, hak arayışının zaman, emek ve maddi kayıplara sebep olması, maddi-manevi zorluklar ve hukuk sitemine güvensizlik olarak sayılabilir. Hukuk sistemi, teoride

eşitliği savunurken, pratikte ataerkil yapı kurallarını uygulamaktadır. Kocanın soyadını taşımak evliliğin ve bağlılığın bir kanıtı olarak anlamlandırılmakta; sevgi, saygı ve aile bütünlüğü kavramlarıyla bağdaştırılmaktadır.

Meselenin bir de eşitlik boyutunun doğru kavranması gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi kararının gerekçesinde,

"Anayasa'nın 10. maddesinde belirtilen eşitlik ilkesinin amacı, hukuksal durumları aynı olanların kanunlarca aynı işleme bağlı tutulmalarını sağlamak ve kişilere kanun karşısında ayırım yapılmasını ve ayrıcalık tanınmasını önlemektir. Bu ilkeyle, aynı durumda bulunan kimi kişi ve topluluklara ayrı kurallar uygulanarak kanun karşısında eşitliğin çiğnenmesi yasaklanmıştır. Bu ilke ile eylemli değil hukuksal eşitlik öngörülmektedir. Kanun önünde eşitlik, herkesin her yönden aynı kurallara bağlı tutulacağı anlamına gelmez. Durum ve konumlarındaki özellikler, kimi kişiler ya da topluluklar için değişik kuralları gerekli kılabilir. Aynı hukuksal durumlar aynı, ayrı hukuksal durumlar farklı kurallara bağlı tutulursa Anayasa'nın öngördüğü eşitlik ilkesi çiğnenmiş olmaz[22] *ifadesiyle eşitlikten anlaşılması gerekenin ne olduğu ortaya konmuştur."*

Eşitlik kavramına farklı bakış açılarıyla yaklaşan Türk Aile Hukuku ve İslâm Aile Hukuku, bu kavramı kendine özgü ifadelerle açıklamıştır. Türk Aile Hukuku'na göre kadın ve erkek arasındaki eşitlik, mutlak eşitlik olup hiçbir ayırımın yapılmamasını öngörmektedir. İslâm Aile Hukuku ise eşitlikten ziyade adalet prensibi üzerinde durmakta, temel haklarda bütün insanları eşit görürken, yaratılış ve kabiliyetlerdeki farklılıkları da göz ardı etmemektedir. Bazen bu hakkın tesliminde eşitliği bozan unsurlar ortaya çıkmaktadır. Bunlar, cinsiyet, psikolojik farklılık, sıhhat veya din ayrılığı gibi faktörlerden kaynaklanabilir. Ortaya çıkan bu engellerde eşitliği bozmak bir eşitsizlik olabilir. Ancak İslâm Aile Hukuku'na göre her eşitsizlik adaletsizlik değildir.

[22] 10. 3. 2011 tarih ve E. 2009/85; K. 2011/49 sayılı karar. (RG, T. 21. 10. 2011, S. 28091).

Türkiye'de kadının evlendikten sonra soyadı ile ilgili uygulamalar şunlardır:

1-Sadece kocanın soyadı kullanılabilir. Yukarıda bahsi geçen sebeplerden dolayı kadınların çoğu bundan rahatsız olmamaktadır.

2-Sadece kendi soyadı kullanılabilir. Ki pek çok İslam ülkesinde kadın kendi soyadını kullanmaktadır. Ülkemizde bu, AİHM, Anayasa ve yerel mahkemeler sağlanabilmektedir.

3-Kocanın soyadı ile birlikte kendi soyadı kullanılabilir.-TMK. m.187- Bu durumda, kişilik hakkı ile kamu yararı arasında adil bir denge sağlanacak ve mesele hukuken, sosyolojik ve psikolojik bağlamda anlam bulacaktır.

Kanaatimizce kadının evlendikten sonra sadece kendi soyadını kullanması, Türk aile yapısının ataerkil olması, örf-adet ve gelenekler ile örtüşmemesi, kamu düzeninin bireyin faydasından öncelikli olması gibi sebeplerle mümkün görünmemektedir. Bu sebeple önerimiz, kadının aidiyetini temsil eden, doğumu ile birlikte kazanıp hayatı boyunca bütün işlemlerinde kullandığı ve kişiliği ile bütünleştirdiği soyadı ile erkeğin soyadının birlikte kullanılmasıdır.

KAYNAKÇA

1982 Anayasası

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu

Nüfus Hizmetleri Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi , Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW)

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve 7 No'lu Protokol

Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

Anayasa Mahkemesi Kararları

Yargıtay Hukuk Genel Kurul Kararı

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı

Alman Medeni Kanunu

İsviçre Medeni Kanunu

APAYDIN, Bahar Öcal, *Son Yargı Kararları Işığında Kadının Soyadı Meselesi Çözüme kavuşturulmuş mudur?,* İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, c.6, s.2, 2015

DEĞİRMENCİ, Birgül *Kadının Soyadı Hakkı İçin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinden Türkiye'ye, Bir Mahkumiyet Daha!,* İzmir Barosu Bülten, 25 Kasım 2013 özel sayısı

KARAMAN Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İz Yayıncılık, b.8,c.1, 2013/İstanbul

MOROĞLU Nazan, Medeni Kanun'a Göre Kadının Soyadı ve Bir Öneri

KADINLARDA BENLİK SAYGISI VE KARAR VERME STİLLERİ İLİŞKİSİ (SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINDA BİR ARAŞTIRMA)

Doç. Dr. Murat KOÇ
Çağ Üniversitesi
Beste GÜNEL
Çağ Üniversitesi
Öğr. Gör. Yonca BİR
Çağ Üniversitesi

ÖZET

Kadının toplumsal etkileşimine vurgu yapmak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, benlik saygısı ile karar verme stilleri (rasyonel, sezgisel, bağımlı, kaçınmacı ve kendiliğinden-anlık) arasındaki ilişki kadınlar tarafından kurulmuş ve yürüttüğü sosyal ve ekonomik çalışmalarla Mersin ili Yenişehir ilçesinde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına (STK) üye olan 248 kadın üzerinde incelenmiş olup, ayrıca benlik saygısı ve karar verme stillerinin sivil toplum kuruluşuna üyelik süresi, zaman geçirme süresi ile üye olunan STK sayısı değişkenleri ile ilişkileri de araştırılmıştır. Araştırma sonucunda, benlik saygısı ile rasyonel karar verme stili arasında negatif yönlü; kendiliğinden-anlık karar verme stili arasında ise pozitif yönlü zayıf düzeyde; kaçınmacı karar verme stili arasında da pozitif orta düzeyli istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler tespit edilmiş olup, sezgisel ve bağımlı karar verme stilleriyle anlamlı ilişkiler tespit edilememiş; sezgisel karar verme stilinin üyelik süresine; bağımlı ve kaçınmacı karar verme stillerinin üye olunan STK sayısına göre farklılıklar gösterdiği; zaman geçirme süresine bağlı olarak ise karar verme stillerinde de farklılıklar gözlemlenmemiş; benlik saygısında da üyelik ve zaman geçirme süresi ile üyelik sayısına göre farklılaşmalar bulunamamıştır.

Anahtar kelimeler: Sivil Toplum, kuruluş, üyelik, kadın, karar verme, benlik saygısı

THE RELATIONSHIP OF SELF ESTEEM AND DECISION MAKING STYLES IN WOMEN (A RESEARCH IN CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS)

ABSTRACT

It was purposed to determine the relation between self-esteem and decision-making styles (rational, intuitive, dependent, avoidance and spontaneous-instantaneous) of 248 women who are members of non-governmental organizations where established by women in Mersin Yenişehir district in this study which was carried out to emphasize the social interaction of women. In addition, the relationships between the self-esteem, decision-making styles with the

membership period and the number of the non-governmental organization, the spent time in organization.

As a result of the research, there was a negatively low level of relationship between self esteem and rational decision-making style; positively low level relationship with spontaneous-instantaneous decision making style; positively mid level relationship with avoidence decision making style. However there was no statistically significant relationship between self esteem both intuitive and dependent decision making styles. There is differences intuitive decision making styles according to membership period, dependent and avoidance making styles according to number of organizations; there is no differences decision making styles according to the spent time in organization; there is no differences self esteem according to membership period and the number of the non-governmental organization, the spent time in organization.

Keywords: Civil society, organization, membership, woman, decide, self esteem.

1. GİRİŞ

Benlik saygısı insanın kendiyle alakalı oluşturduğu ve devamını sağladığı içsel değerlendirmesi olup; bireyin öneminin, başarısının ve değerinin farkında olmasını kapsar (Coopersmith, 1967). Motivasyonel gücün kaynağı olan benlik saygısı, Gün (2006) tarafından kişinin kendini önemli bulması, kendine inancının olması, kendine karşı saygılı olması ve kendini onaylaması; Akan (2001) tarafından kendine güvenin ve kendine saygının bütünü; olarak tanımlanmıştır. Genel anlamda benlik saygısı insanın özünü algılayış şekli olarak ifade edilebilmekte ve bireye yeterlilik ve başarı duygusu hissettirdiğinden dolayı ruh sağlığı ve iyi oluş için önem taşımaktadır (Kulga, 2014). Kişinin kendi değerine ilişkin duygusal değerlendirmesiyle bağlantılı olan benlik saygısı, bireylerin davranışlarına ve düşüncelerine yön veren temel faktörlerden birisi olma özelliğini taşımaktadır (Greenberg, 2008). Benlik saygısının karar vermedeki etkisi, bireylerin daha bağımsız olma davranışıyla ve kendilerine güven duymalarıyla açıklanmaktadır (Atsan, 2017; Köse, 2002). Benlik saygısı yüksek olan kişilerde kendinden emin olma, olaylara iyi tarafından bakma, başarı elde etme isteği, zorluklarda pes etmeme gibi özellikler bulunurken, benlik saygısı düşük kişilerde kendine karşı güvensizlik, karamsar olma, topluluktan kaçınma gibi davranışlar sergilemeye daha eğilimli olmaktadırlar (Aydoğan ve Deniz, 2012).

Karar; bir seçim işlemidir. Bireyin elindeki bilgileri analiz ederek mevcut durumu idrak etmesi, seçeneklerin ve sonuçlarının değerlendirilip uygun seçeneğin seçilmesi ve uygulamaya

konulması karar verme davranışı olarak tanımlanmaktadır (Doğan, 2014). Karar verme, bilişsel hareketler dizisi olup insanların öğrenilmiş yeteneklerinden biri olma özelliğine sahiptir. Karar vermenin en basit ifadeyle, alternatiflerin arasından tercih ve seçim yapma olduğu söylenebilir. Kişilerin yaptığı tüm eylemler, bilinçli ya da bilinçsiz olarak bir karar verme durumuyla ilgilidir. Kişiye göre doğru ve uygun verilen kararların hayatında pozitif etkisi; hatalı verilen kararların ise yaşamının gidişatında negatif yönde etkisi vardır (Öztabak ve Erdoğan, 2017). Karar verme durumunda kişilerin farklı stiller uyguladığı bilinmektedir. Bireyin karar vereceği durumla karşılaştığında, isteklerine, algılayış şekline ve seçimine göre uygulayacağı davranış karar verme stili olarak tanımlanmaktadır. Kişinin karar verirken hangi stili uygulayacağı onun bireysel özellikleriyle doğrudan ilişkilidir. Bu durum, karar verme sürecinde kişilerin kullandığı yöntemde kişilik özelliklerinin etkili olmasından kaynaklanmakta ve bu kişilik özelliklerinden biri de benlik saygısıdır (Yılmaz, 2011). Bu doğrultuda aynı zamanda psikolojik sağlığın da bir parçası olan benlik saygısının karar verme üzerinde rol oynadığı ve kararların yönünü değiştirebildiği söylenebilmektedir.

Karar verme, karar verme stilleri ve benlik saygısı konuları genellikle yöneticiler ve öğrenciler üzerinde incelenmiş; kadınlar üzerine yapılan araştırmalar sınırlı kalmıştır. Kadınların toplumda daha etkin bir yer alabilmesinde benlik saygısının etkisi bulunmaktadır. Benlik saygısı düzeyine göre kadınlar topluma katılabilme, finansal anlamda kendini geliştirip yerini alabilme gibi davranışlar sergilemeye daha eğilimli olabilmekte ve yaşantılarında bilgi, beceri ve deneyimler elde etme gibi özellikler kazanmaktadırlar (Sanford ve Donovan, 1999). Bu kapsamda bu araştırma, alan yazındaki diğer araştırmalardan farklı olarak, benlik saygısı ve karar verme stilleri ilişkisini Sivil Toplum Kuruluşlarına üye olan kadınlar özelinde incelemiştir.

Karar Verme Stilleri

Bireylerin karar vermeleri gereken durumlarda çeşitli stiller kullandıkları belirlenmiştir (Kelecek, Altıntaş ve Aşçı, 2013). Kişinin karar alması gerekektiği zamanlarda uyguladığı ve ne şekilde hareket edeceğini belirlediği işleme karar verme stili denilmektedir (Ersever, 1996). Karar verme stilleri genellikle insanların zihinsel yeteneklerini kullanma biçimleriyle ilgili olmaktadır (Galotti vd., 2006). Scott ve Bruce (1995) karar verme stillerinin, karar verme zamanında edinilen bilgilerden ve akıldan geçen seçeneklerden oluştuğunu ifade etmiş, akılcı (rasyonel), sezgisel, bağımlı, kaçınmacı, spontan (kendiliğinden-anlık) olarak beş çeşit karar

verme stili tanımlamışlardır. *Akılcı karar verme,* kişinin karar vermesi gereken durumla karşılaştığı zaman, seçim yapması gerektiği pozisyon hakkında inceleme ve araştırma yaparak içinde bulunduğu duruma uygun alternatifi tercih etmesi; *sezgisel karar verme,* kişi karar verme durumuyla karşılaştığında seçimini kendi sezileri ve hisleri ile yapması; *bağımlı karar verme,* kişinin karar vereceği zamanda başka insanların önerilerine, desteklerine ve yol göstermelerine göre tercih yapması; *kaçınmacı karar verme*, bireyin karar vereceği zamanda karardan kaçmak adına onunla bağlantısını kesmesi; *spontan karar verme (kendiliğinden-anlık),* karar vericinin karar alırken mevcut şartlara ve karar alırken ki içinde bulunduğu duruma yönelik seçim yapmasıdır.

Akılcı karar verme stilini kullanan bireyler, seçimlerinde ince eleyip sık dokumakta; *sezgisel karar verme stiline sahip kişiler,* içgüdülerine güvenerek sezgileri ile bir karara varmakta; *bağımlı karar verme stilini kullanan kişiler,* tercihlerinin sonuçlarını diğer insanlara yansıtmakta; *kaçınmacı karar verme stilini uygulayan kişiler,* sorumluluktan kaçma eğilimi göstermekte; *spontan (kendiliğinden-anlık) karar verme stilini kullanan kişiler ise,* o an da doğal olan ne ise, düşünmeden karar verme eğilimi göstermektedirler (Scott ve Bruce,1995).

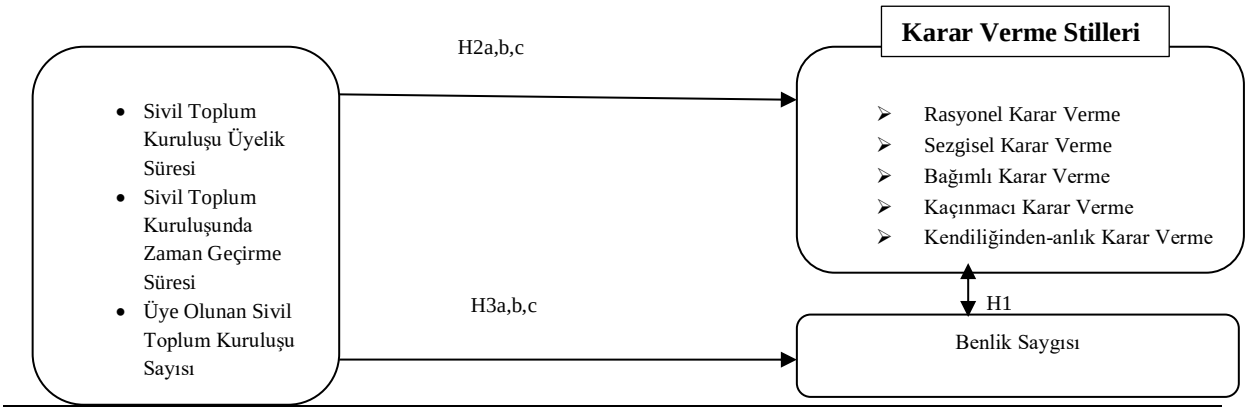
Sivil Toplum Kuruluşu

Sivil toplum kuruluşları (STK), hükümetten tam anlamıyla hür olmamakla birlikte, tamamen gönüllü birlikteliğe dayalı ve üyelerin kendi menfaatlerini düşünmeden toplumsal çıkar için faaliyette bulunan, kar amacı düşünmeyen ve yasal çerçeveye uygun şekilde hareket eden, toplumsal yapıya etki eden ve etkinlik kazandıran kısacası olumlu gelişmeler sağlayan yapılardır. (Özdemir, Başel ve Şenocak, 2010; Talas, 2011).

Sivil toplum kuruluşlarına üye olmak, kişilere kazanımlar sağlamaktadır. Kişiler sivil toplum kuruluşuna üye olduklarında sosyal ilişkileri oluşup gelişmekte ayrıca kamusal alanda güçlerini kullanabilmektedirler (Gök, 2015). Yabancılaşmanın arttığı çağımızda sivil toplum kuruluşlarına üye olmak bireylerin biraraya gelmesini sağlayarak sosyal desteğin kopmamasını sağlamaktadır. Böylece üyeler aidiyet duygusu kazanarak yalnız kalmaktan kurtulmaktadırlar (Özer, 2008). Putnam (1993) bireylerin güvenirlikleriyle ilgili fikir sahibi olmanın, farklılıklara karşı hoşgörülü olmanın ve ortaklaşa çalışma isteğinin oluşmasının sivil toplum kuruluşuna üye olmakla birlikte gerçekleşeceğini savunmaktadır.

2. YÖNTEM

İlişkisel tarama modelinde tasarlanan nicel ve kesitsel olan bu araştırmanın verilerinin toplanmasında, Benlik Saygısı (Rosenberg, 1965; Çuhadaroğlu, 1986) ve Karar Verme Stilleri Ölçeği (Scott ve Bruce,1995; Taşdelen, 2002) ile Kişisel Bilgi Formu kullanılmış; verilerin istatistiksel değerlendirilmesinde frekans, yüzde dağılımı ve bağımsız örneklem t testi, Tek yönlü Anova, post hoc testleri ve korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Mersin ili Yenişehir ilçesinde yer alan kadınların kurmuş olduğu ekonomik ve sosyal faaliyetler yürüten 300 kadının üye olduğu 5 ayrı dernek ile gerçekleştirilen ve basit rastgele örnekleme yöntemiyle ulaşılan geçerli 248 veri değerlendirmeye alındığı bu araştırmanın modeli ve hipotezleri aşağıda gösterilmiştir.

H1: Sivil toplum kuruluşuna üye kadınların benlik saygısı ile rasyonel, sezgisel, bağımlı, kaçınmacı ve kendiliğinden-anlık karar verme stilleri ilişkilidir.
H2a: Sivil toplum kuruluşuna üye kadınların rasyonel, sezgisel, bağımlı, kaçınmacı ve kendiliğinden-anlık karar verme stilleri kuruluşa üyelik süresine göre farklılık göstermektedir.
H2b: Sivil toplum kuruluşuna üye kadınların rasyonel, sezgisel, bağımlı, kaçınmacı ve kendiliğinden-anlık karar verme stilleri kuruluşta zaman geçirme süresine göre farklılık göstermektedir.
H2c: Sivil toplum kuruluşuna üye kadınların rasyonel, sezgisel, bağımlı, kaçınmacı ve kendiliğinden-anlık karar verme stilleri üye olunan kuruluş sayısına göre farklılık göstermektedir.
H3a: Sivil toplum kuruluşuna üye kadınların benlik saygısı kuruluşa üyelik süresine göre farklılık göstermektedir.
H3b: Sivil toplum kuruluşuna üye kadınların benlik saygısı kuruluşta zaman geçirme süresine göre farklılık göstermektedir.
H3c: Sivil toplum kuruluşuna üye benlik saygısı üye olunan kuruluş sayısına göre farklılık göstermektedir.

Hipotezlerin test edilmesine geçilmeden önce ölçeklere güvenilirlik analizi yapılmış ve Cronbach's Alpha katsayıları Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği için .67; rasyonel karar verme .92; sezgisel karar verme .89; bağımlı karar verme .83; kaçınmacı karar verme .75; kendiliğinden-anlık karar verme stili alt ölçeği için ise .79; karar verme stili genel ölçeği için de olarak .79 olarak bulunmuştur. Güriş ve Astar'a (2015) göre 0-1 arasında değer alan katsayı $.06 \leq \alpha \leq .08$ ise kabul edilebilir; $.07 \leq \alpha \leq .09$ ise iyi derecede kabul edilebilir güvenilirliğe sahiptir. Bu doğrultuda ölçeklerin bu çalışmanın örnekleminde kabul edilebilir ve iyi derece güvenilir olduklarını söylemek mümkündür.

3. BULGULAR

Örnekleme alınan 248 kadın katılımcının tanımlayıcı istatistiklerine genel olarak bakıldığında; %32.7'si 45 ile 56 yaş aralığında, %46.4'ü üniversite mezunu, %55.6'sı evli, %51.2'si çalışan, %39.5'i aylık 2021-3500 TL gelir düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Sivil Toplum Kuruluşlarıyla ilgili verdikleri cevapların yüzde dağılımları çoğunlukla incelendiğinde ise; %31'inin kuruluşuna 1 ile 3 yıl arasında üyelik süresinin olduğu, %50.8'nin kuruluşunda 1 ile 4 saat arasında zaman geçirdiği, %71.8'inin 1 ve 3 arasında kuruluşa üye olduğu tespit edilmiştir.

Karar verme stilleri ile benlik saygısı arasındaki ilişkilere dair bulgular incelendiğinde; benlik saygısı ile rasyonel karar verme stili arasında negatif yönlü (r=-.27.9, p<.001); kendiliğinden-anlık karar verme stili arasında ise pozitif yönlü zayıf düzeyde (r=.25.9, p<.001); kaçınmacı karar verme stili arasında da pozitif orta düzeyli (r=.30.7, p<.001) istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler tespit edilmiş olup, sezgisel (p=.11.8, p>.05) ve bağımlı karar verme (p=.28.8, p>.05) stilleriyle ise istatistiksel açıdan anlamlı ilişkiler bulunamamıştır. Büyüköztürk'e (2011) göre r katsayısı 0.00- 0.30 arsında zayıf, 0.30-0.70 arasında orta ilişkiyi göstermektedir.

Bu bulgular doğrultusunda H1 kısmen kabul edilmiştir. (Tablo 1)

Tablo 1.

Korelasyon Analizine İlişkin Sonuçlar

	1	2	3	4	5	6
1. Rasyonel karar verme	1					
2. Sezgisel karar verme	.49.5***	1				
3. Bağımlı Karar verme	.2.8	-.5.6	1			
4. Kaçınmacı karar verme	-.23.7***	-.7.2	.33.4***	1		
5.Anlık karar verme	.15.6*	.14.2*	.9.5	.28.2***	1	
6. Benlik saygısı	**-.27.9*** **	-10.0	.6.8	**.30.7*** **	**.25.9*** **	1

*p<.05, **p<.01, ***p<.001

Benlik saygısı ve karar verme stillerinin kuruluşa üyelik süresi, kuruluşta zaman geçirme ve üye olunan kuruluş sayısı değişkenlerine göre farklılıklara ilişkin bulgulara bakıldığında; kuruluşa üyelik süresine göre sezgisel karar verme stilinde (F=5.866, p<.001); üye olunan kuruluş sayısına göre ise bağımlı (F=4.196, p<.05) ve kaçınmacı karar verme (F=5.711, p<.05) stillerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Kuruluşa 1 yıldan az (20.73), 1 ile 3 yıl arasında (21.27) ve 4 ile 6 arasında (20.86) üyelerin sezgisel karar verme puanları, 10 yıl ve üzerindeki üyelerden (18,84) daha yüksek;1 ile 3 arasında kuruluşa üye olanların

kaçınmacı karar verme puanları (10.92), 4 ile 6 arasında kuruluşa üye olanların (8.84) ile 10 ve üzerinde kuruluşa üye olanlardan (5.50) daha yüksek; 1-3 arasında (12.36) ve 4 ile 6 arasında (11.21) kuruluşa üye olanların bağımlı karar verme puanları ise 10 ve üzerinde kuruluşa üye olanlardan (4,50) daha yüksek bulunmuştur. Benlik saygısı ve diğer karar verme stillerinde ise kuruluşa üyelik süresi, kuruluşta zaman geçirme ve üye olunan kuruluş sayısı değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunamamıştır (p>.05). Bu bulgular doğrultusunda H2a,c kabul, H2b red; H3a,b,c ise reddedilmiştir.

4. SONUÇ

Araştırmadan elde edilen bulgular kapsamında, STK üyesi olan kadınların benlik saygılarının arttıkça rasyonel karar verme stili kullanma düzeylerinin azaldığı; kaçınmacı ve kendiliğinden-anlık karar verme stillerini kullanma düzeylerinin ise benlik saygılarına paralellik göstererek arttığı söylenebilmektedir. Bu durumda artan benlik saygısının tutarlı, istikrarlı ve bütüncül bir benlik kavramını gerektirdiği, güncel karar verme sürecinde geçerli ve güçlü datalar ile bilgiye ihtiyaç duyulmasına neden olduğu, bununla beraber rasyonel karar vermeden uzaklaşılması sonucunu doğurduğu, buna paralel olarak alınan kararlarda benlik kavramına olumsuz yönde etki eden süreçler içine girilmeden benlik saygısının korunması maksadıyla kaçınmacı veya üzerinde düşünmeden anlık karar verme stillerine yönelindiği değerlendirilmiştir. Ayrıca kuruluşa daha kısa üyelik süresine sahip olan kadınların sezgisel karar verme stilini daha fazla; daha fazla kuruluşa üyeliği bulunanların kaçınmacı karar verme stilini daha az, bağımlı karar verme stilini ise daha fazla kullandıkları söylenebilmektedir. Bu kapsamda, yakın zamanda kuruluşa üye olanların içgüdülerine güvenerek sezgileriyle karara vardıkları; daha fazla kuruluş üyesi olanların sorumluluktan kaçma eğilimini göstermekten kaçındığı ve tercihlerinin sonucunu diğer insanlara daha fazla yansıttığı yorumu yapılabilir. Diğer karar verme stilleri ve benlik saygısı ise üyelik süresi, kuruluşta zaman geçirme süresi ve üye olunan STK sayısına göre değişmemektedir. Bu doğrultuda, sivil toplum kuruluşlarının süreç içinde üyelerine bireysel anlamda ve benlik saygısı bağlamında istenen katkıyı ve özellikle bazı karar verme yetilerinde iyileşmeyi tesis edemedikleri söylenebilir. Sivil toplum kuruluşlarının ve üyeleri ile ilişkilerinin bireysel ve bireye bağlı karar verme ile benlik saygısı etkileşimi üzerinde arzu edilen düzeyde etkisinin olmamasının; bu kuruluşların oluşumu, üye kabulü, iç işleyişleri ve gelir kaynakları ile üyelerine yarattıkları katkı ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Bu kapsamda araştırma sonuçlarının; kadınların problem çözme ve karar verme konularında göstermiş oldukları bilgi temelli ve benlik saygıları ile paralel olarak gelişen hassasiyetleri göz önünde bulundurularak, kadınların üye oldukları sivil toplum kuruluşlarında ilgi alanlarına uygun olacak şekilde problem çözme ve karar verme stilleri üzerine eğitilmeleri ve özellikle bilgi toplama ve bilgiyi analiz ederek karar verme süreçleri ile ilgili bireysel beceri geliştirme süreçlerine tabi tutulmalarının özel ve iş yaşamlarına olumlu katkılarda bulunacağı sonucuna varılmaktadır. Bu bağlamda STK'larda farkındalık arttırıcı çalışmalara ağırlık verilmesi gerektiğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Akan, A. (2001). *7-12 yaş çocuklarında görülen uyum ve davranış bozuklukları ve benlik saygısı ilişkisi.* Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Atsan, N. (2017). Karar vermede çatışma kuramı ve özsaygı ilişkisine yönelik kültürel bir incelenme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,*22*(1), 63-73.

Aydoğan, S. & Deniz, M. E. (2012). Son çocukluk döneminde benlik saygısı ve umut. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 3*(2), 97-106.

Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı.* Ankara: Pegem Akademi.

Coopersmith, S. (1967). *The antecedents o f selfesteem*. San Francisco: Freeman and Company.

Çuhadaroğlu, F. (1986). *Adolesanlarda benlik saygısı.* Uzmanlık tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Doğan, H. (2014). Çağdaş kariyer karar verme yaklaşım ve modellerinin incelenmesi. *Türkiye Sosyal Politika ve Çalışma Hayatı Araştırmaları Dergisi, 6*, 102-130

Ersever, H.Ö. (1996). *Karar verme becerileri kazandırma programının ve* etkileşim *grubu deneyiminin üniversite öğrencilerinin karar verme stilleri üzerindeki etkileri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Galotti, K. M., Ciner, E., Altenbaumer, H. E., Geerts, H. J., Rupp, A. & Woulfe, J. (2006). Decision-making styles in a real-life decision: Choosing a collage major. *Personality and Individual Differences, 41*, Retrieved from https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0191886906001206

Gök, M. (2015). Türkiye'de sivil toplum kuruluşları ve sosyal sermaye. *Sosyoloji Konferansları, 52*, 655-683. Alındı Şubat 05, 2019, İdealonline veritabanı.

Greenberg, J. (2008). Understanding the vital human quest for self-esteem. *Perspectives on Psychological Science,* https://doi.org/10.1111/j.1745-6916.2008.00061.x

Gün, E. (2006). *Spor yapanlarda ve spor yapmayan ergenlerde benlik saygısı.* Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Güriş S. & Astar, S. (2015). *Spss ile İstatistik* (2.bs.). İstanbul: Der Yayınları.

Harren, V. A. (1979). A model of career decision making for college students. *Journal of Vocational Behavior, 14*, 119-133.

Kelecek, S., Altıntaş, A. & Aşçı, F. H. (2013). Sporcularin karar verme stillerinin belirlenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 8*(1), 21-27.

Köse, A. (2002). *Psikolojik danışma ve rehberlik birinci sınıf öğrencilerinin cinsiyet ve algılanan sosyo-ekonomik düzey açısından psikolojik ihtiyaçları ve karar verme stratejilerinin incelenmesi.* Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kulga, E. C. (2014). *Günlük yaşamda benlik sunumları üzerine bir inceleme.* Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kuzgun, Y. (1992). Karar stratejileri ölçeği: Geliştirilmesi ve standardizasyonu. VII. Ulusal Psikoloji Kongresi bilimsel çalışmaları. Ankara: Türk Psikologlar Derneği, 161-170.

Özdemir, S., Başel, H. & Şenocak, H. (2010). Sivil toplum kuruluşları (STK)'nın artan önemi ve Üsküdar'da faaliyet gösteren bazı STK'lar üzerine bir araştırma. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 0* (56), 153-154.

Özer, M. H. (2008). Günümüz itibariyle sivil toplum kuruluşlarının iktisadi ve sosyal fonksiyonları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 26*(7), 86-97.

Öztabak, Ü. M. & Erdoğan, İ. (2017). Lise öğrencilerinin düşünme stilleri ile karar verme stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İstanbul Üniversitesi Yayınevi, 14* (2), 33-57.

Putnam, R. D. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.

Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image.* Princeton, NJ: Princeton University Press.

Sanford, L. T. & Donovan, M. E. (1999). Kadınlar ve benlik saygısı (S. Kunt, Çev.). Ankara: HYB Yayıncılık. (Orijinal çalışma 1984 yılında yayımlanmıştır).

Scott, S.G. & Bruce, R.A. (1995). Decision making style: The development and assessment of a new measure. *Educational and Psychological Measurement, 55*, 818-831.

Talas, M. (2011). Sivil toplum kuruluşları ve Türkiye perspektifi. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 29, 388-401.

Taşdelen, A. (2002). *Öğretmen adaylarının farklı psiko-sosyal değişkenlere göre karar verme stilleri.* Yayınlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Yılmaz, A. S. (2011). *Üniversite öğrencilerinin karar vermede öz saygı ve karar verme stillerinin benlik saygısı ve utangaçlık açısından incelenmesi.* Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

MUSA CARULLAH BİGİYEF'İN (1875-1949) 'İSLAMİ GELENEKTE OLUŞAN KADIN YAKLAŞIMI'NA ELEŞTİRİLERİ

Dr. Öğretim Üyesi Mustafa AKMAN
Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam ve Mezhepler Tarihi

1875'de Kazan'da doğan Müellif, orada başlayan tahsilini, Buhara, Mısır, Hicaz, Hindistan ve Şam medreselerinde tamamladı. Tahsil hayatından sonra döndüğü memleketinde ilmî, siyasî ve ictimaî hareketlere öncülük etti. 1917 Bolşevik İhtilali'nden sonra da bu çalışmalarını sürdürdü. Yazdığı bir eserden dolayı tevkif edildi, eziyet ve işkencelere uğradı ve Rusya'dan kaçmak zorunda kaldı. Sürgün denilebilecek bu hayatı, Çin, Hindistan, Almanya, Türkiye, Japonya ve Mısır'da geçti. Mısırda Abduh ile tanışır ve kendisinden dersler alır. 1949'da Kahire'de vefat eden Musa Carullah'ın çeşitli meselelere dair çok sayıda eseri bulunmaktadır. Ayrıca T. İzutsu'nun (1914–1993) Arapça hocası olduğu bilinen yazar I. Türk tarih kongresine de katılmıştır. (A/16) Yazarın son dönemde Türkiye'de tanınmasını sağlayan ise Mehmet Görmez olmuştur.[1]

Bigiyef, ciddi ve gayretli bir âlimdir. Yaşadığı dönemin koşullarında tespit ettiği, karşılaştığı sorunlara kendince çözümler üretmeye çalışmış ve bunları yayınladığı kitaplarıyla toplumun istifadesine sunmuştur. Carullah, kadın haklarını özgürlük bağlamında ele alan bir telakkiye sahiptir. Ona göre kadın, erkek egemenli anlayışa sahip toplumumuzda uzun bir geçmişten bu yana hep mazlum olarak yaşamıştır. Buna dur demenin zamanı gelmiştir. Ayrıca başörtüsü, inancın bir gereği olmakla beraber onun adeta bir parçası sayılan peçe herhangi bir asla istinat etmediği için dayatılamaz. O kendisini şöyle tanımlar: her şaibeden arınmış olan ihlâslı kalemimle halis düşüncelerimi yazdım. Yazarken hep ihtiyatlı davrandım. Her zaman gafletten sakınmışımdır. (A/117; B/85)

[1] Bu çalışma daha önce: *Musa Carullah Bigiyef'i Okumaya Giriş* (İstanbul: Çıra Yayınları, 2007., sf. 35-60) isimli eserimizde yayınlandı.

Yazarın ulaşabildiğimiz eserleri *Hatun,*[2] *Büyük Mevzularda Ufak Fikirler*, *İslam Şeriatının Esasları, Kitabu's-Sünne*[3] ve *Rahmet-i İlâhîye Bürhanları*dır. Bu son eser M. Sabri'nin *Yeni İslam Müctehidlerinin Kıymet-i İlmiyesi* adlı kitabıyla birlikte[4] basılmıştır.

Bu yazıda olabildiğince Bigiyef'in -özet halinde- kendi ifadelerini kullanacağız. Yazının akışını ve konu bütünlüğünü sağlamak için bazen kendimiz aralara gireceğiz. Bu arada gerekli gördüğümüz yerlerde kelimelerin Arapça karşılıklarını da vereceğiz. Parantez içinde taksimden önceki harf kaynakçadaki ilgili kitaba ve sonraki rakam ise sayfa numarasına işarettir. Parantez dışı rakamlar ise sure ve ayet numarasını gösterir.

Kadın konusunda İslam'a yönelik eleştirilerde, gerek insanlık tarihi boyunca tevarüs eden problemlerin ve gerekse çağımızda kadını tüketim ekonomisinin bir metaı haline getiren şartların görmezlikten gelinmiş olması ve İslam toplumlarında bu konuda ortaya çıkan yanlış düşünce ve uygulamaların bizzat İslam'ın kendisinde aranması, insaf dışı değerlendirmelerdir. Kadınla ilgili sorunlar bütün insanlığın sorunudur. Zira kadın ile erkek arasındaki biyolojik farklılığın toplumsal ve kültürel bir farklılığa dönüştürülmesi bin yılların ötesinden günümüze intikal eden bir sorundur.

Oysaki Kur'an kendi inananlarına, kadın hakkında çizdiği çerçeve ile de yetinmeyip zaman içerisinde daha ileri adımlar atmalarını emretmiştir. Ne var ki Müslümanlar tarih içinde Kur'an'ın bizzat çizdiği çerçeveyi dahi yakalayamamış ve Kur'an öncesi düşünceler İslam toplumlarında hayatiyetini, hem de İslam görüntüsü altında, devam ettirmiştir. Kadim din ve kültürlerin Müslümanlara tesiri, yerleşik kültür ve geleneklerin dine baskın çıkması, dinin ve

[2] Kitâbiyat Yayınları'nın burada değerlendirmeye aldığımız kitaplarında uyguladığı format genelde şöyle olmaktadır: İlk sayfada müellifin hayatı ve kitabın kimlik bilgileri verilmekte; içindekilerden sonra yayına hazırlayanın önsözü verilmektedir. Ancak bu önsözlerin bir miktar uzun tutulduğu görülmektedir. Sözgelimi burada Carullah'ın kitabında geçen görüşlerinin özetlenmiş olması çok gerekli değildir. Zira kitaplar nihayet yüzer sayfalık kitaplardır. Burada sadece kitaba dair teknik bilgi/kitap ve basım serüveni verilmiş olsa yeterli olurdu. Çünkü okuyucu kitabı okuduğunda bu söylenilenleri (muhtemelen) anlayacaktır. Öte yandan kitaplar genelde yerinde ve gerekli bir indexle tamamlanmıştır. Bu arada Kitabiyat'ın nedenini bilmemek ve merak etmekle beraber, Arapça karakter kullanmayıp bunun yerine transkrip yaparak Arapça kelimeleri vermesi şık görülmemektedir. Ayrıca dipnotlar hem gerekli hem de sayfa altlarında olması itibariyle güzel olmuştur.

[3] A. Okulu Yayınları arasında çıkan kitabın iyi sayılamayacak bir baskısı vardır. Ayrıca çok sayıda dizgi hatası mevcuttur. Ancak mütercimin eklediği dipnotlar yerinde olmuştur.

[4] Kitap üç bölümden oluşmaktadır. Önce yanlış bir tercihle M.Sabri'nin M.Carullah'a reddiyesi (15-252) verilmiş daha sonra da Carullah'ın, M.Sabri'nin reddiyesine konu olan *Rahmet-i İlâhîye Bürhanları* (253-341) ve *İnsanların Akide-i İlahiyelerine Bir Nazar* (343-362) adlı kitapları verilmiştir. Mevzubahis konularda genelde Şeyhulislam haklı olmakla beraber, okuyucu, güçlü bir polemikçi olan M.Sabri'nin değerlendirmelerini okuduktan sonra, büründüğü saldırı ruhuyla Bigiyef'i okumaya başlamaktadır. Öte yandan pek iyi sayılamayacak bir baskı ve kâğıt kalitesi olan kitapta yer yer dizgi hatalarına rastlanmaktadır.

dini metinlerin yanlış anlaşılması ve yanlış yorumlanması yanında, Müslümanların ahlaki zaafları da bu tür düşüncelerin yaşamasına ve kökleşmesine zemin teşkil etmiştir.

Kadının hicabına yönelik bütün hükümlerin, sadece erkekleri fitne ve fesada düşmekten alıkoymak için vazedildiği söylemi insafsızcadır. Zira bunu Allah'ın (c) adaleti ile izah etmek kabil-i imkân olmayacaktır. Kadın erkek ilişkilerinde medeniliğin ölçüsü, mutlaka bunların insanlıklarını, günlük hayatın her anında cinsiyetlerinin önüne geçirmek olmalıdır. (A/7-9 M.G.'in önsözü)

Kavramsal çerçeve: Bedevi Arapların lugat defterinde maddi ve manevi güzellik derecelerine göre hatunların bir tasnife tabi tutulduğunu görürüz: Cemile, vadie, hussane, vesime, kasime, raia, bahire, muncibe, haride, nevar, hassane, muhsana, akır, nezur, nesur ve ğaniye. Bütün bu kelimelere baktığımızda Araplarda hatunların hürmet ve kıymetlerinin sadece güzellikleriyle ölçülmediğini anlarız. Esasen Güzellik sevginin kuvveti olsa da, hiçbir zaman hürmetin temeli olamaz. Yahut tek başına güzellik hürmete esas kılınamaz. Muhabbet bir esas ise hürmet daha büyük bir esastır. Hikmet, muhabbet kuvveti yanında hürmet esaslarını da talep eder. (A/29-32)

Bu tasnifi gözden geçirerek bedevi Araplardan medeni edep dersi almak gerekiyor. Bedevi Arapların nazarında güzelliğin en büyük derecesi, kemalin en büyük gayesi bu sonuncu (ğaniye) kelimede yatmaktadır. Yani hatunların en büyük hürmeti süs ve ziynetten üstün olmak, süse ihtiyaç duymamaktır. Bedevi ğaniyeler (: güzellik iffet ve hürmetiyle süs ve ziynete hiç ihtiyaç duymayan hatunlar), medeniyet dünyasının büyük salonlarında modaların esiri olmuş, büyük küçük harici süslerle ayakta duran madamlar, madonnalar ve matmazellerle aynı değildir. Zira medeniyet dünyasının hanımları için, salon kuklası ve meclis süsü olma şerefi daha fazla muteberdir. Oysa bedevi ğaniyeler, insanlık şerefi, yeryüzünün en değerli varlıkları ve kalplerin de kraliçeleridir. (A/30)

Öte yandan nesur, rahmi bereketli; yani çok çocuk doğuran kadın demektir. Bunlara mehir olarak altınlar saçıldığı için bu ad verilmiştir. Bu hatunların toplumsal değerleri bütün kadınlardan ziyadedir. Muncibe: necip evlatlar doğuran ve yetiştirdiği çocuklar güç ve kuvvet bakımından imtiyaz kesp etmiş hatunlara denir. Bütün Araplar nezdinde muncibe olmak hürmet ve kemalin en büyük gayesi ve zirve noktasıdır. (A/31)

Kadınlara avrat demek yanlıştır, diyen müellif, bunun yerine Hatun demek lazımdır, demektedir. (A/24-25) Yazar, hatun kelimesini bedevi Arapların da kullandığını söylemektedir. Ancak, bu kelimenin Türkçeden mi Arapçaya, Arapçadan mı Türkçeye geçtiğini belirtmemektedir.

Geçmiş ulemanın, fıkıh kitaplarındaki özel hallerine ait açıklamaları dışında kadına ve problemlerine dair herhangi bir çalışması bilinmiyor, diyen Bigiyef, Futuhat-ı Mekkiye'nin "'Hatunun İhramı Yüzündedir' başlığı altında, hicap meselesi nihai bir şekilde hâlledildiği hâlde, hiçbir kitapta Futuhat'ın o güzel açıklamalarına rastlamadım." demektedir. (A/19)

Kadınlar erkekte kuvvet gibi şecaat gibi akıl ve maharet gibi manevi güzelliklere daha fazla önem verirler. Fiziki güzelliğe ve şekle o kadar önem vermezler. Oysa erkeklerin kadınlarda aradığı ilk şart fiziki güzellik ve harici süslerdir. Erkekler kadınlar kadar manevi güzellikten haz almazlar. Onlara nispeten bu zevkten mahrumdurlar. Medeniyet dünyasının bu kadar moda müptelası olması, hanımların süse ve süs eşyasına sınırsız derecede rağbet etmesi, aslında erkeklerin günahıdır. Nitekim bütün modaların büyük küçük bütün süs eşyasının mucitleri erkeklerdir. Eğer erkekler manevi cemalden, edebi kemalden haz alsalardı böyle olmazdı. Erkekler hatunların güzelliğinden ziyade edeplerine ve toplumsal değerlerine kıymet verselerdi, onlar edebi kemal ve manevi cemal hususunda birbirleriyle yarışırdı. O takdirde bugün medeniyet dünyasının maruz kaldığı fesat tufanları ve iktisadi buhranlar, belki hiç olmayacak yahut daha az olacaktı. Bundan dolayı olsa gerek ki Kur'an meleklerin diliyle fesadı erkeklere nispet etmiştir. -Mütercim dipnotta: muhtemelen 2/30, 16/88, 26/152'deki ifadelerde müzekker zamirlerin kullanılmış olmasını dikkate almıştır, demektedir.- (A/30-31)

Hicap insanlık tarihi kadar eskidir. Eski Roma'da ve Yunanlılarda hatunlar hayatlarını hicap içinde geçirmişlerdir. İsrailoğullarına gönderilen bütün peygamberlerin şeriatlarında hicap ve nikap/ peçe yer almıştır. (A/135)

Diğer bir ifade ile kadim bütün medeniyetlerde hicap vardı. Halkın ahlaki gayretleri ile ortaya çıkan hicap, semavi bütün dinler tarafından da kabul edilmiştir. Tevrat-Tekvin 24-38. fasıllarında hicabın İbrahim (a) döneminde de var olduğu belirtilmiştir. Şayet bir ümmetin örf ve adetlerinde kötülük yoksa bu örf semavi şeriatlar tarafından da kabul edilmiştir. Hatunların yüzlerini ve vücutlarını örten hicap geleneği ümmetlerin ihtilafıyla, kültür seviyelerine göre her yerde, her asırda, her yönden ve her şekilde farklılık arz etmiştir. Bir asırda bir memlekette ayıp olan örtünme tarzı, diğer bir asırda, başka bir memlekette ziynet olmuş ve büyük bir güzellik

olarak addedilmiştir. Peygamberler ümmetlerin kültürlerine ve sosyal hayat tarzlarına saygı duydukları için her yerde bu tür adetleri kabul etmişler, hatta kendileri de bu tür adetlere riayet etmişlerdir. (A/48)

Bigiyef, bu vesileyle Tevrat'ın hatunlara dair ifadelerine övgüler dizmekte; müfessirleri, vehimlerini semavi kitapların naslarının önüne geçirmekle itham etmektedir. Ona göre Tevrat'ın yaratılışla ilgili Tekvin 2/21-25, 3/21 tasviri filozoflarınkinden daha makul ve inandırıcıdır. (A/33-35) Ayrıca onun, Tevrat'ın beliğ, veciz ve kapsamlı açıklamaları (A/58) ile Tevrat'ın ayet-i kerimelerinde de güzel ve beliğ bir şekilde (A/59) gibi övgü cümleleri mevcuttur. Fakat yine onun, Tevrat, hatunların adet ve çocuk doğurmak gibi vazifelerini ceza olmak üzere yüzlerine vurmuşsa da (Levililer 12), Kur'an'ın bu izahata ince bir üslupla itirazı vardır ve Tevrat'ın habbe kadar ufak bir hatası İncillerin çağında gök kubbelere dönüşmüşse de, Kur'an, insanlara ezeli ismet şerefini ihsan etmiştir. İşte bu, Kur'an'ın Eski ve Yeni Ahid'in akideleri hakkındaki çok nezih bir irşadıdır. (A/59-60)

Bu bağlamda o, yukarıda belirtilen yerde (A/33-35) “kadınlar erden yaratıldı” ifadesine bir yorum yapmamaktadır. Ancak Kavaidi Fıkhiyye ve Uzun Günlerde Ruze kitaplarına atıfla: Tevrat’a ait bu ifadenin İslam kültürüne geçmiş şekli olan 'Havva âdemin sol kaburgasından yaratıldı' ifadesine dair: Kur'an'ın örfüne bu kadar ters düşen bir tefsirde İslam bilginlerinin, nasıl bir ağızdan ittifak edebildiklerine hayret ettim. Fatiha suresinden on bin mesele çıkarırım, iddiasıyla büyük tefsir yazan Raziler, kıraat, irab ve kelam meseleleri için o kadar çaba sarf eden Kadiler, dünyada benim tefsirimin bir eşi bulunmaz, sözüne cesaret eden iddiacılar, Kur'an'ı kendi mezheplerinin dar dairelerine sokan fakihler, Kur'an'ın ayetlerini tefsir ederken biraz daha fazla itina gösterselerdi daha güzel olurdu. Rivayetlerde geçen bazı kelimelerin zahirine aldanarak Kur'an'ın ayetlerini hilaf-ı hakikat tefsir etmeyecek kadar itina göstermek elbette zorunludur. İslam bilginlerinin ayeti, siyakı ve manası tamamen farklı olan bir hadisle tefsir etmeleri şanlarına yakışmaz. Buhari ve Müslim'deki “çünkü kadınlar kaburga kemiğinden yaratılmıştır.” ifadesi kadınların kaburga kemiği gibi hassas bir tabiata sahip olduğunu bilin, demektir. [Mütercim: yukarıdaki hadisin bütün tarikleri toplandığında yazarın haklı olduğu, hadiste geçen ifadenin bir teşbih ve mecaz olduğu anlaşılacaktır.] (A/130-132 ek3)

Kur'an'ın nasları ve şarii hakimin masum lisanıyla beyan olunan hükümler iki kısımdır: 1. Ahkam-ı İbtidaiye: insanların, insanlık yönüyle zaruri ihtiyaçlarına, kemallerine, hukuklarına vazifelerine ve edeplerine ait her bir hüküm Şar'i tarafından başlanıp vazedilmiş ve talim

edilmiş olma yönüyle yahut asli fıtrat hükmü olma sıfatıyla ahkam-ı ibtidaiye diye isimlendirilmiştir. Bunlar sabit ve değişmez hükümlerdir; herhangi bir hususa tabi değildir; genellik ve süreklilik arz ederler. Malın ve canın korunmasıyla ilgili beyanlar, 16/90, 7/199 gibi ayetler, nikâh, talak, mübadele gibi hükümlerin her biri bundandır. 2. Ahkâm-ı Vifakiye: halin hususiyet ve iktizasına göre va'z kılınan hükümlerdir. Bu hükümler adalet, hakkaniyet ve erdeme aykırı olmamak şartıyla kabul edilebilirler. Zaman ve mekâna göre, toplumların şartlarına ve yapılarına göre değişebilirler. Semavi dinlerde köleliğin meşruiyeti, ahkâm-ı vifakiyedendir. Toplumun durumuna ve iktisadi muamelelerin gereğine göre, önceki şeriatların her birinde kölelik meselesi vardı. Yani toplumun haline ve zamanın ihtiyacına uygun olarak ikrar kılınan hükümler cümlesindendir. İslam şeriatı ise köleliği tedrici olarak tamamen iptal etmiştir. (C/8-9, 35-36; A/138 ek7)

Diğer bir ifade ile İslam'da çağın medeniyet derecesine, zamanın önceliklerine, mekânın hallerine, ümmetin edebi seciyesine, çeşitli durumların gereklerine ve özelliklerine göre kabul edilen, vazedilen hükümlere ahkâm-ı vifâkiye adı verilir. Bu tür hükümlerin herhangi bir mefsedete yol açmadıkça kabul edilip vazedilmesinde bir sakınca yoktur. Bunlar zaman içerisinde de değişebilirler. (A/49)

Semavi şeriatların her birinde hanımların hicabı, ahkâm-ı vifakiyedendir. Toplumun ahlaki gayretlerine, ahlaki düşüncesine göre tanınan bir adet olan hicap, semavi şeriatların her birinde ifade buyrulmuştur. (C/36)

Hicabın çeşitleri vardır: برقع Burka: yüzün bütününü örter, hatunlara mahsustur. قناع Kına: bu örtü müşterektir. نقاب Nikab: bütün yüzü örtmez, iki gözden biri açık kalır. لفام Lifam: gözlerin ikisi de açık kalıp örtü burun üzerinde olursa lifamdır. لسام Lisam: burun tamamen açık olup örtü ağız üzerindedir. Yüzü hiçbir şekilde örtmez ise حمار himar, نصيف nasif, جلباب cilbab, معجر muaccer ve رداع rida. حمار Himar: yüzü örtmeyip boyun ile başı örter. نصيف Nasif de himardan biraz büyük olur. Cilbab: yüzü örtmez. Baş boyun iki omuz ve göğüsleri örtücü olur. رداع Rida ملحافة milhafe ve ملاءة melae başın tamamını, bedenin çoğunu örter. Ama yüzü örtmez. (C/36)

Yüz perdesi (peçe) de ahkâm-ı vifâkiyedendir. Yüz perdesi, yerine getirilmesi gereken bir maksadın vesilesi olmak üzere, ümmetin edebi muhafaza gayretine göre sadece Araplarda kabul edilmiş bir şiar idi. İslam bu güzel âdeti tadil ederek tamamlamış oldu. Ayetlere göre İslam hatunlarına örtmeleri emredilen, el ve yüz dışındaki organlarıdır. 24/31'de geçen humur, hatunların başlarını ve boyunlarını örten örtüdür. Yüz örtüsü değildir. (A/49)

Bedevi Arab'ın namusu, mabudu, mukaddes idi. Araplarda bu hicapların hepsi bulunuyordu. Yüzü örtmek de biliniyordu. Ancak bütün bunlar avret perdesi olarak değil, şeref şiarı olarak kullanılıyordu. Bunlar hür kadınlara ve kibar ailelere özgü bir süs olarak bulunuyordu. Binaenaleyh hürriyetleri olmayan cariyelerin hicap taşıması yasaklanmıştır. Hatta ziynet olarak kullanıldığı içindir ki hür kadınlar da matem günlerinde ve tehlike anlarında burka ve nikab gibi ziynetlerini terk etmişlerdir. (A/46-47; C/37)

Diğer bir ifade ile Arap kadınlarında yüz hicabı (peçe) hürlere mahsus bir ziynetti. Kötülük zamanlarında, tehlike anlarında ziynet adet olduğu üzere terk edilirdi. Araplarda hicap âdeti hatunların şereflerine, hürmetlerine, ismetlerine göre idi; zaruri olarak istenilen bir maksadın vesilesiydi. Vaktine göre Arabistan'da toplum hayatının gereklerine göre güzel ve biricik bir tedbirdi. (C/38-39)

Carullah'a göre yüz örtüsü Arab'ın güzel bir âdetidir. İslam böyle bir âdeti neshedip kaldırmamışsa bile 24/31, 33/59 ayetlerinde yüzün örtülmesini de vacip kılmamıştır. 24/31'de ziynetler hakkında '*görünen kısımlar müstesna*' ifadesinden, yüz açmanın caiz olduğu anlaşılmaktadır. Hem yüzün hem de ellerin ziynetleri bizzat hikmet sahibi Şari tarafından istisna kılınmıştır. Yüz ve el gibi günlük hayatta normal olarak açık olan azaların ziynetlerini örtmek vacip olmazsa kendilerini örtmek hiç vacip olmaz. Bizce ayetlere göre meşru kılınan hicabın en önemli nevi, hatunların yüzlerine ve vücutlarına ait değil bilakis hürmetlerine ve hukuklarına aittir. (A/50) -M. Esed'in, إلا ما ظهر منها: *kendiliğinden görüneni hariç*, (24/31) ayetinden hareketle tesettürün kaynak ve hükmünü hakim örfe (geçerli adet) dayandırmasına yönelik değerlendirmemiz için bkz. Muhammed Esed'in Kur'an Mesajı Adlı Meal-Tefsiri Üzerine Bir İnceleme, İslamî Araştırmalar, 16/1, Ank. 2003., 144-147.-

İki müellifin söyledikleri arasındaki fark, Esed, 'başörtüsü'nün örfi olduğunu söylerken Bigiyef, 'yüz örtüsü'nün (peçe) örf-adet olduğunu belirtmektedir. Nitekim o, 33/59'daki cilbab da hatunların başlarını boyunlarını ve göğüslerini örten bir örtüdür, bu da yüz örtmeyi içine almaz, yüzü örtüp örtmeme meselesi, toplumun adetlerine, adap anlayışlarına tabi olarak kalmıştır, demektedir. (A/50; C/38-39)

Hicabın ahlaki değeri ve manası: hicabın her çeşidi, hem de en önemli çeşidi, ayetlere göre meşru ve matlup olmuştur. Bu hicap, hanımların yüzlerine ve vücutlarına ait değil, belki hürmetlerine ve hukuklarına aittir. Bu hicap, maddi değil, belki hürmet, şeref ve ismet hicabıdır. Şüphesiz hatunların bu kıymetli cevherleri fazilet kuvvetiyle ve terbiye sayesinde muhafaza

edilebilir. Fazilet ve terbiye hem erkek, hem de kadında bulunursa, ikisi arasında hiçbir şüphe, hiçbir kötülük elbette bulunmaz. Lakin Hz. Adem'in oğulları ve Hz. Havva'nın kızlarında fazilet hisleri ve terbiye yüceliği o kadar çok değildir. (C/39)

Hımar, cilbab ve hicap ayetlerinin (33/53, 55, 59, 42/51) açık beyanlarına fıkıh gözüyle bakarsak, görürüz ki Kur'an'da iki çeşit hicap beyan edilmiştir. 1. Vücudun yüz ve ellerden başka uzuvlarını örtmek şeklindeki hicap. Bu, hanımların edepleri ve onların vazifeleridir. 2. Saygınlık örtüsü (hürmet hicabı). Bu hicap, erkeklerin vazifesidir. Hatta en basit durumlarda da hanımlara hürmet etmek; hiçbir yerde, hiçbir konuda hanımların hürmetini çiğnememek erkeklerin ahlakı ve görevleridir. İslam mescitlerde, haremde, Kâbe'de, okullarda, ilmî topluluklarda hanımların ve kızların yüzleri açık olarak bulunmalarını yasaklamamıştır. Açılıp saçılmaktan korumak ve saygınlıklarını yüceltmek maksadıyla emrolunan saygınlık örtüsü, kadınların ve kızların izzetlerini arttırır. Eğitimden, ilimden, irfandan, mescitlerde, okullarda, ahlak cemiyetlerinde hazır bulunmaktan hiç birini alıkoymaz. Şu bir gerçektir ki, bu güzel örtünme, yanlış bir şekilde kullanılmıştır. Hanımların ve kızların, haksızlığa uğramalarına, hapsolunmalarına, her şeyden mahrum olmalarına en büyük sebep olmuştur. Yani toplumun yanlış kabulleri ve hayvani alışkanlıkları şeriatın güzel tedbirlerinin önüne geçmiştir. (C/41)

İslamiyet'te örtünmenin esası hanımların hakları, saygınlıkları ve şerefleridir. Mukallit fakihlere göre ise örtünmenin esası fitne korkusudur. Ahlaklı ve dindar erkekleri fitneden korumak için hanımları ve kızları hapsettiler; bütün haklarından, şereflerinden tamamen mahrum bıraktılar. Eğer hanımlar iffetsizliğe meylediyorlarsa hicabın bir paralık önemi yoktur. Ancak hicabı terbiyeden, ilimden, marifetten ve hukuktan menedecek bir şekilde kullanmak yanlış olur. Bu mesele hakkında el-Futuhat'ul-Mekkiyye'nin kadının ihramı yüzündedir, bölümünde oldukça uzun ve güzel açıklamalar vardır. Herhalde örtünme meselesi de toplumun ahlak anlayışına, sosyal adetlerine göre meşru kılınmış olup, ahkâm-ı vifakiyedendir. Faydası umulan bir maksat için gerekli görülebilen muvakkat bir tedbir. (C/42-44)

Mütercimin dipnotu: İbn-i Arabî'deki bu başlık aslında Ukayli'nin mevkuf ve Darekutni'nin merfu olarak İbn-i Ömer'den rivayet ettikleri bir hadistir. Hadisin asıl anlamı: hac ibadeti esnasında kadının ihramı yüzünün açık olmasıdır, demektedir. [Burada mütercim hadisin sıhhati için bkz. İbn-i Hacer Lisan'ul-Mizan 1/487 demektedir. Ancak bu kaynakta hadise dair ne söylendiğine değinmemektedir. Oysa okuyucunun bilgisine böyle bir atfı sunmak yerine orada ne dendiğini ya da kendi kanaatinin ne olduğunu belirtmesi daha güzel olurdu.] İbn-i

Arabî özetle şöyle diyor: Kur'an'ın hükümleri iki kısma ayrılır. Bazı hükümler ibtidaen nazil olmuştur; yani nüzul ortamında meydana gelen herhangi bir sebep veya sorulan bir soru üzerine değil de kendi başına müstakil bir hüküm olarak nazil olmuştur. Bazı hükümler ise, ibtidaen değil kevni herhangi bir sebeple yahut sorulan bir soruya cevap olarak nazil olmuştur. Şeriatın pek çok hükmü bu ikinci kısma dâhildir. Hicapla ilgili ayetler de ibtidaen değil, Medine döneminde başta Hz. Ömer olmak üzere bazı sahabelerin ısrarlı talebi üzerine nazil olmuştur. Ancak yine İbn-i Arabî'ye göre bazı ayetlerin bu şekilde nazil olmuş olması müminleri söz konusu hükümleri uygulamaktan alıkoyacak bir mazeret olamaz. Sadece bunların ibtidaen nazil olan bir hükümle aynı derecede ve aynı mertebede olmadığı bilinmelidir. Hacda bile hanımların yüzlerini örtmeye çalışan erkekler, aşırı kıskançlıkları gereği hicap konusunda istenmeyen bir takım hükümleri dine sokuşturmaya kalkışırlarsa bu Allah'a karşı işlenmiş en büyük edepsizlik olur. İslam'ın ilk asırlarında dahi bazı insanlar yakalandıkları kıskançlık hastalığı gereği şeriatın caiz ve mubah gördüğü birtakım davranışları yasaklama cihetine girmiştir. Mesela hanımların mescide girmeleri; Resulullah'ın vefatından hemen sonra, bazı kimseler; 'eğer Peygamber kadınların kendisinden sonra mescitlerde neler ihdas edeceklerini bilseydi, mescitlere gitmelerini yasaklardı', diyerek bu izne karşı çıkmışlardır. Oysa Allah bu izni verirken kadın kullarının mescitlerde ne yapacaklarını veya neler ihdas edeceklerini bilmiyor muydu? Allah kadınların asla uygun olarak, yüzlerini açmalarına izin verdiği halde, gerek günlük hayatta gerekse ibadet esnasında kapatılması gerektiğini söyleyenler kıskançlık hastalığı gereği Allah'ın mubah gördüğünü haram kılmaya çalışanlar cümlesindendir. Nihayet şu örneği veriyor: Bazı sahabeler peygamberi yemeğe davet ettiler. O da Aişe'yle beraber olması şartıyla kabul eder. Sahabi bu şartı önce kabul etmez sonra kabul etmek zorunda kalır ve Resulullah Aişe'yle yan yana yürüyerek davete gider. (Müslim, Eşribe 139) Bugün makam mevki sahibi bir kadı, bir hatip, vezir veya sultan peygamberi örnek alarak böyle bir davranış sergilerse düşük bir ahlaka nispet edilmez mi? Oysa bu davranış mekarim-i ahlak'tan olmasaydı Peygamber (a) yapar mıydı? Ki o mekarim-i ahlakı tamamlamak için gönderilmiştir. Futuhat, 1/741-744 (C/42-43)

Adalet, hakkaniyet ve erdeme aykırı olmamak şartı ile ahkâm-ı vifakiye İslam şeriatında ikrar olunup, kabul edilebilir. Ama genele uygulanamaz, sürekli olamaz. Bilakis zamanın ve mekânın durumu, toplumun yapısı ve şartların gereksinimi gibi amillerin ihtilafıyla elbette farklı farklı olur. Evvelki şeriatların her birinde ahkâm-ı vifakiye zaruri olarak bulunduğundan, semavi şeriatlarda adalete aykırı hükümler bulunabiliyordu, belki de vardı. Bugün bizim

gözümüze adalete aykırı gibi görünen her bir hüküm, zamanına ve halkın durumuna göre belki de en adil ve makbul hüküm olmuştur. Lakin İslam şeriatı toplumun adetlerine, yapılarına göre vifaki hükümleri kabul ederse de adalet ve hakkaniyete aykırı adetleri, hukukları, hükümleri kabul etmez. (C/44)

Hem erkeklerde hem de hatunlarda fazilet ve terbiye bulunursa iki cins arasında şüphe ve şaibelerin bulunması elbette mümkün olmaz. İffetin değeri hem erkek hem de kadın tarafından bilinirse yüz perdesine gerek kalmaz. Eğer hatun iffetin değerini bilmiyorsa yüz perdesinin de hiçbir kıymet-i harbiyesi olmaz. Hatunlar iffetin değerini biliyor, fakat erkekler bilmiyorsa işte hicap bu durumlarda faydalı ve zorunlu olur. Bu durumda da yüz perdesi değil kadın erkek karışımı olan ihtilatı önleyici bir hicap gerekir. Nitekim ilgili ayetlerin bütün ifadeleri kadınlara değil erkeklere hitap etmektedir. Hicap erkeklere nispetle hicaptır. Hem belağat hem de nahiv kaidelerine göre perde/ örtü arkasından istemekle emredilenler erkeklerdir. Buradaki emir ve yasakların tümü erkeklere yöneliktir. Hiçbir ayette doğrudan hatunlara bir emir yoktur. Bundan dolayı hicabın sadece hatunlara farz olduğunu söylemek mümkün olur mu? (A/50-52)

Kaldı ki, İslamiyet Ka'be ve mescidlerde, mektep ve medreselerde, bilgi elde edilen fakültelerde, büyük cemiyetlerde ve edep meclislerinde kızların ve hatunların yüzlerini açarak hazır bulunmalarını yasaklamamıştır. Ancak nerede olursa olsun kızların ve hatunların açılıp saçılmalarını menetmiştir. Çünkü açılıp saçılma tehlike ve mefsedetten hali değildir. (A/53)

“Hatunların ictimai saygınlıkları bulunmadıktan sonra, ne yüz perdesinin kıymeti olur, ne de yüzü açmanın zararı. Yüz perdesi, ismet şiarı olmak üzere bizzat hatunların kendi istek ve iradeleriyle kabul edilmiş olsaydı, bugün hicap, devletin istiklal bayrağı kadar mukaddes bir simge olurdu. Bilindiği gibi güç ve kuvvet olmazsa yahut düşmanın gücü ve kuvveti fazla olursa, devletin bayrağı düşman ayakları altında paymal olmaya mahkûm olur. Bir bayrak istiklal simgesi olarak kutsiyetini kaybedince değerini yitireceği gibi, yüz perdesi de ismet şiarı olarak kıymetini kaybedince beş paralık değeri kalmaz.” (A/20)

M. Carullah konuyla ilgili şöyle bir hadis verir: “Kendi kızlarını himaye etmek için canını veremeyen bir ümmet, ceza olarak düşman eliyle harap olma akıbetinden kurtulamaz.” Ancak Yayına Hazırlayan, verilen bu hadis için dipnotta: 'hadis kaynaklarında böyle bir hadisin varlığı tarafımızdan tespit edilememiştir.' demektedir. (A/20) Diğer benzer örnekler için bkz. A/96, 100; B/23, 38; C/87-88.

Kur'an'ın öngördüğü hicap hatunların hürmet ve hukuku idi. Ne var ki mezhep kitapları hicap meselesini 'fitne korkusu' gibi hayali gerekçelere bağladılar. Edepli dindar erkekleri fitneden korumak için kadınları hapsettiler ve bu şekilde bütün haklarından ve şereflerinden mahrum ettiler. (A/139) Oysa bilginin aydınlığında fitne olmaz. Olsa olsa fitne, erkeklerin gözlerinde, kalplerinde yahut dillerinde bulunur. İlle de bir tedbir almak gerekiyorsa erkeklerin gözlerine nikap, kalplerine adap, dillerine ceza lazım gelir. (A/53-54)

Bigiyef, Ruze adlı kitabında şöyle demiştir: mağlubiyet ruhuyla terbiye kılına gelmiş kadın ve kızları, 'görürsen üzerlerine saldır!' usulüyle beslene gelmiş erkeklerden korumak için kadın ve kızları ev duvarları arasına ebedi surette kapatmak ve yüzlerine peçe, perde örtmek tedbiri yaratıldı. Kadın ve kızların yani annelerin bütün durumları, ahval-ı ruhiyeleri ve ahval-ı akliyeleri çocuklara intikal edip İslam ehli, her yerde her yönden geriledi ve din inancı zayıfladı. (A/136 ek 6)

Tabiatta hürmetli olan her şey örtülüdür. Hatunları yüzlerini örtmekle sorumlu tutmayan Kur'an, onların hürmet yoluyla örtünmelerini pek çok ayette methetmiştir. 38/23'de kendisine Zebur verilen Hz. Davud'a imtihan sadedinde gelen iki hasmın hikâyesinde hatunlar kuzuya (نعجة nace) benzetilmiştir. [Mütercim dipnotta: yazarın sözünü ettiği kıssa ve ilgili Kur'an ayetleri (38/21-26) tetkik edildiğinde kadının koyuna benzetilmediği, söz konusu kıssa ve kıssada geçen nace ile kadın arasında uzaktan yakından bir ilişki olmadığı görülecektir. Yazarı böyle bir ilişki kurmaya sevk eden husus Hz. Ali'nin 'her kim anlatırsa bir peygambere iftira suçundan dolayı 160 sopa vurmak gerekir.' dediği halde, pek çok tefsirimizde yer alan Hz. Davud ile ilgili israilî bir kıssadır, demektedir.]

Hayvanlar arasında azaları örtülü en hürmetli ve en kıymetli ve bereketli hayvan nacedir. Arap şairleri hatunlarını âhûlara, mâhilere benzetseler de Kur'an nesilleri az olduğu halda çok bereketli olan ve bütün organları örtülü olan naceye benzetmiştir. Kur'an'da 75 hayvan adı bir vesileyle geçtiği halde hatunlardan mesel olarak nace seçilmiştir. Hikmet peygamberi de edep kitaplarında isnadıyla rivayet edilen bir hadiste 'Allah naceden daha değerli bir hayvan yaratmamıştır.' buyurur. [Dipnotta: yazarın hadis dediği bu söz hiçbir hadis kaynağında bulunamamıştır. Ancak Mevzuat'ta 2/303 ilgili uydurma hadisler vardır, denilmektedir.] (A/55)

Müellif, kadının ihramı yüzündedir başlığı altında İbn-i Arabî Hazretlerinin gayet mühim açıklamaları bugün Türkiye'de gerçekleşmiş oldu, söylemekte ve devamla: medeniyetle İslamiyet'i en güzel bir şekilde telif eden, gönüllerinde kök salan, dinlerini dilleriyle birleştiren,

imanlı büyük Türkiye gazileri hanımlarını yüz örtüsüne muhtaç olmak gibi bir zayıflıktan kurtarmışlarsa bu Türk hanımlarının bütün İslam milletlerinin hanımefendilerine büyük örnek olarak kurtuluş rehberleri olacaklarını gösterir, demektedir. (A/57-58) Mütercim dipnotta: yazar bu eserini 1916 yılında yazıp 1933'te yayımladığı için sözünü ettiği inkılâplar Cumhuriyet öncesi değişiklikler olabilir, demektedir. Ancak bize pekte öyle gelmiyor. Çünkü yazar Berlin'de bastırdığı bu kitabında hem ülke ismi nitelemesi ile kastını belirtmekte ve hem de sayılır ki bütün düşünce sisteminin referansı İbn-i Arabî felsefesi olması hasebiyle belirtilen tarihte (1933 civarı) yapılan inkılâplara, birazda mekân olarak uzakta olma ve o günün iletişim koşulları nedeniyle yetersiz bilgilenmeden dolayı sıcak bakmış olabilir. Bu nedenle yazar bu ifadelerini sonradan eklemiş olabilir diye düşünüyoruz.

Analaın, bütün varlıklarını eşlerine ve çocuklarına vakfedeceği, hikmet-i ilahiye diliyle ifade edilmiştir. Bu en mühim ve ağır tabii ve içtimai vazifeleri hatunların omuzlarına yükleyip şefkatli ve merhametli ellerine emanet ettikten sonra ilahi adalet iş bölümü kanununa riayet ederek onları diğer bütün vazifelerden muaf tutmuş; hilafet vazifelerini erkeklerin hisselerine bırakmıştır. Böylece erkekleri, insanoğluna bakma vazifelerini ellerine alan hatunlara, tam manada hizmetçi kılmıştır. Binaenaleyh Kur'an halifelik hususunda sadece erkekleri zikretmiştir. 'Seni halife kıldım demek' bütün yeryüzünü emrine verdim, bütün ihtiyaçlarını tabiattan temin ederek ailene sarf et demektir. (A/59) Oysa yazar, başka bir yerde (C/21-22), hilafet vazifesini, tabiatta hilafet ve teşride hilafet olmak üzere iki kısma ayırmış ve bu iki vazifeyi de kadın- erkek beşer cinsinin tamamına teşmil etmiştir.

Şüphesiz ki, tabii ve içtimai vazifelerin az çok farklılıklarına göre gerek hatunların gerekse erkeklerin vücutları, kuvvetleri, akılları ve kalpleri arasında bir farklılık varsa bu hem matlup hem de zorunlu olmak cihetiyle hukukta bir eşitsizliğe yahut hukuk önünde hatunların erkeklerden aşağı olmasına bir sebep kılınamaz. (A/65) Zira Kur'an'a göre bütün hatunlar tıpkı erkekler gibi her halukarda bütün hak ve vazifelere ehildir. (A/66) Esasen ilahi kudret meveddet ve muhabbeti varlığın asıl illeti kılmıştır. Ki varlık da zaten bu illetlerle devamını idame etmektedir. (A/71)

Nitekim Allah (c), aç iken lezzetli bir yemeğin susuz iken soğuk bir içeceğin vereceği lezzetin kat kat fazlasını tenasül ameliyesine bağlamıştır. Böylece insan ister istemez neslin bekasına zorunlu olarak hizmet etmiş olmaktadır. İnsanların isteklerine maslahat ve lezzetlerine uygun olan amellerine dahi sevaplar tayin edilmiştir. Bu manada eşlerin birleşmelerine ve

vuslat lezzetlerine sevaplar vaat edilmiştir. Hayatın lezzetinden ve tabiatın güzelliklerinden istifade etmek buna göre meşru kılınmış, hatta sevap addedilmiştir. 'İslam'da ruhbanlık yoktur' sözünün anlamı da bu olsa gerektir. (A/72) Bu manada erkek çalışıp gelecek yorgunluğunu hatununun kucağında giderecek, istirahat bulacaktır. Bu sebeple ayette 30/21 sükûnet sadece erkeklere isnad edilmiştir. İsar (: kendi nefsine tercih etme) fazileti ise hatunlara nispet edilmiştir. Çünkü onlar, bütün hayatlarını eş ve çocuklarına vakfetmişlerdir 53/32. (A/73)

Bu arada müellif, Kur'an'ın emrine göre evlenmek farz diye bir cümle kullanmış ve fakat bunu neye dayandırdığını belirtmemiştir. (A/74)

Müellif durum tespiti olarak diyor ki halk arasında nikâh akdinde mübadele şekli ve aldım-verdim tabirleri yaygın ve meşhur ise de İslam'da nikâh akdi mübadele değil bilakis muahede ve misak-ı galizdir. Yani karşılıklı bir güven sözleşmesi ve sorumluluğu ağır bir antlaşmadır. (A/75) Öte yandan fıkıh kitaplarına şöyle bir eleştirisi vardır onun: demişler ki, 'nikâh, erkeği kadının ırzına sahip kılan akittir.' Carullah bunu çok büyük bir basitlik olarak niteliyor. (A/76)

Nikâhta asıl olan eşlerin tekliğidir. Her insanın sadece bir refiki/hayat arkadaşı olur. Her hatunun bir kocası her erkeğin yalnızca bir hatunu olur. Kadın için bir kocanın varlığı tabiat kanunudur. Bunun tersi vahşettir. Erkek için ise bir hatunun varlığı adalet kanunudur. Bunun da aksi ya zulümdür, menedilir yahut da zarurettir, rıza bulunmadıkça, ruhsat olmadıkça caiz olmaz. (A/80)

Nitekim Peygamber (a) 17-18 yaşlarında bakire bir hanımla yani Aişe (a) ile evlendi. Hayatının geri kalan 9-10 yılını hayat dolu büyük edep timsali bu hanımla tamamladı. Bu ikisinin dışındaki bütün evlilikleri zaman zemin ve özel durumlara bağlı olarak siyasi ve içtimai maslahatlar sebebiyle olmuştur. Ayrıca her defasında da her birinin kâmil rızası ve isteğiyle gerçekleşmiştir. [Mütercimin dipnotu: yazara göre Hz. Aişe'nin 9 yaşında evlendiğine dair rivayetler yanlış anlaşılmıştır. Hadislerde geçen bu ifade Aişe'nin doğuştan itibaren yaşı değil evlilik yaşıdır. Yani 6 veya 9 yıl sonra evlendi demek, buluğa erdikten 6 veya 9 yıl sonra evlendi demektir. Nitekim bazı rivayetler, Aişe'nin, Cübeyr b. Mutim ile nişanlı olduğunu ve bu nişanın babası Ebubekir'in İslam'a girmesiyle bozulduğunu belirtmektedirler.] (A/81)

Çok eşlilik Tevrat'ta vardı. İncillerde de yasaklanmamıştı. Hıristiyanlıkta tek eşlilik son asırlarda Yunan ve Roma tesiriyle ortaya çıktı ise de çok eşlilik her vakit, her yerde yaygın olmuştur. İslam'da ise tek eşlilik esas kanun olmuş ancak çok eşlilik zaruret hallerine mahsus

bir ruhsat olarak kalmıştır. (A/82) Müellife göre zaruret, hiçbir vakit umumi olmaz. Yani her zaman ve her yönden sınırlı olur. (A/97)

4/3, 127 ayetleri hakkında bu satırları yazarken fıkıh ve tefsir kitaplarımızın bütün beyanları, hadis kitaplarımızın bütün rivayetleri hatırımdaydı. Eğer bu yazdıklarım onlara muhalif görülüyorsa bilinsin ki Kur'an'ın ifadelerine uygunluğu tercih ettiğimdendir. Netice itibariyle Kur'an'da çok eşliliğin cevazı hususunda herhangi bir ibare yoktur. Sadece kimsesiz dul kadınların özel durumları münasebetiyle bir işaret vardır. Kaldı ki bu işaret de mutlak değil takdiridir. Yani çaresiz dul hatunların ihtiyaçlarını teminat altına almak için nihai bir tedbir takdiriyle işaret edilmiştir. (A/85) Binaenaleyh çok eşliliğin cevazı en açık mazeretlere ve gayet nadir istisnai durumlara mahsus bir zarurettir. (A/86)

Yazar birinci kaynak olarak hadisi esas aldığını belirtmesine rağmen burada ayeti daha bir ön planda tuttuğunu belirtmektedir. (D/7-9, 28, 113; krş. C/89).

Ailede 'kavvam/hizmet eden idareci' babadır, itaat edilen yönetici ise anadır. “Erkekler kadınlar üzerinde kavvam/idarecidir” 4/34 ayetinin anlamı budur. Ayette geçen kavvam kelimesinde hâkimlik manası yoktur, hizmet manası galiptir. Eşleri de oğulları da hatunlarına ve analarına hizmet ederler. Validelerine nispetle itaat mutlaktır. Sorumluluk bakımından erkeklerin kadınlara bir derece üstünlüğü vardır. 2/228 ayeti, 4/34 ayeti ile açıklanmıştır. Buna göre ailenin reisi erkektir. Bu tür reisliklerde hâkimlik unsuru gayet azdır. Hadimlik/ hizmet unsuru galiptir. Aile reisi olmak büyük bir vazifedir, hukuku sadece vazifelerine ehliyeti oranındadır. (A/89-90)

Öte yandan hatunlarda sabır ve tahammül gücü daha fazladır. Bu sebeple 4/19'da sadece erkeklere hitap edilmiştir. Zira hatun ağır meşakkatlerin her birine sabır gücüyle katlanır, erkeklerin her haline sabredip onları her türlü hastalık ve hasretten kurtarabilir. Hatunların eşlerini ellerinde tutmak gibi hünerleri vardır. (A/91)

Ayrıca hatunlar için ne kadar sadakat lazımsa erkekler için o derece sadakat gerekir. Nikâhın kutsiyetine sadık kalmak iki taraf için de eşit derecede zorunludur. Belki de iffet öncelikle erkeklere gerekir. Zira erkekler iffetli olurlarsa hatunlar her zaman iffetli olur. Cevherin kıymetini hatunlar daha ziyade bilirler. Erkekler nefislerini muhafaza hususunda daha zayıf olmasalardı, kadınların, yüzlerini bile peçe ile örtmeleri gerekmezdi yahut peçe erkeklerin yüzünde olurdu. (A/91) Nitekim bu olumsuz durumun bir tezahürü olarak 1304 yılında ulema

kızlara özel okulların açılmasına cevaz vermemiştir. İşte Carullah bu durumu eleştirmektedir. (A/45-46)

Şerefli bir imtiyaz olmak üzere sadakat bakımından hatunlarla erkekler arasında oldukça büyük bir fark vardır. Erkeklerin hatunlarına olan sadakatleri, sevgi duygularına bağlıdır. Ancak hatunların eşlerine olan sadakatleri ekseriyetle iffet duygularına bağlıdır. (A/92) Nitekim en büyük belalara büyük bir sabırla karşı koyabilen hatun kendisini sadakat mihraplarına kurban edebilir. Erkeklerin hiçbirinde bulunmayacak kadar büyük olan bu eşini kendine tercih hasleti hatunların sabırlarına nispetle basit bir durumdur. (A/93) Bu nedenle ahlaki meselelerde erkeklerin inanç ve düşüncelerinde esaslı ve külliyetli bir inkılâp gerekir. Zira sosyal hayatın ıslahı için yapılması gereken ilk iş erkeklerin terbiyesidir. (A/94) Hatun bütün varlığını ailenin maslahatlarına vakfeder, nesi varsa ailenin mihrabına takdim eder. Nikâh sayesinde hatun hayatın pek çok zahmetinden kurtulur. Hayatın meşakkatleri ekseriyetle sadece erkeklerin omuzlarına yüklenir. (A/95)

Bigiyef'e göre her adamın boşaması, muteber olmaz. Eşlerini boşayacak olan kimselerin boşama adabına, boşanmayı gerektirecek zaruret hallerine ve meşru mazeretlere vakıf olmaları ve bu bilgilerle techiz olmaları gerekir. (A/97) Meşhur anlamıyla bütün İslam memleketlerinde nefret edilecek tarzda yaygın olan hulle [kadının kocasına dönebilmesi için geçici olarak başkasıyla evlenmesi] İslam'a göre asla caiz değildir. (A/99) Bazı mezheplerde bulunan mut'a ve çeşitli boşanma siğalarını ve fıkhi mezheplerde meşhur olan bu hulle şekillerini ben eskiden beri reddetmişimdir. (A/100)

4/19-21 bu ayetlere göre zaruret olmadıkça boşamak yasaktır. Nitekim zaruret bulunmadıkça çok eşlilik de yasaktır. Hatun yerine hatun almak meşru ise de hatun üstüne hatun almak caiz değildir. (A/104) Her mümin, imanı ve ilmiyle Kur'an'ın bu ilkelerine riayet etmek durumundadır. İlim her müminin birinci vazifesidir. Cehalet, mazeret olamaz. Hem nikâhın hem de talakın şartlarına ve ilkelerine riayet edilmezse, bunlara riayet ettirmek hâkimlerin ve mahkemelerin umumi vazifesidir. (A/106)

Şüphesiz hatunların elinde de boşama yetkisi vardır. Nasıl ki nikâh iki tarafın rızası olduktan sonra mutlak surette akdediliyorsa aynı şekilde iki tarafın da ayrılma yetkisi vardır. Ancak erkek kendi ihtiyarıyla şahitler huzurunda ayrılır, hatun ise mahkeme kararıyla ayrılır. Eğer hatun nikâh esnasında boşanma yetkisini şart koşmuşsa, kendi rızasına muhalif her durumda bu yetkisini kullanabilir. (A/106)

Kadınların hukuk yönünden erkeklerle eşit olduklarını söylemiştim. Miras hisselerinin farklı olduğu elbette doğrudur. Ancak bu farklılık hukuk bakımından bir farklılık değil paylaşım farklılığıdır. Hukuk insanların ehliyetine göre olur. Ama paylaşım ihtiyaçlarına göre olur. Farklı vazifelere göre ihtiyaçlar da farklılık arz ederse mirastan alınacak payların da farklı olması zorunlu olur. Miras hisselerindeki farklılık, gerçekliğe uygun bir zorunluluktur. Erkeklerin de hiçbiri paylaşım bakımından bir diğerine eşit değildir. Ancak herkes hukuk bakımından eşittir. (A/109) Şu da var ki erkek çocuk akil baliğ olduktan sonra aile sahibi olur. Kız ise başka bir ailenin mülküne sahip olur. Kızların bütün ihtiyaçları eşleri tarafından temin edildiği için erkek ve kız çocuklarına eşit miras vermek sosyal adalet açısından da uygun olmaz. Aslında sosyal hayatın nizamı ve esasları değişirse, erkeklerin ve kadınların bütün vazifeleri ve bu vazifelerine uygun ihtiyaçları değişikliğe uğrarsa, bu takdirde kadınlara mirastan erkekler kadar yahut erkeklerden daha fazla pay verilebilir. Ancak 4/34 ayetinde ifade edilen aile sistemi esas alınacaksa, yani ailelerin bütün geçimleri ve sıkıntıları erkeklerin omuzlarına yüklenecekse, erkeklerin mirastan alacağı payları, ya ikide bir ya da dörtte bir, kadınların da payları ya dörtte bir ya da sekizde bir olacaktır. Terekeden alacakları hisseler böyledir. Ancak ailenin sahip olduğu müşterek mülkiyetten eşit pay alabilirler. (A/110)

Benim feraiz konusundaki birkaç mühim meselede müçtehit imamların görüşlerine muhalefetim vardır, (A/111) diyen müellif, hatunların şahitlikleri konusunda şöyle diyor: hatun sevgi veya nefret gibi duyguların tesirinde iken bir vakıayı anlatmaya kalkışırsa, vakıayı anlatmaktan ziyade kendi vehim ve muhayyilesinin tasavvurlarını tasvir eder; hatunların duygulardan arınmış sözleri olmaz. (A/113)

Hatunların şahitliği erkeklerin şahitliğine denk değilse bunun tek sebebi, halkın hukukunu mümkün olduğu kadar muhafaza etmek ve insan haklarına riayet etmek gayesidir. Bu sadece mahkemelerin ve adaletin bir ihtimamıdır. Hatunların zayıflıkları cihetiyle yahut akıllarının ve ilimlerinin eksikliği sebebiyle değildir, olamaz da. Nitekim hatunların rivayetleri erkeklerin rivayetleri gibi makbul sayılmıştır. (A/114)

Bazı sahih hadis mecmualarının şerhleri ve tefsir kitaplarımızın beyanlarına göre, erkekler altı yönden hatunlardan üstün sayılmıştır. Erkek asıldır. Erkek tamdır. Kadının dini eksiktir. Aklı eksiktir. Mirastaki payı eksiktir. Kadının kuvveti eksiktir. Elinizdeki kitabın sayfaları bu altı hususun da yanlış olduğunu bütün hakikatiyle ortaya koymuş, bu maddelere mesnet olarak gösterilen ayet ve hadislerin de ne anlama geldiklerini izah etmiştir. (A/114)

18/46'daki 'baki kalan işler' ifadesini 'baki kalan saliha kızlardır صالحات' şeklinde anlayan (A/123) Yazar, deryalar kadar sütlerini ve kanlarını bütün insanlığın hayatı yolunda sarf eden anaların, cihad faziletlerinden mahrum olduğunu hayal etmek, cihadın en büyük derecelerini anlamamaktır, demektedir. (A/115)

Kadının şahitliği konusunda ümmetin imamlarının içtihatları her ne kadar isabetli ise de benim bu konuda birkaç mülahazam vardır. Şahitlikten her yönden daha mühim olan rivayet hususunda hatunların sözlerine itibar edildikten sonra şahitlik hususunda ehil olmamaları yahut ehliyetlerinin eksik sayılması herhalde biraz garip ve uzak bir yorum olsa gerek. Bana göre hatun şahitlik hususunda erkekler kadar ehildir. Ancak mahkemelere çağırılma külfetinden uzaktır. Ehliyeti tamdır, ancak külfet mecburiyeti yoktur. Şahitlik hasım davaları, kavga, münakaşa gibi netameli durumları içerdiğinden Kur'an onları şahitlikten azad etmiş olabilir. (A/115) Keza Kur'an onları, kalpleri daimi merhametle dolu olması hasebiyle azad kılmıştır. Sonra 2/282 ayeti şehadet değil istişhadla ilgilidir. [Kadının şahitlik yapıp yapmayacağıyla değil şahit olarak mahkemeye çağırılıp çağırılmayacağıyla ilgilidir.] (A/116)

Ayrıca ayet eda dakikası ile ilgili değil, tahammül saatiyle ilgilidir. Yani bir hadiseye şahit olan kadının şahitliğinin geçerli olup olmamasıyla değil, herhangi bir muamele hakkında kadınlara şahitlik gibi bir görevin yüklenip yüklenemeyeceğiyle ilgilidir. Aksi durumda ayetteki 'çağırıldıkları vakit gemlemezlik etmesinler' ifadesine gerek kalmazdı. Böyle bir cümle bizatihi şahit olunan bir konu ile değil şahitlik yapmak üzere çağırılmakla ilgilidir. Hadiselerin vukuunda hazır bulunanlar ister kadın olsun ister erkek, şahit olmak bakımından farkları yoktur. (A/116)

Sonra إحديهم الأخرى kelimelerinin gramer bakımından durumları açık değildir. Nitekim hâkim huzurunda şahitlik yaparken biri diğerini düzeltmez. Zira telkin şeklindeki şahitliğin hiçbir kıymeti kalmaz. (A/117)

Kur'an'da Meryem ve annesi, Musa'nın annesi, kız kardeşleri, İbrahim'in eşi, Firavun'un eşi, Azizin eşi, Şuayb'in kızları, Saba Melikesi, Havva, Resulullah'ın (s) iki eşi, Hadid suresindeki mücadelesi anlatılan kadının hikâyeleri anlatılmıştır. Bu on dört tane büyük hanımefendinin isimleri Kur'an sayfalarında ve bütün ümmetin kalplerinde övgü lisanı ile ebedileşmiştir. (C/59)

27/22'de Saba Melikesi'nin acayip hikâyesi, hanımların akılları, hissiyatları, edepleri, hukukları hakkında bereketli bir kaynak, kuvvetli bir şahit olabilir. Hanımın devlet başkanlığı,

riyaseti, güzel siyaseti ikrar edilerek zikrolunup, halkından önce hidayete erişmesi de övgü ifadeleriyle beyan edilmiştir. Şari-i Hakim'in, Kur'an'daki ifadelerinde bir hanım hakkında bu kadar büyük bir edep gözetmesi, elbette fakihlere de ibret olabilir, örnek teşkil edebilir. (C/60-61)

İslam şeriatı, medeni, içtimai, siyasi, dini, ahlaki hukukların her birini, her bir hanıma tamamıyla ve kemaliyle ihsan etmiştir. Benim itikadım da, hakikat da budur. Hanımlar, önemli hakların bazılarından İslam fakihlerine göre mahrum iseler ve bugün medeniyet merkezlerinde en önemli hukuk sistemleri dahi hanımların yeterliliklerini kabul etmemişse de, İslam şeriatı, hatunların ehliyetini ve hukuklarını tamamıyla ve kemaliyle ihsan etmiştir. Bu büyük ve de temel hakikati, İslamiyet'in hürmeti, Kur'an'ın yardımı ve Allah'ın (c) da lütfuyla, günlerden bir gün inşallah ispat edebilirim. (C/61)

Ruze isimli kitabında, öğrencilere tavsiyem şudur: Allah İslamiyet'i neshetmemiş ise bir vakitler gelmiş olan Ebu Hanifelerin, Maliklerin, Buhari ve Müslimlerin belki daha büyükleri gelebilir (A/138 ek6), diyen müellifin bu beklentisine inşaallah şeklindeki temennimizi ilave ederek yazıya şöyle bir not ekleyerek son vermek istiyorum:

Musa Carullah'ın 'hatun/kadın'a dair söylediği hususların geneline katılıyoruz. Ne var ki o sadece bu konuda yazmamıştır. Elbette onun söz söylediği daha başka konular da vardır: sünnetin Kur'an'dan önce gelen birinci kaynak olduğu, referansını Muhiddin Arabi gibi kimselerden alan ilahi adalet çerçevesinde kurtuluşun nihai olarak, Kur'an'ın müşrikler olarak nitelediği kimseler de dâhil herkese şamil olacağına dair kanaati, cehennemin süreli olduğu (E/256-269, 277, 285-309, 314-319, 348-358) vb. büyük mevzulardaki ufak görüşlerine katılmak olası değildir (bkz. M. Akman, Kur'an'da Cehalet- Cahil- Cahiliye, Buruc Yay., İst. 2005., 231). Esasen bu konular da bir miktar açılarak değerlendirme yapmak mümkün idi. Bunun gibi Carullah'ın kendisi gibi Mısır'da Abduh ile tanışıp özel öğrencileri arasına katılan ve Bolşeviklerce 1942'de Samarra'da idam edilmiş olan (B/7) hemşerisi Ziyaeddin Kemali'ye reddiye olarak yazmış olduğu görüşlerine de değinilebilirdi. Ancak bunun bu makalenin çerçevesini aşacağı kesin idi. Bu nedenle belirtilen konuları başka çalışmalara terk ettik.

Burada bir hususu daha belirtmekte fayda görüyorum: Türkiye Gazetesi yazarlarından Ayhan Katırcıkara 'Fantezi ve Kulis' köşesinde Bigiyef hakkında yazdığı (8.11.99) övgü dolu yazısında onu "tanımamak bir nakise" diyerek gayet yerinde bir tespitte bulunmuştur. Ancak ondan bir ay (08.10.99) önce aynı gazetenin 'Gönül Bahçesi' adlı köşesinde Mehmet Oruç adlı

'bir bilen' Bigiyef hakkında mensubu bulunduğu çevrenin geleneğine uyarak, Bigiyef'in beri olduğu her tür itham ve iftirayı yapmıştı. Katırcıkara, artık ne olduysa bir hafta sonra yazdığı yazısında Carullah'a dair önceden yazdığı bütün olumlu değerlendirmelerden vazgeçmiş ve onu, olmadık iftiralarla ihlâslı bir şekilde karalamaya başlamıştı. Mehmet Görmez'in 'kulağı bükülen kalem' olarak nitelediği bu durumun (Musa Carullah, Türkiye Gazetesi ve Kulağı Bükülen Kalemin Onuru, İslamiyat, 3/1, Ank. 2000., 205-212), bu vesileyle, bir ibreti alem olarak ifşa edilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

*

(A) Musa Carullah Bigiyef, -Kur'an-ı Kerim Ayet-i Kerimelerinin Nurları Huzurunda- *Hatun*, Yayına Haz. Mehmet Görmez, 3. baskı, Kitabiyat Yay., Ank. 2002.

(B) Musa Carullah Bigiyef, *Büyük Mevzularda Ufak Fikirler*, Yayına Haz. Musa Bilgiz, Kitabiyat Yay., Ank. 2001.

(C) Musa Carullah Bigiyef, *İslam şeriatının Esasları -Değişkenler ve Sabiteler-*, Yayına Haz. Hatice Görmez, Kitabiyat Yay., Ank. 2002.

(D) Musa Carullah Bigiyef, *Kur'an-Sünnet İlişkisine Farklı Bir Yaklaşım- Kitabu's-Sünne*, Çeviri: Dr. Mehmet Görmez, Ankara Okulu Yay., Ank. 2000.

(E) Musa Carullah Bigiyef, *Rahmet-i İlâhîye Bürhanları*, sadeleştiren: Ömer H. Özalp, Pınar Yay., İst. 1996.

Mustafa Akman, "Musa Carullah Bigiyef'in Kadın Ve Örtünme Konusundaki Görüşleri", *İktibas Dergisi*, sayı: 323- Kasım 2005 Ankara., sh: 23-35.

KODDAN ALGORİTMAYA DİJİTAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ UÇURUMU

Dr. Öğretim Üyesi Enes ABANOZ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi İletişim Fakültesi

ÖZET

Dijitalleşen dünyada, ekonomik büyüme bilgi temellidir ve yeni oluşan istihdam alanlarının çoğunluğu, bilişim sistemleri ve programlama üzerine şekillenmekte ve özellikle uygulama yazılımı (kod/kodlama) ön plana çıkmaktadır (Fayer vd., 2017). Kodlama, bilgi toplumunun evrensel dili olarak istihdamın ve gelişmenin temel kaldıracı görevini üstlenerek, tüm toplumsal yapıyı etkilemektedir. Öte yandan kodlama, her ne kadar bilgi toplumu için karşı konulamaz, kaçınılamaz ve önemli bir unsur olarak karşımıza çıksa da gelişimini mevcut toplumsal düzenin üzerine inşa etmektedir. Dolayısıyla toplumsal düzlemde var olan cinsiyet temelli eşitsizliklerin etkileri, kodlama eğitiminde ve çalışma hayatında da görülmektedir.

Algoritma terimi, bir bilgisayar tarafından veri işleme, hesaplamalar ve otomatik muhakeme gerçekleştirmek için anlaşılabilen bir dizi kesin talimatı ifade eder. Algoritma, problemi çözen veya kolaylaştıran titiz bir tasarıma sahip kodu belirtmek için kullanılır. Günlük yaşamda algoritmaların çoğalması bazı soruları gündeme getirmektedir. Bu sorunlardan biri, mevcut sosyal değerlerin, yasal normların ve verilerin doğal bir sonucu olan algoritma temelli önyargı ile ilgilidir. Bu taraflı durum, toplumun her kesiminde gözlenebilen daha geniş ve güçlü olumsuz bir etki yaratır. Örneğin, sadece erkekler tarafından geliştirilen bir işe alma algoritması, erkek başvuru sahiplerini kadın başvuru sahiplerine tercih etmeyi öğretebilir veya risk değerlendirmesi yapan bir yazılımı kadınlara karşı önyargılı olabilir.

Anahtar Kelimeler: Kod, Algoritma, Dijital, Cinsiyet Eşitsizliği Uçurumu

THE DIGITAL GENDER GAP FROM CODE TO ALGORITHM

ABSTRACT

In the digitalized word, the economic development is based on information and the majority of the newly created employment areas are related with information systems and programming, and in particular application software (code/coding) comes to fore (Fayer vd., 2017). Coding, a universal language of information society, affects the entire social structure with acting as a main lever of development and employment. Although coding appears as an indispensable and important element for the information society, it is built upon existing social structure.

In this process, the effects of gender-based inequalities in social structure are seen in coding education and working life.

The term of algorithm refers to a sequence of precise instructions that can be understood by a computer to perform data processing, calculations and automated reasoning.

Algorithm is used to indicate code that has a rigorous design that solves or makes easy a problem. The proliferation of algorithms in our daily practices brings some questions come forward. One of these problems is about the algorithmic bias that is a natural outcome of existing social values, legal norms and data. This biased situation creates a wider and powerful negative effect in every part of the society. For example, a hiring algorithm that is only developed by men might teach itself to prefer male applicants over female applicants or a software that conducts risk assessment might be biased against women.

Keywords: Code, Algorithm, Digital, The Gender Gap

I. Giriş

Dijitalleşme; eğitimden istihdama, iletişimden sosyalleşmeye kadar gündelik yaşamın birçok boyutunu her geçen gün artan oradan etkilemektedir. İstihdam alanındaki etkisi, özelikle yeni iş olanaklarının bilişim sistemleri, yazılım ve programlama üzerine gelişmesi ile net olarak kendisini göstermektedir (Fayer vd., 2017). İstihdam alanında yaşanılan bu değişimi bir örnek ile somutlaştırmak gerekirse; 2001 ve 2011 yılları arasında ABD iş piyasasında, teknoloji ile ilgili işler, teknoloji ile ilgili olmayan işlere göre üç kat daha fazla artış göstermiştir (Green & Sanderson, 2018, s. 80). Mayıs 2015 tarihinde, ABD iş piyasasında yer alan 8,6 milyon teknoloji işinin %45'i programlama ve kodlama ile ilgiliydi (Fayer vd., 2017, s. 2). İstihdam alanında yaşanılan bu değişimin, eğitim alanındaki kaçınılmaz yansıması olarak bireyler daha fazla oranda fen, teknoloji, mühendislik ve matematik (STEM)[1] alanında eğitim almaya yönelmektedir. Ancak bu süreçte, cinsiyet eşitsizliği uçurumu; ilgili alanda eğitim alma, istihdama katılma ve iş hayatına devam etme süreçlerinde etkisini göstermektedir. Tüm bu süreçler birbiri ile bağlantılı olmakla birlikte, her aşamada karşılaşılan sorunların farklı nedenleri vardır. Ancak; bu durumun varlığına rağmen politika yapıcılar, özellikle eğitim alanındaki sorunların çözümüne odaklanmaktadır.

[1] STEM; *Science, Technology, Engineering* ve *Mathematics* İngilizce kelimelerinin baş harflerinden oluşturulan bir kısaltmadır.

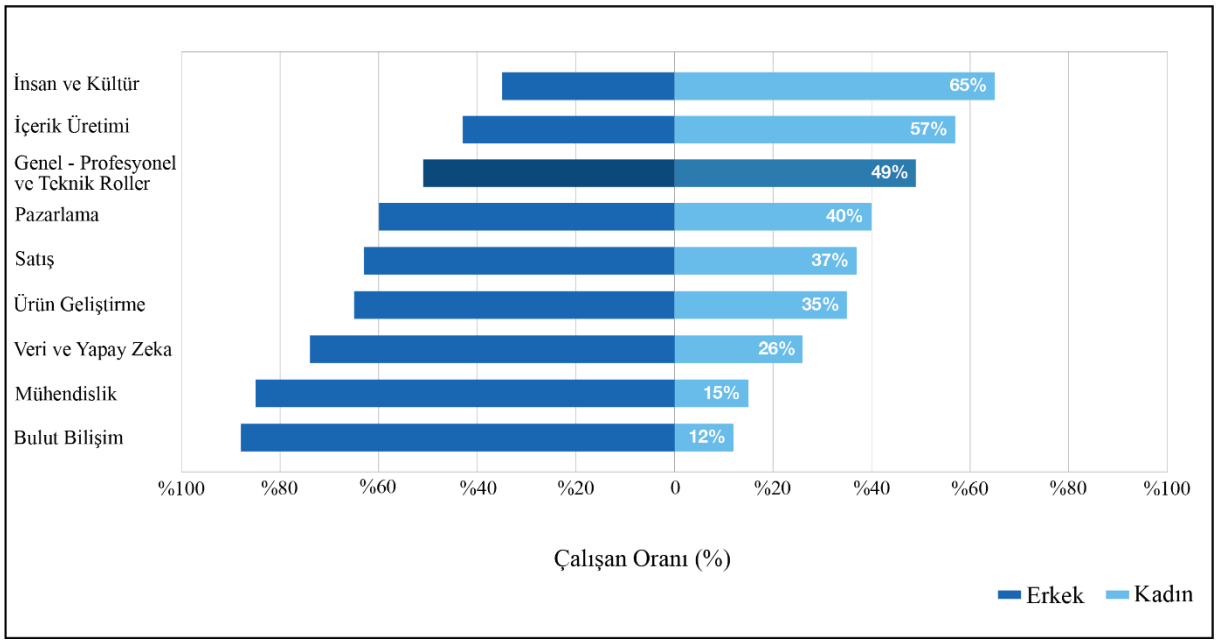
Ortaya konulan bu çaba; eğitim alma konusunda var olan cinsiyet eşitsizliği uçurumunun, küresel boyutta azalma eğilimi göstermesini sağlamasına rağmen istihdama katılım alanındaki sorunların giderilmesinde etkili olamamıştır (Breda vd., 2018; Holman vd., 2018; Wang & Degol, 2017). Dünya Ekonomi Forumu tarafından yayımlanan *Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Uçurumu Raporu*[2] (2017), eğitim alanında gerçekleşen bu değişimi ortaya koymaktadır. Rapor, eğitime katılımda görülen iyileşmeye karşın (0,95 düzeyinde) ekonomik katılım (0,58) olanaklarında aynı düzeyde bir iyileşmenin olmadığını göstermiştir. Eğitim alanındaki iyileşmenin, istihdama yansımamasını bir diğer nedeni de eğitim sürecinde tercih edilen uzmanlaşma alanlarıdır. Accenture Firması tarafından yapılan araştırmanın sonucu, Avrupa Birliği'nde lisans düzeyinde eğitim alan kadın öğrencilerden yüzde 68'i kodlama eğitimi alırken, bu oranın erkek öğrencilerde yüzde 83'e çıktığını göstermiştir (European Commission, 2018).

II. İstihdam Üzerindeki Etkisi

Eğitim sürecinde gerçekleşen bu tercihin istihdam sürecinde neden olduğu sonuç, Dünya Ekonomi Forumu'nun hazırladığı 2020 yılına ait Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Uçurumu raporunda detaylı olarak ortaya konulmuştur. LinkedIn platformu üzerinden elde edilen veri; kadın temsilinin, önde gelen 20 ekonomide en yüksek istihdam büyüme oranına sahip sekiz mikro kümeden (insan ve kültür, içerik üretimi, pazarlama, satış, ürün geliştirme, veri ve yapay zeka, mühendislik ve bulut bilişim) altısında yeterince olmadığını ortaya koymaktadır (World Economic Forum, 2020b, s. 37). Kadın ve erkek çalışanların profesyonel kümeler içindeki payı Şekil 1'de yer almaktadır. Bahsedilen sekiz mikro kümeden, sadece "İnsan ve Kültür" ve "İçerik Üretimi" kümelerinde kadın çalışan oranı erkek çalışan oranından fazladır. Küresel ekonomide düşük vasıflı veya el ile yapılan işlerin aksine kadınların yetenekli rollerde toplam oranını gösteren "Genel – Profesyonel ve Teknik Roller" verisinde kadın oranı erkek oranına oldukça yakındır. Ancak, kod ve yazılım bilgisi gibi özel yeteneklerin daha fazla gereksinim duyulduğu sektörlerde kadın oranı çok düşüktür. Bu durum, kadın çalışanların bu işler için gerekli olan temel becerilerde kendilerine olan güvenin de düşük olmasının bir yansımasıdır. Avrupa Komisyonu (2018) raporu; en büyük uluslararası çevrimiçi kodlama topluluklarından biri olan *Stack*

[2] Dünya Ekonomi Forumu tarafından 2006 yılından itibaren yayımlanan Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Uçurumu Raporu (*Global Gender Gap Report*), gelişmiş ve gelişmekte olan 144 ekonominin toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusundaki ilerlemesinin takip edildiği bir rapordur. Rapor, ilgili ekonomiler için 'ekonomik katılım ve olanak', 'eğitim düzeyi', 'sağlık ve yaşam süresi' ile 'politik güçlendirme' gibi temalara ilişkin değerlendirmeleri içermektedir.

Overflow[3] kullanıcılarının sadece yüzde 10'unu kadınların oluşturduğu sonucunu ortaya koymuştur. Çalışma, kadınların ortalamadan daha az kodlama deneyimine sahip olduklarını ve erkek meslektaşlarının aksine kodlama yeteneklerini küçümseme eğiliminde olduklarını göstermiştir.

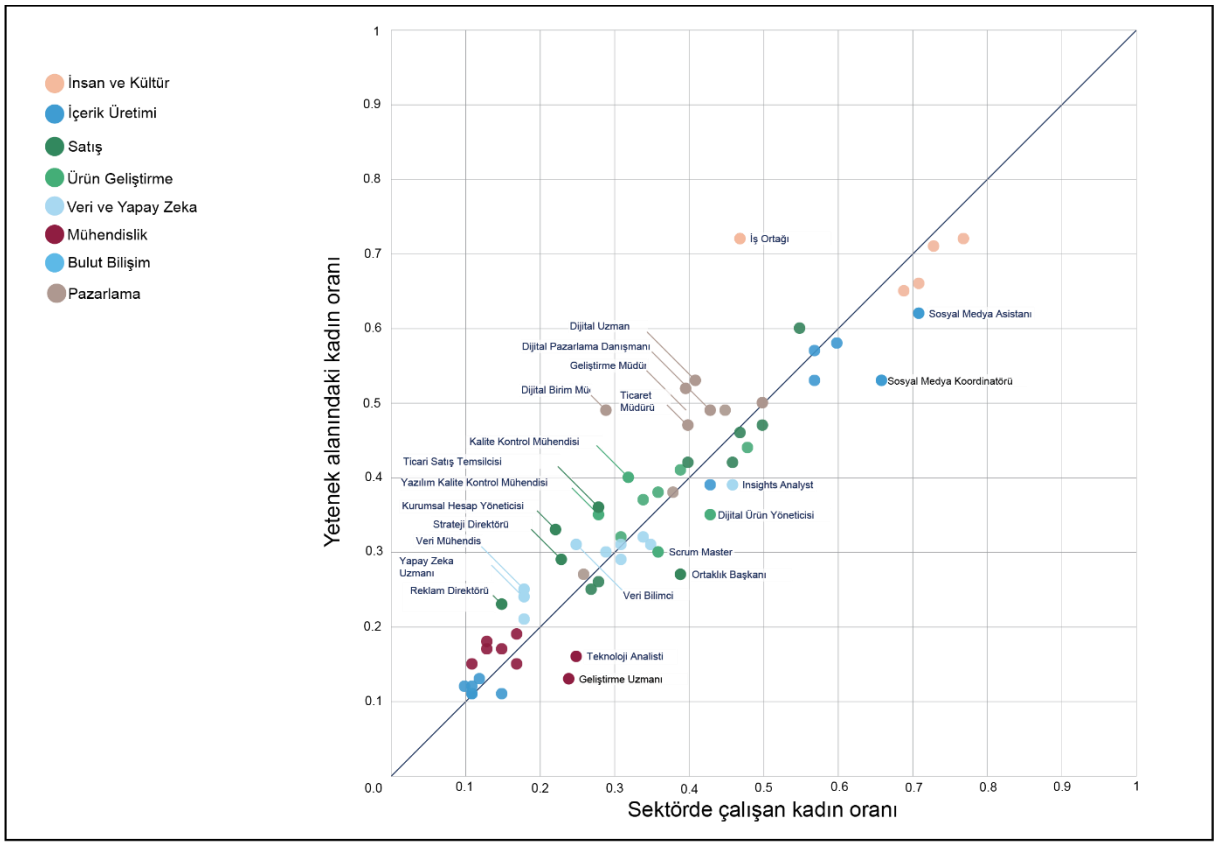
Şekil 1. *Kadın ve erkek çalışanların profesyonel kümeler içindeki payı.* Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Uçurumu Raporu, 2020, s.37.
Not: "Genel-Profesyonel ve Teknik Roller" dışındaki tüm veriler LinkedIn'den alınmıştır. Ek veri bağlam için Dünya Çalışma Örgütü'nden alınmıştır.

Biyolojik cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) tanımlamaları, bireylerin davranışları üzerinde var olan farklı beklentileri ifade etmektedir. Biyolojik cinsiyet, biyolojik olarak kadın ya da erkek olmayı ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet ise kültürel bir kavram olmakla birlikte, kadın ve erkek olmaya toplumun ve kültürün yüklediği anlamları ve beklentileri ifade etmektedir. Ebeveyn cinsiyet klişesi; erkekleri matematik performansında daha başarılı olarak tanımlanırken, kızları sözel performansta daha başarılı olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşım, toplumsal yapı içinde kadınların; daha çok sözel iletişimin ön plana çıktığı, insanlarla daha fazla iç içe olabilecekleri meslek gruplarına yönelme eğilimine sahip olmalarına neden olmaktadır.

[3] 2008 yılında Jeff Atwood ve Joel Spolsky tarafından kurulan *Stack Overflow*; kod geliştiricilerinin bilgi edinmeleri, bilgilerini paylaşmaları ve kariyerlerini geliştirmeleri için en büyük ve güvenilir çevrimiçi topluluktur.

Böylece, kültürel basmakalıp inanış; kadınları, matematik ağırlıklı kariyerlerin insanlar ile birlikte çalışma arzularına aykırı olduğu düşüncesine inanmaya yönlendirmekte ve bu mesleklere olan ilgilerinin azalmasına neden olmaktadır (Diekman vd., 2011).

Benzer şekilde, kadın ve erkeğin farklı yetilere sahip olduğuna ve bu nedenle kendilerine uygun görülen geleneksel ilgi alanlarını takip etmeleri gerektiğine ilişkin toplumsal inançlar ve baskılar gibi sosyokültürel faktörler, kariyer planlamasında biyolojik faktörlerden daha baskındır (Breda vd., 2018; Caner vd., 2016; Wang & Degol, 2017). Bu durum; Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Uçurumu (World Economic Forum, 2020b) raporunda değerlendirilen, sekiz mikro küme içinde kadınların yetenek alanındaki oranları ile çalışma oranları arasındaki ilişki incelendiğinde net olarak görülmektedir. Sekiz mikro kümeye göre; sektörde çalışan kadın oranları ile yetenek alanında yer alan kadın oranları ilişkisi Şekil 2'de yer almaktadır. Kadın çalışan oranlarının ve yetenek alanındaki kadın oranının yüksek olduğu mesleklerin; iş ortağı, sosyal medya asistanı, sosyal medya koordinatörü, dijital pazarlama danışmanı vb. sözel iletişim becerisinin ön plana çıktığı meslek türlerinde yüksek olduğu görülmektedir. Benzer şekilde; yapay zekâ, veri mühendisi, veri bilimci vb. matematik performansının ön plana çıktığı mesleklerde kadın çalışan oranı ve yetenek alanındaki kadın oranın az olduğu dikkati çekmektedir.

Şekil *2*. *Sekiz mikro kümeye göre; sektörde çalışan kadın oranı ile yetenek alanındaki kadın oranı ilişkisi*. Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Uçurumu Raporu, 2020, s.39.

Pazarlama mikro kümelenmesinde, istihdam edilen kadınların oranı yaklaşık olarak %40 dolayında iken yetenek alanındaki kadın oranı ise %47 dolayındadır (World Economic Forum, 2020b, s. 38). Bu karşılık; Veri ve Yapay Zeka mikro kümesinde çalışan kadınların %25'i Veri Bilimi uzmanı olarak çalışırken, bu alanla ilgili yeteneğe sahip kadınların %31 diğer mesleklerde çalışmaktadır (World Economic Forum, 2020b, s. 38). Meslek türlerine göre ortaya çıkan iş gücü piyasasındaki cinsiyet eşitsizliği uçurumu; özellikle istihdam açısından büyüme oranı yüksek olan mikro kümlerde daha fazladır. Örneğin; Veri ve Yapay Zeka profesyonel kümesi, 2020'nin sonunda, yeni oluşan her 10.000 iş fırsatında 78 tanesini teşkil etmektedir ve 2022'ye kadar bu payın yeni oluşan her 10.000 iş fırsatında 100 taneye çıkması beklenmektedir (World Economic Forum, 2020a, s. 8).

Bu durum sonucunda, istihdam alanında cinsiyet eşitsizliği uçurumu daha da genişleyecektir. Bu da sektörlerde cinsiyet eşitsizliği uçurumunun olmaması durumunda ortaya çıkabilecek yenilik düzeyinden daha düşük bir yenilik düzeyinin oluşmasına neden olacaktır.

III. Algoritma Kaynaklı Sorunlar

Algoritma terimi, bir bilgisayar tarafından anlaşılabilen; veri işleme, hesaplama ve otomatik muhakeme gerçekleştirme için kullanılan bir dizi talimatı tanımlamak için kullanılan bir ifadedir. Algoritma, problemi çözen veya kolaylaştıran titiz bir tasarıma sahip kodu belirtmek için kullanılır. Algoritmalar, giderek artan bir oranda gündelik yaşamın birçok alanına girmekte ve bireylerin yaşamlarına dokunmaktadır. Bununla birlikte, insanlar karar vermek için algoritmalara giderek daha fazla bağımlı hale gelmektedirler. Logg ve arkadaşları tarafından yapılan çalışma (2018); katılımcıların bir tavsiyeyi kabul etme oranlarının, tavsiyenin algoritmadan geldiğini düşündükleri durumlarda insanlardan geldiğini düşündükleri durumlara göre daha fazla olduğunu göstermiştir. Bu durumun temel nedeni, algoritmaların insan sezgisine göre daha başarılı sonuçlar elde ettiği birçok örneğin olmasıdır. Benzer şekilde, organizasyonlar da giderek artan oranda algoritmalara güvenmekte ve işe alım, işten çıkarma, çalışanların önceliklerini belirleme ve sağlık hizmeti seçme gibi çeşitli süreçleri algoritmalar üzerinden gerçekleştirmektedirler (Logg vd., 2018, s. 58). Ancak günlük yaşamın birçok alanında algoritmaların artan varlığına rağmen, Pew Araştırma Merkezi (2018) tarafından ABD'li yetişkinlere yönelik yapılan araştırma; bireylerin algoritmaların gerçek yaşam durumlarında kullanıldığında, sıklıkla bu araçlara karşı şüpheci olduklarını ortaya koymuştur. Katılımcıların algoritmalardan şüphe duymasının en önemli nedeni, her zaman insan önyargısını bir seviyede yansıtacakları düşüncesidir. Amerikalı matematikçi Cathy O'Neil'in; "Algoritmalar koda gömülü görüşlerdir." (Marconi vd., 2019) tanımı bu yaklaşım doğruluğunu ortaya koymaktadır.

Algoritmalar; bireyler tarafından oluşturulan yapılardır ve bireyler, içinde bulundukları toplumsal yapının değerler sisteminden etkilenmektedirler (Marconi vd., 2019). Cinsiyet eşitsizliği uçurumunun bulunduğu ve yazılım sektöründe kadın temsilinin az olduğu bir toplumsal yapıda; oluşturulan algoritmaların önyargılı olması, beklenilmesi gereken bir durumdur. Bu taraflı durum, toplumun her kesiminde gözlenebilen daha geniş ve güçlü olumsuz bir etki yaratır. Örneğin; araştırmacılar Microsoft ve IBM tarafından kullanılan ve yüz analizi üzerinden fotoğraftaki kişinin cinsiyetini belirlemeyi amaçlayan algoritmanın; açık tenli erkeklerin cinsiyetini tanımlama konusunda mükemmel sonuçlar verirken, afro-amerikan kadınların fotoğraflarında sürekli hata verdiğini ortaya koymuşlardır (Simonite, 2018).

Benzer şekilde; Amazon tarafından işe alım sürecinde kullanılan yapay zeka algoritmasının, yazılım geliştiricisi ve diğer teknik iş ilanları için adayları cinsiyet açısından tarafsız bir şekilde değerlendirmediği ortaya çıkmıştır (Dastin, 2018). Carnegie Mellon Üniversitesi'nden bir araştırma ekibi; Google'ın yüksek ücretli yönetici iş ilanlarına ait reklamları kadınlara daha az gösterdiğini ortaya koymuştur (Carpenter, 2015). Bu örnekler, toplumsal yapının tüm katmanlarını daha geniş ve derin şekilde kuşatan algoritmaların üretilme sürecinde cinsiyet eşitsizliği uçurumunun oluşturduğu sorunsalı ortaya koymaktadır.

IV. Olası Çözümler

Cinsiyet eşitsizliği uçurumu nedeniyle eğitim alanında kadınların karşılaştıkları sorunlar, istidam tercihlerini etkilemektedir. Bu durum; daha aza sayıda kadının, kod ve algoritma ile ilgili istihdam edilmeyi sağlayacak teknik bilgi ve beceri düzeyini elde etmesine neden olmaktadır. İstihdam için gerekli olan teknik bilgi ve beceri düzeyini elde eden kadınlar ise, istihdam sürecinde yaşadıkları sorunlardan dolayı bu alada çalışmaya devam etmemektedirler. Bu yapısal sorunlar, gelecekte oluşacak toplum yapısında cinsiyet eşitsizliği uçurumunun varlığını sürdürmesine neden olmaktadırlar.

Bu durumun neden olacağı problemlerin çözümü için; istihdamda gerçekleşen yoğun değişime uygun olarak, yetenek alanına daha fazla kadının katılımını sağlayacak eğitim stratejileri benimsenmelidir. Böylelikle, istihdamın hızla arttığı iş kollarında ihtiyaç duyulan teknik becerilere sahip kadınların arzı ve görünürlüğü artacaktır. Şirketlerin işe alım süreçlerinde, çalışanların dağılımında cinsiyet açısından denge gözetilmelidir. Bu süreçte, yetenek alanında var olan kadın potansiyeli tam olarak kullanılmaya özen gösterilmeli ve kadınların çalışma hayatında kalma sürelerini uzatacak ortamlar sağlanmalıdır. Kadınların, istihdamın artacağı mikro kümelerde yer alan işlere gelecekte kariyerlerini sürdürebilecekleri yönündeki düşünceleri oluşturacak ve destekleyecek yapısal değişimler gerçekleştirilmelidir. Bu mikro kümelerde yer alan şirketlerden, istihdamda en çok ihtiyaç duyulacak rolleri belirlemeleri ve bu rollerin %50'sinde kadın çalışanlara tahsis etmeleri talep edilmelidir.

Referanslar

Breda, T., Jouini, E., & Napp, C. (2018). Societal inequalities amplify gender gaps in math. *Science*, *359*(6381), 1219-1220. https://doi.org/10.1126/science.aar2307

Caner, A., Guven, C., Okten, C., & Sakalli, S. O. (2016). Gender roles and the education gender gap in Turkey. *Social Indicators Research*, *129*(3), 1231-1254. https://doi.org/10.1007/s11205-015-1163-7

Carpenter, J. (2015, Temmuz 6). Google's algorithm shows prestigious job ads to men, but not to women. Here's why that should worry you. *The Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/news/the-intersect/wp/2015/07/06/googles-algorithm-shows-prestigious-job-ads-to-men-but-not-to-women-heres-why-that-should-worry-you/

Dastin, J. (2018, Ekim 10). Amazon scraps secret AI recruiting tool that showed bias against women. *Reuters*. https://www.reuters.com/article/us-amazon-com-jobs-automation-insight-idUSKCN1MK08G

Diekman, A. B., Clark, E. K., Johnston, A. M., Brown, E. R., & Steinberg, M. (2011). Malleability in communal goals and beliefs influences attraction to stem careers: Evidence for a goal congruity perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, *101*(5), 902-918. https://doi.org/10.1037/a0025199

European Commission. (2018). *Women in the digital age* (DG Communications Networks, Content & Technology, s. 215). European Commission.

Fayer, S., Lacey, A., & Watson, A. (2017). *STEM occupations: Past, present, and future*. U.S. Bureau of Labor Statistics.

Green, A., & Sanderson, D. (2018). The roots of STEM achievement: An analysis of persistence and attainment in STEM majors. *The American Economist*, *63*(1), 79-93. https://doi.org/10.1177/0569434517721770

Holman, L., Stuart-Fox, D., & Hauser, C. E. (2018). The gender gap in science: How long until women are equally represented? *PLOS Biology*, *16*(4), e2004956. https://doi.org/10.1371/journal.pbio.2004956

Logg, J., Minson, J., & Moore, D. A. (2018). *Algorithm appreciation: People prefer algorithmic to human judgment* (SSRN Scholarly Paper ID 2941774). Social Science Research Network. https://doi.org/10.2139/ssrn.2941774

Marconi, F., Daldrup, T., & Pant, R. (2019, Şubat 14). Acing the algorithmic beat, journalism's next frontier. *Nieman Lab*. https://www.niemanlab.org/2019/02/acing-the-algorithmic-beat-journalisms-next-frontier/

Pew Research Center. (2018). *Public attitudes toward computer algorithms*.

Simonite, T. (2018, Şubat 6). Photo Algorithms ID White Men Fine—Black Women, Not So Much. *Wired*. https://www.wired.com/story/photo-algorithms-id-white-men-fineblack-women-not-so-much/

Wang, M.-T., & Degol, J. L. (2017). Gender gap in science, technology, engineering, and mathematics (STEM): Current knowledge, implications for practice, policy, and future directions. *Educational Psychology Review, 29*(1), 119-140. https://doi.org/10.1007/s10648-015-9355-x

World Economic Forum. (2017). *The global gender gap report: 2017*.

World Economic Forum. (2020a). *Jobs of tomorrow: Mapping opportunity in the new economy*.

World Economic Forum. (2020b). *The global gender gap report: 2020*.

KADINLARA YÖNELİK İNTERNET SİTELERİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ*

Özge ÖZÇELİK BALOĞLU
Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden üretildiği birçok alan vardır. Bu alanlardan biri de internettir. Bu çalışmada toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden üretiminde internetin nasıl bir rolü olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kadınlara yönelik internet sitelerinde toplumsal cinsiyet ilişkilerinin analiz edilmeye çalışıldığı bu çalışmada, popüler kadın siteleri ve kadın odaklı habercilik yapan internet siteleri incelenmiştir. Popüler kadın sitelerini temsilen *Pudra.com* ve *Mahmure.com* seçilmiştir. Kadın odaklı habercilik yapan ve kadın hakları noktasında mücadele verdiğini belirtilen sitelerden ise *Uçan Süpürge* ve *Bianet* incelenmiştir. *Bianet* sadece kadınlara yönelik bir site değildir, alternatif bir haber sitesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Türkiye'de kadın odaklı habercilik ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin neden olduğu eşitsizliği vurgulamada ve alternatif söylem üretmede *Bianet* görünür bir haber sitesi olduğu için araştırmada dışarıda bırakılamayacağı düşünülmüştür. Belirtilen sitelerdeki haberler 6 ay boyunca taranmış ve popüler kadın sitelerinde ve kadın odaklı habercilik yapan sitelerde toplumsal cinsiyet ilişkileri eleştirel söylem analizi yöntemi ile incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada incelenen popüler kadın sitelerinde toplumsal cinsiyete ilişkin tartışmaların ağırlıklı olarak kadın üzerinden yürütüldüğü belirginleşmektedir. Bu sitelerde daha çok idealize edilen bir kadınlık üzerinden üretilen söylemler görünür durumdadır. Kadın odaklı habercilik yaptığını belirten siteler ise toplumsal cinsiyet konusuna inşacı bir mantık üzerinden yaklaşmakta, söylemlerinde ortaya çıkan sorunların toplumsal dinamiklerini anlama çabası belirginleşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, İnternet, Popüler Kadın Siteleri, Kadın Odaklı Habercilik Yapan İnternet Siteleri, Toplumsal Cinsiyet Odaklı Habercilik, Eleştirel Söylem Analizi.

* Bu çalışma Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen, Özge Özçelik Baloğlu'nun "Kadınlara Yönelik İnternet Sitelerinde Toplumsal Cinsiyet İlişkilerinin Analizi'' başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

ABSTRACT

There are many areas where gender relations are recreated. One of these areas is internet. In this study, it is tried to demonstrate how the Internet plays role in the recreation of gender relations. In this study, which analyzes gender relations in websites for women, websites that are popular women websites and websites which publish women-centric journalism are examined. *Pudra.com* and *Mahmure.com* were chosen to represent popular women websites. *Uçan Süpürge* and *Bianet* have been examined from the websites indicating that they are women-centric journalism and fight for women's rights. *Bianet* is not only a website for women, but also an alternative news website. However, *Bianet* was thought that it cannot be excluded from the study, because it is a visible news website, with women-oriented journalism, emphasizing the inequality caused by gender relations and producing alternative discourses. The news on the mentioned websites were scanned for 6 months and the gender relations in popular women websites were tried to be analyzed with the method of critical discourse analysis. It is evident that in the study of popular female sites, the debate about gender is predominantly carried out on women. On these websites, discourses are produced mainly over an idealized womanhood. The websites, which indicate that they are women-centric journalism, have constructive approach for the gender issue, and their effort to understand the social dynamics of the problems that arise in their discourses becomes evident.

Keywords: Gender, Internet, Popular Women Sites, The Internet Sites which Women-Centric Journalism, Gender-Based Journalism, Critical Discourse Analysis.

GİRİŞ

Kitle iletişim araçları "toplumsal cinsiyetin eril ve dişil kavramlarını üreten ve doğallaştıran bir mekanizma" olarak (Butler, 2009:75) karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet teorisine göre, toplumsal cinsiyet görünümleri kültürel olarak üretilmekte ve medya ile pekiştirilmektedir. Birçok alanda olduğu gibi medyada da kadınların temsilinde birçok sorun alanı dikkat çekmektedir. Medya toplumsal cinsiyete ilişkin kalıp yargıları içeren kadın ve erkek karakteristik davranışları ile kadın ve erkeklere uygun görülen farklı eylemlere ilişkin genel inançları tekrar üretmektedir (Yavuz, 2007:500). İnternet de toplumsal cinsiyet ilişkilerini yeniden üreten en belirgin alanlardan biri olarak konumlandırılmaktadır.

Bu çalışmada internetin toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden üretimindeki rolü ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bu amaçla çalışmada hem popüler kadın sitelerinde hem de kadın odaklı habercilik yapan internet sitelerinde toplumsal cinsiyet ilişkilerinin nasıl üretildiği anlamlandırılmak istenmiştir. Çalışmada popüler kadın sitelerini temsilen *Pudra.com* ve *Mahmure.com*, kadın odaklı habercilik yapan ve kadın hakları noktasında mücadele verdiğini belirtilen sitelerden ise *Uçan Süpürge* ve *Bianet* incelenmeye alınmıştır. Araştırma 01.01.2014-30.06.2014 tarihleri arasındaki altı aylık dönemi kapsamaktadır. Çalışmada popüler kadın sitelerini temsil etmede *Mahmure.com* ve *Pudra.com*'un seçilme nedeni incelenen dönemde kadın/moda siteleri kategorisinde Türkiye'de tıklanma oranı bakımından ilk sıralarda yer almalarıdır. Gemius verilerine göre[1] popüler kadın sitelerinden *Mahmure.com* Ocak 2014 tarihinde 22.796.009 trafiğiyle 2. sırada yer almaktadır. *Pudra.com* Ocak ayında 9.100.790 trafiğiyle 5. sırada yer almaktadır. Şubat ayı verilerine göre *Mahmure.com* 18.740.586 trafiğiyle 2. sırada yer almakta, *Pudra.com* ise 8.550.969 trafiğiyle 5. sırada yer almaktadır. Mart ayı verilerine göre *Mahmure.com* 17.611.244 trafiğiyle 3. sırada yer alırken, aynı tarihte *Pudra.com* ise 6.216.746 trafiğiyle 4. sırada yer almaktadır. Nisan ayı verilerine göre ise *Mahmure.com* 18.954.777 trafiği ile 1. sırada yer almakta, Pudra.com ise aynı tarihte 6.663.107 trafiği ile 4. sırada yer almaktadır. Mayıs ayı verilerine göre *Mahmure.com* 15.428.198 trafiği ile 2. sırada yer alırken, *Pudra.com* ise Mayıs ayında 6.224.473 trafiğiyle 4. sırada yer almaktadır. Haziran ayı verilerine göre *Mahmure.com* 12.948.169 trafiğiyle 3. sırada yer almakta, *Pudra.com* ise Haziran ayında 5.295.645 trafiğiyle 6. sırada yer almaktadır.

Türkiye'de kadın odaklı habercilik yapan sitelerin sayısı sınırlıdır ve *Bianet ve Uçan Süpürge* isimli siteler kadın odaklı habercilik vurguları üzerinden kendilerini tanımladıkları için araştırma kapsamına alınmışlardır. *Uçan Süpürge* çalışmaya ilişkin verilerin toplandığı dönemde yerel kadın muhabirler ağı projesi kapsamında toplumsal cinsiyete duyarlı bir habercilik yapma ve cinsiyetçi politikalara karşı bir iletişim ağı gibi hareket etme yönündeki vizyon ve misyonu dikkate alınarak çalışmaya dahil edilmiştir.

[1] http://www.connectedvivaki.com/hangi-site-ne-kadar-tiklaniyor-ocak-ayi-gemius-verileri-01-2014/
http://www.connectedvivaki.com/hangi-site-ne-kadar-tiklaniyor-subat-ayi-gemius-verileri-2/
http://www.connectedvivaki.com/hangi-site-ne-kadar-tiklaniyor-mart-ayi-gemius-verileri-2/
http://www.connectedvivaki.com/hangi-site-ne-kadar-tiklaniyor-nisan-ayi-gemius-verileri-2/
http://www.connectedvivaki.com/hangi-site-ne-kadar-tiklaniyor-mayis-ayi-gemius-verileri-2/
http://www.connectedvivaki.com/hangi-site-ne-kadar-tiklaniyor-haziran-ayi-gemius-verileri-2/

Bianet ise kendisini bağımsız iletişim ağı olarak tanımlayan bir internet sitesidir ve sadece kadınlara yönelik bir internet sitesi değildir.

Ancak Türkiye'de kadın odaklı habercilik yaptığını belirten ve toplumsal cinsiyet konusundaki sorun alanlarını gündemde tutan internet sitesi olduğu için araştırmaya dahil edilmesi gerektiği düşünülmüştür.

Bu çalışma üç başlık altında değerlendirilmiştir. Çalışmanın ilk kısmında toplumsal cinsiyet ilişkilerini üreten kurumsal yapıların tanımlanma çabası içerisine girilmiştir. Toplumsal cinsiyetin nasıl kavramsallaştırıldığı, toplumsal cinsiyet ve iktidar arasındaki ilişkiler belirginleştirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde internetin toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden üretimindeki rolü üzerine odaklanılmıştır. İnternetin demokratikleştirici ve yeni bir egemenlik biçimi olduğu yönündeki tezler toplumsal cinsiyet ilişkileri çerçevesinde anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın uygulama kısmında ise internetin toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden üretimindeki rolünü ortaya koyabilmek için *Pudra.com, Mahmure.com, Uçan Süperge ve Bianet* isimli internet sitelerindeki haberler van Dijk'ın eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi ile incelenmiştir. Belirtilen siteler altı ay boyunca takip edilmiş ve bu sitelerdeki haberlerde ön plana çıkan temalar saptanarak toplumsal cinsiyet ilişkilerini nasıl anlamlandırdığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Toplumsal Cinsiyet İlişkilerinin Üretiminde Etkili Olan Yapılar

Cinsiyet erkek ve kadın bedenlerini tanımlayan anatomik ve fizyolojik farklarla, toplumsal cinsiyet ise erkekler ve kadınlar arasındaki psikolojik, toplumsal ve kültürel farklarla ilgili (Giddens, 2005: 107) bir kavram olarak ele alınmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramının (gender) ilk kez 1968 yılında Robert Stoller'ın *Sex and Gender* isimli kitabında biyolojik cinsiyetten (sex) farkını ortaya koymak için ortaya atılan bir kavram olduğu (İmançer, 2006: 1) vurgulanmaktadır.

Toplumsal cinsiyete ilişkin tartışmalarda toplumsal cinsiyetin bir norm olduğu yönünde görüşler de vardır. Özellikle Butler'ın tartışmalarında belirginleşen bu konu normu toplumsal pratikler içinde normalleştirmenin örtük standardı olarak işleyen bir unsur olarak tanımlamakta ve bu anlamda da toplumsal cinsiyeti eril ve dişil kavramların üretildiği ve doğallaştırdığı bir mekanizma olarak ele almaktadır (Butler, 2009: 74-75).

Toplumsallaşma sürecinde erkek ve kız çocuklarının öğrendikleri, kültürün cinsiyetlerine uygun bulduğu duygu, tutum, davranış ve roller arasındaki farklılıklar toplumsal cinsiyet farklılıkları olarak ele alınmakta ve toplumsal cinsiyet farklılıklarına ilişkin beklentilerin, cinsiyet kalıp yargıları biçiminde toplumda yaygın kabul gören inançlara dönüştüğü ve sosyal davranışı büyük ölçüde biçimlendirdiği (Dökmen, 2006: 10-11) vurgulanmaktadır.

Cinsiyeti anlamlandıran ve anlamlı kılan temel mekanizmanın toplum tarafından kadın ve erkeğe yüklenen özellikler olduğu, toplumsal cinsiyet temelinde tanımlanan bu özelliklerin ise doğumdan ölüme kadar bireyi kuşatmakta ve toplumsal baskının toplumsal cinsiyet inşasındaki etkisinin de ömür boyu devam ettiği (Bayhan, 2013: 163) toplumsal cinsiyet tartışmalarında belirginleşmektedir. Toplumsal cinsiyetin cinsler arasındaki toplumsal ilişkileri düzenleme çerçevesinde kullanılması toplumsal cinsiyetin kadınlar ve erkeklere ilişkin uygun rollerin toplumsal olarak üretildiğini ifade eden kültürel inşalara bir gönderme niteliğindedir (Scott, 2007:11).

Toplumsal cinsiyet açısından üzerinde düşünülmesi gereken en önemli konulardan biri toplumsal cinsiyet ve iktidar arasındaki ilişkidir. Toplumsal cinsiyet günlük hayat pratikleri içerisinde sürekli olarak yeniden üretilmekte ve toplumsal cinsiyet ilişkileri iktidar ilişkilerinin yeniden üretiminden bağımsız düşünülememektedir.

Toplumsal cinsiyet çalışmalarında Foucault'nun iktidar kavramı çerçevesinde yürüttüğü tartışmalar dikkat çekmektedir. Özellikle 19. yüzyıl ve sonrası dönemin cinsiyet politikaları kapsamında şekillenişini anlatmak için kullanılan biyo-iktidar kavramında yaşamın her alanına dâhil edilmiş olan bir cinsellikten bahsedilirken, bu tanımda cinsellik kavramının nüfusun üremesini sağlayan doğum oranı ve ölüm oranı arasındaki ilişki dışında cinsellik siyaseti bağlamında farklı bir tanım sunulduğu görülmektedir (Foucault, 2011:153). Foucault'nun öne sürdüğü biyo-iktidar kavramı, baskıcı değil de üretken olan bir iktidarı tanımlar. Biyo-iktidar, güçleri önerme, tahrip etme ya da tabi kılma amacını güden bir iktidardan ziyade, gücü yaratmaya, potansiyel güçleri aktüelleştirme, var olan gücün gelişimini sağlamaya ve düzenlemeye eğilimli bir iktidardır (Cevizci, 2003:75).

Connell (1998:151) ise toplumsal iktidarın çoğul karakterine dikkat çekmekte ve toplumsal iktidarın önemli bileşenlerinden biri olarak gücü temel alarak, örgütlü şiddet araçlarının ve savaş tekniği bilgilerinin tamamının erkeklerin elinde olması durumunun rastlantısal olmadığına dikkat çekmektedir.

O'na göre şiddet sadece fiziksel anlamda değil aynı zamanda kurumları ve onların örgütlenme biçimlerini de içermektedir ve iktidar evde, iş yerinde ve birçok kurumda bir kazanç dengesi veya kaynaklar eşitsizliği olarak kendini var edebilmektedir.

Mills (1974:11) de iktidar yapılarının iktidarını güçlendirmek için kendisi dışındaki kurumları kendi amaçlarına erişmekte birer araç olarak kullandığına dikkat çekmekte ve iktidar ve egemenliğin özellikle ekonomik, siyasal ve askeri alanlarda belirginleştiğini ve diğer alanları da etkileri altına aldıklarını iddia etmektedir.

Toplumsal cinsiyetin kurumsallaşmasında etkili olan temel yapılar ise toplumsal cinsiyeti anlamlandırmada en önemli unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Connell'in (1998:165-193) tespitleri temel alındığında; kurumlar, aile, toplumsal ve kültürel yapı, devlet ve sokak bu tartışma alanında önemli bir yere sahiptir. Tüm bu unsurlar içerisinde kitle iletişim araçlarının toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden üretilmesindeki rolü, bu araçları başlı başına bir unsur olarak ele almayı gerekli kılmaktadır. Aynı zamanda diğer unsurlar da kurumlar tanımlaması içinde ele alınan konulardan bağımsız değildir. Elbette toplumsal cinsiyet ilişkilerini yeniden üreten yapılar sadece bu belirtilen unsurlarla sınırlı değildir. Ancak etki mekanizmalarının görünürlüğü literatürde geniş bir yer bulmalarına neden olmaktadır.

Kurumlar toplumsal cinsiyet yapılarının oluşmasında en önemli unsurlardan biri olarak ele alınmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramı ile cinsiyet teorileri, insanlar arasındaki birebir ilişkilere veya bir bütün olarak toplum üzerine yoğunlaşmaktadır (Seyyar, 2004:435). Connell (1998:165) toplumsal örgütlenmenin odaklandığı kurumları da şirketler, iş yerleri, piyasalar ve medya gibi yapılanmalar çerçevesinde ele almaktadır. Aydın da, kurum kavramını kültürün bir unsuru olarak görmekte, insanların yaşam tarzlarının örüntüleşmiş bir parçası olarak kabul etmektedir. Bir başka ifade ile çoğunluğun paylaştığı örüntüleşmiş bir parça "kültür kurumu"nu oluşturmaktadır (1997:13). Kültürü aktaran temel araçlardan biri de okul olarak kabul edilmektedir. Formel toplumsallaşma kurumlarından olan okullar, kurallarına göre nesli toplumsallaştırmakta, bu toplumsallaşmanın sonucunda da yeni nesil toplumsal kurallara uyum göstermektedir (Tezcan, 1993:50). Giddens, eğiticilik ve öğreticilikle kutsanmış okul kavramına, rutin bakış açılarından farklı olarak, toplumsal cinsiyet konusunun temel ayrımcılığının okullarda başladığına işaret etmektedir. Ancak okuldaki toplumsal cinsiyet ayrımcılığının, diğer konular kadar bariz bir alanda araştırma alanına sunulmadığı, bu konunun resmi müfredat, oyunlara katılım dışında belirgin olmadığı (2005:511) ifade edilmektedir.

Aile ise toplumsal cinsiyet ilişkilerinin oluşmasında başat bir roldedir. Aile, insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, maddi ve manevi zenginliklerin kuşaktan kuşağa aktarıldığı, biyolojik, psikolojik, toplumsal, hukuksal yönleri bulunan toplumsal bir birimdir (Sayın, 1990:2). Ailenin bir bakıma kendisinin dev bir örüntüler zinciri olan toplumsal yapıya benzer şekilde kadın, erkek, yaşlı, çocuk gibi öğelerin birlikteliği ve etkileşimiyle meydana gelen bir bütünlük oluşturduğu da söylenebilir (Bingöl, 2014:110). Bireylerin yaşamlarının evrelerindeki ilk dönem olan çocuklukta, anne ile merkeze alınan aile kavramı, modern toplumlarda küçük çapta aileler olarak çocuğun ilk toplumsallaşma sürecinin gerçekleştiği merkez olarak kabul edilmektedir (Tezcan, 1993: 49-50).

Toplumsal cinsiyetin üretildiği alanlardan biri de toplumsal ve kültürel yapıdır. Kurumsallaşma sürecinin tamamlanması ile birlikte toplumsal yapı kendisini oluşturan iskeletin yani onu oluşturan kültür ile bu yapıyı sağlamlaştırmaya çalışacaktır (İrvan, 2002:6). Kültür bu yapı ile birlikte mevcut yapının işlevselliği ile toplumsal sistemi destekleyerek, toplumsal yapının inşasını sağlamlaştırmakta, toplumsal kurumları, aynı ilke ve değer yargısında birleştirmektedir (Duverger, 1995:73-74).

Kimine göre “en büyük kurum” kimine göre de bir “kurumlar kurumu” olan devlet, dışa ve içe karşı toplum adına hareket edebilen, bu amaçla güç kullanabilen, toprağı ve insanıyla birlikte tüm bir ülkeyi temsil eden, onun simgesi olan bir kurumdur (Kışlalı, 2002:105). Politika bilimi açısından devlet kavramını tanımlama çabalarında özellikle insan faktörü temel alınarak bir anlamlandırma çabası belirginleşmektedir (Kapani, 1989: 43-44). Siyasal bir örgütlenme olarak tanımlanan devlet, çağdaş insan toplumlarında, en büyük toplumsal örgütlenme olarak kabul edilirken, insanların bütün ilişkilerini düzenlemektedir. Bu düzenlemenin geniş kapsamı, hükümet ve yönetim mekanizmalarının ortaya çıkışını sağlamaktadır (Tezcan, 1993:135).

Toplumsal cinsiyet kalıplarının oluştuğu ve benimsendiği bir diğer yapı da sokaktır. Sokak, toplumsal ilişkileri içinde barındıran belli sınırları olan bir toplumsal çevre olarak da kabul görmektedir (Connell, 1998:181). Bu sosyal eve akrabalık bağı olmaksızın her cins, her kesim, rahatlıkla girebilmektedir. Ancak aileden ya da evden farklı olarak, “sokaklar tekin değildir ve büyük bir ihtimalle hırpalanan birileri vardır” (Öktem, 2003:141).

Kitle iletişim araçları ise toplumsal cinsiyet ilişkilerini yeniden üreten en önemli yapılardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Cinsiyetçi ve eşitsiz toplumsal ilişkileri yeniden üreten medya, bunu yaygın bir biçimde dolaşıma sokarken, topluma dair ipuçları sağlayabilen bir harita olarak

okunabilmektedir. Toplumdaki iktidar ilişkilerini yansıtan medya bu iktidar ilişkilerini yeniden üretmekte, değiştirmekte ve başka biçimlerde kurmaktadır (Gencel Bek ve Binark, 2000:3). Çalışmada bu anlamda internetin oynadığı rol görünür kılınmaya çalışılacaktır.

2. İnternet ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri

Küreselleşmenin hız kazanması ve kapitalizmin koşut olarak yeniden yapılanması sürecinde yeni iletişim teknolojileri ekonomik, siyasal ve kültürel alanların dönüşmesinde önemli etkilere sahiptir. Bu etkiler özellikle internetin hem yeni bir kültürel mekân, özgürlük alanı hem de ekonomik bir pazar olarak ortaya çıkmasına, hem birtakım yeni küresel değerlerin, kimliklerin, alışkanlıkların hızlı bir şekilde dolaşıma girmesine neden olmuştur. Bir bakıma küresel sistemin kültürel mecrası halini alan internet, sınırları aşma konusunda kültürel alanı da hızlı bir şekilde küreselleştirmeyi başarmıştır. İnternetin kültürel alanda oynadığı bu rol, bir yandan yeni toplumsal ve bireysel ilişki biçimlerini, yeni kimlikleri, yeni kültürel biçimleri yaratırken, bir yandan da küresel ölçekte başat ve aynı zamanda homojenleşmiş küresel bir kültürün inşasına yol açmıştır (Güzel, 2007:177).

Bu değişimler toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden üretimi noktasında yeni iletişim teknolojilerinin etkisini önemli bir konu haline getirmiştir. İnternet toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden üretiminde var olan sorun alanlarını görünür kılmada önemli bir mücadele alanı yaratmakla birlikte hegemonik durumu daha da kuvvetlendiren bir söylem de üretmektedir.

Topluluk yönelimli yurttaşlar için dayanışmacı yaşamın sınırsız bir potansiyelini temsil eden internet, coğrafi mekânla sınırlı bireylerin kendi sanal alanlarını yaratmada özgür olduğu, bireylerin yalnız olmadığı, eş zamanlı ya da art zamanlı olarak bireylere her zaman ilişki kurma olanağı tanımaktadır (Timisi, 2003:24). İnternetin yeni bir demokrasi alanı olduğunu savunanların bu savunmayı geliştirmelerinin nedenini değerlendiren Kellner, yeni iletişim teknolojilerinin ve internetin medya ve politikadan dışlanmış grup ve bireylere, olağan politik tartışmaların kapsamında yer al(a)mayan fikirleri yayma ve genellikle muhalif fikir ve gruplara kapalı tutulan tartışma ve diyaloglara katılma olanağı veren araçlar sunması nedeniyle kabul edildiğini belirtirken, internet ve yeni bilgisayar teknolojilerinin, kamunun erişimine açık bilgi ve fikirler kümesini zenginleştirerek, daha fazla bilgiyle donanmış bir seçmen kitlesinin üretilmesine yardım ederek, politik tartışma alanından genellikle dışlanan grup ve bireylerin

kamusal alana katılım olanaklarını genişletmeye katkıda bulunacağı düşüncesinde olduklarını (2004:711) ifade etmektedir.

İnternetin yarattığı alan toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirildiğinde bilişim teknolojileri alanını kapsayan hegemonik örüntüler ve toplumsal cinsiyet ideolojisi ile biçimlenmiş olmasına rağmen ötekileştirilenlerin bu sahada özgürleşme, kurtuluş ve kendini gerçekleştirme olanakları ile oluşturdukları bu platformda, toplumsal ağlardan yalıtılmışlıklarının sona erdiği ve bu durumun da onların özgüvenlerinin artmasına olumlu etkide bulunurken, bu alanda oluşturulan kadın örgütlerinin bilişim teknolojileri aracılığı ile kolay ve hızlı eriştikleri bilgiyi daha rahat yöneterek, lobicilik faaliyetlerini güçlendirebildiği, daha kolay örgütlenebildikleri, bu teknolojilerin sağladığı şeffaflaşmadan yararlanabildikleri (Göker, 2007:206) vurgulanmaktadır. Medya ve sanal topluluklarla birlikte etkileşimli medyada, ifade özgürlüğünün açılım yaptığı yeni bir kamusal alan olan internet, kullanıcıya yalnızca yoğun şeffaf ve evrensel bir etkileşim alanı sunmakla kalmayıp, kamusal hayatın koşullarının da daha iyi yönde değiştirilmesine olanak tanımakta, bireylerin özgürlük ve sorumluluk anlayışları geliştirilmektedir (Ersöz, 2005:123). Ancak bu durumun karşılığını bulabilmesi için herkesin bu teknolojiden yararlanma düzeyinin birbirinden çok farklılık göstermemesi önem taşımaktadır.

Birçok alanda olduğu gibi bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim kullanım pratiklerini etkileyen en önemli değişkenlerden biri cinsiyettir. Dünyada internet teknolojilerine erişim ve kullanım konusunda özellikle kadın ve erkekler arasında farkları ortaya koymaya yönelik çalışmaların sayısı son yıllarda artış gösterirken, bu araştırmalarda gelişmiş ülkelerde kadınlar ve erkekler arasındaki fark da giderek azalmaktadır. Fakat neredeyse tüm dünyada erkeklerin internet teknolojilerinin kullanımı konusunda daha avantajlı konumda olduğu görülmektedir. Ayrıca yalnızca kadınlar ve erkekler arasındaki fark değil, gelişmiş ülkelerdeki kadınların internet kullanım oranları ile azgelişmiş ülkelerdeki kadınların da erişim ve kullanım oranlarındaki farklılıklar da bir başka eşitsizlik biçimidir (Baştürk Akça ve Kaya, 2016:304).

İnternet yenidünya düzenindeki mevcut eşitsizlikleri derinleştiren bir teknoloji olarak da kavramsallaştırılmaktadır. Bu teknolojinin yeni bir sömürgecilik anlayışının uzantısı olduğu yönündeki tezlerde, bu sömürgecilik anlayışının post-fordist üretim tarzı içinde gelişen yeni ekonomik yapılanma aracılığıyla belirginlik kazandığı ve küreselleşme söylemi altında da görünmez kılındığına (Timisi, 2003:211) vurgular belirginleşmektedir.

Gerçekte de, metaların paketlenmesi, gösterilmesi, tüketimi yoluyla günümüzde yeni medya araçları, politika ve yaşamın her köşesine yayılmıştır. Ayrıca teknolojinin de gösteri toplumunun egemenliğine girmesi, bilgisayarların bir yandan enformasyonu sağlayan bir araç öte yandan zamanın baskın aracı olarak evlere ve iş yerlerine girmesini sağlamıştır. Sonuçta, mücadele ve karşı çıkışın yeni biçimlerini de içinde barındıran bu yeni durum, kültürün, politikanın ve bilincin görselleştirilmesini kapsarken, aslında yeni medya teknolojileri daha fazla eşitlik, katılımcılık beklentileri açısından düşünüldüğünde bütünüyle devre dışı bırakılacak bir olgu değildir (Aydoğan, 2009:192).

Toplumsal cinsiyet-teknoloji ilişkilerinin şekillenmesinde, aktörlerin mevcut teknolojiyi yorumlayışlarında, toplumsal-kültürel, ekonomik, sınıfsal, politik ve ataerkil etmenlerin etkileri (Savcı, 1999:141) ciddi anlamda sorun alanlarının oluşmasına neden olmaktadır. Yeni iletişim teknolojilerinin hem kadınlar tarafından geliştirilmeyişi hem de kadının kullanım alanına uyarlanmayışı ve bunu uygun olarak kullanılmayışı da özellikle ağdaki cinsiyet stereotipleri ve internet ağındaki cinsiyet kimliklerinin üretim sürecini (Dorer, 2006:199) çok farklı boyutlarda etkilemektedir.

Binark ve Gencel Bek, teknoloji ve toplumsal cinsiyet düzleminde yaptıkları değerlendirmelerde bir teknolojinin sadece mühendislik uygulaması değil, aynı zamanda arka planında ekonomik, siyasal, askeri, toplumsal kararların ve güç ilişkilerinin ürünü olduğuna dikkat çekerken, bu ürünün herhangi bir teknolojik araç üretilirken, ideal bir kullanıcıyı hedefleyen, bu ideal kullanıcının kim olduğunu önemseyen, genellikle kullanana yüksek prestij atfeden araçların ideal kullanıcılarının da erkek olarak düşünüldüğü bir sistemin ortaya çıkan sonuçlarında, yeni enformasyon teknolojileri bazında, kullanımının erkeklerin ilgi ve yetenek alanı olarak görülmekte olduğuna (2007:192) dikkat çekmektedirler.

Bu bağlamda yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerinin kadınlar için yararlı olduğu iddiasının ayrı bir tartışma konusu olduğunu ifade eden Kılıçbay, bu teknolojilerin özlerinde dişil bir niteliğe sahip olduğu iddiasının özcü olma özelliğini koruduğunu, bu iddianın diğer yandan internette çok yaygın ataerkil yapıları görmezden geldiğini (2001:236) ifade etmektedir.

Gerek bloglar gerek toplumsal cinsiyet konulu araştırmalarda dijital alandaki mevcut söylemin kadın ve erkek iktidarına dair "kadın duygusaldır", "erkekler rasyoneldir" bakış açılarını tespit etmekle birlikte, bilinçli ve bilinçsiz olarak bu bakış açılarının kadın ve erkeğe dair önyargıların yeniden üretilmesine katkıda bulunduğunu ifade eden Çelebi de (2009:71-72) bu alandaki

söylemlerin adeta kadınların duygusal erkeklerin rasyonel olduklarını ispat etme çabalarını belirginleştirdiğini ifade etmektedir.

Tüm bu unsurlar düşünüldüğünde internetin toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden üretiminde oynadığı rolün oldukça belirgin olduğunu söylemek mümkündür ve bu konular dikkate alındığında internetin demokratikleştirici potansiyeli kadar ataerkil ilişkilerin ve hegemonik söylemlerin üretim sürecindeki etkisinin de gözardı edilmemesi gerektiği ortadadır.

İnternet, belirli değerlerin oluşturulmasına ve bu değerlerin satılmasına olanak tanırken, bu noktada siber uzam üzerinde oluşturulan tüketim içerikli, eğlence ve modaya ilişkin çeşitli kültürel metinlerin kapitalist pazar ekonomisi ve neo-liberal ideolojinin ürettiği erkeklik, kadınlık ya da gençlik hakkındaki başat durum tanımları ve başat değerlerle uyumlu bir yaşam tarzını devreye sokmaktadır. İnternet üzerinde yaratılmış bu kategorik alanlarda, kullanıcılara, kadın, erkek veya genç olarak seslenilmektedir. Bu çağrılara bir şekilde cevap verenler ya da ona göre davrananlar, seçilmiş ve kurgulanmış kimlikler ve kültürel formlar dolayımında siber uzamda da inşa edilmektedir (Güzel, 2007:187).

İnternette çoğu zaman erkeğin arzu nesnesi olarak konumlandırılan kadın, pornografik içerikli web siteleri ya da kadını sadece tüketici olarak konumlandıran kadınlara yönelik web sitelerinde, ana akım medya içeriğini benimseyen sitelerde, sağlık, yaşam, çocuk bakımı ve yetiştirmesi, evlilik, yemek-sofra, spor, güzellik ve beden bakımı, moda, mekân tasarımı, kültür ve sanat konularında sunulan enformasyonlar temelinde (Binark ve Gencel Bek, 2007:195) görünür kılınmaktadır.

Bu görünürlükte ise erkekler için fiziksel görünümüne dikkat etmesi ve önem vermesi gereken, bu doğrultuda tüketmeyi alışkanlık edinmiş, modayı yakından takip eden, sürekli olarak güzellik ve diyet gibi konularla meşgul olan başat cinsiyet rejiminin değerleri ve kurallarıyla uyumlu bir kimliklenmeye çağrılan bir kadın profili çizilmektedir. Kadına uygun görülen rolleri ve cinsiyetçi erkek egemen kültürel değerleri yeniden üretmekle kalmayan bu süreç, aynı zamanda kadına dair cinsiyetçi olmayan, eşitlikçi anlam ve kimlik inşalarını da engellemektedir (Güzel, 2007:198). Tüketim kültüründe birey, seçtiği ürünler, giysiler ve bedensel görünümü ile bir yaşam tarzı oluşturmaktadır. Maddi ve sembolik nesneler vasıtasıyla kimliğini tanımlayan birey, tüketim ideolojisi tarafından da bireyselliği ve farklılığını seçtiği ürünler aracılığıyla sağlayacağına dair söylemlere maruz kalmaktadır (Kula, 2013:991-996).

Bu söylemlerde hem erkek hem de kadın bedeni ticarileştirilmekte, reklam ve tüketim malzemesi haline getirilmektedir (Demez, 2012:516).

Sonuç olarak insanların artan şekilde teknolojiye daha fazla bağımlı olması ve her konuyu sanal kültür ortamında yaşaması, bireylerin kimliklerini, tüketim tercihlerini (ya da tüketici olarak davranışlarını) değişime uğratırken, küresel anlamda meydana gelen bu hızlı değişim, yeni pazar ortamlarını ve tüketim biçimlerini oluşturmuştur (Nar, 2015:942). Bu oluşumun odak noktası olan tüketim toplumunda ve kapitalist tüketim kültüründe biyolojik bir beden anlayışından farklı olarak, simgesel üretilmiş bir "sosyal beden" anlayışının varlığı söz konusudur. Bu anlayışta, bedenden beklenen bedenin anlamlı bir ifade sunması değil, yüksek düzeyde bir görünürlük içinde etkinlikte bulunmasıdır. Bu beden için gerekli görülen tüm yapay güzellik ölçütlerinin ve estetik değerlerin serbest piyasa ekonomisinin isteklerine göre belirlenmesi anlamına da gelmektedir (Köse, 2011: 83). Bu bağlamda bugün, hem teknoloji hem de internet, erkek söylemlerinden ve dünyayı tanımlayan erkek bakış açısından etkilenmektedir (Van Zoonen, 2002:293).

Sonuçta internet genel olarak toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden üretim sürecinde çoğu zaman alternatif bir söylem üretip eşitsiz politikalara karşı bir mücadele alanı yaratmaktan daha çok egemen toplumsal cinsiyet ilişkilerini meşrulaştıran, eril bir dili besleyen bir görüntü vermektedir.

3. Popüler Kadın Sitelerinde ve Kadın Odaklı Habercilik Yapan İnternet Sitelerinde Toplumsal Cinsiyet İlişkilerinin Analizi

3.1. Metodoloji

Medya metinlerinde toplumsal cinsiyet ilişkilerinin nasıl yeniden üretildiği sorusuna cevap bulmada eleştirel söylem analizi temelinde yapılan çözümlemeler önemli veriler sunmaktadır. Bunun en önemli sebebi bu yöntemin medya metinlerinin ideolojik boyutunu ortaya koyabilmede ve hegemonik ilişkilerin nasıl yeniden üretildiğini belirleyebilmede önemli bir işleve sahip olmasıdır. Toplumsal cinsiyet konusu da toplumdaki hegemonik ilişkilerden bağımsız değildir ve birçok söylem alanı içerisinde yeniden üretilen bir özelliğe sahiptir.

"Söylem" sözcüğü Avrupa akademik çevrelerinde 1970'lerden sonra yaygın olarak kullanılan bir kavramdır. Bunda Foucault'nun çağdaşlarından farklı olarak "ideoloji" sözcüğü yerine söylem sözcüğünü tercih etmesi önemli rol oynamaktadır (Şendur ve Atabek, 2007:151).

Söylem, dünyayla ilişkimizi sağlayan, konumlandıran iktidar aracı ve sonucu olabileceği gibi aynı zamanda karşıt bir strateji için de engel ya da çıkış oluşturabilecek karmaşık ve istikrarsız bir bütün olarak karşımıza çıkmaktadır. Kitleleri harekete geçiren söylem, eylemleri üretip güçlendirirken, bir yandan da yıpratmakta, zayıflatıp onun silinmesini sağlamaktadır (Sözen, 1999: 66-67). Söylem analizi ise metin ve konuşma halinde bulunan söylemler üzerine odaklanmaktadır (Barker ve Galasinski, 2001: 63-64).

Söylem analizi sosyal pratikler olarak konuşma ve metinler ile ilgili olduğu için geleneksel olarak, dilsel içerik, anlam tema, gramer ve uyum gibi dilsel biçim olarak sınıflandırılacak özellikleri içermekte, farklı türde eylemlerde bulunup, bu eylemin niteliklerini kısmen de olsa üsluplarını, dilsel kaynakların ve retoriksel araçlar ile tartışmalı bir tarzda örgütleme üzerine odaklanmaktadır. Retoriksel çözümleme, söylemsel versiyonların gerçek veya olası seçeneklere karşı tasarlanma biçimine dikkat çekmek açısından yararlı görülmektedir.

Söylem analizi, söz konusu analizin odağına, varsayılan gerçeklikle nasıl ilişkili olduğunu sormak yerine bu seçeneklerle rekabete girmek üzere başarılı bir şekilde nasıl tasarlandığını sorgulamayı içermektedir (Punch, 2005: 216).

Haber metninin düzenlenişi ile oluşan ideolojik unsurlar ise, haber metinleri içinde belli egemen düşünceler, yaklaşımlar, anlatıların öne çıkmasıyla, bunun sonucunda da, belli dünya görüşünü taşıyan ideolojik ve kapalı bir metin şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu metinlerin çözümlenmesi için, egemen söylemlerin nasıl kurulduğunu anlamak ise haberde kullanılan dilin incelenmesini gerektirmektedir. Endüstriyel bir yapı içinde kullanılan haber dili, her haber için, belli kod ve profesyonel değerler ve kodlar içermektedir. Haber metninde, resim ve yazıların sayfaya yerleşme biçimi, yazı karakterlerinin basıldığı puntonun büyüklüğü, sayfa üzerine yerleşen başlıklar, alt başlıklar, ara yazılar, açıklama yazıları egemen söylemin oluşmasına katkıda bulunmaktadır (Bulut ve Yaylagül, 2004:124).

Bu çalışmada internetin kadınlar açısından dönüştürücü işlevlerinin yanı sıra toplumsal cinsiyet temelli iktidar ilişkilerinin üretilmesindeki rolü araştırılmıştır. Çalışmada kadın odaklı habercilik yaptığını belirten siteler ile popüler kadın sitelerinin kadına ilişkin söylemleri ortaya konularak interneti nasıl kullandıkları, cinsiyetçi yapıya karşı bir söylem üretip üretemedikleri ve cinsiyetçi politikaları farkında olarak ya da olmayarak yeniden üretip üretmedikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmada eleştirel haber çözümlemelerinin temel saptamalarından yola çıkılarak van Dijk'ın makro ve mikro yapı temelli söylem analizi yaklaşımı[2] çerçevesinde haber metinleri analiz edilmiş ve internetin toplumsal cinsiyet ilişkilerini nasıl yeniden ürettiği sorusuna van Dijk'ın ortaya koyduğu eleştirel söylem analizi yaklaşımı ile cevap aranmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda çalışmada van Dijk'ın, ideolojik çözümlemenin kategorileri olarak ortaya koyduğu aktör tanımı, otorite, karşılaştırma, kanı birliği oluşturma, yadsıma ifadeleri, dramatikleştirme, örtmece, kanıtsallık, örneklerle açıklama, genelleştirme, abartma, ironi, metafor kullanımı gibi birtakım stratejilerin de haberde toplumsal cinsiyet ilişkilerini yeniden üretmede nasıl kullanıldığı belirginleştirilmeye çalışılmıştır (2003: 79-108).

Araştırma popüler kadın siteleri ve kadın odaklı habercilik yapan internet siteleri ile sınırlandırılmıştır. Araştırmada popüler kadın siteleri tanımlaması altında *Mahmure.com* ve *Pudra.com* isimli siteler, kadın odaklı habercilik yapan siteler tanımlaması altında *Bianet* ve *Uçan Süpürge* isimli siteler incelenmiştir. Araştırma 1 Ocak 2014 ile 30 Haziran 2014 tarihleri arasındaki altı aylık bir dönem ile sınırlandırılmıştır. Araştırmada sadece haber metinleri incelenmiştir. Çalışmada belirtilen dönem ve belirtilen internet sitelerinde 1218 haber arşivlenmiştir. *Pudra.com*'da toplamda 418 haber kaydedilmiştir. *Mahmure.com*'da 439 haber araştırma kapsamına alınmıştır. *Bianet*'te toplam 266 haber, *Uçan Süpürge*'de ise 95 haber çalışmaya dahil edilmiştir. Eleştirel söylem analizi çerçevesinde yapılan değerlendirmeler bir haberi makro ve mikro temelde analiz etme ve ideolojik stratejileri belirginleştirme çabasını içinde barındırdığı için oldukça detaylı bir çözümlemeyi gerektirmektedir. Bu sebeple tüm haberlerin incelenmesi çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Çalışmada aynı söylemi içinde barındıran haberler belirlenmiş ve o söylemi temsil edebilecek haberlerden seçim yapılarak analizler gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada bu haberlerden bazı örnekler verilmiştir.

[2] Özer, van Dijk'ın makro ve mikro yapı temelli eleştirel söylem analizini değerlendirirken makro yapının tematik ve şematik yapı şeklinde ikiye ayrıldığını tematik yapının başlıklar, haber girişi, spot gibi unsurların çözümlenmesinden oluştuğunu, şematik yapının durum ve yorum olarak iki kısımdan oluştuğunu şematize ederek konuyu daha sistematize bir şekilde sunmaktadır. Durum; ana olayın sunumu, sonuçlar, ardalan ve bağlam bilgisi gibi unsurlardan oluşurken, yorum kısmı haber kaynakları ve olay taraflarının olaya ilişkin getirdikleri yorumlardan oluşmaktadır. Mikro yapı ise; sentaktik çözümleme, bölgesel uyum, sözcük seçimleri ve haber retoriği şeklinde ele alınmaktadır. Sentaktik çözümleme cümlelerin aktif pasif, basit ya da karmaşık olması gibi durumları dikkate alarak yapılan bir çözümlemedir. Bölgesel uyum ardarda gelen cümlelerin birbirleriyle ilişkisinin ele alındığı kısımdır. Kelime seçimleri ideolojik çözümlemenin en önemli kısımlarından biridir. Haber retoriği ise, haberde ikna edici ve inandırıcı verilerin çözümlenmesidir (2011:82-85).

3.2. Bulgular ve Yorumlar

3.2.1. Popüler Kadın Sitelerinde Toplumsal Cinsiyet İlişkileri

Çalışmada popüler kadın siteleri tanımlaması adı altında *Pudra.com* ve *Mahmure.com* isimli internet siteleri incelenmiştir. İncelenen bu sitelerde toplumsal cinsiyet ilişkilerinin beden ve tüketim ilişkileri ve geleneksel kadın rolleri çerçevesinde konumlandığı görülmektedir.

3.2.1.1. Beden ve Tüketim İlişkileri Üzerinden Üretilen Toplumsal Cinsiyet İlişkileri

Çalışmada incelenen popüler kadın sitelerinde toplumsal cinsiyet ilişkilerinin üretiminde ön plana çıkan temalardan biri beden ve tüketim söylemi üzerinden üretilen toplumsal cinsiyet ilişkileridir. Popüler kadın sitelerinde ön plana çıkan bu tema içerisinde odaklanılan temel konular ise; ünlü bedenler üzerinden üretilen söylemler, estetik mucizesi bedenler ve tüketimin nesnesi olma başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Ünlü Bedenler Üzerinden Üretilen Söylemler

Van Dijk'ın söylem analizi yaklaşımında makro yapılar çerçevesinde ele alınan başlıklara odaklanıldığında ünlüler üzerinden yapılan tanımlama biçimleri ile bedenin yeniden inşa edilmekte olduğu görülmektedir. *Pudra.com* ve *Mahmure.com*'da incelenen haber başlıklarında kadınlar ve kadınlara dair eylemler üzerine olan tüm söylemlerin, çeşitli aktör tiplerinin tanımları doğrultusunda verilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Popüler kadın sitelerinden *Pudra.com'un moda-stil* kategorisinde incelenen haber başlıklarında, kadın, *"*ilham kaynağı*"* olarak konumlandırılırken kadının beden ölçüleri, giyim tarzı da mercek altına alınmıştır. İdealize edilen beden tanımlamalarında manken ve sanat dünyasından isimler ön plana çıkarılırken ünlü bedenler üzerinden kadınlara da mesajlar verilmektedir.

Haber başlıklarında, ünlü kadınların, diğer kadınlar için ilham veren bir stili yansıttığı söylenmekte (*Miroslava Duma'nın İlham Verici Stili/26.06.2014/Pudra.com)*, ünlü bir kadın üzerinden hamile kadının giyim tarzı ve stili üzerine değerlendirmeler yapılmakta, (*Scarlet Johansson'un Hamilelik Stili/18.03.2014/Pudra.com),* minyon kadınlara giyim önerileri verilmekte*, (Minyon Kadınlar Nasıl Giyinmeli/13.06.2014/Pudra.com, moda/stil),* ünlülerin seçtiği giyim tarzları üzerinden "yeni trend kadın figürü" oluşturulmaya çalışılmaktadır *(Sezonun Hit Parçası:Jimmy Choo Lance/05.02.2014/Pudra.com)*.

Mahmure.com'da da, ünlü kadınlar üzerinden diğer kadınlara benzer şekilde mesajlar verilmektedir (*Hollywood Saç Uzmanlarından Altın Öneriler/11.06.2014/Mahmure.com, Hangi Saç Modeli Daha Çok Yakışmış/16.05.2014/Mahmure.com).* Ünlü bedenleri içeren haber başlıkları incelendiğinde, önermelerdeki savların, van Dijk'ın (2003:65) belirttiği gibi çeşitli rollerdeki aktörler, eylemden etkilenenler ya da bir eylemden yararlanan söylem aktörlerinden seçildiği görülmektedir. Bu söylemleri içeren aktör tanımlarında, insanlar ve eylem üzerine olan tüm söylem çeşitli aktör tiplerinin tanımını içermektedir. Bu nedenle aktör tanımı, aktör grupların üyeleri olarak ya da bireysel olarak, adları ya da soyadlarıyla, işlev, rol ya da grup adıyla, belirli ya da belirsiz olarak, eylemleriyle ya da (sözde) nitelikleriyle, konumları ya da diğer insanlarla ilişkileriyle vb. düşünebilirler (van Dijk, 2003:79). Popüler kadın sitelerinde bu aktörler vurgulandığı gibi, "ünlü şarkıcılar" ve "mankenler"dir. Ünlü kadınlar üzerinden yeni tanımlar oluşturulmaya çalışılmaktadır. Başlıklardaki ifadelerde "ünlü kadınlar", diğer kadınlar için "ilham kaynağı" olarak görülmektedir. Haber başlıklarında ise kadınlara, Hollywood yıldızlarının saç uzmanlarından "öneriler" sunulmakta, benzer şekilde kendisi için daha önce inşa edilen toplumsal söylemlerle desteklenen haber başlıklarında da bu söylemler yinelenmekte, "hazza sunulan" kadın bedenine vurgu yapılmaktadır.

Van Dijk'ın ideolojik söylem çözümlemesinde makro yapı başlığı altında, spotlar ve haber girişleri de bu çözümlemenin bir parçasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda popüler kadın sitelerinden *Pudra.com* ve *Mahmure.com*'un ünlü kadın bedenleri üzerinden inşa ettiği söylemleri içeren haber girişlerinde yer alan spotlar incelendiğinde van Dijk'ın söylem çözümleme stratejilerinde belirttiği aktörlerin incelenen metinlerde de özellikle "ünlü şarkıcı" ve "mankenler" olduğu dikkat çekmektedir.

Estetik Mucizesi Bedenler

İncelenen popüler kadın sitelerinde kadın bedeninin yeniden inşa edildiği bir alan olarak estetik mucizesi bedenler üzerinden üretilen söylemler dikkat çekmektedir. Modern toplumda bedenlerin, özellikle de kadın bedeninin karşı karşıya kaldığı algı, söylem, kurum, mekân, pratik ve deneyimler farklılaşmakta ve çeşitlenmektedir. Toplumsal yapıdaki değişimleri ortaya koyan bu söylem, kurum, mekan ve pratiklere (sağlık, spor, güzellik, diyet vb.) özneler, özelde de kadınlar değişik algı ve beklentilerle dahil olabilmektedirler (Odabaş, 2005:153).

Haber içerikleri estetiklenen bedenler üzerinden kurgulanırken, kadınlar için belirlenen estetik trendler olarak kabul edilen müdahaleler, aynı haberlerde "kanıtsallık" içeren ifadelerle pekiştirilmeye çalışılmakta, bu ifadeler, hem bir "uzman" görüşüyle kanıtlamaya çalışılırken, hem de uzmanların görüşleri kitle iletişim araçlarından biri olan internetle, diğer insanlara aktarılmaktadır.

Mahmure.com'un "güzellik/uzmanlar" kategorisinde yer alan *"Selülitler Dert Olmaktan Çıkıyor"* (18.03.2014) başlıklı haberde "dert olmaktan çıkmak" ifadesiyle deyimleştirilmiş bir ifade ile kadınlar estetikle çözüm bulmaya teşvik edilirken, selülitli bir vücudun ideal kadın bedeninde olmaması gerektiği vurgulanmakta, "selülit" ve "dert" arasında bir ilişki kurularak retoriksel bir benzetme yapılmaktadır. Makro yapıda incelenen haber spotunda, okurun gözünde güvenilirliğin sağlanması için uzman görüşlerine ve güven yaratacak verilere de başvurulmaktadır. Sayısal verilerle desteklenen haber metni, sentaktik çözümlemede incelendiğinde cümle yapılarının aktif yüklemlerle desteklendiği görülmektedir. Yine metnin devam eden kısımlarında cilt problemleri kadın için "can sıkıcı" bir konu olarak ele alınmakta, cilt lekeleri için "kadınlar için oldukça can sıkan" ifadesi kullanılmakta, cilt probleminin yalnızca kadınları ilgilendiriyormuş gibi okuru yönlendiren söylemler görülmekte, ideal kadın profilinde kusursuz bir kadın çizilmeye çalışılmaktadır. Metaforik bir anlatımla selülit "portakal kabuğuna" benzetilmekte, haber metninde kadın bedeninin "ipeksi bir vücuda" ulaşması için kadınlara tavsiyeler verilmekte, bu tavsiyeler mikro yapıda gereklilik içeren ifadelerle (uzak durmalı, dengeli ve düzenli beslenmelisiniz) okura sunulmaktadır. Haberin devam eden kısımlarında ise retoriksel yineleme (van Dijk, 2003:105) ifadelerine de rastlanmaktadır ("Tabi ki selülitin baş düşmanı su, bunu asla unutmuyor ve bu uygulama sürecinde de sürekli su tüketiyoruz.").

Pudra.com'un güzellik-estetik kategorisinde yer alan haber başlıklarında kullanılan tamlama ve kelimeler genellikle estetik alanı ile ilgili teknik terimler şeklindedir. "Klişe güzellik", "yeni trend", "slikon", "estetik", "cilt çatlakları", "estetik dolgu", en çok kullanılan ifadelerdir. Yüklemlerde de ağırlıklı olarak "bilmeniz gerekenler/bilinmesi gerekenler" şeklinde sentaktik anlamda dolaylı ifadeleri içeren gereklilik kiplerine rastlanmaktadır.

*Pudra.com'*da *"Liposuction Uygulaması Hakkında Bilmeniz* Gerekenler" (31.03.2014) başlıklı haberde bölgesel yağlardan kurtulmaya çalışan kadınlara Liposuction yöntemi hakkında bilgiler verilmektedir. Makro yapıda incelenen haber başlığında "bilmeniz gerekenler" ifadesiyle kadınlara ithaf edilen söylemler dikkat çekmektedir.

İronik bir söylemde (van Dijk, 2003:96) kadın ideal ölçülere ulaşmak için tüm bilgi ve donanıma sahip olmak zorundadır anlamı "gerekenler" ifadesiyle verilmektedir. Belirsiz ifadelerin kullanıldığı haber metni, uzman görüşleriyle desteklenmekte, ideal kadın ölçüleri ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. "Peki, ideal görüntüye kavuşmak imkânsız mıdır? Hayır. Diyetinizi ufak ama etkili operasyonlarla birleştirerek yazın mükemmel bir vücutla sahilde dolaşabilirsiniz" ifadelerinde de ideal görüntüye kavuşmaya çalışan kadın için kendisine ufak ama etkili operasyonlarla mükemmel bir vücuda sahip olabileceği düşüncesi oluşturulmaya çalışılmaktadır. Yine devam eden cümlelerde zayıflığın takıntı olduğundan bahsedilirken, uzman görüşleriyle birlikte kadınlar yağ aldırma işlemi olan liposuctiona davet edilmektedir. Karşılaştırma stratejisine (van Dijk, 2003:82) başvurulan cümlelere de rastlanmaktadır ("…operasyonlar arasında en çok uygulanan liposuction uygulaması ile ilgili bilgiler verilmektedir"). Yineleme ifadelerine rastlanan cümlelerde (van Dijk, 2003:105) ("yine liposuctionun en çok uygulandığı bölgeler diz içleri, üst kol, gıdı bölgesi ve yüz bölgesidir") hedef kitle olan kadınlar için liposuction yönteminin sıradan her kadının yaptırabileceği bir uygulama olduğu, ama sonuçlarının kadınları farklı kılacağı alt metin olarak okunabilir.

Sonuç olarak beden kültürü modern toplumda bir endüstri ve sektöre dönüşmüş durumdadır. Kendi görünüşünden, bedeninden sorumlu tutulan bireyler yaşam kalitelerini yükseltmek, bedenin formunu korumak, sağlıklı yaşamak için beden sektörünün sunduğu sağlık, estetik, kozmetik, güzellik, diyet ve fitness gibi hizmetlerden faydalanmak istemektedirler. Modern beden kültürünü oluşturan diyet, güzellik, fitness, estetik vb. beden odaklı söylem, mekân ve pratikler, sayısız el kitabı ve broşürler meşru bedeni ve bedenin meşru kullanımını yapılandırmaktadırlar (Odabaş, 2005: 160).

Tüketim Nesnesi Olma

Tüketim toplumunda arzunun dolaysız bir göstereni bedendir. İnce ve gösterişli bir bedenden mahrum olmanın yaşam arzusundan büsbütün yoksun olmak olduğu anlayışı benimsenmiştir. Söz konusu arzuyu inşa etmede de, moda ve reklamcılık başta olmak üzere, medya ve imaj endüstrisinin pek çok alanı doğrudan önemli roller üstlenmektedirler.

Moda endüstrisinin yeniden oluşturduğu beden, reklamcılığın kışkırtıcılığı ve satış retoriği aracılığıyla kitlesel pazarlamaya hazır hale getirilmektedir. Diyet, güzellik ve vücut bakımı (solaryum, kuaför, manikür-pedikür, vb.) spor ve egzersiz gibi diğer popüler tüketim kültürü pratiklerinde mutluluğa, kişisel yeterliliğe, sağlam iradeye, yaşlanmayan ve hep diri ve genç kalan beden idealine vurgular yapılırken, beden adeta mitsel bir düzene yükseltilmiştir (Köse, 2011:88). Hemen hemen her çeşit kitle iletişim aracında güzellik maskeleri, diyet reçeteleri, solaryum, botoks gibi tekniklerle kusursuz bir vücuda ve güzelliğe sahip olabilmenin yolları bireylere empoze edilmektedir (Günindi Ersöz, 2010: 39).

Bu sistem içinde üretilen değer ve pratiklerin kadınlar için sunduğu vaatler ise sonsuzdur. *Pudra.com*'da da ünlü kadınlar üzerinden öneri ve tüketim tavsiyelerine yer verilmekte, *Mahmure.com*'da da kadın bedeni tüketim kültürünün dinamikleri içerisinde nesneleşmektedir.

Pudra.com'un "güzellik ve cilt bakımı" kategorisinde yer alan *"Naomi Camphell'in Anti Aging Sırrı"* (07.03.2014) ve *"Charlize Theron'un Cilt Bakımı Sırrı"* (04.03.2014) başlıklı haberlerde, iki ünlü oyuncu üzerinden kadınlara "tavsiyeler" verilmektedir. Makro açıdan incelenen her iki haber başlığında da tekrarlanan "sır" kelimesiyle, van Dijk'ın (2003:97) haber söylem stratejilerinde kullandığı söz konusu ünlü isimler üzerinden sunulan tavsiyeler, "sözlükleştirme" tekniği ile okura sunulmakta, "sır" kelimesi ile kadınların güzellik ve bakım sırlarını herkesle (her kadınla) paylaşmadığı ima edilmektedir. Haberler ayrı ayrı incelendiğinde ise 07.03.2014 tarihli haberin spotunda haber başlığını açıklayıcı nitelikte, "fit, kırışıksız" ifadeleriyle genç görünümlü olan olgun kadının profili çizilmeye çalışılırken, "43" yaşında olmasına rağmen ifadesinde ise örtülü olarak, 43 yaşın gençlikten olgunluğa geçen kısmındaki kadın figürü de tasvir edilmektedir. Bağlam ve ardalan bilgisine yer verilen haber metninde, "1990'lı yıllara damga vuran ve modellik konusunda rakipsiz" ifadesiyle, tarihsel anlamda haberin ardalanının vurgulandığı görülmektedir. Haberin devam eden kısımlarında da ardalan ve bağlam bilgilerinin devam ettiği görülmektedir ("bundan beş yıl önce Amerika'da ortaya çıkan ancak Türkiye'de fazla ilgi görmeyen bu detoks türü pek çok şeye iyi geliyor"). Haber görselinde ise haber metnini destekleyici nitelikte söz konusu mankenin fotoğrafı verilmektedir. Burada kadın bedeninin erkeğe haz nesnesi olarak sunumu için kadının yapması gerekenler sıralanmakta, sağlık konusu beden konusunun önüne geçilerek verilmektedir.

"Charlize Theron'un Cilt Bakımı Sırrı" başlıklı bir diğer haberde, makro açıdan incelenen haber spotunda haber başlığını destekleyen ifadelere rastlanmaktadır.

Bu ifadelerde "doğallıktan yana olan" "kusursuz cilt" ifadeleriyle, Charlize Theron'un cildine uygulanan bakıma dikkat çekilmeye çalışılmaktadır. Metinde yine ünlü bir haber aktörü üzerinden "kusursuz kadın" profili çizilmeye çalışılmaktadır. Haber girişinde ise ünlü isim üzerinden ideal kadın profilinin detayları verilmektedir. Bu detaylara göre, güzelliği herkes tarafından kıskanılan, ancak özel hayatında doğal olan, fotoğraflarda cildi parlayan, böyle bir güzelliğin sırrı kendisinde olan kadın ideal kadın olarak görülmektedir. Devamında ise sayısal veriler ile desteklenen haber metninde geçen "400 dolarlık özel bakım" ifadesinde bu bakımın bedeli verilirken, güzel olmanın belirli bir bedel gerektirdiği de dolaylı olarak okura verilmektedir.

3.2.1.2.Geleneksel Kadın Rolleri Üzerinden Üretilen Toplumsal Cinsiyet İlişkileri

Popüler kadın sitelerinde geleneksel kadın rolleri üzerinden üretilen toplumsal cinsiyet ilişkilerinde belirginleşen roller "annelik" üzerinde temellenmektedir. Annelik üzerinden gündeme getirilen konularda ise hamilelik ve tüketim ve moda çerçevesindeki konular görünür durumdadır.

Annelik ve Hamilelik Üzerinden Üretilen Söylemler

Pudra.com'un anne-çocuk/bebeğe hazırlık, anne-çocuk/hamilelik, anne-çocuk/bebek bakımı, anne-çocuk/çocuk gelişimi, anne çocuk/ergenlik dönemi, anne-çocuk/annenin not defteri kategorisi olmak üzere, 6 ana kategorisinde anne ve hamilelik öncesi/sonrası dönemleri haber metinlerine yansımakta, aynı sitenin/aşk-ilişkiler/evlilik, sağlıklı yaşam/sağlık, sağlıklı yaşam/psikoloji, sağlıklı yaşam/uzmanlar olmak üzere 4 kategorisinde de bu söylemlere dolaylı olarak yer verildiği görülmüştür.

Hamilelik ve annelik teması altındaki haberler incelendiğinde, hamilelik konusunun, kadın bedeni üzerindeki değişimler temelinde ele alınmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu temada, hamilelik ve kadın bedeninin dönüşüm süreci incelenirken, kadın sürekli eski bedenine ve formuna dönmeyi amaçlamakta ya da dolaylı olarak amaçlanmaya koşullandırılmaktadır. Bu durumun yansıdığı *"Cilt Çatlaklarının Olmaması için Doğal Yöntemler"* başlıklı 29.05.2014 tarihli *Pudra.com*'un haberinde kadınlar için genellikle görsel bir bozukluk olarak kabul edilen cilt çatlakları için çözümler kadınlara sunulmaktadır. Haber metninin devam eden kısımlarında cilt çatlaklarının sebepleri başlık ve haber spotundan farklı şekilde verilmekte, "hamile olunmasa da hızlı ve aşırı kilo alıp verme" konusunun da çatlaklara sebep olduğu ifade

edilmektedir. Haber metninde, "her kadının hayali pürüzsüz bir cilt, estetik bir vücut" ifadesinde, genelleme içeren ve belirsizlik içeren (van Dijk, 2003:106) ifadelere rastlanmaktadır. Kadınların en büyük amaçlarının güzel bir vücuda sahip olma isteği gibi bir genellemeyle kadın bedeni yeniden üretilmektedir. Ciltte çatlak olmaması için sıralanan maddelerde, kadınlara öneriler sunulurken, yineleme ifadeleriyle (van Dijk, 2003:105) "özellikle hamilelik döneminde" haber metnini destekleyen bir söyleme başvurulmaktadır.

Pudra.com'un anne/çocuk/hamilelik kategorisinde yer alan 19.03.2014 tarihli *"Doğurganlığı artırmak için ne yemeli?"* başlıklı bir başka haberde de, kadınlara hamile kalmaları yönünde tavsiyeler verilmektedir. Haberin ardalanı ve bağlam bilgisinde kadının hamile kalmak için iyi beslenmesi gerektiği bunun için neler yapması gerektiğine dair vurgularda bulunulmaktadır. Sayısal verilere ve uzman görüşlerine yer verilen haberde, haber otoritelerinden tavsiyeler de okura verilmektedir (van Dijk, 2003:80).

Popüler kadın sitelerinden *Mahmure.com*'da ise hamilelik ve annelik ile ilgili söylemleri içeren haberler, doğum kontrol yöntemleri, kürtaj, gebelik, kısırlık temalarıyla işlenmiştir. *Mahmure.com*'un sağlık/kadın sağlığı kategorisinde yer alan 20.03.2014 tarihli *"Sağlıklı Gebelik için Bağışıklık Sistemi Güçlenmeli"* başlıklı haberde, kadının gebelikte niçin kendine dikkat etmesi gerektiği sorusunun cevabı üzerinde durulmaktadır. Haber başlığı kadınlara tavsiye veren bir söylemle verilirken, haber metninde ise kadınlara gebelik için öneriler verilmektedir. Haber aktör tanımı (van Dijk, 2003:79) yapılırken, *"anne adayları"* ve *"gebe"* ifadeleri kullanılmaktadır. Anne bebek gelişimi ilişkisine de dikkat çekilen haber spotunda haber otoriteleri olan (van Dijk, 2003:80) uzman görüşlerinden de faydalanılmaktadır. "Anne hastalıkları" şeklinde kategorize edilen hastalıklar için, "genelleştirme" ifadelerine de rastlanmaktadır. van Dijk (2003:90-91) genelleştirmeyi, haber söylemi içindeki tartışmaların çoğunun, genel bir eylem ve olaydan sıyrılarak olasılıklarda soyutlandığı, dolayısıyla da daha genel olarak uygulanabilir hale getirildiği durumlar için kullanmaktadır. Bu haber içeriğinde de haber aktörlerini vurgulayan "anne adayları" ifadesiyle, haber metni tüm anne adaylarına yönelik yazılmaktadır. Haber metninde de "evhamsız", "kaygısız", "rahat ama özenli ve dikkatli beslenmesi gereken" bir anne olmanın bebeğin gelişimi için gerekli olduğu ifade edilmektedir. Anne karnı metaforik anlamda "dünyanın en korunaklı bölgesi" ifadesiyle retoriksel bir benzetme unsuru olarak verilmektedir. Deyimsel açıdan anneler için sıkça kullanılan "iki canlı" ifadesine de metinde yer verilmektedir.

Tüketim ve Moda Düzleminde Anneliğin Anlamlandırılması

Geçmişten bu yana moda ve tüketim kavramıyla adeta özdeşleştirilen kadın tüketim toplumunda merkezi bir yere oturtulmakta, hamilelik döneminde de moda ve tüketim toplumunun temel dinamiklerinin dışında kalamamaktadır. İncelenen popüler kadın sitelerinde de hamilelik, doğum ve çocuk bakımı konularını kapsayan haberler genellikle hamilelik dönemindeki kadınların moda ve tüketim konusu ile birlikte bebek bakımındaki tüketim ürünlerini ve hamilelik sonrasında annenin tüketmesi gereken ürünleri kapsayan daha çok tüketim odaklı konuları içermektedir.

Pudra.com'un anne/çocuk/hamilelik kategorisinde yer alan 02.04.2014 tarihli *"Hamilelikte Şıklığın Yeni Adresi: CharisMom Maternity"* başlıklı haberde hamile kadınlara kıyafet önerileri verilmektedir. Haber başlığında "hamilelikte şıklık" ifadesinde dolaylı olarak, hamile kadınların şıklığından ödün vermeyebileceği ifade edilirken, kadının her zaman şık olması için de teşvik edildiği görülmektedir. Haber spotunda bu önerileri destekleyici olarak haber aktörleri (van Dijk, 2003:79) "stilinden ödün vermeyen anneler ve anne adayları" şeklinde konumlandırılmaktadır. Genellikle kadınlar için kullanılan "zarif" kelimesi, haberde, zarif tasarım şeklinde metaforik olarak kadınların kıyafet seçimlerine de göndermede bulunmaktadır. Haber spotunda ise kadınların kıyafet seçimleri için yönlendirici ifadelere rastlanmaktadır. Bu ifadelerde rahatlık ve feminenlik ifadeleri ön planda tutulurken, kadınların her ortamda rahatça taşıyabilecekleri kıyafetlere ve kadınsı çizgileri üzerinde taşıyacağı "feminen" duruşa sahip kıyafetlere sahip olmaları gerektiği mesajı verilmektedir. Haberde dolaylı bir şekilde, şık ve şık olmayan annenin tanımı yapılırken, annelik haberin söyleminde formülleşmiştir. Haberde anne ve annelik kavramı için "dokuz ay hamilelik, iki yıl emzirme ve bir ömür boyu annelik" ifadesi kullanılmakta, söz konusu marka, bir annenin nasıl olması gerektiğini formüle ederken; zamansız ve her daim modaya ayak uyduran bir kadın portresi oluşturmanın yollarını sunmakta, bu sunumun başında da güzel ve şık giyim maddesini koymaktadır. Haber içeriğinin devam eden kısımlarında, yine feminenliği ön planda tutan çizgi ve konseptten bahsedilmekte hem işte, hem evde, hem de sosyal yaşamda, konforlu giyim önerileri sunularak, feminen, masum ve romantik bir kadın stili dolayısıyla da masum ve kadınsılığını ön plana çıkarmış bir kadın görünümü tasarlanmaya çalışılmaktadır. Şematik anlamda incelenen haber metninde hamilelik ve hamilelik sonrası süreçler haber bağlamında okura verilmektedir. Yine mikro anlamda kelime seçimleri ele alındığında "şık", "zarif", "doğal", "duygusal", "feminen", "masum", "romantik" gibi kelimelerin kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Kadınlar yaptıkları kıyafet seçimleriyle rahat, şık, duygusal, feminen, şehirli kadınlar olarak kategorileştirilmektedir. Popüler kadın sitelerinden *Pudra.com'*da anne/çocuk kategorisi başlı başına bir kategori olarak tanımlanmış, *Mahmure.com'*da ise ana kategoriler arasında yer almamıştır.

3.2.2. Kadın Odaklı Habercilik Yapan İnternet Sitelerinde Toplumsal Cinsiyet İlişkileri

Çalışmada kadın odaklı habercilik yapan internet siteleri tanımlaması altında *Uçan Süpürge* ve *Bianet* incelenmiştir. İncelenen bu sitelerde belirginleşen temalar, kadının ekonomik ve siyasal yaşamda karşı karşıya kaldığı sorunlar, hukuksal anlamda birtakım sıkıntılar, eğitim alanındaki sorunlar, kadın sorunları karşısında örgütlenme, kadın ve şiddet olarak belirginleşmektedir. Ayrıca küçük yaşta evlendirilen "çocuk gelinler" ve cinsiyet temelli ayrımcılık da belirginleşen temalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.2.1. Ekonomik Yaşamda Kadın

Toplumsal yaşamda cinsiyetçi politikaların en belirgin gözlemlenebildiği alanlardan biri olan çalışma yaşamına ilişkin tartışma alanları da kadın odaklı habercilikte görünür kılınmaya çalışılan konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. *Bianet* ve *Uçan Süpürge*'de toplumsal cinsiyet düzleminde ele alınan konulardan birinin kadının iş yaşamındaki konumunun sorgulanması olduğu görülmektedir. Haber içeriklerinde ağırlıklı olarak, kadınların iş hayatında yaşadıkları sıkıntılar ve adaletsiz ücretlendirme politikaları görünür kılınmaya çalışılmaktadır. Bu tema altında ele alınan haberlerden geneli temsil edebilecek nitelikteki haber içeriklerine odaklanıldığında *Uçan Süpürge*'de *"Kadın Esnaf Olmak II"* başlıklı (26.03.2014) haber, çalışma yaşamında kadınların karşı karşıya kaldığı sorunları görünür kılmada oldukça dikkat çekmektedir. Haber metninde yer alan aktörler (van Dijk, 2003:79) iş hayatında yer alan kadınlardır. Haberde ardalan ve bağlam bilgileri verilmiş, haber başlığında cümle yarım bırakılarak, örtülü bir şekilde kadın esnaf olmanın zorlukları okura ima edilmiştir. van Dijk'ın (2003:96) haber söylem stratejilerinden biri olarak konumlandırdığı örtülü ifadeler bu anlamda başlıkta dikkat çekmektedir. Haber spotunda ise sayısal verilerle desteklenen kanıtsallık (van Dijk, 2003:87) ifadelerine rastlanmaktadır ("Türkiye'de 1 milyon 181 bin erkek işverene karşılık 97 bin kadın işveren var"). Haberde çalışma yaşamı içinde kadınların yaşadığı sıkıntılar çalışma yaşamının içinde yer alan kadın anlatıları ile desteklenmektedir. Farklı sektörlerde yer alan kadınlarla yapılan görüşmelerde mesleklerdeki cinsiyetçi ayrımlar, kadına uygun olmadığı düşünülen bazı mesleklerde, mesleklerinde "erkek gibi olmak" zorunda kaldıkları yönündeki

anlatılar haberde görünür kılınmaya çalışılmaktadır. Kadınların birçok alanda görünür olabilmek için erkek gibi olmak zorunda bırakıldıklarına ilişkin metaforik anlatım biçimleri aslında kadınların karşı karşıya kaldıkları sorunları ortaya koymaktadır.

Bianet'te ise ekonomik özgürlüğün kadın için neden önemli olduğunu görünür kılmaya çalışan "*Kadınlar Takas Pazarı'na"* başlıklı (10.06.2014) haberde ise, başlık dikkate alındığında "Kadınlar Haydi Takas Pazarı'na" ifadeleri kadınların geneli için davet niteliği taşımaktadır. Mikro açıdan haber metni dikkate alındığında yüklemlerde etkinliğin gerekliliğini ve kadınlar tarafından yönetilebilirliğini vurgulamak için "gereklilik", "kuracaklar", "istiyoruz", "yaratıyor" gibi yüklemler ile "sadece kadınlara açık olan takas pazarı" bir yandan da "kadın kültürü"nün üretim alanlarından biri olarak işaretlenmektedir. Mikro açıdan incelenen haber metninde kadınların toplumsal olarak yaşadığı sorunlara dikkat çekmek için "kader, öfke, acı" ifadeleri kullanılmakta, çözüm olarak da "mücadele", "coşku", "birlikte güçlenme" ifadeleri ile kadınlar birliğe davet edilmektedir. Burada kullanılan "kader" kelimesi ile kadınların kendi kaderini belirleyemeyen kısmına, "öfke ve acı" ile de kadınların uğradığı haksızlıklara karşı bir vurgu belirginleşirken, "birlikte güçlenme" ile kadınların yalnız kalışlarına ve ancak bir kadının diğer kadına destek olabileceğine atıfta bulunulmaktadır. Haberde geçen "bize unutturulan dayanışma ve paylaşma gibi içimizi ısıtan ve güçlü hissettiren duyguları yaşama fırsatı" ifadesinde geçen "unutturulan" kelimesinde, kadınların erkekler tarafından geri plana atılışı ironik bir söylemle (van Dijk, 2003:96) eleştirilmektedir. "Ayıplara pabuç bırakmadan" deyimiyle de örtülü olarak, kadınlara karşı muameleye kadınların duyarsız kalmaması konusunda kadınlara çağrıda bulunulmaktadır.

3.2.2.2. Siyasal Hayatta Kadın

Kadınların ulusal ve yerel politikaya katılma ve temsil oranlarının düşüklüğünde erkek egemenliğine dayanan cinsiyetçi rejimin yarattığı ekonomik/toplumsal eşitsizlik ve erkek egemenliğindeki siyasi kültür etkili olmaktadır. Cinsiyet rejimi içinde üretilen geleneksel siyaset kuramı, gündelik yaşamı özel ve kamusal alan olarak ayırmaktadır. Bu ayrım gerçekte toplumsal cinsiyet temelli bir ayrımcılığa karşılık gelmektedir. Bu ayrımda kadınlar özel alanda konumlandırılırken, hanedeki bakım, yetiştirme, beslenme gibi yeniden üretim etkinliklerinden sorumlu tutulmakta, erkekler ise kamusal alanda politika, ekonomi gibi alanlardan sorumlu olmaktadırlar (Pınarcıoğlu, 2017:13).

Kadınların siyasal yaşamdaki görünmezliği sorunu *Bianet* ve *Uçan Süpürge*'de ele alınan konulardan bir diğeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların aktif siyasete katılımı noktasındaki sorun alanları okura sunulmaktadır.

Haberin veriliş biçiminde hangi unsurların görünür kılınmaya çalışıldığı hangi unsurların gözardı edildiği de önemli bir konudur ve haberde kimi ifadeler tırnak içinde verilip doğrudan aktarılsa da herhangi bir aktörün konuşmasının içinden seçilen ve habere yansıtılan kısımlar da haberde inşa edilmeye çalışılan gerçekliği çözümleme noktasında önemlidir. Bu anlamda *Bianet*'te *"Kadın Partisi Kuruluyor"* başlıklı haber (26.06.2014) her ne kadar parti yetkililerinin söylemleri üzerinden verilse de kurulacak partinin amaçlarını ve vizyonunu görünür kılmaya çalışan bir dil kullanılmış olduğu görülmektedir. Bağlam ve ardalan bilgilerine rastlanmayan haber girişinde, Kadın Partisi'nin kadınsız demokrasi olamayacağını söyleyerek yola çıktığı belirtilmekte ve haberin genel anlatımı içinde de "demokrasinin bile cinsiyeti" olduğuna ilişkin eleştiriler örtük bir şekilde metnin akışına yansımaktadır. Parti yetkililerinin kadınların yasa, kanun ve yönetmeliklerde, yerel ve genel yönetim kararlarında olmadığına ilişkin söylemleri görünür kılınmış ve söz konusu sıkıntıların giderilmesi için "kadın bakış açısı getirilmeli" şeklindeki gereklilik ifadeleri habere yansıtılmıştır. Haberin ara başlığı "kotalar tersine dönüyor" şeklinde oluşturulmuş ve başlık da aynı zamanda egemen siyaset algısında pozitif ayrımcılık altında kadın kotası uygulamasına ironik bir gönderme yapılmıştır.

Türkiye'deki kadınların gerek sivil toplum örgütlerine, gerekse siyasi partilere katılımları güçsüz olup, siyasal süreçlere kendi toplumsal sorunlarını temsil edecek bir düzeyde katılmalarının yeterli olmadığı bilinirken, kadınların katılımının olduğu sivil toplum örgütlerinin ise, genellikle gönüllü yardım faaliyetleri yürüten kuruluşlar olduğu ifade edilmektedir. Kadınların sosyal yardım derneklerindeki çalışmaları, evlerindeki rolleriyle uyum gösterirken, kadınların bu faaliyetlerinin yanı sıra, siyasal güçlenme yollarını aramaları, siyasi örgütlenmelere yönelmeleri gerekliliği (Gökçimen, 2008:44) vurgulanmaktadır.

3.2.2.3. Hukuk ve Kadın

İncelenen haber sitelerinde ele alınan birçok konunun hukuksal boyutu olsa da doğrudan bu kategori altında değerlendirilebilecek haberlerin sayısı, incelenen dönemde kadın örgütlenmesi, siyaset gibi konulara göre daha sınırlıdır. 07.01.2014 tarihinde *Uçan Süpürge*'de hukuk kategorisinde *"Evli kadın yalnızca kendi soyadını kullanabilecek"* başlığıyla yer alan haber makro yapıda incelendiğinde tematik anlamda kadının erkeğin soyadını almadan kendi soyadını

kullanabileceği konusunun okura aktarıldığı görülmektedir. Ardalan ve bağlam bilgilerinin haber girişinde verildiği haber metninde mikro yapıda incelenen haber başlığında ise kullanılan "yalnızca", "kendi soyadı" ifadeleriyle kadınların evlilikleri sonucunda erkeğin soyadını alma durumu örtülü bir söylemle eleştirilmektedir. Haber spotunda ise haber otoritelerinin ağzından ("Anayasa Mahkemesi evli kadınların sadece kendi soyadlarını kullanabilmesine izin verdi") ifadelere yer verilirken, mikro yapıda incelenen haber spotunda pasif yapılı cümle yapılarının kullanıldığı görülmektedir ("yayımlandı", "belirtildi"). Haber girişinde geçen ifadeler incelendiğinde, "evli kadınlar" ifadesine başvurulurken, toplum tarafından kullanılan (kızlık soyadı) bekârlık soyadı için "evlilik öncesi tanınıp bilindiği" ifadesi kullanılmakta, kadının evlilik sonrası aldığı soyadı için ise "kocanın soyadı" ifadesi kullanılmaktadır. Kadının kocasının soyadını kullanma zorunluluğu, kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığının korunması ve gelişmesini zedeleyici bir müdahale olarak görülmektedir. Sayısal veriler ve tarihsel ifadelerle desteklenen haber metninde, haber ile ilgili geçmiş haber arşivlerinden de faydalanılmakta, haberin ardalanı ile ilgili detaylı bilgiler haber metninde verilmektedir.

3.2.2.4. Eğitim ve Kadın

Kadınlar ile erkekler arasındaki farklılıkların biyolojik farklılıklarla ile açıklanamayacağını, kadın ve erkeklerin rolleri söz konusu olduğunda çeşitli kültürler arasında büyük farklılıklar olduğuna dikkati çeken toplumsal cinsiyet çalışmaları bunun toplumsal düzlemde kurulduğunu savunurlar. Dolayısıyla bir toplumda kadın ve erkeklerin toplumsal hayata katılım biçimi, oranı, görünürlüğü ve temsil biçimi önemli oranda o toplumda geçerli olan toplumsal cinsiyet algısından etkilenir (Ökten, 2009:302).

Bu bağlamda eğitimin de bu algıdan etkilendiğini söylemek mümkündür. Bireylerin sosyalleşme sürecinde çok önemli bir role sahip olan eğitim süreci, ailede başlayan sosyalleşme süreci, okul öncesi dönem ve okul çağı ile birlikte devam ederken, sosyalleşmenin bu aşamasında aile dışındaki kurumların etkisi daha çok göze çarpmaktadır. Eğitime katılım konusunda fırsat eşitliğini önleyen etkenler ise, coğrafi etkenler (köy, kent ayrımı, bölgesel ayrım), sosyal etkenler (etnik gruplar, din ve dil ayrımı, nüfus, ataerkil aile yapısı), ekonomik etkenler (ailenin ekonomik düzeyi, devlet kaynaklarının sınırlılığı) şeklinde sayılmaktadır (Doğan, 2000:250-252).

Bu kategori altında, incelenen dönemdeki haberleri temsilen *Uçan Süpürge'*de doğrudan eğitimle ilgili *"4 Bilim Kadının Öyküsü Canlandırma Film Oldu"* (28.01.2014) başlığıyla yer alan habere odaklanıldığında haber başlığında sıkça kullanılan "bilim adamı" ifadesi yerine "bilim kadını" ifadesi kullanıldığı görülmektedir. Haber ardalanının detaylı bir şekilde verilmediği haber spotunda, haber içeriğinde dolaylı aktör olan söz konusu projenin gerçekleşmesine katkıda bulunan kurum isimleri verilmektedir. Projenin isminde geçen "benim" ifadesiyle dolaylı bir anlatımla kadınların vurgulandığı bir söylem görülürken, ("Benim Madam Curie'm" projesi), haber metninde geçen "kız çocuklarının meslek seçerken toplumsal cinsiyet rollerine uygun yönlendirmeler yerine, yetenekleri ve hayalleri doğrultusunda eğitime yönlenmelerini amaçlıyor" ifadesiyle, dolaylı bir anlatımla, toplumsal baskı sonucunun kız çocuklarının meslek seçimlerini de etkilediği ima edilmekte, olması gereken ile ilgili de açıklama yapılmaktadır. Haber metninde geçen "kadınların gerek fen bilimleri gerekse sosyal bilimlerde nasıl öncü olabildiğinin en güzel örneklerinden dördü, bu projede çocukların karşısına çıkacak" ifadesinde ise kadınların genellikle sosyal bilimlerdeki başarılarına vurguda bulunulurken, fen bilimleri alanındaki başarıların erkeklere ait olduğu ve kadınların bu alanlara yeteneklerinin olmadığı görüşü de ironik bir şekilde eleştirilmektedir. Haber metninin devam eden söylemlerinde de söz konusu söylemleri destekleyen, kadınla ilişkilendirilen mesleklere vurguda bulunulmaktadır. Bu meslekler "öğretmenlik", "hemşirelik", "avukatlık" şeklinde sıralanmaktadır. Kadınların bu mesleklerde sınırlı kalmamaları gerektiğine değinilirken "yalnızca" ifadesiyle söylem desteklenmekte, kadınların bilim ve teknoloji alanında yer almayışları da eleştirilmektedir. Kadınların bilim ve teknoloji alanında yer almama sebepleri için de erkek egemen engeller tanımlaması yapılmakta, çözüm içeren diğer ifadede de, erkek egemen engellerin ortadan kaldırılması gerektiği vurgulanmaktadır.

3.2.2.5. Örgütlenmiş Kadınlık

İncelenen dönemde *Bianet*'te ve *Uçan Süpürge*'de çeşitli konulardaki kadın direnişi ele alınırken, *Bianet*'in daha çok kadının sosyal yaşama katılımı teması altında örgütlenmeyi içeren haberlere yer verdiği, *Uçan Süpürge*'nin ise sosyal olaylara duyarlı bir kadın birliğini temsilen haberlerini kategorize ettiği görülmektedir. *Uçan Süpürge*'de kadın örgütlenmesini içeren haberlerde sosyal olayların yanı sıra kadının günlük hayatında yaşadığı zorluklarla mücadele etme misyonuyla bir araya gelen bir kadın örgütlenişi görülmektedir.

Uçan Süpürge'de *"Engelli Kadınlar Örgütleniyor"* başlıklı haberde, engelli kadınlara yönelik ayrımcılığa dikkat çekilirken, ironik bir anlatımla konunun toplumsal cinsiyet konusu ile de ilgili olduğu ifade edilmekte, konunun aslında engelli kadınlara içkin sorunlar değil de genel anlamda kadına içkin sorunlar çerçevesinde düşünülmesi gerektiğinin altı çizilmektedir. Metnin devam eden kısımlarında kadına yönelik şiddetin konuşulup bu konuda farkındalık yaratmak amacıyla hareket ettiklerini belirten engelli kadınlar, kadının uğradığı haksızlıkların çoğu zaman konunun engelli kadınlarla sınırlandırılan bir mücadeleyi kapsamasını "kadın olduklarını" unutuyorlar sözleriyle eleştirmektedirler. Engelli kadınların yaşadıkları problemler için "şiddet", "engel" "sıkıntı", "sorun" ifadeleri kullanılırken, metinde kullanılan, "farkındalık", "güç", "mücadele" ifadeleriyle de kadınlar birliğe davet edilmektedir.

3.2.2.6. Şiddet ve Kadın

İnsanlık tarihiyle ortaya çıkan şiddet olgusu, hem bireysel hem toplumsal öğeleriyle birlikte karmaşık bir yapı ortaya koymaktadır. Bu yapı şiddet olgusunu tanımlama ve ortaya koymada birçok yeni yapı ve tanımı oluşturmaktadır. Çok farklı biçimlerde karşılaşılan şiddet olgusu, baskı, eziyet, korkutma, sindirme, öldürme, cezalandırma, başkaldırı gibi türlere ayrılmakta (Kocacık, 2001:1) insanları sindirmek, korkutmak için yaratılan olaylar ya da girişimler olarak (Ünsal, 1996:29) ele alınmaktadır. Bir diğer bakış açısıyla şiddet eylemini harekete geçiren güdülenme olarak tanımlanmaktadır. Güdülenmenin dayanağında ise bireylerin ya da grupların somut bir hayat beklentisi, dayanılmaz hale gelen baskılar, kan davaları, namus cinayetleri olabilmektedir (Ergil, 2001:40). Şiddet; psikolojik, ahlaksal, siyasal, ekonomik, hukuksal vb. (Keleş ve Ünsal 1996:91) açılardan incelenebilecek kadar geniş bir konudur. Bu kategori altında incelenen sitelerde ön plana çıkan temalar; fiziksel şiddet, cinsel şiddet ve çocuk gelinler temelinde kadına şiddet sorunudur.

Fiziksel Şiddet

Bianet'te fiziksel şiddet konusu daha çok öldürme, yaralama ve saldırı haberleri ile ön plana çıkmıştır. Bu haber başlıklarında genel olarak erkeğin kadına uyguladığı şiddet konusu vurgulanmakta, haber başlıklarında, "işkence, ölüm, şiddet" ifadeleri tekrarlanmaktadır. *Uçan Süpürge*'de ise incelenen dönemde doğrudan fiziksel şiddet kategorisinde tanımlayabileceğimiz haber yer almamıştır. *Bianet*'te *"Erkekler Nisan'da 29 Kadın Öldürdü"* başlığıyla yer alan haberde (06.05.2014) erkek şiddetine dikkat çeken ironik bir söylemle (van Dijk, 2003:96) olayın tüm erkekleri ilgilendiren boyutuna dikkat çekilmektedir.

Haber kapsamında o tarihte işlenen kadın cinayetlerinin sayısına yer verilmektedir. Haber giriş metninde haber kaynağı olarak "Bianet'in yerel ve ulusal gazetelerden, haber sitelerinden ve ajanslardan derlediği haberlere göre, erkekler Nisan'da 29 kadın öldürdü" ifadelerine yer verilmektedir. Öldürülen kadınların kimler tarafından öldürüldüğüne dair sayısal veriler ve yüzdelik sonuçlar okura verilirken, "yüzde 72 kocalar, eski koca ve sevgililer" ifadeleriyle şiddet konusunun aktörleri açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca devlet tarafından korunan ve evden uzaklaştırma cezası alınan kadınlar için bu tarz caydırma usullerinin etkili olmadığı "kadınların dörtte biri koruma kararlarına rağmen öldürüldü" değerlendirmeleriyle van Dijk'ın (2003:96) söylem çözümlemede belirttiği retoriksel ve ideolojik stratejilerden biri olan örtülü ifade (ima) ile durum eleştirilmektedir. Karşılaştırma stratejilerine de rastlanan haber metninde, en çok cinayetin işlendiği şehir olan İstanbul'a dikkat çekilmektedir. Kadınların cinayetlerini içeren söylemler için "kadın katli" ifadesi kullanılmakta, devamında da kadın cinayeti ile birlikte cinsel taciz sayıları da verilmektedir.

Cinsel Şiddet

Uçan Süpürge'de incelenen dönemde doğrudan cinsel şiddeti içeren haber başlıklarına rastlanmamıştır. Cinsel şiddet konusunu içeren haber başlıkları dolaylı olarak çocuk gelinler teması altında okura sunulmuş, söz konusu sitenin cinsel şiddet haberleri ise çocuk gelinler başlığı altında incelenmiştir.

Bianet'te 21.04.2014 tarihinde "*Avrupa'da Her 10 Kadından Biri Cinsel Şiddet Mağduru"* başlıklı haberde spota taşınan "Avrupa'da her üç kadından biri fiziksel şiddete, her 10 kadından biri en az bir kere cinsel şiddete maruz kaldığını söylüyor" ifadeleri "Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı'nın" araştırmasına dayandırılarak verilmektedir. Haber metninde Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı'nın Avrupa Birliği çapında erkek şiddeti raporu yayınladığı belirtilmekte ve bu raporun sonuçları haberde sunulmaktadır. Haber içindeki söylemler sayısal veriler ve uzman görüşleriyle retoriksel olarak güçlendirilmektedir. Haberde araştırmaya göre belirlenen en yaygın şiddet biçimi itip kakma, tokatlama ve saç çekme olarak sıralanmış, kadınların yüzde 10'unun 15 yaşından önce bir yetişkinden cinsel şiddet gördüğü ifade edilmiştir. Bunun dışında partneriyle ilişkisi biten kadının da şiddete uğradığı belirtilmiştir. Haber metninde kadınların kendilerine uygulanan şiddeti sakladığı dolaylı bir şekilde sayısal verilerle desteklenen şiddetin polise bildirilmesini içeren ifadelerle ("Ve kadınlardan sadece yüzde 14'ü partnerinden gördüğü şiddeti polise bildiriyor.") desteklenmektedir.

Ayrıca teknolojik araçların da şiddeti tetikleyici yapısına vurguda bulunan ifadelere de rastlanmaktadır ("Kadınlara fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet deneyimleri, yeni teknolojilerin bu deneyimlerdeki rolü ve çocukluklarındaki şiddet deneyimleri soruldu."). Mikro yapıda incelenen haber metninde, kadınların eş, nişanlı, sevgili dışındakiler tarafından da şiddet gördüğü "partnerleri dışında" ifadesiyle verilmektedir. Haber görselinde daire ve çerçeve içine alınmış dört kadın görseli ve bu görselde kadının ikiye bölünmüş yüzü, şiddet görmüş ve görmemiş hallerinin yer aldığı görülmektedir. Haberin bağlam ve ardalanına dair bilgiler de yer almaktadır. Bu bilgilerde 28 AB ülkesi ile hazırlanan raporun detaylarına yer verilmektedir. Bu doğrultuda Avrupa'daki istatistikler doğrultusunda elde edilen verinin başlığa yansıdığı haberde kadınlar için "şiddet mağduru" tanımlaması yapılmıştır.

Çocuk Gelinler ve Kadına Şiddet Sorunu

Erken yaşta evliliklerin yaygınlığı ve biçimleri tarihsel ve kültürel olarak toplumlara göre değişse de, ataerkil toplumlarda çocuk yaşta evlilikler benzer sonuçlar yaratan önemli sosyal sorunlardan biri olarak görülmektedir.

Erken yaşta yaşanan cinsellik ve anneliğin getirdiği anne ve çocuk sağlığı sorunları ile birlikte eğitim ve istihdamda erkeklerin gerisinde kalma, sosyal dışlanma, eş ve eşin ailesinden daha fazla baskı ve şiddete maruz kalma, erken evliliklerin getirdiği sonuçlardandır. Bu olumsuz sonuçlardan daha çok kadınların etkilenmesi, çocuk gelin sorununun toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelinde yaşandığını göstermektedir (Yüksel Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012:131-132).

Kadın odaklı habercilik yapan sitelerin de görmezden gelemeyeceği konulardan biri çocuk gelinler olmuştur. İncelenen dönemde özellikle *Uçan Süpürge* bu konuda daha çok habere yer vermiştir. Bianet'de *"Kader Erten'in Çocuk Gelin Davası Başladı"* (17.03.2014) başlıklı haberde "çocuk gelin davası" ifadesiyle haber konusunun başlığa taşındığı görülmektedir. Haber spotunda haberin bağlam ve ardalanına dair bilgilerin bulunduğu görülmektedir. Bu bilgilerde cinayete kurban giden Kader Erten'e dair detaylı bilgilere rastlanmaktadır. Haberin aktörü olan Kader Erten'in annesinin de çocuk gelin olduğuna vurguda bulunan söylemler görülürken, çocuk gelinlik durumunun geleneksel yapıda nesillerden diğer nesillere aktarılan yönüne dikkat çekilmektedir. Çocuk gelinlik durumu için kişiyi hürriyetinden yoksun bırakmak ve cinsel istismar tanımlaması yapılmaktadır.

Metinde geçen kelimeler incelendiğinde ise "zorla", "istismar", "bunalım" gibi olumsuzluk içeren ifadelere yer veren kelimelerin kullanıldığı görülmektedir. Haber görselinde ise Kader Erten'in fotoğrafı yanında cenazesinin olduğu bir görsel görülmektedir.

Uçan Süpürge'de *"Çocuk Gelinler Tartışmasında Söz Uçan Süpürge'de*" başlıklı 22.01.2014 tarihli haberin başlığı makro yapı çerçevesinde incelendiğinde, çocuk gelinlik konusunun farklı tartışmalarda yer aldığı örtülü bir şekilde ifade edilmekte, "Söz Uçan Süpürge'de" ifadesinde ise söz konusu sitenin bu konu ile ilgili kaygılarının ve çözüm üretim sürecinin bir parçası olmak istediği anlamı da belirginleşmektedir. Haber bağlam ve ardalan bilgilerinde, çocuk gelinlik kavramı, çocuk gelinliğin suç olup olmadığı gibi soruların cevapları aranırken, burada çocuk gelinlik kavramının ardalanına dair bilgiler ile de okur bilgilendirilmektedir. Spotta ayrıca çocuk evlilikleri sorunlarıyla mücadele edilmesi için gerçekleşen her etkinliğin, bu sorunu çözmeye yönelik doğru bir etkinlik olup olmadığı da sorgulanmaktadır. Haber metninde çocuk gelin kavramının farklı tanımlama biçimlerine yer verilerek, bu kavramının dolaylı olarak tanımlandığı görülmektedir. Metinde *Uçan Süpürge*'nin çocuk gelin için, "çocuk evlilikleri", "küçük yaşta evlendirmeler", "erken evlilikler", "zorunlu evlilikler" gibi kavramlar kullanarak konuyu daha görünür hale getirdiğinin altı çizilmektedir.

3.2.2.7. Cinsiyet Kimliği Temelli Ayrımcılık

Uçan Süpürge'de incelenen dönemde cinsiyet kimliği temelli ayrımcılık üzerine çok fazla haber yapılmamıştır. Şiddet kategorisi içerisinde yer alan 18.02.2014 tarihli *"Homofobiyle Cinsiyetçilik Arasındaki Yedi Farkı Bulalım"* başlıklı haberde bu konuya değinilmiş ve homofobik tavır eleştirilmiştir. *Bianet*'te ise LGBTİ şeklinde başlı başına bir kategori yer almaktadır ve bu konuda oldukça fazla haber yapılmıştır. *Bianet*'te bu kategoriye dâhil edilebilecek; spor, sanat, hukuk gibi birçok alanda cinsel ayrımcılığı içeren haberlere yer verildiği görülmektedir. *Bianet*'te cinsiyet kimliği temelli ayrımcılık noktasında odaklanılan konularda ayrımcılık karşısında örgütlenme durumuna ilişkin söylemler ve farklı cinsel kimliklerin siyasal yaşamda görünür olamama durumunun sorunsallaştırıldığı görülmektedir.

"Gambiya Cumhurbaşkanı: Bildiğim Kadarıyla LGBT Cüzzam Demek" başlıklı haber[3] *(19.02.2014/Bianet)* farklı cinsel yönelimlerin toplumsal yaşamda nasıl tanımlandığına ilişkin

[3] "Gambiya'nın Britanya'dan bağımsızlığının 49. yıldönümünün bir TV kanalına röportaj veren Jammeh, "Eşcinsel ya da gey denilen bu haşeratlarla, sıtmaya neden olan sivrisineklerle savaştığımız gibi mücadele edeceğiz. Dolayısıyla eşcinselleri kabullenmemizi şart koşan hiçbir dostluğu ya da yardımı da kabul etmeyeceğiz.

örneklerden biri olarak değerlendirilebilir. Makro açıdan incelenen haber başlığında Gambiya Cumhurbaşkanı'nın LGBT'yi metaforik bir anlatımla "cüzzam" hastalığına benzetmesi haber başlığına taşınmıştır. Haber spotunda ise benzer şekilde "haşarat" ifadesi kullanılmıştır. Gambiya Cumhurbaşkanı'nın eşcinsellerle "sıtmaya neden olan sivrisineklerle savaştığımız gibi mücadele edeceğiz" şeklindeki cümleleri de haberde aktarılarak eşcinsellerin "haşarat, sıtma, sivrisinek, mücadele" gibi kavramlar çerçevesinde etiketlenme durumları haberde görünür kılınmaya çalışılmaktadır.

Sonuç olarak farklı cinsel yönelimlere sahip bireylerin toplumsal yaşam içinde kendilerini ifade edemedikleri alanlara ilişkin vurgular, incelenen dönem içerisinde *Bianet*'in haberlerinde görünür kılınmaya çalışılmış, popüler kadın sitelerinin tartışma alanı içerisinde belirginleşmemiştir.

SONUÇ

Toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden üretildiği birçok alan vardır. Bu alanlardan biri de yeni iletişim teknolojilerinin yaratmış olduğu alanlardır. Yeni iletişim teknolojileri cinsiyet ilişkilerini hem yeniden üreten hem de cinsiyetçi söyleme ilişkin eleştirileri dolaşıma sokan bir özelliğe sahiptir. Bu alan, bireylere kendilerini ifade edebilecekleri bir ortam sağlarken bir yandan da bir egemenlik biçimi olarak ele alınmaktadır.

Bu çalışmanın amacı toplumsal cinsiyet ilişkilerinin internet yoluyla nasıl yeniden üretildiğini ortaya koymaktır. Araştırma, popüler kadın siteleri ve kadın odaklı habercilik yapan internet siteleri ile sınırlandırılmıştır. Araştırmada popüler kadın siteleri tanımlaması altında *Mahmure.com* ve *Pudra.com* isimli siteler, kadın odaklı habercilik yapan siteler tanımlaması altında *Bianet* ve *Uçan Süpürge* isimli siteler incelenmiştir. Çalışma, 1 Ocak 2014 ile 30 Haziran 2014 tarihleri arasındaki altı aylık bir dönem ile sınırlandırılmıştır. Araştırmada sadece haber metinleri incelenmiştir. Altı aylık dönemde 1218 haber arşivlenmiştir. Popüler kadın sitelerinden *Pudra.com*'da toplamda 418 haber kaydedilmiştir. Popüler kadın sitelerinden *Mahmure.com*'da 439 haber araştırma kapsamına alınmıştır. *Bianet*'te toplam 266 haber araştırmaya dahil edilmiştir. İncelenen dönemde *Uçan Süpürge*'de toplam 95 haber araştırma kapsamına alınmıştır.

Bildiğim kadarıyla, LGBT sadece cüzzam, belsoğukluğu, bakteri ve tüberküloz anlamına geliyor" diye konuştu *(Gambiya Cumhurbaşkanı: Bildiğim Kadarıyla LGBT Cüzzam Demek/19.02.2014/Bianet)*.

Bu çalışmada van Dijk'ın makro ve mikro yapı temelli söylem analizi yaklaşımı çerçevesinde haber metinleri çözümlenmiş ve internetin toplumsal cinsiyet ilişkilerini nasıl yeniden ürettiği eleştirel söylem analizi temelinde anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada popüler kadın sitelerinin ve kadın odaklı habercilik vurgusu üzerinden hareket eden sitelerin toplumsal cinsiyet ilişkilerini nasıl yeniden ürettiğini ortaya koymada belirtilen sitelerdeki genel kategoriler incelendiğinde başlangıç noktasında genel yaklaşıma ilişkin tespitlerde bulunulabilmektedir. Popüler kadın siteleri tanımlaması altında ele alınan *Pudra.com*'da moda, güzellik, aşk/ilişkiler, sağlıklı yaşam, anne/çocuk, yaşam, eğlence, astroloji temel kategoriler olarak karşımıza çıkmaktadır. *Mahmure.com'da* da benzer şekilde ana kategoriler; moda, güzellik, aşk/ilişkiler, magazin, yaşam, sağlık, alışveriş, astroloji kategorilerinden oluşmaktadır. Kadın odaklı habercilik yaptığını belirten siteleri temsilen ele alınan *Uçan Süpürge*'de incelenen dönemde ana kategoriler; eğitim, ekonomi, hukuk, siyaset, çocuk gelin, şiddet, kültür-sanat, yaşam ve medya şeklinde belirginleşmiştir. *Bianet*'teki kategoriler içerisinde çalışmada kadın ve LGBTİ kategorilerine odaklanılmış bu kategorilerin alt kategorileri sitede tanımlanmasa da *Uçan Süpürge*'de belirginleşen kategoriler genel anlamda *Bianet*'te de sorunsallaştırılan konular olarak karşımıza çıkmakta ve her iki sitenin öncelikleri ve görünür kılmaya çalıştıkları konular popüler kadın sitelerinde öncelenen konulardan oldukça farklılık göstermektedir.

Popüler kadın sitelerinde toplumsal cinsiyet ilişkilerinin beden ve tüketim ilişkileri ve geleneksel kadın rolleri çerçevesinde konumlandığı görülmektedir. Popüler kadın sitelerinde ön plana çıkan beden ve tüketim ilişkileri teması içerisinde odaklanılan temel konular, ünlü bedenler üzerinden üretilen ilişkiler, estetik mucizesi bedenler ve tüketimin nesnesi olma şeklinde belirginleşmektedir. Popüler kadın sitelerinde geleneksel kadın rolleri üzerinden üretilen toplumsal cinsiyet ilişkilerinde belirginleşen roller annelik üzerinde temellenmektedir. Annelik teması çerçevesinde ön plana çıkan konular ise hamilelik ve tüketim ve moda çerçevesindeki konular olmuştur.

Çalışmada kadın odaklı habercilik yaptığını belirten internet siteleri tanımlaması altında incelenen sitelerde ön plana çıkan temalar, kadının ekonomik ve siyasal yaşamda karşı karşıya kaldığı sorunlar, eğitim, hukuksal anlamda birtakım sıkıntılar, kadın sorunları karşısında örgütlenme, kadın ve şiddet olarak belirginleşmektedir. Ayrıca küçük yaşta evlendirilen çocuk gelinler ve cinsiyet temelli ayrımcılık da belirginleşen temalar olmuştur.

İncelenen popüler kadın sitelerinde toplumsal cinsiyete ilişkin tartışmalar daha çok kadın özelinde belirginleşmektedir. Bu sitelerde farklı kadınlık durumlarını belirginleştiren söylemlerden daha çok idealize edilen bir kadınlıktan bahsedilebilir. Kadın daha çok beden, güzellik, tüketim söylemleri içerisinde görünür durumdadır ve sürekli olarak kadınlara bu idealize edilen durumlar içerisinde öneriler sıralanmakta ve bu görüşler uzman kişilerin görüşleriyle desteklenmeye çalışılmaktadır. Tüm bu tartışma alanları içerisinde hegemonik bir erkekliği besleyen dinamiklerin neler olduğu, ataerkil bir söylemin üretim sürecine tüm bu idealize edilme durumunun parçası olmanın ne gibi katkılar sağladığına ilişkin vurgular belirginleşmemektedir. Ön plana çıkan temalara odaklanıldığında kadının güzel ve bakımlı olması yönündeki söylemler görünür durumdadır. Her ne kadar popüler kadın sitelerinin ele aldıkları konularda kadın ev içi roller içerisine sıkıştırılmasa da siyasal, kültürel, ekonomik, eğitim, hukuksal alanlarda kadının yaşadığı sıkıntılar ve bu sorunlar karşısında neler yapılması gerektiği, kimlere ne gibi sorumluluklar düştüğüne ilişkin bir söylem alanı güzellik, estetik, moda, tüketim söylemleri içerisinde görünürlüğünü kaybetmektedir.

Kadın odaklı habercilik yaptığını vurgulayan sitelerin ise toplumsal cinsiyet konusuna inşacı bir mantık üzerinden yaklaştıkları görülmektedir. Toplumsal cinsiyetin toplumsal ve kültürel olarak nasıl inşa edildiği ve bu anlamda ortaya çıkan sorunların toplumsal dinamiklerini anlama çabası belirginleşmektedir. Toplumsal cinsiyet tartışmaları sadece kadın düzleminde ele alınmamakta, hegemonik erkekliği güçlü kılan unsurlar tartışılmakta, cinsiyet kimliği dışında cinsel kimlik temelli tartışmalar da toplumsal cinsiyeti kavramsallaştırmada dışarıda bırakılmamaktadır.

Ataerkil bir söylemin içerisinde belirginleşen kadın rolleri sorgulanmakta, kadının siyasal yaşamdaki görünülmezliği sorgulanmakta, iş yaşamında karşı karşıya kaldığı ikincilleştirmeler, eğitim alanındaki sorunlar tartışmaya açılmaktadır. Kadın cinayetleri, kadına şiddet, çocuk gelinler temaları sürekli gündemde tutulmaya çalışılmaktadır. Çalışmada incelenen kadın odaklı habercilik vurgusu üzerinde temellenen siteler güzellik ve beden üzerinden estetize edilen durumları değil, beden üzerindeki denetim ve kontrol mekanizmalarını görünür kılmaya çalışmaktadır. Var olan cinsiyetçi politikalara karşı kadınların birlikte hareket etmesi ve bir mücadele alanının yaratılması gerektiği noktasındaki söylemler belirginleşmektedir.

KAYNAKÇA

Aydın, Mustafa (1997). *Kurumlar Sosyolojisi-Kurumlara Başlangıç Çerçevesinde Bir Çalışma*. Ankara: Vadi Yayınları.

Aydoğan, Filiz (2009). Eleştirel Perspektiften Yeni Medya. *Marmara İletişim Dergisi*, *15*, 185-194.

Barker, Chris and Galasinski, Dariusz (2001). *Cultural Studies and Discourse Analysis A Dialogue on Language and Identity* (2). London: Sage.

Baştürk Akca, Emel ve Kaya, Buket (2016). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Dijital Bölünme ve Farklı Yaklaşımlar. *Intermedia International e-Journal*, *3* (5). 301-318.

Bayhan, Vehbi (2013). Beden Sosyolojisi ve Toplumsal Cinsiyet. *Doğu Batı Düşünce Dergisi (Toplumsal Cinsiyet*), (63), 147-164.

Binark, Mutlu ve Gencel Bek, Mine (2007). *Eleştirel Medya Okuryazarlığı: Kuramsal Yaklaşımlar ve Uygulamalar*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Bingöl, Orhan (2014). Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 16 (Özel Sayı 1), 108-114.

Bulut, Selda ve Yaylagül, Levent (2004). Türkiye'deki Yazılı Basında Yargıtay ve Mafya İlişkisine Yönelik Haberler. *İletişim Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* (19), 119-143.

Butler, Judith (2009). Toplumsal Cinsiyet Düzenlemeleri. *Cogito: Feminizm*, 58, 73-91.

Cevizci, Ahmet (2003). *Paradigma Felsefe Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Connell, Raewyn (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. (Çeviren: Cem Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Çelebi, Pınar (2009). *Türkiye'de İnternet Ortamında Toplumsal Cinsiyet Kuruluşu: Bloglar*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Demez, Gönül (2012). Medyada Yeni Sağlık Anlayışları ve Kadın Bedeninin Temsili. *Uluslararası İnsanbilimleri Dergisi*, 9(1), 512-532.

Doğan, İsmail (2000). *Sosyoloji Kavramları ve Sorunlar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Dorer, Johanna (2006). İnternette Cinsiyet: Yeni İletişim Teknolojileri ile Birlikte Cinsiyet Ayrımına İlişkin Araştırmalara Bakış. *Medya ve Kadın*. Ankara: Ebabil Yayınları, 199-218.

Dökmen Zehra Yaşın (2006). *Toplumsal Cinsiyet, Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Duverger, Maurice (1995). *Siyaset Sosyolojisi*, (Çeviren: Şirin Tekeli), İstanbul: Varlık Yayınları.

Ergil, Doğu (2001). Şiddetin Kültürel Kökenleri. *Bilim ve Teknik*, 399, 40-41.

Ersöz, Selva (2005). İnternet ve Demokrasinin Geleceği. *Selçuk İletişim 3*(4), 122-129.

Foucault, Michel (2011). *Özne ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gencel Bek, Mine ve Binark, Mutlu (2000). *Medya ve Cinsiyetçilik*. Ankara: Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Giddens, Anthony (2005). *Sosyoloji*. (Çeviren: Cemal Güzel). Ankara: Ayraç Yayınevi.

Gökçimen, Semra (2008). Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi. *Yasama Dergisi*, (10), 5-59.

Göker, Gamze (2007). İnternet'in Türkiye Kadın Hareketi Üzerindeki Etkisi: Kadın Kurultayı E-Grubu Örneği. (Editör: Mutlu Binark). *Yeni Medya Çalışmaları*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Ersöz, Aysel (2010). Tüketim Toplumunda "Sıfır Beden" Söylemi: Neden ve Sonuçları Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Edebiyat Fakültesi Dergisi, 27* (2), 37-53.

Güzel, Mehmet (2007). Küreselleşme, Tüketim Kültürü ve İnternet'deki Gençlik Siteleri. (Editör: Mutlu Binark). *Yeni Medya Çalışmaları*. Ankara: Dipnot Yayınları, 177-204.

İmançer, Dilek (2006). Toplumsal Cinsiyet Oluşumuna İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar. *Medya ve Kadın*. Ankara: Ebabil Yayınları, 1-22.

İrvan, Süleyman (2002). *Medya Kültür Siyaset*. Ankara: Ark Yayınevi.

Kapani, Münci (1989). *Politika Bilimine* Giriş. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Keleş, Ruşen ve Ünsal, Artun (1996). Kent ve Siyasal Şiddet. *Cogito*, Sayı 6-7, 91-104.

Kellner, Douglas (2004). Tabandan Küreselleşme: Radikal Demokratik Bir Teknopolitikaya Doğru. (Editör: Meral Özbek). *Kamusal Alan*. İstanbul: Hil Yayınları, 715-735.

Kılıçbay, Barış (2001). Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya Üzerine: Liesbet van Zoonen ile Söyleşi. *Gazi İletişim Dergisi*, (10), 235-242.

Kışlalı, Taner, Ahmet (2002). *Siyaset Bilimi*. Ankara: İmge Kitabevi.

Kocacık, Faruk (2001). Şiddet Olgusu Üzerine. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2* (1), 1-7.

Köse, Hüseyin (2011). Tüketim Toplumunda Bir "Sosyal Beden" Kurgusu Olarak Kadın. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 6*(4), 76-89.

Kula, Nesrin (2013). TV Dizileri Yoluyla Yeniden Üretilen Tüketim Kültürü. *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science, 6* (1), 989-1010.

Mills, Wright (1974). *İktidar Seçkinleri.* (Çeviren: Ünsal Oskay). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Nar, Mehmet (2015). Küreselleşmenin Tüketim Kültürü Üzerindeki Etkisi: Teknoloji Tüketimi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8*(37), 941-954.

Odabaş, Sevim (2005). Modern Beden Kültüründe Güzellik Salonlarının Yeri: Ankara Örneği. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 104, 153-181.

Öktem, Altay (2003). *Sokaklar Tekin Değil.* İstanbul: İthaki Yayınları.

Ökten, Şevket (2009). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Toplumsal Cinsiyet Düzeni. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2* (8), 302-312.

Özer, Ömer (2011). *Haber Söylem İdeoloji*. Konya: Literatürk Yayınları.

Pınarcıoğlu, Nihal Şirin (2017). Eril Siyasette Kadın Temsili (Mi?). *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 7(1)*,12-24.

Punch, Keith F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. (Çevirenler: Dursun Bayrak, H. Bader Arslan ve Zeynep Akyüz). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Savcı, İlkay (1999). Toplumsal Cinsiyet ve Teknoloji. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 54* (1), 123-142.

Sayın, Önal (1990). *Aile Sosyolojisi Ailenin Toplumdaki Yeri*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Scott, Joan Wallach (2007). *Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi*. (Çeviren: Aykut Kılıç). İstanbul: Agora Kitaplığı.

Seyyar, Ali (2004). *Davranış Bilimleri Terimleri.* İstanbul: Beta Basım.

Sözen, Edibe (1999). *Söylem.* İstanbul: Paradigma Yayınları.

Şendur, Gülseren ve Atabek, Ümit (2007). *Medya Metinlerini Çözümlemek*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Tezcan, Mahmut (1993). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: 72-Teksir-Dizgi-Fotokopi-Ofset Tesisleri.

Timisi, Nilüfer (2003). *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Ünsal, Artun (1996). Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi. *Cogito*, Sayı 6-7, 29-36.

van Dijk, Teun, A. (2003). Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı bir Yaklaşım, (Çevirenler: Barış Çoban**,** Zeynep Özarslan ve Nurcan Ateş). *Söylem ve İdeoloji*. İstanbul: Su Yayınları, 13-112.

Van Zoonen, Liesbet (2002). Medyaya Feminist Yaklaşımlar. (Editör: Süleyman İrvan). *Medya Kültür Siyaset*. İstanbul: Alp Yayınevi, 365-398.

Yavuz, Şadan (2007). Çocuklar ve Toplumsal Cinsiyeti Biçimlendirmede Televizyonun Rolü. *4. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi*, 22-24 Ekim 2007. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 499-510.

Yüksel Kaptanoğlu, İlkur ve Ergöçmen, Banu (2012). Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 15* (2), 129-161.

DEZAVANTAJLI GRUPLARA YÖNELİK UYGULAMALARIN NİTELİĞİ VE NİCELİĞİ ONLARI TOPLUMDAN SOYUTLAR MI? KADINLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME

Hilal ÇITIRAZ

Sinop Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD

ÖZET

Türkiye'de kadınlara yönelik politik ve sosyal uygulamalarda son yıllarda artış görülmektedir. Gerek Avrupa Birliği'ne giriş açısından yapılması zorunlu olan istihdam politikaları gerekse yaygınlık gösteren feminist sivil toplum kuruluşları devleti bu alanda politika üretmeye mecbur bırakmaktadır. Kadının sosyal ve ekonomik hayatını düzenlemeye yönelik ortaya atılan birçok görüş aynı zamanda onun özgürlüğünü kısıtlayıcı niteliktedir. Günlük hayatta her birey kendi istediği zamanda ve yine kendisinin belirlediği yerde olabilme özgürlüğüne sahip olabilmeli ve bununla birlikte toplumsal kimliğini kendi isteklerine göre inşâ etmelidir. Fakat kadının rolünü ve kimliğini belirleyenlerin aile ve toplumsal kültür olduğu görülmektedir. Kadının toplumdaki ikiliğe karşı çıkabilmesi ve kendini gerçekleştirmesi bağlamında tüm bu toplumsal rollerin yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Dünya'nın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de kadınlık ve erkeklik rolleri zaman içinde çok az değişime uğrayan bir yapıya sahiptir. Toplumun bütününü ilgilendiren ve bugünle birlikte geleceği de değiştiren konularda radikal değişiklikler yapılması kolay olmayacağı gibi hükümetlerin de genellikle bu gibi konularla ilgili büyük adımlar atmadıkları görülmektedir. Yapılan çalışmaların birçoğunun ekonomik hayata kadının kazandırılması niteliğinde olması büyük bir önem arz ettiği gibi ekonomik özgürlüğün sosyal özgürlük alanını geliştirmesi beklenmektedir. Yapılan çalışmalara bakıldığı zaman görülmüştür ki kadınların sosyal ve toplumsal hayatta belirli yer ve zaman sınırları içinde görünür olabilmektedirler. Alan yazınında ise kadına yönelik çalışmaların birçoğunda girişimcilik ve kadının ekonomik hayatı üzerinde durulduğu fakat sosyal hayatını kolaylaştırıcı uygulanmaların eksik kaldığı dikkat çekmektedir. Bu sebeple çalışmanın amacı; artan kadın politikalarının kadını, sosyal-toplumdan soyutlayıcı nitelik kazandırmasına eleştirel bir inceleme yapmaktır. Sosyal devlet ilkesi bağlamında değerlendirildiğinde toplumdaki tüm bireylerin eşit ve adil bir şekilde yaşama hakkı olduğu söyleneceği gibi sosyal ve ekonomik olarak olumsuzlukların ortadan kaldırılmasının gerekliliği de önemlidir.

Konuya feminist kuram ve sosyal dışlanma üzerinden bakılmaya çalışılacaktır. Basit tesadüfi yollarla belirlenen 218 kişi üzerine yapılan araştırmanın bulguları SPSS22 programı ile analiz edilmiştir.

Elde edilen bulgulardan, uygulanan nitel ve nicel politikaların kadınların çalışma ve sosyal hayatlarında stres ve baskı altında hissettikleri ve bazı uygulamaların ise kadınları toplumdan soyutladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Feminist Kuram, Sosyal Dışlanma, Sosyal Politika

ABSTRACT

There has been an increase in political and social practices for women in Turkey in recent years. Both employment policies that are mandatory in terms of entry into the European Union, and feminist non-governmental organizations that are prevalent, force the state to produce policies in this area. Many views on how to regulate the social and economic life of women are also restricting her freedom. In everyday life, each individual should have the freedom to be at his own time and again in his designated place, and with it, he must build his social identity according to his wishes. However, it is seen that family and social culture are the ones that determine the role and identity of the woman. All these social roles need to be rearranged in the context of women's opposition to the biquities in society and the realization of themselves. As in many parts of the world, the roles of femininity and masculinity in Turkey have little change over time. Radical changes will not be easy on issues that concern the whole of society and change the future together with today, and governments generally do not take major steps on such issues. It is very important that many of the studies are women's initiating women into economic life, and that economic freedom is expected to improve the field of social freedom. When it is looked at the studies, it has been seen that women can be visible within certain places and time limits in social and social life. In the summer of the field, it is noted that many of the works for women focus on entrepreneurship and the economic life of women, but that the practice of facilitating social life is incomplete. Therefore, the purpose of the study; to conduct a critical review of increasing women's policies to the isolationist quality of social-society. When evaluated in the context of the principle of social state, it is said that all individuals in society have the right to live equally and fairly, as well as the necessity of eliminating negativity socially and economically. The issue will be looked at through feminist theory and social exclusion.

The findings of the study on 218 people identified in simple random ways were analyzed with the SPSS22 program. From the findings, it was concluded that the qualitative and quantitative policies applied felt under stress and pressure in women's working and social lives, and that some practices isolated women from society.

Key Words: Women, Feminist Theory, Social Exclusion, Social Policy

GİRİŞ

Yaşadığımız coğrafyada ve kültürde kadın, eğitimi, yaşı, etnik kimliği gibi değişkenlerden bağımsız olarak "ev" üstünden tanımlanmaktadır. Bu sebeple kadınlık tanımının yapıldığı mekan olarak ev içi alan cinsiyet eşitsizliğinin temel kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır (Bora, 2018)

Bu konuyla ilgili yapılan çalışmalardan biri olan 1988 yılında DPT tarafından yirmi bin civarı hane halkı ile yapılan ankette "kadınların aile içindeki en önemli görevi" olarak ev işlerini yapmak, çocuklarını yetiştirmek, onları terbiye etmek, eşine ve çocuklarına manevi destek olmak, çocuklarına ve kocasına bakmak, çocuk doğurmak ve aile bütçesine katkıda bulunmak şeklinde sıralanmıştır. Kadınlarda "ev işlerini yapmak en önemli iştir" diyenlerin oranı % 69.46, erkeklerde bu fikre katılanların oranı ise % 76.29 olarak çıkmıştır. Erkeklerin büyük bir kısmı kadınların çalışıp gelir getirmesi yönünde bir beklentilerinin olmadığını bildirmişlerdir (AKTAŞ, 2013). Feminizmin karşı çıktığı şeylerden biri kadının en önemli görevlerinden birinin erkeğe hizmet etmek olduğunu göstererek öğreten bir toplumsallaşmadır. Kadınların kendilerine yer bulmaya ve kendilerini tanımaya çalıştığı toplumun şekli sınırlandırıcı bir özelliğe sahiptir. Bu sebeple feminizm hareketi kadının sadece ekonomik hayatına yönelik hukuki yasal değişimler yapılmasını değil toplumsal, sosyal hayatına yönelik de köklü değişiklikler ve uygulamalar yapılmasını istemektedir (Çakmak, 2009).

Modernleşen ve postmodern toplumlarda dahi kadınlar birçok kurumla pekiştirilerek devam eden ataerkil kültürü içselleştirerek, kimliklerin bir parçası haline getirmekte ve kişisel ve sosyal kimliklerin bu şekilde biçimlendirilerek ataerkil değerlerden kurtulamaz hale gelmektedir. Bu sebeple eşit toplumsal ilişkilerin ve özerk kimliklerin oluşturulabilmesi için ilk olarak aileye daha sonra ise diğer toplumsal kurumlara büyük görevler düşmektedir (Berkem, 1995)

Tüm bu yazılanlar, söylenenler ve istekler ve beklentilerden yola çıkılarak; kadının rolünü ve kimliğini belirleyenlerin aile ve toplumsal kültür olduğu görülmektedir. Kadının toplumdaki ikiliğe karşı çıkabilmesi ve kendini gerçekleştirmesi bağlamında tüm bu toplumsal rollerin yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Çalışma bu bağlamda önem kazanarak, Türkiye'de son yıllarda kadına yönelik şiddetin artmasıyla bu probleme aranan çözümün aciliyeti de artmıştır. Hukuki yollarla engellenemeyen şiddetin farklı uygulamalarla engellenebileceği düşünülmeye başlanmıştır. Fakat çalışmanın ana sorununu ortaya koyan bu uygulamaların, kadının toplumda kendine köklü bir yer edinmesine yönelik değil de onu iyice toplumdan, sosyal alanlardan uzaklaştırdığı sorgusuyla araştırma alan yazınına farklı bir eleştiri sunmaktadır.

Genel olarak batı toplumlarına bakıldığında erkeğin evin geçimini sağlayan modelinden, yetişkin işçi aile modeline geçiş konusunda ortak bir eğilim olduğu görülmektedir. Fakat yine de geleneksel ve kültürel roller sebebiyle yarı zamanlı işlerde çalıştırılmaktadırlar. Bu da kadınların ne tam anlamıyla bireyselleştiğini ne de tam anlamıyla iktisadi olarak özgürlüğünü eline aldığını gösterir nitelikte değildir. Bunun sebebi politika üreticisi ve uygulatıcısı olan hükümetlerin toplumun yarattığı geleneksel rollerde radikal değişiklikler yapmayıp, kadınlara ücretli ve ücretsiz çalıştırmasını uzlaştırmak için kadın girişimciliğini destekletici çalışmalar yapılmasıdır. Bu da kadınların toplumda ki konumunu değiştirmeyerek cinsiyet rollerinin sürekliliğine ortam hazırlamaktadır.

Alan yazınında toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik birçok çalışma yapıldığı görülmektedir. Genel anlamda bu çalışmaların konuları, kadın girişimciliği, kadının ailedeki rolü, mobing ve benzerleridir. Bu çalışmada Türkiye'de kadın ve toplumsal cinsiyet eşitliği alanında yapılan pozitif ve negatif ayrımlara, kadınlara iş hayatında eşit bir rol verilmeyişinin toplumsal yansımasına bakılarak, uygulanan politikaların kadınları toplumdan soyutlayıp/soyutlanmadığı sorgulanacaktır.

LİTERATÜR TARAMASI

Türkiye'de alan yazınına bakıldığı zaman kadın ile ilgili birçok çalışma yapıldığı görülmektedir. Ulusal tez arama motorunda "Kadın" kelimesi taratıldığı zaman 7598 kayıt bulunduğu görülmektedir. Bu çalışmalarda; kadın dışlanması başlığı ile ilgili 1 tez, kadın politikaları ile 5 tez, kadın ve girişimcilikte 56 tez, kadına şiddette 5 tez, cinsiyet eşitliğinde 38 tez, toplumsal cinsiyette ise 736 tez bulunmuştur (Tez20).

Yapılan taramada ulaşılan kadın politikaları tezlerinin en son 2016 yılında yapıldığı görülmektedir. Tezde kadınlara göre kadınların en temel sorunu nedir sorusuna verilen cevaplar sırasıyla; eğitim, ekonomik bağımlılık, toplumsal baskı, aile içi şiddet, iş hayatında ayrımcılık ve taciz, baskı şeklindedir. Bir başka soruda sorunların kaynağına ise azgelişmişlik, erkek egemen toplum ve hukuki yetersizlik cevapları alınmıştır. (Demir, 2002).

Bir başka çalışmada ise kadınların siyasal görünürlüğü üzerinde durulmuş ve devletlerin kadın devlet başkanı verileri, parlamentodaki temsil oranı üzerinde durulmuştur. Yine Türkiye genelinde bakılacak olunursa bu sayı 2000'li yıllarda az miktarda artmaya başlamıştır. Kadınların siyasal sistemdeki bağını parlamentodaki koltuk sayısını etkilemektedir ve yine sorunlara karşı yasal süreçlerin hızlandırılmasında da siyasal temsil önem arz etmektedir (Kaylı, 2013)

Uygulamaya konulması planlanan ve tasarlanan birçok proje olduğu görülmektedir. bu projelerden bazıları; pembe otobüs, kadınlara regl günlerinde izin verilmesi, pembe vagon uygulaması, vardiya saatlerinin geç saatlerde yapılmaması gibi uygulamalar sayılabilir.

Kadının Toplumdaki Yeri

Cinsiyet kavramı biyolojik olarak tanımlanabilen bir kavramken; toplumsal cinsiyet kavramı daha çok kültürel ve toplumsal olarak tanımlanabilmektedir. Birey olarak kişinin düşünceleri, davranışları, sorumlulukları, statüsü yaşadığı toplum tarafından öğretilerek şekillendirilmektedir (Koç, 2017). Kadın ve erkek olarak vücut bulan toplumsal cinsiyet kalıpları bireylerin ne zaman dışarı çıkacağını, kiminle çıkacağını, ne yapacağını, hangi ortamlara girebileceğini belirlemektedir.

Birçok kuruluş tarafından yürütülen araştırmalarda görülmektedir ki erkeğin toplum içindeki ayrıcalıklı konumu ve geniş hakları toplumsal cinsiyet rolleri bakımından incelendiğinde, çok yavaş bir biçimde değişmektedir. Kadın ve erkek arasındaki bu eşitsizliği ortadan kaldırmak için kadınların toplumsal ve kamusal alanda daha fazla görünür kılmak gerekmektedir. Modernleşme sonrasında bahsedilen bu görünürlük oranları bölgeden bölgeye farklılık gösterdiği söylenebilir (BAYDUR, 2016). Köyden kente göç eden topluluklarda kadınların toplumsal hayata katılımları daha hızlı gerçekleşirken, köyde ikamet etmeye devam eden nüfusta ise geleneklerin uygulanması bozulmamış, kadının ev içi işçisi olma konumu devam etmiştir.

Türkiye'deki toplumsal cinsiyet rollerine bakıldığı zaman görülmüştür ki kadının toplumsal alandaki ikincil konumu çok az değişim göstererek devam etmektedir. Bunun sebepleri olarak kültürün ve geleneklerin hâlâ çok baskın bir biçimde devam etmesidir. Aile içinde eğitici rolde görülen kadın kendisini ev içindeki birey olarak tanımladığından kendi çocuklarını da buna göre yetiştirmektedir. Bu da toplumun ilk ve en temel toplumsal kurumu olan aile ile birlikte öğretilerek devam etmesini sağlamaktadır (AKTAŞ, 2013).

Kadınların ev içindeki çalışmaları ekonomik alana katılımlarıyla birlikte yeniden şekillenmektedir. Türkiye'de kadın hareketleri üç dönemle sınıflandırılmaktadır. Bunlar; Osmanlı Dönemi, Cumhuriyet Dönemi ve 1980 sonrası dönem olarak adlandırılır. Dünya genelinde 1980 sonrasında kadınlara yönelik girişimcilik, eğitim ve iş hayatına katılım politikalarında artış görülmektedir. Kadınların şehirleşme ile birlikte artan eğitim seviyeleri erken yaşta evliliği de azalttığı söylenebilir (Soysal, 2010). Bu da kadınların iş hayatına katılma, sosyal bir hayat planlama, eğitimini ve özel hayatını kendine göre şekillendirme konularına toplumun eleştirel bakmasına zemin hazırlamıştır.

Kadına Yönelik Politikalar

Bu belirli kalıpların dışına çıkmak toplumsal dışlanmayı da beraberinde getirmektedir. Sosyal devlet birçok kuramcı tarafından tanımlanmaktadır. Bunların hepsine bakıldığı zaman görülecektir ki genel anlamıyla sosyal devlet anlayışı; müdahaleleri toplumu daha eşit, daha konforlu ve daha fazla hak sahibi olmasına yöneliktir. Dağıtıcı, düzenleyici, girişimci ve pozitif bir anlayıştır (Yay, 2014).

Farklı tipolojiler ve birden fazla kavramla da açıklanan sosyal devlet; aile, sınıf, piyasa ve emek metalaşması gibi başlıklarla açıklanmıştır. Feminist yazarlara göre toplumsal cinsiyetin sosyal devlet ile ilişkilendirilmemesi büyük bir eksikliktir. Aile içinde tanımlanan kadının rolü anne olarak mı, çalışan olarak mı yoksa eş olarak mı yapılacaktır tartışma konusudur. Sosyal devlet tanımlamasının, kadına ve toplumsal cinsiyete karşı olan tutumu ve duyarlılığını değerlendirmenin bir yolu ise verilen hakların, olanakların hizmete ulaşmak için bir para desteği mi olduğunu, tam anlamıyla bir hizmet olması mı, kadınların çalışmayıp evde oturması için yapılan bir destek mi olduğunun araştırılmasıdır. (Dedeoğlu, 2009)

Türkiye'de son yıllarda gerek kadının iş hayatına girmesi olsun gerek eğitime verilen önem ve zorunluluklar olsun gerekse toplumsal hayattaki çeşitli ufak özgürlükleri konusunda birçok politika yapılmış, yapılması için tartışılmıştır.

Kadın cinayetleri, kadına karşı psikolojik ve fiziksel şiddet, kadın girişimciliği ve siyasi görünürlüğü son senelerde en fazla tartışılan konular arasındadır.

Türkiye gelişmekte ve ataerkil bir ülke olduğundan kadın girişimciliği ancak evdeki erkeğin izni ile gerçekleşmektedir. Temelinde kadının ev içindeki işlerini aksatmaması yatan bu durumdan dolayı iş hayatında erkek egemenliğini belirgin hale getirmektedir (Mukovic, 2019).

Türkiye'de Kadına yönelik yapılan politikalardan bazıları aşağıda verilmiştir (KADEM, 2017)

- Gebe ve emziren kadınların çalıştırılma şartlarıyla emzirme odaları ve çocuk bakım yurtlarına dair yönetmelik (2004).
- Hane içinde kadınlar tarafında üretilen ürünlerin panayır, kermes, festival gibi geçici olarak kurulan yerlerde satılmasıyla kazanılan paradan gelir vergisinin alınmaması (2007).
- Kadın erkek fırsat eşitliği komisyonunun kurulması (2009).
- Kadın milletvekillerinin başörtüsüyle meclise girmesi (2013).

Birçok düzenleme ile kadının sosyal ve ekonomik hayatı düzenlenmeye çalışılmış, çalışılmaktadır fakat bu çalışmalar uygulamada yetersiz kalmaktadır.

Feminist Kuram ve Sosyal Dışlama

Dünyanın hemen her bölgesinde ve kentinde kadın üzerinde kurulan baskı, erkek egemenliği meşruluğu, kadının erkeğe bağımlılığının tartışılması feminist kuramı ortaya çıkarmıştır. Kadının erkeğe eşit bir konumda yaşama hakkının istendiği siyasi bir kuram olduğu söylenebilir. Siyasi bir terim olarak 1960'lı yıllardan itibaren tartışılmaya başlanmıştır. Kadın ve erkek eşitliği ana konusunu birçok farklı disiplin açısından sorgulamaktadır (Şenkal, 2016).

Kuramda tartışılan konuların odağı cinsiyet temellidir. Bütün toplumsal ilişkileri ve kurumları bu kuram üzerinden değerlendirmeyi amaçladığı söylenebilir. Cinsiyet ilişkilerinin sorun olarak görülmesindeki sebep haksızlıklar, çelişkiler ve gerilimlerdir. Cinsiyet ilişkilerinin doğal ve kesinlikle değiştirilemez olarak değil, insanlar tarafından oluşturulmuş ve oluşturulmaya devam eden kültürel, toplumsal, tarihsel, sosyal olarak müdahale ile değiştirebileceğini söylemektedirler (Wolf, 2012). İki cins arasındaki farklılıkların meydana gelmesinde farklı sosyo-kültürel yaşantılar etkili olduğu söylenebilir. Toplumda ortaya çıkan dişil ve evcil beklentiler kadınlara yönelik iken eril beklentiler ise erkeklere yüklenmektedir.

Toplumdan topluma cinsiyet rolleri farklılık gösterse de genel olarak; eve gelir getiren kaynak sağlayıcı olarak erkek, gelen kazançla evi düzenleyen ilgilenen ise kadın olarak görülmektedir. Toplumsal olarak bu durumun değişmesi için sosyalist feministler[1] devrim olması gerektiğini öne sürmektedirler (Ulusan, 2016).

Kadın ve erkek arasında toplumsal olarak bu kadar ayrımın olması kadının toplumsal hayata katılırken birçok zorluğu beraberinde getirdiği söylenebilir. Ev içinde yaşam alanı sunulan kadının, modernleşmeyle birlikte ekonomik alana geçmesi kültürel ve sosyo-toplumsal anlamda tepki ve soruna yol açmıştır. Bu durumun düzeltilmesi için yapılan politikalar ise kadını toplumun bir parçası olarak düzenlemek isterken, sosyal olarak daha dışlayıcı bir konuma getirdiği söylenebilir.

Sosyal dışlama kavramsal olarak; bireyin toplumla bütünleşmesini sağlayan politik, sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkilerin hepsinden, kısmi olarak ya da tam anlamıyla yoksun kalması olarak tanımlanabilir. İlk kez Fransa'da ortaya çıkan bu kavram; yaşlılar, madde bağımlıları, hastalar, bakıma muhtaç çocuklar, engelliler gibi toplumdan dışlanmış olan dezavantajlı gruplar için kullanılmıştır (Çakır, 2002). Kadınların sosyal dışlanması, toplumsal hayattan uzaklaştıracak ölçüde maddi ve manevi yoksunlukla, bir insan olarak haklarını ve yaşamlarını koruyacak ve destek sağlayacak çeşitli kurum ve sosyal destekten faydalanamamaları ölçüsünde bunun daha da artarak devam etmesi şeklinde tanımlanabilir.

Hipotezler

Literatür taramasında tanımlanan kadın, sosyal politika, koruma politikaları ve sosyal dışlama kavramları, literatür taramasında sunulan "feminist kuram ve Sosyal Dışlanma" çerçevesinde yorumlandığında;

H1: Kadınlara yönelik iş hayatında uygulanan birçok pozitif ayrımcılık kadınları, iş hayatındaki görünürlüğünü ve toplumsal bireyselliğini zayıflatmaktadır.

H2: Kadına yönelik her türlü şiddeti ortadan kaldırmak adına yapılan ya da yapılması planlanan çalışmalar kadını günlük toplumsal hayattan dışlamaktadır.

Hipotezlerine ulaşılmıştır.

[1] Detaylı bilgi için bakınız: Ulusan, Kadının Toplumsal İnşasına Yönelik Kuramsal Yaklaşımlara Dair Bir Değerlendirme. S:59

YÖNTEM

Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Araştırma evrenini 18 yaşını doldurmuş Türk vatandaşları oluşturmaktadır. Örneklem basit tesadüfi yöntemle belirlenmiş ve 218 kişiden oluşmaktadır. Gönderilen anket formlarından 218 tanesi eksik ve hata olmaksızın elimize ulaşmıştır.

Tablo 1. Demografik Özelliklerine Göre Dağılım

Demografik Özellik	Kategori	Sayı
Cinsiyeti	Kadın	130
	Erkek	86
	Diğer	2
Yaş	18-24	110
	25-31	65
	32-37	23
	38-43	12
	44 ve üzeri	8
Eğitim Durumu	İlköğretim	3
	Ortaöğretim	12
	Önlisans	23
	Lisans	140
	Lisansüstü	40
Yaşanılan Bölge	Akdeniz	13
	Doğu Anadolu	38
	Ege	7
	Güneydoğu Anadolu	6
	İç Anadolu	33
	Karadeniz	90
	Marmara	31
Çalışılan Sektör	Özel	63
	Kamu	40
	Çalışmıyor	36
	Öğrenci	79
Medeni Hal	Evli	52
	Bekar	166

Veri Toplama Araçları

Veri toplama araçları olarak kadınlara yönelik sosyal politikaların sosyal dışlanmaya neden olup olmadığını test etmek amacıyla hazırladığımız 13 maddelik anket formu kullanılmıştır. Uygulanan anket formu geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapılarak kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Geçerlik ve Güvenilirlik Analizleri

Ölçeklerin güvenirliklerinin değerlendirilmesinde Özdamar (1999) güvenirlik sonucunun 0,00-0,40 olması durumunda ölçeğin güvenilir olmadığını, 0,41- 0,60 olması durumunda ölçeğin güvenilirliğinin düşük olduğunu, 0,61-0,80 olması durumunda ölçeğin güvenilirliğinin orta düzeyde olduğunu, 0,81-1,00 olması durumunda ölçeğin güvenilirliğinin yüksek olduğunu iddia etmiştir. Araştırmada kullanılan ölçeklere ilişkin güvenirlik analiz sonuçları aşağıda verilmiş olup her iki ölçeğin de kritik değer olan 0,700 değerinin çok üzerinde olduğu ve Özdamar'ın (1999) değerlendirmesine göre yüksek düzeyde güvenilirliğe sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 2. Güvenilirlik Analiz Sonuçları*

	Cronbach's Alpha	**Cronbach's Alpha Based on Standarized Items**	**N of Items**
Sosyal Destek Sosyal Dışlanma	,586	,662	13

* Sonuçlar IBM SPSS Istatistics 22 ile analiz edilmiştir.

Tablo 3. Geçerlik Analiz Sonuçları*

	Initial	**Extraction**
SPSD 1	1,000	412
SPSD 2	1,000	409
SPSD 3	1,000	506
SPSD 4	1,000	521
SPSD 5	1,000	690
SPSD 6	1,000	518
SPSD 7	1,000	656
SPSD 8	1,000	595
SPSD 9	1,000	584
SPSD 10	1,000	636
SPSD 11	1,000	649
SPSD 12	1,000	644
SPSD 13	1,000	518

* Sonuçlar IBM SPSS Istatistics 22 ile analiz edilmiştir.

Normallik Testleri

Verilerin analizinde belirleyici faktör analizi kullanılarak verilerin normal dağılım gösterip göstermediği analiz edilmiştir. Eğer veriler yapılan testler sonucu normal dağılım gösteriyorsa parametrik analiz yöntemleri, göstermiyorsa parametrik olmayan analiz yöntemleri kullanılmaktadır. Buna ilişkin yapılan test sonuçları aşağıdaki gibidir.

Tablo 4. Normallik Testi Sonuçları*

	Kolmogorov-Smirnov			**Sharipo-Wilk**		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	Df	Sig.
Cinsiyetiniz	,059	218	,065	,990	218	161

*Sonuçlar IBM SPSS Istatistics 22 ile analiz edilmiştir.

Sig. değeri 0,005'ten küçük olduğunda verilerin normal dağılmadığı kabul edilir. Yapılan analiz sonucu Sosyal politika ve Sosyal Dışlama verilerinin bu aralıkta olduğu görülmüştür. Bu nedenle sosyal politika ve sosyal dışlama cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği sonucu ulaşabilmek için Anova testi uygulanacaktır.

BULGULAR VE YORUM

Tanımlayıcı İstatistikler ve Çapraz Tablolar

Örnekleme katılanlardan 130 kişi kadın, 86 erkek ve 2 diğer olarak belirtilmiştir. Katılımcıların 110'u 18-24 yaş aralığında, 65'i 25-31, 23'ü 32-37, 11'i 38-43, 8'i ise 44 ve üzeri yaş grubundadır. Eğitim seviyesine bakıldığı zaman 140 kişi ile büyük çoğunluğu lisans eğitimi sonra sırayla 40 yüksek lisans, 23 ön lisans, 12 ortaöğretim ve 3 ilköğretim olarak belirtilmiştir. Ankete katılanların bölgesel dağılımı ise; Akdeniz bölgesinden 13, Doğu Anadolu'dan 38, Ege 7, Güneydoğu'dan 6, İç Anadolu'dan 33, Karadeniz'den 90 ve son olarak Marmara bölgesinden ise 31 katılımcı vardır. Katılımcıların çalışma sektörlerindeki dağılım ise özel 63, kamu 40, çalışmayan 36, öğrenci 79 kişidir. Katılımcılar medeni hallerini 52 evli 166 bekâr olarak belirtmiştir.

Tablo 5. Sosyal Politika ve Sosyal Dışlanma Anlam Tablosu

	N	Min	Max	Mean
SDSD 1	100	1	5	3,89
SDSD 2	100	1	5	3,53
SDSD 3	100	1	5	2,51
SDSD 4	100	1	5	3,61
SDSD 5	100	1	5	3,48
SDSD 6	100	1	5	3,71
SDSD 7	100	1	5	3,69
SDSD 8	100	1	5	4,22
SDSD 9	100	1	5	2,77
SDSD 10	100	1	5	3,47
SDSD 11	100	1	5	4,11
SDSD 12	100	1	5	4,36
SDSD 13	100	1	5	2,84

Sosyal politika ve sosyal dışlamanın anlam tablosu Tablo 5'de olup ona göre üçüncü madde yani "Doğum izni, evlenme tazminatı, dul maaşı gibi politikalar güncel olarak uygulanmaktadır. Bu uygulamalar kadını çalışma hayatından uzaklaştırmaktadır." En düşük ortalama ile (x= 2,51) "Kesinlikle katılmıyorum" şeklinde cevaplanmıştır. En yüksek ortalama (x=4,36) on ikinci madde olan "Kendimi en az çevremdeki diğer insanlar kadar değerli hissederim." "Kesinlikle katılıyorum" şeklinde olmuştur.

Tablo 6. Cinsiyete İlişkin Anova Testi Sonuçları

		Mean Difference	**Std. Error**	**Sig.**
Kadın	Erkek	,23320	,07083	,003
	Diğer	-,27574	,15921	,460
Erkek	Kadın	-,23320	,07083	,003
	Diğer	-,50894	,16433	,238
Diğer	Kadın	,27574	,15921	,460
	Erkek	,50894	,16433	,238

Kadın ve erkek arasındaki farklılaşma 0,003 olduğundan yani 0,05'ten küçük olduğundan cevaplarda farklılık olduğu görülmüştür. Diğer seçeneğinin az miktarda olması, kadın ve diğer arasında sonuçlar farklılaştırmamaktadır. Erkek ve kadın arasındaki fark da yine 0,003 olduğundan cevaplarda farklılık görülmektedir.

Aynı şekilde Diğer seçeneğinin az sayıda olması sebebiyle farklılaşma görülmemektedir. Diğer seçeneğinin az olması erkek ve kadın cevaplarıyla farklılaşma olmadığını göstermektedir.

SONUÇ YERİNE

Toplumsal cinsiyet konuları son yıllarda dünyada ve özellikle ülkemizde en fazla tartışılan konulardandır. Bu durumun sebebi olarak artan kadın cinayetleri, kadına karşı psikolojik ve fiziksel şiddet, kadının iş hayatına girmesi, artan eğitim düzeyi sayılabilir. Kadınların hak arayışları sonucunda birçok ülkede olduğu gibi bizim anayasamızda da cinsiyet eşitliği maddesi yer almaktadır. Eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte kadına karşı şiddete ve cinayete karşı direnme ve yaptırım politikası isteme de artış olmuştur. Çeşitli kadın dernekleri, şiddete uğrayan kadınlar için sığınma evleri, kız çocuklarının okutulması için yapılan kampanyalar erkek egemen dünyaya, modern dönem sonrasında ortaya çıkmış güçlü faaliyetlerdir.

Bütün bu sayılan proje ve yaptırımlardan sonra hükümetler kadınlı siyasi olarak yanlarına çekmek için çeşitli politikalar üretmişlerdir. Bu politikaların kadınları sosyo-kültürel, ekonomik, kültürel alanların hepsinde koruması gerekmektedir. Ülkemizde yapılan politikalar ise kadınların ikincil bir konumda hayatlarını ev içinde sürdürmelerini ve aile içinde kendilerini anne, eş ve çalışan olarak konumlandırmalarını destekler biçimdedir.

Anket sonuçlarına göre hipotezlerin doğrulandığı yapılan pembe vagon, pembe otobüs gibi uygulamaların kadınları toplumsal hayattan daha fazla soyutlandığı görülmüştür. İş sözleşmelerinin erkeğe uygun olarak yapılması gibi sorulara verilen yanıtların oranı göstermektedir ki kadınlar iş ortamında güçsüz ve güvensiz bırakmaktadır.

Anket sonuçlarına bakıldığı zaman görülmektedir ki kadın ve erkek sonuçlarındaki farklılaşma sorulara verilen cevapların farklılığını gösterir niteliktedir. Soruları her iki cinsin kendine göre cevaplandırdığı düşünülürse toplumsal hayatta yaşanılan, görülen ama fark edilmeyen, rahatsızlık veren durumların cinsler arasında farklılaştığı sonucuna varılabilmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlarda stres ve baskıya sebep olur sorusuna verilen cevaplardaki oran göstermektedir ki; kültürün ve mitlerin ortaya çıkardığı yaşam biçimleri insanlar ve bilhassa kadınlar üzerinde olumsuz etkiye sahiptir.

Toplumsal tabuların değişmesi, ancak köklü yeniliklerle meydana gelebilir. Bir insan olarak kadının toplumsal hayatta görünür olma mücadelesi sadece kadınları değil siyasal, ekonomik sosyal tüm sistemleri ilgilendirmektedir.

Kadınları ev içinde çalışmaya yönlendirmek, hem anne hem çalışan kadın ve eviyle ilgilenen kişi olarak görülmesi kadının emeğinin ve gücünün sömürülmesi olarak adlandırılabilir.

ÖNERİLER

Yapılacak diğer çalışmalarda kadınlara ve erkeklere derinlemesine mülakat ile aynı sorular sorup bunların altında yatan psikolojik nedenler araştırılabilir. Bu sayede toplumda öğrenilerek aktarılan cinsiyet rollerinin ev içinde mi mahallede mi yoksa dördüncü güç olan medya tarafından mı üretildiği üzerinde bilimsel bir çalışma yapılabilir.

KAYNAKÇA

"Kesişen Mikro Farklılıklar" Feminizm ve Dayanışma [Dergi] / yaz. Çakmak Nezahat ALtuntaş/ Hatice Karaçay // Sosyolojik Araştırma Dergisi. - 2009. - s. 35-50.

Bilgi Sosyolojisi Işığında Kimlik Sorunu [Kitap] / yaz. Birkök Mehmet Cüneyt. - İstanbul : [s.n.], 1994. - Yayınlanmış Doktora Tezi.

Çağdaş Sosyoloji Kuramları [Kitap] / yaz. Wolf Ruth A. Wallace/ Alison / çev. ELburuz M. Rumi Ayas/Leyla. - Ankara : DOĞUBATI, 2012. - 978/975-8717-80-4.

Feminist Kuram Bağlamında Reklamda Kadın İmgesine Bakış [Dergi] / yaz. Şenkal yelda. - 2016. - 42. - s. 91-114.

FEMİNİST SÖYLEMLER BAĞLAMAINDA KADIN KİMLİĞİ: ERKEK EGEMEN BİR TOPLUMDA KADIN OLMAK [Dergi] / yaz. AKTAŞ Gül // EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ. - DENİZLİ : [s.n.], HAZİRAN 2013. - 1 : Cilt 30. - s. 53-72.

Kadın Toplumsal Cinsiyet Rolü Stresi Ölçeği'nin (KTCRSÖ) Geliştirilmesi: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması [Dergi] / yaz. Koç Avcı, Bayar, Muharrem, Özlem, Öznur // Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. - ÇANAKKALE : [s.n.], 2017. - 41. - s. 284-297.

Kadının Toplumsal İnşasına Yönelik Kuramsal Yaklaşımlara Dair Bir Değerlendirme [Dergi] / yaz. Ulusan Fatih Keskin/Aycan // Akdeniz İletişim Dergisi. - 2016. - s. 47-68. - 2619-9718.

Kadınların sınıfı ücretli ev emeği ve kadın öznelliğinin inşası [Kitap] / yaz. Bora Aksu. - [s.l.] : İletişim Yayınları, 2018. - 8.

Karadağ'da Kadın Girişimciliğin KAdınların Çalışma HAyatındaki Yeri ve kadınları Girişimciliğe Yönelten Faktörler, Karşılatığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri [Kitap] / yaz. Mukovic Naja. - İstanbul : [s.n.], 2019. - s. 89.

Siyasi Partilerin Kadın Politikalarına Karşı Kadınların Tutumu [Kitap] / yaz. Demir Zekiye. - 2002. - s. 255.

Sosyal Değişme Sürecinde Demokratik Değerler, Toplumsal Katılım ve Hizmet Programları [Kitap] = Aile Kurultayı: Değişim sürecinde aile, toplumsal katılım ve demokratik değerler / yaz. Berkem Gülden. - [s.l.] : T.C. Başbakanlık aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1995.

Sosyal Dışlama [Dergi] / yaz. Çakır Özlem // Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. - İzmir : [s.n.], 2002. - 3 : Cilt 4. - s. 83-104.

Tarihsel Süreçte Türkiye'de Sosyal Devlet [Dergi] / yaz. Yay Serdar // 21. Yüzyıl Eğitim ve Toplum Dergisi. - 2014. - 9 : Cilt 3. - s. 147-161.

Tez Merkezi [Çevrimiçi] // Tez Tarama Merkezi. - Yüksek Öğretim Kurumu. - 01 ocak 2020. - https://tez.yok.gov.tr/.

Toplum ve Sosyal Hizmet [Dergi] = Kadınların Güçlendirilmesi Ölçeği'nin Türkçe Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması: Manisa Örneği / yaz. BAYDUR UÇAN, HAKAN, GÜLTEN // Sosyal Hizmet Bölümü Dergisi. - Ankara : [s.n.], Ekim 2016. - 2 : Cilt 27. - s. 7-28.

TÜRKİYE'DE KADIN GİRİŞİMCİLER: ENGELLER VE FIRSATLAR BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME [Dergi] / yaz. Soysal Abdullah // Ankara SBF DERGİSİ. - KİLİS : [s.n.], 2010. - 1 : Cilt 65. - s. 83-114.

TÜRKİYE'DE SİYASAL PARTİLERİN KADIN POLİTİKALI VE SÖYLEMİ: 2011 GENEL SEÇİMLER ÜZERİNE BİR İNCELEME [Kitap] / yaz. Kaylı Derya. - İZMİR : [s.n.], 2013.

Türkiye'de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı [Dergi] = Eşitlik mi Ayrımcılık mı? / yaz. Dedeoğlu Saniye // Çalışma ve Toplum. - Muğla : [s.n.], 2009.

Yıllara Göre Yasal Düzenlemeler [Çevrimiçi] / yaz. KADEM // https://kadem.org.tr/. - 2017. - 01 Ocak 2020. - https://kadem.org.tr/kadinlara-yonelik-yasal-duzenlemeler/.

TEK TANRILI DİNLERİN KUTSAL METİNLERİNDE KADIN İMAJI VE GELENEĞE TEZAHÜRÜ

Dr. Öğr. Üyesi İlbey DÖLEK
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

ÖZET

Din, insanlık tarihinin en eski dönemlerinden beri varlığını devam ettiren temel toplumsal kurumların başında yer alır. Evrensel bir kurum olma özelliğine sahip olan dinin sosyal ve kültürel hayat üzerindeki etkisi, önemi ve rolü inkâr edilemez. Dinin, kıyamete kadar varlığını sürdürmeye devam edeceği gerçeğinden hareketle geçmişten günümüze farklı açılardan ele alınan ve bir türlü çözümü bulunamayan kadına yönelik olumsuz yaklaşım sorununa dinlerin bakış açısını dâhil etmek zorundayız. Tek tanrılı dinlerin kutsal metinlerinde erkek ve kadının Tanrı tarafından yaratıldığı ifade edilir. Fakat tek tanrılı dinlerin kutsal metinlerinde kadın mefhumuna atfedilen anlamlar teolojik açıdan bir takım farklılıklar içermektedir. Kutsal metinlerde nasıl bir kadın imajının çizildiği ekseninde şu sorular ortaya çıkmaktadır: Kutsal metinlerde yer alan kadın imajları arasında bir benzerlik ve farklılık var mıdır? Kutsal metinlerde ifade edilen kadın imajları dinlerin geleneğine olduğu gibi tezahür etmiş midir? Bu bağlamda, sosyo-kültürel anlamda teori ile pratik arasında bir farklılık görülmekte midir? Belirtilen sorular çerçevesinde hazırlanmış olan çalışmamızda; Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam dininin kutsal metinlerinde yer alan kadın imajı tasvir edilerek dini geleneklere tezahür biçimleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Tanrı, Din, Kutsal Metin, Gelenek, Kadın.

THE IMAGE OF WOMEN IN THE HOLY TEXTS OF MONOTHEISTIC RELIGIONS AND MANIFESTATİON ON THEIR TRADITION

ABSTRACT

Religion is one of the main social institutions that have existed since the earliest times in human history. We cannot denied the influence, importance and role of religion, which is a universal institution, on social and cultural life. Based on the fact that religion will continue to exist until the apocalypse, we have to include the perspective of religions on the problem of negative

approach towards women, which has been handled from different perspectives from past to present and has no solution. It is stated in the sacred texts of monotheistic religions that man and woman were created by God.

However, the meanings attributed to women contain a number of differences in the sacred texts of monotheistic religions. The following questions arise in the axis of how the image of woman is drawn in the holy scriptures: Are there any similarities and differences between the images of women in the holy scriptures? Did the image of woman expressed in the holy scriptures manifest as it was in the tradition of religions? In this context, is there a difference between theory and practice in the socio-cultural sense? In this study prepared within the framework of the specified questions, the image of women in the holy texts of Judaism, Christianity and Islam will be depicted and their forms of manifestation into religious traditions will be examined.

Key words: God, Religion, Scripture, Tradition, Woman.

Giriş

Din, insanlık tarihinin en eski dönemlerinden beri varlığını devam ettiren temel toplumsal kurumların başında yer alır. Evrensel bir kurum olma özelliğine sahip olan dinin sosyal ve kültürel hayat üzerindeki etkisi, önemi ve rolü inkâr edilemez. Dinin, kıyamete kadar varlığını sürdürmeye devam edeceği gerçeğinden hareketle geçmişten günümüze farklı açılardan ele alınan ve bir türlü çözümü bulunamayan kadına yönelik olumsuz yaklaşım sorununa dinlerin bakış açısını dâhil etmek zorundayız. Özellikle tek tanrılı dinlerin kutsal metinlerinde erkek ve kadının Tanrı tarafından yaratıldığı ifade edilir. Fakat tek tanrılı dinlerin kutsal metinlerinde kadın mefhumuna atfedilen anlamlar teolojik açıdan bir takım farklılıklar içermektedir. Örneğin, Yahudilik ve Hristiyanlıkta kadın (Havva), erkeği (Adem) baştan çıkarmış ve Aden bahçesinden (cennetten) çıkarılmalarına sebep olmuştur. Bundan dolayı "kadın" kötülenmiş ve ikincil konuma itilerek ötekileştirilmiştir. Hatta Hristiyan gelenekte *"Asli Günah"* doktrini bu olaya dayandırılmıştır. 1970'li yıllardan itibaren artarak devam eden Feminist teoloji alanında yapılan çalışmalar neticesinde kutsal metinlerdeki kadının konumu ve rolü yeniden yorumlama ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Feminist yaklaşım, dinlerdeki ana kavramların cinsiyete bağlı durumunu irdelerken aynı zamanda ilahla ilgili kavramlardaki dişilik/erillik unsurları araştırıp, dişiliğe ait olanların geçerliliğini öne çıkarmaktadır.

Onun olumsuz tenkitleri genel olarak erkek egemen (andro-centric) sembollere meydan okuma şeklinde olup aynı zamanda erkek müellifler tarafından yazılan dini metinlerin yeniden ele alınmasını ve yorumlanmasını istemekte ve cinsiyete dair dini fenomenlerin hermenötik bir şüpheyle açıklanmasını benimsemektedir.[2]

Rita M. Gros'a göre, başta ilkel dinler olmak üzere genel olarak dinlerde erkekler, kutsal sayılırken kadınlar ya profan yahut dinen kirli sayılmış dahası, dini hayatlarına gereken önem verilmemiştir.[3] Simone Beauvoir "*The Second Sex/ İkinci Cins"* isimli kitabında *"kadın doğulmaz, kadın olunur*" sözüyle kadınların rollerinin doğadan değil yüzyıllardır sürmekte olan ve kadınlarında içselleştirmiş olduğu toplumsal ön yargılar ve geleneklerden kaynaklandığını ileri sürer. Beauvoir, kadının ev kadınlığı görevinin onu aşkın bir varlık olmaktan uzaklaştırdığı, evlilik kurumunun kadını ikincilliğe mahkûm ettiği ve kadınların mutlaka bir meslek edinerek ekonomik yönden özgür olmaları gerektiğini ifade etmiştir[4] Son yıllarda "*İslamcı feminizm/feminist*" şeklinde adlandırılabilecek İslamcı kadınlar toplumsal cinsiyet eşitliği için çabaladıkları ve "özne kadın" olma noktasında bir değişim dönüşüm yapmaya çalıştıkları, bunu da anti-cinsiyetçi bir Tanrı (Kur'an) ve Peygamber anlayışını merkeze alarak, farkında olarak veya olmayarak yeniden ürettikleri yeni bir İslamcılık modeliyle yapmaya çalıştıkları görülmektedir.[5] Özellikle Kuran-ı kadın gözüyle yeniden anlama ve yorumlama gayreti içinde kadın müfessirlerin sayısında bir artış görülmektedir.

Kadın'ın konumu ve rolü dini geleneklerde en çok tartışılan meseleler arasında yer almaya devam etmektedir. Örneğin; İran'a gelen turistlerin öğrenmek istedikleri soruların başında İslam'ın kadın yönelik pozitif yaklaşımının neler olduğu gelmektedir. Öte yandan Yahudiliğin anne soyuna dayanması, kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığı anlatısı ve Yahudi erkeklerin Tanrı'ya kendilerini kadın yaratmadığı için dua etmeleri oldukça önemlidir. Yahudi geleneği içinde doğmuş olan Hristiyanlık dininde ise İsa'nın İncillerdeki olumlu yaklaşımı ile Kilise'nin kadını dışlayıcı geleneğini bir çelişki olarak görmek mümkündür. Bu bağlamda, kutsal metinlerde nasıl bir kadın imajının çizildiği ekseninde şu sorular ortaya çıkmaktadır:

[2] Mustafa Alıcı, "Mutfakta Pişir Mutfakta Ye: Çağdaş Dinler Tarihi Metodolojisinde Feminist Yaklaşım". *Milel ve Nihal* 2 (2005): 81-110. s.106.
[3] Rita M. Gross, "Tribal Religions: Aboriginal Australia", *Women in World Religions,* ed. Arvind Sharma, Albany 1987, 41-42, aktaran: Mustafa Alıcı, "Mutfakta Pişir Mutfakta Ye: Çağdaş Dinler Tarihi Metodolojisinde Feminist Yaklaşım". *Milel ve Nihal* 2 (2005): 81-110. s.92.
[4] Gül, Aktaş, "Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 30 / 1 (Haziran 2013), ss.53-72.
[5] Harun Tunç, "İslamcı Feminizm: Kavramsal Bir Tartışma" *Antakiyat* 1 / 2 (Aralık 2018): 235-247, s.245.

Kutsal metinlerde yer alan kadın imajları arasında bir benzerlik ve farklılık var mıdır? Kutsal metinlerde ifade edilen kadın imajı dinlerin geleneğine olduğu gibi tezahür etmiş midir?

I. Yahudilik'te (Tanah'ta) Kadın İmajı

Bu hususta öncelikle Yahudi kutsal kitabı olan Tanah'ta kadının nasıl yaratıldığına bakmak gerekir. Yahudi kutsal kitabının ilk bölümü olan Yaratılış'ta kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığı anlatılır.

Kadın, İbranice "İşşa" sözcüğünden, Adam ise "İş" sözcüğünden türemiştir. İbranice "dam" toprak anlamına gelir. Tevrat'a göre, Adem yeryüzü toprağından yaratıldıktan sonra Aden bahçesinde (cennetine) yaşadığı anlatılır. Aden sözcüğü Sümerce zevk, sefa yeri anlamına gelmektedir.

Kadın erkekten mi yaratıldı? *Rab, "Adem'in yalnız kalması iyi değil" dedi, "Ona uygun bir yardımcı yaratacağım." (Yaratılış, 2:18). RAB Tanrı, Adem'e derin bir uyku verdi. Adem uyurken, RAB Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Adem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Adem'e getirdi*. Adem, "İşte bu benim kemiklerimden alınmış kemik, Etimden alınmış ettir" dedi. "Ona "kadın" denilecek, çünkü o adamdan alındı". (Yaratılış, 2:21-23). Yahudi geleneğinde bir şeye ad vermek, onun üzerinde hükümranlık sağlamayı gerektirdiğinden erkeğin kadın üzerindeki etkisine de yansımıştır.

Kadın suçlu mudur? *RAB Tanrı'nın yarattığı yabanıl hayvanların en kurnazı yılandı. Yılan kadına, "Tanrı gerçekten, 'Bahçedeki ağaçların hiçbirinin meyvesini yemeyin' dedi mi?" diye sordu. Kadın, "Bahçedeki ağaçların meyvelerinden yiyebiliriz" diye yanıtladı, "Ama Tanrı, 'Bahçenin ortasındaki ağacın meyvesini yemeyin, ona dokunmayın; yoksa ölürsünüz' dedi. "Yılan, "Kesinlikle ölmezsiniz" dedi, "Çünkü Tanrı biliyor ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyiyle kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız." Kadın ağacın güzel, meyvesinin yemek için uygun ve bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü. Meyveyi koparıp yedi. Yanındaki kocasına verdi, o da yedi. İkisinin de gözleri açıldı. Çıplak olduklarını anladılar. Bu yüzden incir yaprakları dikip kendilerine önlük yaptılar.* (Yaratılış, 3:1-7).

Kadın işlediği suçtan ötürü Rab tarafından cezalandırılır: *RAB Tanrı kadına, "Çocuk doğururken sana çok acı çektireceğim" dedi, "Ağrı çekerek doğum yapacaksın. Kocana istek duyacaksın ve seni o yönetecek."* (Yaratılış, 3:16).

Kadın adet gördüğünde kirlenir mi? *"Âdet gördüğü için kan kaybeden kadın yedi gün kirli sayılacak. Ona dokunan da akşama kadar kirli sayılacak. Âdet gördüğü günlerde kadının üzerinde yattığı ya da oturduğu her şey kirli sayılacaktır. Kim kadının yatağına dokunursa, giysilerini yıkayacak, yıkanacak, akşama kadar kirli sayılacaktır. Kim kadının üzerine oturduğu herhangi bir şeye dokunursa, o da giysilerini yıkayacak, yıkanacak, akşama kadar kirli sayılacaktır. Kadının yatağındaki ya da oturduğu şeyin üzerindeki herhangi bir eşyaya dokunan herkes akşama kadar kirli sayılacaktır. Âdet gören kadının kirliliği onunla yatan adama da bulaşır. Adam yedi gün kirli kalır ve yattığı her yatak kirli sayılır.* (Levililer, 15:19-24).

Yahudilerin Tanrısı evlenmeyi ve çocuk sahibi olmayı istemektedir: *"Evlenin, oğullarınız, kızlarınız olsun; oğullarınızı, kızlarınızı evlendirin. Onların da oğulları, kızları olsun. Orada çoğalın, azalmayın"* (Yeremya, 29:5).

II. Hristiyanlık'ta (Yeni Ahit'te) Kadın İmajı

Hristiyanlık kapsamında Yeni Ahit'teki kadın imajını incelerken, Öncelik olarak İsa'nın bu konudaki teamülü, müteakiben Pavlus'un mektupları özellikle dikkat çekmektedir. İncillere göre, Tarihsel İsa'nın evlendiğine dair kesin bilgiler bulunmamakla birlikte yakın çevresinde annesi Meryem'in, Mecdelli Meryem'in ve başka kadınların olduğu görülmektedir. İsa'nın dirilişine tanık olan ve İsa'nın mesajını havarilere ulaştırmasını istediği kişinin Mecdelli Meryem olması oldukça önemlidir.

"Kötü ruhlardan ve hastalıklardan kurtulan bazı kadınlar, içinden yedi cin çıkmış olan Mecdelli denilen Meryem, Hirodes'in kâhyası Kuza'nın karısı Yohanna, Suzanna ve daha birçokları İsa'yla birlikte dolaşıyordu." (Luka, 8:2-3). *"İsa, öğrencileriyle birlikte yola devam edip bir köye girdi. Marta adında bir kadın İsa'yı evinde konuk etti. Marta'nın Meryem adındaki kız kardeşi, Rab'bin ayakları dibine oturmuş O'nun konuşmasını dinliyordu. Marta ise işlerinin çokluğundan ötürü telaş içindeydi. İsa'nın yanına gelerek, "Ya Rab" dedi, "Kardeşimin beni hizmet işlerinde yalnız bırakmasına aldırmıyor musun? Ona söyle de bana yardım etsin." Rab ona şu karşılığı verdi: "Marta, Marta, sen çok şey için kaygılanıp telaşlanıyorsun. Oysa gerekli olan tek bir şey vardır. Meryem iyi olanı seçti ve bu kendisinden alınmayacak."* (Luka, 10:38-42).

Kadın kimin için yaratıldı? İlk günahın suçu ve kadının sorumluluğu?

"Erkek kadından değil, kadın erkekten yaratıldı. 9 Erkek kadın için değil, kadın erkek için yaratıldı" (I. Korintliler, 11:8-9). *Çünkü önce Adem, sonra Havva yaratıldı; aldatılan da Adem değildi, kadın aldatılıp suç işledi. Ama doğum yapıp kurtulacaktır; yeter ki, sağduyuyla iman, sevgi ve kutsallıkta yaşasın.* (1. Timoteos, 2:8-15)

Kadın nasıl giyinmeli ve davranmalı?

"Kadınların da saç örgüleriyle, altınlarla, incilerle ya da pahalı giysilerle değil, sade giyimle, edepli ve ölçülü tutumla, Tanrı yolunda yürüdüklerini ileri süren kadınlara yaraşır biçimde, iyi işlerle süslenmelerini isterim. Kadın sükûnet ve tam bir uysallık içinde öğrensin. Kadının öğretmesine, erkeğe egemen olmasına izin vermiyorum; sakin olsun. (1. Timoteos, 2:9-11)

"Kadınlar toplantılarda sessiz kalsın. Konuşmalarına izin yoktur. Kutsal yasanın da belirttiği gibi, uysal olsunlar. Öğrenmek istedikleri bir şey varsa, evde kocalarına sunsunlar. Çünkü kadının toplantı sırasında konuşması ayıptır." (1. Korintliler, 14:34-35).

"Her erkeğin başı Mesih, kadının başı erkek, Mesih'in başı da Tanrı'dır. Başına bir şey takıp dua ya da peygamberlik eden her erkek, başını küçük düşürür. Ama başı açık dua ya da peygamberlik eden her kadın, başını küçük düşürür. Böylesinin, başı tıraş edilmiş bir kadından farkı yoktur. Kadın başını açarsa, saçını kestirsin. Ama kadının saçını kestirmesi ya da tıraş etmesi ayıpsa, başını örtsün. Erkek başını örtmemeli; o, Tanrı'nın benzeri ve yüceliğidir. Kadın da erkeğin yüceliğidir. (I. Korintliler, 11:3-7).

Kadın pasif ve erkeğe bağımlı mı?

"Adam annesini babasını bırakıp karısına bağlanacak, ikisi tek beden olacak." Bu sır büyüktür; ben bunu Mesih ve kiliseyle ilgili olarak söylüyorum. Size gelince, her biriniz karısını kendisi gibi sevsin. Kadın da kocasına saygı göstersin." (Efesliler, 5:31-33). *"Kadının öğretmesine, erkeğe egemen olmasına izin vermiyorum; sakin olsun. Çünkü önce Adem, sonra Havva yaratıldı; aldatılan da Adem değildi, kadın aldatılıp suç işledi. Ama doğum yapıp kurtulacaktır; yeter ki, sağduyuyla iman, sevgi ve kutsallıkta yaşasın* . (1. Timoteos, 2:12-15). *"Ey kadınlar, Rab'be bağımlı olduğunuz gibi, kocalarınıza bağımlı olun. Çünkü Mesih bedenin kurtarıcısı olarak kilisenin başı olduğu gibi, erkek de kadının başıdır. Kilise Mesih'e bağımlı olduğu gibi, kadınlar da her durumda kocalarına bağımlı olsunlar"* (Efesliler, 5:22-25).

Kadın boşanabilir mi? İsa'nın yanına gelen bazı Ferisiler, onu denemek amacıyla şunu sordular: "*Bir adamın, herhangi bir nedenle karısını boşaması Kutsal Yasa'ya uygun mudur?" İsa onlara, Yaradan başlangıçta 'İnsanları erkek ve dişi olarak yarattı'* ve şöyle dedi: '*Bu nedenle adam annesini babasını bırakıp karısına bağlanacak, ikisi tek beden olacak.'* Şöyle ki, onlar artık iki değil, tek bedendir. O halde Tanrı'nın birleştirdiğini, insan ayırmasın." (Matta, 19:4-6). Ferisiler İsa'ya, "*Öyleyse*" dediler, "*Musa neden erkeğin boşanma belgesi verip karısını boşayabileceğini söyledi?"* İsa onlara, *"İnatçı olduğunuz için Musa karılarınızı boşamanıza izin verdi"* dedi. "*Başlangıçta bu böyle değildi. Ben size şunu söyleyeyim, karısını fuhuştan başka bir nedenle boşayıp başkasıyla evlenen, zina etmiş olur. Boşanan kadınla evlenen de zina etmiş olur*. (Matta, 19-8-9).

III. İslam'da (Kur'an-ı Kerim'de) Kadın İmajı

Kuran'daki kadın imajının incelenmesi için, onun yaratılış hikayesi ve karşı cinsle olan münasebeti bağlamında eşzamanlı olarak ele alınması gerekmektedir Kuran'da kadın anlamına gelen bir sure "Nisa" olması ve hem İslam'da hem Hristiyanlık'ta iffetli örnek bir dini figür olan Hz. Meryem'i anlatan "Meryem" suresinin olması Kuran'ın kadına yönelik yaklaşımını anlamada göz önünde bulundurmak gerekir.

"Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdâr olandır" (Hucurat, 49:13). *"Allah sizi bir tek nefisten yaratan ve kendisi ile huzur bulsun diye eşini de ondan var edendir. (İnsan) eşiyle birleşince eşi hafif bir yük yüklenir (gebe kalır) ve (bir müddet) onu taşır. Gebeliği ağırlaşınca her ikisi de Rableri Allah'a, "Eğer bize iyi ve sağlıklı bir çocuk verirsen, elbette şükredenlerden olacağız" diye dua ederler."* (Araf, 7:189). "*Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah üzerinizde bir gözetleyicidir."* (Nisa, 4:1).

"*Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır."* (Rum, 30:21). *"Ben, erkek olsun, kadın olsun, sizden hiçbir çalışanın amelini zayi etmeyeceğim. Sizler birbirinizdensiniz. Hicret edenler,*

*yurtlarından çıkarılanlar, yolumda eziyet görenler, savaşanlar ve öldürülenlerin de andolsun, günahlarını elbette örteceğim. Allah katından bir mükâfat olmak üzere, onları içinden ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Mükâfatın en güzeli Allah katındadır."(*Al-i İmran, 3:195).

İyi kadın kötü kadın: "*Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdırlar. Çünkü Allah insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta) dırlar. İyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah'ın (kendilerini) koruması sayesinde onlar da "gayb"ı korurlar. (Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün. Eğer itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Şüphesiz Allah çok yücedir, çok büyüktür."* (Nisa, 4:34).

"Geçmişte olanlar bir yana, babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin; çünkü bu bir hayâsızlıktır, iğrenç bir şeydir ve kötü bir yoldur." (Nisa, 4:22). "Bugün size temiz ve iyi şeyler helâl kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin (yahudi, hıristiyan vb. nin) yiyeceği size helâldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Mümin kadınlardan iffetli olanlar ile daha önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz şartıyla, namuslu olmak, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir. Kim (İslâmî hükümlere) inanmayı kabul etmezse onun ameli boşa gitmiştir. O, ahirette de ziyana uğrayanlardandır." (Maide, 5:5).

"Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler. Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın kendi rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helal olmaz. Kocaları bu süre içinde barışmak isterlerse, onları geri almağa daha çok hak sahibidirler. Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Yalnız erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir." (Bakara, 2:228). *"Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu, aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün! Bakın ki, verdikleri hüküm ne kadar kötüdür!"* (Nahl, 16:58-59).

Sonuç ve Tartışma

Yahudi kutsal kitabına göre kadın, erkeğin (adam) etin ve kemiğinden yaratılmış olup erkeğe yardımcı bir konumda yer alır. Erkek, kadın üzerinde egemendir.

Tanah, toplumsal ve sosyal hayatta erkekler gibi öne çıkan kadın kahramanlardan da söz eder. Örneğin Ester, Yahudi halkının kurtuluşu için öne çıktığı Yahudi kutsal kitabında anlatılmaktadır (Ester, 7-8). Rabbani literatürde ise iyi eş erkeğin kurtuluşuna, kötü eş ise mahvına sebep olarak sunulmakta olup erkeğin kaderinin karısının belirlediğine inanılmaktadır. Yahudi geleneğinde kadının pratikte teoride olduğundan çok daha geniş bir hareket alanına sahip olmuştur. Dahası belli ölçüde tüm geleneksel dinlerde olduğu gibi kadın sahip olduğu ikincil konuma ve eksik haklara rağmen, kendisine tanınan sınırlı ve fakat özel fonksiyon alanı sayesinde modern anlayışa ters düşse dahi olumlu bir öz algılamaya sahip olduğu görülür.[6] Örneğin Golda Meir, İsrail devletinin kabinesinde göstermiş olduğu siyasi faaliyetlerinin yanı sıra İsrail'de kadın haklarının kazanılması ve korunması, kadınların karşılaştığı sorunların ve ayrımcılıkların giderilmesi için çalışmalara katılmış ve bu yönde olumlu sonuçlanan faaliyetlere imza atmıştır. Bir kadın olmasını hiçbir zaman kendine ne özel ne de siyasi hayatında bir engel görmeyen Meir, şunları belirtmiştir: "*Bir kadın olmam benim için hiçbir zaman engel değildi, kadın olduğum için hiçbir zaman ne aşağılık duygusu ne de bir rahatsızlık yaşamadım. Kadınların kendisini diğer insanlar gibi hissetmesi için herkesten daha iyi çalışmak zorunda da değildirler.*"[7] Yahudilik ve Hıristiyanlıktaki ilk yaratılış ve ilk günah konusundaki negatif inanç kadının bütün yaşamda ikinci plana atılması için dini meşru bir sebep olarak kâfi gelmiştir. Kadının dini ve toplumsal alanlardan uzak tutulması kutsala saygının bir işareti olarak telakki edilmiştir. Ancak şaşırtıcı bir şekilde kutsala hürmet için dini ve soysal alanda değersiz kılınan kadın aile ve çocuk doğurma söz konusu olduğunda aktif görevi nedeniyle değer bulmuştur[8] Yahudi gelenekte kadın algısını Yahudi erkeklerin "*Beni kadın yaratmayan Ulu Tanrıya bizlerin ve bütün dünyanın Yüce Efendisine şükürler olsun."* şeklinde dua etmeleri ortaya koymaktadır.

Hristiyan gelenekte ise kadına yönelik olumsuz imajların Yahudi geleneğinin etkisinde devam ettiğini söylemek mümkündür. İncillerden hareketle tarihsel İsa'nın yaşamında kadınlara yönelik negatif bir inanç ve düşünce görülmezken daha sonraki dönemlerde özellikle Pavlus'un mektuplarında olumsuz kadın imajının yoğunlaştığı görülmektedir.

[6] Salime Leyla Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı", Bütün Yönleriyle Yahudilik Uluslararası Sempozyum, Ankara, 18-19 Şubat 2012, s. 638-639. S.18.

[7] http://www.forbes.ru/forbes-woman/lichnoe-vremya/219661-golda-meir-chtoby-zhenshchinam-chuvstvovat-sebya-lyudmi-ne-nado-s Erişim tarihi: 28.07.2017.

[8] Musa Kaval, "İlahi Dinlerde Kadın'ın Kıymet Problemi". *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi,* (55) , (2016): ss. 306-324 . https://dergipark.org.tr/tr/pub/abuhsbd/issue/32960/366280

"*Kadının öğretmesine, erkeğe egemen olmasına izin vermiyorum; sakin olsun. Çünkü önce Adem, sonra Havva yaratıldı; aldatılan da Adem değildi, kadın aldatıp suç işledi."* (1.Timoteos 2:12-14) İlk dönem kutsal metinlerde kadın hakkında olumsuz ifadelerin bulunmayışı ancak yukarıda belirttiğimiz gibi özellikle Pavlus döneminde belirginleşen kadına yönelik negatif düşünceler Augustinus zamanında kadın düşmanı bir görüşe evrilmiştir.[9] Yeni Ahit'e göre kadınlar, İsa'nın hem Celile bölgesindeki faaliyetlerinde hem Yeruşalayim'deki faaliyetlerinde önemli görevlerde bulunmuşlardır. Öncelikle İsa'nın annesi Meryem'in mucizevi şekilde onu dünyaya getirmesi, Magdalalı Meryem'in en sadık takipçilerinden biri olması ve diriliş sonrası ilk tanık olarak İsa'nın mesajını havarilere ulaştırması açısından Magdalalı Meryem'in "*havarilere havari*" (Yuhanna, 20:18) misyonu son derece önemlidir.[10] Yeni Ahit uzmanı Witherington'a göre, İsa'nın öğretisini kadınlara açmış olması ve kendisini izlemelerine izin vermesi, kadınlara muamele açısından Yahudi hahamlardan ne kadar farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Belki de, İncil yazarlarını, özellikle Luka ve Yuhanna'yı, İsa'nın huzurunda ve onun kurduğu topluluk içinde kadınların tattığı yeni özgürlük ve eşitliği anlatmaya sevk etmektedir.[11] Sharon H. Ringe'e göre, İsa içinde yaşadığı toplumun cinsiyetçi ve ırkçı tutumun aksine Yahudi olmayan bir kadının kızını iyileştirerek kadınları özgürleştirmektedir. Aynı zamanda İsa'nın Yahudi olmayan bu kadını iyileştirmesi ve merhamet dolu yaklaşımı diğer insanların imanında bir eksiklik ya da azalma halinde cesur bir eylemde bulunmayı temsil eder.[12] Leonard Swidler *"Jesus Was A Feminist"* (2007) adlı eserinde yukarıda bahsedilen delillere göre, İsa'nın aşırı erkek egemen bir toplumun ortasında kadınların saygınlığını ve eşitliğini ısrarla teşvik ettiğini ifade eder ve İsa'nın radikal bir feminist olduğunu belirtir.[13]

Tek tanrılı dinlerin kadınların sorunlarını çözmede en azından toplumsal anlamda başarılı olamadıkları görülmektedir. Örneğin hala İslam geleneğinde hiç evlenmemiş bir erkek, kendisinden yaşça büyük daha önce evlenmiş bir kadın ile evlenmek istediğinde toplumun ya da geleneğin dul kadına yüklemiş olduğu olumsuz imajın etkisinde kaldığı görülmektedir.

[9] Karen Armstrong, Tanrı'nın Tarihi: İbrahim'den Günümüze 4000 Yıllık Tanrı Arayışı, çev. O. Özel, H. Koyukan, K. Emiroğlu, Ankara: Ayraç Yayınevi, (1998), s.171.
[10] İlbey Dölek, "Feminist Kristoloji Bağlamında Yeni Ahit Metinlerindeki Kadınların Konumu ve Rolü". Antakiyat 2 / 2 (Aralık 2019): 32-50.
[11] Ben Witherington, III. *Women and the Genesis of Christianity*, Cambridge University Press, 1990, s.24-25; Aktaran, Fatmagül Berktay, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, İstanbul: Metis Yayıncılık, 2014, s.100.
[12] H. Ringe Sharon, "A Gentile Woman's Story: in Feminist Interpretation of the Bible, Ed. By L. Russell, Philadelphia: Westminster, 1985, s.6
[13] Dölek, "Feminist Kristoloji Bağlamında Yeni Ahit Metinlerindeki Kadınların Konumu ve Rolü", ss.32-50.

Günümüzde yine İslam toplumlarının en önemli kadın sorunsalının başında kız çocuklarının erken yaşta ailelerinin baskısı ile evlendirildiği araştırma raporlarına yansımaktadır. Günümüzde İslam geleneği Cahiliye dönemine göre daha iyi durumda olduğunu en azından kız çocuklarını diri diri öldürmedikleri için söyleyebiliriz. Ancak İslam'ın ortaya çıktığı günden bugüne halen bazı ailelerin toplumsal saygınlık kazanma adına erkek çocuk beklentisi içinde oldukları görülür. Ayrıca Kuran'da "*Ey Kadınlar*" ya da *"Ey Erkekler*" şeklinde bir hitap kullanılmamış olmasını toplumsal cinsiyet bağlamında düşünürsek son derece önemlidir. Genel olarak "*Ey iman edenler!", "Ey Müminler*" ya da "*Ey insanlar*!" şeklinde hitap edildiği görülür. Buradan hareketle hem kuranın mesajının evrensel olduğu hem de kuranın toplumsal cinsiyete dayalı bir yaklaşımı çağrıştıran hitaplardan kaçındığını söylemek mümkündür.

Hristiyan ve Yahudi gelenekte *"kadının algısı"nın* Tekvin/Yaratılış bölümüne dayandığı görülmektedir. Bu bölüme göre; kadının imajı, yaratılışına ve erkek ile olan ilişkisine bağlanmıştır. Dolayısıyla kadın, ikincil bir konuma sahiptir. Kadın, Hristiyanlık'ta Asli günaha sebep olurken Yahudilik'te ise cezalandırılmış bir kadın imajına neden olmaktadır. Kuran ayetlerinden hareketle söylenebilir ki; kadın ve erkek Tanrı tarafından aynı cevherden yaratılmıştır. Hristiyanlık ve Yahudilik'te olduğu gibi Kadın'ın Kuran'da da, erkeğin koruması ve koruyuculuna bırakıldığı görülmektedir. Ayrıca, Kadın'ın kocasına karşı itaat etmesi istenmektedir. Kadın dini geleneklerde geçmişten bugüne ötelenmiş ve dışlanmıştır. Özellikle Ortaçağ Avrupası'nda kadın ile kötülük ilişkilendirilerek adeta kötülüğün kaynağı olarak kadın imajı çizilmiştir. Kısmen de olsa toplumsal ve dini alandan dışlanma İslami gelenekte de görülmüştür. Hristiyanlıkta kadınların toplum içinde sessiz kalması ve dini öğretmede yetkisinin olmadığı ifade edilmiştir.

Kaynakça

1. Aktaş, Gül, "Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak". Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 30 / 1 (Haziran 2013): ss.53-72.
2. Alıcı, Mustafa "Mutfakta Pişir Mutfakta Ye: Çağdaş Dinler Tarihi Metodolojisinde Feminist Yaklaşım". *Milel ve Nihal* 2 (2005): ss.81-110.
3. Armstrong, Karen. *Tanrı'nın Tarihi: İbrahim'den Günümüze 4000 Yıllık Tanrı Arayışı*, Çev. O. Özel, H. Koyukan, K. Emiroğlu, Ankara: Ayraç Yayınevi, 1998.
4. Berktay, Fatmagül, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, İstanbul: Metis Yayıncılık, 2014.

5. Dölek, İlbey, "Feminist Kristoloji Bağlamında Yeni Ahit Metinlerindeki Kadınların Konumu ve Rolü". Antakiyat 2 / 2 (Aralık 2019): 32-50
6. Gross, Rita M. ″Tribal Religions: Aboriginal Australia″, *Women in World Religions,* ed. Arvind Sharma, Albany 1987, ss.41-42.
7. Gürkan, Salime Leyla, "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı", *Bütün Yönleriyle Yahudilik Uluslararası Sempozyum*, Ankara, 18-19 Şubat 2012, ss. 638-639.
8. http://www.forbes.ru/forbes-woman/lichnoe-vremya/219661-golda-meir-chtoby-zhenshchinam-chuvstvovat-sebya-lyudmi-ne-nado-s erişim tarihi: 28.07.2017
9. Kaval, Musa, "İlahi Dinlerde Kadın'ın Kıymet Problemi". *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler* Dergisi , (55) , (2016): ss.306-324.
10. *Kuran-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015.
11. *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil) Yeni Çeviri*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2018.
12. Sharon H. Ringe, "A Gentile Woman's Story: in Feminist Interpretation of the Bible, Ed. By L. Russell, Philadelphia: Westminster, 1985.
13. Tunç, Harun, "İslamcı Feminizm: Kavramsal Bir Tartışma". *Antakiyat* 1 / 2 (Aralık 2018): ss.235-247.
14. Witherington, Ben III. *Women and the Genesis of Christianity*, Cambridge University Press, 1990.

AZERBAYCAN MÜZİĞİNDE "KÖVKEP KAMİLBEY KIZI SEFERELİYEVA"

Öğr. Gör. Dr. Arzu MUSTAFAYEVA
KSÜ Rektörlük Güzel Sanatlar Bölümü

ÖZET

20. yüzyıl Azerbaycan müzik tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Azerbaycan müziği; mugam, folklor, klasik, caz ve popüler müziğin sentezi ile oluşmuştur. Azerbaycan'ın müzik kültürü bir asra yakın süreçte bütün Avrupa üsluplarını ve müzik alanlarını benimseyerek sürekli yükselişe geçmiştir. Bu yolda kadın sanatçıların emeği büyüktür. Azerbaycan Müzik tarihinde bestekar, müzikolog ve icracı bir çok kadın müzisyenin ismi kalın harflerle yazılmıştır. Ülkede müzik icracılığının özellikle fortepiyano sanatının gelişmesine ilk yol açan sanatçılar içerisinde Devlet Sanatçısı Profesör Kövkep Kamilbey kızı Sefereliyeva'nın yeri ve önemi oldukça büyüktür.

Sefereliyeva, 1920'lerde Azerbaycan'ın büyük müzik alimi olan ve Azerbaycan'da müzik Biliminin temellerini atan Üzeyir Hacıbeyov'la tanıştı. Azerbaycan Devlet Konservatuarının ilk kadın piyano öğrencilerinden biri oldu. Dönemin önemli piyano hocalarından dersler aldı. 1920'lerde ve 1930'larda müzik alanındaki çalışmalarına başlamış olan Kövkep Kamilbey kızı Sefereliyeva'nın hayatı, yaratıcılığı ve katkıları Azerbaycan'da piyano sanatının temelinin ve gelişmesinin ayrılmaz bir parçası oldu. 1930'da Azerbaycan Devlet Konservatuarına bağlı olan ve 11 yıl eğitim veren şimdiki ismiyle Bülbül Orta İhtisas Müzik Okulunu kurdu ve uzun yıllar okulun müdürü olarak görev yaptı. 11 yıl eğitim veren bu okulun özelliği normal eğitimin yanı sıra erken yaşta profesyonel müzik eğitimi de vererek öğrencileri Konservatuara hazırlamaktır. Dünya Müziğinde önemli yeri olan Rus ve Dünya Piyano İcracılık Okulunun eğitim prensiplerini Azerbaycan piyano icracılığına uyarladı. Aynı zamanda müzikolog olan Sefereliyeva, birçok akademik çalışmalar gerçekleştirdi. Piyano için metotlar, derslikler, makaleler hazırlayan Sefereliyeva aynı zamanda ulusal ve uluslararası birçok piyano yarışmasında jüri üyeliği yapmıştır. Hayatının 60 yılını müziğe adamış olan Sefereliyeva Azerbaycan'da piyano sanatının temelini oluşturdu ve gelişmesini sağladı. Kendi okulundan mezun olan yüksek seviyeli birkaç nesil piyanist yetiştirmiştir. Onun Pedagojik prensipleri ile yetişmiş olan bu piyano eğitimcileri ve icracıları Azerbaycan'nın yanı sıra yurtdışındaki Konservatuarlarda da Sefereliyeva Okulunu başarı ile temsil etmişlerdir.

Bu çalışmanın amacı; Azerbaycan'ın yetiştirmiş olduğu önemli piyano sanatçılarından ve müzik eğitimcilerinden olan Sefereliyeva'nın pedagojik prensiplerinin önemini ve Azerbaycan müziğine sağladığı katkıları anlatmaktır. Aynı zamanda bir kadın müzik sanatçısı olarak Sefereliyeva'yı Türk Sanat camiasına tanıtmaktır.

Anahtar Kelimeler: Azerbeycan Müziği, Kövkep Sefereliyeva, Pedagojik Prensipleri, Piyano Eğitimi

"KÖVKEP KAMİLBEY KIZI SEFERELİYEVA" IN AZERBAIJAN MUSIC

ABSTRACT

20th century Azerbaijan has an important place in music history. Azerbaijani music; formed by the synthesis of mugam, folklore, classical, jazz and popular music. Azerbaijan's music culture has been on the rise constantly by adopting all European styles and music fields in an almost extraordinary period. Women artists have great efforts on this road. The names of many female musicians, composers, musicologists and performers in Azerbaijani Music history are written in bold letters. State artist Professor Kövkep Kamilbey's daughter Sefereliyeva, who is the first to lead the development of music performance especially fortepiyano art in the country, is very important.

Sefereliyeva met Üzeyir Hacıbeyov, who was the great music scholar of Azerbaijan in the 1920s and laid the foundations of music science in Azerbaijan. She became one of the first female piano students of the Azerbaijan State Conservatory. She took lessons from the important piano teachers of the period. The life, creativity and contributions of Kövkep Kamilbey daughter Sefereliyeva, who started her music studies in the 1920s and 1930s, became an integral part of the piano art and development in Azerbaijan. In 1930, she founded Bülbül Orta İhtisas Music School, which is affiliated to Azerbaijan State Conservatory and has been teaching for 11 years. She adapted the educational principles of the Russian and World Piano Performing School, which has an important place in World Music, to Azerbaijani piano performance. Sefereliyeva, who is also a musicologist, conducted many academic studies. Sefereliyeva, who prepared methods, classrooms and articles for piano, also served as a jury member in many national and international piano competitions. Sefereliyeva, who devoted 60 years of her life to music, formed the basis of piano art in Azerbaijan and helped her to develop. She raised several generations of high-level pianists who graduated from his own school.

These piano educators and performers, trained by her Pedagogical principles, have successfully represented the Sefereliyeva School in Azerbaijan as well as in the Conservatories abroad.

The purpose of this study; To describe the importance of the pedagogical principles of Sefereliyeva, one of the important piano artists and music educators that Azerbaijan has trained, and her contributions to Azerbaijani music. At the same time, to introduce Sefereliyeva to the Turkish Art community as a female music artist.

Keywords: Azerbaijan Music, Kövkeb Sefereliyeva, Pedagogical Principles, Piano education

GİRİŞ

20. yüzyıl Azerbaycan müzik tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Azerbaycan müziği; mugam, folklor, klasik, caz ve popüler müziğin sentezi ile oluşmuştur. Azerbaycan'ın müzik kültürü bir aşıra yakın süreçte bütün Avrupa üsluplarını ve müzik alanlarını benimseyerek sürekli yükselişe geçmiştir. Bu yolda kadın sanatçıların emeği büyüktür. Azerbaycan Müzik tarihinde bestekar, müzikolog ve icracı bir çok kadın müzisyenin ismi kalın harflerle yazılmıştır. Ülkede müzik icracılığının özellikle fortepiyano sanatının gelişmesine ilk yol açan sanatçılar içerisinde Devlet Sanatçısı Profesör Kövkep Kamilbey kızı Sefereliyeva'nın yeri ve önemi oldukça büyüktür.

Sefereliyeva, 1920'lerde Azerbaycan'ın büyük müzik alimi olan ve Azerbaycan'da müzik Biliminin temellerini atan Üzeyir Hacıbeyov'la tanıştı. Azerbaycan Devlet Konservatuarının ilk kadın piyano öğrencilerinden biri oldu. Dönemin önemli piyano hocalarından dersler aldı. 1920'lerde ve 1930'larda müzik alanındaki çalışmalarına başlamış olan Kövkep Kamilbey kızı Sefereliyeva'nın hayatı, yaratıcılığı ve katkıları Azerbaycan'da piyano sanatının temelinin ve gelişmesinin ayrılmaz bir parçası oldu. 1930'da Azerbaycan Devlet Konservatuarına bağlı olan ve 11 yıl eğitim veren şimdiki ismiyle Bülbül Orta İhtisas Müzik Okulunu kurdu ve uzun yıllar okulun müdürü olarak görev yaptı. 11 yıl eğitim veren bu okulun özelliği normal eğitimin yanı sıra erken yaşta profesyonel müzik eğitimi de vererek öğrencileri Konservatuara hazırlamaktır. Dünya Müziğinde önemli yeri olan Rus ve Dünya Piyano İcracılık Okulunun eğitim prensiplerini Azerbaycan piyano icracılığına uyarladı. Aynı zamanda müzikolog olan Sefereliyeva, birçok akademik çalışmalar gerçekleştirdi. Piyano için metotlar, derslikler, makaleler hazırlayan Sefereliyeva aynı zamanda ulusal ve uluslararası birçok piyano yarışmasında jüri üyeliği yapmıştır. Hayatının 60 yılını müziğe adamış olan Sefereliyeva Azerbaycan'da piyano sanatının temelini oluşturdu ve gelişmesini sağladı.

Kendi okulundan mezun olan yüksek seviyeli birkaç nesil piyanist yetiştirmiştir. Onun Pedagojik prensipleri ile yetişmiş olan bu piyano eğitimcileri ve icracıları Azerbaycan'ın yanı sıra yurtdışındaki Konservatuarlarda da Sefereliyeva Okulunu başarı ile temsil etmişlerdir.

K.K. Sefereliyeva'ın müzik hayatına başladığı 20. Yüzyılın ilk yarısında Azerbaycan müzik eğitimi ve kültürü alanlarında; Üzeyir Hacıbeyov, Müslüm Magomayev, Asef Zeynallı, Efrasiyap Bedelbeyli, Şemsi Bedelbeyli ve piyano pedagojisinin kurucuları, yüksek tahsilli piyanistler; N.Nikolayev, M.Pressman, İ.Aysberg, G.Şaroyev, M.Brenner ülkenin ileri gelen müzik adamlarıydı. Sefereliyeva'nın bu büyük şahsiyetlerle birlikte çalışması hem onun saygın müzisyenlerinden biri olmasında hem de ülkenin müzik ve sosyal hayatında büyük bir hadise olmuştur. Birçok müzisyenin hayatında etkin rol oynamış; gücünü, zekâsını Azerbaycan müzik sanatının derinleşmesine ve gelişmesine adamıştır.

KÖVKEP KAMİLBEY KIZI SEFERELİYEVA'NIN HAYATI

K.K. Sefereliyeva, 1906'da Bakü'de Aristokrat bir ailede doğdu. Babası Kamil Sefereliyev, Bakü'nün valisiydi. Annesi Gemertac Ziyadova dönemin iyi eğitimli ve piyano çalan nadir kadınlarından biriydi. Kövkep hanım, 1915'de 8 yaşındayken Mariinski okuluna girdi. Aynı zamanda Rus Musiki Cemiyetin de müzik sınıflarında piyano dersleri. Bu sınıflar, 1916'da Bakü Halk Tahsili Şubesi nezdinde Müzik Teknikumuna dönüştürüldü. Kövkep Hanım tahsiline burada devam etti. Piyano Öğretmeni Azerbaycan'da Piyano Okulunun kurucularından biri olan yetenekli piyanist ve usta pedagog G.G. Şaroyev (1890-1969) idi.

1922'de çok genç olmasına rağmen Türk Kadın Seminerine piyano öğretmeni olarak davet edildi. Böylece ilk öğretmenlik kariyerine başlayan Kövkep Hanım bu seminerde Dahi Üzeyir Hacıbeyav ile tanıştı.

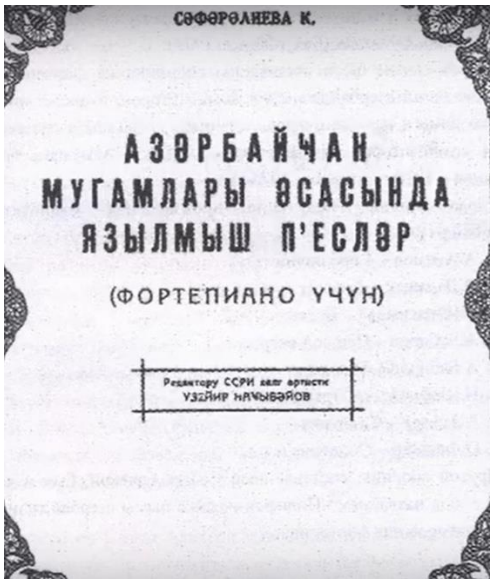
Kısa zaman içinde büyük yaratıcılık dostluğuna dönüşen bu tanışıklık, Hacıbeyav'ın hayatının sonuna kadar devam eden işbirliği ile Sefereliyeva ve Hacıbeyav "muhteşem ikili" olarak tanındılar. 1926'da Azerbaycan Devlet Konservatuarına girip Şaroyev piyano sınıfında tahsiline devam etmiştir. Yetenekli ve pedagojik tecrübeye sahip olan Sefereliyeva, 1926-1927'de okul yönetimi tarafından piyano derslerini vermek için uygun görülmüştür. Azerbaycan Devlet Konservatuarında tahsil aldığı yıllar arasında (1928-1932) L.Bethoven, F. Mendelson, F. Chopen, F.List, A. Rubinsteyn, N.Rimski-Korsakov, S. Rahmaninov ve diğer bestecilerin eserlerinden oluşan oldukça zor ve meraklı programlarla büyük bir başarı ile yeteneğini sergilerdi. 1935-1936'da P.İ.Çaykovkski Moskova Devlet Konservatuaruna dâhil olarak tecrübesini artırdı. Moskova'dan döndükten sonra Azerbaycan Devlet Konservatuarı Piyano Fakültesinde Profesör G.G. Şaroyev'in asistanı olarak çalışmaya başlayan Kövkep Hanım, ilerleyen yıllarda Piyano Fakültesinin dekanlığına ve Rektör Yardımcılığına kadar yükselmiştir.

KÖVKEP KAMİLBEY KIZI SEFERELİYEVA'NIN PEDAGOJİK PRENSİPLERİ

K.K. Sefereliyeva, profesyonel müzik tahsili tarihinde önemli bir yere sahiptir. Müzik alanında kadroların hazırlama işine önemli önerilerde bulunmuştur. Müzik eğitiminin gelişimine büyük katkı sağlayan Kövkep Hanım bugünkü ismiyle Bülbül 10 yıllık Orta İhtisas Müzik Ortaokulu'nu kurarak okulun ders programının hazırlanmasına büyük emekler verdi. 1937'de Azerbaycan Devlet Konservatuarında çalışarak Üzeyir Hacıbeyov'un desteğiyle kendi yarattığı ve yönettiği yetenekli çocuklar grubu, önce 7 sayılı Müzik Okuluna, 1938'de ise 10 yıllık Orta İhtisas Müzik Okuluna dönüştürüldü. 15 yıl müdürlüğünü yaptığı bu okul Azerbaycan Devlet Konservatuarı için profesyonel müzik tahsili görmüş kadroları yetiştiren bir merkeze dönüştü. Kövkep Hanımın müzik hayatındaki en önemli ve verimli yılları oluşturan 1950'ler ve 1960'lar aynı zamanda onun ulusal müzik sanatına büyük başarılar kazandırdığı yıllar olmuştur.

Sefereliyeva'nın bilimsel alanda yaptığı çalışmalar oldukça geniştir. Azerbaycan Devlet Konservatuarında; Tedris (eğitim), pedagoji, icracılık, bilimsel işlemlerin yönlendiricisi, tecrübeli araştırmacı, editör, yayıncı, yazar, metodist olarak etkili olmuştur. Ayrıca Kövkep Hanım, Azerbaycan'da bilimsel pedagoji Edebiyatını zenginleştiren birçok bilimsel eser yazmıştır. Bu eserlerden biri; Çocukların Azerbaycan Halk Müziğini öğrenmesi bakımından önemli rolü olan "Azerbaycan Makamları Esasında Piyesler"dir.

Bilimsel çalışmalar arasında önemli bir yeri olan Üzeyir Hacıbeyov'un "Azerbaycan Halk Müziğinin Esasları" kitabının editörlüğünü yapmıştır. Editörlüğünü yaptığı çok kıymetli ve içeriği açısından çok zengin olan bir başka kitap da; I.Yegorova ve R. Siroviç'in birlikte yazdığı "Piyanoda Eğitimin Başlangıç Merhalesi Üzere Vesait"dir. İki bölümden oluşan bu metot birçok neslin başucu kitabı olmuştur.

Profesör K.K. Sefereliyeva, müzik okulları öğrencileri için "Gamma ve Arpec", "Major ve Minör Gamları Tersiyalarda", "Azerbaycan Bestecilerinin Piyano İçin Piyesleri", "Azerbaycan Bestecilerinin Piyano İçin Polifonik Piyesleri" albümlerinin yazarıdır.

Kövkep Hanımın yaptığı yayın işleri arasında, ünlü Besteci Gara Garayev'in tüm piyano eserlerinden, seçilmiş eserlerden konser işlemleri ve piyano için uygulamalardan oluşan metodlar, notalar yer alır. Aynı zamanda Sefereliyeva aktif olarak icracılık sanatını da sürdürmüştür. Konservatuarda düzenlediği çeşitli müzik organizasyonlarında ve konserlerde öğrencileri ile birlikte yer almıştır. Bu eğitimler ve icracılığın yanı sıra gençlerle söyleşiler, müzik okullarında master class dersleri, seminerler ve dinletilerle birlikte aktif bir biçimde sosyal etkinlikler düzenlemiştir.

K.K. Sefereliyeva ve Tamilla Mahmudova

Konservatuardaki çalışma temposunun yoğunluğuna, yaratıcı ve sosyal faaliyetlerin yoğunluğuna rağmen büyük bir enerji, sevgi ve azimle ülkenin her yerinde düzenlenen müzik etkinliklerinde yer almıştır. En büyük mutluluğu, öğrencilerin başarıları ve yükselişi olmuştur. Onların yetişmesi, gelişmesi, yüksek seviyeli profesyonel müzisyenler ve kamil vatandaş olarak ilerlemesi için elinden geleni esirgememiştir. Müzik sanatında ve eğitim alanında gösterdiği büyük emekleri ile "Azerbaycan Emektar Sanat Adamı" ve "Azerbaycan Halk Devlet Sanatçısı" ünvanını almıştır. Ayrıca şu anda hala faaliyette olan Bakü 16 nolu Müzik Okuluna ismi verilmiştir.

SONUÇ

Avrupa üsluplarını ve müzik alanlarını benimseyen ve bir müzik sentezi oluşturan Azerbaycan müziğinde kadın sanatçıların büyük emekleri olmuştur. Bu kadınlar içinde bestekâr, müzikolog, eğitimci ve icracı çok sayıda isim öne çıkmaktadır. Piyano icracılığının gelişmesinde ve müzik eğitimi alanında yaptığı yeniliklerle Devlet Sanatçısı Profesör Kövkep Kamilbey kızı Sefereliyeva'nın yeri ise tartışılmaz bir biçimde önem arz etmektedir.

Sefereliyeva, Azerbaycanın ilk kadın piyanistidir ve Azerbaycan Piyano icra eğitiminin temellerini atmıştır. Böylece Azerbaycan Piyano eğitiminde bir ekol oluşturmuştur. Yetiştirdiği dünya çapında tanınan isimler olan öğrencileri uluslararası müzik platformlarında önemli konumlara gelmişler ve Sefereliyeva'nın pedagojik prensiplerini geliştirerek tanıtmışlardır.

Bakü dışında uluslararası platformlarda konser ve resital veren ve dünyaca ünlü isimler arasında; Besteci Emin Sabitoğlu, Türkiye'de de çok sevilen Azerbaycan'ın eski Kültür Bakanı Polat Bülbüloğlu, Piyanist Tamilla Mahmudova, Piyanist Ziver Aliyeva, Piyanist Güler Aliyeva, Piyanist Svetlana Kuliyeva bunlardan birkaçıdır. Sefereliyeva'nın pedagojik prensipleri nesilden nesile aktarılarak bugün hala Azerbaycan'da ve Azerbaycan dışında birçok ülkede kullanılmaktadır.

Sefereliyeva tarafından yetiştirilen Elmira Mirzayeva ve Mirzayeva tarafından yetiştirilen kızı Arzu Mustafayeva 1995'de Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi tarafından Müzik Bölümünü açmak için davet edilmişlerdir. Burada Sefereliyeva'nın pedagojik prensipleri ile müzik eğitimleri vermişlerdir. Üniversitede ve şehirde müzik adına birçok ilke imza atarak hem üniversite öğrencilerine hem de şehrin genç yeteneklerine Batı Klasik müziği ve piyano icracılığı eğitiminin temellerini atmışlar ve yeni öğrenciler yetiştirmeye devam etmektedirler.

Sefereliyeva'nın Azerbaycan müziğine ve müzik eğitimi alanına yaptığı katkılar tartışılmaz bir gerçeklik olarak devam etmektedir. Onun yetiştirdiği birçok öğrenci Mirzayeva ve Mustafayeva örneğinde olduğu gibi ülkemizde birçok şehirde ve üniversite de bulunmaktadırlar. Bu çalışma ile iki kardeş ülke arasında müzik eğitimi adına adım atılabileceği, Sefereliyeva'nın tanıtılarak onun prensiplerinin Türk müzik eğitimi için ilham olabileceği öngörülmektedir. 1990'larda Sovyetlerin dağılması ile ülkemize Sefereliyeva ekolünde yetişmiş olan çok sayıda sanatçı davet edilmiştir. Bu sanatçılar 90'lardan bu yana genç yetenekli çocukları uluslarası platformlara taşımak adına eğitim vermeye devam etmektedirler.

KAYNAKÇA

Azerbaycan Devlet Konservatuarı 1921-1971 Faaliyet Kitabı (1973), Bakü

Mayilova, A.G. (2004). "Stanorleniye i razvitiye mızıkalno-ispolnitelscogo tvorçestva K.K.Safaraliyoy", Bakü

Musaoğlu, Ş. (2014). "Herkes Ona Bey Derdi; Azerbaycan'ın Ünlü Bestecisi Üzeyir Bey Hacıbeyli", *Bütün Dünya*, Sayı 2014/12 Başkent Üniversitesi Kültür Yayını Ankara, s. 67-73

Sefereliyeva, K.K. (1961). "Azerbaycan'da Müzik Eğitimi", *Azerbaycan Müziği,* s.277-294, Moskova Devlet Müzik Yayınları

Bakü Musiqi Akademiyası http://www.musicacademy.edu.az/

AZƏRBAYCANIN QƏHRƏMAN QADINLARI

Prof. Dr. Həcər HÜSEYNOVA
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, filologiya fakültəsi, Azərbaycan dilçiliyi. Bakı

GİRİŞ

Səkkiz mart tarixində qeyd olunan Beynəlxalq Qadınlar Günü qadınların ictimai- siyasi mübarizəsini, həmçinin qadınlara qarşı hörmət, sevgi və nəzakəti tərənnüm edir. Dünyanın bir çox ölkələrində bu bayram qeyd olunur.

Qadınlar bayramı Çində, Konqoda, Laosda, Makedoniyada, Monqolustanda və digər ölkələrdə qeyd edilir. Azərbaycanda da həmin gün qadınlar günü kimi qeyd edilməkdədir.

"Cənnət anaların ayaqları altındadır"-deyilir dinimizdə, inamımızda. Qadın haqqı, ana haqqı hər zaman uca tutulub Azərbaycan cəmiyyətində. Xalq ədəbiyyatından, folklordan gəlib çatan nümunələrimizdə də bu münasibəti görürük. Qadınların şərəfinə dastanlar qoşulmuş, nəömələr, şeirlər yazılmışdır. Qadınlara qarşı xüsusi mədəniyyət qaydaları nümayiş etdirilmişdir. Bu, hər bir xalqın mədəni səviyyəsi, böyüklüyü ilə ölşülür. Məlumdur ki, hər bir xalq səciyyəvi xüsusiyyətləri ilə tanınır, sayılr və dünya xalqları içərisində fərqlənir. Bu xüsusiyyətlərdən ən yüksəyi, ən böyüyü isə mədəniyyətdir. Azərbaycan xalqının şərəfli bir mədəniyyəti, şərəfli bir tarixi vardır. Bu şərəfli tarixi yazan yalnız Azərbaycan oğulları deyil, həm də qəhrəman Azərbaycan qadınlarıdır. Bu xanımlar arasında həm hökmdarlar, həm döyüşçülər, əmək qəhrəmanları, idmançılar və s. Vardır. Qədim yazılı abidəmiz "Kitabi-Dədə Qorqud"da Burla xatun, Banu Çiçək, Selcan xatun və digərləri kişilərlə çiyin-çiyinə döyüşlərə qatılan, at minən, qılınc çəkib, ox atan, vətən, el-oba uğründa savaşlarda öndə gedən qadınlar haqqında məlumatlar vardır.

Xalqımızın zaman-zaman yaratdığı dastanlarda, müəllif əsərlərində qadınlarımızın qəhrəmanlığından söhbət açılır. Ulu kitabımız "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanında olan nümunələr bu günümüz üçün bir örnəkdir. Dastanda qadın azaddır. Kişilərlə bərabər hüquqlara malikdir. Oğlan uşaqları kimi qızlar da körpəlikdən döyüşmyə, at minməyə, qılınc oynatmağa öyrədilirlər. Gənclər ailə quranda elə qızları seçirlər ki, onlar da at çapsın, qılınc oynatsın, igidlərə layiq olsunlar. Lazım gələndə düşmənin bir ucu mənim, bir ucu sənin deyərək düşmənlə savaşa bilsinlər. Bu cəhətdən "Qanlı Qoca oğlu Qanturalı boyu"ndakı Qanturalı və Selcan xatunu, Bamsı Beyrək və Banuçiçəyi nümunə göstərmək olar.

Dastanda qadın-ANA ilə bağlı ən təsirli səhnələrdən biri Qazan xanın evinin yağmalanması boyunda Qazanın anasını əsir aparan düşmənlərdən anasını tələb etməsi səhnəsidir. Qazan xan Şöklü Məliyə deyir: -*Ey Şöklü Məlik! Xəzinəmi, var-dövlətimi gətirmisən, sənin olsun. Atlarımı gətirmisən miniyin olsun. Qatar-qatar dəvələrimi gətirmisən sənin yükünü daşısın. Oğlum Uruzu gətirmisən sənin qulun olsun. Qırx incə belli qızla Burla xatunu gətirmisən, sənə əsir olsun. Qoca anamı gətirmisən. Anamı ver, savaşmadan, vuruşmadan qayıdıb gedəyim.*

Verilmiş parça –poetik nümunə hər şeydən əvvəl Oğuz cəmiyyətində, Oğuz ailəsində qadının yüksək şərəfini və analıq ülviyyətini əks etdirməklə, xalqımızın uzun əsrlərdən keçib gələn böyük əxlaqi simasını əks etdirir. Bu, ən böyük istəkdir- insanlığın alicənablıq xasiyyətnaməsidir. Elə buna görə də "Dədə Qorqud kitabı"nda bütün boylarda oğuzlar qadını müqəddəs hesab edir, analıq şərəfi Tanrı sevgisi ilə bərabər tutulur. Bu səbəbdən də Oğuzlarda "Ana haqqı tanrı haqqı" kimi şərəfli olan və bu gün də öz dəyərini qoruyub saxlayan ata sözü yaradılmışdır.

1.1. Tarixi mənbələrdə adı çəkilən Tomris də Koroğlu kimi yarıhəqiqət, yarıəfsanəvi bir obraz olaraq xalqın yaddaşında əbədiləşmişdir. Tarixin atası hesab edilən Heredot Tomrisin mənsub olduğu tayfa haqqında yazmışdır ki, Massagetlər çoxsaylı və cəsur bir tayfa olmuşlar. Onlar issedonlarla qonşuluqda, Günəşin doğduğu istiqamətdə - Şərqdə, Araz çayının arxasında yaşayırdılar.

Deyilənə görə, massagetlərin hökmdarı öldükdən sonra onun xanımı Tomris tayfanın başına keçmiş, tayfasını və ərazilərini düşməndən müdafiə etmək üçün döyüşlərə qatılmışdır. Bu mövzuda dəfələrlə əsərlər yazılmış və tarixi mənbələrdə məlumat verilmişdir.

Başqa bir hökmdar qadın Şərqin böyük şairi Nizami Gəncəvinin "Xisrov və Şirin" əsərində də bəhs olunan Bərdə hökmdarı Nüşabə olmuşdur. Tarixi mənbələrə görə, Nüşabə fateh Böyük İsgəndərlə-Makedoniyalı İsgəndərlə görüşmüş, öz müdrikliyi ilə, ağlı ilə ona həyat dərsi vermiş, İsgəndəri sülhə çağırmışdır.

Azərbaycan tarixində Mömünə xatun, İnanc xanım, Mehrcan xanım, I Şah İsmayılın yaxın sirdaşı olan Taclı xanım və qızı Pərixan xanım, Qubalı Fətəli xanın xanımı Tutu Bikə, Gəncə xanı Cavad xanın xanımı Bəyim xatun və başqa xanımlar tariximizdə öz igidlikləri, ağlı, mədəniyyətləri, dünyagörüşləri ilə fərqlənmişlər.

XIII əsrin əvvəllərində Xarəzmşah Cəlaləddinin Azərbaycana hücumu zamanı Atabəylər dövlətinin son hökmdarı Müzəffərəddin Özbək Əlincə qalasına sığınmışdır. Onun Təbrizdə qalan xanımı Mehrican xatun 1225-ci ildə təbrizli Şəmsəddinlə bərabər, Təbriz, Xoy, Naxçıvan ərazilərinin azad edilməsində hünər göstərmişdir.

Atabəy Şəmsəddin Eldəgizin xanımı, Məhəmməd Cahan Pəhləvanın və Qızıl Arslanın anası Mömine xatun həyat yoldaşının və oğullarının hakimiyyətdə olduğu dövrlərdə ağıllı məsləhətləri ilə onlara yol göstərmişdir. Böyük siyasi nüfuza malik olan Mömine xatun ərinin vəfatından sonra onun şərəfinə türbə tikdirmişdir.

Türk dünyasının ortaq dastanı "Koroğlu"da xalq qəhrəmanının xanımı Nigar xanım, eyni zamanda Koroğlunun yaxın silahdaşı olmuşdur. Ən çətin anlarda Koroğluya ağıllı məsləhətlər vermiş, Çənlibeldə Koroğlu igidlərinə analıq etmişdir.

1.2. Tarixi mənbələrə əsasən, 1776-cı ildə Dərbənd şəhərinin müdafiə etmək Quba xanı Fətəli xanın həyat yoldaşı Tuti Bikəyə tapşırılmışdır. O, ərinin döyüşdə öldürülməsi haqqında yayılan xəbərlərə inanmamış və Şəhəri müdafiə etmiş, doqquz ay düşməni Dərbəndə buraxmamışdır.

Xalq qəhrəmanı Qaçaq Nəbinin həyat yoldaşı Həcər xanım əlində silah iyirmi beş il Nəbi ilə birlikdə zalımlara, bəylərə, xanlara qarşı vuruşub.

Bu siyahını daha da artırmaq mümkündür. Lakin sadalanan qadın qəhrəmanlarımız tarixi mənbələrdən oxuduqlarımızdır. Müasir dövrdə də Azərbaycanlı qadınlar döyüşlərdə böyük şücaətlər göstəriblər.

1941-45-ci illərdə baş vermiş Böyük Vətən müharibəsində 700 min azərbaycanlı iştirak etmişdir. Bu dəhşətli müharibədə kişilərlə yanaşı, azərbaycanlı qadınlar da iştirak etmişdilər. İkinci Dünya müharibəsində Qafqazda, Cənubi Avropada və Yaxın Şərqdə ilk qadın təyyarəçi olan azərbaycanlı Leyla Məmmədbəyova aviasiya mayoru rütbəsinə yüksəlmişdir. L.Məmmədbəyovanın 6 uşağından 4-ü yetkinlik yaşına çatmadığına görə onun Böyük Vətən müharibəsində iştirakına icazə verilməmişdir, lakin o, müharibə illərində yüzlərlə desantçı və 4 min paraşütçü hazırlayıb cəbhəyə yollayır. Onun tələbələri arasında 2 nəfər Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adına layiq görülmüşdür. Həmin döyüşlərdə fədakarlıq göstərmiş başqa bir azərbaycanlı qadın Dürrə Məmmədova olmuşdur. II Dünya müharibəsinin iştirakçısı, baş leytenant Dürrə xanımın qəhrəmanlığı dövlətimiz tərəfidən yüksək qiymətləndirilmiş, ona 1981-ci ildə müharibə iştirakçısı kimi "Azərbaycanın əməkdar səhiyyə işçisi" adı verilmişdir.

Başqa bir azərbaycanlı qadın Sona Nuriyeva da ilk təyyarəçi qadınlardan biri olub. Bakı təyyarəçilər klubunun yetirməsi olan Sona Nuriyeva 1945-ci ildən beynəlxalq hava xəttində (Almaniya, Bolqarıstan, Yuqoslaviya, Polşa və s.) qulluq etmiş, 1949-1968-ci illərdə Zabrat aeroportunda işləmişdir. Keçmiş SSRİ Ali Sovetinin deputatı seçilib, orden və medallarla mükafatlandırılmışdır.

Aliyə Rüstəmbəyova II Dünya müharibəsinin gedişində partizan hərəkatının fəal üzvlərindən biri olmuşdur. O, müharibənin ilk günlərindən Moskva, daha sonra Smolensk yaxınlığında tibb-sanitar batalyonunda xidmət etmişdir. 1941-ci ildə əsir düşüb, 1942-ci ilin əvvəllərində əsirlikdən qaçıb, Smolensk meşələrində fəaliyyət göstərən "Deduşka" partizan dəstəsinə qoşulub. Tibb-sanitar batalyonunun rəisi kimi döyüşlərin birində qəhrəmancasına həlak olmuşdur.

Başqa bir azərbaycanlı təyyarəçi qadın Züleyxa Seyidməmmədova olmuşdur. O, II Dünya müharibəsində qadınlardan ibarət qırıcı aviasiya polkunun komandir müavini kimi ağır bir vəzifədə çalışmışdır. O, 500-dən artıq döyüş uçuşu keçirmiş. 1952-1975-ci illərdə Azərbaycanda İctimai Təminat naziri, Azərbaycanda Ali Sovetin deputatı seçilmişdir. Dövlət tərəfindən dəfələrlə təltiflərə layiq görülmüşdür.

Müharibə illərində şücaət göstərən digər bir qadın qəhrəmanımız gəmi kapitanı Şövkət Səlimova olmuşdur. O, 1940-cı ildə Bakı Dənizçilik məktəbini bitirmişdi. Xəzər Dəniz Gəmiçiliyində kapitan müavini və kapitan işləyib. Müharibə dövründə dünyada iki qadın gəmi kapitanından biri olub.

Böyük Vətən müharibəsində alman faşizmi üzərində qələbəyə qəhrəman Azərbaycan qızları öz töhfələrini veriblər. Çünki onlar qədim qəhrəmanlıq ənənəsinə malik bir xalqın övladları idilər. Bu qəhrəmanlıq salnaməmizə bu gün də yeni səhifələr də yazılmaqdadır. Son illər torpaqlarımızda gedən döyüşlərdə Azərbaycanın qəhrəman qızları igid oğullarımızla birlikdə torpaqlarımızın bütövlüyü uğrunda mübarizə aparırlar. Müasir dövrün qadın qəhrəmanları sırasında Salatın Əsgərovanın adını çəkməyə bilmərik.

Salatın Əsgərova 1961-ci il dekabrın 16-da Bakıda ziyalı ailəsində doğulub. 1979-cu ildə M.Müşfiq adına 18 nömrəli orta məktəbi bitirib, elə həmin il Azərbaycan Neft və Kimya İnstitutuna (indiki Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyası) daxil olub. Sonralar jurnalist kimi fəaliyyət göstərib. 1991-ci il yanvarın 9-da Laçın-Şuşa yolunun 6-cı kilometrliyindəki Qaladərəsi kəndi yaxınlığında azğınlaşmış erməni silahlı qüvvələrinin mühasirəsinə düşüb, oturduğu maşın yaxın məsafədən şiddətli atəşə tutulub.

Nəticədə istedadlı jurnalist, "Molodyoj Azerbaydjana" qəzetinin əməkdaşı və ən nəhayət Azərbaycanın qeyrətli qızı Salatın Əsgərova amansızcasına qətlə yetirilib. O, Bakı şəhərindəki Şəhidlər xiyabanında dəfn olunub. Ölümündən sonra ona Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adı verilib. Paytaxtda bir küçə, Bakı buxtasındakı gəzinti katerlərindən biri onun adını daşıyır. Yaşadığı binaya xatirə lövhəsi vurulub. Yaxınlığında həlak olduğu kənd Salatınkənd adını daşıyır.

Gültəkin Əsgərova 1960–cı il noyabrın 20-də Bakıda anadan olmuşdur. Azərbaycan Dövlət Tibb Universitetini bitirib. Əmək fəaliyyətinə 8 nömrəli təcili tibbi yardım stansiyasında başlayıb, 1991-ci ildən Uroloji Kliniki Xəstəxanada işləyib. 1992-ci ilin aprelindən könüllü olaraq cəbhəyə yollanıb, Turşsu, Şuşa xəstəxanalarında, Ağdamın Mahrızlı kəndindəki hospitalda hərbi həkim kimi fəaliyyət göstərib. 1992-ci il iyulun 19-da Aranzəmin yüksəkliyi uğrunda gedən döyüşlərdə qəhrəmancasına həlak olmuşdur. Ölümündən sonra, 1993-cü ildə Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülüb. Həlak olduğu yüksəkliyə, Xəzərin sularında üzən bir gəmiyə, ailəsində isə bir körpəyə onun adı verilib.

Qaratel Hacımahmudova 1948-ci ildə Qazax rayonunun Aşağı Əskipara kəndində anadan olub. Bakı Ticarət Texnikumunu və Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetini bitirib. Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətində çalışıb. 1991-ci ildə doğma yurdu Qazaxa qayıdıb, könüllü olaraq ana torpağın müdafiəsinə qalxmışdır. 1993-cü ildə Aşağı Əskipara kəndində mühasirəyə düşüb, güclü atışmada əsgərlərimizə kömək edib, əlindəki avtomatla çoxlu erməni quldurlarını öldürdükdən sonra düşmən əlinə keçməmək üçün axırıncı gülləni özünə vurub. Ölümündən sonra "Azərbaycan Bayrağı" ordeni ilə təltif olunub.

1.3.Vəfa Mansurova 1966-cı il iyulun 23-də Qazax rayonunun Daş Salahlı kəndində qulluqçu ailəsində anadan olub. Kənddəki 2 nömrəli orta məktəbi bitirib. Arzusu tarixçi olmaq idi. Sənədlərini Bakı Dövlət Universitetinin tarix fakültəsinə təqdim edib, lakin Vəfa qəbul imtahanlarına deyil, həyat imtahanı vermək məqsədilə könüllü cəbhəyə yollanıb. Özünün və silahdaşlarının gərgin əməyi ilə qərargah yaradıb, kəndin ətrafında səngərlər qazdırıb, ermənilərlə sərhəddə gecələr gözətçi növbələri yaradıb. Kənd ziyalılarının, ağsaqqallarının köməyi ilə kənddən ianə toplatdırıb, könüllü hərbi birləşmələr üçün tank, top, qrad tipli silahlar, avtomatlar, xeyli sursat aldırıb. Onun və silahdaşlarının sayəsində düşmən sərhəddə yerləşən Daş Salahlı kəndinə yaxın düşə bilməyib, hər dəfə də ağır itki verərək geri oturdulub. 1993-cü ildə ulu öndər Heydər Əliyevin xalqın təkidli tələbi ilə hakimiyyətə qayıdışından sonra qanuni

çağırışçıların hesabına sərhədlərdə möhkəm nəzarət yaradılıb, Vəfa "daha qorxu yoxdur!" deyərək doğma ocağına qayıdıb. Lakin amansız ölüm bu igid el qızını sıralarımızdan tez aparıb.

Məlum bir həqiqətdir ki, baş verən müharibələrdə ədalətsiz olan tərəf gec-tez məğlub olur. Biz inanırıq ki, torpaqlarımızda gedən döyüşlərdə biz ancaq ədalət tərəfdarı kimi mütləq qələbə çalacağıq. Qələbə bayrağımız Qarabağda dalğalanacaq. Azərbaycanın igid oğulları, əsgərləri kimi, Azərbaycan qadınları da ayağa qalxacaq, xalq-dövlət birliyi qalib gələcək.

Açar sözlər: qadın, ana, müqəddəs, qəhrəman, günəş, vətən...

Ədəbiyyat

1.Mədət Ç. Müşfiq Ç. (1998). Dədə Qorqud dünyasına səyahətdən parçalar.Bakı.
2.Mürsəl H. (2000). Dədə Qorqud-1300. Bakı: ADPU.
3.Əzizxan T. (2006). Kitabi-Dədə Qorqudun obrazlı dili. Bakı: NURLAN
4.Əzizxan T. (2006). Kitabi-Dədə Qorqudun söz dünyası.Bakı:NURLAN
5.Əzizxan T. (2008). Dədə Qorqud kitabının dil möcüzəsi. Bakı:NURLAN
6.Kitabi- Dədə Qorqud. (1988). Bakı: YAZIÇI.

TÜRK DASTANLARINDA QADIN HÜQUQLARI

Doç. Dr. Çinarə QƏHRƏMANOVA
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, Azərbaycan dili kafedrası, Bakı

Giriş:

Türk xalq ədəbiyyatının geniş yayılmış, iri həcmli epik janrlarından biri dastanlardır. Həmin dastanların mövzusunu mühüm, tarixi əhəmiyyət daşıyan real, həyati hadisələr təşkil edir. Elə məhz buna görə də türk xalqları dastan yaradıcılığına daha çox önəm vermiş, xalqın tarixi boyunca yetişdirdiyi görkəmli şəxsiyyətlərin həyatını, mifik təsəvvürlərini, əxlaqi normalarını, mədəniyyətlərini, etnoqrafiyalarını əks etdirən dastanlar yaratmışlar.

Türk xalqlarının ədəbiyyat tarixində səsi uzaq əsrlərdən gələn, gur işığı ilə tarixləri yarıb keçən, yenilməz, möhtəşəm bir dastan var: "Dədə Qorqud kitabı". Bu və digər adlarla yaddaşlarımıza həkk olunmuş qədim oğuz dastanları türk xalqlarının yaratdığı milli mədəniyyətin ən zəngin, ən ulu qaynaqlarından biridir. Bu tükənməz xəzinənin koloritli, pak və təravətli sətirlərindən oğuz igidlərinin hay-harayını, döyüşən qılınclarının sədalarını, axan suların şırıltısını,şahə qalxan atların nallarının səsini aydın eşidirik. Oğuzların bədii zövqünü, adət- ənənəsini, inam və etiqadlarını, sosial tarixini, yaşadıqları arealı, advermə ənənələrini və s. öyrənmək üçün əvəzolunmaz bir tarixi salnamədir.

Dastanın "Müqəddimə" hissəsində,əsas etibarilə, Dədə Qorqud haqqında məlumat alırıq. Onun dilindən verilmiş atalar sözləri, müdrik xalq ifadələri- aforizmlər dastanın ayrı-ayrı boyları ilə səsləşir. Həmin boyların epiqrafi kimi seçilmişdir. Məsələn; Allah-Allah deməyincə işlər olmaz- atalar sözü dastanın "Duxa Qoca oğlu Bamsı Beyrək boyu" ilə, "Baybörənin oğlu Bamsı Beyrək" boyu ilə əlaqələndirmək mümkündür. Adı çəkilən boyların qəhrəmanları Dəli Domrul və Dəli Qarcar tanrının birliyini qəbul edir, ona yalvarır, ondan kömək istəyirlər. Uca tanrı onların yalvarışlarını eşidib bu insanlara yardım edir. Onların arzularının həyata keçməsi ilə girişdə verilmiş atalar sözü reallaşmış olur. Atalar sözü birbaşa qeyd etdiyimiz mətnlərlə bağlanır, onların real nəticəsi kimi görünür **(**Tanrıverdiyev Ə. Kitabi-Dədə Qorqudun obrazlı dili. Bakı. 2006).

1.1. Bu da o deməkdir ki, "Müqəddimə" də verilən atalar sözləri təsadüfən seçilməmiş, məqsədli şəkildə ən azı əsərin "Müqəddimə"sini oxuyan oxucunu maraqlandırmaq məqsədilə, gənc nəsli tərbiyə etmək məqsədilə seçilmişdir.

Türk xalqlarının qədim, möhtəşəm yazılı abidəsi "Dədə Qorqud kitabı" mənsub olduğu xalqın həyatının bütün sferalarını : tarixini, mədəniyyətini, ədəbiyyatını, musiqisini, etnoqrafiyasını, təhsilini, tərbiyəsini və digər sahələrini olduqca dəqiqliklə, təbii şəkildə əks etdirir.

Təsadüfi deyil ki, məhz Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin ötən əsrin 70-ci illərinin əvvəllərindən başlayaraq xalqımızın milli-mənəvi dəyərlərinin qorunması, tariximizin düzgün istiqamətdə öyrənilməsi, ana dilimizin rolunun artırılması, xalqın azadlıq istəyinin təcəssümü kimi ortaya çıxan ədəbi-bədii nümunələrin hücumlardan qorunması istiqamətində apardığı məqsədyönlü siyasət cəmiyyətdə milli ruhun oyanışına təkan verdi. "Dədə Qorqud kitabı" uzun illər sovet şovinizmi tərəfindən mürtəce abidə adlandırılaraq qadağan edilsə də, xalqın ürəində daim yaşamış, milli-mənəvi dəyərini itirməmişdir.

Dastan kifayət qədər tədqiq edilmiş, 1300 illiyi dünya miqyasında YUNESKO xəttilə qeyd edilsə də, hər bir tədqiqat əsərində bir yenilik, bir tapıntı qeyd olunur. Demək olar ki, bundan sonra da 100 illər keçəcək, yeni- yeni araşdırmalar meydana qoyulacaq, lakin dastanın tədqiqi bitib- tükənməyəcək.

Türk xalqlarının dastan yaradıcılığı yalnız "Dədə Qorqud"la bitmir. Onların həm islamiyyətdən öncə, həm də islamiyyətdən sonra yaratdıqları dastanlar elm aləminə məlumdur. İslamdan sonra yaranan qədim türk dastanlarına "Çingiznamə", "Satuq Buğra xan", "Manas" və "Dədə Qorqud kitabı" daxildir.

Oğuz türkləri dünyanın ən qədim, həm də çox zəngin maddi və mənəvi mədəniyyət nümunələrini yaratmışlar. Mənəvi mədəniyyət dedikdə hər hansı bir xalqın milli-mənəvi dəyərləri nəzərdə tutulur. Milli dəyərləri şərtləndirən amillərdən biri də məhz adət-ənənələrdir. Oğuz cəmiyyətində hər şey adət-ənənə ilə tənzim olunurdu. Adət-ənənələr oğuzların məişətində kök salmış mənəviyyat aktıdır. Oğuz cəmiyyətini, qədim türklərin mədəniyyətini öyrəndikcə, müasir dünya ilə müqayisə etdikcə biz bu insanların olduqca sivil, mədəni bir cəmiyyət yaratdıqlarının şahidi oluruq. Həmin cəmiyyətin isə öz qayda-qanunları olmuşdur. Dastanda təbliğ edilən ən mühüm cəhətlər vətənpərvərlik, qəhrəmanlıq, torpağa sevgi, təsərrüfatçılıq, kollektivçilik, böyüklərə, ağsaqqala hörmət, qadına ehtiram, məhəbbət, ailə dəyərləri, sevgidə sədaqət, qadınlarla kişilərin hüquq bərabərliyi və digər məsələlərdir. Bütün bunları nəzərə alaraq "Dədə Qorqud kitabı"nı türk xalqlarının "Həyat Akademiyası" adlandırmaq çox doğru olar.

1.2. Deməli, "Dədə Qorqud kitabı" türk xalqlarının həyatının bütün sahələrini incəliklə əks etdirir. Bizim məqsədimiz bu yazıda dastanda qadına münasibət məsələsi, müasir dünyanı kökündən silkələyən gender bərabərliyi poblemidir.

Məlumdur ki, müasir dünyada gender bərabərliyi qanunlarla təmin edilməkdədir.Türk dastanlarında isə bu cür məsələlər "kişi sözü" ilə tənzimlənmişdir. Qanunun əsas məqsədi, mahiyyəti cinsi mənsubiyyətə görə ayrı- seçkilik salınmadan kişilərə və qadınlara ictimai həyatın siyasi, iqtisadi, mədəni və digər sahələrində bərabər imkanlar yaratmaqdan ibarətdir.

Bəs, görək "Kitabda" bu məsələlər necə əks olunmuşdur. Məlumdur ki, dastan boyu *qadın haqqı, ana haqqı Tanrı haqqına* bərabər tutlmuşdur.

Nəzərə alsaq ki, dastan, əsasən, Qafqaz ərazisində- Azərbaycanda formalaşmışdır, deyə bilərik ki, elə Azərbaycan xalqının ozan dədələrinin təfəkküründən formalaşmışdır. Qadın mənsub olduğu xalqın, vətənin, ailəsinin təhlükəsizliyini düşünür, məsuliyyət daşıyır. Elə bu cəhət dastanın bütün boylarında təbliğ edilir. Boylarda qəhrəmanlıq, ata-anaya hörmət, məhəbbət, dostluq, birlik, səmimiyyət və fədakarlıq, ana haqqı, qadın haqqı ehtiramına layiq olan Ana xatunlar, Boyu uzun Burla Xatunlar, Banuçiçəklər. Selcan xatunlar çox doğru olaraq müqəddəsləşdirilmişdir.

"Kitabi Dədə Qorqud" dastanında qadın cəmiyyətin fəal bir üzvü, siyasəti ilə kollektivin idarə olunmasında aktiv iştirak edən bir ictimai xadim və tərbiyəçi kimi də dəyərləndirilir. Qadınlar dastanda heç də dilək‌ləri ilə, cəsarətləri ilə ərlərindən, kişilərdən geri qalmırlar. Həmişə, hər zaman və hər yerdə övladlarına sönsuz məhəbbət, ailəyə sədaqət, ata-anaya hörmət bəsləyirlər.

Boyu uzun Burla xatunun, Ana xatunun, Banuçiçəyin, Selcan xatunun dastanda tanınmış qəhrəmanlar, fədakar qadınlar sırasında verilməsi dediklərimizi bir daha təsdiqləyir.

Dastanın iki boyunda "Dirsə xan oğlu Buğac xan boyu" və "Qazan bəyin oğlu Uruz bəyin dustaq olduğu boy"da qadın qəhrəmanların təsvirində və hərəkətlərində oxşar cəhətlər də özünü hiss etdirir. Oğuz elinin iki qadını- xatunu Dirsə xanın xatunu Ana xatun və eləcə də Qazan xanın xatunu Burla xatunun xasiyyətləri arasındabəzi oxşar cəhətlər də nəzərə çarpırki, həmin cəhətlərböyüməkdə olan gənc nəslin nümayəndələri üçün örnəkdir, tərbiyə məktəbidir. Dirsə xanın xatunu ömür- gün yoldaşına dəyərli, ağıllı məsləhətlər verir. Boyun əvvəlində övladı olmadığı üçün qara çadıra yerləşdirilən Dirsə xanın qəzəbi qarşısında sarsılır. Buna baxmayaraq heç bir yanlış addım atmadan, düşüncəli hərəkət edir. Ona analıq qəhəri gəlirŞ qara qıyma gözləri qan- yaşla dolur. Ərinə ləyaqətlə. Tədbirlə belə bir məsləhət verir:

Ey Dirsə xan! Mənə qəzəblənmə.

İnciyib acı sözlər söyləmə.
Yerindən qalx. Böyük bir çadır qur.
İç Oğuz və Dış Oğuz bəylərini bir yerə topla.
Ac görsən doyuzdur. Çılpaq görsən geyindir.
Borclunu borcdan qurtar...Allahdan arzunu dilə.
Bəlkə, bir ağzı dualının alqışı ilə Tanrı bizə bir yetkin övlad verə!...

Ərinə, ailəsinə sadiqlik, müqəddəs analıq hissi, Ana xatunun arzu-istəyi, Dirsə xanın nəzir- niyazı Uca Tanrı tərəfindən qəbul olunur. Ana xatunun və Dirsə xanın bir övladı- oğlu olur. Bu yerdə bir cəhəti də qeyd etməliyik ki, həmin hissədə biz qədim türklərin advermə ənənəsi ilə də bağlı məlumat alırıq. Yəni yetkinlik yaşına çatan Dirsə xanın övladı bir şücaət göstərənə qədər ona ad verilməmişdir. Bir müddətdən sonra atasının düşməni qırx yağıya qalib gələn, Övliya Ozan Dədə Qorqud ona buğa yıxdığına görə Buğac adı verir.

Dastanda igid oğullar dünyaya gətirən Oğuz anaları, Oğuz qadınları özlərinin mənəvi sifətləri, ismətləri ilə bir – birinə nümunədirlər, bir- birini tamamlayırlar. Ana xatunun, onun bacısı Boyu uzun Burla xatunun müdrikliyi övlad məhəbbəti xalqın adət-ənənəsinə sadiqliyi də diqqəti cəlb edir. "Qazan xanın oğlu Uruz bəyin dustaq olduğu boy"da həssas ana ürəyi oğlunun başına gələnləri hiss edir. Dastanda ana fəhmi- intuitiv duyumu anaya irəlicədən hər şeyi bəyan edir. Qazan xanın geriyə dönərkən yanında oğlu Uruzu görməyən Burla xatun təlaş keçirir, üzünü cırıb, yaxasını yırtır ki, hər hansı bir türk anası üçün bu hiss çox yaxındır.

"Kitabi Dədə Qorqud" dastanında analar övladın yalnız tərbiyəçisi deyil, həm də qoruyucusudur. O həm də övladını ölümün pəncəsindən xilas edən şəfqətli bir təbibdir, loğmandır. Qırx bədxah namərdin təhriki ilə şikargahda ölümcül yaralanan Buğacı anası Anaxatun dağ çiçəyi və ana südü ilə müalicə edir. (Burada da ana südünün körpə üçün nəqədər həyati əhəmiyyət kəsb etməsi gələcək nəsillərə bir mesaj olaraq ötürülür). Ananın böyüklüyü əzəmətli dağlara, halal südü isə dağ çiçəyinin paklığına çevrilir. Buğacı yenidən həyata qaytarır. Bu kimi nümunələr dastanda kifayət qədərdir.

Qadın- ana "Kitabi Dədə Qorqud" dastanının boylarında qürurla, məhəbbətlə təsvir olunur. "Salur Qazanın evinin yağmalandığı boy"da Şöklü məlik tərəfindən əsir götürülmüş Boyu uzun Burla xatun ailə namusunu, qadınlıq şərəfini qorumaq üçün ən ağır işgəncələrə məruz qalır.

Dastanda yazılır: *Bir yanda Şöklü Məlik keyfi kök, kafirlərlə yeyib- içib oturmuşdu. Dedi:- Bəylər, bilirsinizmi, Qazana necə heyif vurmaq lazımdır? Boyu uzun Burla xatunu gətirdək, badə paylasın.*

Boyu uzun Burla xatun bunu eşitdi,ürəyinə-canına od düşdü. Qırx incə belli qəzən içinə girb, öyüd- nəsihət verdi, ddedi:

-Qazan bəyin xatunu hansınızdır?-deyə hansınıza sorsalar, qırx yerdən səs verərsiniz.

Şöklü Məliyin adamı gəldi:"Qazan xanın xatunu hansınızdır? - deyə soruşdu.Qırx yerdən səs gəldi, hansıdır, bilmədilər. Kafirə xəbər verdilər.

Bu parçada Oğuz igidləri kimi, onların qadınlarının da namuslu, qeyrətli, sədaqətli olmaları diqqətə çatdırılır.

Dastanda qadın-ANA ilə bağlı ən təsirli səhnələrdən biri Qazan xanın evinin yağmalanması boyunda Qazanın anasını əsir aparan düşmənlərdən anasını tələb etməsi səhnəsidir. Qazan xan Şöklü Məliyə deyir: *-Ey Şöklü Məlik! Xəzinəmi, var-dövlətimi gətirmisən, sənin olsun. Atlarımı gətirmisən miniyin olsun. Qatar-qatar dəvələrimi gətirmisən sənin yükünü daşısın. Oğlum Uruzu gətirmisən sənin qulun olsun. Qırx incə belli qızla Burla xatunu gətirmisən, sənə əsir olsun. Qoca anamı gətirmisən. Anamı ver, savaşmadan, vuruşmadan qayıdıb gedəyim.*

Verilmiş parça –poetik nümunə hər şeydən əvvəl Oğuz cəmiyyətində, Oğuz ailəsində qadının yüksək şərəfini və analıq ülviyyətini əks etdirməklə, xalqımızın uzun əsrlərdən keçib gələn böyük əxlaqi simasını əks etdirir. Bu, ən böyük istəkdir- insanlığın alicənablıq xasiyyətnaməsidir. Elə buna görə də "Dədə Qorqud kitabı"nda bütün boylarda oğuzlar qadını müqəddəs hesab edir, analıq şərəfi Tanrı sevgisi ilə bərabər tutulur. Bu səbəbdən də Oğuzlarda "Ana haqqı tanrı haqqı" kimi şərəfli olan və bu gün də öz dəyərini qoruyub saxlayan ata sözü yaradılmışdır.

Oğuzlarda qadın müqəddəs analıq şərəfinin daşıyıcısıdır.Yəni Dirsə xanın xatunu Ana xatun övlad hamisi, Qazan xanın xatunu Burla xatun isə analıq ismətinin, ailə qeyrətinin daşıyıcısıdır.

"Dədə Qorqud kitabı"nda qadın həm də həyat yoldaşının ürək dostudur,dərdlərinin şərikidir. Dar gündə onun arxası, köməyi, dayağıdır.Lazım gəldikdə bu qadınlar öz həyat yoldaşları üçün canlarını da verməyə qadirdirlər."Duxa Qoca oğlu Dəli Domrul boyu"nda Mələklər dəli Domrula ölmək istəmirsə, canının əvəzinə bir can verməklə ölümdən qurtaracağını bildirir. Ata-anasını can verməyə razı sala bilməyən Dəli Domrul öz halalına üz

tutur. Bunu eşidən qadın böyük məhəbbət və sədaqətlə: mənim canım sənə qurban olsun deyərək razılaşır.

Bunu görən Uca Allah onların sevgisini, can birliyini görüb rəhm edir və onlara 140 il ömür bəxş edir. Səmimi ailə məhəbbəti ölümə qalib gəlir demək daha doğru olar.

Məqalənin girişində də qeyd etmişdik ki, dastanda qadın azaddır. Kişilərlə bərabər hüquqlara malikdir. Oğlan uşaqları kimi qızlar da körpəlikdən döyüşmyə, at minməyə, qılınc oynatmağa öyrədilirlər. Gənclər ailə quranda elə qızları seçirlər ki, onlar da at çapsın, qılınc oynatsın, alp ərlərə layiq olsunlar. Lazım gələndə düşmənin bir ucu mənim, bir ucu sənin deyərək düşmənlə savaşa bilsinlər. Bu cəhətdən "Qanlı Qoca oğlu Qanturalı boyu"ndakı Qanturalı və Selcan xatunun, Bamsı Beyrək və Banuçiçəyi xatırlamaq yerinə düşər.

1.3.Dastanda yalnız türklərə deyil, bütün dünya xalqlarına örnək ola biləcək bir mesaji da dünya xalqlarına çatdırmaq yerinə düşər. belə ki, dastanın baş qəhrəmanə Qazan xanın üç ildə bir dəfə bütün var-dövlətini kasıblara, imkansızlara paylaması və hər şeyə yenidən- sıfırdan başlaması kimi bir hadisə dünyada analoqu olmayan bir xüsusiyyətdir. İnsan olan hər bir kəs bundan dərs almalı, çətin vəziyyətdə yaşayan allah bəndəsinə, milliyyətindən, dinindən asılı olmayaraq, yardım etməlidir. Budur türk təfəkkürü, budur insanlıq.

"Dədə Qorqud kitabı"nda biz çağdaş dövrün bütün problemlərini həll etmək üçün qarşımıza çıxan hər bir suala cavab tapa bilərik. Yetişməkdə olan gənc nəslin vətənpərvərlik ruhunda, milli psixologiya əsasında tərbiyə edilməsində, dövlət və ordu qurucululuğu sahəsində və s. sahələrdə doğru yolu tapmaq üçün, ulu türkün möhtəşəm tarixini, ədəbiyyatını öyrənmək üçün "Dədə Qorqud kitabı" bir məktəb, əsl "akademiya"dır.

Açar sözlər: *dastan,mənəviyyat, qadın azadlığı, sədaqət, ana sevgisi, döyüş, gender bərabərliyi..*

Ədəbiyyat

1.Mədət Ç. Müşfiq Ç. (1998). Dədə Qorqud dünyasına səyahətdən parçalar.Bakı.
2.Mürsəl H. (2000). Dədə Qorqud-1300. Bakı: ADPU.
3.Əzizxan T. (2006). Kitabi-Dədə Qorqudun obrazlı dili. Bakı: NURLAN
4.Əzizxan T. (2006). Kitabi-Dədə Qorqudun söz dünyası.Bakı:NURLAN
5.Əzizxan T. (2008). Dədə Qorqud kitabının dil möcüzəsi. Bakı:NURLAN
6.Kitabi- Dədə Qorqud. (1988). Bakı: YAZIÇI.

DÜNYA QADINLAR GÜNÜ

Dosent Paşayeva PƏRİ
Azerbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, filologiya fakültəsi. Bakı

GİRİŞ:

Hər il 8 mart tarixində qeyd olunan Beynəlxalq Qadınlar Günü kimi tanınan bayram qadınların ictimai- siyasi mübarizəsini, həmçinin qadınlara qarşı hörmət, sevgi və nəzakəti tərənnüm edir. 8 mart Qadınlar Bayramı dünyanın bir çox ölkələrində keçmiş sovet respublikalarında, eyni zamanda Anqolada, Burkina-Fasoda, Qvineyada, Kambocada, Çində, Konqoda, Laosda, Makedoniyada, Monqolustan da və digər ölkələrdə qeyd edilir.

İlk dəfə qadınların kişilərlə bərabər hüquqlara malik olmaq uğrunda 1857-ci ildə 8 mart tarixində ABŞ-da mübarizəyə başlamışdılar.Lakin bu mübarizə polis tərə- findən dağıdılmışdır. Bundan sonra 8 mart 1908-ci ildə Nyu York Sosial-Demokrat Qadın Təşkilatının çağırışı ilə 15 min qadın, daha qısa çalışma saatı, kişilərlə bərabər əmək haqqı və səsvermə hüququ üçün nümayiş keçirdi. Nümayişdə ilk dəfə olaraq dekret icazəsi istəyən qadınların şüarı "Çörək və Gül" idi. Çörək həyat eşqini, qarın toxluğunu, gül isə daha gözəl həyat tərzini ifadə edirdi. Amma dünyanın bir çox ölkələrində müxtəlif vaxtlarda qeyd olunan Analar günü bayramı var.

Avstraliya, Belçika, Danimarka, İtaliya, Türkiyə, Finlandiya, A BŞ və Yaponiyada Analar günü mayın ikinci bazar gününə düşür. Hindistanda oktyabrın əvvəllərində on əli olan Durqa adlı ana-ilahənin şərəfinə on günlük Durqa Puca bayramı keçirilir. İspaniya və Portuqaliyada anaları dekabrın 8-də, Fransa və İsveçdə isə mayın sonuncu bazar günündə təbrik edirlər. Amma analar günü ən orijinal şəkildə Serbiyada qeyd edilir. Miladdan 2 həftə əvvəl qeyd olunan həmin bayram günündə sübh tezdən uşaqlar analarının yatağına yaxınlaşıb onu çarpayıya bağlayırlar. Ana əsirlikdən qurtulmaq üçün bir gün əvvəldən balışının altında hazır qoyduğu hədiyyələri balaca "quldurlar"a verməli olur. Analar günü Türkiyədə və İran kimi müsəlman ölkələrində də qeyd edilməkdədir.

8 Martın beynəlxalq qadınlar günü elan edilməsi haqda qərar 1910-cu ildə, sosialist qadınların Konpenhagendə keçirilən ikinci beynəlxalq konfransında qəbul edilib. Bayram ilk dəfə 1911-ci ildə ABŞ-da və bir sıra Avropa ölkələrində qeyd olunub. 8 mart 1966-cı

ildə SSRİ rəhbəri Leonid Brejnevin sərəncamı ilə qeyri-iş günü və dövlət səviyyəli bayram elan edilib.

1.1. Səkkiz Mart Sovetlər dövründən qalma bayram olsa da, Azərbaycanda və digər postsovet ölkələrində indiyədək qeyd edilir. Məhz qadınların kütləvi şəkildə savadlanması, müxtəlif hüquqlara malik olması həmin dövrə təsadüf edir. Bəlkə də, elə bunun üçündür ki, 8 Mart digər sosializm mənşəli bayramlardan fərqli olaraq, artıq müstəqillik qazanmış keçmiş SSRİ respublikalarının təqvimindən bu günə qədər silinməyib.

1998-ci ildə Azərbaycanda Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi yaradı- lıb. Həmin komitə Azərbaycanda və Avropa Şurasının qadınlarla bağlı bürosunda təmsil olunur, BMT-nin qadın məsələləri üzrə komissiyasının tam hüquqlu üzvüdür. 1995-ci ildə isə Azərbaycan tam demokratik bir olkə kimi rəsmi şəkildə qadınlara qarşı münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının aradan qaldırılması haqqında beynəlxalq konvensiyaya qoşulub.

Hər il 8 Mart qadınlar bayramı günü ərəfəsində dövlət başçısı Azərbaycan qadınlarını təbrik edir, Azərbaycan qadınlarının fəxri adlar verilir, orden və medallarla təltif olunur.

Tarixi mənbələrdə üeyd olunur ki,1857-ci il hadisələrdən 52 il sonra1910-cu ildə Danimarkanın Kopenhagen şəhərində keçirilən Qadın Sosialist İnternasio-nalının qurultayında 1857-ci ilin 8 martında Nyu-Yorkda başlayan mübarizənin, qadın hüquqlarının genişləndirilməsi və qadın həmrəyliyinin simvolu olaraq Klara Setkin adlı bir alman sosialist qadını, Amerikada 8 martda yandırılaraq öldürülən 129 qadın işçinin xatirəsinə hər il 8 mart gününü Dünya Qadınlar Günü olmasını təklif etmiş və həmin təklif qəbul edilmişdir.

Bir çox təqvimlərdə qadınlar bayramı günü qırmızı hərflərlə qeyd olunur. Klara Setkinin təklifi ilə bu günün bayram kimi qeyd edilməsi təklif edilmişdi.

Onu da diqqətə çatdırmaq lazımdır ki, Yəhudi Klara Setkinin təklif etdiyi 8 Mart günü 1910-cu ildə yəhudilərin hər il vaxtini dəyişən Purim bayramı günü ilə üst-üstə düşübmüş. Yəhudilərin Purim bayramı qadınların ağlını və millətin özünümüdafiə haqlarını əks etdirən bir bayramdır.

Bibliya rəvayətlərinə görə, miladdan əvvəl 480-ci ildə yəhudilərin Babil əsarətindən qurtulmasından sonra arzu edənlərin Qüdsə qayıtmasına icazə verilib. Amma "özünü tutmuş" yəhudilər bunun üçün tələsmirdilər. Bu vəziyyət iranlıları getdikcə daha çox narahat etməyə başlayırdı. İran ordusunun baş komandanı Aman İran şahı Kserksin yanına gedərək vəziyyəti ona danışır. Kserks isə bütün yəhudiləri qırmağı qərara alır. Kserksin arvadı, özünün yəhudi

olduğunu hamıdan gizli saxlayan Esfir ərinin qəbul etdiyi qərarı dəyişdirməyə nail olur. Nəticədə İran şahının çıxardığı qərarda yəhudilərin deyil, onların düşmənlərinin öldürülməsi nəzərdə tutulur. Tezliklə yəhudilər antisemit iranlıları darmadağın edərək Amanın qulağını kəsirlər. Qeyd edək ki, indiyədək yəhudilər Purim bayramında Amanın qulağını rəmzləşdirən üçbucaq şirniyyat növü bişirirlər. Çox güman ki, Klara Setkinin təklifinin əsasında şəxsi maraqlar durub. İnqilabi hərəkatın da öz bayramlarının olması istəyi aydındır. Məsləkdaşlarını həvəsləndirmək, fəhlə kişilərlə yanaşı, qadınları da mübarizəyə qatmaq ağıllı və effektli ideya idi.

Min doqquz on birinci ildə Kophenagen qərarından sonra ilk dəfə olaraq matrın on doqquzunda Avstriya, Danimarka, Almaniya və İsveçrə də bu bayram qeyd edilmişdir.

Min doqquz yüz on dördüncü ildə Rusiyada Beynəlxalq Qadınlar bayramı martın səkkizində, bir bazar günü həyata keçirildi.

Oktyabr inqilabından sonra Vladimir Lenin bunu SSRİ-də rəsmi bayram elan etdilər amma 1965-ci ilə kimi iş günü idi. 8 may 1965-ci il fərmanıyla SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti SSRİ-də Beynəlxalq Qadınlar Gününü qeyri-iş günü elan etdi, "kommunist quruluşunda" Sovet qadınının görkəmli ləyaqətinin xatırlanmasıyla, Böyük Vətən Müharibəsi zamanı vətənin müdafiəsilə, onların ön və arxa cəbhədəki qəhrəmanlıq və fədakarlıqlarıyla və həmçinin insanlar arasındakı dostluğun möhkəmləndirilməsinə qadınların böyük töhvəsini vurğulamaqla və sülh uğrunda mübarizəylə. Amma yenə də, qadınlar günü başqa bayramlar kimi keçirilməlidir".

1917-ci ildə Çar Rusiyasında qadınlar, pis həyat tərzinə qarşı "çörək və sülh" adlı nümayiş keçirdilər. 8 mart günü olan bu tətil, daha sonra digər Avropa ölkələ rində də qeyd edilməyə başlandı.

1975-ci ildə Beynəlxalq Qadınlar bayramı günü və həmin il qadınlar ili kimi tarixə düşmüşdür. Həmin il qadın ili olaraq tarixə keçdi.Birləşmiş Millətlər təşkilatında 1975-ci ildə ilk dəfə 8 mart günü Qadınlar Günü kimi qəbul edildi. BMT-nin Böyük Qurultayında martın səkkizi qadın hüquqları və beynəlxalq sülh günü olaraq qəbul edildi.

1.2. Beynəlxalq Qadınlar Günü eyni zamanda qadın hüquqlarının genişləndirilməsinin və bu günkü qadının daha azad olmasının tarixi səbəblərinin xatırlanması üçün də xüsusi gündür. Bütün bunları nəzərə alaraq, demək olar ki, 8 mart, sadəcə, qadınlar günü yox, qadın-inqilabçılar günüdür.

Amma dünyanın bir çox ölkələrində müxtəlif vaxtlarda 8 Mart Qadınlar Bayramı günü kimi qeyd edilməsə də, həmin ölkələrdə Analar günü qeyd edilir. Analar bayramı vardır.

Analar Bayramı Avstraliyada, Belçikada, Danimarkada, İtaliyada, Türkiyədə, ABŞ-da, Yaponiyada qeyd edilməkdədir. Eyni zamanda onu da demək yerinə düşər ki, bu ölkələrdə Analar bayramı günü üçün konkret bir tarix yoxdur. Yəni hər il may ayının ikinci həftəsinin bazar günü qeyd edilir.

Hindistanda oktyabrın əvvəllərində on əli olan Durqa adlı ana-ilahənin şərəfinə on günlük Durqa Puca bayramı keçirilir. İspaniya və Portuqaliyada anaları dekabrın 8-də, Fransa və İsveçdə isə mayın sonuncu bazar günündə təbrik edirlər. Amma analar günü ən orijinal şəkildə Serbiyada qeyd edilir. Miladdan 2 həftə əvvəl qeyd olunan həmin bayram günündə sübh tezdən uşaqlar analarının yatağına yaxınlaşıb onu çarpayıya bağlayırlar. Ana əvvəldən balışının altında gizlətdiyi hədiyyələri balacalara verməklə bu cəzadan qurtarır.

İlk Qadınlar Günü mərasimi 1909-cu ilin 28 fevralında Nyu Yorkda baş tutmuşdur. Bu Amerika Sosialist partiyası tərəfindən Beynəlxalq Qadın Tikiş İşçiləri Birliyinin 1908-ci ilki tətilinin yada salınması münasibətilə təşkil olunmuşdı. 1909-cu ildə isə Avropa qadınları, fevral ayının son bazar gününü, fevralın 28-ni ilk qadın günü olaraq keçirmişlər.

1.3. Səkkiz Martın beynəlxalq qadınlar günü elan edilməsi haqda qərar 1910-cu ildə, sosialist qadınların Konpenhagendə keçirilən ikinci beynəlxalq konfransında qəbul edilib. Bayram ilk dəfə 1911-ci ildə ABŞ-da və bir sıra Avropa ölkələrində qeyd olunub. 8 mart 1966-cı ildə SSRİ rəhbəri Leonid Brejnevin sərəncamı ilə qeyri-iş günü və dövlət səviyyəli bayram elan edilib.

Nəticə olaraq qeyd edə bilərəm ki, dövlət səviyyəsində xalqın maraqlarının nəzərə alınması, gələcək nəsillərin milli mentalitetə uyğun tərbiyələndirilməsi istiqamətində Analar gününün, Babalar gününün qeyd edilməsi təqdirəlayiq haldır.

Açar sözlər: beynəlxalq, qadın, günü, mübarizə, analar günü və s.